ex dono auctoris
1782.

RERUM POMPOSIANARUM HISTORIA

MONUMENTIS ILLUSTRATA

AUCTORE

D. PLACIDO FEDERICIO

MONACHO ET LECTORE CASINATE

TOMUS I.



ROMAE MDCCLXXXI.

APUD ANTONIUM FULGONIUM

PRAESIDUM FACULTATE.



Visum est mihi non praeterire silentio historiam superioribus intactam .... quando & viris fortibus fato suo defunctis sempiterna continget gloria, lausque apud posteros .... & divinorum illorum hominum praesens, ac futura progenies praeponet generosam, & honoratam vitam iucundae, & facili, dum reputat honestissimam occasionem sibi oblatam a maioribus, erectoque animo dat operam, ne ullo pacto ab illis degeneret.

Dionys. Halicarn. antiq. Roman. lib. 1.



Io. M.a Cassoni Scul. Inc.

BEATISSIMO PATRI
DOMINO NOSTRO
PIO SEXTO
DIVINA PROVIDENTIA
CATHOLICAE ECCLESIAE
PONTIFICI OPTIMO MAXIMO

PLACIDUS FEDERICIUS
MONACHUS CASINENSIS



Uibus quamque arctissimis vinculis & rationibus monasticus ordo vel ab suimet incunabulis sanctae apostolicae sedi devinctus fuerit, nemo est, Beatissime Pater, *qui Te melius, sapientiusque valeat intelligere; Te inquam, qui quum in ea tamquam in sublimi specula positus assideas tanto cum ecclesiae universae fructu, ac decore, varia Romani Pontifica-*

tus tempora ob oculos Tibi obiiciens, monasticum coetum Tuae principi sedi omni aevo addictissimum, devotissimumque exstitisse, perspectum liquido habes. Res siquidem a monachis gestae pro illius iuribus vindicandis, potissimum autem ab iis, qui e monastici eiusdem coetus latere excisi ad pontificatus maximi solium evecti fuere, mire ostendunt, quantum Petri cathedrae perpetuo adhaeserint monachi, quamque ipsis Romanae ecclesiae splendor, auctoritas, & iura cordi maxime fuerint.

Nihilominus quidnam peragere ad eius amplitudinem, ac dignitatem undecumque sustinendam monasticus umquam ordo potuit, quod non institutum, non leges, non ipsa exigerent officia monachorum, eorumque animus acceptis de beneficiis gratissimus? Id mihi, Pater Beatissime, *fidenter asserere liceat, quidquid a monachis hactenus factum, quidquid deinceps pro sancta Romana sede facendum sit, numquam tot, iisque maximis ab antiquis Pontificibus decessoribus Tuis bene in ordinem monasticum factis, numquam illi singulari patrocinio, quod in Casinatem praesertim Italiae familiam, vel ipso in pontificatus Tui limine palam ostendisti, posse adamussim respondere.*

Non hic profecto beneficia singula, quae & multiplicia sunt, & omnis generis, recensere sinit dignitas ipsa tua, maxime quum ea & in urbe notissi-

notissima sint, & toto in orbe celebrent omnes, nobis vero Casinatibus obsequii potius, gratiaeque meritae gloria relinquenda sit. Illud vix repetere delectat, quantum Sublacense coenobium, eiusque territorium universum Tibi debeat, cuius quum administrationem iamdiu tanto cum loci illius emolumento gesseris, eam nunc Pontificiae maiestati quodammodo inserere non dedigneris: adeout quemadmodum auctor, ac pater monasterio illi sanctissimus Benedictus fuit, ita post diuturnas tempestates, post multas, gravissimasque vicissitudines novum Te parentem, restitutorem, ac vindicem cum territorii illius, tum monasterii ipsiusmet exhibueris. Illud etiam memoriae sistere gratissimum sit, & Casinatibus singulis periucundum, solatium scilicet Tuum in accepto nuncio caussae ad laetum exitum perductae, quae totam Casinensem congregationem, *ut verbis ipse tuis honoris gratia utar in litteris religioso viro D. Philippo Benedicto de Cordova procuratori generali congregationis Casinensis datis* III. *idus novemb. an.* CIↃIↃCCXXIX., valde sollicitam habebat, *caussae, ut sapientissime ais, per quam non modo in Austriacis Langobardiae regionibus*, sed in ceteris etiam provinciis suus Casinensibus honos stetit cum rei domesticae utilitate coniunctus.

Haec cum ita sint, BEATISSIME PATER, *quae monachorum sunt singula iure & merito ad Te refe-*

referenda existimaverim, ad Te utique, cuius firmissimo, validoque praesidio nostra omnia adeo foventur, & sustentantur. Quae caussa est, qua non solum motus, sed etiam impulsus, ubi haec mihi edenda forent, ad augustum Tuum pontificatus solium confugerim; qua Te unum Maecenatem optimum, patronumque munificentissimum exoraverim, quum par mihi visum fuerit, monastici ordinis filium sub tantis auspiciis studium suum omne collocare debere. Licet enim amplissima dignitas, qua nulla in orbe maior, quaque merito in Dei ecclesia fulges, ea sit, quae aliis valeat faciles ad Te aditus intercludere, ea ipsa tamen me, ut securus accedam, trahit & invitat. Quid enim timendum a praeclaro PII VI. nomine, cui indita est humanitas, congenita benignitas, cuique altrix, nutrixque pietas? Et re quidem vera si nuper dedignatus non es benigne excipere, legere imo, & probare quantulascumque meas de sancti Maximi Taurinensis operibus elucubrationes, in spem profecto erigor fore, ut non absimili humanitate haec mea, quae publici iuris facere molitus sum, sub Tuis auspiciis in lucem prodire permittas, sicque mihi stimulos addes, & ad cetera, quae supersunt, facies alacriorem.

Fauste igitur fortunateque factum, ut quum lustri spatio in urbe Ferraria commoratus, ea, inquam, in urbe, cuius, non secus atque provinciae totius curam Tibi omnino cordi esse, & optimorum Legato-

gatorum destinatio , & plurima sanctissime sancita demonstrant , antiquissimi , praestantissimique monasterii ea in provincia constituti diplomaticam historiam describere fuerim aggressus , primum hoc ipsius volumen Tibi uni deberi iure optimo censuerim. Pomposianum hocce monasterium est Tibi , Tuaeque sanctissimae sedi subiectum , ab Tuis quampluries decessoribus visitatum , ditatumque , atque omnigenis privilegiis , & diplomatibus munitum , quod etiam , Guidone Aretino teste , aliquando primum in Italia fuit. Et nunc licet squallidum iaceat , ac fere inglorium , supersunt tamen monumenta eius vetera , quibus uti potuerim ad historiam ipsam contexendam. Optime enim nosti , Beatissime Pater, *notam consuetudinis rationem , ut si quis historias monasteriorum praesertim , & ecclesiarum scribere aggrediatur , necesse sit , si modo sibi haberi fidem velit, ut acta vetera , & membranas authenticas exhibeat , quae monumenta merito , ut cum Ruinartio dicam , probationum titulo ornantur , quum absque illis rerum gestarum fides vacillare videatur .*

Haec itaque , quae Tui iuris absoluti sunt , non iniucunda etiam Tibi fore confido . Quantum enim huiusmodi antiquitatis reliquias , quibus tanta est cum ecclesiae historia connexio , in pretio habeas , & quantum iis oblecteris , nemo non novit . Quinimmo hoc ipsum exigit ille multiplicium studiorum, atque litteratorum hominum singularis

gularis amor, quem ubique praefers, bonarumque artium, ac ſcientiarum, quae ad pontificatus dignitatem, ad publicum bonum mirum quantum valeant, illuſtrandarum Tibi innata ſollicitudo. Agnoverat id profecto Benedictus XIV. optimus, perfectiſſimuſque ingeniorum iudex, qui, Te ſuorum ſocio ſtudiorum in pontificatu electo, Tua doctrina, atque ſapientia delectabatur. Agnoverant, qui ſecuti ſunt Pontifices maximi, Clemens uterque, quique difficillimis in rebus Tua dexteritate uſi, atque conſilio, eas per Te bene ceſſiſſe, ac feliciter compererunt: itaut Patrum purpuratorum ſenatus ampliſſimus poſt alterius Clementis deceſſum in Te eligendo Pontifice maximo, annorum licet aetate florente recenſque ſacra nonniſi purpura ornato, uno ore conſenſerit.

In pontificatu vero vix conſtitutus, ſapientia, conſilio, prudentia, ceteriſque virtutibus certatim Te comitantibus, Pontificem vere maximum, & optimum orbi univerſo Te oſtendendum praebuiſti. Perardua catholicae eccleſiae adminiſtratio, difficiliora hac aetate rerum eccleſiaſticarum tempora, quae tanta moderaris gravitate, ac vigilantia, pontificiae ditionis provinciae plurimae Tuo ſubiectae imperio, ac regimini, ditiſſimae bibliothecae, quam comparaſti, copia, Clementinum muſeum, quod Te praecipuum fautorem agnoſcit, publica permulta opera,

Vati-

Vaticani praesertim templi cimeliarchii, Pontinaeque paludis exsiccandae; opus omnium maximum, quod excogitare, sive etiam aliquando tentare antiqui potuere, perficiendum tamen prospero eventu Tibi reservatum est; opus etiam, quod magnitudine sua pontificiam Tuam maiestatem iure meritoque traxit, ac, ut ita dicam, impulit, quo, dum haec ipsa ad Te scribo, ad paludem ipse accederes, multaque perquam opportuna provideres; opus denique potentissimis, & opulentissimis Imperatoribus dignum, quo Tui pontificatus gloriosissima tempora futuris erunt aetatibus, serisque nepotibus omnium ore praedicanda; haec, inquam omnia, aliaque haud pauca, quibus & urbs & provinciae plurimum ornantur, quibus etiam ab indigentiis tot sublevantur miseri, multaque praepediuntur facinora, quae populorum otium, egestatemque summo cum reipublicae detrimento fere sequuntur, quid quaeso, clamant, nisi animi Tui magnitudinem, mentem generosam, ac praeclarissimam ingenium, denique ad publica commoda omnino conversum?

Non mirum igitur, si Te urbs Roma universa quanta quanta est adeo veneretur, & colat. Nobilem illum maximum, atque publicum plausum, imo triumphum Tibi ad mentem revoca, Beatissime Pater*; ne me Tibi palpari ullo modo suspiceris; triumphum illum multiplicem, quum Tibi pristinae reddito valetudini haud multis ab hinc*

mensibus e Vaticano palatio, sicut Tuus est mos, ad Qairinalem montem aestivo tempore revertenti urbs ipsa tota praebuit, quemque a Romano olim populo ovantibus Imperatoribus datum superasse potius, quam aequasse iudicatum est.

En Tibi, PATER BEATISSIME, *consilii mei rationes, en obsequii, atque observantiae meae caussae, quam etiam publico aliquo testimonio peroptaverim comprobare. Quod si gratum hoc tantae maiestati accidisse munus persensero, & opus, & ingenium in hac re bene mihi videbuntur impensa.*

Tu vero, BEATISSIME PATER, *Petri annos primus in pontificatu oh utinam superes, & exigas ad Dei gloriam peraugendam, ad ecclesiae sanctae decus, ad monastici etiam ordinis fulcimentum, ad populorum denique ubique terrarum fructum, & gaudium! Hoc in voto consisto; quod divino nutu ratum fieri ex animo venerabundus deprecor, & exposco. Quod reliquum est mihi, ad pedum sanctissimorum osculum devotissime procumbenti apostolicam impertire benedictionem in perenne Tuae pietatis, clementiae, ac beneficentiae pignus.*

Ex sacro archicoenobio montis Casini idib. aprilis MDCCLXXXI.

PRAE-

PRAEFATIO

I. EMO fortasse unus est in re litteraria tam hospes, qui praegrandia nesciat, eaque varia, & quasi multiformia, quae a tabulariorum excusso tandem pulvere emergunt commoda, atque emolumenta, dum semel e tinearum dentibus, quibus epulae sunt, membranae bono omine divulsae pluribus inventis, factis, aut historiis sive stabiliendis, sive corrigendis, illustrandisve aptae vel maximae sint, atque accommodatae. Hinc enim Romani ipsi annales, fasti consulares, ac sacri, antiquus coloniarum, municipiorum, praefecturarum status, maxime vero medii, quod vocant, aevi monimenta varia ad regiminis tunc temporis formam pertinentia, ad iurisprudentiam cum publicam, tum privatam, ad chronologiam, geographiam, genealogiam, ad civilem denique, ecclesiasticam, & litterariam historiam; hinc Pontificum, Imperatorum, Regum, aliorumque principum hominum diplomata, sigilla, monogrammata, emblemata, inscriptiones, actorum formulae, aliaque id genus plurima promuntur, quibus omnigenam instrui eruditionem, ac maximopere illustrari, quisquis rerum harum non omnino rudis facile noverit.

II. Hoc sane adnotatum olim ab immortali viro, & scientia, ac dignitate eminenti Angelo Maria Quirinio, qui monasticae Italiae historiae conscribendae manum, quam deinde e tabulis submovit, appositurus, de archivorum, quae potissimum monasteria exornant, chartis *dissertatione* sua loquens ita effatur (*a*): *Ex illis nimirum Romanorum Pontificum, & Imperatorum involuta medii aevi chronologia accuratius explicabitur, dynastarum, qui per ea tempora Italiae provincias gubernarunt, incerta adhuc genealogia, & series figetur,*

b 2

(*a*) Pag. 47.

tur, nobiliorum apud nos familiarum antiquitas comprobabitur, Longobardici regiminis forma innotescet, geographica id aetatis Italiae descriptio dignoscetur, barbari imperii iurisprudentia illustrabitur, ecclesiasticae obscuris illis temporibus politiae status apparebit. Et post pauca: *Denique, ut uno verbo dicam, mediorum temporum eruditio obscura adhuc & caeca, ut effossum e terra aurum, perfractis monasticorum tabulariorum repagulis, in hominum conspectum, utilitatemque prodibit*.

III. Verum nil profecto est, quod ex versandis diu, pervolvendisque archivorum monasticorum membranis utilius, copiosiusque hauriatur, quam monastica ipsamet historia, quae illustrata, quum praecipua ea sit ecclesiasticae pars, fax vel huius conspicua erit. Hinc tot curae, tantaeque sollicitudines eruditorum hominum in annalibus contexendis monasticis, & ecclesiarum historiis, monumentisque colligendis. Lubinius, Ughellius, Margarinius, Cavaccius, Manriqueius, Puccinellius, Lauretius, Angelus de Nuce, aliique permulti saeculi XVII. luculenti sunt rei, quam asserimus testes. Nihilominus si summam merentur laudem litteratissimi viri, qui laboribus suis attrita suscitantes, redigentesque in codicem documenta commodo aeque nostrum, atque opportunitati inservierunt, deest tamen iis, eorum potius saeculi culpa, quam sua, castigatior ad veri trutinam critici iudicii usus, quo nihilominus uno historica omnis inniti debet veritas. Quapropter factum est, ut consequenti aevi scriptores hac in re scrupulosiores, cautioresque exstiterint, diligentique scilicet criterio Benedictinos annales summa cum laude conscripserit Mabillonius, historiam Padolironensem Bacchinius, Gotvicensem Besselius, Caveosam Tantius, Casinensem Gattula, Lenensem Lucchius, & Zacharia, Affarosius coenobii sui Regiensis, Mittarellius cum Costadonio Camaldulenses annales, Gallettius Florentinae abbatiae originem, alii alia.

IV. Nihilotamen secius monasteria plura reliqua sunt in Italia, quo-

quorum adhuc desiderantur historiae; quod aliquando eorum dolens conditionem, & casum observavit Bacchinius (*a*): quae etsi monastici instituti incunabula fuerint, in ceteras subinde Europae partes longe lateque propagati, pleraque autem insignia quoque, & nobilissima, ita tamen historiarum defectu minus illustria nonnulla sint, & obscura, ut eorum vix nomen superfuerit. Qua tamen in re ad notam labefactandam, & querulam vocem quorumdam, qui Italorum incuriam, ut ipsi vocant, atque socordiam onerarunt (*b*), meminisse velimus, plurium monasteriorum historias manuscriptis voluminibus contentas multis in tabulariis delitescere, in quibus compilandis plurimum elaborarunt non desides, nec avito splendore neglecto, homines docti. Rei testes oculati nosmet simus, qui in pervetusto Cavensi tabulario Cavensem historiam a Pacio digestam vidimus, in Sublacensi Sublacensem a Mirtio, in Severiniano Neapolis coenobii illius historiam a Laudatio, ut ceteras sileam, quae in monasticis arcis cum catie, & blattis conflictantur persaepe, eas potissimum, quas in sua Casinati bibliotheca recenset philoponus Armellinius; quae quidem si tandem in lucem prodeant, haud ita profecto ieiuna historiis erunt Italica coenobia.

v. Iam vero inter celebriora certe in Italia fuit Pomposianum monasterium sic ab insula dictum, quae *Pomposiae* nomen olim sortita haud longe a Comaclensi territorio ad Volanae Pádum hactenus servat. Celebratissimum sane antiquitate, opibus, magnificentia, iurisdictione illud fuit, in quo *multi viri degerunt sanctitate ac doctrina praediti*, ut verbis utar Puccinelli (*c*), cuius etiam dominium ad totam Pomposiae insulam, ad castra plura, & oppida, ad monasteria, & ecclesias longe lateque patebat: quod tamen nunc squallidum fere iacet, & temporum iniuria inglorium, ut cum Mabillonio dicam (*d*), eius-

(*a*) Istor. di s. Benedetto di Mantova *in praefat.*
(*b*) Quirin. differt. laud. pag.3.
(*c*) Chron. monasterii s. Petri in Glassiate pag.138.
(*d*) Act. sanctor. ord. s. Bened. tom. vul. pag.447.

eiusque titulus Ferrarienſi coenobio ſancti Benedicti longas poſt tempeſtates acceſſit.

VI. Igitur temporibus maxime, quibus monaſtica res afflicta undique videtur, nobis ad celebritatem laudum domeſticarum, ad illuſtrandam nobilitatem Pompoſiae, ad fere deperditam gloriam, quantum in nobis eſt, revocandam, reparandamque monaſterii, quod in monaſtica hiſtoria in tanti honoris loco eſt poſitum, quae ſuperſunt monumenta ipſius vetuſta colligere mens fuit & animus. Quod enim primum Benedicti Bacchinii, quo viro litterarum reſpublica triumphat, quod Frederici Narantii, & Placidi Formigerii Abbatis aliquando ſancti Benedicti Ferrariae, quod Hieronymi Arcarii, & Mauri Squarzonii, qui nunc omni cum probitatis laude coenobio praeeſt, privatis, non tamen perfectis plane (quod hiſce in rebus perſaepe contingit) curis coeptum fuerat, quod, inquam, ita a maioribus animo deſtinatum, atque praeclare inchoatum, in id tandem deductum eſt, ut ſummo volente Numine, nos tantam provinciam capeſſentes hiſtoriam, ſeu annales Pompoſianos numeris ſuis abſolvere poſſe non deſperaverimus.

VII. Nihil ſane eſt ad rem conficiendam & aptius & perfectius, quod non attingere tentaverimus. Bibliothecae luſtratae, archivorum adyra penetrata, membranae nocturna verſatae manu, verſatae diurna, litterati ſaepe conſulti, verbo propriis diffiſi viribus ſingula fere cum ſapientioribus communicata, a quibus tum liberaliter acceptos, tum, quum de iis, quae ad propoſitum hocce noſtrum pertinere videbantur, curioſius iuxta, & impenſius ageremus, plurimum adiutos fuiſſe, lubentiſſime fatemur. Nec defuere etiam domeſtici adiutores, quorum in hac ſparta praecipuus ſit conſors, & ſocius laboris Conſtantinus Bongiovannius, qui aetate florens & ingenio manum ſedulam in eruendis e ſcriniis, in deſcribendis, perpendendiſque chartis antiquis egregie adhibuit. Vota, plauſus, ſtimuli acceſſere Ferrarienſium doctorum civium, & gentium exterarum, litteratorum hominum, & omnium ordinum conſenſus, ita ut quod timide,

de, ut ita dicam, & fere pedetentim coeptum fuerat, alacrius persequi, & audacter perficere opus, fuerit veluti necessarium.

VIII. Ut igitur consilium operis explanemus, illud principio nobis proposuimus, chorographicas descriptiones insulae Pomposianae anteponere, quae variam illorum locorum faciem variis pro temporibus exhibeant, datis aereis tabulis, quae aetatis antiquae, medii aevi, recentisque temporis repraesentent effigiem: qua in re nobis adfuit opera in primis Caroli Baruffaldii Ferrariensis, ac Centensis civis, solertis ingenii, publici geometrae. Quum enim ea sit historiae cuiuscumque conditio quod eruditum latet neminem, ut si geographiae lumine careat, non secus atque chronologiae, tamquam corporis animantis oculis, caeca ea sit, & quoquoversus procedat circumfusa tenebris, haud erit fortasse, qui nos vel leviter sugillet, quum Pomposianarum rerum historiam digerere aggressi fuerimus, veluti rei initium, & caput qualemcumque loci chorographicam descriptionem tentasse: hoc enim pacto fiet profecto, ut loci eiusdem natura, ac facie perspecta, ad rerum gestarum narrationem, quae inde magis etiam magisque fiunt omnino clariores, lubentius accedat lector, atque facilius.

IX. Hinc obscuriorem originem nobis perscrutantibus Pomposiani monasterii certa ab incertis secernere fuit curae, quum ea sit prima historiae lex (quod aliquando admonuit Cicero (a),) ne quid falsi dicere audeat, deinde ne quid veri non audeat. Pomposiae tandem percurrentes historiam antiquis usi fuimus monumentis, quorum pleraque, & praecipua nobis suppeditavit sancti Benedicti Ferrariensis monasterii tabularium, in quo summa diligentia, ac fide diplomata servantur, & monumenta cetera Pomposiana, quae veluti hereditario iure ad coenobium ipsum, ceu sospitalia tecta, devenere, quaeque profecto sic avide nos arripuimus, quasi diuturnam sitim explere cupientes.

x. Sane

(a) Lib. 2. de oratore.

x. Sane nil est in urbe Ferrariensi antiquius Pomposiano hocce tabulario, cuius chartas erudito, exactoque catalogo Bacchinius recensuit ad saeculum XIV. usque, cuius rei meminit etiam Apostolus Zenus ad Fontaninium scribens (a), temporum consequentium Formigerius, & Arcarius, nobis hoc pacto segete parationi relicta. Ex illo autem Margarinius, Muratorius, Fontaninius laudatus, & alii documenta hausere in publicam lucem, atque aetate nostra Mittarellius, & Costadonius, qui annalium suorum volumine primo (b) de eo ita scripsere: *Monasterii sancti Benedicti Ferrariae tabularium incredibili diligentia Abbatis Benedicti Bacchinii dispositum, quod licuit nobis summa animi humanitate doctissimi praesentis Abbatis Francisci Mariae Riccii percurrere* &c. Illud tamen obvenit (quod nobis, ut modestissimi sunt homines iuxta ac sapientissimi, dum elapsis annis iterum ad nos rediere, sponte fateri non dubitarunt), ut quum primum brevi admodum tempore apud sancti Benedicti fuerint commorati, tabularii potius confisi catalogis, quam autographa ipsa consulentes, indicum menda, quae

(a) Haec Zenus ad Fontaninium scribebat anno 1699. 12. septembris: *Ho avuto dal Bacchini l'indice Pomposiano, che di quà a qualche tempo vi manderò, rescrivendolo ora per inserirlo nella mia raccolta delle cose d'Italia*. Videsis *raccolta di lettere di Giusto Fontanini stampata da Domenico Fontanini l'anno 1762. in Venezia alla pag.25*. Id autem notandum, quae de indice Pomposiano Zenus enarrat haud forte referenda ad manuscriptum ingens volumen, quod in Pomposiano archivo est; neque enim facile fuerat, illud rescribere, ac in Zeniana collectione inserere: eo etiam vel magis quod Bacchinius non ante annum 1720. laborem indicis arripuit, perfecitque. Quae ergo laudata in epistola Zenus indicare videtur de Pomposiano, quem a Bacchinio receperat, indice, minorem alium catalogum respicit, neque a Bacchinio ipso confectum, sed eo antiquiorem, illum fortasse ipsum, quem in miscellaneis nostris adservamus, quique non multa occupat folia. Haec magis elucescent ex Bacchiniana vita, quae sub praelo est typographiae Salvatorianae Ticinensis una cum eius operibus.

(b) Annal. Camaldul. tom. 1. pag.208.

quae fortasse interdum non tam auctorum sunt veteris scripturae peritissimorum, quam negligentium veritatis librariorum, sua, & publica fecerint suis in Camaldulensibus Annalibus, potissimum ubi Abbatum Pomposianorum fuerit texenda, atque disponenda chronologia.

XI. Ornatissimum igitur promptuarium fuit nobis tabularium illud diplomatum, & omnis generis monumentorum, quibus codicem diplomaticum Pomposianum anno auspicatum vulgaris aerae DCCCCXXXII. (si tamen de membranis ex eo depromptis sit sermo; incipit enim revera ab anno DCCCLXXIV. ope chartarum, quas edidere Baluzius, & Muratorius) ad postrema Pomposiae fata perductum, in ordinem temporum redigere licuit, quasi materia ad constructionem congesta, antequam ad conscribendam historiam accesserimus: quo factum est, ut, quum nobis volumina manuscripta chartarum huiusmodi prae oculis essent, licet a copiosa aliquando deterreremur rerum farragine, nihilominus statim copia ipsa nos erigeret, & animaret. Quapropter a nemine nos notatum iri confidimus, si trium fere annorum spatium in chartis colligendis, examinandisque consumpserimus: qui enim tuto portum attingere posse nos, nisi instrumento huiusmodi comparato, sperandum foret? Quod qui difficultate, & mole vel sua perpenderit, illud sollicitis calamis adornatum fuisse non poterit non confiteri. Viderint interea, si qui huiusmodi laborem improbum nostrum traducere ausint, quam iniurii una sint in maiores nostros, qui non infrequenter sane de adornanda historia, digerendisque annalibus parum admodum cogitantes, potius, ac utilius monasteriis, ecclesiisque negotium, quod laudibus effert Maffeius (*a*), se confecturos rati sunt, si veteres exscriberent chartas, quibus actorum codices, barbare regesta, vulgo chartularia compilarunt, ne illa historiae futura nepotibus monumenta misere deperirent; quod iam a saecu-

Tom. I. c

(*a*) *Molti monumenti furon conservati da un' utilissima diligenza, che in non pochi archivj fu praticata, di trascrivere gli atti più considerabili, e comporne un codice, che si chiamò regesto, o cartolario, o registro.* Haec Maffeius *Storia diplomatica* §. XV. pag. 96.

a ſaeculo x. ſi Cointio ſit fides, vel potius IX. ut Mabillonius iudicat (*a*), Folquinus Bertinianus monachus, deinde vero Iohannes Caſaurienſis, Farfenſis regeſti auctor alter a chronographo, Cencius Camerarius, Petrus Diaconus, & Bernardus Abbas, Caſinenſes ambo, praeſtitere; quos alii ſubinde magno agmine ſecuti ſunt, quorum labores archiva ornant, ditantque non modo, ſed plurimae utilitatis ſunt, & ſummo habentur in pretio; quos etiam noſtris temporibus imitati ſunt Dacherius, Marteneius, Durandius, Mabillonius, Schannatius, Beſſelius, Filibienius, Pezius, Dummontius, Luninghius, Ludvvighius, Leibnitius, Muratorius, Mittarellius, & quotquot laudabiliter in antiquitatibus verſandis huiuſmodi operam ſuam poſuerunt.

XII. Ubi autem primum ad id operis & nos manum contulimus, cogitaveramus, codicem noſtrum diplomaticum ab hiſtoria ipſa dividere, diſtinctiſque voluminibus edere: verum obſiſtere conſilia eruditorum, obſtitere Mabillonii, Mittarellii, & aliorum exempla, illud demum obſtitit, quod in animum venit, commodum legentium. Qua de re ad volumina ſingula appendicis loco veterum chartarum codex accedet, quaſi mantiſſa, quas ſaepe nos ex difficillimis deſcripſimus, ſciſſis, conſumptiſque membranis; & ita quidem ut nobis religio omnis fuerit ipſas omittere notariorum ſtribiligines, & ſphalmata, quibus Langobardica maxime abundant tempora, ac monimenta: inter quas nihilominus offucias, & nebulas ingenua neſcio quam, & pudica veritas eminet.

XIII. Infelicem Latini idiomatis ſtatum barbaris, quae vocant, ſaeculis ſapientiores iam multo ante monuerunt, & paſſim conqueſti ſunt, illud in manus ſoloeciſmis undique, & barbariſmis ſcatentes veniſſe. Et re quidem vera tantam, & tam frequentem in chartas illorum temporum tum ſyntaxeos, tum vocum confuſionem induxere notarii, ut caliginoſum, & ferme inacceſſum contractuum ſtilum aliquando repererimus, nec facile

(*a*) In proemio annal. Benedict.

cile adeo fuerit nobis contrahentium mentem divinare. De qua rusticitate, atque barbarie loquens quammaxime eruditus Camillus Peregrinius ait (*a*): *Nec priscos tabelliones tantam alere valuisse incuriam negabunt, quibus non dicam ruditas morum, & imperitia linguae Latinae (etsi munus illud excultioribus viris, & etiam clericis demandari consuevit), sed crassa, & incauta simplicitas est bene cognita*. Quae dicta voluerimus ad vellicandas delicatulas quorumdam molestiorum auriculas, qui sermonis errores, anachronismos, ceteraque id genus vitia fastidientes, vel chartas pro falsis traducentes respuunt, vel eas neglectas, despectasque putredini consignant, & alto pulveri.

XIV. Triplex barbariei istius caussa visa Mabillonio est: *Prima ruditas saeculi*, ait (*b*), *& imperitia notariorum, secunda usus communis, seu formulae; tertia notariorum affectatio*. Deinde multis rem confirmans exemplis subdit (*c*): *Non ergo propter barbarismos, aut soloecismos suspecta debent esse prisca instrumenta; immo vitia haec ex ipsis antiquitatis fontibus procedere censenda sunt, nisi aliunde comperta sit falsitas*. Adde notariorum cacographiam, quae hominum inscitiae, eorumque amanuensium, & imperitae saeculorum ruditati adamussim respondebat, quibus de Latina lingua sarta tecta servanda, & orthographice scribenda nemo certabat. Hinc Carolus magnus, qui, ut ea ferebant tempora, graece, & latine doctus, nec sacris minus, quam profanis disciplinis imbutus, teste Ingolismensi monacho (*d*), anno DCCCV. capitulari suo (*e*) necessarium duxerat notarios admonere, & scribas, *quod vitiose non scribant*. At eventu caruit, quod provide statutum fuerat. *Certo enim scimus, actuariis, notariis, & tabellionibus publicis Latini sermonis imperitis barbariem*

 istam

(*a*) In serie Abbatum Casinen. apud Murator. *Scriptor. rer. Italic.* Tom. v. pag. 206.

(*b*) *De re diplomatica* lib. II. c. I.

(*c*) Ibid. num. 5.

(*d*) Apud Duchesnium Tom. II. pag. 101.

(*e*) Apud Baluzium.

istam in primis esse adscribendam, ut Fontaninius scribit (*a*): *Quis porro non animadvertit latinitatis interitum in legibus Gothicis, Langobardicis, Salicis, & Principum Galliae prioris stemmatis, in quibus desunt grammaticae regulae, & verba exotica, atque hodie ignota densantur, vel quia religio, & barbarica iurisprudentia tunc secus loqui vetabat, vel quod scriptores, ubi Latina vocabula ad sua exprimenda non suppetebant, e vernaculo idiomate latine inflexo ea depromerent, fractis ceteroquin in ipsa sermonis sylloge grammaticorum repagulis, ut adnotavit vir multiplicis, & diffusae eruditionis Carolus Cangius* (*b*). Quibus erudite animadversis, ad rem nostram addit: *Sane veteres chartae, ut sequior aetas ferebat, soloecismis obsitae simplicem, & minime fucatam veritatem spirant, adeoque etiam propter hos naevos sunt venerabiles*. Quare Baronius satis numquam laudatus scriptor admonebat (*c*), in describendis chartis vetustis summo cum scrupulo menda omnigena, & singula, quae in iis occurrunt, esse referenda, eo quia *sciendi curiositas*, ait, *quaeque aspera condiens suavia reddit*. Optimo ergo, aut fallimur, consilio & nos cautissimi pro viribus, oculique acie fuimus, dum autographa e membranis eruenda fuerunt, quae in codicem nostrum, sive appendicem transtulimus; itaut, si quid haud intelligere potuerimus, lacunis maluerimus abundare, quam exleges addere, vel detrahere aliquid, aut medicam chartae manum admovere, sed inopportunam, & incertam.

XV. In contexenda autem Pomposiana historia amplam occasionem nacti nonnulla, quae ad diplomaticam rem pertinent, adnotare fategimus cum Mabillonio, aliisque, nedum quod Pontificum bullas spectat, ac Imperatorum, Regum, & Principum hominum diplomata, sed etiam quod privatas inter personas initos contractus, quorum in examine aliquando egressionibus indul-

(*a*) *Vindic. veter. diplomat.* cap. 9. & 10.
(*b*) *Glossar. med. Latinit.* in praefat. num. 27.
(*c*) *Annal. ecclesiast.* ad an. 1019. num. 5.

indultum voluimus, & excursibus, non ita tamen ut scienter, currente rota, dum urceum facere cogitamus, amphoram interdum finxerit manus: sed singula illustrare pensum in primis fuit, licet non invito fateamur animo, nos nec reperisse cuncta, quae dilucidanda forent, nec cuncta potuisse, quae reperimus. Quapropter monogrammata, sigilla, initiales formulae, invocationes, tituli, epochae, mulctae, stilus, vitia ipsa chartarum haud neglecta: contractuum formae multiplices, cautiones, poenae, placita, sententiae, leges, donationes, servitutes, iuramenta, iudicia, prima etiam Italicae linguae incunabula observata: Episcoporum, Ecclesiarum, Ducum, Comitum, Iudicum, aliorumque Dynastarum, notariorum, testium, locorum nomina animadversa; aliaque permulta, quae longum esset singula recensere, quaeque prodesse quidem, & ubertim possunt, ut aiebat Leibnitius (a), ad politicas artes, ad historiam, ad eruditionem reliquam. Ii enim nos sumus, quibus maximo in pretio sunt tabulae, etiam quae tenuiores videri possunt, neque multi faciendae; eae namque, si cetera desiderentur, chronologicae saltem rei illustrandae persaepe aptissimae sunt, & quammaxime opportunae. Perpetuum meminerimus, quod arridebat Quirinio de monasticis tabulariis loquenti: *Adsunt in tabulariis nostris*, inquit (b), *quam plurimae chartulae, in quibus nihil monastici est, quod eruamus, nisi Abbatum, aut aliorum praepositorum nuda nomina; eae tamen si curiosis oculis introspiciantur, conferantur, vertanturque in omnem partem, & veluti torqueantur, incredibile est, quantus inde saepissime exquisitae eruditionis succus exprimatur.*

XVI. Eo vero lubentius in hanc descendimus partem, quod nos doluimus saepe, & condolescimus, annales nullos, nullum chronicon, kalendarium, necrologium, liturgiam Pomposiani monasterii usquam exscriptam fuisse, aut certe (quod verosimilius

(a) *Codic. iuris gent. diplomat.* in praefat.

(b) Dissertat. superius laudata pag. 46.

ſimilius eſt) ad nos perveniſſe ; quibus facem praeferentibus diſciplinam , ritus , chronologiam , facta accuratius non interrupta ſerie adnotare potuerimus : ſed opus membranis unis , veluti Pompoſiae reliquiis , perficiendum fuit , ex quibus qualemcumque quidem temporum habemus ordinem , minime vero rerum geſtarum hiſtoriam . Quum autem aliquid ad propoſitum noſtrum vel e Vaticana bibliotheca potiſſimum , vel ex Ateſtia expiſcari ſperaverimus , fato invido carbonem , ut aiunt , pro theſauro invenimus : nam Alexandro Albanio viro eminentiſſimo , ſanctae Romanae eccleſiae bibliothecario , ac Pompoſiano Praepoſito fautore , tum benefica amicorum opera alterius bibliothecae manuſcriptis codicibus verſatis , alterius autem ex Hieronymi Tiraboſchii Praefecti eruditione illuſtris ſingulari humanitate quum noſmet perſcrutati fuerimus , vacuas iſtiuſmodi antiquitatibus auguſtas bibliothecas comperimus . Vaticanum nihilominus ſecretum tabularium praeſto fuit , ex quo monumenta perquam pretioſa hauſit pro Pompoſiana hiſtoria , atque ad nos urbane miſit amiciſſimus nobis Caietanus Marinius tabularii eiuſdem Praefectus . Praeſto fuere etiam exempla chartarum plurium ad monaſterium ſancti Andreae de Buſco in Cenetenſi dioeceſi ſitum , & olim Pompoſiano ſubiectum pertinentium , quas ſuis ex autographis nitide , exquiſiteque deſcriptas a Ludovico Lucchio monaſterii illius aliquando Abbate eius hiſtoriae adornandae animo , ipſe nobis e Brixienſi urbe , in qua longaevam ducit vitam , communicavit .

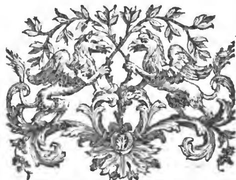
xvii. Porro quum communi in monaſteriis pene ſingulis uſu , ſaeculo praeſertim xi. & conſequenti , hiſtorici eſſent ſcriptores aſſignati , quod hic meminiſſe ſufficiat , quorum lucubrationes partim noſtra feliciter tempora attigere ab Ughellio editae , Muratorio , aliiſque , itaut quicquid per ea tempora nobis obvenit eruditionis , & ſcientiae monachorum , ad quos tamquam ad aſylum litterae confugerant , laborem peperiſſe , aut ſaltem coenobitica armaria ab interitu vindicaſſe , eruditi iudicarint ; quumque ſcriptores etiam ſuos nec paucos , nec indiligentes ha-

habuisse Pomposianum monasterium, quod viris doctissimis floruit, & bibliotheca in Italia aliquando prima, vero satis similiter affirmare possimus, cur nihil huiusmodi, quaeso, ad nos pervenit? Non hic voluerimus maiorum diligentiam sugillatam (quod qui asserunt, procul esse iubemus), sed gravissimas potius temporum calamitates accusandas esse censemus, rerumque varios casus, quibus tot fuisse monumenta absumpta, quae non modo ad Pomposiam, sed ad alia etiam permulta monasteria, & ecclesias pertinerent, non opus est, ut demonstremus, dum ad historiam ipsam properamus: satisque sit de Pomposiano coenobio firmatum ex iis, quae in Agnelliani pontificalis continuatione leguntur; de Gebehardo enim Ravennate Archiepiscopo agens anonymus auctor (*a*), *multum*, ait, *ampliavit monasterium Pomposianum*, *ut habetur in chronicis suis*, quae propterea exstasse illius tempore dubitare non licet, potissimum quum, facta ab Raynaldo Maria Atestio perpetuo, uti vocant, commendatario, atque administratore coenobii ipsius traditione bonorum anno MCCCCLXII. monasterio eidem Pomposiano libros, & bibliothecam prae ceteris monachis assignatam voluit.

XVIII. Historiam tandem nostram in libros dividimus, prementes vestigia Mabillonii, ac Mittarellii, qui nobis magistri fuere, & archetypi: eamque non Italo, quod coeperamus, sed Latino conscribimus idiomate adducti rationibus, quae mutandum suaserunt consilium, elocutione vero non splendida, & conquisita, sed simplici, ac historica, non ita tamen inculta, quantum confidimus, ut barbara redoleat saecula. Saepe etiam dicta firmare satius nobis visum est aliorum verbis, quam propriis, ut illis vim potiorem conciliaremus, vel ut si qua ex his displicuerint, paratior sit venia; non enim erunt referenda ad culpae titulum, de quibus testificatio adhibetur auctorum: quod si aliquando lectoribus nosmet inviti displicuerimus, saltem studio placere non omnino desperamus. Ea

(*a*) Apud Murator. *rer. Italic. scriptor.* Tom. II. pag. 207.

Ea enim, ut verbo mentem nostram aperiamus, inita a nobis est ratio in conquirendis, illustrandisque Pomposianis monumentis, ut non monastica tantum Pomposiana familia, sed litteraria omnis respublica, in primis vero ecclesiastica, labore nostro quantulocumque fruatur.



NOS

NOS D. DOMINICUS FAVILLA
A NEAPOLI
CONGREGATIONIS BENEDICTINO -- CASINENSIS
PRAESES

Ac Abbas ſacri, & regalis ärchicoenobii Montis Caſini, eiuſque dioeceſis, ac inſignis Abbatiae s. Vincentii ad Vulturnum, & iuriſdictionis Ordinarius, & primus regni Neapolitani Baro.

ADmodum R. P. Prior, & in Univerſitate Ferrarienſi Profeſſor D. Maurus Soldi, & P. D. Iohannes Baptiſta Gualengo Congregationis noſtrae Lectores examini ſubmittant opus = *Rerum Pompoſianarum hiſtoria monumentis illuſtrata, auctore P. D. Placido Federici Monacho, & Lectore Caſinate Tom. I. ms.*, & in ſcriptis ad nos referant.

Datum in ſacro Caſinenſi noſtrae reſidentiae coenobio VI. nonas octobris anni CIƆIƆCCLXXVIII.

D. DOMINICUS ABBAS, ET PRAESES CONGREG.

D. Claudius Benedictus Treviſan
Pro-Cancellarius.

L. ✝ Sigilli.

Reg. fol. 353. *a terg.*

PRimum operis inscripti: *Rerum Pomposianarum historia &c.* volumen a Placido Federicio Monacho, & Lectore emerito elucubratum non modo laetus, & lubens naviter expendendum suscepi, ut tuis (archicoenobii Casinatis Abbas spectatissime, & totius quoque congregationis nostrae Praeses omnis laudis, & doctrinae genere praestantissime) imperiis religiose servirem; sed eo etiam alacrius datum mihi hoc negotium perficere curavi, ut iamdiu praeconceptam animo solidae doctrinae auctoris, & severae eruditionis eiusdem, omnium ore celebratae opinionem mihi ipsi confirmarem. Voto res cessit omnino. Nam praeterquamquod in praedicto volumine perlegendo nihil umquam menti occurrit, catholicae fidei sanctitatem, integritatem morum, sacraque Principum iura vel leviter laedens; plura plane comperi, mea quidem sententia, liberali commendatione dignissima. Inter quae silentio praeterire non possum elegantem quamdam, historici propriam, nitidi sermonis simplicitatem, peritiam in chorographicis tabulis describendis, in ordinandis temporum rationibus diligentiam, fidem in factis referendis, in comprobandis sententiis acre iudicium, prudentiam in exponendis gravissimis eruditorum hominum dissidiis, in interpretandis diplomatibus facilitatem, & accuratum denique ordinem mirae perspicuitati coniunctum ubique servatum. Hocce meum est quantulumcumque iudicium, quod si tibi, Abbas, & Praeses ornatissime, pro tua fuerit humanitate probatum, nihil profecto erit, quominus censeas in publicam litterarii orbis lucem opus omni industria elaboratum, & perpolitum quatocyus esse proferendum. Multum quippe laudis auctoris celebritati pariet, & plurimum Casinatis congregationis nomini addet splendoris. Erit namque optimarum disciplinarum, bonarumque artium amatoribus indubiae fidei monumentum, strenuos hoc quoque tempore non deesse Monachos, qui publicae consulentes utilitati iucundiora, & cognitionum ubertate feracissima studia hac maxime aetate

iure

iure optimo in deliciis habita impense, ac solerter colant, maiorum suorum vestigia secuti, a quibus eadem, sin minus prima exordia, feliciora certe incrementa, & splendidiorem amplitudinem accepisse, dubitare nemo potest.

Ferrariae ex aedibus s. Benedicti idibus decemb. an. MDCCLXXVIII.

Maurus Soldius Prior Casinensis,
& Professor in publica Universitate
Logices, & Metaphysices.

UT tuis mandatis obsequerer, Reverendissime Pater sacri Casinensis coenobii Abbas vigilantissime, ac totius congregationis nostrae Praeses amplissime, accurate perlegi primum operis volumen, cuius est titulus: *Rerum Pomposianarum historia &c.* a Placido Federicio Monacho, & Lectore emerito sollerter, atque ingeniose elucubratum; in quo nihil sane offendi, quod sanam, orthodoxamque doctrinam, morum puritatem, ac firma Principum iura vel leviter laedat: immo omnia ibidem perspicue, apposite, graviterque ita discussa, omnigenaque eruditione referta conspexi, ut enixe miratus sim illustre auctoris ingenium, solidamque eruditionem, & doctrinam. Quapropter opus tam elegans, eruditum, omniumque disciplinarum genere refertissimum quam brevi excudendum non solum summa cum laude auctoris, & permagno Casinatis congregationis nitore, sed etiam totius litterariae reipublicae bono oppido duco.

Datum in coenobio s. Iohannis Evangelistae Parmae VI. kalendas ianuarias MDCCLXXVIII.

Iohannes Baptista Gualengus
sacrae dogmaticae Theologiae Lector.

d 2 NOS

NOS D. DOMINICUS FAVILLA
A NEAPOLI
TOTIUS CONGREGATIONIS BENEDICTINO-CASINENSIS

PRAESES

Ac Abbas ſacri, & regalis archicoenobii Montis Caſini, eiuſque dioeceſis, ac inſignis Abbatiae s. Vincentii ad Vulturnum, & iuriſdictionis Ordinarius, & primus regni Neapolitani Baro.

CUM duo congregationis noſtrae Theologi, quibus a nobis commiſſum fuit, attente perlegerint opus = *Rerum Pompoſianarum hiſtoria monumentis illuſtrata* a D. Placido Federicio congregationis noſtrae Monacho, & Lectore Tom. I. nihilque in eo offenderint, quod catholicae fidei ſanctitatem, integritatem morum, & ſacra Principum iura vel leviter laedat, immo plura invenerint liberali commendatione digna; ideo auctoritate, qua fungimur, lubenti animo facultatem tenore praeſentium elargimur, ut typis evulgetur, ſi tamen iis, ad quos ſpectat, etiam videbitur. In quorum fidem praeſentes manu noſtra firmatas, ac congregationis noſtrae ſigillo munitas dedimus in praedicto noſtrae reſidentiae coenobio decimo ſexto kalendas februarii anni CIƆIƆCCLXXIX.

D. DOMINICUS ABBAS, ET PRAESES CONGREG.

D. Claudius Benedictus Treviſan
Pro-Cancellarius.

Loc. ✝ Sigilli.

Reg. ſol. 357.

ADPRO-

ADPROBATIONES.

Viri eruditissimi Placidi Federicii Genuensis monachi, & archivistae sacri coenobii Casinensis, cuius religiosam vitam, ac indefessum in rebus diplomaticis studium maxime ego semper feci, vidi & consulto, & diligenter librum, cui titulus: *Rerum Pomposianarum historia &c.*, idque mandante Rmo P. Magistro sac. palatii apostolici, nihilque profecto inter legendum occurrit, quod prelo, typisque non perquam dignum existimarem. Contra inviolabilis sanctae nostrae religionis dogmata, aut castigatioris moralis praecepta nullibi peccat, illudque sibi egregius ascera proposuit tantum, ut maiorum nostrorum vestigiis insistens, otio minime indulgeret, tempusque tereret quo praeclara celebris adeo monasterii monumenta ex tenebris, ac squalore vetustatis excitaret, compluraque reipublicae litterariae ad discutiendas obscuriorum saeculorum caligines utilia, & opportuna daret, quod de eo in tanta monasticae historiae luce desiderabatur, ipseque primus omnium iudicio acri, & adcurato feliciter praestitit.

Ex aedibus s. Callisti die XVIII. augusti anno MDCCLXXXI.

P. A. Galletti Episcopus Cyrenensis.

Medii

MEdii aevi historiae, & epochae praestantiores, silentibus scriptoribus, & extincto fere litterarum cultu, non aliunde peti possunt, quam a diplomatum, & monumentorum, quae in tabulariis adservantur, publicatione, & examine. Quare insigni huic litteraturae parti, rationique recte consultum nemo non videt, si monasticorum coenobiorum, quorum sequioribus saeculis exstitit origo, & amplitudo, historiae conscribendae provincia suscipiatur: siquidem in generalis historiae bonum, & illustrationem peculiares huiusmodi historias cedere perspicuum est. His accedit, per eas in memoriam revocari primorum religiosarum familiarum conditorum sanctimoniam, instituta, & exempla, & ceterorum alumnorum, quos primus pietatis ardor informavit, virtutes, consuetudines, & studia, quae nonnisi utiliter ingerantur. Singula haec commoda, & emolumenta abunde emanare posse animadvertimus ex Pomposiani coenobii in agro Comaclensi historia, quam magno eruditionis apparatu, criticesque praesidio conscribendam iuxta sincerorum, ac praecipue anecdotorum monumentorum fidem aggressus est vir cl. Placidus Federicius Monachus Casinensis. Id certe nos facile deprehendimus ex ipsa I. voluminis lectione, quam pro censoris munere, nobis a Reverendissimo Patre Pio Thoma Schiara sacri palatii apostolici Magistro commisso, sedulo peregimus, ut proinde tantae utilitatis bono excitati, nulloque absurditatis vitio, quo fidei, vel morum castitas laedatur, offensi tuto id in publicam lucem emitti posse censeamus.

Datum ex aedibus sac. Congreg. de Propaganda Fide XXVIII. augusti MDCCLXXXI.

Stephanus Borgia
sac. Congreg. de Propag. Fide a secretis.

IMPRI-

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiſſimo Patri Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtro.

F. A. Marcucci Epiſc. Montiſalti Viceſg.

IMPRIMATUR.

Fr. Pius Thomas Schiara Ordinis Praedicatorum Sacri Palatii Apoſtolici Magiſter.

PROSPECTUS EORUM
QUAE IN HOC PRIMO TOMO
CONTINENTUR.

RERUM



RERUM POMPOSIANARUM HISTORIA

LIBER PRIMUS.

I. EA maris Adriatici parte, qua algosa urbs insidet in stagnis Comaclum dicta, ad continentem septemtrionem versus Insula sita est, cui nomen *Pomposia*, ab urbe eadem tribus ac decem circiter millia passuum dissita. De origine vocis nil est, quod exploratum, nil quod coniectura affirmari a nobis possit, sive ipsius nominis etymon investigare, sive tempus, quo illud primum obtinuit, assignare velimus. Ne igitur eruditi homines exspectent, ut in perquirendis plurimis de re admodum incerta vagi deerremus frustra, & falsa, dubiave tamquam vera, & certa venditemus: ea enim potius nobis mens est, & animus, quae nescimus, consulto, & quam lubentissime praeterire. Liquido vix illud dicendum videtur, vocem eammet *Pomposiae* Latinae videri omnino originis, atque significationis, & non ante aedificatam forte in Insula ipsa ecclesiam Assumptae ad caelos Virgini dicatam adhiberi incoeptam. Certo autem constat, id nominis primum anno omnino DCCCLXXIV. in Iohannis VIII. Romani Pontificis litteris ad Ludovicum

Pium Augustum datis (a) occurrere. Verum eo iam saeculo loci vocabulum non solum, sed monasterium etiam ipsum constitutum ibidem celebratissimum erat, spectatissimum, atque divulgatum.

II. His igitur inanibus tamquam, & inutilibus omissis, ad ipsam loci naturam exquirendam, positumque accedentes, illud principio animadvertere licet, Pomposianam Insulam, de qua omnis nostra est quaestio, in eorum esse locorum numero, quae mari, fluminibus, vallibus undique, paludibusque circumdata multiplicem in dies faciem tum maris regressu, fluviorumque varia suis, novisque in alveis circumitione, tum quod concavae compleantur valles, limosaeque siccentur paludes, immutare cogantur. Mirum enim est, quantum re quidem vera recens Insulae illius ab antiqua longe alia sit facies. Nobis profecto propositum est, locum ipsum tamquam separatum a ceteris picturae similitudine delineare; qua tamen in re vix tantum nostra de ingenii tenuitate confidimus, quum manum admoventes operi, intricatissimam illam, atque infinitis obsitam difficultatibus intellexerimus. Verum ne e portu ipso solventes naufragorum instar omne pertimescere videremur fretum, diu, multumque cogitantes, consulentesque, quorsum tandem cursum magna in rerum altissimarum, quasi fluctuum, concitatione verteremus, in eam fuimus deiecti sententiam, ut tria veluti Insulae Pomposianae tempora distinguentes, tribus chorographicis Tabulis rem totam conficeremus; quarum prima eam complecteretur partem, quam hisce de locis antiqui memoriae prodidere Geographi, Polybius, Strabo, Plinius, alii, ubi nobis latum aperuimus campum varia Padi fluminis ostia percurrendi; altera vero, quae ad medii aevi, uti vocari ea assolent, saecula spectaret, quorum non pauca e Pomposiano Tabulario a nobis eruta monumenta fines indicant loci, atque naturam; tertia denique, qua praesens haberetur universae Pomposianae Insulae conspectus, finitimis etiam locis adiectis, quae

(a) Apud Baluzium Miscellan. Tom. v. pag. ultima.

ulo
ſum
m ,

ſis ,
en-
In-
ſ
di-
em
a
tur
ır .
lae
ro-
ris
ın-
ım
ſi-
ſo
ır
,
,
ıs
-
n
,
-
-







Tartarus
Hostilia
Padus olim Eridanus
Fosso

quae maxime Pomposiani monasterii ditioni subdita erant. Nemo non videt unus, quo fuerit nobis elaborandum conamine, ut numeris absolutas suis, imparibus sane viribus, imagines huiusmodi adumbrandas susciperemus, quas observationibus similioribus vero illustrare necessarium esset: quod idcirco dictum volumus, ne vitio nobis quis vertat, si veterem loci formam cum recentioribus comparantes locum ipsum, ne dicam nosmetipsos haud aliquando compererimus ob tantam temporum vicissitudine iniectam caliginem, tantasque tenebras, ut quasi de veritate invenienda desperaverimus. Porro ut aliqua saltem videamur ratione procedere, ac methodo, qua deficiente obscurior evaderet res, atque implicatior, investigationes nostras omnes tribus omnino subsequentibus partiemur Diatribis ex triplici exposita divisione superius.

DIATRIBA PRIMA

De antiquo Pomposianae Insulae, locorumque circumiacentium statu.

III. QUum Pomposiae nomen antiquis fuerit prorsus ignotum Geographis, primaevum Insulae statum nobis inquirentibus non alia suppetit profecto ratio, quam quae ipsi agnoverint loca contermina Circumpadanae regionis, locorumque vocabula in medium afferre, ut eo, qui unus superest, modo ad qualemcumque ipsius notitiam pervenire possimus.

IV. Inter ea vero loca primas quidem obtinet antiquissimum omnium, quod litteris exstet, Tyrrhenorum opus, Adria, sive Atria, sive etiam Hadria, vel Hatria, modo nempe aspiratum, modo sine spiritu, quod aliis ex Oriente vocabulis non paucis contigisse, docti norunt homines. Initio immunitam Adriam fuisse, non secus atque alias Etruscorum sedes, minime dubitandum est, quos vicatim habitasse, ac sero tandem suos pagos muris permunivisse certum videtur ex eo maxime, quod quo primum tempore,

ſexto nimirum ante Romanum imperium ſaeculo, pulſis Etruſcis, Galli eorum ſedes occuparunt, adhuc tamen oppida pleraque muro carentia erant, teſte Polybio, qui de Gallis ait (a): ᾤκυν δὲ κατὰ κώμας ἀτειχίςυς, *oppida ſine muris incolebant*; atque Strabone de iiſdem (b): ἅπαντες γὰρ ᾤκυν κωμηδὸν, *vicatim omnes habitabant*. De urbis Adriae etymologia erudite ex more diſputavit Mazochius (c). Celeberrima haec Tuſcorum fuit apud veteres, quam & ſinui Adriatico nomen dediſſe a multis creditum eſt, ac inter Padi, & Atheſis fluminum oſtia ad mare olim poſita, de qua lege Silveſtrium (d).

V. Ex altero vero regionis eiuſdem Circumpadanae extremo Comaclum urbs circumſpicienda eſſet, in cuius territorio Inſula iacet Pompoſiana, ſi vel eammet veteres noviſſe viderentur, cuius tamen nulla eſt apud illos mentio. Neque enim nobis negotium faceſſunt, quae a Ferrio (e) conglobantur in unum de Comaclenſis urbis origine commenta ne ſimilibus quidem vero fundamentis innixa, quaeque hic recantare non iuvat. Sane ſi illi, Sardio patri, Bonaverio, aliiſque id genus ſcriptoribus aliqua ſit fides, inter antiquiſſimas eſt in Italia urbes Comaclum a Pelaſgis iiſmet conſtructa (Graeciſne, an Tyrrhenis potius hic non moror), qui habiti ſunt vetuſtiſſimae quidem Spinae urbis conditores. Quae ipſis Comaclum eſt, ab aliis Comacula dicta fuit, ab aliis autem Cymaclum, ſive Cymaculum, quaſi a marinis undis ex Graeca voce κύμα derivatum, ut Rubeus explicat (f), & Bollandus (g). Illud vero in dubium vocandum non eſt, primum Comacli Epiſcopum Pacatianum Romanis interfuiſſe, ſubſcripſiſſeque Synodis anno DII., ac conſequenti Symmachi Pontificis tempore apud Labbaeum (h). Alter quoque a Pacatiano, quum aliorum inter-

(a) Lib. 2.
(b) Lib. 5.
(c) Diſſert. 5. de Tyrrhenor. origine Tom. 2. Opuſculor. pag. 83.
(d) Iſtorica deſcrizione delle Paludi Adriane.
(e) Iſtor. di Comacchio.
(f) Hiſtor. Ravenn. lib. 5.
(g) Ad diem 4. martii in Vita S. Appiani Monachi.
(h) Collection. Concilior. Tom. 8. pag. 268. & ſeq. edit. noviſſ.

interciderint nomina, Episcopus est Vincentius, a quo S. Cassiani ecclesia constituta est, ut inscriptio demonstrat, quae in eius aditu legitur adhuc, & nomen exhibet Cymacli urbis; eam haud missam fecit Ughellius (*a*), castigatamque retulit Prolius (*b*). Floruit autem Vincentius anno DCCVIII., quum indictionem sextam praeseferat inscriptio huic perbene anno respondentem, quo illam Vincentius aedificavit ecclesiam. Vitalis deinde Comaclensis Episcopi mentio in Caroli Magni diplomate est, quod Muratorius edidit (*c*). Haec eo referimus, & tanti habenda videntur, ut si vetustiorem non inveniri memoriam oppidi cum Cluverio (*d*) sentiamus, attamen illud a vero absonum sit, quod subdit ipse, repetitque Baudrantius (*e*), eam ad Caroli Magni tempora se tantum extendere, cuius omnium meminerint primi Regino (*f*), & Aimonius (*g*), qui urbem eamdem, sive oppidum Insulam vocavit. Priscis etiam ipsam ignotam, cuius mentio in Iohannis VIII. Romani Pontificis quadam epistola (*h*) exstat, censuit Gaspar Berettius Tabulae chorographicae Italiae medii aevi exquisitissimus auctor apud Muratorium (*i*), ideo medio omnino aevo eodem ex undis emersam, cum nempe undis Adria coepit immergi. Utut res fuerit, illud nobis indubium videtur, obscuram urbis esse originem, obscurioremque fortunam, & eam tunc solum illustrem, ex quo in controversiam deducta. Si profecto Peregrino Prisciano credimus suis in Historiis, sive Annalibus Ferrariensibus manuscriptis, quae in Atestia bibliotheca servantur (*k*), potentissima Comaclensis fuit urbs, atque vetusta, quam per Gothorum, Langobardorumque tempora ingentes armare solitam fuisse classes

(*a*) Ital. Sacr. in Episc. Comacl. num. 2. Tom. 2. pag. 482. edit. Colet.

(*b*) In notis ad Histor. Comacl. Bonaverii Par. 1. pag. 12.

(*c*) Antiq. med. aevi Tom. 2. pag. 24.

(*d*) Italia antiqua lib. 1. cap. 12.

(*e*) Lexic. Geograph. ad voc. *Comaclum*.

(*f*) Chron. lib. 11. ad ann. 808.

(*g*) Rer. Francicar. lib. 4. cap. 97.

(*h*) Collect. Concilior. Labbaei Tom. 9. epist. 167.

(*i*) Rer. Italic. Scriptor. Tom. 10.

(*k*) Cap. 13.

classes tradunt Atestiae historiae, & numerosas armatorum militum acies. Urbem hanc innuit immortalis Ludovicus Ariostus (*a*) iis versibus:

E la città, che in mezzo alle piscose
Paludi, del Pò tenne ambe le foci;

quibus significasse videtur poëta, inter *Olanen*, & *Sagin* urbem Comaclum olim constitisse. Verum quandocumque, aut quomodocumque incoeperit esse, Galliae Transpadanae urbs fuit inter Padi ostia sita, in cuius certe territorio Pomposianam Insulam iacuisse, atque iacere diximus, quod nobis sit satis, ut Insulam ipsam inter eadem ostia Padi inquiramus.

VI. Quippe non hic quidquid Graecia mendax ausa est in historiis de Pado persequi, de Phaetonte nimirum, & eius casu, de populorum arborum lacrimis, de atrata ad hunc amnem gente, & huiusmodi rebus tragicis his affinibus, quas in praesens omittimus, non Padum ipsum, per quem Italia clara est, ut ait Solinus (*b*), tribus suis in fontibus super Alpium iuga convenire, primaque sede relicta varias Galliae Cisalpinae regiones duplici, quinimo & triplici insignitum nomine, quasi multiformem, ac nusquam ubi e montibus altioribus dilapsus sine règio vectigalium comitatu peragrantem, quem ideo fluviorum regem Virgilius dixerit (*c*), nullique nobilium amnium gloria cedere Martianus Capella (*d*), & ante eum Polybius (*e*), nos circumducere contendimus, quum non hic videatur locus, voluminaque impleta sint de iis non solum a nostris, verum etiam ab gentium exterarum scriptoribus; sed flumen ipsummet suis in ostiis ad Adriaticum mare ab iis, quae nobis superstes reliquit antiquitas, studiose intueri, descriptumque oculis subiicere, quo minus incertum, atque tutius possit de Pomposianae Insulae situ iudicium ferri.

VII. Iam-

(*a*) Cant. 3. num. 41. & lib. 4. vers. 370.
(*b*) Polyhistor. cap. 8.
(*c*) Georgic. lib. 1. vers. 142.
(*d*) Lib. 6.
(*e*) Lib. 2.

VII. Iamvero ut nobis res bene cedat, in Diatribas nostras transferre haud pigeat, quae tum de ipsomet Pado flumine, tum de istius ostiis summo profecto labore immortalis congessit Alexius Symmachus Mazochius, quocum bonis ominibus & nos aliquando Neapoli versati fuimus, quique *totius Europae litterariae miraculum* a Carolo Le-Beavio Parisiensis regiae inscriptionum, humanarumque litterarum Academiae perpetuo Scriba fuit appellatus epistola ad eummet data Academiae ipsius nomine anno MDCCLIX. a. d. XVII. kalendas octobris (*a*). Eius aurea opuscula Caietanus Miliorius in litteraria republica homo notissimus, perurbanus, atque amicus noster in publicam Neapoli edidit lucem anno MDCCLXXI. Dissertationem enim suam primam *de Tyrrhenorum origine* (*b*), ut inde exordiatur Mazochius, ubi primo in Italiam adventu Tyrrheni constiterunt, advertit, visum Cluverio fuisse, totam illam campestrem planitiem, quae inter Apenninum, & mare superum longe, ac late diffusa Pado perfluitur flumine, primam illorum sedem fuisse. Verum quid huius opinionis sit, ac Cluverianarum rationum, quas non recto stare talo Mazochius ipse demonstrat in notis, illud quidem certe est extra dubitationis aleam, eam olim regionem ante hominum memoriam a Tyrrhenis occupatam: Livio enim teste (*c*) Tusci omnia loca trans Padum occuparant, excepto Venetorum angulo, hoc est Foroiuliensi regione. In eam clarissimi viri sententiam lubenter descendimus, quam & Dempsterus, & Bonarrotius, & Gorius, & Guarnaccius, & alii philotyrrheni reliqui utroque sunt pollice amplexati, quos una cum Plinio (*d*) *pudet a Graecis rationem Italiae mutuari*.

VIII. Inquirens vero Mazochius Padi non solum, sed etiam Eridani etymon, quo duplici nomine flumen frequentius fuit appellatum, hacc observat: *Atque illi in Circumpadana*

(*a*) Inter Opuscul. Mazoch. To.1. pag. 136.

(*b*) Ibid. Tom.2. pag.75. Reperitur etiam haec Dissertatio inter Dissertat. Cortonen. Academ. Tom.3., sed diversa in pluribus a Milioriana editione.

(*c*) Lib.5. cap.19.

(*d*) Lib.3. cap.16.

padana illa Tyrrhenia, quam ab initio insederant, planitiem longe lateque diffusam (qua maior in Italia nulla esset) contemplati, eam, quia campestri Mesopotamiae persimilem reperissent, eidem cognominem effecerunt, ac פדן Paddan (*sic pluries in sacro codice Mesopotamia vocatur*), *uti credo, nuncuparunt; quod vocabulum, Aben-Esra, & R. Salomone testibus, campestrem planitiem significat. Hinc iam ex* Padanis *vocabulo, quod Circumpadanae regioni imposuissent, etiam ipsi flumini, quod eam perfluit,* Padi *nomen quaesitum fuit. Et olim quidem sic de* Padi *nomine conieceram.*

IX. *Verum* Padi *vocabulum recentius fuit prae altero* Eridani, *quomodo primitus appellatum hoc flumen inter omnes antiquos constat, praesertim Homerum. Age, experiamur, quo idiomate* Eridanus *suae indoli congruam notionem praeseferat. Hebraei doctores τῷ* ארז Erez *vocabulo non tantum* cedrum *significari, sed omnes arbores piceas, ac resinosas putant; itaque Rabbini in* Ber. Rab. *quatuor & viginti τῷ* Erez *genera distinguunt, quum contra Talmudici in* Rosh bashanah *decem tantum numerent. At vero Hebraicum* zain (*sive* zeta) *apud Chaldaeos, Syros, Arabes saepissime in* D *commutatur.* Haec autem nonnullis demonstrat exemplis Mazochius, subditque: *Ergo quam arborem Hebraei* Erez, *eam Tyrrheni orientalium propago* Ered, *aut* Erid *nuncupabant; imo Graecorum κέδρος ex* Ered *per μετάθεσιν fluxit. Quum ergo in* Padi *ripa plurimum picearum proventum casca illa Tuscorum gens deprehendisset, hinc ei flumini* Eridani *nomen imposuit.* Ostendit deinde auctor summus, piceis re quidem vera arboribus loca circa Padum abundasse, laricibus in primis, atque abietibus, & addit: *Hac* Eridani *etymologia fateor me semper unice delectatum. Verum quis ignorat, quam sit hoc argumentandi genus fallacissimum? Quid enim? an non fieri potuisset, ut casu, qui in hoc genere plurimum potest, factum sit, ut* Eridani *nomen ex Hebraeo explicari posset, quum forsan longe aliud ea vox apud Tyrrhenos significaverit? At fateor equidem de casu suspicionem oriri tum demum posse, quoties paucae numero voces sunt, quas ex Hebraeo, aut Chaldaeo feliciter exponantur; aut ubi sunt*

sunt innumerae, *nego id de nihilo esse*. *Verum ne ab* Ered, *idest* picea *discedam*, *id quidem antea dumtaxat coniectura assequebar*. *At eam postea coniectionem certissimam mihi reddidit ex Metrodoro Plinius*; *cui magnam propterea & ego*, *& mecum* φιλοτύρρηνοι *omnes habebunt gratiam*. *Ergo Plinius lib.* III. *extremo* XVI. *capite de Pado sic loquitur*: Pudet a Graecis Italiae rationem mutuari. *Metrodorus tamen Scepsius dicit*, quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quales Gallice vocantur Padi, hoc nomen accepisse. *Ex quo liquido iam vides*, Padi *vocem esse antiquioris Tusci vocabuli* Eridanus *Gallicum interpretamentum*; *ac tantumdem Tyrrheno sermone esse* Eridanus, *quod Celtico* Padus. *Ac equidem vix credo*, *Gallos fontis Padi accolas* (*hunc enim arbitrantur*, *si vera narrant*, *in solo Gallico oriri*) *nominis huius auctores esse*, *sed potius eos Gallos*, *qui primi Circumpadanam regionem*, *exactis inde Tuscis*, *occuparunt*. *Qui quum* Eridani *nomen*, *simulque explicationem nominis a picearum copia deducti audissent*, *maluerunt*, *reiecto nomine extraneo*, *nominis interpretatione uti*; *sicque illum* Padum *nuncuparunt*. *Sane familiaris mos antiquis erat*, *ut qui populus novam regionem*, *pulsis accolis occupasset*, *is locorum nomina interpretando in suam linguam traduceret*. *Sexcenta moris huius afferri possent exempla in geographicis nominibus*, *quorum recentiorum nomina Graeca antiquorum Syrorum notioni respondent*; *cuius generis Bochartus scatet*. *Nos etiam idem in* Volaterris, Capua, Vadis Sabatiis, Fossionibus Philistinis *factitatum observabimus*. *Quid quod etiam barbara virorum nomina Graeci interpretando sua faciebant*? *ut qui* Esaum Erythram *dicerent*, Isaacum Γέλωτα, Gelotem, *& alia sexcenta*. Hisce autem de Eridani Tyrrhenica, Padique Celtica significatione cum doctissimo viro stabilitis, adiectisque permultis ab eo, quae de reliquis in Italia Etruscorum sedibus quam exquisitissime perscrutatus est, Diatribam ipse primam suam adornavit, quae & in eius *Spicilegio* (*a*) recusa est, *de septem Maribus Etruriae Transpadanae*, *de Fossionibus Philistinis*, *deque Padi nominis ex orientali sermone explanandis*,

(*a*) Tom. 2.

in qua multa recondita, ac nova antiquissimae eruditionis documenta exhibuit, quorum non pauca ab illo viro nos mutuari voluimus, non modo ut eruditis hoc pacto gratificemur, quibus Mazochius is erit profecto, a quo eorum expleatur, satieturque inquirendi sitis, verum etiam ut quae nobis praepositae sunt curae, chorographicam Tabulam priscae illius aetatis Insulae Pomposianae praeferentem positionem exornandi, tanto procedant duce, atque adiutore succrescant; id etenim perpetuo intendimus, ut in unam hancmet Insulam inquisitiones istiusmodi omnes collineent, ad quam ea propter quae reliqua a Mazochio praetermissa fuerint, aut alia a nostra sententia dicta, animadvertere, & adnotare curabimus. Viri profecto incomparabilis orientales locorum Circumpadanorum etymologias reiicere animus non est, in quas inoffensum referre pedem, bene multis praeeuntibus litterariae reipublicae archontibus, liceat, non eas modo, quae veterum scriptorum auctoritate nitantur, quas ipse admiserit Guatnaccius (a), verum etiam in reliquas intima ex idiomatum orientalium studiosa desumptas analysi, atque visceribus. Etsi enim eorum studia non satis probemus, qui in vocabulis derivandis toti sunt, haud secum reputantes, quam dubia, quam incerta isthaec opinantium potius, quam differentium occupatio, tamen quidni homini credamus eruditissimo, linguarumque pene omnium peritissimo, qui quidquid ait, & affirmat, non verbo tenus ait, & affirmat, sed locorum ipsorum situ, natura, caelo, ceterisque rebus circumstantibus collatis, quod ex vocabuli ipsa origine iam videbatur collectum, aperte probat, & confirmat? Nihilominus quae de locorum eorumdem situ, ac ordine exposuit clari nominis vir, non ea sunt perpetuum, quae a reliquis prodita fuerint Geographis, qui ceteroquin & ipsi digladiantur inter se, ut quae interitu, & longo temporis intervallo e memoria hominum deleta sunt loca pervetusta, de quibus multa obscuravit aetas, qualicumque studeant in lumine colloca-

(a) Origini Italiche Tom. 1. lib. 1. cap. 4. pag. 194.

locare, quod ipſum quondam Straboni contigiſſe ipſe eſt teſtis de obſoletis geographicis Homeri deſcriptionibus. Quum igitur nos ex iis eſſe nolimus, quos Quinctilianus ſugillat (*a*), difficultatum patrocinia praetexentes ſegnitie, ne videamur etiam nos quieſcere in unius Mazochii ſermone, quaſi in aliquo opportuno diverſorio, nobiſcum praeclare actum iri putabimus, ſi aliorum etiam in medium hac de re prolatis ſententiis, non eas quidem tamquam obruſſa experientes, quod longum foret, ac nimis arduum, ſed parce percurrentes, quae veroſimiliora videantur, explanemus, eaque tandem noſtram in chorographicam Tabulam deducamus.

X. Ut rei itaque ſumamus initium, quibus, quotve Padus faucibus Adriaticum Mare antiquioribus ſaeculis ſubierit, nobis ignotum eſt. Ad hydroſtaticae tamen immutabiles leges & variae, & multae eſſe debuerant. Quum enim alveum ſibimet componere adhuc debuiſſet, ubi a mari urgeretur, neceſſarium prorſus erat, uti extenderetur longius, inſularumque fere coronam efformaret, atque arenarum congeriem inter paludem, & ipſum mare. Maiorum quippe fluminum undae, ſi ad mare viam ſibi vaſtas per paludes aperuerint, progrediuntur ultra perpetuum, ſalſorum fluctuum ad mare idem terminum, ut ita dicam, comprimentes. Verum Polybii aetate, ante aeram vulgarem ſcilicet annis biſcentum duo omnino erant oſtia Padi. En ipſa hiſtorici verba (*b*): Ὁ δὲ Πάδος ποταμὸς .... ποιεῖ δὲ τὴν ἐκβολὴν δυσὶ στόμασι εἰς τοὺς τὸν Ἀδρίαν κόλπους .... Ἀναπλεῖται δ' ἐκ θαλάττης κατὰ τὸ στόμα τὸ καλούμενον Ὄλανα σχεδὸν ἐπὶ δισχιλίους. τὴν μὲν γὰρ πρώτην ἐκ τῶν πηγῶν ἔχει ῥύσιν ἁπλῆν· σχίζεται δ' εἰς δύο μέρη κατὰ τοὺς προσαγορευομένους Τριγαβόλους. τούτων δὲ τὸ μὲν ἕτερον στόμα προσονομάζεται Πάδοα, τὸ δ' ἕτερον Ὄλανα. κεῖται δ' ἐπὶ τούτῳ λιμὴν, οὐδενὸς τῶν κατὰ τὸν Ἀδρίαν ἥττω, παρεχόμενος ἀσφάλειαν τοῖς ἐν αὐτῷ καθορμιζομένοις. Quae hocce pacto Perottus in Latinum vertit idioma: *Padus fluvius . . . duobus oſtiis prorumpit in Adriaticum*

(*a*) Inſtitut. orator. lib. 1. cap. 12. (*b*) Lib. 2. cap. 16.

ticum sinum ... Navigatur a loco, quem incolae Volanam appellant, versus Alpes circiter duo millia stadiorum. Ubi primum oritur simplex est, mox in duos alveos divisus, binis in sinum Adriaticum ostiis erumpit, Padoam, Volanamque incolae vocant. Volana portum efficit inter omnes maris Adriatici portus tutissimum. At vero clari nominis vir Cluverius Polybianum sic textum transtulit (*a*): *Duobus ostiis in sinum Adriaticum effunditur ... ascenderunt in eo naves e mari per ostium Olanen ad millia passuum* 250. *Nam ipse amnis a fontibus quidem unico fertur alveo, ubi vero ad Trigabolos, quos vocant, pervenit, in duas scinditur partes. Ostiorum alteri nomen Paduae, alteri Olanae, ubi portus nulli omnium, quos habet sinus Adriaticus, inferior ad securitatem adpellentibus praestandum.* Igitur Padus unico semper ductus alveo ad Trigabolos usque affluebat; ibi vero tanta urgebatur aquarum copia amnis, ut iam gravis terrae ageretur in profundum, nisi divideretur in partes. Magna profecto est de Trigabolorum loco contentio inter auctores. Alii enim, ubi nunc est Codreae vicus, habitasse Trigabolos censuere, quasi corrupta ea vox *Caput Eridani* exprimat. Alii divisionem illam Polybianam factam, ubi Ferraria urbs est, dixere. Porro antiqua marmorea monumenta pone urbem eamdem effossa, ac primum edita Venetiis anno MDCLXXVI. in libello, cui titulus est: *Fragmenti d' istoria dell' antichità della nobilissima città di Ferrara*: manifeste declarant, post Trigabolos olim Romanos ea loca incoluisse, & longo maxime tractu Padi littora occupasse; quinimo ostendunt etiam, illos naupegiam ibi commisisse, argumentum certum, super Padum flumen ea iacuisse loca. Iam vero ad Padi ipsius dexteram magna illa palus erat, quam regio ipsa continebat. Urbis ergo, quae nunc Ferraria est, locus, de cuius origine longe incerta sunt, quae proferuntur, ad fluminis laevam esse debebat. Quare verosimiliter, uti nobis videtur, Polybiana Padi divisio fiebat, ubi Monasterium adest Sancto Georgio dicatum, ibique proinde Trigaboli Tuscorum populi

(*a*) Italia antiqua lib. I. cap. 35.

puli Ultrapadanam tenentes ripam habitarant, ad quos scilicet, teste Polybio, ubi pervenerit Padus, quia tunc absque muris habitabatur per vicos, & domos suas ripae longitudinem secuti posuerant Trigaboli, in duas scindebatur partes, quarum dextera Padoa, laeva autem Olana quondam dicta.

XI. E duabus huiusmodi Padanis faucibus antiquiores fluminis rami prodiere, ea Insularum, quas diximus, corona efformat, quum fauces ambae per lacunam sese longius extenderent, & alveum suum, & aggeres sibimet disponerent. Verum Aemilii Scauri opera Placentini, atque Parmensis territorii aquis Pado adiectis, Strabone teste (*a*), ad turbulentiores, copiosioresque aquas sustentandas haud sufficiens fluminis agger evasit, adeout necessarium fuerit, ut a Polybio rami commemorati minores in alios erumperent. En cur Diodorus Siculus, qui centum a Polybio atque quinquaginta annis floruit, de Padi ostiis loquens ait (*b*): *Eridanus, qui in Alpibus fontes habet, quinque ostiis descendit in mare*. Auctus igitur Diodori aetate iam ostiorum numerus erat, quae satis verosimiliter ab divisione primaeva penes Trigabolos facta dependebant, quorum alia etiam ad laevam, ad dexteram alia maioris alvei fluere deberent. Iterum vero Pomponii Melae tempore, qui non multo post Diodorum vixit, saeculo nempe vulgaris aerae primo, ad septem ea ostia creverant, haec enim habet antiquus ille Geographus (*c*): *Ab imis radicibus Vesuli montis* (Padus) *exortus ..... mox aliis omnibus adeo augescit, atque alitur, ut se per septem ad postremum ostia effundat. Unum de his magnum Padum appellant*. Sed compressam hanc Melae descriptionem ea subsequatur, quam nobis Plinius fere synchronus auctor reliquit: *Padus*, inquit (*d*), *urgetur aquarum mole, & in profundum agitur, gravis terrae, quamquam deductus in flumina, & fossas inter Ravennam, Altinumque passuum* CXX. M., *tamen quia largius vomit, septem maria dictus facere. Angusta fossa Raven-*

(*a*) Lib. 5. de situ orbis.
(*b*) De fabulosis antiq. gestis lib. 6.
(*c*) Ital. descript. cap. XI.
(*d*) Lib. 3. cap. 16.

vennam trahitur, ubi Padusa vocatur, quondam Messanicius appellatus. Proximum inde ostium magnitudinem portus habet, qui Vaterni dicitur, quo Claudius Caesar e Brittania triumphans praegrandi illa domo verius, quam nave intravit Adriam. Hoc ante Eridanum ostium dictum est, aliis Spineticum ab urbe Spina, quae fuit iuxta praevalens, & Delphicis (creditum est) thesauris condita a Diomede. Auget ibi Padum Vaternus amnis ex Forocorneliensi agro. Proximum inde ostium Caprasiae, dein Sagis, dein Volane, quod ante Olane vocabatur. Omnia ea flumina, fossasque primi Asagi fecere Tusci, egesto amnis impetu per transversum in Adrianorum paludes, quae septem maria appellantur, nobili portu oppidi Tuscorum Atriae, a quo Atriaticum mare ante appellabatur, quod nunc Adriaticum. Inde ostia plena Carbonaria, ac Fossiones Philistinae, quod alii Tartarum vocant; omnia & Philistinae fossae abundatione nascentia, accedentibus Atesi ex Tridentinis Alpibus, Togisono ex Patavinorum agris. Pars eorum & proximum portum facit Brundulum, sicut Edronem Medoaci duo, ac fossa Clodia. Hic se Padus miscet, ac per haec effunditur. Adnotamus autem, in his describendis novissima usos fuisse Plinii Rezzoniciana recensione, si unum excipias, ubi *Fossam Augustam* pro *angusta* posuit doctissimus editor, de qua re nos inferius dicemus.

XII. Apparet profecto ex his, Plinii tempore multa in flumina Padum divisum, atque a fossis plurimis detruncatum Ravennam inter, & Altinum. Fossas huiusmodi, ac flumina antiquis iam temporibus industria Tuscorum manu effossa pro certo habet Plinius idem, ut in eo Insularum ambitu, quas incolebant, ex adversa faucium Padanarum parte aquae minuerentur, urgerenturque in paludes super Adriam urbem. De fossis utique, nempe canalibus, quos, nullo ante exstante vestigio, hominum illorum industria cavaverit, nullus videtur nobis dubitandi locus. De fluminibus autem, hoc est de iis Padi brachiis, quae vetustissimis temporibus primi Italiae cultores navigarant, illud tuto possumus affirmare, impetu suo flumen aliquando, imo & saepius fuisse perruptum, quod re quidem vera pluries contigisse

tigiſſe Pado, Lucanus ſaeculi I. aerae noſtrae ſcriptor teſtis eſt iis verbis (a):

Sic pleno Padus ore tumens . . . . . .
. . . . . . non flumina toto
Tranſit, & ignotos aperit ſibi gurgite campos.

Quum vero id fieret, ea nos in ſententia ſumus, probe noviſſe Tuſcos, paluſtribus iis in locis praecludendas haud eſſe aquas, quod ſane arduum nimis fuiſſet opus, ſed potius eas maturate expurgandas ſemitas, quae fluminis occurrerent hiatibus, quo ſimul facilius congregarentur aquae, naturaque ſua non alio diſtractae novum ſibi alveum efformarent. Hoc ſane ipſum nonne quotidie obvenire fluminibus experientia edocemur? At regeret quis fortaſſe: qui ſcilicet habendae ſint, Plinio teſte, Tyrrhenorum opus eiuſmodi foſſae, ſi multo ante Polybii aetatem ſuis e ſedibus illos exegerant Galli? Nihilominus Polybianis etiam temporibus non duobus omnino, bene vero quinque diviſum oſtiis Padum fuiſſe, dicendum nobis videtur, quot revera a Plinio ipſomet commemorata a Tyrrhenis manufacta dicuntur, quorum primum foſſa anguſta fuerit, quae Spinetico coniungebatur oſtio, idem deinde Spineticum, Capraſia, Sagis, & Olane. Tyrrhenorum autem primaevae illae foſſae non fluminum alvei habendi ſunt, ſed ad aquas facilius deducendas parati tramites, qui deinde converſi in flumina fuerint, ubi nimirum aquae eaedem aggeres ſibimet conſtituerint. Aſt Polybii tempore, aut certe ſub Gallorum adventum adhuc foſſae fuerant, non flumina, haud conferenda propterea cum duobus maioribus, e quibus propagabantur. Ecce tibi, cur ea minime noverit, recenſueritque ille. Inquirens vero Mazochius, cur ne Spinetici quidem meminerit, quod Troicis exſtabat temporibus, tantaeque iam tum magnitudinis, ut Pelaſagi per illud ingreſſi naves in eodem reliquerint, teſte Dionyſio, ſuſpicatur, hoc Polybii de Spinetico ſilentium cauſſam fuiſſe Cellario Spineticum cum Padoa confundendi, quae tamen diſerte diſtinxit Plinius; & quidem niſi

(a) Pharſal. lib. 6. verſ. 272.

nisi distinguatur, septem haud stabit ostiorum numerus. Sed Spinetici non meminisse Polybium, opinatur Mazochius, quia hoc quoque ex Padoa, altero ex duobus ramis sive arte, sive potius antiquitus vi fluminis propagatum fuerat. Eae autem fossae tot evaserant flumina post annos centum quinquaginta. Ecce tibi, cur a Diodoro Siculo eadem relata.

XIII. Ad rectam Pliniani textus, quem exscripsimus, intelligentiam desudarunt olim, hodieque desudant eruditi homines; multa enim in eo occurrunt quammaxime obscura. Qui enim scribere potuerit ea verba: *Egesto amnis impetu per transversum in Atrianorum paludes, quae septem maria appellantur*, quasi nimirum septem maria eiusmodi Atrianorum paludes dicerentur, quum paullo ante scripserit, *Padum, quo largius vomit, septem maria dictum facere*? Ultra ne magis progrediebatur Padus, quam deinceps suum extenderit alveum, an ad ipsius alvei caput Padanas aquas emersas vastos sibi constituisse sinus sive paludosos, sive lacunosos, dicendum erit, qui tot viderentur maria, quot Padi ostia erant? At vero ita habeo, eam revera appellationem ad Adrianas potius paludes Plinium retulisse: *Padus*, ait paullo superius, *quamquam deductus in flumina, & fossas, tamen qua largius vomit, septem maria dictus facere*; nam in iis paludibus largius vomit. Alias profecto a septem maribus esse fossas septem, aut ostia Padi, manifeste Plinius iis verbis innuit, quia Padus ipse septem maria eo loci dictus, qua largius vomit. In itineraria Peutingerii Tabula, quae aetatis Theodosii magni censetur, hocce pacto iter notatur per paludes, & Padi ostia Ravenna Altinum usque:

Ravenna	*VII. Maria VI.*
Butrio VI.	*Fossis VII.*
Augusta VI.	*Ebrone XVIII.*
Sacis ad Padum XII.	*Mino Meduaco VI.*
Neroma IIII.	*Maio Meduaco VI.*
Corniculani	*Ad Portum III.*
Radriani VI.	*Altino XVI.*

Nemo

Nemo homo ignorat, multa locorum nomina, multosque intervallorum numeros librariorum incuria, atque imperitia in Tabulam illam irrepsisse; adeout difficilius hinc etiam periculum evaserit, illa liquido stabiliendi nomina, locaque determinandi. Sic *Radriani* corrupte legi in Tabula censuit Cellarius, & vicum *Arianum* dictum designari: vocem autem *Neroma* fortasse pro *Neronia* positam, hoc est *Neroniana fossa*, qua transversa Volanam inter, & Carbonariam hodie navigatur ab *Hadriano*, nempe Ariano ad *Capitisgauri* vicum, qui communem olim ipsa cum fossa nuncupationem habuerit: *Corniculanum* etiam inter *Hadrianum*, & *Neronianae fossae* initium vicum nunc *Mediumgaurum* mediae ferme *fossae Neronianae* impositum dixit Cellarius ipse (*a*), atque censuit, *VII. Maria* loci quasi cuiusdam nomen indicasse Tabulam, quum tamen haud difficile nobis persuaserimus, *VII. Maria* in ea non proprium locum esse, sed respondere omnino paludibus Adrianis, quae ipsae septem maria dicerentur; adeout nec unum certum locum significare voluerit Peutingerii Tabula, ut vulgo eruditis visum est, nec etiam illam ab urbe Ravenna Altinum usque perpetuam paludem, in qua alia Padi ostia erant, sed Adrianas ipsas paludes, ubi flumen largius vomeret, ac veluti mare videretur factum. Si quaeras autem, unde Adrianarum paludum caput, ac marium septem, illud ab Volanae ostio desumendum esse respondemus, ubi maxima erat Padi alluvies ad Adriam urbem usque. Nam sicuti qui nostris temporibus *Primarii* dicitur Padus, ad rami illius dexteram diffundebatur, quo cum iuncta fossa angusta, per alveum suum late procedebat, eiusque ostium Spineticum dictum, quod primum erar Ravennam versus, ita versus Adriam alterum Padanas deferebat aquas, a quo postremo urbem ipsam Adriam Caesar petiit. Quare super eamdem urbem Padanarum omnium aquarum alluviones evehebantur, quas suis in finibus amplectebatur regio illa, quae inter Volanae Padum nunc iacet, & Atesin, adeout proinde ad mare ipsa magis processerit, erexeritque

(*a*) Italia antiqua lib. 2. cap. 9. pag. 697.

ritque citius sese, quam altera, quae inter Padum *Primari* interiacet, & viam Aemiliam. Contra vero ab alluvionibus, sive ramis, qui a Volanae Pado prodibant, Padus ipse in fossam Philistinam urgebatur, quam Tartarus flumen, Plinio teste, excipiebat, eiusque paludes non longe ab Hostiliae finibus usque deductas, si id colligere liceat ex iis Taciti verbis (a): *Ceccina inter Hostiliam vicum Veronensium, & paludes Tartari fluminis castra permuniit*. Ab fossae autem illius ostio, quam opinatus est Cluverius (b), locum illum-met esse, quo *magnus* nunc dictus *Padus* decurrit, postrema oriebantur ostia duo, Carbonaria, atque Fossiones Philistinae.

XIV. Constat igitur ex his, quid etiam Plinius *septem marium* nomine intellexerit, nimirum non de ostiis Padi in Adriaticum mare influentis accipienda esse; de qua re consulendus Silvestrius in erudito libro, quem *de Adrianis paludibus* exaravit. Scio profecto, opponi nobis posse tum Herodianum, tum Antonini Itinerarium, qui *VII. Maria* intellexisse visi sunt totam paludem, quae ab Ravenna urbe est Altinum usque. Illae enim haec ait (c): Ὁ δὲ Μάξιμος ἀπὸ τῆς Ῥαβέννης ἄρας ἀπέστη Ἀκυληΐᾳ, διαβὰς τὰ τενάγη ἅτε ὑπὸ Ἠριδανοῦ ποταμοῦ πληρούμενα καὶ τῶν περιερχομένων ἑλῶν, ἑπτὰ στόμασιν ἐς θάλατταν ἐκχεῖται· ἔνθεν καὶ τῇ φωνῇ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι ἑπτὰ πελάγη, τὴν λίμνην ἐκείνην. *Maximus Ravenna profectus Aquileiam pervenit, transmissis vadis, quae tum ex Eridani influxu, tum ex circumiectis stagnis exundantia, septem ostiis in mare effunduntur: unde etiam indigenae patria lingua septem maria paludem illam appellant*. In Itinerario vero Antonini, itineribus descriptis ab urbe Roma usque Ariminum, haec subduntur: *Ab Arimino recto tramite Ravennam M. P. XXX. Inde navigantur septem maria Altinum usque. Inde Concordiam M. P. XXXI. Aquileiam XXXI.* Ex his enim facile colligere licet, ab Ravenna Altinum usque unam perpetuam fuisse paludem, cui *septem marium* nomen esset. Verum primo si Herodiani verba perpendantur intimius, erit, unde iter ab Ravenna urbe Altinum usque arguas

(a) Annal. lib. 5. (b) Italia antiqua cap. 35. (c) Lib. 8. cap. 7.

arguas non per ſeptem maria tantummodo factum, ſed etiam per Eridani oſtia, adeout haec ab illis longe alia innuerit antiquus auctor. Maximus enim Ravennam profectus Aquileiam pervenit, tranſmiſſis non ſolum iis vadis, quae ex Eridani influxu exundabant, quaeque ſeptem oſtiis in mare effundebantur, ſed ea etiam, quae exundabant ex circumiectis ſtagnis, ex quibus ea palus efformabatur, quam indigenae *ſeptem maria* patria lingua appellabant. Haec autem palus ipſae erant, aut nos fallimur, Adrianae paludes ab Olane oſtio ad Adriam urbem, quo in intervallo non pauca interiacerent ſtagna. Qua ſane Herodiani textus interpretatione habes, cur Eridani influxum ab circumiectis ſtagnis ipſe diſtinxerit, verbis licet non ſatis clare legitimum praeſeferentibus ſenſum, niſi aſſerere lubeat, fugiſſe hiſtoricum accuratiorem locorum notitiam, quae eapropter una facile confunderit: re enim quidem vera aſſeruiſſe viſum eſt, Aquileiam uſque (ſi recte accipimus) ſeptem maria protendi, quae nihilominus Altinum uſque protenderentur omnino. Deinde vero quod Antonini ad Itinerarium pertinet, licet videatur auctor innuere, ſeptem illa maria, quae ab urbe Ravenna Altinum uſque navigabantur, unum fuiſſe perpetuum ſtagnum, cui ſeptem eſſet appellatio marium, nihilominus ita etiam commode poterit ſenſus accipi, quaſi & oſtia ſeptem Padi, quorum primum pone Ravennam urbem ſumebat initium, & Maria ſeptem, Adrianas nempe paludes, quarum caput tantummodo erat ab Olane oſtio ad urbem Altinum, una ſignificarit auctor nuncupatione, ex ſuae fortaſſe aetatis uſu, aut, ſi mavis, eo preſſiori de induſtria dicendi genere uſus, & unum maiorem prae reliquis locum expreſſerit. Rem hanc haud diſſimulavit Mazochius ipſe, qui ceteroquin paludem unam ab urbe Ravenna Altinum uſque *Septem Maria* dicta propugnat: *Si enim*, ait, *exacte ad obruſſam loqui volumus, qui Ravenna proficiſcebantur, ante omnia Paduſam* (*id nomen erat ultimo Padi alveo Ravennam verſus*) *enavigabat*; *ex Paduſa autem per foſſam in Atrianorum paludes*

 ludes

ludes Altinum usque protensas intrabat; adhibetque Valgii testimonium apud Servium ad illud Virgilii (*a*):

.... piscosove amne Padusae:

qui sic loquitur:

Et placidam fossae, qua iungunt ora, Padusam
Navigat Alpini flumina magna Padi.

Itaque Mazochiana etiam in sententia paludis, cuius *Septem Marium* nuncupatio, pars haud erat Padusa, nec Fossa, scilicet angusta, de qua Plinius; at nec reliqua proinde esse debebant ostia Padi, sed Adrianae paludes, quae ab ostio Olane, relictis ad dexteram Carbonaria, ac Fossionibus Philistinis, protendebantur Altinum usque septemtrionem versus, & versus occasum ad Hostiliae oppidi fines, sese cum fossa Philistina miscentes. Ipsa profecto Adrianarum paludum appellatio rem declarare videtur; si enim ab urbe Ravenna earum desumas initium, cur non potius ab urbibus Ravenna, aut Spina insignioribus, aut certe propioribus, paludes potius Ravennates, vel Spineticae dicerentur, sed ab Adria urbe nomen sortirentur suum? Si earum initium sumas septemtrionalem plagam versus, cur non paludes Altinenses appellandae essent, quae ab Altino urbe orirentur? Dictae igitur Adrianae, nostra quidem sententia, ab urbe Adria, quae earum omnino in sinu iaceret: ex quo etiam earum physicam habeas tum longitudinem, tum latitudinem, si Altini, Adriaeque situs constet.

XV. Inquirenti autem, cur *Septem Maria* appellatio Adrianis paludibus inhaeserit, facilis responsio videtur, eo nimirum nomine dictas sive a septem Padi proximioribus ostiis, per quae flumen ipsum in mare infunditur, sive a septem fossis aliis, aut fluminibus, quae partim a Tartaro amne, partim ab Olane Pado prodirent, unaque simul paludes constituerent illas, quia largius ibi Padus nempe Olane vomeret, Plinio teste: *at certe*, ait Mazochius idem, *vel ipsum septem marium nomen evincit, fuisse olim fossas septem siccis inter-*

(*a*) Aeneid. XI. vers. 456.

intervallis discretas. Atque licet deinde fieri potuerit, ut vel fossarum aliae exsiccarentur, vel recens aliae fierent, tamen eadem illa vetus *Septem Marium* nuncupatio penes ipsum Adrianarum paludum septiplex stagnum perennaret; in re enim geographica, qua in primis parte paludes intuetur, vallesque cavas, mirum certe, quantum locorum facies immutetur perpetuum, & appellationum proprietates confundantur, turbenturque, antiquis tamen retentis saepe nominibus. Quapropter si vetustissimis Tuscorum temporibus septem eae fossae inter se discretae esse potuerint, obvenire etiam potuit, ut postrema Romanae reipublicae aetate, sive Caesarum aevo earum altera cessarit, & continens fieret contra stagnum.

XVI. Verum de Septem Marium natura, ac etymo intimius perquirens Mazochius, quorum parem in Palaestina numerum habemus, atque in Transpadana Tyrrhenia nostra, rem altius repetendo, postquam illud praeclare adverterit, nulla ex re magis nomenclationi illi divinae (*a*): *Congregationesque aquarum appellavit maria*, constare fidem, quam ex iisdem duplici ea in regione septem constitutis maribus, revocatisque iis, quae fuse, & copiose ipse disseruerat in Spicilegio suo (*b*) ea de re, haec opportune observat: *Plinius, qui Hebraica non attigisset, ad aquarum copiam appellationis caussam contulit*: qua largius, *inquit*, vomit, septem maria dictus facere; *quum revera Orientales quaevis aquarum συςήματα (uti seniores vocant Gen.* 1. 10.), *idest coitiones*, θαλάσσας maria *dixerint*: *etiam* labra, *uti* mare aeneum *in Templi instrumento*. *At recte Herodiano quia peregrini quidpiam in ea appellatione subolvit, hinc ad patrium gentis ἰδιωτισμὸν genus loquendi retulit*, τῇ φωνῇ (ἑαυτῶν), *inquit*, *hoc est* patria (barbarorum) lingua.

XVII. *Verum*, subsequitur Mazochius, *quod multo est mirabilius, non tantum hoc quod* maria *vocantur*, *quae stagna sunt*, *sed & ipse marium numerus totus ab Oriente est*. *Nam tametsi dixi*, *a septem fossis manasse*, *ut tota illa continens palus*

(*a*) Genes. cap. 1. vers. 10. diss. II. pag. 184. (*b*) Ibid.

lus VII. maria *diceretur*, *tamen*, *fateor*, *adhuc resſidet numeri iſtius arcanior cauſſa*. *Nec ſum neſcius*, *hunc apud Orientales numerum in honore fuiſſe*, *ac plane ſacrum*: *ex quo factum*, *ut eo maxime numero delectati*, *etiam quae non eſſent definita numero*, *tamen* ſeptena *dicerent*. *Res eſt ſatis in Scripturis pervulgata*. *Verum quid iſtis* φυσικωτέροις *immoror*, *cum in Palaeſtina non minus*, *quam apud Tyrrhenos* ſeptem marium *numerus celebratiſſimus fuerit*? *Non in Scripturis quidem ea* ſeptem maria *inclaruerunt*, *ſed apud ſcriptores Talmudicos*, *& apud auctorem* Midrash Tillim, *uti iam notarunt Ligtfootus*, *Bochartus*, *& Hadr. Relandus in ſuae* Palaeſtinae I. 37. (*a*). *Numerantur autem in hunc modum*. I. Mare magnum *ab occaſu Palaeſtinae*; *at cetera ſunt ſtagna mera*. *Nam* II. Mare Tiberiadis *eſt*. III. Mare ſalſum, *ſive* Sodomiticum. IV. Mare Samochoniticum. *Cetera tria quemadmodum in Talmudicis ſcribuntur non ſine magna ſcriptionis varietate ſunt ad interpretandum difficillima*. *Ergo* V. *eſt* Mare arenoſum, *ideſt* (*ſi Ligtfooto credimus*) Lacus Sirbonis. VI. *ſic ſcribitur* ימא דשליית, *ſive* ימא רשלהת; *quod equidem interpretor* Mare Siloe, *ideſt illa piſcina* Siloe, *cuius mentio eſt* Ioh. I. X. 7. *Nam Bochartus*, *qui* Sirbonis paludem *hic latere putat*, *mihi non ſe probat*. *Erat autem haec piſcina*, *ſi minus aquarum copia*, *at virtute certe ſatis nobilis*, *ut* Siloe *videatur intelligi*, *cui & Hebraeae litterae favent*. VII. *Ex ſeptimo nomine*, *quod diverſe in Talmudicis ſcribitur*, Aquas Pamias, *aut* Pameadis, *aut* Lacum Phialam *Relandus exſculpſit*. *Atque haec ſunt clariſſima terrae Iſraeliticae* Septem Maria: *quae in Bocharto*, *atque Relando nota fuerint*, *iidemque ex Plinio*, *Herodiano*, *& aliis noſſe potuerint*, *apud Venetiae Tyrrhenos temporibus vetuſtiſſimis maria totidem*, *hoc eſt totidem aquarum conceptiones*, *celebrata fuiſſe*; *tamen miror*, *nihil iis de Tuſcorum ex terra Chanaan origine ſuboluiſſe*, *imo Bochartum alicubi docuiſſe*, *Tyrrhenis nihil prorſus cum Palaeſtinis commune fuiſſe*. *Verum illo redeo*.

XVIII. *Horumne Chanaanitidis* ſeptem marium *imitatione Tyr-*

(*a*) *Etiam in Syro Geographi Nubienſis*, *& in Prol. exſtat* Septem marium *mentio*.

Tyrrheni similem appellationem Hatrianis paludibus imposuerunt? Non abnuerim. Nam quamvis illorum septem marium *nulla usquam mentio ante scriptores Talmudicos, eam tamen* ἐπικλησίαν, *atque numerum tam apud Hebraeos, teste Thalmude, quam apud Tyrrhenos in Venetia satis antiquum esse, mihi facile persuadeo, ac forte ab usque Chananaeis temporibus observatum, quibus videtur Tyrrheni in Italiam appulisse. Nec vero Thalmudica omnia pro nugis habenda, sed inter carbones plurimos miras tamen ibi latere gemmas, vel hoc unum exemplum declarat. Ergo illorum septem marium Chanaanitidis exemplo septem Padi alveos totidem appellarunt maria.* Ita quidem Mazochius: sed nos paullo diverse superius rem explicavimus, non videlicet Padi ostiis *septem marium* nomen collatum, sed Adrianis paludibus dumtaxat. *Sunt autem haec*, addit Mazochius, *alveorum illorum, sive* septem marium *nomina*. I. Padusa. II. Spines. III. Caprasiae. IV. Sagis. V. Olane. VI. Carbonaria. VII. Fossiones Philistinae. *Ex his quartum, sextum, ac ultimum a Tyrrhenis manu effossos fuisse (quis scit, annon etiam* Caprasias *foderint?) infra ostendetur. Ac fieri potest, idcirco ab eis nec plures, nec pauciores fossas* marium *appellatione donatas, nimirum ut Palaestinae maribus par hic quoque numerus marium constaret. Nolo autem omittere, visum fuisse nonnullis*, Fossiones Philistinas *non unius certi alvei nomen fuisse, sed commune omnium talium manufactorum. Id quidem possim non admittere, veritus ne alioqui non septem, sed tantum sex ostiorum numerus constet. Verum si quidem ita se res habuit, tum* mare magnum, *idest Hadriaticum, aut internum totum, numerabitur omnium primum (uti & in Palestina factum) ut maria septem exsistant.*

XIX. *Quid si non modo patiar*, Philistinas Fossiones *fuisse commune sex ceterarum nomen, sed ultro id astruam? ut plane septenarius ille numerus ex* mari magno, *simul & ex sex reliquis fossis, aeque ac in Palaestina, conficiatur? Atque ita certe loca poetarum vetustissima duo, Livii, & Ennii apud Festum arbitrari me iubent. Prior Livii Andronici est apud Festum in* Ocrem:

„ Celsosque ocris, arvaque patria, & mare magnum.

Scite

Scite Scaliger in Coniect. petrita *pro* patria, *uti stet versus, reposuit. Alter est Ennii apud eumdem in* Tonsam:

„ Alius in mari vult magno tenere tonsam.

Qui Poetae undenam mare magnum, *nisi ex Tuscia didicere? Ergo ea lege* Philistinae Fossiones *nomen fossarum generale fient, modo* mare magnum *primorem inter Tyrrhenica septem maria locum occupet.*

XX. Sed his praetermissis, in quibus tuto, ac certe stabiliendis maxima difficultas est, septem alveos, sive ostia Padi sic vel nos recensemus: I. *Padoa*. II. *Spineticum*. III. *Caprasiae*. IV. *Sagis*. V. *Olane*. VI. *Carbonaria*. VII. *Fossiones Philistinae*. De iis ante singillatim est inquirendi animus.

I. Padoa.

XXI. Ad Trigabolos, ut superius animadvertimus ex Polybio, Padus in duos scinditur alveòs, quorum alter *Padoa*, alter *Olana* dicitur. Vocem hic *Padoa* corruptam censent viri docti ab alia Παδέσα, *Padusa*, qua ille revera appellaretur alveus. A Pado quidem derivatam utramque constat. At vero an confundendae eae voces simul, an distinguendae potius, distinguendaque propterea loca iis expressa vocabulis, haud levis nobis difficultas est. Profecto qui *Padoam* cum *Padusa* confundunt, in una vocum illarum maxima videntur similitudine quiescere, eaque una omnem fulcire assertionem suam, nil explorati ad rem demonstrandam referentes. Padusae autem meminit Plinius: *Padus... angusta fossa Ravennam trahitur, ubi Padusa vocatur, quondam Messanicius appellatus*: quae sic exposuere illi, quasi Padus olim Messanicius dictus, ubi Padusa vocatur, Ravennam traheretur, atque unisonis ex vocibus *Padoa*, atque *Padusa* arguere, Padi alveum, cuius caput Polybii temporibus *Padoa* diceretur, *Padusae* nomen fuisse tractu suo omni Plinii aetate sortitum. Verum principio Plinianum sensum ita habemus, ut Padus dictus Messanicius quondam Ravennam traheretur angusta fossa, quae ab eo inciperet loco, cui nomen *Padusae*: unum ergo dicas *Padusam*, atque *Padoam*, nil infer-

infertur aliud, quam dictum *Padusam* alveum meridionalem Padi, minime vero quem Argentanum nunc dicimus, sive *Primarii*; alias enim Plinius dixisset: *qui Padusa*, non *ubi Padusa vocatur*: quibus sane verbis locum, unde derivarit Padus, ipse innuere voluit, cumque proprie notavit, *ubi Padusa vocatur*, hoc est ubi Polybii aevo Padi caput esset, qui *Padoa* diceretur, aut etiam, si mavis, *Padusa*. Deinde vero si utrumque simul conciliare velimus, ab eorum nobis non licet recedere testibus. Padi ostium alterum *Padoam* dictum Polybius ait, Plinius vero Padum, *ubi Padusa vocatur*, fuisse Ravennam tractum; adeout si nobis persuadeamus, Polybium ostium Padi dixisse *Padoam*, ipsius vero alveum Plinium *Padusam*, perbene sibi uterque cohaereat. Ast quum *Padoam*, atque *Padusam* non unam fuisse rem, certum nos habeamus, erit, unde & veriorem Plinii habeamus sensum, & cum ceteris eum possimus conciliare facilius.

XXII. Haec autem ut clariora fiant, adnotandum est nobis in primis, Ravennam urbem iis temporibus undecumque crcumdatam paludibus, Silio Italico teste, qui Plinii circiter scripsit aetate; ait enim (*a*):

Lenta paludosae perscindant stagna Ravennae.

Duo etiam praecipua loca non longe ab urbe eadem erant, Classis, atque Caesarea, e quibus Classis adhuc superstes est insignis Monasterii nomen Sancto Apollinari nuncupati, exortum inde quod eo loci ad occasum mare, si Iornandi fides sit (*b*), sinum efformaret, quō biscentum, atque quinquaginta navium classis contineretur, in quo etiam Romani ad maris Adriatici custodiam classem habuerint. Inter Classem autem, & Ravennam Caesarea erat, triaque loca simul aeque Ravenna vocata: *Ravennam*, ait Sidonius (*c*), *paullo post cursu dexteriore subeuntes, quo loci veterem civitatem, novumque portum media via Caesaris ambigas, utrum connectat, an separet*. Hunc Classensem ipsummet portum censet Cluverius, novum eo a Sidonio dictum, quod cum veteri ad

(*a*) De bello Punico lib. VIII. vers. 603.

(*b*) De rebus Gothicis cap. 29.

(*c*) Epist. 5. lib. 5.

Montonis caput penes Ravennam comparaverit. At clarius rem exprimit Iornandes ipse: *Trino siquidem urbs ipsa vocabulo gloriatur, trigeminaque positione exsultat, idest prima Ravenna, ultima Classis, media Caesarea*. Itaque ille Classensis portus utique non multum angustus habendus qui conflari potuerit, nisi maior aquarum copia in illum effluerct, qui multarum navium capax erat? Quare quemadmodum aquis Transpadanis contigerat iam Plinii aetate, ut a Pado repulsae, quibus se ipse misceret, ac per eas effunderetur, minus aggeratae in propiores ruerent paludes, atque per Fossam Philistinam, ac Tartarum amnem in Carbonariam, Philistinasque fauces descenderent, non aliud de Cispadanis aquis factum est, quae Transpadanas fortasse superarent, aequarent certe, ut videlicet, confluentibus praecipue simul Vaterni, Sinnae, Alemonis, ac Bedesis amnium fluctibus, ostium sibi aliquod & alveum apetuerint. Haud aliter profecto rem obvenisse, ipse sit testis tantae magnitudinis Classensis portus; testis sit etiam Procopius, qui de Ravennati littore loquens ait (*a*): *Ibi quotidie quiddam fit sane permirum. Diluculo mare in morem fluminis tanto spatio, quantum expeditus viator uno die conficiat, in terram effundit sese, & naves patitur in media continente. Vesperi traiectum, quem dedit, aufert, atque aestu reciprocante ad se undas reducit*. Quare si aetate Procopii, qui a Plinio annis D. absuit, Cispadana cum palude communicaverit mare, aestus adeo suos in terram impellens, ut non longius ad Aemiliam pervenerint, poteritque expeditus viator illuc iter ab Ravenna urbe uno die conficere, cur vel Plinii aevo idem contingere non potuerit? Constat certo, naturali sibi providentia mare iis in locis littus perpetuo exaggerasse, itaut denique aquarum omnium praecluserit effusionem. Qui igitur naturam mutaverit aliquando suam, littusque depresserit a Plinii ad Procopii tempora? Verius arguere liceat, Plinii temporibus magis etiam occidentem versus aestus illos processisse, de quorum exsistentia testis est Strabo, qui ait (*b*): Δέχεται δ' οὐ μικρὸν τῆς θαλάττης μέρος

(*a*) De bello Gothico lib. I. cap. I. (*b*) Lib. 5. pag. 213.

μέρος ἐν ταῖς πλημμυρίσιν. *Ravenna, cum a mari fiunt inundationes, non mediocris accipit maris partem*. Et post eum Claudianus iis versibus (*a*):

. . . . Et antiquae muros egressa Ravennae
Signa movet, iam ora Padi, portusque relinquit
Flumineos, certis ubi legibus advena Nereus
Aestruat, & pronas puppes nunc amne secundo,
Nunc redeunte vehit, nudataque littora fluctu.

XXIII. Profecto eiusmodi maris fluctibus iis in locis perennis continuatio, & impetus, ut alveum sibi profundum quempiam aperuerit, necessarium fuit, quem propterea Plinii aetate *Padusam* vocatum, si coniectando dicamus, fuerit, aut certe ostium ipsius, perbelle nobis videtur, Plinianum ipsum textum eo exponi posse sensu, ut Padus quondam Messanicius appellatus Angusta fossa Ravennam usque fuerit inde pertractus, ubi Padusa vocatur. Quippe a Pado nempe Massanicio fossa prodibat usque ad Classem pervecta, teste Iornande: *Eridanus ab Augusto Imperatore altissima fossa demissus, qui septima sui alvei parte mediam influit civitatem ad ostia sua amoenissimum portum praebens, classem biscentum quinquaginta navium, Dione referente, tutissima dudum credebatur recipere statione*. Si qui ad Classem usque alveus perveniret, sive ostium ipsius tantummodo dictum *Padusa* fuisset, nonne fossae eiusdem terminus fuerat exprimendus? Haec sane mirum in modum constare videntur, ubi diversa inter se *Padoam*, atque *Padusam* censeamus, quae licet Cluverius, Cellarius, aliique non pauci eruditi Geographi confunderint, quum tamen prolatis haud tabulis rem confecerint, ab eorum nobis licitum erit sententia recedere, quos ceteroquin nos colimus, & magni facimus, statuentes propterea, nomina illa duo, non unum reapse nomen habendum esse, quae re quidem vera distinxerat olim Valgius iis, quos supra etiam retulimus, versiculis:

Et placidam Fossae qua iungunt ora Padusam
Navigat Alpini flumina magna Padi.

(*a*) De sexto consul. Honor. Carm. 28. vers. 494.

En Padus a Padusa manifeste discretus per Valgium apud Servium, si Servii ea sint omnia, quae in Virgilii Aeneides commentaria habentur. Eo autem freti praecipue non pauci Padusam Primarii Padum dixere; quum enim Virgilius (*a*) Padusae meminerit iis versibus:

Haud secus atque alto in luco cum forte cavernae
Consedere avium, piscosove amne Padusae
Dant sonitum rauci per stagna loquacia Cycni;

vox illa *amnis* offendit, quasi vastae paludi significandae inepta, dictaque proinde de ipso Pado. Verum nonne Pado veluti vectigale flumen palus illa haberi, concipive poterint? Nonne piscosus amnis piscatoribus esse maeandri ii plures poterant paludis ipsius, in quibus piscarentur? Utcumque tamen res sit, aptissima nobis est itineris per Padum a Luciano saeculo altero vulgaris aerae facti descriptio. Haec autem ait (*b*): *Quum enim quererer, & sciscitarer, quando ad populos electrum de se praebentes venturi essemus, irridebant nautae, & quid vellem, iubebant, planius dicerem.... Quinam haec tibi dixit impostor mendax? Ac denuo nautas interrogabam, cum adhuc navigaremus. At cycni quando vobis dulce illud melos accinunt hinc atque illic fluvio incumbentes? Tum illi ridentes, tu homo, inquiunt, non desines falsa hodie de regione nostra, & de fluvio dicere? Nos autem qui semper navigamus, & fere a pueris nauticam in Eridano exercemus, paucos quidem cycnos in fluvii paludibus nonnumquam cernimus.* Quae sane verba Cluverio etiam notissima demonstrant, numquam in Pado stetisse cycnos, sane in fluvii omnino paludibus, quos quum *piscoso in amne Padusae* stare Virgilius dixerit, manifestum est, non Padum ipsum amnis nomine, bene vero paludem intellexisse: & quidem revera non flumina natura cycnus, Ovidio teste (*c*), sed stagna colit, patulosque lacus. Deinde nil clarius hac in re Claudiani testimonio sit, qui Padusam recensens eam hoc pacto a Pado distinguit (*d*):

Eri-

(*a*) Aeneid. lib. XI. vers. 456.
(*b*) Libro de electro.
(*c*) Metamorph. lib. 2. vers. 377.
(*d*) In epital. Pallad. carm. 31. v. 109.

Eridani ripas, & raucae stagna Padusae
Diffugiens nudavit olor.

Quare ad saeculum usque aerae vulgaris quartum, quo Claudianus vivebat, quae supersunt, monumenta ostendunt, *Padusam* haud cum ipso Pado, eiusque propterea ramo, quem *Padoam* Polybius dixerat, confundendam esse.

XXIV. Verum ne protulere quidem docti viri tabulas, quibus *Fossam*, quam memorat Plinius, *Angustam* dicendam potius *Augustam* ostenderent, factam scilicet ab Augusto Imperatore. Iornandes utique, quem laudavimus, aperte ait: *Ab Augusto Imperatore altissima fossa demissus*. At quinque a Plinio saeculis longe distans Iornandes, qui temporibus iam barbaris floruit, doctisque suspectus facile potuit opinionem nobis creduli vulgi propinare. Procopius enim, qui ea circiter aetate vivebat, atque Sidonius Apollinaris saeculi praecedentis scriptor innuunt quidem, eamque recensent fossam, penes utrumque tamen altum de Augusto silentium. Sed & Plinius ipsam vetustis Tyrrhenis factam, minime autem ab Augusto aperte asseruit, quod certe quidem haud reticuisset ille. Quod autem palmare est, tum Valgii, tum Apollonii Rhodiensis temporibus ea exstiterat fossa, qua iungeretur Pado Padusa. Valgii versiculos superius habes, qui Augusti aetatem centum certe annis supra quinquaginta praeivit. Apollonius vero, qui annis ante vulgarem aeram biscentum floruit, & ipse a palude, quae Padusa erat, fossam, sive alveum distinxit iis versibus (a):

. . . Η᾽ δ᾽ ἔσσυτο πολλὸν ἐπιπρὸ
Λαίφεσιν. ἐς δ᾽ ἔβαλον μύχατον ῥόον Ἠριδανοῖο
Ἡμιδαὴς Φαέθων πέσεν ἅρματος ἠελίοιο
Λίμνης ἐς προχοὰς πολυβενθέος·

quos sic in Latinum Iohannes Hartung vertit:

Ipsa vero incitata multum ulterius
Velis pervenerunt in intimum sinum Eridani,
Ubi ardentis ictus secundum pectora fulmine
Semicombustus Phaethon cecidit de curru solis
Paludis in alveum valde profundum.

Ecce

(a) Argonaut. lib. 4. vers. 595.

Ecce fabulantem Apollonium paludis in alveum, minime in Padum ipsum Phaetontem delapsum.

XXV. Eam autem Fossam *angustam* dictam censemus, sicuti in Plinianis editionibus plurimis, & quidem praeclarissimis etiam post Cluverianam correctionem legitur, vel quia reapse esset angusta, vel ea comparata potius tum ad vastiorem locum, unde aquas desumeret, tum ad Padi fluminis ramum, qui in paludem flueret, ex quo facilius intelligas, cur ab Iornande *altissima* fuerit vocitata, eo vel magis quod quae Plinii aetate fossa erat angusta, adaucta, postea maior, altiorque effecta fuerit, adeout iure, atque merito eam altissimam dixerit Iornandes. Non igitur doctissimo assentimur Antonio Iosepho Comiti a Turre Rezzonici, qui non solum Augustam Fossam, eamque Augusti opus Iornandis testimonio sustinet, sed etiam Harduinum sugillat, miratus, eum depravatis, ut ille falso supponit, codicibus tuto adhaesisse. Non satis autem bene intelligimus, quid ei liceat inferre ad rem ex Plinii indole, qui fossarum primaria nomina nusquam fuerit oblitus: Iis enim hic omnis est de recta Pliniana lectione, quam ex Plinii indole undenam quaeso erit arguere? Non diffitemur, Fossam hanc a Nicolao Lloydio (*a*), a Morgagnio (*b*), aliisque appellatam *Augustam*, imo ab ipso Rubeo in sua Ravennati historia (*c*). At quid inde? Iis potius singulis depravatos prae manibus fuisse codices dicendum est, & eorum nonnullos in codicibus ipsis securius, ac minus attente quievisse. Quod vero etiam assertum est aliquando, Angustam fossam alveum fuisse illum, qui Sancti Alberti deinde dictus, a vero nobis longe videtur: ea quippe a Pado Ravennam usque trahebatur ipsis Plinii temporibus, quibus a Sancti Alberti flumen millia passuum XII. distabat, & ubi eiusdem ecclesia anno MCCLIX. constituta est, Insula erat. Qui ergo fieri potuerit, ut e Sancti Alberti Ravennam usque in illa locorum tanta distantia perveniret Padus, quum illo praecipue loco verum esse debuerit mare? Sed

(*a*) Dictionar. Histor. Geograph.
(*b*) Epist. Aemil. III. art. 3.
(*c*) Lib. I. pag. 10

Sed a Padi Meſſanicii oſtio diffluentibus undis, quae ſuum veluti mare portenderent, foſſa erat, qua Ravennam ipſe traheretur Padus, quam cum *Foſſa Aſconis* confundunt nonnulli, cuius meminit Iornandes (*a*): *A ſeptemtrionali quoque plaga ramus illi* (Ravennae) *ex Pado eſt*, *qui* Foſſa *vocatur* Aſconis: *a meridie idem ipſe Padus . . . . ab Auguſto Imperatore altiſſima foſſa demiſſus*. Porro a ſeptemtrionali Ravennae plaga, Iornande teſte, *Aſconis* erat *Foſſa*; contra vero *Foſſa Anguſta* Ravennam a meridionali ducebatur, quum perducta Claſſem uſque portum illum praegrandem, qui Iornandis aevo nullus erat, antiquis iam temporibus efformarat. Si haec paullulum advertiſſet Cluverius, *Aſconis Foſſam* haud cum *anguſta* permiſcuiſſet, neque *mirifica* ei viſa fuiſſet, *& perquam abſurda Auguſtae Foſſae deſcriptio* Iornandis. Plinius certe eam *Aſconis Foſſam* reticuit, argumentum evidens neque eius aetate exſtitiſſes; unde non a Pado eam exiiſſe dicendum ſuperſit, ſed ramum fuiſſe, uti eam revera Iornandes appellat, derivatum a *Foſſa Anguſta*, quae a Pado eſt, productumque uſque Ravennam orientem verſus a ſeptemtrionali plaga, ex qua communicantibus invicem tum *Foſſa Anguſta*, tum ipſa *Aſconis*, fieri poterat, ut haec non ſecus atque altera ab occidente ad meridiem Ravennae verteretur, erumpenſque demum ad orientem circumdaret urbem. Itaque fidenter aſſerere nobis liceat, neque *Aſconis Foſſam* cum *Anguſta* confundendam, neque hanc ab Auguſto factam, adeout propterea *Anguſta*, non *Auguſta* dicenda ſit, quod ſit verum eius, ac proprium nomen, quo Plinii aetate ipſa inſigniretur. Inquirant alii, an huius Foſſae Aſconis ab Odoacre Rege ſaeculo IV. confectae, ut Hiſtorici docent, traduntque, veſtigia exſtent apud Agnellum in vita Maximiani Archiepiſcopi Ravennatis, ubi ait: *Morabatur extra portam S. Victoris non longe a fluvio*, *qui vocatur Foſſa Sconti . . . . eiecerunt que eam extra civitatem in loco*, *qui dicitur Foſſa Sconii iuxta fluvium lapidibus obruerunt*. Quod demum attinet ad *Meſſanicii* vocem, licet pluribus codicibus, ac typis impreſſis libris *Meſſanicus* ſit, eruditi diu eius ori-

(*a*) Loco ſuper. citato.

originem ignorarunt. Doctus vero Comes de Turre Rezzonici a Messeniis Graeciae populis nomen deductum sibi facile persuadet eadem ratione, qua Messanam urbem ab eis in Siciliam conditam nuncuparunt.

XXVI. Sed regio isthaec omnis mirum in modum faciem immutare suam certe quidem debuit anno DC. quo, uti Paullus Diaconus Casinas refeat (*a*) *fuit diluvium in finibus Venetiarum, & Liguriae, seu ceteris regionibus Italiae, quale post Noe tempora creditur non fuisse*. Quis divinabit facile, quot ex praegrandi illo diluvio diversae fuerint fluviorum abruptiones factae? maxime quum saeculo iam quarto, quo nullum regionibus istis infestius, barbaris hostibus undique invadentibus, atque depopulantibus omnia, accolisque fugam arripientibus, paludes, & ipsa haud usque alveata flumina nullis aggeribus defensa, derelicta fuerint, quae crupisse quocumque, necessarium est coniectare, vallibus efformatis quamplurimis, & urbibus quasi obrutis ipsismet. Rei, quam asseruimus, testis gravissimus sit auctor saeculi illius Sanctus Ambrosius, qui de iis regionibus loquens ait (*b*): *Tot ergo semirutarum urbium cadavera, terrarumque sub eodem conspectu exposita funera.... praesertim cum illa in perpetuum prostrata, ac diruta sint*. Sed cura, ac opera Smaragdi Exarchae Argentae oppidum, & Ferraria urbs constitere cincta moeniis, si haud nos fallat Rubeus: *Smaragdus*, ait (*c*), *Argentam, & Ferrariam, quae iam inde a principio cum Ravennatibus se contra Longobardos coniunxerat, muro cinxit*. Haec quidem Rubeus. Sed nobis sit gradus ad alia.

II. SPINETICUM.

XXVII. *Pelasgi*, ait Dionysius Halicarnassaeus (*d*), *cupientes oram Italiae sibi proximam contingere .... applicuerunt ad unum e Padi ostiis, nomine Spineticum .... hi eo loci manentes castra cinxerunt moenibus .... & .... condiderunt urbem cognominem ostio fluminis*. Plinius vero, uti superius

(*a*) De gestis Longobardor. lib. 18.
(*b*) Epist. 39. ad Faustinum.
(*c*) Hist. Raven. lib. 4. ad ann. 604.
(*d*) De antiquit. Roman. lib. 1.

perius diximus : *Proximum inde oſtium*, inquit, *magnitudinem portus habet, qui Vaterni dicitur, quo Claudius Caeſar e Brittannia triumphans praegrandi illa domo verius, quam nave intravit Adriam. Hoc ante Eridanum oſtium dictum eſt, aliis Spineticum ab urbe Spina, quae fuit iuxta praevalens, condita a Diomede*. Alterum ergo hoc eſt oſtium Padi, *Spineticum* appellatum, de cuius ſitu, & cognominis urbis hic iuvat inquirere.

XXVIII. Sane *Spineticum* oſtium, quod *Eridanum* etiam dictum eſt, non longe eſſe a loco debebat, ubi in Padum Vaternus amnis effluens portum, Plinio teſte, efformaret: *Proximum inde oſtium magnitudinem portus habet, qui Vaterni dicitur ... auget ibi Padum Vaternus amnis ex Foro Cornelienſi Spineticum*. Itaque *Spineticum* oſtium reperiendum ſupereſt, ubi ex Foro Cornelienſi procedens fluvius Vaternus Padum adaugens portumVaterni dictum efficeret. At recta e Foro Cornelii exiens Vaternus, qui ab indigenis *Santerno* nunc appellatur, Padum nonniſi in oſtium *Padoae* influere poterat ſuper *Foſſam Anguſtam*, ibi ſive unius ipſius fluctibus, ſive aliis concurrentibus undis auxiliaribus, portus magnitudinem habens, quo Claudius Caeſar praegrandi illa navi, fortaſſe per oſtium Olane ultra progrediens, Adriam intravit, hoc eſt non Adriaticum mare, quemadmodum nos quidem opinamur, ſed urbem ipſammet Adriam; de qua tamen re videndus tum Silveſtrius (*a*), tum Comes de Turre Rezzonici (*b*), qui Plinianae narrationi mire congruere cenſuit, quod de ſuis nautis Martialis vulgatum refert (*c*):

Vaterno, Eridanoque pigriores;

ut videlicet intelligamus, Eridani impetum per Adrianas paludes egeſtum, fluviumque largius vomentem ſeptem maria effeciſſe, uti opinatur ille, Vaternique iunctum maximarum navium capacem exſtitiſſe. Sed conſule Morgagnium (*d*), & maxime, ſi lubet, ea, quae de ſeptem maribus ſuperius diſſe-

(*a*) Delle Paludi Adriane pag. 24.
(*b*) Diſquiſition. Plinian. lib. 9. pag. 45. Tom. I. in notis.
(*c*) Epigramm. 67. lib. 3.
(*d*) Epiſt. 8. 16.

differuimus. Igitur super ipsam Angustram Fossam *Spinetici* ostii principium erat in eodem ostio *Padoae*, & iuxta olim urbs *Spina* fuerat, sicuti idem tradit Plinius. Qui septem circiter saeculis a Spina urbe condita floruit Strabo, sic de ea loquitur (*a*): *Spina hoc quidem tempore viculus, at quondam Graeca civitas . . . . eam, ut traditur, unda maris alluerat; nunc locus* XC. *a mari stadiis distans in mediterraneis iacens*. Ex Cluveriana ratione millia passuum XII. nonaginta stadia sunt. Iam vero Strabonis ipsius aetate in paludibus Ravenna erat inter maris aestus, uti supra dictum est. Quare vel Spina urbs longe Ravenna aberat occasum versus XIV. millia passuum. Quod vero addit Strabo, Spinam in mediterraneis iacuisse, ita habeo, non perpetuam Spinam inter, atque Ravennam continentem fuisse, adeout circa ipsam Spinam urbem paludes non essent, quum de ea recte potius dixeris, quod de Ravenna ait Sidonius (*b*): *Facilius territorium habere potuit, quam terram*.

XXIX. Quaerens autem Mazochius de *Spinae* nominis etymologia, non dubitat, quin sit ab Hebraeo ספינה *Sepina*, sive (absorpto *sceva*) *Spina*, quae vox Ionae capite primo vers. 5. *navim magnam, ac tectam* designat: eamdem etiam dictionem & Chaldaeo, & Syro, & Arabico sermone frequentem esse ad *navim* significandam. Cur vero hoc ostium *Spineticum* dictum sit a *navi*, in promptu ratio est: nam olim ex Padi ostiis hoc maxime capax maiorum navigiorum erat, idque antiquioribus ipsis temporibus, quod auctor ostendit Dionysii Halicarnassaei, Pliniique verbis supra a nobis allatis; ex quibus concludit, dubium haud esse, quin hoc nomen ostio eidem, ac portui a navibus maioribus inditum fuerit, sicuti hodiedum inter Ravennam, Padumque alveus est, diversus tamen a *Spinetico*, qui utpote commeatibus serviens, vulgo appellatur *canale del naviglio*, sive *di S. Alberto*. Deinde vero neque assentitur Plinio, qui ab urbe *Spina* manasse ait, ut ostium *Spineticum* diceretur: nam & vocabulum ספינא, *Spina*, hoc est *navis* alveo,

(*a*) Lib. 5. (*b*) Lib. 1. epist. 8.

alveo, portuique, quam urbi est accomodatius, atque Dionysius ante urbis illius conditae tempus ostio id nomen tribuit. Quod si tamen urbi potius, quam ostio *Spinae* nomen impositum pertendis, negat Mazochius, hanc a Diomede primitus conditam, quod scribit Plinius, sed ex nominis orientalis indicio facile credit, illam a Tuscis initio positam, postea a Diomede auctam, & latius aedificatam: urbem autem ipsam appellatam *Spinam*, quia navium stationem fidissimam haberet, sive etiam ob hanc, quae sequitur, caussam. Plures, eaeque clarissimae urbes fuerunt, quae *Thebae*, idest *arcae*, sive *naves* dictae sunt, non alia ratione, nisi quia quum μεσοποτάμιοι essent, idest *interamnes*, speciem arcae aquis circumfluae praeseferebant. Ob eamdem caussam urbs haec (si modo prior, qua ostium, nomen *Spinae* nacta fuerit) *Spina*, nempe *navis* appellata a Tyrrhenis fuit. Sed malvut auctor ipse, quod Dionysius innuit, etiam prius id nomen adeptum, quod postea, Plinio teste, *Vaterni ostium* frequentius dicebatur. Hoc autem ipsum *Vaterni*, seu *Vatreni* nomen, etsi aetate Plinii altero esset usitatius, antiquissimum tamen, ac certe Tuscum fuisse, Orientalis eius docet origo. Nam derivatur ἀπὸ τοῦ בתר *batter*, quod est *dividere*, aut a בתר *beter*, *portio*. Quum enim ostiis Padi tota illa regio plures intercideretur in partes, ea ex Tuscorum φυλαῖς, hoc est *tribubus*, cui pars inter *Spineticum*, & proximum ostium obtigisset, forsitan dixerit בחתנו ה *bu vatrenu*, *haec nostra portio* est; atque hinc *Vatreni* nomen ei ostio haeserit. Qui locorum sexcentas ἐπικλησίας, nempe *appellationes*, in Genesi obvias legerit, hanc certe illis apprime consentanea non diffitebitur.

III. Caprasia.

XXX. Inter Spineticum ostium, atque Olane alia duo Padi ostia intererant, *Caprasiae* nimirum, & *Sagis*. Plinius enim ostiorum seriem pertexens post Spineticum subdit: *Proximum inde ostium Caprasiae*, *dein Sagis*, *dein Volane*. Itaque sub Trigabolis Padoae ostium dividebatur certe sive in ra-

mum unum, sive etiam in duos: neque enim facile quis divinabit, an uterque *Caprasiae*, atque *Sagis* ramus ab ostio Padoae, an ab eo potius *Caprasia*, ab Olana vero *Sagis* manaverit, multoque minus ubi eorumdem esset ostiorum caput. Nos hoc pacto ea ponemus in chorographica tabula, ut *Caprasia* ab ostio Padoae, ob Olane vero *Sagis* prodiret. Quemadmodum autem, ait Mazochius, *Spineticum* ab urbe *Spina* nomen obtinuisse, Plinio verisimile fuit; sic *Caprasias* villarum plurium ad ostium hoc positarum fuisse nomen, undeque ostium eodem postea nomine dictum, facile crediderim. Utut est, certe nomen ostii hoc ipsum, quod dixi, significat: nam *Caprasiae* est כפרי־ציאה *capre sia*, idest *villae*, aut *oppida ostii*, sive *exitus*. Prior vocabuli pars Hebraeis, Syris, Arabibusque *pagum*, aut *parvum oppidum* notat: in posteriori vero parte ne quis miretur, *sia* pro *iesia* esse: nam in יצא *iasa*, *exivit*, & eius derivatis perquam est familiaris primae litterae aphaeresis. Voluere nonnulli, quod nunc *Magnavacca* dicitur antiquam esse *Caprasiam*. Sed hunc *Caprasiae* alveum censent alii, qui VI. circiter millia passuum infra Ferrariam urbem ad vicum *Codrèa* dictum, ac Volanae alveo divertens, nomen vulgo habet *Verniese*, sive *Verginese* a vico cognomine non longe sito. Aliis visum est, *Caprasiam* cum Volana confundere, ubi pone Ferrariam ipsam Padum in *Padusam*, & *Caprasiam* dividi, aperte, sed contra omnem antiquorum fidem dixere. Denique Cluverius opinatus est (a), *Caprasiam* eam esse, quae in quibusdam chorographicis tabulis *bocca di bell'occhio* appellatur. Saepius memoratus Comes de Turre Rezzonici eidem assentitur. Verum obscurior, & satis incerta nobis est ostii huius investigatio, quum immutata praesertim locorum facies stagnis Comaclensibus fuerit, quae ab Italis *Valli di Comacchio* dicuntur, quibus veteres Padi meatus immane deturbati fuere, atque extincti,

IV. SAGIS.

XXXI. Post Caprasiae ostium *Sagis* a Plinio recensetur, dein

(a) Ital. antiqua pag. 339.

dein Volane, subditque: *omnia ea flumina .... Asagi fecere Tusci*. Nemo est, quin in hoc *Asagi* difficultatem sentiat. Rem erudite ex more perpendit Mazochius. Vel enim ea vox *Asagi* iunctim, vel in duas distincta *a Sagi* scripta a Plinio. Si sic distinctam habeas, significare videtur, fossas omnes, quae a *Sagi* Volanem versus sunt, a Tuscis factas, quum tamen inter *Sagim*, & *Volanem* medius nullus alveus sit. An non ergo inepte dixit: *omnia .... a Sagi facere Tusci*? Credidit aliquando Mazochius idem, id significari, omnia quidem a Tuscis facta, sed primum, quod fecerint, ostium fuisse *Sagim*. Id si est, illud *a Sagi* non loci, sed temporis ordinem complectitur: nec damnat Mazochius eos, qui *Sagim* hic oppidi nomen fuisse volunt, a quo Tusci fodere incoeperint. Verum his missis, ut aliquid retrusius, ac simul credibilius afferat vir doctissimus, hoc primum docet, Padi fossas, per quas impetus amnis egeritur, uti nunc in utraque ripa vallantur aggeribus ad prohibendam illuviem, sic olim quoque eisdem septas, ac permunitas fuisse; alioquin tabefactis verno tempore nivibus (sive *ad canis ortum*, ut ait Plinius, quod hic ex Polybio didicit, qui dixit (*a*): *περὶ κυνὸς ἐπιτολὴν αὐξόμενος ὑπὸ ..... ἀνατηκομένων χιόνων*, *ad canis ortum augetur*, *liquatis nivibus*), tabescentibus, inquam, nivibus, omnis Circumpadana regio sub vadis delituisset. Ac sane aggerum, quibus amnium ripae utrimque vallantur, multa ubique exstat apud antiquos mentio. At huius rei significantia inest vocabulo *Sagis*, quod fit ab Hebraeo סוג *sug* (cuius tum praeteritum, tum participium est סג *sag*) quod verbum Canticorum capite VII. vers. 2. *sepire* significat: eademque notione idem verbum passim a Chaldaeis, ac Syris usurpatur. Si autem quaeras, cur unus ex Padi alveis vocaretur *Sagis*; respondebitur, quia ea vox *sepem* significat, nimirum quia ipse aggeribus utrimque erat septus. Iam vero in recitatis Plinii verbis si in illo *a Sagi* oppidi nomen indicari censeatur (id quod plures opinati sunt Pseudo-Cationis auctoritate, a quo *Saga*, antiquum Etru-

(*a*) Lib. 2. cap. 16.

Etruscorum oppidum, quod interiit, in hoc tractu ponitur) quod *Asagis* dicendum suspicatur Comes de Turre Rezzonici ab *Asagis* populis conditum, dicendum est, ab incolarum opificio id oppidum nomen traxisse, quod oppidani in perfodiendis, vallandisque alveis operam impenderent. Certe etiam Pseudo-Catone valere iusso, in Peutingeriana Tabula *Sacis ad Padum* eadem in regione occurrit, quod oppidi nomen esse potuerit. Ex quo porro sequitur, illud *Tusci a Sagi* idem fore ac *Tusci domo Sagi*: non enim quilibet Tusci operum illorum auctores erant, sed uni *Sagitani*. Quid autem si scriptio altera verior sit: *primi Asagi* (iunctim scilicet) *fecere Tusci*? Pulchra sane lectio, ait Mazochius, qua significatur, quoddam fuisse Etruscorum genus, qui ab opificio dicerentur *Asagi*, Hebraice מסוכים *Hassagim*, *sepientes*; adeout emphatica prima littera vocabuli evaserit pars, quod non raro contigit: unde postea, spiritu remoto, *Asagi* dicti Italis fuerint. Crediderim, eorum opus Padi alveos fuisse, eosque a *sepiendo* nimirum, & vallando dictos *Asagos*. Testis Silvestrius est in saepius memorato opere, populos *Assagos* patrio appellari idiomate, quos & apud Leandrum Albertum (*a*) reperies. Profecto quis ferat Cluverium, qui nulla fretus antiqui scriptoris auctoritate illud *a Sagi* in *a Pado* mutaverit? Quid enim simile? Sed nota est viri doctissimi in emendando licentia, & cacoethes. *Sagis* Fabricio est, qui nunc *Gaurus*, haud longe ab urbe Saga prorsus excisa inter Volanam ad meridiem, & Carbonariam ad septemtrionem. Aliis, laudato in primis Cluverio, Sagis est, quod modo *Magnavacca*, publicum diversorium, de quo supra meminimus, appellatur. Aliis oppidum nescio quod *Fossagge* dictum, & variante dialecto *Fossegge*, quod ipsum *Sagis* nomen referre videatur, quasi nimirum *Fossa Sagis*. Aliis demum, ubi locus *Porto maggiore* vocatus iacet, ubi etiam & portus non pauci dicuntur adhuc, *Fossa di porto*, *Porto di rotta*, *Porto di Ferrara*; quibus ex nominibus colligunt, ibi maris portum

(*a*) Descrizione dell'Italia; art. *Romagna di là dal Pò* pag. 308. ediz. di Bologna del Giaccarelli.

tum exſtitiſſe quondam, & proprie *Capraſiae*, eo vel magis quod haud longe villa, cui nomen *Cor no di capra*, ſit, quaſi indicium nobis, antiqui eo loci *Capraſiae* cornu per Padum facti. Verum hae ne coniecturae quidem ſunt, ſed hariolationes ſaepius abhorrentes a vero. Veroſimilius opinati ſunt alii, antiquum *Sagis* illud eſſe, quod noſtris temporibus *Verginefe* appellant. Ferrio demum (*a*), atque Bernardo Treviſanio (*b*) viſum eſt *Sagim* cum *Capraſia* confundere, quae loca manifeſte diſtinxit Plinius. At de hac re nil certi, nilque explorati nos habemus.

V. OLANE.

XXXII. Quod olim Polybio contigerat, ut adventum Gallorum in Italiam recenſens, in adventus eiuſdem gratiam Padi fluminis in primis deſcriptionem ſuſceperit, id ipſum fere vel contigit nobis, ut Inſulae Pompoſianae ſtatum inquirentes, quum eam inter Padi oſtia compererimus, oſtia ipſius fluvii ſingula perſcrutari, ac veluti ſub oculis ſubiicere cogitaverimus. Iam vero Inſulam eamdem in *Volanae* oſtio, de quo hic inveſtigare aggredimur, iacuiſſe olim, noſtriſque iacere temporibus, omnibus perſpicuum eſt. Hoc unum Padi oſtium eſt vetuſtum, adhuc nomen ſervans, cuius caput ad Trigabolorum ſedem erat, eodem Polybio teſte: *Padus . . . . ubi ad Trigabolos, quos vocant, pervenit, in duas ſcinditur partes. Oſtiorum alteri nomen Padoae, alteri Olanae*. Plinius vero, poſtquam *Sagis* oſtium commemoraverit, *Volane* ſubſequi docet, *quod ante Olane vocabatur*, quemadmodum a Polybio reapſe dictum eſt. Alterum itaque antiquiſſimum, ac verum Padi oſtium *Olane* erat una cum altero *Padoae* oſtio, de quo initio loquebamur, alvei enim ceteri (ſi *Spineticum* fortaſſe excipias) erant minores, & niſi manufacti, certe a Tuſcis perfecti ad vim egerendam amnis. *Olane* etymologiam, ut abſolet, inquirens Mazochius, quum in Chiffletiano Plinii manuſcripto codice ſit *Alana*, dubitavit ali-

(*a*) Iſtor. di Comacchio lib. 1. capit. 3.

(*b*) Della laguna di Venezia punto ſecondo pag. 19.

aliquando, utrum ab Arabico verbo עלן *alana*, quod eſt *patefacere*, veniret, uta ut vox *Alana*, ſive *Olana*, *oſtium* notet, ſeu *aperitionem*, per quam amnis egreditur. Deinde vero quum aegre ferret, ex Arabieo fonte Tuſcorum etyma deducenda eſſe, quae multo reperit ſemper in Hebraea, Chaldaea, Syriave linguis aptiora, advertit, *Olana* vocabulum ex Hebraea voce derivare עלה *ala*, *aſcendere*, ex quo adſcita lettera *n* (qnia, inquit, hoc genus verborum quieſcientium tertia ſaepe in derivatis aſſumit litteram eamdem in fine) fit *Olan*, hoc eſt *aſcenſus*, qnod vocabulum Graeco reſpondet ἀνάπλυς, quod de fluminum navigabilium oſtiis uſurpatur, quoties a mari ſurſum verſus enavigatur. Hinc Strabo in ſuis fluminum deſcriptionibus habet ubique penſi adnotare, an ea ἀνάπλυν habeant, hoc eſt *aſcenſum navium*, ſive a mari ſurſum verſus navigationem, aut quouſque, ſive quotum ſtadium ſit ἀνάπλυς. Verum ne plura: Polybium in medium afferre ſatis ſit, qui de *Olana* ipſa appoſite *aſcendendi* verbo utitur: Ἀναπλεῖται δ' ἐκ θαλάττης κατὰ τὸ στόμα τὸ καλούμενον Ὄλανα, σχεδὸν ἐπὶ δισχιλίους σταδίους. *Aſcendunt in eo* (Pado) *naves e mari per oſtium Olanen ad bis mille propemodum ſtadia*. Ex quibus manifeſtum eſt, quod ἀνάπλυς, ſive *aſcenſus* ſit oſtiorum navigabilium celebratiſſima vox. Atqui *Olane* (ſive gutturali prima littera in digamma mutata, unde erit poſterior Pliniana appellatio *Volane*) ſi ex Hebraeo exponatur fonte, tantumdem plane erit, quod ἀνάπλυς, de qua etymologia neque aliquantiſper dubitandum cenſet eximius auctor.

XXXIII. Iam vero Padanus Volanae alveus portum ad mare habebat, eodem teſte Polybio, omnium tutiſſimum inter omnes Adriatici maris: *Oſtiorum alteri*, ait, *nomen Olane*, *ubi portus nulli omnium*, *quos habet ſinus Adriaticus*, *inferior ad ſecuritatem adpellentibus praeſtandum*. Huic certe oſtio Padi nullam fere mutationem contigiſſe apparet, cui & nomen ſervatum adhuc, & alveus licet aquis remiſſior, & portus ſatis commodus, de quo in altera noſtra dicemus diatriba. Illud dumtaxat adnotandum eſt, alveum ipſum ma-

magis, quam nunc protrahitur, fortaſſe protractum olim, & ad mare uſque perveniſſe, ubi portus ille tutiſſimus erat. Pompoſianae, quae deinde fuit, Inſulae ſitus, ac reliqua circumiacentia loca inter *Olane* oſtium, & *Carbonariam*, de quo mox dicemus, requirenda ſunt. Monaſterium autem aedificatum non longe ab ipſo Olane portu occidentem verſus, & ad alvei eiuſdem ſeptemtrionalem partem.

VI. Carbonaria.

XXXIV. Quinque priora Padi oſtia, quae commemorat Plinius, ſubſequuntur *inde*, ut ait ipſe, *oſtia plena Carbonaria, ac Foſſiones Philiſtinae*. Hoc autem *Carbonariae* oſtium ipſo ſuo nomine prodit, quemadmodum advertit Mazochius, unam ex foſſis illis eſſe non natura, ſed arte per Tuſcos excavatis, additque, hodiedum id genus foſſas, quae a ruſticis ad *ſiccandam* in agris paludem fiunt, a noſtratibus agricolis *ſeccatoj* vocari, ſive *aſſeccatoj*. Neque aliud praeſefert *Carbonariae* nomen: nam a verbo Hebraeo חרב *charab*, hoc eſt *ſiccari* fit Hebraicum nomen חרבן *charbon* (cuius tantum plurale reperitur in Pſalmo XXXII. verſ. 4.) ideſt *ſiccitas*, & Chaldaicum חרבונא *charbona* ſignificationis eiuſdem, quod citat Aruch ex Targum Hier. Deuteron. XXVIII. verſ. 27., etſi ibi in noſtris editionibus hodie גרבא *garba* legatur, quae eſt *ſcabies ſicca*. Ergo, concludit Mazochius, apud Tyrrhenos *Carbona*, ſive (quum rhotaciſmo maxime laboraverit Etruſca dialectus) *Carbonar* foſſa erat ad emungendam paludem facta, unde terminatione Latina eſt *Carbonaria*.

XXXV. Verum adhuc levis controverſia eſt inter eruditos viros a Plinianis verbis: *inde oſtia plena*. Teſtis eſt Comes de Turre Rezzonici, in antiquis codicibus, ac primigeniis impreſſionibus Plinianorum operum ſic eam dictionem haberi: *inde oſtia a plena Carbonaria*, adeoque coniunctim vocem lecturus oſtium aliud Padi in Plinium invexit, quod *Aplena* vocavit, Plinii ipſius aetate ſuper *Foſſiones Philiſtinas* una cum *Carbonaria* viſendum exſtitiſſe, reiicitque Harduinianam lectionem, qua littera *a* exploſa eſt, & ſo-

lum *inde ostia plena* lectum, quemadmodum uterque manuscriptis praefefert Ambrosianus codex, quum non probe intellexerit laudatus homo doctus, quid sibi velint *ostia plena*, quae certo aliis minime maiora essent, quinimo & nulla fuisse videtur, falso tamen, innuere Silvestrius, falso inquam, quum *Carbonariae* ostium post *Volana* aperte in Plinianae Geographiae tabula ipse recenseat auctor. Fatemur quidem, haud satis nos Plinii verba intelligere, in quibus etiam errorem cubare suspicamur. Nihilotamensecius non facile novum illud, ignotumque adhuc ostium Padi in scenam admittere voluerimus. Eritne dubitandi locus, non *Aplena* veluti ostium alterum scripsisse Plinium, sed *ostia aplena Carbonaria*, *ac Fossiones Philistinas*, hoc est *non plena* ab *a* Graeca significatione negante, & Latina voce *plena*? Non unum est rei huiusmodi Latinis in scriptoribus saltem post Augusteum saeculum exemplum. Verum nos retinendam censemus Harduinianam lectionem, coniectantes *plena* ea ostia dicta a Plinio, *Carbonariam*, ac *Fossiones Philistinas*, quae re quidem vera plena, ac turgida essent, non tam ubi e Pado exirent, quam potissimum adaucta superioribus amnibus, qui una simul eo loci paludes efficerent Adrianas, de quibus alibi locuti sumus. Omnia tamen nobis incerta, & adhuc eruditis provincia superest, clarius, certiusque Plinianum hunc textum enucleare, quod bene cedet aliquando fortasse, ubi antiqui alicuius manuscripti codicis optima lectio sit. Contendit Silvestrius (a), *Carbonariae* ostium esse, qui deinde Laureti portus dictus est, ac tandem *bocca delle fornaci*: Sardius vero, qui nunc *porto delle donzelle* vocatur. Sed penes ipsos sit fides.

VII. Fossiones Philistinae.

XXXVI. Ultimum alveum Padi *Fossiones Philistinas* recenset Plinius, nosque habemus, quas opus a Philistaeis peractum probabili, erudita certe coniectura colligit Mazochius, cui illi consentient quidem omnes, qui Phoenices primos Italiae

(a) Delle paludi Adriane pag. 95.

Italiae colonos faciunt. Constat enim hos sacris in litteris Philistaeos appellari, ut ostendit egregie Conradus Ikenius (*a*), neque hac de re aliquantisper Mazochius dubitat, addens *Pelestinos* in vicina Umbria fuisse, quos diserte Plinius (*b*) in censum populorum Umbriae retulit; Umbriam autem a Tuscis habitatam, antequam inde a Gallis exigerentur, idem Plinius, ubi de Umbria agit, testatur. Quin & Umbri ipsi, aut antiquiores Tuscis erant, aut paris certe antiquitatis, modo nomine potius, quam genere diversi a Tuscis essent. Verum utut res isthaec fuerit, in tanto antiquitatis silentio scite advertit Comes de Turre Rezzonici, nullum nobis, dempta nominis affinitate, indicium superesse, unde Philistaeos, seu Philistinos ab indigena terra huc usque penetrasse statuamus. Plinii locum illustravit Coelius Rhodiginus (*c*), qui, quo scribebat, tempore testatur, nomen durasse adhuc, *sed paullo modo luxatum*, ait, *qui vetustatis mos est, Pistrinam dicunt*. Huius etiam fossae vestigia multis in locis apparuisse, idem Rhodiginus affirmat, quae nihilominus nostra aetate vix, aut ne vix quidem cerni Silvestrius admonet. Iam vero haud nobis arridet sententia illorum, qui sex reliquis Padanis ostiis *Fossionum Philistinarum* commune fuisse nomen opinati sunt, sed potius fossionibus ipsis, tamquam distincto a ceteris alveo, *Tartari* etiam nomen haesisse censemus, quod aperte scribit Plinius: *inde ostia plena Carbonaria, ac Fossiones Philistinae, quod alii Tartarum vocant*. Sed hoc alterum nomen ex eo videtur quaesitum, quod proprium esset ostium *Tartari* amnis, aut certe ex amne eodem fossio prodiret aliqua, quacum iuncta altera Padi *Fossiones Philistinas* efformaret. *Tartari* vero fluvii Tacitus meminit, eiusque paludum his verbis (*d*): *Ceccina inter Hostiliam vicum Veronensium, & paludes Tartari fluminis castra permuniit*. Et nomen orientale asserit Mazochius, pluribusque osten-

F 2

(*a*) Antiquit. Hebr. part. 2. pag. 354.
(*b*) Lib. 3. Histor. natur. cap. 14.
(*c*) Lib. 5.
(*d*) Lib. 5. Annal.

oſtendit (*a*), quo videlicet intenſiſſimum frigus ad tremorem adigens notetur.

XXXVII. Quod autem ad ipſum *Philiſtinarum Foſſionum* vocabulum pertinet, Dalechampium ridet Mazochius ipſe, ubi id nominis arceſſit ille a *Tuſcorum tribubus*, *&* *decuriis* (φυλὰς *Graeci vocant*) *eius rei cauſſa accitis*. Deinde vero in ipſum *Philiſtinorum* nomen inquirens, a פלש *phelash*, quod ex uſu tum Chaldaico, tum etiam Syro eſt *fodere*, illos nomen deductum habuiſſe docet, nec ab eo nomine vitae illorum inſtitutum abhorrere, quos Geneſ. capite XXVI. verſ. 18. (ubi prima Philiſtinorum mentio occurrit) circa puteos fuiſſe occupatos, certum eſt. Quare concludit, inter Tuſcos tum Padi accolas, tum Umbriae fuiſſe, qui *Philiſtini* dicerentur, quorum opus eſſet librare (*b*) aquas, foſſas deducere, eaſque aggeribus, ac vallis munire, in eamque partem difficilem Plinii locum accipit, de cuius obſcuritate diu eſt, quod Cluverius, Cellarius, aliique viri doctiſſimi conqueruntur, ſubditque demum, in Plinii *Foſſionibus Philiſtinis* idem contigiſſe, quod in *Aquis Faliſcis*, *Cluſium*, *Camers*, aliiſque bilinguibus Etruriae nominibus, in quibus Latina vox tantumdem valet, quod priſca prior, quod ii potiſſimum aequi bonique conſulent, qui norint, qua via, ac methodo viri ſummi in hoc genere litterarum, exponendi videlicet ex orientalibus linguis vocabula, ſint verſati.

XXXVIII. Sed iam ſatis de hac Circumpadana Ciſalpinae Galliae parte, cuius faciem ex novis deductis foſſis, ex horrendis Padi, Atheſis, aliorumque interfluentium amnium praeruptionibus, ex mari receſſu, ex limi ingeſtis montibus arte, ſive natura immutatam omnes intelligunt. Et quid mirum profecto? Si vel noſtris temporibus locorum eorumdem peritos interrogemus, reſpondent ſtatim, non ſaecula, aut

(*a*) In kalendar. marmor. ad 19. maii in S. Patritii acta pag. 385. adnotat. 198.

(*b*) Nempe ut ſit ex Hebraeo פלס *philles*, quod verbum in aquis, foſſiſque librandis valet. At non temere eſt, quod Palaeſtina in Talmudicis cum *ſamech* ſcripta reperitur. Haec Mazochius.




To
P

aut annos, sed menses satis esse, & dies, quo immanis aliquando iis in locis mutatio contingat, atque appareat. Isthaec est, omnes noverint, regionis illius sors, & conditio, quae mari, paludibus, fluviis, vallibus undeunde circumdatur, & limosis lacubus. Verum ad alteram tandem nostram progrediamur Diatribam.

Diatriba Secunda

De Pomposianae Insulae, locorumque adiacentium statu medio aevo.

XXXIX. Historiae Pomposianae perquam necessariam fore medii, quod vocant, aevi chorographiam ii probe intelligent eruditi omnes, qui eiusmet usum, & utilitatem noverint, qua nimirum destituta caeca, mutila, & quasi manca omnis abierit historia. Quum enim per medii ipsius aevi saecula historia nostra, ut ita dicam, spatietur in primis, vel hocce pacto lucem haud exiguam ei accessuram, non iniuria confidimus. Itaque chorographicam antiquae aetatis tabulam altera, ut maneamus promissis, excipiat, quae formam exhibeat ab illa longe diversam. Difficillimum mehercule visum est nobis, primam illam examussim describere, & an res bene cesserit, penes doctos iudicium esto, quum in veterum Geographorum tanta versaremur penuria, immanique recentiorum discordia: utcumque tamen rem confecimus, oculatiorum vestigia prementes, atque ita Tabula adornata. Facile autem erit, tertiam in consequenti Diatriba delineare, quod & praestiterint alii, & loci ipsius aspectus cuique patens difficultatem eliminet totam. Arduum in praesenti nobis est negotium, mediam hanc tabulam contexere, quae conatus omnes nostros expostulat, quo spartam, quam sortiti sumus, ni quanta quanta sit, utique quantum in nobis est, ornemus. Verum enimvero nobis temporis illius medii nullum Geographum nactis ne ulla quidem praesto est aetatis ipsius adhuc usque satis illustrata Geographia Italiae, quam aliquando docti vix polliciti fuere,

re, si unam excipias *de tabula chorographica Italiae medii aevi isagogen*, quam summis profecto laboribus, eruditioneque prorsus praestantissima dispofuit Gaspar Berettius Casinas homo (*a*), cuius nihilominus studia, quum Italiam universam complectantur, vix, aut ne vix quidem ad exiguum illius angulum introspiciendum, singillatimque describendum nobis posse conferre, nemo non videt.

XL. Superest tamen adhuc documentorum seges copiosa, quae e Tabulario nos eruimus Pomposiano, quibus nimirum unis tamquam fontibus cum ad tabulae, tum ad historiae nostrae fere universae perfectionem uti potuerimus, Geographis, ubi ea deficerent, in subsidium vocatis, non quidem coaevis, quos nullos diximus, iis tamen, qui non longe ab illis absint temporibus. In Pomposianis enim monumentis loca saepius etiam humiliora, praediorum fines, nomina fluminum, vici, villaeque, & huiusmodi alia de Pomposiano territorio, atque circumiacenti extra Pomposiae Insulam, Monasterio tamen Pomposiano subiecto occurrunt, quibus simul compositis itinerarium veluti Pomposianum, ac tabula chorographica emerserit Pomposiae medii aevi. Ea tamen tanta non sunt, ut rem sua in luce positam omnem nobis reliquerint. Quum enim medii iam aevi saeculis aut evanuerint nomina antiqua locorum, & alia fuerint recens exorta, corrupta, atque variata, aut etiam loca eademmet non pauca conciderint, retentis aliquando vetustis nominibus, quae locis aliis deinde propius extructis adscita fuere, atque accommodata, immanibus temporum illorum tum Geographia, tum maxime Chorographia difficultatibus undecumque est obsita, iisque profecto, quibus in solvendis operam saepius & oleum perdant viri doctissimi. Rei huiusmodi testis ipse sit Berettius, quem supra laudavimus, quo certe accuratius nemo Chorographiam Italiae medii aevi congessit: at enim quot nodi, quot scopuli in aurea eius isagoge, quot lacunae! Id norint ii omnes, qui Italiae partes non universas, sed singulas ad examen revocare, atque introspicere

(*a*) Apud Murator. rer. Italic. Scriptor. in fronte Tomi X.

cere ſtuduerint ; quod & ipſemet fatetur Berettius, Chorographiam nempe eius plane informem corrigendam eſſe, atque amplificandam. Id nos etiam intelligimus, qui Pompoſianae Inſulae ſtatum, locorumque ei adiacentium, quod medium ad aevum pertinet, in illa fruſtra quaeſivimus, quem nihilominus nec comperire nos poſſe uſpiam confidebamus. Inter Ravennam quidem, & Adriam urbes maritimam oram interpoſitam auctor recenſet (*a*), ſed ita preſſe decurrens, ut paucis de urbe Comaclo, deque Pado flumine dictis, de Pompoſiana regione, atque conterminis locis alte ſiluerit.

XLI. Principio itaque Pompoſianae Inſulae ortum, atque incunabula ignoramus omnino. Illud abſque dubio affirmandum videtur, nullam eam vetuſtiſſimis fuiſſe temporibus, ſed unde unde paludes nonniſi, ac mare ſuper Volanae oſtium fuiſſe, & Carbonariae, quemadmodum in ſuperiori nos innuimus Diatriba. Iis autem aliquando exſiccatis, ſive aquis vergentibus alio, & maris potiſſimum recedentibus undis, continentis pars, quae nulla antea, vel perexigua fuerat, aucta ſit quamplurimum, adeout Inſulae ſpeciem praeſeferret, quam *Pompoſianam* deinceps appellaverint, idque eo maxime loci contigerit, quod ad rem docet Ariſtoteles fieri ſaepius (*b*): *plura enim ſunt*, ait, *quae prius aquoſa, nunc etiam continens fiunt*. Eam vero nunc pro viribus nos deſcripturi, ad quam latam nobiſmet viam Diatriba ſuperiori paravimus, quidquid huius argumenti in medii temporis monumentis Pompoſiani Tabularii reperitur, revolvemus, Inſulae ipſius circumſcribentes fines, quos natura ipſa aliquando conſtituiſſe videtur, pluribus conſulto omiſſis hiſce de regionibus, quae doctiſſimi iamdiu evulgarunt auctores.

XLII. Ubi igitur primum in Pompoſianis tabulis Inſulae Pompoſianae mentio occurrit (praetermiſſis hic tum Iohannis VIII. Rom. Pontificis epiſtola ad Ludovicum Imperatorem anno DCCLXXIV., tum charta donationis ab Ingelarda Comitiſſa factae an. DCCCLXXXXVI., tum indicato an. DCCCCLXXXVI., & reliquis ſubſequentibus monumentis, in quibus unum recen-

(*a*) Section. 16. num. 82. & 83. (*b*) Meteor. lib. 1. cap. 2.

censetur monasterium Sanctae Mariae in Pomposia) primum, inquam, est Conradi Imperatoris diploma monasterio Pomposiano datum anno MXXXVII., in quo tamen Pomposianae Insulae fines neque describuntur, neque indicantur, sed dumtaxat: *confirmantes*, inquit Augustus, *specialiter praedicto monasterio tam ipsam Insulam Pomposiam ex integro quam extra eamdem Insulam scilicet lacum sanctum &c.* Quod nihilominus in Conradiano desideratur privilegio, apertis exprimitur verbis in reliquis Imperatorum diplomatibus, qui consecuti sunt, Henrici nimirum III. annis MXLV. MXLVII. ac sequenti, Henrici IV. anno MLXVI., Friderici I. anno MCLXXVII., Henrici VI. anno MCLXXXXV., ac Friderici II. anno MCCXX., in quibus singulis repetuntur perpetuum Insulae Pomposianae fines hoc modo: *cum omnibus pertinentiis suis, & cum lateribus in tota Insula primo latere Pado percurrente in mare, secundo latere litus maris tertio latere Gauro. Insuper Piscariam, quae vocatur Volana, a rivo Paderino usque ad mare, & locus, qui dicitur lacu sancto cum omnibus sibi pertinentibus &c.* Eadem descripturus loca auctor Chronici parvi Ferrariensis haec repetit (*a*): *Si solvendo navem a ripa Ferrariae versus ortum navigabis per* XXV. *millia passuum, invenies vicum, qui dicitur caput Gauri, situm in angulo Insulae Pomposiae, ubi Gaurus ex Pado exiit (tendens versus boream, relinquens sinistra Insulam, qua sita est Ferraria, dextra vero Insulam Pomposiae, quae ditionis est monasterii Pomposiani: cingitur autem ea Insula nemorosa ab occasu, & a borea fluvio Gauro, a meridie Pado antiquo usque in portum Volanae, ab ortu vero sinu Adriatico terminatur. Cum relicto vico Capitisgauri per Padum antiquum navem dimittes per millia passuum circiter* VIII. *per portum Volanae pelagus Adriaticum remis pulsabis.*

XLIII. Itaque Padus flumen Adriaticum mare ab occasu orientem versus pervadens omnium primus Pomposianae Insulae finis constituitur, hoc est Padi alveus ille, qui Volanae dictus, ad Insulae meridionalem partem positus ad mare usque deducebatur, ubi & portum tutissimum efformaret, qui Volanae

(*a*) Apud Murator. rer. Italic. Scriptor. Tom. 8. col. 476.

lanae appellatus est, cuius & mentio est in diplomate Gregorii V. Romani Pontificis Ravennati ecclesiae dato anno DCCCCLXXXXVI. apud Amadesium (*a*), de quo & nos loquemur alibi: *necnon portum Volanae*, dicitur in diplomate, *usque ad portum*, *qui dicitur Cervia*. Ab oriente vero ipsum littus maris Adriatici alter erat Insulae terminus, & eius basis ab Volanae portu sese recta ad Gauri extendens portum, quos XVIII. millia passuum invicem dissitos dixit auctor laudatus Chronici parvi Ferrariensis (*b*). Tertium denique latus ab occidentali plaga ad boream Insulae ipse fuit fluvius Gaurus, qui & in mare progrediens portum haberet, qui Gauri dictus est. Triangularem igitur formam habuit Pomposiana Insula, cuius primus angulus, atque initium Capitisgauri oppidum, latera vero duo, alterum Volanae Padus, quem antiquum dixit historicus idem, alterum ipse Gaurus, uterque ad mare protensus, ille quidem ad meridionalem Insulae oram, hic vero ad septemtrionalem. Eius longitudinem, latitudinemque certo determinare haud facile est, quum fluminum inflexiones variae longiorem, latioremque alicubi, alicubi autem minus latam, decurtatamque Insulam necessario reliquerit. Si auctori Chronici eiusdem fidem habeas, cuius aetate, saeculo nempe XIV., a portu Volanae ad portum Gauri duodeviginti millia passuum numerarentur, tantumdem erit longitudo basis Insulae Pomposianae. Quum autem ab eius meridionali parte Capitisgauri oppidum hodie dum ab ecclesia ipsa Pomposiana, & monasterio tria nonnisi & quingentum absit passuum millia; quumque non longe a Padi Volanae margine monasterium fuerit situm, quod vel ab maris undis littoralibus ablueretur omninò, vel ab ipso littore haud multum certe distaret; adeout ecclesiae, quae adhuc superest, turris tutissimum nautis signum fuerit, sequitur, ab ea meridionali parte Insulae latitudinem non ultra extendisse sese. Quod demum ad alterum septemtrionale latus pertinet, paullulum longius illud suspicari liceat,

 quam

(*a*) Dissertat. de iurisdict. Ravenn. Archiep. in civit. & dioeces. Ferrariens. in Append. num. 7. pag. 53.

(*b*) Loco laud. col. 475.

quam nostris sit temporibus, cuius caput ultra Massenzaticae oppidum intra Insulae fines positum desumendum est, & ad mare usque progrediens V. circiter millia passuum. Iam vero difficultatis huiusmodi ratio ex eo oritur, quod multum linea iis in regionibus ad mare processerit, recesseritque mare ipsum aliquot passuum millia, quinimo & fluminis alveus ad meridiem vergerit, quo fit, ut si de latitudine Insulae sermo sit, eam certo stabilire nequeamus.

XLIV. Ut vero de finibus ipsis dicamus, initio quid de Volanae Pado addamus multa non est, de quo in praecedenti locuti sumus diatriba. Nomen adhuc suum retinet, deficientibus tamen in eo aquis multis ab hinc saeculis, aut ut vix aliquando navigari queat, neque ad mare usque procedat, nisi omnino remissior, numereturque hodie inter minora ostia Padi: *in praesens Volanensis Padus*, ait Hieronymus Rubeus (*a*), *tanta aquarum inopia attenuatur augusto mense, ut difficilis a Ferraria in Comaclum reddatur navigatio*. Sed medio, de quo loquimur, aevo maxime flumen navigabile fuit etiam post Padi fluminis irruptionem factam sub vico, quem *Atrioli* alii vocant, *Varianum* alii, vulgo *Figarolo*, non quidem anno MCCL. ut falso nonnulli opinati sunt, sed MCLI. (*b*), aut certe ante MCLXXV., quod multis constat publicis actis: neque enim Volanae aquas ab ea irruptione, quae *Ruptae* nomen primis illis annis retinuit, deinde aggeribus constructis *Padi* nuncupationem comparavit, nos imminutas censemus, sed potius post saeculi XVI. initium, quum videlicet in Ferrariensem Padi alveum Rheni fluminis aquae intromissae sunt anno MDXXII. Sane ad annum usque MCCCX. quo circiter scribebat auctor anonymus Chronici parvi Ferrariensis, aquae Volanae haud attenuatae multum fuerant, quod ipse his verbis innuere videtur (*c*): *Ex portu Volanae, & ex portu Gauri est commodus commeatus vehendi merces Ferrariam ex omni portu maritimo, sed impeditur superbia, & avaritia Venetorum, quos inordinatus amor sui excaecans in cladem induxit Dei iudicio*,

(*a*) Histor. Raven. lib. 5.
(*b*) Priscian. Annal. Ferrar. l. cap. 9.
(*c*) Loco superius laud. col. 477.

cio, *& opera Romani Pontificis Clementis Papae Quinti eorum excessibus lacessiti*. Sed rem hanc late persequitur Dominicus de Conradis de Austria (*a*).

XLV. Illud tamen animadvertere iuvat, antiquum medii aevii Volanae portum alium ab eo, qui nostris superest temporibus, censuisse nonnullos. Quum enim laudatus Chronici parvi auctor testis luculentus sit, a Gauri portu XVIII. passuum millia portum Volanae distasse adhuc saeculo XIV., qui invicem nostra aetate VIIII. millia passuum circiter distant dumtaxat, ex hoc collegerunt fortasse, quo tanta resultaret distantia, portum Volanae, qui nunc est, antiquis qui fuit temporibus, superstetisse, & recentem Gauriano esse propiorem. Hac in sententia versatus Ioseph Thomas Bonfadinius videtur, qui in sua Ferrariensis territorii topographica tabula anno MDCCVIII. adornata novum Volanae portum distinguens a veteri, inferiorem hunc, illum superiorem posuit. Haec contigisse non abnuimus: immanis tamen immutatio pleraque ex ipso Gauri portu potius expetienda est, ubi Padanae aquae, & confluentes aliae tot deinde abruptionibus dedere locum.

XLVI. Portus huius Volanae, atque piscationum in ea mentio frequentissima est in Pomposianis monumentis. Sed primo quidem in diplomate Benedicti VIII. Romani Pontificis anno MXIII. pridie nonas iulias, in quo haec leguntur: *Insuper concedimus vobis piscariam integram, qui vocatur Volanum*. Deinde in actis synodi habitae Ravennae anno MXVI. pridie kalendas maias, in caussa, quae inter Sanctum Pomposiae Abbatem Guidonem, & Vitalem Abbatem monasterii Sancti Alberti de Insula Perei agebatur ipso de portu Volanae, quem una cum piscatoribus, ac littoribus suis uterque sibi adsciscebat. Quum vero in illum contenderet ipsa Ravennae ecclesia, recedere iussi sunt tum Guido, tum Vitalis, & Volanae portus cum piscationibus supradictis Ravennati ecclesiae adiudicatus est. Verum non multo post, anno nimi-

G 2

(*a*) *Effetti dannosi, che produrrà il Reno, se sia messo in Pò di Lombardia* &c. *contro Eustachio Manfredi* art. 2. §. 71. & seqq. pag. 70. & seqq.

nimirum MXVIII. X. kalendas martias, quum Arnaldus Ravennas Archiepiscopus probe intellexisset, Pomposiano monasterio omne ius in Volanae portum competere, eum concessit cum piscationibus suis Petro Abbati sub annuo censu solvendo. Portus idem, ac piscationes memorantur etiam aliis in tabulis, maxime vero quae ad annos referuntur MXXII. ac sequentem, MXL. MCXLII. & MCCXXX.

XLVII. Adnotandum vero est ab duplici Volanae ripa duas efformatas fuisse Insulas, quarum altera Pomposiae superior, inferior altera Volanae fuit proprie dicta, quas tamen perperam confunderunt non pauci etiam e doctioribus. Sic Peregrinus Priscianus in suis manuscriptis Annalibus Ferrariensibus, qui in Atestio Mutinae tabulario servantur: *Volana Insula*, ait (a), *quam nunc Pomposianam dicimus*. Et Sardius iunior in sua itidem manuscripta Padusae descriptione haec scribit: *Il Toy diffuse medesimamente in Ariano il Tragetto, l' Affare, ed il Maranga, e dalla destra ricevute in se le acque, ed il nome di Gauro scorreva nel mare, facendo l' Isola di Volana, detta Pomposiana, cinta dal Pò, dal Gauro, dalla Fossa Lupata, e dal Toy*. Ast licet optimo iure tum septemtrionalis, tum meridionalis Insula Volanae appellari potuisset, ita tamen eas distinxere maiores nostri, ut haec una Volanae nomen haberet, illa vero Pomposiae. Res constat manifeste ex Pomposianis tabulis. Anno enim MCCXIX. fines assignantur Volanae Insulae, qui alii profecto sunt ab Insulae Pomposianae terminis: *a primo latere dicte Insule*, dicitur in charta anni illius pridie kalendas augusti, *vadit Padus*, nimirum Volanae, *percurrens a secundo latere posidet Sancta Maria in Portu. a tercio mare. a quarto* .... scilicet lacuna est in membrana vitio notarii. Ita etiam anno MCCCXIV. pridie idus septembris Raynaldus Ravennas Archiepiscopus Pomposiano monasterio bona confirmaturus: *concedimus*, ait, *id totum quod olim Dominus Ubertinus Guidonis Dusdei iure sancte Ravennatis ecclesie habuit, & detinuit, quod est sexta pars totius loci, qui dicitur Insula de Volana, secundum divisionem factam*

(a) Cap. 22.

ctam inter Abbatem Pomposianum ex parte una, & Priorem celle Volane ex altera, ac Priorem Sancte Marie in Portu ex alia, & Dominum Henricum Marchionem ex alia. Deinde addit: *Latera, & confinia Insule tocius de qua innovamus . . . . supra scripto monasterio sextam partem. Mare a secundo Padus, a tercio Gatola iure Canonice Portuensis: & a quarto Raybosola inter Comaclum, & suprascriptam Insulam in portum Maliavace descendens.* Insulam demum hanc Volanae indicaverat Pomposianus anonymus auctor vitae Sancti Guidonis Abbatis, eique coaevus de Martino Eremita loquens, qui Guidonem ipsum excepit; de eo enim ait: *habitabat autem in Insula, quae interfluente Pado Pomposiam a se divisam ab aquilone considerat.* Ecce Padum, scilicet Volanae, duas inter Insulas interfluentem, e quibus Volana ad meridionalem plagam est, ad aquilonarem Pomposia. Sed de hac re alibi.

XLVIII. In ea Volanae Insula ecclesia Sancti Iacobi fuit, quae anno MCCXIV. *cella* dicitur, & passim, ac *Prior* eiusdem *Bonaiunta* nomine, quem inter, ac Pomposianum monasterium controversia fuit de monasterii utriusque finibus, cuius articulos legere licet in tabulis anni MCCXIX. Contendebat enim monasterium Pomposiae, ecclesiam S. Iacobi de cella Volanae sibi subiectam, & in bona ipsius absolutum, quod *fundiarium* dicunt, ius obtinere ex donatione eidem facta ab Ubertino Dosdei anno MCCXIV. qui fuit *patronus ecclesiae Sancti Iacobi de cella Volane*. Iis ex articulis colligitur, Insulae Volanae vicum fuisse *Vacolinum*, cuius meminit etiam charta anni MCLXIX., & alia loca, quorum nomina haec: *Matrices*, *Vaccaria*, *Stagium*, sive *Stazium*, ac *Rimitorium*, hoc est *Eremitorium*, ubi videlicet Eremitae vixissent olim, degerentque fortasse etiam tunc. Praeterea rivus *Badarenus*, seu potius *Padorenus* Insulam abluebat, de de quo re quidem vera caussa agebatur, deque *Gavalenis*, in quas navigabatur de Pado in mare, atque *Ponticellis*, sive verius *Porticellis*, quae non ex cellae Volanae parte fuere, bene vero ex altera Pomposiae. Haec in charta laudata anni MCCXIX., in qua etiam legitur: *Item ponit, quod eccle-*

sia

ſia Sancti Iacobi fuit fundata , vel conſtructa , ſeu edificata ab illis , qui fuerunt domini Inſule Volane , quod non credit altera pars . Item ponit , quod eccleſia celle Volane eſt edificata in ſolo eorum , qui condam fuerunt domini Inſule Volane , quod non credit altera pars. Sed & in tabulis anni MCCXIV. nonis iunii alter recenſetur locus in eadem Volanae Inſula poſitus , nempe *Campus da la Porta* , cuius fines aſſignantur : *a primo latere Pundolus , ſecundo Corigium Sancti Zenonis , tercio canale Aqualioli , quarto Trebba , & Volta Aqualioli* . Ceterum qui rivus *Badarenus* nuncupatur ſuperius , occurrit non ſemel in ceteris Pompoſianis monumentis , potiſſimum anno MXIII. pridie nonas iulias in diplomate Benedicti VIII. Papae : *Inſuper concedimus vobis piſcariam integram , qui vocatur Volanum cum rivo Baderino* : & anno (ut ceteras omittamus chartas) MXLVII. in diplomate Pompoſiae dato ab Henrico III. Imperatore : *Et piſcariam , que vocatur Volana cum portu integro a rivo Badarino uſque in mare* ; quod repetitur anno MCLV. in Hadriani IV. Romani Pontificis bulla . Nemo rivum hunc Inſulae Volanae cum fluvio *Padoreno* confundet , qui non longe abeſt urbe Ravenna , cuius mentio eſt in codicis Pompoſiani chartis anni MLXVII. , & MLXX. , quem etiam plures exhibent tabulae penes Camaldulenſium rerum ſcriptores (*a*) .

XLIX. Ad haec *Gavalenae* occurrunt in noſtris membranis , nimirum in laudato Benedicti VIII. diplomate poſt allata verba ſtatim haec conſequuntur : *& Gavelena maiore ad ipſam piſcariam pertinente cum Porticellis ex utriuſque partibus ſicut olim intraverunt in mare eidem ſimiliter pertinentibus* : quae recantantur omnino in ſuperius indicato Hadriani IV. diplomate , tum in ſubſequentibus Alexandri III. Pontificis anno MCCLX. , & Friderici I. Imperatoris anno MCLXXVII. , tum denique in charta anni MCCXXX. IX. kalendas maias .

L. Iam vero reliquos perſequamur Inſulae Pompoſianae fines . Alterum eius latus , quod vel baſis Inſulae totius , maris Adriatici littus fuit , quod tamen a Volanae portu ad por-

(*a*) Annal. Camaldulen. Tom. 1. & 2. paſſim .

portum Gauri, quantam diximus Insulae longitudinem, vero satis similiter varios efformaret sinus, ripas, ac portus: quin imo & ipsum monasterium ad ripas maris aedificatum fuisse, aut certe non longe ab illa, ex eo colligere licet, quod anno DCCCCLXXXXVII. III. nonas octobris datae fuerint tabulae *in ripa Sancte Marie, que vocatur in Pomposia*; passim vero *ripa domnicata Pomposiae* occurrit, quae anno MCXLVIII. *ripa Sancti Benedicti* appellatur, & anno MCLII. *portus Sancti Benedicti*, modo ii non sint invicem distinguendi, quod nos tuto asserere non possumus: si nihilominus varii dicendi sint, non unus, haud longe eos absfuisse censemus in eodem littore maris. Inibi etiam celebris est *portus Abbatis*, in superiori nimirum littoris parte ad portum Gauri. Quo incoeperit tempore, nos latet, sed Pomposianorum utique opus fuit, uti vel ipsum, quod sortitum est, nomen ostendit. Nonnisi fortasse post annum MCLI. coeptum est, post Padi nimirum factam sub Ficarioli vicum memorabilem irruptionem, de qua diximus supra. Quum enim eo novo Padi ramo natura ipsamet alveum sibi proprium pedetentim compararet, coepit ille magis, magisque augeri in dies, & altera in primis anno MCLXXXXII. accedenti Siccardi cuiusdam opera Padi sectione super *Ruinae* vicum, libere vicinas in regiones ad septemtrionem maxime dominari, ac veluti submergere territoria. Universalem fere abruptionem huiusmodi incolae diu multis tentarunt artibus coercere, sed irrito conatu; adeout tandem tutiores, certioresque Pado componere aggeres proposuerint, & varios flumini concedere alveos. Hinc novae fossae, alveique recens manufacti, de quibus multa Ferrarienses praesertim hydrographi differere solent.

LI. Itaque non compressis manibus tunc Pomposiani sederunt. Primo namque Padi redundantibus aquis in superiori regione, & ramo efformato ab *Papotiarum* viculo in Gauri fauces, fossa manu confecta est, quae *Sylvae longae*, aut *Silvi longi*, & *Cavadisii* appellata fuit, qua nimirum ad Ariani Insulam usque Gauri fluminis undae, quibus alterius amnis

amnis, qui *Toy* est dictus, quemque non alterum ab ipso Padano Ariani ramo censuit Sardius sua in manuscripta Padusae descriptione, & *Canale Tuonis* etiam una cum *Lacu Tuello* vocatur in Marini II. Pontificis diplomate penes Silvestrium (a), coniunctae iam fuerant aquae, libere communicarentur, eoque pacto inferior Pomposianae Insulae pars servaretur incolumis, tametsi deinde alveus ille adeo creverit, & iterum Gauro fluvio occurrens super *Masenzaticae* vicum ipsum penetraverit, latamque sibi viam ad fauces Gauri aperuerit. Hinc in Pomposiano archivo tabulae exstant anni MCLVI. paucos nimirum post annos ab Ficariolensi abruptione, in qua ab Iohanne Pomposiano Abbate disponitur, ordinaturque constructio aggerum in ea Insulae parte: *ad utilitatem omnium habitantium*, dicitur, *infra Insulam Pomposianam fecimus iurare quondam nostrum fidelem Struphaldus nomine de hoc quod ego preciperem ei de faciendo facere argelem a Talliata de Massenzatica usque a Capite de subto ville Capitisgauri, & ex alia parte ville de Capite de subto usque ad locum, qui dicitur Capite de Curba, & bene facere aptare puntam, quae dicitur Sancti Martini, & faciendo facere rostam, & ageres, & aptare vias ville Capitisgauri, & faciendo facere scussores per terram intra Insulam*.

LII. Deinde vero quum eo magis Pomposianis suae ditionis paludes exsiccare curae esset, praegrandi alteri fossae manum admovere coeperunt, qua stagnantibus aquis ad mare usque patens daretur via. Verum eam in fossam abrupit multum adauctus, uti superius dictum est, Gaurianus Padus, atque novam sibi patefecit ad mare semitam, adeout etiam illud pervadens summam repererit altitudinem; quo pacto portus confectus est, cui nomen fuit *Abbatis* inditum, haud multum dissitus a portu Gauri. Mirum sane est, eius nullam usque mentionem occurrere in universo Pomposiano instrumento. Hunc in portum naves adigebantur feliciter, atque confidebant in eo, perduravitque ad annum MDLXVI., quo ad valles instaurandas Ferrariensis territorii, quod

(a) Descriz. delle paludi Adriane pag. 140.

quod *Polixinum* media aetate dictum est, hodieque *Polesine* dicitur, Alphonsus alter Atestius Ferrariae Dux, illo refecto cornu Pado, portum obturavit, quem quasi excipulum destinavit aquis ad mare fluentibus aestuum maxime tempore, opportunis etiam appositis ostiis, quae ad aquarum in in ipsis aedibus exuberanti onere patefacta omni possent periculo subtrahere campos, atque planitiem: quo beneficio factum est, ut damna plura haud subeat Ferraria urbs; quod certe contigisset aliquando, atque contingere posset post amissum Ferrariensem, Volanae, & Argentanum Padum. Loco adhuc *Chiavica dell'Abate* nuncupatio superest.

LIII. Tertium Pomposianae Insulae latus Gaurus est, quod tum flumini est, tum vico nomen. Vicus quidem prope portum ipsum, ubi mare pervaderet flumen, unde & *Gauri portus*, nostris superstes temporibus, dictus fuit. Vici, sive oppiduli *Gauri* mentio primo est, si de Pomposianis tabulis sit sermo, anno MXVIII. XII. kalendas maias; tum deinceps passim, & anno MCLV. XII. kalendas februarii *via Gauri* recensetur, atque demum *Androna Berthuldorum* in Gauro anno MCCLXXXX. Visenda se praebet hucusque eo loci turris vetusta, quae vulgo *torre di Goro* vocatur. Portus vero, qui percommodus fuit, teste Chronici parvi Ferrariensis auctore, mentio est anno DCCCXLIV., quo Marinus II. penes Silvestrium (*a*) Adriensi ecclesiae eum dono dedit. Sed in Pomposiano codice primum habetur anno MCXLII. quo Paullus Pomposiae Abbas Petro Schoinae, eiusque liberis, atque haeredibus concedit *medietatem unius litoris maris a portu Gauri usque ad portum Volanae*, ac Deodato *quartam partem litoris maris a Gauro usque ad Volana*. Opinatus fuit Iohannes Baptista Alleottius, vulgo *Argenta* dictus, in sua Hydrologia manuscripta (*b*), portum hunc efformatum fuisse, ubi *porticinus* vocatur, quem ipse non alium censuit ab eo, qui *porto delle donzelle* nuncupatus est, eo fretus argumento, quod adhuc vicina vallis eo appellaretur nomine. Sed de his apud ipsum fides.

Tom. I. H LIV. Non

(*a*) Loco supra laud. (*b*) Cap. 23.

LIV. Non longe vero ab eo portu *delle donzelle* alter deinde comparuit *Mensulae*, sive *Mensularum* dictus, vulgo *la Mesola*, quasi media Insula fortasse. Sed quo tempore inceperit esse incertum. Circa saeculi XVI. finem Alphonsum alterum Ferrariae Ducem ad maris litus ibidem aedes ad ruris voluptates condidisse, testis est Rubeus (a). Octo circiter in praesentia passuum millibus distant a mari. Id nobis videtur, intra Pomposianae Insulae fines locum initio fuisse contentum, utpote qui Gauri portu, quo ipsa terminabatur Insula, tunc temporis esset inferior: iam enim animadvertimus, portus Gauri, ac Volanae XVIII. millia passuum invicem distasse; quare non unus *Mensulae* locus, sed & superiores alii sinus nonnulli, ac loca intra Pomposianos fines adnumeranda videntur. Profecto testis est Aleottius laudatus, suo adhuc tempore, saeculi nempe XVI. initio, sinum exstitisse, qui *sacca di Goro* dicebatur, longe supra recensem Gauri portum. Non abs re forte erit asserere, ubi tunc *sacca di Goro* visebatur, ipsum portum Gauri medio aevo constitisse.

LV. Recta vero ab ipso portu occasum versus procedebat Gaurus flumen, usquedum curvatus non longe a *Masenzaticae* vico versus meridiem descendens Padum Volanae pertingeret, cuius vel ramus fuit, eo loci exiens, ubi Capitisgauri oppidum. Ea autem curva Gauri fluminis linea Volanae Pado coniuncta universa intercludebatur Pomposiana Insula ad dexteram mare versus relicta. Fluvii eiusdem primum in Pomposianis monumentis meminit, quam laudavimus, membrana anni MXVIII., & perpetuum deinde reliquae multae nostri Codicis diplomatici chartae, in quo tamen anno MXL. *Gorus* dicitur, uti Italico nunc idiomate exprimitur.

LVI. Verum ut secundo potius quam adverso navigemus flumine, iter a fronte arripiendum est, ex quo oritur Gaurus. Per Volanae itaque Padum, sive aggeres deinde non longe constructos Ferraria recta orientem versus progredien-

(a) Hist. Raven. lib. 6.

dientes ubi ad Capitisgauri oppidum pervenerimus ab urbe eadem dissitum XXX. millia circiter passuum, & in Insulae Pomposianae angulo situm, ramum ab ipso Pado, qui ad septemtrionem fluit, conspiciemus, ubi Gauri initium. In laudata superius Padusae descriptione litteris mandavit Sardius, Gaurum ab oriente occasum versus a suo recessisse cursu ad locum usque, cui *Ambrosii* nomen, deinde versum ad septemtrionem per *fossam*, quae alias *Lupata* est dicta, alias vero *Gaurus*, cum Venetico Padi ramo sese coniunxisse haud longe a vico *Coloniae*, vulgo *Cologna*, ibique duos discerptum in alveos, communi *Gauri* nomine dictos, quorum dexter ortum peteret, boream sinister, adeout hocce pacto Ariani Insulam efformaret, sed ille *Toy*, & proprie *Gaurus* appellaretur, hic *canalis Longolae*, & *Corbola*. Quare ad Sardii mentem Pomposianae Insulae ambitus inter Padum fuit, Gaurum, fossam Lupatam, Toyque. Verum haec verosimilius sunt posterioris aetatis, post Ficarioli nempe Padanam irruptionem. Certe *Toy* mentio nulla est in singulis Pomposianis tabulis, cuius tamen nomen in Mariniana bulla legi, diximus supra. *Fossa* autem *Lupata* fortasse est, quae *concha agathulae descendens in Gaurum* vocatur anno MLIII., & MXCIII. Dubium nobis etiam subest, quo fundamento innixus sinum a Gauro praegrandem efformatum asseruerit Sardius ad *Ambrosium* usque, quo profecto maxima Insulae Pomposianae latitudo exstitisset, quum ab *Ambrosio* ad *Capitisgauri* oppidum XIII. circiter millia numerentur passuum. Fundus hic *Ambrosio* dictus occurrit in charta anni MXC., sed ante eam in laudato Marini II. diplomate. Gaurum aliquos efformasse sinus, sive portus propria in ripa meridiem versus, ubi a Volanae Pado exierit, suumque ad septemtrionem cursum direxerit, non ambigimus: quot vero, quive exstiterint, affirmare non possumus. *Portus Prioris* recensetur in chartis saeculi XII., tum *Portus Cellarii* anno MCCLXVI. *Portus de Noguale* anno MCCLXXXXIII., qui *Oguale* nuncupatur Ostulatum versus anno MCCLVIII. *Meguale*, ac *Neguale* anno MCCLXIV. *Hoguale* demum anno MCCXCII. *Portus Corizii* an-

 no

no MCCLXXXIV. *Portus de Rovere* anno MCCLXVI. ad Lacum ſanctum.

LVII. Locus vero ipſemet, quo e Pado egrediebatur Gaurus, verſus Maſſae Fiſcaliae oppidum ad meridionalem plagam *Pizzale Gaudegori*, nimirum Capitiſgauri, dicitur in Pompoſianis chartis anni MCCXXVIII., quod *Puncta Sancti Martini* eſt anno MCLVI., & *Puncta Capitiſgauri* annis MCCXX., MCCXC. Prope Padum, & Gaurum, ideoque non longe ab ipſo *Pizzale* recenſetur *Agger* quidam in charta anni MXXVI., & anno MCCXXXV. *Arzer Salegetae*, qui idemne cum eo, an alter, neſcio; ſed & *Saligeta*, *Salageta*, *Seligeta*, & *Selegata*, cum eius via frequens eſt in Pompoſianis monumentis. Anno MCLXXXVII. *Ramus vetulus*. Annis MXVIII., & MLVIII. ſilva *Montone* dicta prope flumen Gauri. Annis MCLII., MCCIV., & MCCLVI. *Taliata*, atque *Taliata Convicinorum* annis MXXVI., MCCXXVI, & MCCLV. quae *ſupra viam*, *quae vadit ad Maledam* dicitur anno MCCXXXII., & alibi. Quaedam *Valcis* anno MXXXIV. memoratur non longe ad eodem Gauro flumine, & *foſſa Martini de Urſilla* prope Caputgaurum anno MCLII. *Canalis de Rovere de Corroto* anno MCCXXXVI., ac ſequenti, quo etiam *canalis de Tidano*, cuius fit mentio vel anno MCCXLIII Anno eodem, & MCCLII. *Taliata de Bordino* occurrit. *Taglata* vero *Sichi* anno MCCXXXVI. *Taleata de Gunzis*, & *Lamare de Gunzo* anno MCCLIX. verſus Maſſam Fiſcaliam. *Ripa de Laterclo* verſus Lacum ſanctum anno MCXLIX. *Taglata de Albaro* anno MCCII. *Volta de Albaris* annis MCXIV., & MCCLI. *Corigium Albarii* MCCLXII., quod *Correzo de Albaro* dicitur anno MCCLXXII., & MCCLXIV., eiuſque via recenſetur anno MCCLIX. verſus Maſſam Fiſcaliam, ac Lacum ſanctum. Anno MCCII. *crux* quaedam memoratur, quae eſt *a latere Gauri*. Anno MCCV. *caput Curbae*, *quod ſecundum teſtes utriuſque partis eſt ſub capite Gauri fere per duo miliaria iuxtam ipſam Curbam*: ſententia enim lata fuit ab Ugizone Ferrarienſi Epiſcopo, ad quem ex compromiſſo Pompoſianum monaſterium, Maſſaeque Fiſcaliae homines invicem venerant pro finibus Maſſam inter Fiſcaliam ipſam, & Vallem Clu-

Clusuriam stabiliendis; quod & annis MCCLIII., ac duobus sequentibus repetitum fuit. In ea autem sententia *fossae Caballariae* mentio fit, *quae dicitur de Bertis*, & *Tallatae que profundior, & vicinior est capiti Gauri*. De Curba inferius. Annis MLXIV. MCCXXXXVI. MCCLIII, ac MCXC. *Bradia domnicata de Pomposia*, atque pone eamdem *Padisolus* rivus annis MCLIX., & MCCVI., qui alibi *Padicolus*, ac *Padiusalus* Fiscaliam versus: quin anno MLVIII. *Talliata maiore de Bradia domnicata iuxta Gaurum*, eodemque anno *Talliata de Venerando*. Anno MCCLX. *Proda*. Anno MCCLXX. *canalis quidem magnus* recensetur. *A latere* etiam *Gauri* fuit *hospitale ad honorem Dei aedificatum*, de quo etiam inferius dicemus, uti constat ex tabulis anni MCCLXXXII. Tum anno MLVIII. flumen prope Gaurum memoratur, cui nomen *Chini*, quod forte aliud non est a fluvio *Tidini*, de cuius finibus infra. Haec quidem fere singula ad Gauri ripam iacebant: verum facile non est, qua revera ripae parte consisterent, determinare, sed fortassis pertinebant eorum alia ad occidentalem partem, ad meridiem alia; qua coniectura innixi, ubi certiora non habuerimus, inibi nos in nostra chorographica tabula eadem descripsimus.

LVIII. Alteram vero ripam Gauri, septemtrionalem, nimirum, navigantes haud longe a *Masenzaticae* vico *Talliatam Massenzaticae* eiusdem *supra Caputgaurum* reperimus anno MCLVI. & *Polisinum de supra* annis MLVIII., ac MCXC. sive *Polisinum* simpliciter biennio post. Anno eodem MLVIII. *Fronte supra*, atque eo circiter loci *Vespolum de Pontano de Sancto Georgio*. Praeterea annis praecedenti, & MLXVI. MLXXX. ac MXC. loca alia, quibus nomina *Tumba de Fraseno*, *Fronti*, nisi unus sit locus cum superius laudato *Fronte de supra*, *Pontanum in Rio*, atque *Rius in Gaurum*.

LIX. Navigato autem hoc pacto Pomposianae Insulae ambitu per Gauri flumen, reliquum est, ut Insulae ipsius continentem adeamus. Ab occidentali igitur eius parte incipientibus nobis sese offert oppidum, cui *Caputgaurum* nomen est. Eius nulla penes antiquos mentio. Ita profe-

cto

cto est dictum ex eo, quod hic loci Gaurus amnis e Volanae Pado suum nanciscatur principium. Est autem Caputgaurum Gaurianae universae regionis caput. Innumera sunt Pomposiana monumenta, in quibus Capitisgauri mentio occurrit, sed omnium antiquissimum est emphyteutica concessio quaedam terrae, *quae est posita in loco, qui vocatur Gauro* facta Petro Pomposiano Abbate anno MXVIII. XII. kalendas maias; quae membrana scripta fuit *in loco, qui vocatur de Gauro*. Et anno MLXIV. locus ipse iuxta Padi fluvium positus dicitur, hoc est iuxta Volanae alveum. Iohannis Abbatis decretum supra retulimus, quo iussum est, ut *a Talliata de Mascenzatica usque a capite de subto ville Capitisgauri* construerentur aggeres. Sed anno MCCXLIII. X. kalendas iunias primum Pomposianis in chartis pro Capitegauro *Codegorium* legitur, tribus ex vocibus uno efformato vocabulo, idest *Co*, nimirum *Capo*, *de Goro*, quemadmodum ab indigenis in praesentia *Codifiume* dicitur, hoc est *Capo di fiume*, *Consandalo*, nempe *Capo di Sandalo* &c.

LX. Ecclesiam in Capitegauro Martino dictam membranae plures ostendunt ab anno MCLV., quae *Paroecialis* esset; *Plebs* enim *Sancti Martini* dicitur anno MCLXV. & sequentibus, atque *plebatus* anno MCCIV. & alias. Suum erat ecclesiae huic coemeterium, quod ex membrana anni MCLV. pridie kalendas februarii manifestum est, necnon *campanile*; nam fines *inter pizale Capisgauri, & massam novam Fiscalie ad angulum campanilis Capitisgauri* recta fuere designati anno MCCLIII., quo publica acta pro manutenendis locorum plurium finibus Insulae Pomposianae subiectorum conscripta fuere, in quibus Caputgaurum. Quin & domus fuit pro ecclesiae Rectore ex chartis anni MCCII. aliisque, scriptis scilicet *in Capite Gauri sub porticu domus ecclesiae Sancti Martini*. Domus quoque ipsius *solarium* recensetur anno eodem. Maxime vero advertendum est, anno MCCXXXV. IV. kalendas februarias, & alibi perticam determinari *ad perticas undecim pedes, quae designata est in muro ecclesiae Sancti Martini*, licet anno MCCXLV. VII. idus octobris habeatur: *ad per-*

ad perticam undecim pedum in muro domus dompnicate assignatam. Fuit enim Pomposiano monasterio in Capitegauro domus *domnicata*, in qua habitaret Abbas, eiusque ministri, & Insulae totius Rector, vulgo *Potestas*, resideret, atque Abbatis, ac monasterii nomine iurisdictionem exerceret, ut probant documenta quamplura Pomposiana saeculi XIII. & sequentis. Exstat adhuc eo in oppido ipsa domus, quae antiquum exhibet marmoreum monasterii eiusdem stemma.



Praeter ecclesiam vero paroecialem aliae ibidem ecclesiae recensentur in charta anni MCLVI., altera quidem Sancto Nicolao, altera Sancto Petro, tertia Sancto Blasio nuncupatae. Nosocomium denique in Capitegauro non defuit: anno enim MCLXXXVII. XI. kalendas iulias memoratur ibi *hospitale de Revere Scrinosa*, sive *de Ronorscrinioli*, uti dicitur anno MCCXVIII., quod nescimus, alterum ne sit, an idem cum hospitali, cuius supra meminimus, quodque *ad honorem Dei aedificatum fuit a latere Gauri*.

LXI. Territorii autem Capitisgauri loca humiliora in Pomposianis tabulis multa occurrunt, quae hic nonnisi indicare possumus, atque ita in chorographica tabula describere, ut tamen non proprium singulis situm assignatum, confidamus: nihilominus certe quidem territorii eiusdem partes

partes erant, aut multum contermina. Itaque anno MCXLIX. *Callis de Melaria*. Anno MCLII. *Romatello*, & *Corrigium*, eiusque *Volta* anno MCLXVII. *Francolinus* anno MCLXXXI. Annis vero MCLXIX. ac MCLXXII. silva quaedam versus Lacum sanctum, cui *Ramodeganga* nomen, in Pomposiana Insula. Anno MCXCI. *Campus de Ruphino*. Anno MCXCIII., & MCCIII. *Valcis putta*, quae annis MCCXXXV. atque sequenti *Valpura* est, & *Valputa* anno MCCLXXVI. Locus, qui dicitur *Guarcinoro*, ac *Terra Tortilionis* anno MCCIV. *Molinum pendulum* anno MCCXXXV., & *Ertule* versus Curbam, aut verosimilius *Irtula* non longe a Lacu sancto, quemadmodum dicitur in chartis anni sequentis, & prope Gaurum anno MCXXXIII. Anno laudato MCCXXXV. *Cauda clausurae de Runco*, *Porusade*, quae *la Bruscada* vocatur anno MCCLIII. *Arelle de Luvi* Massam Fiscaliam versus, *Trunti*, *Caucanda*, atque prata nonnulla non longe a Capitegauro versus Massam Fiscaliam ipsam, de quibus & anno MCCLIX. *clausurae de Paganis*, seu, uti anno MCCLXXVI. *Paganorum*, *clausurae de Albertis*, & *campus rotundus*, de quo etiam anno eodem MCCLXXVI. Frequens est etiam loci cuiusdam mentio *in Corezolis* dicti, seu *Corozzoli*, *Corrizola*, *Corezola*, ac *Corosola* versus Massam Fiscaliam. Anno vero MCCXXIV. *Figarolo*, ac *Cera*. Anno MCCXLV. *contrata que dicitur Clausurie Rubenorum*, & altera *Clausuria quondam Gualdratum*. Anno sequenti MCCLVIII., MCCXLVI., & MCCLXX. *fundus Cocanilis*. Anno MCCLIII atque antiquius in chartis anni MCXII. MCXL. & alias *locus qui dicitur Albarelli* versus Lacum sanctum. Anno MCCLIX. *Cacabocono* (*Dogi*, vel *Dosi*, *Salexe de Paltrone*, & *Carbonara* itidem Lacum sanctum versus; postremi huius loci vel mentio est anno MCCLIII. Anno vero MCCLX. *Perdivanga*, & anno MCCLXIV. *Clausurae*. Anno MCCXLVII. *casale Marchoaldi*, & *Riaclus*, eiusque via anno MCCLV. versus Lacum sanctum. quam nescimus, an alia sit a *via Madi*, de qua anno MCCXII. Anno etiam MCCLXXXIX. *Zirata*, & *Scursurium* itidem versus Lacum sanctum, cuius meminere etiam tabulae anni MCCXXIX., & MCCXCII., quod pariter idem con-

iectare

iectare possumus cum *Scuduro* anni MCCXX., & MCCLXXXIV. Praeterea anno MCCXC. *Torisini Alberti de Dulceto*. Anno MCCXCIII. *Lamarii*, de quibus alibi, tum *Corigium de Vachis*, *Spinambertum*, quod & *Spilambertum* anno MCCLXIII., demum *campus Paganelli* non longe a fundo Miliatini Ostulatum versus. Anno sequenti *Bandita* ad Lacum sanctum, & *Bocca de la Bandida* anno MCCXII. Anno vero MCLXII., & MCLXV. *Rutilano*, ac *Sabluni*. Anno MCCIII. *Corrigiano*. *Scornicata* vero a latere Gauri anno MCLXXXVII. *Coma Baldoli*, atque *Orsilii* anno MCCLXXXIV. *Casale Montanariorum*, *androna Paradisi*, *&* *androna Bertuldorum*, quam commemoravimus superius, anno MCCXCII. Haec quidem locorum vocabula territorii Capitisgauri, quorum pleraque oblitterata sunt, quae ex Pomposianis monumentis nobis licuit colligere, in quibus assignantur quidem eorum fines, verum ex illius aetatis more possessorum, qui erant tunc temporis, quique nulli iam, indicati nominibus, non vero locorum eorumdem, qui supersunt, nuncupatione, quae sane una suppeteret via, qua proprium iis constituere positum liceret.

LXII. Sequitur ad septemtrionem vicus, qui *Medius Gaurus* dicitur, quasi videlicet medius locus inter Caputgaurum, a quo tria circiter millia passuum distat, & Gauri fluminis superius latus, a quo IV. passuum millia circiter abest. Oppiduli huius mentio primum occurrit in chartis Pomposianis anno MLVII. kalendis ianuarii, quum Albizo Abbas Pomposiae ad emphyteusim dedit *medietatem de uno casale*, aliaque bona in Mediogauro posita, quae ad monasterii sui ius, atque dominium pertinebant, non secus atque reliquum oppidum intra insulae Pomposianae fines contentum, iis quidem conditionibus, quibus ceteri in Mediogauro emphyteutae subderentur: *secundum alio libello de Mediogauro*, adeout solverent in primis *terraticum* grani, *sicalae*, fabae, milei, lini &c. Eodem vero anno tertio nonas ianuarii Albizo ipsemet simili iure concedit Iohanni, *qui vocatur de çaput caneti*, eiusque filiis, atque heredibus inter multa bona quaedam sita *infra totum fundo*, *qui vocatur Mediogauro quod est a pri-*

 mo

mo latere de Pulicino, qui reiacet de supra in Gauro pervenient per Tumba de Fraseno usque supra capite de Ronco de Dominicus de Cavalli, qui reiacet in loco, qui dicitur Fronti deinde ex traverso descendente in pantano de sancto Ieorio iuxta Nexpulo secundo latere pantano percurrente in rio tertio rio percorente in Gauro .... atque a quarto latere Gauro percorente: quam quidem bonorum partem anno MLXXX. IV. nonas maii iterum datam ab Hieronymo Pomposiano Abbate comperimus cuidam Dominico, *qui vocatur pistore*, filiisque, & heredibus eius. Praeterea IX. kalendas maias anni MLVIII. Martino, *qui vocatur Fusco*, & Angeniae uxori, filiis, & heredibus laudatus Albizo Abbas eodem iure concessit bona multa in Mediogauro posita, & post dies paucos Corbulo de Mediogauro, eiusque filiis dedit *casale unum in integrum .... positum in loco qui dicitur Mediogauro*, & alia *usque ad Vespolum de pantano de sancto Georgio*: Fuerunt vero casalis fines: *a primo latere fluvius, qui vocatur Gaurus, a secundo Polisinum de supra, a tercio Fronte de supra, atque a quarto latere iuris quondam Petri*. Admonendum est in hac charta exaranda lapsum in errorem Notarium, qui annum quadragesimum octavum pro quinquagesimo octavo scripsit. Anno vero MLXXIII. acta fuit caussa Ravennatem inter Archiepiscopum Henricum, ac Pomposianum monasterium, qua ex Regis Henrici litteris ab eius Legato, cui nomen *Herrarat*, monasterio restituta fuit *fossa Mediigauri & omnis aqua piscaricia ad ipsum pertinent quam Belvensis* (nimirum *Valvensis*, si recte accipimus) *Episcopus nomine Erimannus per iussionem Imperatoris H.* (scilicet *Henrici*) *intromisit*. Hanc fossam commemorant quoque tabulae anni MCLXXIX. MCCXXVII. atque MCCXXXV. Ad haec anno MCXLVIII. VI. idus augusti Iohannes Pomposiae Abbas Deodato concedit, & uxori suae, filiis, atque heredibus in emphyteusim bona constituta *infra toto fundo de Mediogauro* cum onere solvendi *terraticum*, illudque pervehendi usque *ad ripam sancti Benedicti*. Et anno MCLXXXVI. XI. kalendas iulias ab Anselmo monacho Pomposiano Gualfredi Abbatis, monachorumque nomine fuit iure emphyteusis data Bonavisae, Baldizoni,

dizoni, & Bonomartino *pecia una terre pro casali posita infra confines Mediigauri .... habens a capite perticas* XI. *pedum* XII. *ab uno capite Gaurus percurrit, ab alio vallis, ab uno latere possidet Bonusiohannes, ab alio via*. Anno MCCLXVII. loci cuiusdam meminit membrana, qui *campus de scola* in Mediogauro dicitur, & alterius, cuius nomen *canalis de falza*. Oppiduli huius, sive vici Mediigaurii mentio fit etiam in chartis anni MCLXVII. MCLXXXII. necnon alibi saepius. Erat autem in eo ecclesia, quae recensetur in tabulis anni MCLVI. mense octobris exaratis: *Presbyter de ecclesia Mediigauri mittat unum hominem*, pro construendis nempe aggeribus *a talliata Massenzaticae* usque ad Caputgaurum: Eadem fuit Deo dicata, atque s. Petro Apostolo nuncupata, uti constat ex membranis anni MCLXVIII. MCLXXXIII. & consequentis. Tandem *hospitale sancti Iohannis de callis* non longe a Mediogauro recensetur anno MCCXXXIII. in Pomposiana quidem insula contentum; verum annis MCCXXVI. ac MCCXXIX. in valle clausuria constitutum dicitur, ubi fortasse reapse fuit, sed ad Pomposianam utpote ditionem pertinens, insulae Pomposianae aliquando dictum. Certe anno MCCLIV. eadem s. Iuliani ecclesia in valle clausuria constituta indicatur aperte.

LXIII. Super Mediumgaurum *Masenzatica* iacet in Pomposiana insula, de qua primum Pomposianae tabulae anni MXIII. Diploma nimirum Benedicti VIII. Romani Pontificis datum eidem monasterio, cui inter reliqua bona locum concedit, *qui dicitur Masinzatica* cum finibus suis; quod ipsum factum deinde a Leone IX. anno MLIII. atque a subsequentibus Pontificibus Callisto II. Caelestino II. Hadriano IV. Caelestino III. & Alexandro III. Insuper anno MXCIII. III. nonas maii Hieronymus Pomposianus Abbas Iohanni de Berta, & aliis ad emphyteusim dat bona posita inter vicum *qui vocatur Anzeli per valle usque Masenzathegnus ad Montisselli*. In Pontificiis, quae laudavimus, diplomatibus inter ea bona palus quaedam recensetur, *quae pergit inter rivum Angeli & Massizaticam usque Monticellum*. Superius etiam chartam innuimus anni MCLVI. in qua presbytero ecclesiae Mediigauri iubetur, ut ho-

ut hominem unum ad construendos aggeres mitteret *a talliata Masinzaticae* ad Caputgaurum usque ; hoc ipsum presbytero Masenzaticae ibidem iubetur : *presbiter de castro Mexenzatice mittat unum hominem* . Ecclesia autem Masenzaticae sub s. Petri invocatione habetur in chartis anni MCCLXVI. III. kalendas iulias, MCCXCIII. & consequentis, in quibus *presbyteri Zerbini* ecclesiae ipsius mentio est. Domus presbyteri eiusdem pone ecclesiam anno MCCLXIII. ac MCCLXVI. *Canonica de Masenzatica* dicitur, & anno ipsomet *porticus communis* memoratur *de Masenzatica*. Locus etiam in Masenzatica, qui *Bosco* dictus est, penes Guidoctum de Gualida, & Petrum Magnanum exstat anno MCCLXIII. Tandem anno MCCXXVIII. *via que vadit ad pignariam* oppidi ipsius.

LXIV. Praecipua itaque Pomposiacae insulae oppida haec tria, Caputgaurum, Mediusgaurus, atque Masenzatica, quae nostris supersunt adhuc temporibus. Si vero Masenzatica discedens ad meridiem fere recta descendas per VII. circiter millia passuum, paullulum orientem versus, & mare, ipsam ecclesiam, atque monasterium Pomposianum comperies ea profecto aetate perquam magnificum, ubi potissimum a Guidone Abbate sanctissimo aedificia ampliata fuere, quae centum omnino monachos continerent; de qua re dicemus in consequentibus libris. Exstat quidem hucusque ecclesia, cui prope altissima turris; squallida ea tamen, ac fere deiecta, cuius typum, & quae ad eam pertinent, alibi nostra exhibebit historia. Monasterii vero aedificia diruta sunt omnino, vix sui speciem praeseferunt, horroremque undique incutiunt. Occasio nobis erit alias cum de monasterio ipso, tum de Pomposiana ecclesia differendi.

LXV. Pomposiano etiam iuri subiecta alia fuere loca extra Pomposianam insulam. Superius enim Imperatorum, atque Regum diplomata recensuimus, qui praeter insulam eamdem monasterio concessere, vel plura extra insulam loca: scilicet *massam lacus sancti cum piscaria que vocatur Tidini .... Insuper curtem unam integram que vocatur Vstoratus cum plebe sua & aliam que vocatur Baoria & curtem aliam que vocatur Vltracanale*

canale cum omnibus ad monasterium sancte Marie in xenodochio pertinentibus & cum omnibus que predicte abbacie Ugo marchio filius Uberti dedit. Quicquid etiam habet aut acquirere potest infra Padum & Attesin fluvium vel infra Padum & Sandalum. Haec quidem in Henrici Imperatoris diplomate anno MXLVII. v. idus aprilis, quae repetuntur omnino in subsequentibus imperialibus, regiisque privilegiis.

LXVI. Massa *lacus sancti* in Pomposiano instrumento primum memoratur anno MXIII. Eam enim Benedictus VIII. Pontifex Romanus Pomposiano monasterio concedit *cum omnibus rebus & pertinentiis suis cum plebe & capellis ac titulis ipsius vocabulo sancte Marie & sancti Martini sancti Petri sanctique Venantii cum piscara que vocatur Tidini & fossa archipresbiteri & piscaria que vocatur falce cum loco qui dicitur Monticello lacisico cum ripis fluminis Padi & Gauri ex utrisque partibus usque ad mare & a loco conce Agathe ex una parte usque ad mare cum loco integro qui dicitur Masinzatica inter affines de toto loco ac territorio masse que vocatur lacus sanctus, ab uno latere fossa molendini de volta laterculi descendente in aquiliolo & a fluvlo Tribba usque in Helliam & per paludem usque mediam curbam ultraque curbam usque Padum & ultra Padum usque gazium episcopii sancte Cumiaclensis ecclesie indeque fluvium qui vocatur Cesi, ab alio latere curlo descendente in concam Agatule & per ipsum in Gaurum, a tercio latere palude qui pergit inter rivum Angeli & Masinzatica usque Monticello & Vedetoza currente in Padum, a quarto latere vacolino & argeremalo & calle de vincareto pergente in laterclum.* Callis de vincareto corrupta quidem voce *collis de iuncareto* vocatur anno MCLXIX. *perexistente in laterculo*, uti legitur anno MX. quando & silva quaedam indicatur in territorio Comacli, quae *insula* appellata est, scilicet hisce finibus terminatae, *a primo latere campo de insula a secundo fossula gattula, a tercio fluvius Padus, a quarto vallis de zenese & callis de vincareto perexistente in laterculo.* Superius indicatos fines ipsissimis repetunt verbis subsequentium Pontificum Romanorum diplomata, & membrana anni MXCIII. quo ea loca ad emphyteusin dedit Hieronymus Abbas Pomposiae.

Massa

Massa eadem simpliciter etiam *lacus* dicitur in vetustis chartis, uti in Gregoriana bulla anni DCCCCXCVI. quam Amadesius supralaudatus edidit, de qua etiam nos alibi dicemus, & in Pomposianis tabulis anni MXIV. Paroecialis, sive *plebana* in lacu sancto ecclesia fuit s. Martino nuncupata, quod ex charta anni MXVIII. XII. kalendas maias certum est, necnon *hospitale*, de quo supra locuti sumus: certe anno MCCXVIII. *volta hospitalis de Ronorscrinioli* in lacu sancto refertur.

LXVII. *Piscariae Tidini* fines habentur anno MXLVII. & alibi saepius, videlicet *a primo latere fundo grecole & fundo corbacervina & fluvio Cisi, a secundo latere vallis farulle & fluvius Concagathe descendente in Gaurum, a tercio latere Gauro, a quarto Pado*. Et in charta anni MLXXI. piscaria Tidini pars massae lacus sancti definitur, repetunturque ipsi fines. Non longe a Tidino loca fuere *catinaria*, *rothe*, *canale de fusco*, ac *vado* ex membranis anni MCXCVIII. & MCCIV. In diplomate Martini II. Pontificis, de quo Silvestrius, ut supra dictum est, mentio fit *Concagathae*, quae *Cagathella* vocatur, nisi potius *Concagathola* sit, *usque in piscaria cithini*. Canalis, & locus *Concagathae* etiam in aliis documentis memoratur anni MXLVII. & consequentium, tum *bucca Concagadi* anno MCCXXXIII. *Concagatholae* vero anno MLIII. *Cisi*, qui & *Cesi*, fluvius est anno eodem MXLVII., necnon sequenti, & aliis. Mentio loci *montone lacisico* occurrit anno MXIV., *vincaritae* vero, & *arzelemali* anno MCXV. atque alias.

LXVIII. Sed & locorum haec vocabula sunt in Pomposianis chartis, quae ad lacus sancti pertinent territorium. Anno MCXIII. *liodecanum*, *raino*, & *volta de laterclo* non longe a liodecano ipsomet; *laterculus* vero anno MCCXIV. *campus communis* anno MCCXXV., *lacca*, & *ale fosse* anno MCCLI., *albaroso* anno MCCXXXIX., qui *albarmozo* vocatur, anno MCCLIX., & *canale albarese* anno MCCLIV. versus Massam fiscaliam. Praeterea *la redara* annis MCCXII. & MCCLI. eodemque anno *zampognole*, *zeppo*, *rezolo*, *la cona*, *guastidi* (quem locum exhibent etiam aliae membranae versus Caputgaurum) *poarzene*, *lunzurum*, sive *lingurum*, *roncha* (cuius & plures chartae memi-

meminere super Padum vivum Massam fiscaliam versus), *doss um de roncba*, *porta de venanciis*, *portus sablungi*, *volta de pont iduli*, quae postrema loca habentur pariter anno MCCXIV. una cum *volta aqualioli*, *fossato dominae Honoriae*, *campo portae*, & eius *volta a fossato*, *rivo molendini*, *rio de narossa*, *campo de leo de columba*, ac *treba* tum *maiore*, tum *minore*, ipsiusque ripa. *Treba* autem haec duplex refertur etiam in charta anni MCXI. in qua hi leguntur fines: *a Pomposia ad sanctum Nicolaum de mare*, nimirum Comaclum, *& a Pado vetere usque in caput de padulo da campomaiore per Padum & laterculum & per calem & trebam maiorem & minorem & per ceteros canales*. Anno laudato MCCXII. recensentur haec alia loca, *ceserclar*, *corsia sorbi*, *portus Garinaldi*, *fossadelle super laderolum*, *bocca de fossadelle iuxta rusticellum*, *padus mortuus*, *padus vivus*, *concillo*, *traiata de medio*, *la volta de lavignal*, *campo de medano*, *volta Iohannis*, ac demum *taiata sacerdotis*. Anno MCCLXVI. *le tumbe*, de quibus, earumque portu annis etiam MCCXII. & MCCXXXV. Anno sequenti MCCLXVII. ac MCCLXIII. *taleata vetula*, & *saltixani*, sed illius mentio est etiam in charta anni MCCLV. *Corezolum* memoratur anno MCCLXXXIII. versus Capitisgauri oppidum, ubi revera locum *in corezolis* exstasse diximus superius. *Fontana* anno MCCLV. & MCCXX. Massam fiscaliam versus. *De la terza parte* anno MCCLIII. ac nemus quoddam de lacu sancto in Be.... anno consequenti. *Vaccuinum*, *gattula*, & *silva Oddonum* anno eodem. *Talliata de segnoreto*, *Cesarii*, eorumque *mansum*, ac *torselli* anno MCCXXVIII. Denique anno ipsomet, & MCCXVIII., atque MCCXXIV. termini describuntur inter lacum sanctum, & Massam fiscaliam hoc pacto: *Massa lacus sancti extenditur usque ad locum qui est oppositus contra frontem tidani: e contra Massa fiscalia exstenditur usque ad medium lacum sanctum*.

LXIX. Profecto *Massae fiscaliae* meminere primum in Pomposiano Codice chartae anni MXXII. de cuius etiam finibus publicis actis Pomposianum inter monasterium, ac Ferrarienses cives conventum est anno circiter MCCLXX. Loca, quorum vocabula tabulae exhibent Pomposianae, haec fere sunt: Anno

Anno MCCXXIV. *milliarius* vicus, *qui in iosum versus Capdegaurum* iuris fuit *communis Ferrariae*, Pomposiani vero monasterii *a pazzale Capitisgauri supra ab uno & alio capite*, in Massae fiscaliae territorio recensetur, memoraturque etiam anno MCCLXXX. ubi & locus *corium de Sala* & *portus sale* versus vallem clausuriam. Anno MLXV. *plebs sancti Vitalis*. Anno MCCXXVIII. *campus de puzo*, *dalponte*, & *canalis riuli*. Anno sequenti *corde saxolo* (de quo etiam anno MCCLIX. vallem clusuriam versus), *vallis de gudullo*, seu *vallis de godolo*, uti dicitur anno MCCXXXII., *vallis anziza*, *valcoco* (cuius & charta anni MCCXX. sive *valcaucodo*, ut anno MCCXVIII. aut *quoquo* anno MCCLIV. vel *cauco* anno MCLXII.), *corfoscarino*, *orta sancti Romani*, *batilupus*, *dala glesia*, *lamma sancti Vitalis* (de qua vel anno MCCLXXXV.) *guiglaraga*, cuius meminit quoque charta anni MCCXXXV., seu *ginglaraga* anno MCCLII. *vel vigheraga* anno MCCLXII. Ad haec anno MCCLIX. *zardini*, *valtignana*, & *finale*. Anno MCCLII. *arger de corlongo*, *fossa piscaria*, *rivo de podalto*, *donorum*, *lama vallisclusuriae* (de qua & anno MCCXXXIII.), *sanguasugula* prope curbam, cuius etiam charta meminit anni MXXXI., *pancheria*, seu uti annis MCCXXIX. & MCCLV. *pamthera* versus vallem clausuriam, *campolongo*, *vallis corzea* in valle fiscaliae, quae *val de cortetha* anno MCCXX. vocatur, *miliarinum* (cuius & charta anni eiusdem MCCXX.), atque *runchus de mezo*, quo quo pariter annis MCCXXVIII. ac MCCLIX. qui anno MCXIII. *concho de mezo* est. Sed & anno laudato MCCLII. locus quidam refertur, cui nomen *vergenese*, seu *virzinisici* anno MCXV., *verzenese* passim, *virzinise* anno MCLVIII., *unzeriense* anno MXL., *verzinensis* anno MCCXXXV., & alibi, demum *vergent* anno MCCLXXVI. non longe ab ostulato. Anno MCLIX. *calmazore* (vel *callemaiore*, uti anno praecedenti, & alias, prope ostulatum), *cornule*, *valdadia*, *lama peraroli*, *porto de iude*, sive *iudee*, quemadmodum anno MCCXXXIII. appellatur, *padrinus*, qui fortasse alius non est a rivo *padorino*, *canaia* versus vallem clausuriam, & ostulatum, quae occurrit saepius, & *canalgla* dicitur, *valbarbaola*, sive *barbeiola* anno MCCLV. Itidem *burlara* anno MCCLXII. & alibi, *via boede*, *spinadello*, *braida*

braida strufaldi, *campo de frasani*, *libola*, sive *libiola* versus Ostulatum, *valexella*, *salisterna*, *batiosa*, *valdesa*, non alia forte a *valdesira* in valle clusuria anno MCCLV. quae anno MCCLII. *valdesidra* dicitur: haec loca Fiscaliam considerant, & Ostulatum. Anno MLXVII. *capralia*, qui sane locus anno MXCIX. in Ostulato ponitur. Anno MCCXX. *cornuduli*, *lamma de castaldis* Ostulatum versus, *fossa venera*, *lamma Petri de rumta* versus vallem clusuriam, *vallis rumzaruga*, *fonderaboe*, *corigium de Arduinis*, *tagladiza*, vel anno MCCXVIII. *talgiadiza* & alibi *taiaizia* ad vallem clusuriam, ac Ostulatum, *val de curba*, de qua etiam anno MCXLVIII., atque *portus de vitis*, cuius & chartae anni MCCLV. ac MCCXXXIV. ad vallem itidem clusuriam. Anno MCCXVIII. *zerisario*, *rovertrare*, *braciolum Padi*, *purcigundula*, *lungurii de cauchis*, *binaccium*, *minico*, *berlarium*, atque *fornagula*, quam memorant chartae etiam aliae non paucae, vallem clusuriam versus. Anno demum MCCXXIX. & MCCXXXVI. *braida* in Fiscalia refertur.

LXX. Haec autem loca ipsamet alias in valle clusuria, alias in Ostulato posita dicuntur; quod factum censemus vel quod maxime contermina essent ea loca, de quorum finibus nondum disputatum esset, seu potius propter notariorum incuriam, aut ignorantiam, quos verum locorum confinium lateret, vel certe qui de eo parum solliciti vellent videri. *Vallis* quidem *clausuria*, sive *clusuria* viculus est a Massa fiscalia dissitus duo circiter millia passuum ad meridiem, ubi bona plurima monasterium Pomposianum possideret, atque *fundiarium* in eum, quod vocant, haberet dominium. Cetera autem in valle clusuria loca haec recensentur in chartis Pomposianis. Anno MCCLXXVII. *hospitale de buncivallo*, *collena sancti Marci*, *ecclesia sancte Malgaritae*, *arger sclape*, *cavagna*, *via Adriani* insulae. Anno MCCXXIX. *hospitale sancti Leonardi de laureto*, & *portus vallis clusuriae*. Anno sequenti, & MCCLXIV. ac MCCXCIII. *serburo in fundo miliarini*, qui parum a valle clusuria distat, atque eius *lammare* anno MCLVIII. Tum anno MCCLI. *runco sanctae Mariae*. Anno MCCXXXIII. *lamma de bissis*. Anno MCCLIV. & MCCLXXVIII. *canalis corba*.

Anno consequenti *pedexallo*, quem coniectare possumus, non alium esse a *padesalo*, sive *padiusalo*, vel *palisalo* rivo, de quo in charta anni MCCXXXV. Ostulatum versus. Postremo anno MCCLIX. *strozacavalli*.

LXXI. Vallis clusuria anno MLXV. ad vicum pertinebat, qui vocatur *corba*, vel *curba*, cuius & mentio fit praecedenti anno, ubi etiam loca referuntur *gorgodeli*, & *cubito*, de quibus etiam anno MLXXVIII. Praeterea anno MXXXI. *trino compenzaire*, *vallis canalla*, *casale*, *la macerada*. Anno MLXVII. *volta de media curba*. Prope curbam vero *rivus maior* annis MLXXXII. ac MCXII. vel *rigio maiore*, uti habetur annis MLXV. & MCXI. cum valle *ronco bonello* dicta. Anno MLVIII. *caput de curba*.

LXXII. *Hostolati* autem loca reliqua memorantur ista ipsis in Pomposianis monumentis. Anno MCCXXXI. *scbidiona*, & *vallis de corbola in miglarino*, hoc est *miliarino*. Anno MCCXXXV. *roeda*, cuius viam superius reperimus, *navale*, *lubia de quinta caleo*, nescio an eadem cum *lubiola* memorata suo loco, *margarita*, quam plures aliae membranae recensent, atque *raibosola*, de qua, eiusque agro, ac dosso agitur etiam in chartis anni MCCXXXVII. & aliis multis, quin & anno MCCLIV. *raiboza* vocatur. Anno MCCXXXVII. *menada*. Anno MCCLXXII. *canale fraseni*. Anno MCCLXXVI. *ager veterum*. Anno eodem, & MCCLXXXI. ac MCCXCIII. *androna de bilietis*. Anno MCCLXXVII. *tumba castaldi*. Anno MCCLXXXI. laudato *pratum de maderio*. Anno consequenti *al casale*. Anno MCCLIII. *arger de palancola*. Annis MCCLXI. & MCCXCII. *pons ostolensium*, *canalis spadegli*, *lamma brunelli* (cuius *fossa* anno MCCLIV. sive *fossatum* anno MCLVIII.) *bodena chalei*, quam memorant & aliae chartae, & *bodena abrae*. Annis MCLXIX. & MCLXXII. *silva abrae*. Anno MCCLIV. *spadeclus*, cuius *canalis* superius *campus de misolo*, *canalis malgariti*, & *salix vetus*, vel *salix* dumtaxat anno MCCIV. aut *salix de vacilla*, ubi anno MXCII. pone *volta de caprioli*. Anno MCCLXIV. *volta de prada*, & *prade vixino*, *mancus cavedoni*, *campus de lovola*, *pamtera demtro*, *scurigoli*, *val de bosco*, vel *de bosio*,

bosio, *riali*, & *dossum de iuso*, quod anno eodem altera in membrana *dosum de iugo*, & annis MXLVII. ac MCCXCIII. *dossum de vigo* vocatur versus Caputgaurum. Anno MCCLXVI. *camate*. Anno MXCIX. *vallis de melaria*. Annis MXLVII. ac sequenti vicus *baoriae*. Anno MCLVIII. *falconaria*, *medium calleum*. Anno MCCIV. *lama scuminello*, & *via scalmonicae*. Annis MXXXI. & MXL. *caput de orto*, atque *via* prope Ostulatum. Denique in chartis, quae ad annos pertinent eosdem, fines describuntur fundi universi his verbis: *a primo latere caleo. a secundo latere derzenese. a tercio latere binbola. a quarto latere padiusalus percurrens*. Verum clarius etiam leguntur in regesto Pomposiano, quod notatur B ✠ III., in quo nimirum continentur *renovationes terrarum, & possessionum fundi Ostulati facte hominibus, & universitati predicte per venerabilem patrem dominum fratrem Symonem Dei gratia Arichiepiscopum Pisanum administratorem monasterii sancte Marie de Pomposia a Sede Apostolica specialiter deputatum sub millesimo tricentesimo trigesimo primo indictione quartadecima die vigesimo secundo mensis iunii in vila Ostolati predicti subter porticu domus mercadantis*. Ex eo sane regesto alia loca permulta colligere licet ad Ostulati territorium spectantia. *Camatae* prope *verzenesem* dicuntur. Tum ecclesia sancti Petri de Ostulato. *Rocta*, nimirum *rupta*, aut nos fallimur. *Passamentum. tumba de notis. corigium de campodalbizo. vilanela. caletus* cum reliquis, quae recensuimus, locorum nominibus, aliisque quamplurimis.

LXXIII. Haec sunt, quae de Pomposiana Insula, conterminoque territorio ex medii aevi monumentis in tabulario nostro servatis eruere licuit. In spem erigimur, tanta minimarum partium congerie haud fastidiendos eos certe, qui illius aetatis chorographiae Italiae adornandae, maxime vero si de hisce regionibus sermo sit, navent operam, quique profecto labores suos nonnisi documentis huiusmodi perquisitis, discussis, ac veluti in subsidium vocatis absolvere poterunt, atque perficere. Monitos hic dumtaxat lectores volumus, pleraque quidem, quae in hac nostra diatriba laudavimus,

vimus, documenta in diplomatico codice voluminis huius eos comperturos, reliqua vero consulto ad alterum historiae nostrae volumen amandata, tum ne moles nimium succrescere videretur, tum etiam ne perturbato monumentorum ordine, quae ad posteriorem pertinent omnino aetatem, inopportune praeoccuparemus.

Diatriba tertia

De recenti Pomposianae insulae statu.

LXXIV. Novum Pomposianae insulae statum, ac faciem, quam aliquibus ipsa abhinc saeculis exhibet, nobis descripturis illud praemonere liceat, de hac re parum multum sollicitos nos esse debere, quum Ferrarienses in primis haud pauci geometrae, doctique homines territorium illud universum non semel, ac singillatim emensi fuerint, adeo ut vel actum nos agere, atque inutile negotium cuipiam videri queat, qui diatribae huic nostrae de recenti Pomposianae insulae statu manum admovere cogitaverimus. Verumtamen cordatiores etiam intelligent profecto, rem hanc ipsam quammaxime historiae Pomposianae conferre, ne videlicet insalutatam insulae illius chorographiam recentem, posteaquam antiquam, ac mediam utcumque illustrare satagerimus, dimitteremus omnino, atque ab incoepto manum abstineremus opere. Nihilotamen minus, ne inviti displiceamus plerisque, paucis rem explicabimus, expediemusque, atque satis erit nobis, pressius adnotatis, quae praetermittenda non sunt, insulae eiusdem chorographicam lectoribus tabulam exhibere recentis temporis, quo nimirum tum Pomposiani monasterii, tum insulae totius conspectum, qualis nunc est, sub eorum oculis ponere datum sit, atque concessum.

LXXV. Immanem sane insulae Pomposianae conversionem saeculo iam XIII. factam, monumenta ostendunt certissima tabularii Pomposiani, regionem nempe illam, cui medii aevi saeculis fuerat salubris aer effusus, maleficum de-

inde



PO

GNOCCA

Soranzi

BONIFICAZI

Canal di

DI

Canale

FERRARA

Bocca della Gnocca

Osteria

PORTO DI GORO

inde caelum tum propter maris recessum, tum propter stantes paludes, & novas valles sortitam fuisse, atque habitatoribus infestum. Res isthaec tum aliis manifesta est, tum de Pomposiano maxime monasterio ex actis *visitationis* iussu Benedicti XII. Romani Pontificis in monasterio eodem factae anno MCCCXXXVIII. inter quae supplex libellus Pontificis delegatis, ac inquisitoribus exhibitus a Pomposianis monachis fuit, eorumque Abbate Andrea, in quo hoc praecipuum: *Cum monasterium ipsum situm, & hedificatum existat in loco valivo & aquoso & ob hoc maxima intemperies aeris ibi existat, & potissime tempore exstivo ubi etiam musce & sinifex in tanta multitudine habundant quod vix possunt ibi ipse Abbas & monachi ac familiares eorum vivere & divina officia celebrare & nisi domus & eorum camere essent omnino clause & bene obturate parietibus vel bonis tentoriis, non est aliquis vivens qui dormire vel quiescere posset & propter hoc ab olim constructe fuerunt de assidibus celle in dormitorio clause omnino & obturate. Quare humiliter supplicant predicti Abbas & monachi quod tantam necessitatem & tedium & casum specialissimum sanctissimo Patri & Domino nostro in vestra relatione dignemini intimare ut ipse pius pater pietate motus tollerare dignetur ut predicte celle remaneant & non destruantur*. Sane vel pone monasterium ipsum crevisse paludes, & valles, quibus summam, atque intollerabilem caeli intemperiem experiri regio ipsa tota deberet, constat etiam ex publicis actis anni MCCCCLXII.quum nimirum Raynaldus Atestius sanctae Romanae ecclesiae Cardinalis, & Pomposianus, quem vocant, Commendatarius monachis in Pomposiano monasterio degentibus pro eorum victu inter reliqua adscivit *nemora. pascua. terras. valles. & paludes positas circa monasterium ipsum incipiendo a chiavegeta in confinibus rei per Iacobum de Monticulo ad livellum tente a dicto monasterio usque ad Padum*, scilicet Volanae, *inclusive cum suis insulis & polisetis usque ad aliam ripam*. In actis vero iisdem monasterii fines hocce pacto prosequuntur: *Et continuando per totum Padum eundo versus mare usque ad confines rerum tentarum per nobilem virum Bartholomeum a Canali versus vallem per spacium*

cium unius miliarii continuum illis inherendo confinibus. Et post ipsum milarium, hoc est *miliarium a dictis confinibus dicti Bartholomei proxime dictis continuando per vallem usque ad dictos primos confines inceptos a chiavegeta, comprehendendo in dicto circuito Padum mortuum & fossas eius cum omnibus earum aquis.*

LXXVI. Sed & nemorum, paludum, ac vallium mentio in Pomposiana insula frequentissima est in tabulis saeculi XIV. & consequentium; neque de illis dubitare nostra sinunt tempora, quum easdem peragrantibus regiones praesto sint, & unde unde occurrant. Pomposianum itaque monasterium, quod in praecedenti diatriba haud longe a maris littore positum diximus, ab eo nostris temporibus abest VII. circiter millia passuum silvas inter, & stativas aquas, quibus factum est, ut tercentum fere ab hinc annis illud dimiserint monachi ad novum, atque multum magnificum sancti Benedicti monasterium translati Ferrariam, & Pomposiana ecclesia paroecialis evaserit, quam primum quidem monachus gubernaret illuc ab Pomposiano s. Benedicti Ferrariensis Abbate destinatus, deinde vero saeculo medio XVII. Innocentii X. Romani Pontificis decreto parvis sublatis monasteriis, presbytero saecularis cleri ea demandetur provincia ab Abbate ipsomet, cuius ad arbitrium, & vices gerit, & eius *Vicarii* titulum praesefert.

LXXVII. Hinc eius aedificia sunt fere in praesentia diruta, uti suo loco dicemus, ex quibus vix, aut ne vix quidem monasterium inibi constitutum olim hospes colligere queat. Vetustum quidem *capitulum* superest, sed deformatum adeo, ut illud cellam vinariam dicas. Superest & triclinii pars aperto sub dio, ubi antiquissimae tabulae pictae, recentiores tamen illis, quae *capitulo* insunt, de quibus agemus in sequentibus libris. Antiquum dormitorium partim eversum, partim in horrea conversum. Nova super vetera aedificia constructa. Claustrorum fundamenta, ac rudera apparent, & parietes, sed loci facies immutata immaniter, & iam seges est, ubi Troia fuit. Quantum tamen, quantum sit, gratum futurum lectoribus, atque antiquitatum



Tab. II. Tom. I. pag. 79.

✠ EXIMIOSEMPERDOMVS HECRE
SPLEDT HONORE: TEPRIBDONPARISCO
SRVCAIOHISVDRENSIS: ANNOMIL
LENCENTENDECDVSRO: IMPRIMTI
BIERRADXPSDDIAMV: EVGENIVPE
TRISVBLIMATSEDBEAA: HANCTIBVIR
GODMVESRVXTNBIUS ÆBBS: NBLS
ETCLARVSXPIDERISMAEGAVDN: QV
EMSEQVITRERVERIDSRESÆR
DS: CENSBVETREBIVVDVCDRET
ILA: MLENVERBVFACVDVRGINE
MATRE: ANNGMFVERATCENTENCAR
MINECARO: DCA PATAANS SATTIS
DCADV
ISDPSCE
PANDATV
PRECIBV

tum huiuſmodi ſtudioſis exſiſtimamus ſi monaſterii eiuſdem ſaltem adumbratam imaginem eorum ſub oculis ſubiecerimus. Neque omittendum cenſemus hic lapidem cum icone in Pomposia olim repertum, translatum deinde in publicae Ferrarienſis academiae atrium una cum aliis bene multis, riteque diſpoſitis antiquitatis huiuſmodi monumentis. Eſt autem qui ſequitur:

PRIMAE . TVRI . L
EX . TESTAMENTO
IN . F. P. XIII. IN . A. P. XV

Superſtites adhuc parietes ornant inſcriptiones aliae duae, quas edidit etiam Ferrius (*Iſtor. di Comacch. lib.3. cap.23.*) quaſque nos recudimus, ut in parietibus ſunt. En itaque primam · Ferrius laudatus teſtis eſt, Sancaſſani diligentia factum, ut quae deſunt in lapide, haud deſiderarentur: Hinc hocce pacto inſcriptionem ipſam edidit ille:

✠ *Eximio ſemper domus hec re*
ſplendet honore: temporibus Doni Patris co
ſtructa Iohannis Vidorenſis anno mil
leno centeno decade luſtro: imperium ti
bi Corrade Chriſtus dedit almum: Eugenium Pe
tri ſublimat ſede beata: hanc tibi Vir
*go domum conſtruxit * nobilis Abbas: nobilis*
& clarus Chriſti de chriſmate gaudens: qu
em ſequitur Petrus Petri de ſorte ſacer
dos: cenſibus & rebus iuvit dum conderet
ila: milleno Verbum factum de Virgine
matre: anno cum fuerat centeno car
mine caro dicat Patanianus iunctis
decade luſtro: ergo vos populi pro
ipſis depoſcite Chriſtum, ut illis portas celeſtes
pandat Olympi, eximiamque domum
precibus complete frequentes ✠

Ecce

Ecce autem alteram :

✠ EGO MAZVLO MAGIST̄
QVI FECI HÆC OPERA VOS ŌS
DEPRECoR VT oRETIS ✠ ME AD
DNM . ET DICATIS MISERTVS
SIT TIBI OMP̄S DN̄S

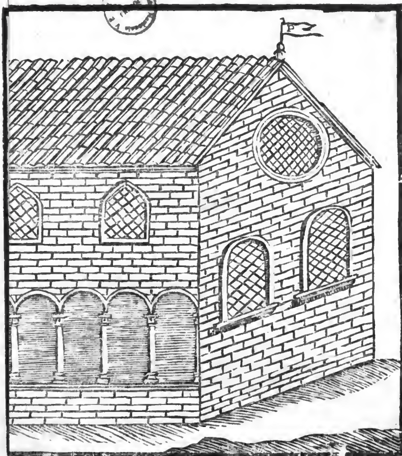
LXXVIII. Neque omnino pepercit Pomposianae ecclesiae temporis iniuria, atque ingluvies. Nihilo tamen secius ea superat hucusque, squallida licet, & fere deiecta. In aerā etiam pone eamdem turris extollitur ad centum Ferrariae pedes anno MLXIII. constructa, nostrisque, quantum possibile fuit, instaurata temporibus. E regione palatium est marmoreis suffultum columnis, anno MCCCLXXXXVI. aedificatum, quod insulae Pomposianae, eiusque ditionis Rector, sivē Potestas incoleret, in quo adhuc usque conterranei illi, & opiliones antiquorum carcerum vestigia indicant: at nunc fenile, atque in bubulcorum usum conversum. Adhuc tamen inscriptio legitur:

✠ MCCCCLXXXXVI TEMPORE REVERENDI
Ī XP̄O PATRIS DN̄I BONACVRSII DEI GRATIA
ABBATIS DIGNISSIMI POMPOSIANI
HOC OPVS FACTVM FVIT



hoc est: *MCCCLXXXXVI. tempore Reverendi in Christo Patris Domini Bonacursii Dei gratia Abbatis dignissimi Pomposiani hoc opus factum fuit.*

LXXIX. Vo-


P

LXXIX. Volanae Padus insulae Pomposianae semper latus fuit meridionale ab urbe Ferraria fluens, qui ubi ad Capitisgauri pervenit oppidum insulam eamdem ad septemtrionem positam perpetuo considerat ad mare usque Adriaticum, multum suum flectens alveum, efformansque sinus non paucos. Eos tantum nos indicabimus, describemusque in chorographica tabula, qui insulae ipsi subiacent, praetermissis consulto reliquis, qui ab urbe eadem Ferraria ad Caputgaurum sunt, ne a proposito nos deflectere videamur.

LXXX. Haud longe itaque a Capitegauro multum vergere ad meridiem Volanae Padus incipit, efficitque praegrandem sinum, ubi fossa, cui nomen *stella*, a Gauro occidentali flumine ad Volanam descendit super viculum *seleghea*, qui *salegeta* est medii aevi. Sed saeculo XVI. eam ad Volanae cauponam pervenisse videtur, ut in sua chorographia notat Alleottius, adeout Pomposianum monasterium hanc inter fossam, & alteram superiorem *galvano*, de qua mox, medium iaceret. Prope *seleghea* vallis *campello* est, & subtus vallem ad Volanae ripam in ipso sinu *campellus* idem. Iterum hic ad septemtrionem ascendit variis flexibus Volana, quasi monasterium Pomposianum pertingens, & itaut pari libra fere cum reliquo flumine, locum *caneve* pertransiens, relinquensque nemus superius, quod *bosco* vocatur, ad mare usque perveniat, ubi & portum efficit, qui *porto di Volana* vocatur, & non longe ab eo caupona quaedam est, quae *osteria di Volana* dicitur.

LXXXI. Alterum insulae Pomposianae latus littus est Adriatici maris ad portum Gauri usque septemtrionem versus in longitudinem se ad VI. circiter millia passuum extendens. In praecedenti diatriba diximus, medium fere inter utrumque *portum Abbatis*, qui nullus iam est, & dumtaxat nomen *chiavica dell'Abbate*, & *Pò morto dell'Abbate* subter *mensularum* locum, vulgo *la mesola*, cuius pars adhuc in Pomposiana insula, altera extra eam super alveum *canal bianco* nuncupatum manet, de quo inferius loquemur. Sed Gauri portus paulo magis ad mare protenditur, quam portus Volanae;

lanae; quod fortasse Alleottii aetate non fuit, qui locum quemdam inibi vulgo *sacca di Goro* commemorat, sed ab Ambrosio Baruffaldio omissum sua in tabula chorographica Ferrariensis ditionis anno MDCCLVIII. Ad Gaurianum portum ex utraque fluminis ripa cauponae sunt, quae *osterie di Goro* audiunt: sub earum altera meridionali *Pò morto* iacet in una Baruffaldiana tabula. Quod vero suo aevo contigisse scribit auctor chronici parvi Ferrariensis, ut nimirum *ex portu Volanae, & ex portu Gauri sit commodus commeatus vehendi merces Ferrariam ex omni portu maritimo*, hoc ipsum nostris temporibus fit, maxime si de Gauri portu loquamur, quin & multum praestantius posset commercium obtineri, ubi Romani Pontificis mens, & oculi ad aurea haec loca, atque nullis in Italia universa secunda, si quidem de commercii eiusdem facilitate sit sermo, serio aliquando convertantur. Sed haec sors est, & misera Italiae conditio, ut quae commercio omnium aptissima provincia est, atque felicem natura positum ei dederit, nulla fere arte, atque industria Italorum hominum, negata in primis libertate mercibus, sustentetur.

LXXXII. Tertium denique insulae Pomposianae latus, quod aliquando Gaurus septemtrionalis fuit, nunc fossa alia est, quae *canal bianco* vocatur, atque a Sardio, & Alleottio *affare*. Dictus vero Padus ab *ficarioli* abruptione *Gaurus*, posteaquam *Ariani* insulam, & nomen *Pò d'Ariano* relinquens, ad mare propius accedit, & ad Gauri portum, ubi & *Pò di Goro* vocatur. Exit autem a Pado flumine pone *Bondenum* vicum, quem ex antiquo nomine *Bondincomagum* dictum falso voluere nonnulli, VIII. circiter millia passuum ab urbe Ferraria dissitum occidentem versus, pervenitque per anfractus varios ad mare sub Gauri portu, atque antequam ad *Massenzaticae* oppidum perveniat, una cum occidentali Gauro insulam Pomposianam cingit, & ambit. Gaurus demum ab Volanae Pado prope Caputgaurum surgit ad Massenzaticam usque, *Mediigauri* oppido in itinere salutato, seque inibi iungit cum *Affare*; sed antiquo Gauro depressior est, & aestivo tempore fere evanescit.

LXXXIII. In-

LXXXIII. Interfluit vero Insulam ipsam fossa duplex; altera monasterio proxima navigatur, quae *canal Galvano* vocatur. Ea ab viculo *tresigallo* descendit in insulam Pomposianam super Caputgaurum ad Volanae Padum milliario fere uno longe a monasterio ipsomet, quod fossam inter eamdem, atque Volanam medium est. Alteri vero fossae in insulae sinu positae ad septemtrionem nomen *canal Ippolito* est. Ipsius caput sub Bauriae fossa, & vico *Coparo*. Inter fossas autem huiusmodi Pomposianae insulae pone idemmet monasterium *valles* sunt orientem versus, quae *Pomposiae* dicuntur, & versus occasum valles aliae, quae iam ab Alleottii tempore *le vie basse* dicebantur, quasque ipse describit in sua chorographica tabula; tum colliculorum plurium, vulgo *monticelli* catena, quae a monasterio Pomposiano ad fossam *affare* recta deducitur, & prope eos *valles Mediigauri*, quas *valli di s. Biasio* appellat Alleottius idem, nunc *malea*, atque in amoena, apertaque planitie via, cuius a latere nemus commemoratum supra, & pinerum, vulgo *pignaro* cum fossa *foratula* ab fossa *Ippolito* exiens, pertingensque *affare* ipsum; ac denique fossula alia *crosetta* vocata cum publica tabellionum via duplici, antiqua nimirum, & nova, quae ad Volanae cauponam hospitem perducit, cumque vallibus nonnullis, atque paludibus. Supra Mediumgaurum vero *valles massenzaticae* sunt, & fossa, quae *canal Bentivoglio* nuncupatur saeculo XVI. manufacta, cui & altera brevior *di mottalunga* coniungitur, atque ad ipsarum septemtrionem ipse massenzaticae vicus prope *affare* alveum, qui insulam, vulgo *mesine*, ipsum inter, ac Gauri Padum relinquit.

LXXXIV. Sed iam satis de Pomposianae insulae positione, ac statu. Nimii fortasse etiam istis in perquirendis fuimus. Parcet tamen lector, intelligetque, id factum a nobis, ut planiorem hocce pacto viam historiae contexendae pararemus, ad quam iam tandem properamus: *Satius* quippe *est*, quod scite Quintilianus admonuit (*a*), *aliquid narratorum superesse, quam deesse; nam supervacanea cum taedio dicuntur, necessaria cum periculo subtrahuntur*.

(*a*) Institut. Orator. lib.4.cap.2.

LIBER SECUNDUS.

I. POMPOSIANI monasterii primaevam originem, ut operi pretium faciamus, investigaturi, illud ipso in limine fateri cogimur, quae plurium antiquorum fortuna est monasteriorum, atque ecclesiarum, nihil certi ea de re, & explorati a nobis posse affirmari, si ab vetustissima illius constitutione, uti par est, rem auspicari velimus, sed conjecturis nonnisi quibusdam inniti quidquid adhuc viri docti opinati fuere, quod ex iis, quae allaturi sumus, aut nos fallimur, facile patebit: adeout prudenti sane consilio rem omnem verbo concluserit Mabillonius, cuius ceteroquin elaboratissimum annalium Benedictinorum opus, qua parte Italicorum monasteriorum historiam spectat, omnium censeatur iudicio mancum, atque deficiens; quod olim etiam animadverterat Quirinius (*a*), & post eum Mittarellius cum Costadonio suo (*b*). De Pomposiano enim loquens ille coenobio hisce sermonem includit verbis (*c*): *Incerti eius natales, & auctores*; quae res ipsa tamen ut remotissimum certe monasterii principium tuto inferre liceat, argumento nobis sit, & vel a primis exortae in Italia monasticae disciplinae incunabulis esse omnino repetendum.

II. Initio itaque, quum nil praetereundum nobis sit, Agnellus & Andreas dictus Ravennas Abbas, qui nono a Christo saeculo floruit, Aureliani Ravennatis Archiepiscopi vitam descripturus: *De hoc denique viro*, inquit (*d*), *non potui aliqua facta reperire*, *nisi tantum res*, *quas Ursiana ecclesia* (*e*) *in territorio Comaclensi in loco*, *qui dicitur* Ignis, *&* Baias, *idem idolorum nomina non longe ubi ecclesia beatae Mariae in Pado vetere sita est*, *ipse adquisivit*. *Et ipsius temporibus praedictum*

(*a*) Differt. de monast. Ital. histor. conscrib. pag. 13.

(*b*) Annal. Camald. tom. I. praefat. pag. XI.

(*c*) Annal. Bened. tom. IV. p. 147.

(*d*) In vitis Pontif. Ravenn. apud Murator. rer. Italic. Scriptor. tom. II. pag. 84.

(*e*) *Detinet*, addit Muratorius: sive potius, corrasa vocula *quas*, tantum *Ursianae ecclesiae* legendum.

dictum aedificatum est monasterium. Ravennatibus in Archiepiscopis Aurelianum recenset Ughellius (*a*), qui annis undecim ecclesiae illi praefuisse scribit, scilicet ab anno DIII. ad DXIV.: sed Rubeus (*b*), quem secuti sunt alii, qui recentius scripsere, Aurelianum anno DX. VII. kalendas iunias vita functum statuit. Recessit uterque ab iis, quae Agnellus tradidit, qui Aurelianum Petro Chrysologo suffectum ait anno CCCCL. circiter mortuo III. nonas decembris. Clarissimae profecto, antiquissimaeque Ravennatis ecclesiae ea fuit, non secus atque ecclesiae fere cuiuslibet, conditio, ut veterum Episcoporum aetas vix, aut ne vix quidem determinari possit, quum acta ignota sint, & saepius perturbata successio. Antistitum Ravennatum chronotaxin, ac seriem scriptis consignatam ab Agnello tricas inter implicatissimas, tantasque salebras illustrare tentaverunt homines eruditi, Bacchinius in primis suis dissertationibus historico-chronologicis ad Agnellianum opus, qui tamen ipsemet vix sperat aliquando, ex iis tot ambagibus, ac parachronismatum tenebris evadere posse. Quod autem ad Aureliani pertinet aevum, certum Bacchinio est (*c*), Hormisdae Romani Pontificis tempore illum sedisse in Ravennate cathedra; quod si ita est, vixit Aurelianus ad annum circiter DXXIII. Quid autem si hac recentiorem aetate, quod non ab re fortasse sit, censeant alii?

III. Utut est, apparet hinc certo perquam vetusta memoria ecclesiae sanctae Mariae in Pado vetere, & monasterii aedificati, quod prima incunabula fuisse Pomposiani coenobii, opinatus est Bacchinius: *Habemus unum*, ait (*d*), *quod historiam iuvet*, *initia videlicet celeberrimi Pomposiani monasterii.* Ut caute tamen in re tanta procedamus, & ut suspicionis nostrae rationes, ac latebras in Agnelliano contextu occurrentes exponamus, illud adnotandum est, non satis constare, quale Comaclense territorium intellexerit Agnellus, cuius tempore aliud erat ab eo, quod Aureliani aetate dicebatur, ubi

(*a*) Ital. sacr. tom. II. in Archiep. Ravenn. num. 26.

(*b*) Histor. Raven. lib. III. pag. 135.

(*c*) In observat. ad vit. Aureliani.

(*d*) Ibid.

ubi locus exſtabat *Ignis* & *Baias* vocitatus, quae idolorum nomina dixit auctor, adhuc tamen eruditis adeo ignotorum, ut in iis inveniendis Oedipum iis petere ſit neceſſarium, liceatque coniicere, hic loci (quod Agnello non infrequens eſt) popularem fabellam aliquam ab eo plenis faucibus hauſtam nobis propinaſſe. Haec non diſſimulavit Bacchinius. *Ambiguum eſt*, inquit (*a*), *an Agnellus de territorio Comaclenſi loquatur, quale ſuo tempore, an prout Aureliani aevo fuerat*. Et poſt pauca: Ignis & Baias *idolorum eſſe nomina notat Agnellus, at idola huiuſmodi aliunde mihi ignota*.

IV. Nihilominus ne rem hanc ieiunam dimittamus omnino, principio *Ignem* idolum fuiſſe, dubitandum minime eſt. Huiuſmodi enim idololatriae ſpeciem divinis in libris (*b*) etiam habemus, & ignem cultum a veteribus Chaldaeis, Perſis, aliiſque orientalibus, & adhuc a recentioribus coli Magis, Guebris, Sabiis, omnes norunt viri docti. Quin & ab illis hancmet ſuperſtitionem ad Graecos, atque Romanos olim promanaſſe, nemo ſapiens negabit. Adquiſitus itaque locus ex Agnello ab Urſiana Ravennae eccleſia per Aurelianum apud Padum veterem *Ignis* dicebatur ex idoli nomine, quod ea in regione fuerat iam excultum ab ethnicis. Quippe quum exploratum ſit, ſuos habuiſſe Deos Etruſcos antiquos, qui varii variis in Tyrrheniae partibus erat, ut Aeſculanorum Ancharia, Faliſcorum Cures, Caſinatium Delventinus, Oſcorum Mamers, Numentinus Atinatium, aliorum alii, aeque indubium eſt, & primos Circumpadanae regionis accolas, quas Etruſcos ipſos alibi diximus, Deos excoluiſſe proprios, ſcilicet eoſmet, quos *Ignem*, & *Baias* dixit Agnellus vocibus fortaſſe converſis ſive corruptis iam ante aetatem ipſius. Illud enim Graecis, Latiniſque fuit ſolemne, a vetuſtis recedere vocabulis, ubi orientales mutuarentur, inveniréntve voces, quo earum originis omnis aliquando deperiret notitia, aliquando quia eorum eſſent auribus plane barbarae, atque a linguae ſuae ingenio deflecterent; adeout Tyrrhenicis nominibus nova ſurrogarent, & ſua, aut eorumdem

(*a*) In obſervat. ad vit. Aureliani. (*b*) Sapien. XIII. 2.

dem Latinas, Graecasve arte sufficerent interpretationes. Quid si id factum de idolis illis, quorum Agnellus meminit? Namque Deos inter Etruscorum quum *Tina* fuisset, vel *Tinia*, & *Elicius*, quod Iovis erat nomen, & quandoque Bacchi, ac forte etiam Minervae, quodque in Etruscis pateris praesertim occurrit in Gorii museo Etrusco, illud ex Latino *Tonans* detortum voluere nonnulli, ut vox proinde sit ex Latino facta, non secus ac vox altera *Elicius* ab *eliciendo*, quod significarunt Ovidius (*a*), Livius (*b*), Plinius (*c*), ac postremo Arnobius (*d*), qui longam recitat fabulam in hanc ferme sententiam, Numam videlicet artem Iovis eliciendi a Fauno, & Pico didicisse ad forum, quo convenire solebant, vino, mulsoque sopitis, captisque duodecim iuvenum, quos in insidiis posuerat, opera; mox ab Iove sacrificiis elicito, atque evocato fulminis procurandi ritum Numam quaesivisse. Alii vero voces illas non ex Latino derivatas dixere, bene autem ex Hebraeo, vel ex Chaldaeo, & Syro, intimius demum, & verius ex Arabico Mazochius (*e*), qui docte ostendit, ad tonitrualem rem vocem utramque pertinere, & fulguralem esse, quam Romani deinde ex Tusci, hoc est orientalis sermonis inscitia ad portenta propensissimi in *Ignem* convertere potuerunt. Quin & Latinum *tonandi* verbum ex Tusco *Tinia*, undecumque hoc arcessatur, factum ipse non dubitat, quum tonitrualis omnis disciplina, utique & voces eo pertinentes, tota ex Tyrrhenia exstiterit.

V. Quid vero sit *Baias*, hoc opus, hic labor est. Numnam idem ac ipse *Ignis*? Inter Etrusca certe idola *Bygoes* fuit nympha, quae fulguritarum artem scripserat; Servio enim teste (*f*), Romae in templo Apollinis non solum Sybillini adservabantur libri, & Martiorum, sed & *Bygoes nymphae, quae artem scripserat fulguritarum, adde arborum apud Tuscos*, & fortasse iimet fuere *fulgurales libri* quorum aliquando meminit Tullius (*g*). Idemmet *Bygoes*, seu *Bugoes* nomen Tuscum, & orien-

(*a*) Fastor. lib.III. vers.327.
(*b*) Lib.I. cap.20.
(*c*) Lib. II. hist. nat. cap.53.
(*d*) Lib.V.
(*e*) Dissert. I. diatriba 8. §.2. to.II. opusc. pag.349.
(*f*) Ad lib.VI. Aeneid. ver.72.
(*g*) De Divinat. lib.I.

& orientale ex Arabico verbo *Baba* de fulgure adhibetur ſplendente, & quoquo verſum emicante, quum *Elicii* contra vocabulum uſurpetur potiſſimum de fulgure coruſcante, cui pluvia non ſuccedat: unde Arabicum nomen *Baugo*, ideſt *Bugo* (hoc enim Arabibus familiare eſt, *o* aut *u* ceterarum dialectorum in *au* reſolvere), unde etiam Tuſcum *Bugoe* in lexicis *coruſcatio fulminum* exponitur. Nonne igitur locus erit coniectandi, loci illius, atque idoli ab Agnello memorati vocabulum mirifice contortum fuiſſe, atque corruptum. *Bygoen* nimirum, ſeu *Baga* in *Baias* commutatum ex eo fortaſſe etiam quod commune iam Latinis eſſet prope Puteolos *Baiarum* nomen? Sed praeterea אש *eſc* Hebraeis eſt *ignis*; quo nomine inſignitur ipſe Deus optimus maximus (*a*): adde vero ב *bet*, ideſt *in*, fit באש, *Baeſc*, vel *Baas*, unde *Baias*, ſcilicet *in igne*. *Ignis* igitur & *Baias* nomina loci unius Agnello idem eſſe potuere ac *Ignis* latine, qui hebraice, ſive phoenicie, vel tyrrenice *Baias* diceretur. Et fortaſſe *ignis* & *in igne* ſignificantiam redolet orientalem *ignis aeterni*. Hinc hodiernis Magis ignicolis *ignis* dicitur *bab*, ut Herbelotius tradit (*b*), quod Perſicum nomen a *babas*, vel *baias* videtur contractum. Ad haec יה *Iahc* eſt Deus; unde ביה *baiahc*, ſive *baiaſc in Deo*. Demum & באש *baaſc*, *foetuit*, & בוש *baias chald. malum eſſe*. Illud demum addendum eſt, celeberrima fuiſſe olim in Comaclenſi territorio calida Abani balnea; & quidem inferior ea circumpadana regio ſulphureis haud paucis ſcatebat veluti fontibus, ut eruditis notum eſt; de qua re vide etiam Careneium (*Obſervations ſur le cours du Pô*). Opportunumne comperies aliquod certe ex his etymon ad ſtabiliendam originem vocis utriuſque *Ignis* & *Baias*? An contorta haec, ſimiliave, & longe nimis petita videbuntur? Hoc ſi eſt, per nos licet, quibus coniecturis indulgentibus non minima quidem in hiſce ſtabiliendis, nec levis difficultas eſt. Interea, ſi habeant, meliora proferant alii; ſin autem, his utantur nobiſcum.

VI. Iis itaque omiſſis, eo loci eccleſiam beatae Mariae in Pado vetere ſitam ſcribit Agnellus, quum Aureliani temporibus

(*a*) Deuter. IV. verſ.24. (*b*) Biblioth. orient. pag.11.

poribus praedictum aedificatum est monasterium. Quae sancti Agnelli verba, si recte perpendantur, illud innuere videntur, ecclesiam scilicet praedictam in Pado vetere positam evasisse Aureliani aetate monasterium, nova huius ad illius latera aedificatione. Quodnam vero, nisi Pomposianum saeculo iam nono celeberrimum? Verum & subdubitare licet, num ecclesia illa iam ante constructa dicenda sit, & alia ab aedificato deinde monasterio, an unum idemque intellexerit Agnellus. Cur enim ubi aedificatum monasterium dixerit, vocem *praedictum* usurpatam voluit, quasi de illo monasterio (de quo mirum supra silentium) vel praefatus fuerit, vel ab ecclesia beatae Mariae distinguendum haud esse significare voluerit? Accedit eo, monasterii nomine quid certo intellexit Agnellus, quod variis temporibus, variisque a scriptoribus diversimode sumptum notat Ducangius (*a*). *Scio*, ait Bacchinius ipse (*b*), *monasterii nomine ab Agnello aedem paroeciam non habentem intelligi ex dictis alibi*. In observationibus enim suis ad vitas s. Iohannis Angelopti, & Iohannis II. (*c*) adnotaverat, monasteria ea vocasse Agnellum, *quae quidem divino cultui dicata erant, sed privatorum quodammodo usui inserviebant, nec publicis utriusque sexus christianorum conventibus patebant, quod basilicarum iuris erat: oratoria, seu satella alii dixere*. Verum si hic loci monasterium intellexit Ravennas biographus aedem paroeciam non habentem, qui certum erit nobis, eamdem perpetuum fuisse intellectam ab eo, quem non ita sibi constare, ut nomini uni ipsissimum semper appinxerit sensum, non semel animadvertit idem Bacchinius? Quin si monasterium hic paroeciam non habens Agnello sit aedes, anne monachis vacua necessario dicenda erit? Ad basilicarum latera antiquitus monasteria aedificari consuevisse, norunt omnes eruditi; qualia reapse ad latera s. Stephani Ravennae fuisse constituta, testatur Agnellus ipsemet (*d*), ad Vaticanae basilicae Ciampinius (*e*), & Bonannius (*f*) ostendunt,

(*a*) Glossar. med. latinit. ad voc. *monasterium*.
(*b*) In observat. ad vit. s. Aureliani.
(*c*) §. III.
(*d*) In vita Maximiani Archiep. Ravenn. cap. II.
(*e*) De antiq. Constantini aedificiis.
(*f*) De summor. Pont. numismat.

dunt, ad latera demum, ut alia omittam, basilicae s. Paulli urbis scribit Anastasius Bibliothecarius (*a*), quo tamen teste ibi degebant monachi, vel saltem unus in cellulis singulis (*b*). Non enim tunc temporis, quod Bacchinius advertit (*c*), quasi cubicula quaedam eo modo, quo recentiorum basilicarum sacella, ita construebantur, ut inserta basilicis essent, cuius facerent partem, sed parietibus tamquam septo a basilicae corpore separabantur, & unam veluti cum basilica mediam aedem efformabant circumpositis murorum septis munitam. At quod monasterium alibi est Agnello ad latera basilicae constructum, ubi de ecclesia loquitur s. Mariae in Pado vetere, certe non est, eoque vel magis habitatum a monachis, vel a monacho uno coniectare poterimus, sicuti cellae huiusmodi antiquis temporibus, Hieronymo, & Cassiano testibus, dici consueverant.

VII. Porro Padum veterem vocat Agnellus, quem *Volanae* dicunt, quique olim dicebatur *Olane*, & unum est ex ostiis Padi fluminis cum portu cognomine in ora Adriatici maris, de quo libro superiori disseruimus.

VIII. Ecclesia autem illa beatae Mariae in Pado vetere monachorum domus censeatur, negeturve, eademne dicenda est, vel alia omnino ab Pomposiana ecclesia? Et hic incidimus in difficilem nodum. Mittarellius & Costadonius (*d*) ex tabularii Archiepiscopatus Ravennae autographo ad annum MLXXXVI. concessionem referunt factam ab Adalberto Comaclense Episcopo Iohanni Abbati s. Adalberti, in qua haec leguntur: *Insuper facio finem & diffinitionem de tota plebe sancte Marie de Pado vetere &c.*, ubi non unam fuisse dumtaxat ecclesiam, constat ex iis, quae eadem in charta subduntur: *Et insuper finem & securitatem facio de heclesia sancti Michaelis positam in eodem Pado cum omnibus sibi pertinentibus.* Utriusque autem ecclesiae mentio est etiam in quodam publico actu conscripto anno MCCCIX. quo Salinguerra Ferrariensis

(*a*) In vitis Gregorii II. & Gregorii III.

(*b*) Vid. Murator. antiq. med. aevi tom. v. dissert. LXV. col. 420.

(*c*) Loco supra laud. §. IV.

(*d*) Annal. Camald. tom. III. p. 80.

riensis in bona Petri Traversarii, & Ubertini Ravennatis succedit; in eo enim, quem ex Prisciano manuscripto, & alio Vaticani archivi exscripsit, ediditque Fontaninius (*a*), habetur: *Item omnes valles & possessiones integrae, quas habuit dominus Ubertinus in Pado vetere, quas detinuerunt Vesius, & Fiscardus germani, & Martinus Presciteas cum germanis suis, scilicet a plebe sanctae Mariae de Pado vetere usque ad ecclesiam sancti Michaelis ab ambabus partibus cum ipso Verzenese mediante rivo, qui vocatur area, quem detinuerunt heredes quondam domini Pauli Traversarii cum ipsa area, ac suprascripto Pado vetere. Item plebs sanctae Mariae de Pado vetere: ab uno latere corigium de Peolcardo, a secundo altera medietas de rivo de ara, a tertio usque ad medium flumen Trebe, a quarto ius monasterii sancti Alberti*. Iam vero renuntiatam ab Comaclense Episcopo Iohanni Abbati ecclesiam beatae Mariae de Pado vetere, vel quam in hereditatem sortitus fuit Salinguerra, eamdem cum Pomposiana ecclesia nemo cordatus dixerit, quam nec monasterii s. Adalberti, aut cuiuspiam alterius iuris umquam fuisse, nec profecto de Pado vetere post saeculum praesertim XI. vocitatam certum est. Earum igitur quamnam (ita nos Deus adiuvet) significavit Agnellus? Neque scio quid dicam, aut quid coniectem. Fines sane plebis s. Mariae de Pado vetere in Priscinianis tabulis sanciti rem omnino definire videntur.

IX. Omitto, Agnellianum contextum satis implicatum, nec grammaticas leges servatas ab eo, qui *parum in Prisciani schola versatus erat*, ut Muratorius ait (*b*), rei veritatem clare introspiciendam vetare. Praeterea si Bacchinio auctore infinita sunt, in quibus absurde peccat Agnellus, si, ut Muratorius laudatus advertit, anachronismis intolerabilibus saepe scatet, quod is nesciat unus, qui ne summis quidem labiis salutarit auctorem, quis nos in loco tuto ponet, dum nonnisi ex Agnelliano nimium, ut vidimus, intricato, perturbatoque contextu, ex una indiligentis scriptoris auctoritate

M 2 de

(*a*) Domin. tempor. della s. Sede sopra Comacchio par. I. pag. 397.

(*b*) Praef. in vit. Agnell. tom. II. rer. Ital. script.

de prima Pomposiani monasterii epocha iudicare velimus? Nc igitur, data quasi hac venia antiquitati, nimis indulgenter miscendo dubiosa perspicuis, primordia monasterii ipsius augustiora, quam par sit, nos faciamus, vel ex Agnelli verbis haud licet Pomposianarum rerum initium ullum invenire, vel vix coniectare poterimus, aedi alicui sacrae antiquis ibi aedificatae temporibus monasterium postmodum accrevisse, monastico instituto saeculo VI. & consequenti per Italiam propagato.

X. Eapropter ut ab incertis ad certa gradum faciamus, siquidem vera potius, quam dictu speciosa dicenda sunt, Pomposiani monasterii prima occurrit mentio ante saeculi IX. finem, minime tamen quasi eo dumtaxat aevo esse inceperit, sed imo statu florenti, qui antiquiora originis tempora praeseferet. Hic meminisse iuvat, quam acriter Romanos inter Pontifices, ac Ravennates Archiepiscopos eodem ecclesiae saeculo, & sequentibus actum fuerit in adsciscendo sibi mutuo dominatu, auctoritateque exercenda in Aemiliae, seu utriusque Pentapoleos civitatibus (a), & in integro Ravennae exarchatu, in quem dominari occidentis Imperatores contenderent, Archiepiscopi vero Ravennates non semel assererent, ipsum Ravennati ecclesiae a Romanis concessum Pontificibus, quorum & privilegia hac in re ostendebant (b). Porro in Ravennate exarchatu Comaclum urbs erat, cuius in territorio Pomposiana insula, & in ea constitutum monasterium iacebat, atque ecclesia, de qua lis propterea movebatur saepius, quam dirimere, ac pro se iudicare semper praesumptis tentabat rationibus Ravennas Archiepiscopus.

X. Epistola ab Iohanne VIII. Romano Pontifice ad Ludovicum II. Imperatorem data rem declarat. *Iohannes VIII.*, scribit Mabillonius (c), *in quadam epistola ad Ludovicum Imperatorem, qui Pomposianum, & quaedam alia monasteria Ravennati ecclesiae a Romanis Pontificibus ablata, eidem restitui petierat, ea*

(a) Vid. epist. 11. & seqq. codicis Carolini apud Murator. rer. Ital. scriptor. to. III. par. II. pag. 201. & seqq.

(b) Vid. Murator. ibid. pag. 489.

(c) Annal. Bened. tom. III. lib. 37. §. 58.

ea retinere pergit, *Ravennati ecclesiae haud ablata fuisse caussatus*. Ravennatem per illud temporis ecclesiam gubernabat Iohannes VIII. Archiepiscopus, *homo sui saeculi mortalium arrogantissimus*, ut eum sugillat Ughellius (*a*), qui populi tyrannus, non Episcopus a Ravennatibus Romano Pontifici Nicolao I. plurium criminum accusatus sanctam Romanam ecclesiam contempserat. Prae ceteris autem plurimis, quae Romanae erant ecclesiae, bonis occupatis, & praediis, *praecepta etiam*, sicuti Anastasius Bibliothecarius scribit (*b*), *iuris sancti Petri*, *si apud quoscumque inveniebat*, *frangebat*, *& ad ius sancti Apollinaris transferebat*. Hinc sacris a conventu Episcoporum diris confossus, Ticinum oraturus Ludovicum II. Imperatorem contulit sese, legatis ab eo ad Iohannem Pontificem impetratis. Verum quum Aemiliae contra agentibus Episcopis, populoque, & urbis Ravennae Senatorum ordine nihil profecerit, neque obstrepere desineret pervicax, Imperatorisque aures obtunderet Ticini, *per internuntium*, teste Anastasio eodem (*c*), *ei mandat Augustus*, *dicens*: *Vadat*, *& fastu elationis deposito tanto se humiliet Pontifici*, *cui & nos*, *& omnis ecclesiae generalitas inclinatur*, *& obedientiae*, *ac subiectionis colla submittit*. Archiepiscopus quidem tandem aliquando resipuit, sed proniori in eum Ludovici animo abusus, deque usurpatis quibusdam a Iohanne VIII. Pontifice, qui post Nicolaum fato functo Hadriano successerat, ecclesiis, quas iuris sui diceret, conquestus, sive litteras, sive nuntium ad Pontificem ipsum a Pio Imperatore obtinuit, quibus proprium sibi ius vindicaturus Iohannes respondit. En superstes epistolae istius fragmentum apud Baluzium (*d*): *Nam monasterium sanctae Mariae in Comaclo*, *quod Pomposia dicitur*, *& monasterium sancti Salvatoris in monte Feretri*, *aliudque monasterium*, *quod vocatur sancto Probo* . . . . *Ravennati Archiepiscopo non abstulimus*, *sed ea monasteria*, *& loca ab antecessoribus nostris possessa reperientes possedimus*, *hactenusque*

(*a*) Ital. sacr. tom. II. in Archiep. Ravenn. num. 53. pag. 346.
(*b*) Vit. Roman. Pontif. in Nicolao I. apud Murator. rer. Ital. script. tom. III. pag. 255.
(*c*) Ibid.
(*d*) Miscellan. tom. V. pag. 489.

nusque iure proprio retinemus .... Et quia eidem ecclesiae alia loca nec tulimus, nec occupari fecimus, habeat quae hactenus habuit .... absque praefatis monasteriis, quousque in praesentia nostra & ipsa loca, quae sua esse putat, nostrae potius ecclesiae lege, & ratione pertinere cognoscatis. Datum IIII. *kal. februar. indict.* VII. Commemorat epistolam hanc Mabillonius his verbis (*a*): *Nullum de hoc monasterio antiquius invenio monumentum, quam epistolam Iohannis Papae VIII. ad Ludovicum II. Imperatorem, in qua ei conquerenti, aut certe Archiepiscopo Ravennati, quod monasterium sanctae Mariae in Comaclo, quod Pomposia dicitur, necnon monasteria sancti Salvatoris in monte Feretri, & sancti Probi Ravennati ecclesiae abstulisset, negat se ea abstulisse, sed loca ab antecessoribus suis possessa retinere.*

XII. Monasterium igitur sanctae Mariae in Comaclo, quod Pomposia dicitur, primum epistola exhibet, in quod omne sibi ius contra Ravennatem Archiepiscopum asserit Iohannes Pontifex, non quasi novo, recentique accedente titulo, sed antiqua, atque inviolata praescriptione ab Romana ecclesia possessum. Sane remotissimae Pomposiani coenobii originis tuto asserendae argumentum est evidens. Data enim epistola est quarto kalendas februarias, indictióne septima, quae anno respondet DCCCLXXIV. uti etiam adnotavit Mabillonius (*b*): quo propterea tempore non modo illud opibus floruisse, habitumque in pretio, sed etiam antiquioribus exstasse temporibus, tum epistolae, & controversiae, litisque actae ostendit ratio, tum asserta a Pontifice monasterii longaeva possessio; adeo ut quid nimis iudicari non debeat, si duobus & amplius retro saeculis primam illius constitutionem statui posse dixerimus. At in tanta rerum obscuritate, immanique tabularum defectu, nil est summo cum historiae nostrae detrimento, quod exactiori queat acie introspici, numeroque sanciri.

XIII. Altera aeque antiquissima monasterii Pomposiani memoria in donatione quadam insigni occurrit facta anno DCCCLXXXXVI. Petro diacono Ravennati filio suo ab Ingelarda Comi-

(*a*) Annal. Bened. to. IV. pag. 147. (*b*) Ibid. to. III. lib. 37. §. 58. p. 186.

Comitissa Aspaldi Comitis palatii filia, & olim Martini Ducis uxore, cuius rerum Ravennatum scriptor meminit Hieronymus Rubeus (*a*), quamque ex Atestino tabulario protulit Muratorius (*b*). Haec autem in ea ad rem nostram leguntur: *Similiter & do tibi dilectissimo filio meo similiter absque hereditario iure in vico Cumiaclo, & territorio, & ducatu eius in omnibus generibus & speciebus, excepto casale ubi residere, visus fuit Leo, qui vocatur Albo, & quatuor .... que fuerunt quondam bone memorie Gregorio Duce socero meo, & Quinto maiore, quod ad iura sancte Marie in Pomposia videor habere; & duas partes in Cornacervina, ac atiam partem in Finale, que omnia innovanda sunt a suprascripto monasterio*. En Pomposiani coenobii mentio, en bona non pauca in Comaclensi ducatu ab eo possessa, & ab Ingelarda detenta nonnisi emphyteusis titulo, quem Petrus a matre innovare iubetur. Verum quinam per ea tempora fuerint Pomposiani Abbates, resque eorum gestas, & monasterii annales obrutos oblivione vere nihil possumus dicere, fingere aliquid saltem commode, aut divinare non licet. Fortasse, ut felix ferebat ingenium saeculi, id negotii monachis erat praecipuum, & unum, Deo, divinisque rebus perfecta cum monasticae vitae observatione vacare.

XIV. Declarant haec nihilominus, quantum a veritate Pigna (*c*), Sardius pater (*d*), aliique longe abfuerint, quibus prima monasterii Pomposiani fundamenta iacta anno circiter DCCCCXLVII. ab Ugone Marchione visa sunt. Sane in Pomposiam beneficentissimus Ugo Marchio refertur passim in Regum, ac Imperatorum diplomatibus monasterio datis; ita tamen ut cautiores illud ab Ugone magnifice ditatum verius affirmaverint. Porro de eo adeo intricata res est, confligunturque docti homines inter se, ut fortasse adhuc sub iudice lis esse videatur. Solvere nodum hunc haud nos confidimus, sed quid dumtaxat vero dici queat similius, exponere.

XV. Ugo-

(*a*) Histor. Ravenn. lib. v. p. 259.
(*b*) Antiq. med. aevi tom. I. pag. 153.
(*c*) Istor. di Casa d'Estelib. I. p. 52.
(*d*) Istor. di Ferrara lib. I. ad ann. 1047.

XV. Ugonem unum Ferrarienses agnovere historici, Priscianius, Gyraldius, laudatique Sardius, & Pigna, iis monumentis innixi, quae prae oculis habebant, ac Ricobaldo antiquo rerum Ferrariensium scriptore; Ugonem, inquam, magnum Tusciae Marchionem, & Ducem, uti promiscue dictum, qui e vita decesserit anno DCCCCLIII. in ipso Pomposiano monasterio, ibique ex testamento humatum, quem Azzoni seniori Atestio patrem assignant, aut alterum certe inter Azzonis II. Marchionis progenitores tentata hocce pacto Ugonis ipsius cum Atestia gente insitione, quam expiscari tamen vel ex historiis, vel ex documentis longinquis eruditioribus haud licuit, Puccinellio praesertim tum in suo Abbatiae Florentinae chronico, tum in Ugonis eiusdem historia; quinimo nec masculam adhuc usque hominis progeniem illis datum est detegere. Ad haec Ugonem iuxta legem vixisse Salicam, qui Salicus profecto origine patrem Ubertum Tusciae Marchionem, avum Ugonem Francum Italiae Regem habuit, extra omnem aleam Muratorius posuit (*a*), tabulis exhibitis; ut hinc non genti Atestiae inserendum illum prorsus censuerit, quae ex Langobardico ortos sanguine maiores suos fuerit protestata. Infert ex his scriptor idem; Ugonem Marchionem, de quo tum in Pomposianis diplomatibus, tum in aliis mentio est, non Tusciae fuisse Ducem, sed Atestium Azzonis senioris fratrem, & Uberti, sive Oberti filium; adeout quam donationem Ferrarienses historici Pomposiano monasterio factam ab Ugone Tusciae Marchione, ac Duce indubitanter dixere, ab Ugone Atestio potius collatam demonstrare contenderit Muratorius, tum monumentorum penuria, quibus Tusco Ugoni illam adscribendam constet (*b*), tum maxime ex diplomate Henrici III. Germaniae Regis Pomposiae concesso anno MXLV. quo firmatum iri sententiam suam opinatur. Haec ipsa sunt diplomatis verba: *Abbaciam sanctae Mariae in Pomposia ... ab Ugone Marchione magnifice ditatam ... ad nostrae dominationis manus recepimus.*

(*a*) Antich. Estensi Par. I. cap. 12.

(*b*) Murator. ibid. & piena esposiz., de' diritti Imper., ed Estensi cap. 16.

pimus. Eamdemque cum omnibus pertinentiis suis ... & cum omni utilitate quae vel nominari, vel scribi possit & quicquid sibi iunior Ugo Marchio filius Uberti dedit, & quantacumque habet, vel acquirere potest infra Padum, & Atsesin fluvium, vel infra Padum, & Sandalum ab omni subiectione Archiepiscoporum excutimus, ut regalis sit. Inter Padum, & Attesin reapse dominabantur Atestii, ubi dono data affirmantur posita. De uno igitur Ugone, & quidem Atestio, Uberti filio in suo diplomate locutum Henricum Regem velis equisque Muratorius defendit, iuniore quidem annis circiter triginta Ugone Salico; ita ut mirum esse non debeat, si nullam Ugonis memoriam tum Henricus Almus, tum Conradus Imperatores suis in tabulis fecerint, quae mortem praecedunt Atestii, non omissuri, si magnificentissimae donationis auctor Salicus foret, qui saeculi in limine fato functus fuerat. Illa Ferrariensium, haec Muratorii est mens. Reliquum est, ut nostram aperiamus, ... mo[illegible] ... prin[illegible]

XVI. Iam vero principio nos ab illis toto diximus caelo distare, qui prima Pomposiae fundamenta medio nonnisi saeculo decimo ab Ugone Marchione iacta cognoverint, quem quum Pomposiae mortuum, tumulatumque ibi cadaver scribunt, penes auctores omnis sit fides: forte quod non somniati fuerint, e monumentis, quae tum praesto essent, collegere. Quo vero pergant, quum anno DCCCCLIII. Ugonem defunctum vita asserunt, nobis omnino impervium est. Anne Ugonem nepotem cum avo Ugone confundunt Aquitaniae Duce, Lotharii Arelatensis filio, Italiae deinde Rege, quem in Italiam proceres, cum Iohanne X. Romano Pontifice foedere inito, anno DCCCCXXVI. auxiliarium vocarunt ad Rodulphi Burgundiae Ducis pervicacitatem contundendam, atque tyrannidem, quod Liutprandus litteris consignavit (a), & post eum Sigonius (b)? At Italiae Rex Ugo regno privatus anno DCCCCXLV. monasticam suscepit vitam non in Pomposiano quidem coenobio, sed Arelatis, aedificato sancti Petri

(a) Histor. lib.4.

(b) De regno Italiae lib.6.

monasterio, ubi anno consequenti naturae debitum solvit. Sane Tusciae Ducem, & Marchionem anno MI. obiisse, dubitandum non est. Asserta autem ab ipsis, a Muratorio negata Ugonis ipsius cum Atestia gente insitio vera ne sit, an falsa, definire nostra non interest. In Muratorii partes lubenter descenderemus: nihilominus rem haud confici censemus ex eo, quod ille lege vixerit Salica, Langobardica Atestia gens; non enim, quod ipse Muratorius docet, perpetuum aeque, certumque argumentum est ad gentium per ea tempora stabiliendam originem, saltem ubi solum illud sit, neque aliunde confirmatum, quae in usu erat de legis acceptione facta professio, quum non semel legitimis certe rationibus qui Salicae nationis fuerint Langobardicas leges profiteri testarentur, aut contra. Sed quod negotium facessit, Ugoni ne Atestio iure recteque Muratorius singula adscribit quae de Pomposiana donatione narrantur? Anne qui *Ugo Marchio* Henrico Regi Germaniae est, idem, aliusve dicendus erit ab eo, qui *iunior filius Uberti* appellatur? Haec rei est summa, quam si perscrutemur attentius, apparebit profecto, non unum, sed alterum Ugonem ab Henrico distinctum. Cur enim qui sub diplomatis initium dicitur *Ugo Marchio* tantum, iunior *Ugo Marchio filius Uberti* ad calcem dicendus fuerit? Si ab illo hic non alius, cur non initio eodem, & primum hac nota distinctus, ut ipsa fere sermonis ratio postulat, sed contra *iunior* dictus secundum, & *filius Uberti*? Evidens indicium est, aut nos fallimur, duos hic Ugonis nomine dictos innui, quos iniuria Muratorius confundit, duos, inquam, e quibus alter Pomposiam magnifice ditaverit, alter iunior Uberti filius plura etiam ipsi monasterio donaverit nescio an Padum inter, & Attesin, ut visum Muratorio est, quod nihilominus ex diplomatis membro haud enodate consequi nobis videtur, vel potius alibi.

XVII. Neque illud veritati satis consentaneum est, quod homo eruditus addit, nullam Ugonis mentionem in diplomatibus factam cum Henrici Almi, tum Conradi Imperatorum

rum datis Pomposiae. Quod Henricianas ad tabulas spectat, exstat quidem in Pomposiano archivio Henrici eiusdem diploma *datum anno Dominicae incarnationis* MXIIII. *indictione* XII. *anno vero Domini Heinrici Regis secundi regnantis* XII. *Actum Ravenne feliciter. Amen*; quod & cereum sigillum habebat deperditum, cuius nihilominus vestigia in membrana supersunt, & monogramma habet Regis eiusdem, qui in diplomatis carcere inscribitur: *In nomine sancte & individue Trinitatis Heinricus Rex invictissimus a Deo coronatus*. Subscribit demum *Heinricus Cancellarius vice Everardi Episcopi & Archicancellarii*. Hoc autem in diplomate narratur, *Petrum quemdam nequissimum Sigezonis quondam de Accadeo improbum filium Sororem suam Ravennam scilicet nomine quae etiam vivens Sigeza vocabatur pro rerum suarum cupiditate occidisse cum in utero iam vivo filio, & sororicidae nominis infandi incurrisse periculum. Cuius omnes res mobiles & immobiles sesesque moventes in nostrum sunt redactae dominium legis suae ipsius Langobardae scilicet praemonstrante capitulo; cui capituli totum in hac praecepti nostri pagina scribi duximus esse iustissimum. Cap. Quicumque propter cupiditatem rerum patrem vel matrem aut sororem vel aliquem propinquum suum occiderit res interfecti ad alios suos heredes perveniant, interfectoris autem hereditas in fiscum redigatur. Ipsi vero ordinante Episcopo publica poenitentia detur. Pro rebus igitur prefati sororicidae iam dictus fidelis noster Petrus Tabelio misericordiam nostram flagitans & exaudiri promeruit, & quod petiit interveniente Heinrico clerico nobilissimo, & cancellario nostro amabili & fidelissimo impetravit. Ei itaque prelibatas omnes res mobiles & immobiles sesesque moventes quae praedicto sororicidae antequam hoc infandum malum perpetraret quocumque modo pertinebant & perpetrato scelere in nostram potestatem sunt redactae tam intra civitatem Ravennatem quam extra in loco Albareto & in alio Albareto sito in comitatu Faventino in plebe sancti Iohannis quae vocatur in Asiata vel in plebe sancti Stefani quae vocatur in Collorito, vel in aliis omnibus plebibus vel locis eo ordine concedimus ut liceat ei heredibusque suis eas omnes quo voluerit modo tractare vel vendendo vel donando vel quicquid voluerint ex eis faciendo,*

nullius ei obstaculo obiiciendo. Obvenere quidem deinceps ea bona, aut pars eorum Pomposiano monasterio, haud tamen vi diplomatis huius, quo Petro Tabellioni magna atque luculenta hereditas Petri sororicidae fuit adscita. Nihilominus & diploma suum monasterio ipsimet concessisse Henricum Almum, esto frustra desideremus tabulas, novimus profecto tum ex Ravennate synodo anni MXVI. de qua suo loco dicemus, tum ex eo, quod Henricus Germaniae Rex suis in diplomatibus annis MXLV. & sequentibus illud recenseat his verbis: *Abbaciam sancte Marie in Pomposia ... ab Heinrico dive memorie Imperatore Augusto nostro scilicet altero antecessore corroboratam*.

XVIII. Quod vero ad Conradum pertinet, falsum omnino est, quod Muratorius ait. Etenim in antiquo superstite diplomatis exemplo Pomposiano monasterio dati a Conrado eodem anno MXXXVII. haec leguntur aperte: *Nominatim vero terram que prenominato monasterio ex iudicatu Ugonis Marchionis evenit, videlicet Soleriam, & Cavallariam, ac Polixinum, atque in comitatu Ferariense & Gavellense firmissima & preceptali corroboratione confirmamus*. Praecessit ne mortem Ugonis Atestii hoc diploma? Divinare non possumus: si enim certus mensis, & dies emortualis eius, incertus adhuc annus est, quo ipse decesserit (*a*). Una est, quae ad rem facit Ugonis Marchionis mentio clara a Conrado facta, quam Muratorius non vidit, & Ugonis quidem iunioris nostra quidem sententia, quum bona illa Pomposiae obtigisse dicantur *ex iudicatu Ugonis*, cuius videlicet iudicio ea monasterio fuerit attributa, de quibus fortasse controversia ageretur aliqua, eo vel magis quod illa proprio etiam indicentur vocabulo.

XIX. Quae profecto nobis viam expeditiorem aperiunt, quo verosimilius affirmare possimus, Ugonem hunc iuniorem Atestium re quidem ipsa fuisse, de quo Muratorius, cuius iudicia alia quaedam refert ipse (*b*) post saeculi XI. exor-

(*a*) Vid. Murat antich. Esten. par. I. cap. XII. pag. 96., & 97.

(*b*) Ibid. cap. XI.

exordium facta, quemque Henricus Germaniae Rex in Pomposiano diplomate memorabat iis verbis: *quicquid sibi iunior Ugo marchio filius Uberti dedit*, hoc est, si bene accipimus, non tam dono, quam iudicatu suo: alterum autem, a quo magnifice ditata Pomposia dicitur, seniorem fuisse Ugonem, non Atestium certe, neque Regem Italiae, sed Tusciae Marchionem, ac Ducem ex alio natum Uberto Ugonis Italiae Regis ex Vandelmonda filio, anno MI. defunctum vita, qui alia multa constituerat monasteria, multasque ditarat ecclesias, de quo demum tanta Petrus Damianus scripserit (*a*), qui tamen male eum aliquando habet. Ipsum vero in suo diplomate Pomposiano haud memorat Otto III. Imperator, quod forte in vivis adhuc degeret Ugo, quum nonnisi XII. kalendas ianuarias anni illius vita decesserit, datumque fuerit diploma X. kalendas decembris.

XX. Excogitavit quidem Muratorius (*b*) distinctionem Ubertum inter, & Obertum, illum censens Tusciae Marchionem, hunc Atestium: quin nomina haec diversam praeseferre originem, existimavit Valesius. Nihilotamen secius ea confusa saepius a notariis animadvertit alias Muratorius ipse (*c*); adeo ut perquam difficile evadat negotium, probe cognoscere, quando religiosi, indiligentesve notarii fuerint in nominum istorum usu, ac descriptione.

XXI. Haec tamen ipsa dum nosmet uberius persequimur andabatarum more digladiari pertimescimus. At vero illud notare iuvat, iuniorem Ugonem Uberti filium, quem Henricus III. suo memorat diplomate, haud recenseri umquam in reliquis Imperatorum, Regumque consequentium temporum diplomatibus. Utinam vero magnificae donationis, quam Ugo senior Pomposiae contulit, tempus assignare possemus, atque praesto essent tabulae, quae lucem rei afferrent suam! Quum tamen annum MI. Ugonis emortualem certo noverimus, qui post Uberti patris obitum anno circiter

(*a*) Lib. VII. epist. XII. ad princip.

(*b*) Antich. Esten. par. I. cap. XV., & annal. Ital. ad ann. 964.

(*c*) Antich. Esten. par. I. capp. XII. XIV. e XV.

ter DCCCCLXVIII. in Tuſciam dominari inceperat, aleam tuto, ſiquidem bene opinamur, iacere erit, ſi donationem illam in decimi ſaeculi finem coniecerimus, eo nimirum tempore, quo bonis ditiſſimum Pompoſianum coenobium comperimus.

XXII. Ut autem tranſeamus ad alia, huc referendum eſt Ottonis II. Imperatoris diploma, qui bona, atque iura monaſterio sancti Salvatoris inſignis Ticinenſis urbis non procul a moenibus a ſancta Adelaide auguſta ipſius matre, & Ottonis I. auguſti coniuge opibus multum ditato, ea petente, firmavit. Plurimum ſanctiſſima Imperatrix, cuius vitam, ac miracula oculatus teſtis divus Odilo Cluniacenſis Abbas deſcripſit, Benedictina coenobia fovit, expetieratque annis DCCCCLXIV. ac DCCCCLXVII. ab Ottone magno viro ſuo, ut monaſterio etiam Caſinati diplomata daret, ampliſſima bona, ac privilegia ipſi confirmans, quae retulit, ediditque Gattula (*a*). Inter bona autem, quae monaſterio Ticinenſi data diplomatis illius vi aſſeruntur, ipſum eſt Pompoſianum monaſterium, quemadmodum advertit etiam Mabillonius (*b*). En diplomatis verba: *Inſuper monaſterium ſanctae Dei genitricis Mariae in loco Pompoſo conſtructum, & omnes ſalinas, quae in Comaclo eidem monaſterio pertinentes, tam infra caſtrum, quam extra, oliveta, curtem curvini* (*c*) *cum manſis triginta; alia in valle cum manſis quinquaginta, capellis, oratoriis &c.* Datae tabulae fuere pridie kalendas octobris anno DCCCCLXXXI. indictione X. *regni domini ſecundi Ottonis vigeſimo quarto imperii quoque XIV.* actaeque Capuae, quas integras primus retulit ex tabulario s. Salvatoris Papienſis Margarinius (*d*). Defuncto vero anno DCCCCLXXXIII. Ottone, Adelais, ſuburbano illi monaſterio aliis dono collatis, novo diplomate vetera confirmavit; *Inſuper monaſterium in honorem ſanctae Dei genitricis virginis Mariae conſtructum in loco qui dicitur Pompoſa, & omnia quae in Comaclio ſunt, quae intra caſtrum, quae vel extra cer-*

(*a*) Acceſſion. ad hiſtor. Caſinen. tom. I.

(*b*) Annal. Bened. tom. IV. p. 147.

(*c*) Fortaſſe *cornacervinam*.

(*d*) Bullar. Caſinen. tom. II. conſtit. 60. pag. 53.

cernuntur, *tam in reda* (*a*), *quam in quinto*, *in corda cervino* (*b*), *& in figariolo*, *zuonza* (*c*), *zunziano*, *fariano* (*d*), *& omnes salinas*, *& oliveta*, *quae vel omnia iam dicto monasterio sanctae Dei genitricis Mariae pertinent*. Huius rei litteras in lucem edidit Margarinius laudatus (*e*) ex tabulario eodem, dataſque illas conſcripſit *anno imperii eius* (Ottonis) *Deo propitio duodecimo*, *die duodecima menſis aprilis*, *indictione duodecima*. Verum diligentiſſimus Mabillonius, qui eas in illo archivo viderat, legeratque, falſo id ſcriptum a Margarinio docet (*f*), atque datas Adelaidis litteras monet, quod in autographo ipſe legerat, *anno imperii Ottonis tertio*, *decimo die menſis aprilis*, *indictione xii.*, hoc eſt anno, ut idem cenſet, DCCCCLXXXIV. qui duodecima quidem inſigniebatur indictione, minime tamen tertius a ſuſcepto Ottonis imperio erat, ſed primus; adeo ut autographum ipſum emendandum ita voluerit: *anno imperii Ottonis tertii primo*. Nihilominus quum Ottoni III. corona, ac titulus auguſtalis anno omnino DCCCCLXXXXVI. collatus fuerit, ne ipſe quidem Mabillonius videtur calculos rite ſubduxiſſe. Quapropter Muratorius, qui idem autographum ipſe vel legerat, vel exſcripſerat ex tabulario eodem s. Salvatoris, ſtatuendum denique dixit (*g*), has litteras ad annum DCCCCLXXXXIX. decurrente menſe aprili pertinere, qui tertius erat imperii Ottonis III. eiuſdem annus. Inſignem igitur chartam ipſe caſtigatam recudit hiſce chronologicis notis: *anno imperii eius Deo propicio tercio*, *xii. die menſis aprilis indictione xii.* Undenam autem Margarinius hauſerit Ottonis annum duodecimum, conſignaritque diploma anno DCCCCLXIX., illud Ottoni I. Imperatori adſcribens contra manifeſtum diplomatis tenorem, haud ſuſpicari confidimus. In eo ſane Imperatrix auguſta Adelais ſemet *relictam*, viduam nempe, *bonae memoriae Ottonis Imperatoris* appellat, & illam donationem Ticinenſi monaſterio conferre ſe profitetur *pro anima praedicti bonae memoriae*.

(*a*) *Rere*.
(*b*) *Cornacervina*.
(*c*) *Concha*.
(*d*) *Ariano*.
(*e*) Ibid. conſtit.52. pag.44.
(*f*) Annal. Bened. tom. IV. lib. XLIX. §.57. ad ann.984.
(*g*) Antiq.med. aevii tom.II. p.171.

moriae Ottonis Imperatoris, qui fuit vir meus, seu item Ottonis similiter Imperatoris, qui est filius meus, atque pro anima tertii Ottonis Imperatoris mei abiatici. Haec si paullo advertisset Margarinius, haud in supinum fuisset delapsus errorem, quod nihilominus non perraro ei contigit una cum aliis e synchronis suis.

XXIII. Hacce occasione nobis libellus quidam sese obiicit Ticini regii editus anno MDCCVIII. Petri Antonii Magrii typis, cui titulus est: *Series & cumulus privilegiorum a summis Pontificibus, Imperatoribus, Regibus, & Mediolani Ducibus monasterio s. Salvatoris monachorum Cassinensium civitatis Papiae concessorum*: in quo videlicet laudata Ottoniana diplomata cum aliis legere est. Illud autem permirum nobis accidit, non solum Margarinianis, sed crassioribus etiam bene multis libellum scatere erroribus, incuriane, inscitiave legentium, atque exscribentium autographo, an opera potius collata eorum, iudicare non auserimus. Non sane unum falsariorum genus fuit, qui tabulas suo confinxerint marte, sed alterum perniciosum aeque & audax, qui illas confundentes enormiter, perturbantesque perperam descripserint omnino, & nomina, loca, tempora, ordinem sive detruncantes, sive magno, atque intolerando crimine multimoda arte divexantes, immanem quantum! in re diplomatica, historica, ac forensi etiam persaepe labyrintum constituerint impeditissimum. Foedi facinoris reum Salvatoriani codiculi compilatorem noluerimus. Verum id viderint alii.

XXIV. Ast Deus bone! boni quid profuit Ticinensi monasterio Pomposiani coenobii saepius repetita donatio? in quod ne unum certe quidem ius exercuit umquam, quantum scimus, ex quo illud in Pomposiam dominatum fuisse innotescat. Porro ut tutum nobis de temporum illorum donationibus iudicium sit & aequum, operae pretium animadvertere est, non uni saepissime, sed pluribus tempore ipso bonorum eorumdem factas donationes fuisse. Cuius rei, ne abeamus longius, argumentum sit ipsum Pomposianum monasterium, quod Ticinensi sancti Salvatoris done collatum diximus annis

DCCCCLXXXI.

DCCCCLXXXI. & DCCCCLXXXXIX. dum interim anno ipsomet DCCCCLXXXXIX. Leoni Ravennati Archiepiscopo bona, & iura confirmans Otto III. Imperator diplomate suo, quod Mittarellius refert cum Costadonio (a) ea inter enumerat *monasterium sancte Marie in Pompusia*. Quid autem si idem Otto anno consequenti monasterio iterum s. Salvatoris Ticinensi Pomposiam confirmaverit diplomate, quod Margarinius edidit (b), mire contortis locorum nominibus, & in concavo lunae disco conquirendis: *Insuper monasterium sanctae Dei genitricis Mariae in loco Pomposa dicto constructum; & omnia quae in Comaclo eidem monasterio pertinent infra castrum, seu extra, tam in reda, quam in quinto, terra coriana, vigariolo, zunzabega, zunzano, sartorano, & omnes salinas, oliveta, vel omnia, quae ad iam dictum monasterium sanctae genitricis Mariae .... pertinere videntur*. Quid praeterea si post annum MI. quo uimirum Pomposianum monasterium tum solemni Ravennate placito, tum insigni Ottonis III. diplomate omnium excusserat subiectionem, Italiae Reges, Imperatoresque reliqui alias s.Salvatoris monasterio, alias Ravennati ecclesiae in perpetuum atque indiscriminatim monasterium ipsum confirmaverint Pomposianum? Re quidem vera confirmationis istiusmodi tabulas Ticinensi coenobio datas ab Arduino Italiae Rege anno MII. ab Henrico anno MXIV. ab Conrado anno MXXIII. ab Henrico IV. Rege anno MLXXVII. integras retulit Margarinius idem (c), eaeque habentur etiam in superius laudato Salvatoriano codiculo: ecclesiae autem Ravennati concessas anno MLXIII. ab Henrico IV. Caesare, & anno MCCIX. ab Ottone IV. legere est penes multos, Amadesium in primis (d), ac Mittarellium (e).

XXV. Sane quod Pomposiae contigit, aliis vel multis contigisse ecclesiis, monasteriis, privatisque etiam hominibus, norunt eruditi; adeout propterea iure quidem & merito

(a) Annal. Camald. tom. I. in Append. col. 155.

(b) Bullar. Casinen. tom. II. constit. LXVIII. pag. 61.

(c) Ibid. constitut. LXXI. LXXVII. LXXXII. & CXIV.

(d) De iurisdict. Ravenn. Archiep. in civit. & dioecesi. Ferrar. in append. pagg. 56. & seqq.

(e) Annal. Camald. to. III. in appen.

impetratas ad ſpeciem tantummodo donationes huiuſmodi ex factis poſtulationibus, repetitoque ipſiſſimo conceptis verbis antiquiorum, quae exhibebantur, & quandoque etiam confictorum diplomatum tenore, minime vero ad ius quantulumcumque, atque dominium aſſerendum, acquirendumque rati fuerint ipſi. Quî enim alias natura illorum diplomatum, finis, & habita ratio impune queat, recteque intelligi? Haud quidem inficias iverimus, permultos medii aevii verſandis in tabulis nodos Gordianos obviam venire intricatiſſimos, ac magnis difficultatum involucris perfectos, in quibus ſolvendis aperiendiſque deſudent incaſſum, atque elaborent homines docti; quos contemplandi, perſpiciendique foret ipſis omnis poteſtas, ſi firmiſſimis obſita tenebris illa denudarentur tempora: ita ut fallaciae, falſitatiſve indicium difficultas ipſa non ſit. Verum ſi de collatis rerum donationibus ſermo ſit, quibus alter proprie vereque illarum evadit dominus, quo quaeſo potuerint iure res illae alteri deſultoria translatione donari, primo non reclamante, litem non conteſtante, & ſuam non faciente domino? Tantis voluiſſe incommodis, atque periculis latum pandere aditum iuſtos, ingenuos, cautiſſimoſque principes viros, nemo facile in animum induxerit ſuum. Reliquum eſt igitur, ut iudicemus, donationibus illis dicis cauſſa nullo fuiſſe effectos damno veros dominos, nullumque dominium translatum in alios: & coenobio Ticinenſi (ut exemplo utamur uno), quod numquam certe traditionem poſſeſſionis, & inſtrumentum exhibuit, vel potuit umquam exhibere, Imperatorum, Regumque diplomatibus impetratis eo modo monaſterium Pompoſianum acceſſiſſe, quo Hieroſolymitanae urbis principibus noſtra aetate accedit dominium, quum Hieruſalem Regum titulo inſigniri amant, quo tamen ne attento quidem forte fortuna a Turcico poſſeſſore, iure ipſe ſuo, dominatuque omni non expoliatur. Interea fiet profecto ex his (quod ad propoſitum in primis pertinet), ipſomet ſaeculo X. plurium bonorum, opumque copia affluxiſſe Pompoſianum monaſterium, quorum multa in Ticinenſibus tabulis nominatim ab eo poſſeſſa narrantur.

XXVI. Iam

XXVI. Iam vero tempore quo diplomata illa primum fuere coenobio s. Salvatoris concessa, ad annum circiter nempe DCCCCLXXXI. Constantinum Pomposianum Abbatem comperimus, cuius vix mentio fit in placito Ravennate publice habito anno MI. de quo inferius dicemus. In eo quippe haec legere licet: *In istorum omnium suprascriptorum presentia relecta est cartula petitionis, quas petivit quondam Constantinus presbiter & Abbas monasterii sancte Marie, qui vocatur in Pomposia, ad quondam domnus Iohannes sanctissimo Archiepiscopo sanctae Ravennatis ecclesie de supradicto monasterio sancte Marie, & de monasterio sancti Vitalis martiris in ipsa insula cum omnibus ad ipsi monasterii pertinentibus sitas in territorio Comaclensis a summo usque ad expletam roborationem testium*. Liquet ex his, monasterium aliud s. Vitalis martyris ipsa in Pomposiana insula situm, Pomposiano etiam subiectum, & eocum Ticinensi monasterio datum. Liquet praeterea, Constantinum Abbatem haud aequo tulisse animo a monasterio eodem Ticinensi impetrata diplomata, sed imo libello supplici ad Iohannem Ravennatem Archiepiscopum confugisse, illummet, qui Papiensis dictus alteri fuerat Iohanni suffectus anno DCCCCLXXXIII. ut penes Augustam Adelaidem non solum Pomposiae vindicaret iura contra Salvatorianum coenobium, quod primas in placito illo partes agit, verum etiam monasterii alterius s. Vitalis, quod in Pomposiana constitutum insula diximus. Non itaque satis verum videtur, quod Muratorius olim scribebat ad Gorium (a), neminem scilicet tunc hiscere fuisse ausum, quum Adelaidis opera datum s. Salvatoris monasterio Pomposianum fuisset. Quidnam vero pro Pomposia fuerit ab Iohanne Archiepiscopo factum, ignotum nobis est, ignotaeque res reliquae gestae a Constantino omnium vetustissimo, qui ad nostram quidem pervenerint notitiam, Pomposiano Abbate, quem nihilominus ante annum DCCCCLXXXVI. aut functum vita, aut monasterii dictatura se abdicasse, censendum est.

XXVII. Eo quippe anno Pomposiae Abbas Martinus erat, qui vero satis similiter in Constantini eiusdem locum successerat.

O 2

(a) Symbol. litter. tom. v. Goril.

ferat. Id significatur actu solemni, quo Martino Abbati ab Albina Petri de Gaitruda uxore domus in urbe Comaclo conceditur, quae olim ad Iulianum diaconum, atque Pomposianum monachum pertinuerat: *Accedens Albina conius presenti & consentienti Petrus qui vocatur de Gaitruda .... & apreendit manibus suis guazonem de ipsa terra & colomnello de ipsa mansione que fuit de Iulianus diaconus & monachus sancte Marie & misit in manum de Martinus presbiter & monachus atque Abate regule sancte Marie que vocatur in Pomposia*. Evanidae prorsus sunt tabulae in Pomposiano archivo, & consumptae, in quibus notas istiusmodi chronologicas legere licet: *Anno Deo propicio pontificatus domini nostri Iohannis summi Pontificis & universali Pape in apostolica sacratissima beati Petri apostoli Domini sede .... die primo mense december indictione quintadecima*. Ex quarum defectu licet vix tuto annus assignari queat, quo datae tabulae fuerint, nihilo tamen secius si ex indicata quintadecima indictione iudicare fas sit, anno DCCCCLXXXVI. erunt omnino adscribendae. Eos laudarunt Camaldulensium rerum diligentissimi scriptores (a), qui tamen ipsas ad annum DCCCCLXXXI. consignarunt, manuscripto confisi tabularii Pomposiani catalogo, in quo quinta legitur notata indictio, non quintadecima. Multa sane animadvertenda antiquitatum medii aevi studiosis hocce in documento occurrent. Ne ieiunam nos omnino chartam vetustam, esto non antiquissimam omnium in Pomposiano codice, videamur dimittere, nonnulla adnotabimus. Initio autem observatu dignam censemus formulam in ipso domus cum horto concedendae actu adhibitam: Albina enim *apreendit manibus suis guazonem de ipsa terra, & colomnello de ipsa mansione .... & misit in manum de Martinus .... & dixit ecce investio te de supradicta mansionem cum solo terre suo & curticella sua .... & de una petia terre quod est orto*. Hoc sane modo istiusmodi semper actus, publicique contractus fiebant, ut symbola videlicet adhiberentur respondentia, quibus in alterum translatae rei designaretur dominium, atque possessio. Symbola autem haec pluri-

(a) Annal. Camald. tom. I. pag. 208.

plurima fuere, ipſumque imperium corona tradebatur per *inveſtituram*, ut loquebantur veteres. Sic cum *pinna* & *calamario* muneris ſuis poſſeſſionem recipiebant notarii, de qua re Ruperti Imperatoris conſtitutio exſtat facta anno MCCCCI. (*a*), & penes Ottonem Friſingenſem (*b*) legitur: *Eſt enim conſuetudo curiae, ut regna per gladium, provinciae per vexillum a principe tradantur, vel recipiantur*. In ſingulis etiam fere *inveſtituris* chirotheca tradebatur, argumentum fortaſſe mutui conſenſus, quum amoris ſignum, atque concordiae ſit alteri manum porrigere, alteriuſque tenere. Cultellus quoque adhibitus, quo ſignificaretur data facultas acquirenti quidquid de receptis bonis ſuccidendi, demetendi, effringendi, ac, ſi luberet, evaſtandi. Feſtuca vero tradita, quae dicebatur etiam *fuſtis*, *baculus*, & *virga*, quaeque heri indicaret dominium in proprias res. Sed Albina in Pompoſianis tabulis uſa *guazone* fuit, & *colomnello*, hoc nimirum ad proprietatem ſignificandam domus, illo vero ſoli ipſius; eſt enim *guazo* Gallis *gazon*, Italis *zolla*, *gleba* autem Latinis, pugillum terrae herbae maxime iunctum. Quum demum non una alienaretur ſoli ſuperficies, ſed & ſingula in ea poſita, arbores, vites, frumentum, ac ſimilia, arboris etiam ramum in uſu comperimus. Sed hiſce de ſymbolicis traditionibus legere eſt Heineccium (*c*).

XXVIII. Ea autem domi, hortique poſſeſſione accepta, Martinus Abbas de teſtimonio reddendo adſtantes rogavit, atque a Mainfredo tabellione, & dativo litteris fuere conſignatae tabulae, teſtibus roboratae, traditaeque contrahentibus; iiſque primus ſubſcribit Iohannes iudex, quem alii ſecuntur teſtes ſeptem, quos inter Stephanus tabellio: qui vero hic Iohannes iudex eſt, ſe *dativum* appellat *de caltiapelle* paullo inferius in charta eadem, illequemet qui anno MI. placito etiam Ravennati pro Pompoſiano monaſterio interfuit. De tabellionum, notariorum, ac dativorum diſtinctione, & muneribus nil addere opus eſt, poſteaquam immortalis Mura-

(*a*) Apud Goldaſt.
(*b*) De geſtis Friderici cap. 5.
(*c*) De iure nat. & gent. I. 276.

Muratorius uberrime ea de re differuerit (*a*). Romano Pontifici *universalis Papae* nostris in chartis nomen collatum, a quo tantum abhorrebat cum Iohanne Constantinopolitano agens Gregorius magnus, frequentissime occurrit in aliis.

XXIX. Sed quod nostra interest maxime titulus est, quo Abbas Martinus insignitur: *Martinus presbiter & monacus atque Abate regule sancte Marie que vocatur in Pomposia*. Hunc Abbatis regularis titulum saeculo potissimum decimo solemnem fuisse Mabillonius edocet (*b*), sive ad discrimen designandum Abbates inter regulares, & quos *saeculares* vocant, atque *saecularia* monasteria, quae nobis etiam occurrent alibi, sive ad significandos severioris, magisque continentis vitae Abbates prae illis, qui solutiores fuerint, atque laxiores, quod ipse aliquando advertit Mabillonius (*c*): Quo etiam sensu monachi regulares quandoque dicti fuere. Presbyteri vero nomen additum ad multorum Abbatûm discrimen, qui expertes tunc sacerdotio fuerint (*d*).

XXX. At vero ut statim ad Martinum Pomposianum Abbatem redeamus, qui in cellae angulo divinas res contemplaturus eremiticam potius duxerit vitam, quam difficilioribus sese implicuerit monasticae gubernationis sollicitudinibus, & anxiis curis, quantae virtutis fuerit, quantaeque sanctitatis vir, nobis declarat anonymus scriptor vitae sancti Guidonis Pomposiae Abbatis his verbis: *Erat Martinus ille vir summae continentiae, & adeo in moribus vitae probabilis, ut merito cunctis, ad quos eius notitia, vel fama pervenerat, venerabilis haberetur, & sanctus. Habitabat autem in insula, quae interfluente Pado Pomposiam a se divisam ab aquilone considerat*. Alter vero anonymus item scriptor vitae ipsius s. Guidonis, ubi de Martino loquitur, ait: *Hic vir Martinus tam sanctae fuit religionis, & abstinentiae, ut magnae venerationi haberetur pene omni Italiae*; eumque deinde appellat sanctum, ac venerabilem virum, quem adire admonitus fuit Guido di-

divi-

(*a*) Antiq. medii aevi tom. I. differt. XII.

(*b*) Annal. Bened. to. III. lib. XLV. §. 17. ad ann. 954. pag. 527.

(*c*) Ibid. tom. IV. lib. IV. §. 37. ad ann. 990. pag. 64.

(*d*) Vid. annal. Camald. tom. I. lib. II. §. 45. ad ann. 955. pag. 85.

vinitus in somniis, quo in monasticae vitae disciplina institueretur. Insula, quae ex primo anonymo *interfluente* Pado, nimirum Volanae *Pomposiam a se divisam ab aquilone considerat*, insula Volanae, est, quam incolebat Martinus: ea enim reapse ad septemtrionalem partem insulam Pomposianam habebat, & in Volanae insula locus erat anno MCCXIX. qui adhuc *rimitorium* appellaretur, quem ipsummet fortasse cum Guidone Martinus incoluit. Quinimo anno eodem quaesitum est, an hic Martinus primus omnium *Volanae cellam* habitaverit, & Pomposianus monachus fuerit, quod utrumque cellae eiusdem *prior* negabat: *Item ponit quod primus manens in cella Volane fuit nomine Martinus quod non credit altera pars. Item ponit quod quidam qui vocabatur Martinus fuit professus monasterii Pomposiani quod non credit.*

XXXI. Martinum quemdam venerabilem eremitam memorat Petrus Damianus ad V. & P. clericos Faventinos scribens (*a*): *Quid aetate mea hoc dominicae crucis die contigerit succincte perstringam. Apud Ravennam sane urbem multa animalia in macello sunt a libripendibus caesa, quae communi senatusconsulto, & praecipue Martini venerabilis eremitae omnia canibus sunt proiecta.* Eumdem hunc esse ac Martinum nostrum suspicati sunt docti Camaldulensium annalium auctores (*b*). Utut haec sint facta, quorum nos sponsores esse nolimus, Martini virtus eximia nobis cognita est non tam fama, qua alioquin optima, & meritissima fruebatur, quam Romani Pontificis iudicio, qui illum extractum eremo certe ante annum DCCCCLXXXVI. Abbatem Pomposiae elegit, atque constituit: *Pomposiense vero coenobium*, prosequitur anonymus scriptor, *satis tunc pauperrimum ad Martini curam tempore illo pertinebat, cui providentia Romani Pontificis illud regendum submiserat.* Testimonio vel hoc uno antistitis nostri probatissimi virtus clarius evincitur, quam quae alia postulet argumenta. Interea hinc Romanorum Pontificum suffragio saeculo iam decimo constitutos Abbates in Pomposiano monasterio manifestum

(*a*) Epist. XI. tom. III. pag. 345. §. 36. ad ann. 997. pag. 207.
(*b*) Annal. Camald. tom. I. lib. V.

festum fit, quod certo omnimodae Apostolicae sedi subiectionis coenobii illius indicio esse queat.

XXXII. Erunt fortasse quibus fastidium ingerant, quae de Pomposiani monasterii paupertate refert laudatus anonymus: *Pomposiense vero coenobium satis tunc pauperrimum*; quod biographus alter iisdem repetit verbis. Haec enim summam egestatem, & opum, qua laboraret monasterium ipsum, inopiam aperte indicare videntur. Nihilominus constat profecto, bonis, ac praediis non vacuum fuisse coenobium tempore illomet, sed imo pluribus abundasse; cui rei mire demonstrandae aptissima sint relata superius documenta, tum controversia de Pomposiano monasterio penes Ludovicum Pium Imperatorem agitata Romanum inter Pontificem, & Ravennatem Archiepiscopum, bona etiam ab Ingelrada Comitissa titulo emphyteusis possessa, quae propria Pomposiae erant, Ticinensia demum diplomata singula, quae nominatim bona plurima in loco non uno Pomposiani coenobii designant, salinas maxime, & oliveta. Accedit emphyteutica concessio agri cuiusdam positi in bonorum finibus, quae erant *iuris monasterii sancte Marie que vocatur in Pomposia* in urbe Comaclo *in regione sancte Marie in Fermonsa*, ubi monasterium erat, cuius mentio fit in charta anni DCCCCLXIII. quae in Pomposiano exstat tabulario, scripta a Leone notario *instituto olim ab Agapito* Romano Pontifice in urbe Roma. Facta est autem ea concessio *anno Deo propicio pontificatus domini nostri Gregorii summi Pontificis & universali Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede secundo*, *atque imperii domini piissimo atque augusto Otto a Deo coronato pacifico magno Imperatori in Italia anno secundo die quinto mense octuber indictione undecima in ripa sancte Marie que vocatur in Pomposia*; hoc est anno a Christo nato DCCCCLXXXXVII. quum notae chronologicae perbene respondeant. Facta fuit vero Bontio cuidam ab Araldo, qui *domni* titulo insignitur, & *gratia Dei Comes* dicitur, quique nobis occurret iterum in placito solemni Ravennate, de quo erit inferius sermo. Quum igitur bona undique possessa a monasterio Pomposiano, & quidem multa nobis

nobis obiiciantur, satisne tunc pauperrimum illud poterit iure meritoque censeri? potissimum quum anno MI. pridie kalendas aprilis Otto III. Imperator diplomate Pomposiae dato, de quo deinceps agemus, *Imperiali auctoritate* confirmaverit *omnia que illo pertinent in quocumque loco maneant in terris vineis silvis piscariis pascuis & ceteris pertinentiis*. Qua de re pauperrimum ab anonymis biographis dictum existimamus monasterium ipsum, non quasi reapse defuerint ei bona, & opes copiosae, sed quia vel dictum ab iis referrent potius ad minores silvarum, valliumve fructus, quae illis temporibus plurimae erant, sive ditissimam verius perpenderent, prae oculis haberent, & cum antiqua compararent, quae eorum erat aetate, conditionem Pomposiani monasterii ab Ugone Marchione magnifice iam ditati, atque ab Ottone III. aliisque Imperatoribus pluribus aucti. Saeculo enim undecimo, quo scribebant anonymi nostri, quo nimirum monasteria fere singula opulentissima erant, facile fuit perexigua, atque pauperrima priora monasteriorum tempora censere; quod humanis in rebus contingit non raro, quarum aspectus hominibus varius, variumque iudicium est magis ex multiplici nostrum de rebus ipsismet, inconstantique sententia, quam ex rerum earumdem natura, & constitutione.

XXXIII. Porro Martinus eremi desiderio illectus, & amore inflammatus, deposita provincia, consignataque Pomposiae praefectura Guilielmo, in antiquam refugit eremum, ubi caelestibus in meditandis dumtaxat rebus, suae quasi Rachelis in sinu blanda compositus pace quiesceret: *Sed Guilielmus Abbas*, ait laudatus biographus, *huic*, Pomposiano nimirum monasterio, *ex Martini consilio praesidebat*. Haec declarant profecto, praeter monasterium ipsum constitutas fuisse eremos tum in Pomposiana insula, tum eius in finibus, atque vicinia, quas perfectiores peterent, ferventioresque coenobitae. Prisca haec fuit in monasteriis multis consuetudo, ut non longe solitaria haberent loca, in quae, relicto monasterio, sese abderent sanctiores homines, ipsiquemet, rerum gubernatione dimissa, Abbates. Instar omnium sit

monasterium Casinas, quod antiquitate, ac dignitate sua nulli comparandum honoris gratia nomino, in quo etiam nos a prima pueritia in monastica vita, ac scientiis instituti adolevimus. Constat quippe, saeculo ecclesiae decimo, quod quintum est archimonasterii illius, eremos finitimis in regionibus positas ipsum habuisse, quibus in sedibus ab omni rerum nostrarum cura seiuncti uni Deo servirent, qui in eas confugissent; quod factum ab Iohanne II. Casinensi Abbate narrat s. Victor III. Romanus Pontifex (*a*), qui sub Desiderii nomine & ipse aliquando celebratissimus fuerat Abbas Casini; qua de re videsis Gattulam exquisitissimi iudicii scriptorem rerum Casinatum (*b*), ac Mabillonium (*c*). Id animadvertere placuit, ut statueremus in primis, consuetudinis illius solitariae vitae in eremis non longe a monasteriis agendae propagatorem sane Romualdum fuisse Camaldulensium monachorum patrem, qui, Damiano teste (*d*), *totum mundum putabatur velle in eremum convertere*, minime vero auctorem, primumque institutorem: quod innuere fortasse voluere Mittarellius, & Costadonius potissimum quod Pomposianum ad monasterium spectat; iis enim *rationabili fundamento*, ut aiunt (*e*), *innixa ea sententia videtur, hanc insoliti hucusque in Pomposiano monasterio introductam consuetudinem non ex alio fonte profluxisse, quam a Romualdi instituto, praesertim cum non remotus tunc viveret, sed in patria Romualdus, & quidem apprime cognitus tum nobilitate familiae, tum sanctimonia vitae, tum denique divinorum charismatum affluentia, ut facillimum ei foret vicinos suos Willelmum* (de quo nos inferius), *& Martinum* ipsissimum Pomposianum Abbatem, *ac concives inprimis Ravennates, cuiusmodi erat Guido* & ipse deinde Pomposiae Abbas, *ad parem amplexandam conversationem allicere*. Verum enimvero si Martinum nostrum Romualdo coaevum, si Pomposianum monasterium, quod monachi incolerent, Romualdo multo antiquius haud inficiari valeant, quidne quae de Romualdo

(*a*) Dialog. lib.2. pag.58.
(*b*) Histor. Casinen. tom.1. p.99.
(*c*) Annal. Bened. tom. IV. lib. LI. §.65. ad ann.997. pag.116.
(*d*) In vita s. Romualdi cap.37.
(*e*) Annal. Camald. tom. 1. lib. V. §.36. ad ann.997. pagg. 208. & 209.

mualdo praedicant auctore viri doctiſſimi, planior, potiorque nobis fuerit de Pompoſianis patribus affirmandi poteſtas? itaut propterea non Pompoſiani a Romualdo, ſed Romualdus ab illis eremos non procul a monaſteriis conſtituendi conſuetudinem didicerit, frequentiſſimam deinceps ipſe quidem fecerit, aptiſſimamque comprobaverit ea praeſertim aetate, qua graviſſima undique pericula imminerent, atque infinitis propemodum vagationum cauſſis ii diſtraherentur, qui monaſticam vitam profitebantur, ſequebanturque. Temporibus etiam ſubſequentibus prope Pompoſiam eremum aliquam conſtitiſſe, ex iis quae deinde dicturi ſumus, erit manifeſtum.

XXXIV. Dictu haud facile eſt, quo certe anno eremum petierit Martinus Abbas. Id autem non ante annum DCCCCLXXXVIII. factum fuiſſe, enodate colligitur ex antiqua membrana, in qua vinearum donatio quaedam continetur monaſterio Pompoſiano collata a Petro de Sradio, & Petronia iugalibus: *Domina ſancta & merito ter beatiſſima monaſterii ſancte Marie que vocatur in Pompoſia in qua nunc Deo protegente dominus Martinus presbiter & monachus atque Abate ipſius monaſterii beatiſſime ſancte Marie que vocatur in Pompoſia pro oblatione & illuminatione anime noſtre donatoris anime de quondam Benedictus presbiter filio noſtro. Nos quidem in Dei nomine Petrus qui vocatur de Stadio & Petronia iugalium donatoris pro remedio anime quondam Benedictus filio noſtro .... Martinus preſbiter & monachus atque Abate ſancte Marie que vocatur in Pompoſia tuiſque ſucceſſoribus Abatibus & monacis ac iura monaſterii ſancte Marie que vocatur in Pompoſia ideſt una petia terre cum tulpis vinearum &c.* Haec autem facta ſunt *anno Deo propicio pontificatus domini noſtri Iohannis ſummi Pontificis univerſali Pape in apoſtolica ſacratiſſima beati Petri Apoſtoli Domini ſede tercio die octavo menſe februario indictione prima in vico qui vocatur Rere.* Iam vero annus laudatus DCCCCLXXXVIII. prima reapſe indictione deſignabatur, ſed Iohannis XV. Pontificis erat quartus. Chartam hanc ſuis verſarunt manibus annalium Camal-

P 2 dulenſium

dulensium scriptores (*a*), qui & ipsam memorarunt, paullulum detortis nominibus tum vici, quem *Reve* dixerunt pro *Rere*, quique nostris adhuc temporibus nomen retinet in Ferrariensi territorio, tum notarii, quem *Maifredum* pro *Mainfredo* legere. In ea attendet lector praestitum a donatoribus iuramentum: *iuratas voce dico per Deum omnipotentem sedemque sancta Apostoli eius tam sanctorum dominorum nostrorum*, hoc est augustae Adelaidis, & Ottonis III. Regis: Quae iuramenti formula non semel obiicitur in Pomposiani codicis instrumento, cuius & similia exempla Muratorius refert (*b*) ex Sublacensi tabulario. Iurantiumne subiectionem ea formula innuet, quod nonnulli opinati fuere cum Fontaninio (*c*)? Verum cuinam subiecti donatores nostri dicendi erunt, qui tum per sanctam sedem, tum per Imperatores iurarunt? An caute notario libuit in re controversa formulam adhibere communem? At non notarii, sed contrahentium iuramentum est, cui propterea vel hilum addere, aut detrahere haud licitum fuisse, iudicandum videtur. Obrizum, sive obrussum ex Graeca voce, & corrupte ebrizum aurum purum est, optimum, & purgatum; de qua re vide Du Cangium (*d*). Perticae quoque decimpedae usum, aurique unciarum poenam sancitam advertent rerum harum studiosi investigatores. Nos interea haec, similiave consulto praetermittimus.

XXXV. Neque magis divinare poterimus emortualem Martini Abbatis diem, & annum. Superstes mehercule videtur ad tempus usque, quo Guido eligitur Pomposiae Abbas, quum nonnisi illius consilio, atque auctoritate tantum oneris sibi impositum susceperit, ac sustinuerit. Porro Abbatem Pomposiae Guidonem electum anno DCCCCLXXXXVIII. scripsit Mabillonius (*e*): *Hoc etiam anno Pomposiae monasterio praepositus fuit*

(*a*) Annal. Camald. tom. I. p. 208.

(*b*) Antiq. med. aevi tom. I. col. 163. & seqq.

(*c*) Dif. della s. Sede sopra Comacchio par. II.

(*d*) Glossar. med. latin. ad voc. *obrizum*.

(*e*) Annal. Bened. tom. IV. lib. LI. §. 70. ad ann. 998. pag. 118.

fuit Guido Abbas, de quo plura in consequentibus dicturi sumus. Verum electionem istiusmodi ad annum MVIII. circiter dilatam alibi ostendemus; adeout Martini mors certe sit post id temporis differenda. Quinimo vel ad decrepitam usque aetatem illum pervenisse valde probabile fit, idque Mittarellius etiam & Costadonius aliquando opinati fuere: *Potuit enim*, inquiunt (*a*), *Martinus post depositam sarcinam Pomposiani regiminis ad multum tempus solitariam vitam protrahere*. Quod certius quoque affirmandum erit, si Martinus noster non alius ab eo sit, de quo Petrus Damianus in relata epistola superius agit, quod coniectaverant viri doctissimi iidem, etiamsi de longaeva ipsius aetate deinde ancipites videri voluerint, quum Martinum nescio quem *priorem*, uti vocant, Pomposiae induxerint sub Guidone Abbate a nostro distinctum, cuius meminerit Guido Arretinus suis in litteris ad Michaelem Pomposianum monachum his verbis: *De reliquo domnum Martinum priorem sacrae congregationis nostrum maxime adiutorem plurimum saluto, cuiusque orationi me miserum peccatorem commendo*. Ad quae Arretini verba, ut eum in Pomposiano monasterio monasticum haud induisse schema studeant ostendere viri doctissimi (quod tamen non confectum ab eis, suo loco erit, quantum confidimus, luce meridiana clarius), haec adnotant (*b*): *Martinus autem prior sacrae congregationis, quem appellat, potuerit quidem esse celeber ille eremitarum pater, & olim Pomposianus Abbas, sub quo Guido Pomposianus similiter Abbas Deo, eiusque monasterio se devovit; sed verisimilius erat alter Martinus eiusdem coenobii prior sub Guidone Abbate*. Nihilominus de antiquo revera Martino locutum fuisse Guidonem Arretinum sua in epistola, apparet omnino ex eo, quod omnia videantur illi examussim respondere. Initio Martinum Guido *domnum* appellat; qui profecto titulus iis temporibus non vulgaris, nec liberaliter, aut facile adhibitus, sed unis dignitate eminentibus, sive aetate gravibus, & vel ipsa senectute venerabilibus relinquebatur hominibus, qualis Martinus erat, quem *priorem*, hoc est non monasterii *praepositum*, sed

(*a*) Annal. Camald. tom. I. pag. 208. (*b*) Ibid. tom. II. pag. 42.

sed antiquiorem omnibus in Pomposiano coetu compellat; quod ipsum rei commodum est, ut asseramus scilicet, non alium Martinum a Guidone salvere iussum, quam nostrummet, quem iam aetate provectum ad monasticam capessendam vitam sanctus Guido inviserat, & eocum constiterat triennium, sese eius subiiciens imperio, ac voluntati. Addit deinde Arretinus, ***maximum adiutorem*** suum Martinum fuisse, quum utique vitam ipse Pomposiano in monasterio ageret, ibique afficeretur angustiis, quem etiam institutorem ac magistrum habuerit, a quo tandem monasticae vitae rationem non secus atque Guido sanctus primum didicerit. Litteras autem illas a Guidone Arretino conscriptas anno MXXVI. una cum Mabillonio nos censemus, cui rei asserendae, stabiliendaeque reliquus erit alibi locus: quo propterea anno Martinum nostrum iam saecularem in vivis est reperire, qui fortasse iterum prae gravescente aetate ab eremo in monasterium sese receperat.

XXXVI. Ubi autem primum solitarium locum Martinus adiit, ne sacer ille Pomposianus grex pastore careret, novum monasterio constituere Abbatem, qui eius fungeretur vicibus maxime illi curae fuerat. Statim igitur Guilelmo Pomposiae demandatam administrationem ex Martini consulto, testis est anonymus scriptor vitae sancti Guidonis: *Sed Guilielmus Abbas*, ait, *huic ex Martini consilio praesidebat*; quod alter biographus repetit his verbis: *Pomposianum autem monasterium .... sub ipsius Martini cura tunc temporis erat, cui tamen dominus Guilielmus regulariter praesidebat*, ab eo deinde *vir reverendissimus*, *& Abbas strenuus* dictus, cuius etiam tempore in Pomposiano monasterio *quanto aderat inopia terreni sumptus*, *tanto abundabat copia divini cultus*. Verum perstrictum quidem, sed solidissimum nobis est laudis argumentum, quod ipse auctor subdit, nihil videlicet umquam in sua administranda provincia inopportune, aut non recte perpetratum ab eo; *in omnibus*, inquit, *regulariter egit*: quibus profecto ut nil brevius, ita expressius nil, illustriusque dici posse videtur. Porro quum Guido vir sanctus Ravenna urbe ad Mar-

Martinum in eremum venisset, quo cum fuit & triennio commoratus, illum ad Pomposianum monasterium misit *vir domini Martinus, ut bene disceret tramitis institutionem, & monasticae religionis perfectionem*; quo sane tempore coenobio praeerat Guilielmus. Quin etiam ab ipsomet Guilielmo, uti auctor est biographus alter, institui maxime peroptavit Guido: *Ab hoc ergo*, Guilielmo nimirum, *coenobialis institutionis rudimenta perdiscere cupientem Guidonem Martinus Pomposiam transmisit*. Et re quidem vera quanti fuerit facienda de Guidone a Guilielmo suscepta sollicitudo, quanta huius de illo vigilantia, rei demonstravit eventus. Guidonem enim *Guilielmus per omnia officia monasterii per series temporum constituit*, ut alter scribit; alter vero: *Guilielmus Abbas strenuus volens eum in omnibus erudire provvidenti consilio per singula quaeque illius coenobii officia eum per vices temporum ministrare constituit, quatenus postmodum confidentius doceret, quod enixius didicisset*: A Guilielmo deinde Guidonem missum Ravennam coenobii s. Severi *praepositum*, biographorum testis est alter, quod alter a Martino factum affirmat: sed utroque certe annuente nos id contigisse dixerimus.

XXXVII. Petrus Damianus (*a*) Guilielmi, seu Willelmi meminit, quem *venerabilis* titulo honestat, ac s. Romualdi discipulum dicit. Eum Camaldulensium rerum scriptores (*b*) non alium suspicantur a Guilielmo, *qui loco Martini gubernabat Pomposiam per ea tempora*. Attamen quum, qui Damiano est Romualdi discipulus, Perei insulam incoluerit, non Pomposiae, neque illud constet, Pomposianum nostrum Guilielmum illuc migrasse, aut constitisse umquam, non facile in eorum descenderimus sententiam, qui discipulum Romualdi alterum a Pomposiano Abbate satis probabiliter censemus. Non extra rem fortasse erit asserere potius, Guilielmum nostrum ipsissimum illum esse, quem Romualdo eidem alteri Willelmi Divionensis amico Divionensis coniungit chronographus; cum enim Martino etiam coniungit Pomposiano utique, eosque *sanctos viros, patres, & doctores eremitarum* appel-

(*a*) In vita s. Romualdi cap.31. (*b*) Annal. Camald. tom.1. pag.208.

appellat, qui una Divionensis Guilielmi societatem, & religiosam, ac mutuam precationum communionem expetierant, de qua re Mabillonium vide (a). Haud tamen poterimus diffiteri, non quemlibet hac de re dubitationis locum sublatum, quum certum sit, plures istiusmodi ea aetate vixisse cognomines.

XXXVIII. Interea temporis Otto III. Imperator e Germania in Italiam advenerat; quod sub finem anni DCCCCLXXXXVI. factum ostendunt documenta certissima apud Puccinellium (b), atque Ughellium (c): Tridenti enim erat Augustus *sub die* XIII. *decembris* anni eiusdem, & II. kalendas ianuarias Papiae. E Papia Cremonam se contulit Imperator, tum Ferrariam, deinde Ravennam; ubi captus desiderio Venetias visendi, & *voti* etiam *perficiendi causa*, ut in chronico suo tradit Andreas Dandalus (d), & Petro Urseolo II. Duci sibi amicissimo gratulandi animo, qui ex parta victoria *Ducem Dalmatiae se primitus nominavit*, ut ipse est testis (e), anno DCCCCLXXXXVIII. *sub specie sumendae potionis Pomposiam venit* (*f*); unde *nocte navem intrans cum sex tantummodo sibi secretis, & Ioanne diacono* Ducis Venetiarum legato, *navigando ad sancti servuli monasterium ignotus applicuit, & cum duce noctis tempore ad ecclesias sancti Zachariae, & beatissimi Marci Evangelistae venit, & satis dignas laudes exsolvens vota sua perfecit .... Et satis domesticis donis a Duce susceptis, Ravennam rediit, & unde venerat, omnibus propalavit*. Profecto virtutum nonnisi fama, quae Pomposiano e monasterio sese longe lateque diffunderet, Augustus Otto permotus censendus est, qui inchoatum iter interturbaret, ut simulato recessu Pomposiam peteret: qua nihilominus occasione monachisne se, qualis esset, patefecerit, an vero ignotus omnino ab iis discesserit, nobis est res incerta. Verum fausta multa, & tanti adventus successus prosperos, qui Pomposiano monasterio deinceps obvenere, assequemur inferius.

XXXIX. Iam

(a) Annal. Bened. tom. IV. p. 145.
(b) Chron. Abbat. Florent. p. 232.
(c) Ital. sacr. tom. IV. col. 772.
(d) Lib. IX. part. XXXII. apud Muratori. rer. Ital. script. tom. XII. col. 231.
(e) Ibid. part. XXXI. col. 230.
(f) Ibid. part. XXXIII. col. 231.

XXXIX. Iam vero Martini exemplum secutus Guilielmus Abbas, ut solitariam ageret vitam omnibus procul negotiis ac curis in eremum se contulit: *In illo tempore*, ait saepius laudatus anonymus, *dominus Guilielmus in eremum secessit, & alium Abbatem Pomposiae ordinavit, nomine Iohannem, cognomento Angelum*. Hoc autem contigit, quum Ravennam fuisset missus Guido monasterii s. Severi *praepositus*. Hoc aperte scriptor alter vitae ipsius declarat: *Sed & Guilielmus Abbas solitariae vitae amore succensus per idem tempus* (quo nimirum Guidonem destinatum Ravennam biographus dixerat) *eremum petiit, relicto coenobio, vicariumque fratribus, quos relinquebat, Iohannem cognomento Angelum in Abbatem constituit*. Eam vero Guidonis missionem quum non ante annum DCCCCLXXXXVIIII. aut etiam consequentem factam, opportuno a nobis loco acta ipsius referenda ostenderint, circa illud nonnisi temporis se abdidisse Guilielmum, omnino dicendum superest. Id certe ante annum MI. evenisse, facile colligere licet ex Ottonis III. Imperatoris diplomate anno eodem pridie kalendas aprilis Pomposiano monasterio dato *petitione domni Wilelmi Deo amabilis heremite*. Etenim Abbatisne titulum consulto praetermissum, incauteve neglectum iure dixerimus, quum in ipso diplomate reliqui Pomposiani monachi *eremitae* dicantur? *Concedentes*, ait Augustus, *ut nemo ibidem ponatur in Abbatem nisi quem heremite ibidem Deo militantes eligunt consilio fratrum*. Et paullo post: *Si quis hoc consilium fregerit componat centum libras auri cocti medietatem camere nostre ac medietatem predictis fratribus heremitis*. Sane nobis non verosimile satis videtur, Guilielmo adhuc Abbate gubernante coenobium ipsum non alio distinctum titulo a ceteris, de quibus est in diplomate sermo. Cur vero Guilielmi potius, quam Iohannis Abbatis Otto mentionem fecerit, non in promptu responsio est. Fortasse Guilielmus primas de impetrando diplomate illo penes Imperatorem partes egerat; hoc enim & verba ipsiusmet diplomatis indicasse videntur. Fortasse etiam Iohannes Guilielmi nonnisi vicarius iudicabatur: *Vicarium* enim, ait biographus, *fratribus*, *quos relin-*

relinquebat Guilielmus, *Iohannem cognomento Angelum in Abbatem constituit*; ita tamen ut regiminis pondus cum eo divideret: cuius rei non unum iis temporibus exemplum est in monastica historia (*a*). Hi autem duo in placito anni ML. Ravennae interfuere, memoranturque simplici *presbyteri* & *eremitae* titulo. Atqui non semel antiquitus solo quidem *presbyteri* nomine insignitos Abbates constat, exemplaque protulit Mabillonius (*b*), numquam vero nudo eremitae nomine Abbates dictos fuisse. At Bacchinius, qui tam bene est de Pomposiano tabulario meritus, in suo chartarum catalogo manuscripto ibi asservato Ottoniani diplomatis vi Iohannem electum Abbatem Pomposiae coniectavit anno eodem MI. cuius nomen constanter praeseferunt eiusdem archivi tabulae ab anno MII., quod notarunt etiam Camaldulenses scriptores (*c*); proindeque Guilielmum dati diplomatis tempore Pomposiae adhuc regimen obtinuisse. Utcumque nequeat res omnino in tuto poni, quae retulimus tamen eam contra videntur conficere, maxime quia non ab ipso monachorum coetu Iohannes fuerit electus Abbas, quod indulserat Imperator, sed a Guilielmo ipso institutus, quum eremum petierit, teste superius relato biographo.

XL. Ottonianum illud diploma ex autographo nostro produxere Mittarellius ac Costadonius (*d*), *quia*, inquiunt, *adhuc minime editum putamus*: diversum est enim ab altero, quod magna cum contentione impugnavit Fontaninius, optimo iure vindicavit Muratorius, de quo longa nobis erit deinceps disputatio. Animadverterunt autem critici homines (*e*), eo in diplomate annum exhiberi XVII. regnantis Ottonis, non XVIII. *ut exhibere deberent*, inquiunt, *iuxta epocham ordinariam eius Imperatoris*, ac propterea coniungendum esse aliis duobus, quae ipsi protulere, ac *ceteris*, *quae eumdem annum* XVII. *fignantia congerit in annalibus* (*f*) *Muratorius*. Nihilo-

(*a*) Vid. annal. Camald. tom. I. lib. VII. §.34. ad ann. 1003. pag. 267.

(*b*) Annal. Bened. tom. I. lib. VII. pag. 179.

(*c*) Annal. Camald. tom. I. p. 267.

(*d*) Annal. Camald. in append. col. 159.

(*e*) Ibid. tom. I. lib. VII. §. 18. ad ann. 1001. pag. 255.

(*f*) Tom. VI. pag. 4.

hilominus non satis religiose custoditas a doctissimis viris diplomatis notas chronologicas nos comperimus, & quasdam detortas voculas praeter autographi fidem conspeximus; ea propter illud castigatum dabimus in nostro diplomatico codice Pomposiano.

XLI. Auspicatur itaque diploma ab invocatione: *In nomine sancte & individue Trinitatis*, quam frequentissime, licet non constanter, adhibuit Otto III. a patre mutuatam, & avo ante & post adeptum imperium, quod diplomaticae rei magistri, Mabillonius prae ceteris (a), Schannatius (b), & Gotwicensis Abbas Godefridus Van Bessellus (c) erudite adnotarunt. Deinde vero initialis formula est: *Otto superna favente clementia Imperator augustus*; quae in reliquis multis occurrit Ottonianis diplomatibus penes Gattulam, Muratorium, Mittarellium, & alios: neque enim hic de formulis istiusmodi differendi locus videtur, quae tamen variae saepe fuere pro notariorum varietate. Multa etiam pecuniaria in transgressores decreta, quae in Caesarum, ac Regum Italiae diplomatibus post saeculum IX. frequentissime occurrit. Scripturae genus in autographo diplomate apprime congruit aetati, atque diplomatibus Ottonis III. ceteris, non secus ac monogramma, vel signum illud subscriptionis loco, quo plerumque utebantur Imperatores. *Heribertus Cancellarius vice Petri Cumani episcopi recognovit* ipsummet diploma. Heribertus hic est, qui Evergero in Coloniensi archiepiscopatu suffectus monastici coetus fautor eximius, aedificato potissimum Tuitiensi coenobio, ubi Robertus Abbas doctrinae atque pietate celebris rerum ab eo gestarum seriem descripsit. Petrus autem Cumanus Episcopus perpetuus est in Ottonianis diplomatibus. E nostro plumbeum olim pendebat sigillum avulsum deinde, atque deperditum, quod membranae, quae supersunt, foramina indicant. Datum vero fuit II. *kal. aprilis anno dominice incarnationis* M. *primo indictione* XIIII. *anno tertii Ottonis regni* XVII. *imperii* V., quae notae anno eidem MI.

Q 2 opti-

(a) De re diplomat.
(b) Archiv. Fulden.
(c) In chron. Gotwicen.

optime congruunt. *Actum* denique fuit *Ravennae*, ubi quidem morabatur Otto XI. kalendas iunias ipsius anni, quod Baldericus refert (*a*); eo enim die Ravennae ab Ottone diploma impetravit Cameracensis Episcopus Erluinus plurium cum interventu, quos inter Leo Archiepiscopus utique Ravennas, *Leo mutus* dictus, seu *Neo-mutus*, de quo inquirere hic loci in multa sententiarum varietate omittimus. Quinimo Ravennae erat Otto XII. kalendas maias, quod ex diplomate a Muratorio edito (*b*) apparet dato monasterio sanctae Mariae Theodatae Ticinensis urbis, quod *de posterula* vocitatur. Nonis autem martiis Perusiae consistebat Imperator, uti diploma alterum declarat penes Muratorium eumdem (*c*) monasterio s. Laurentii in campo concessum. Quidni ergo potuerit Otto pridie kalendas aprilis, quo datum fuit diploma Pomposianum, Ravennae adesse, ubi etiam consedisse pridie nonas mensis eiusdem ostendit placitum habitum ibidem, de quo inferius. Haec analytice fere disserere libuit, tum ut diploma demonstretur authenticum, in quo nullam prorsus falsitatis notam detegere liceat, aut suspicari, tum ut faciliorem quodammodo sterneremus viam iis, quae de altero Ottonis eiusdem diplomate anno eodem Pomposiae dato copiose erimus disputaturi.

XLII. Meminimus sane, atque indicata superius Imperatorum diplomata produnt, Pomposianum monasterium alias Ticinensi s. Salvatoris Abbati, alias Ravennatibus Archiepiscopis promiscue concessum, confirmatumque. Quid autem a Constantino Abbate Pomposiae contra Ticinensem penes Ravennae Archiepiscopum Iohannem tentatum fuerit, noverint lectores ex dictis. Opus sane est asserere, nihil impetratum ab eo, quum maxime superstes adhuc Adelais Imperatrix esset, quae diuturno tempore Ottonum trium Imperatorum vice, viri, filii, & nepotis regnum gubernarat Italicum, cuius etiam auctoritate Pomposianum ipsum monasterium,

(*a*) Chron. Cameracen. lib. I. cap. 112.

(*b*) Antiq. med. aevi tom. I. pag. 386. dissert. VII.

(*c*) Ibid. tom. V. pag. 489. dissert. LXV.

rium fuerat Ticinenſibus collatum. Verum ea defuncta anno DCCCCLXXXXIX. XVI. kalendas ianuarias, atque ex teſtamento in Ticinenſi monaſterio elata (a), liberius iterum ac tutius Pompoſiani Ottonem nepotem adiere, enixis poſtulantes precibus, ut ab omnimodo Ticinenſium, aliorumque quorumlibet iure imperatorio beneficio eximerentur. Fieri enim praeſertim potuit, ut, quum gregarium adhuc, ſi ita loqui fas eſt, monaſterium eſſet, non regulares aliquando in eo, ſed ſaeculares conſtituerentur Abbates extra monachorum coetum; quod iis temporibus ſaepius multis in monaſteriis contigiſſe, nobiſmet certum alibi erit, demoſtraruntque Bacchinius (b), & Mabillonius (c): ex quo monaſticae omnis diſciplinae conſtitutio, ac robur, quae viris ſanctiſſimis cordi ſummopere fuerit, labefactaretur, & facile rueret. Utut res ſeſe habuerit, certum eſt, Guilielmum ſtrenue penes Imperatorem egiſſe, ut deinceps Abbas Pompoſiae nonniſi ordinaretur ille, quem unum ipſimet eligerent monachi: *Statuimus itaque*, ait Imperator, *& precipimus firmiter concedentes ut nemo ibidem ponatur in Abbatem niſi quem heremite ibidem Deo militantes eligunt communi conſilio fratrum*. Confirmaverat quoque Otto Pompoſiano monaſterio diplomate eodem *omnia que illo pertinent in quocumque loco maneant in terris vineis ſilvis piſcariis paſcuis & ceteris pertinentiis*. Tandem ſi qui violaſſent, poenam eam ſancivit, ut *centum libras auri cocti*, hoc eſt puri, & perfectiſſimi ſolverent, quarum ſemis imperiali fuit aſſignatum aerario, ſemis autem Pompoſiano monaſterio. En igitur primum Pompoſia in omnem ſui, quod expetierat iamdiu, vindicata libertatem; en primum ab Ottone Auguſto datum diploma, quo bona illius, quae haud poterunt proinde perexigua cenſeri, confirmarentur.

XLIII. Itaque Guilielmi in Pompoſiano regimine ſucceſſor Iohannes fuit, Angelus dictus, quem *ſimplicem*, *rectum*, *& abſti-*

(a) Vid. Baron. & Pag. ad ann. 1000., ac Mabillon. annal. Bened. tom. IV. pag. 132., & iter Ital. pag. 222.

(b) In not. ad continuat. Agnelli de vitis Pontif. Raven. penes Murat. rer. Ital. ſcript. tom. II.

(c) Annal. Bened. tom. IV. lib. LVI. §. 99. ad ann. 1031. p. 370. & lib. LXI. §. 105. ad ann. 1062. pag. 619. & ſeq.

& abstinentia mirificum biographus alter appellat, alter vero *virum per omnia probatum, & angelica merito nuncupatione condignum*. Eius profecto tempore Pomposianum monasterium, quod primo illo diplomate recens fuerat munificum Imperatorem expertum, adeo nobilitate, & magnificentia crevit, ut cum nobilioribus posset tunc temporis in Italia coenobiis merito comparari. Etenim ex quo piissima Augusta Adelais fuit ad superos evocata ad finem, uti diximus, anni DCCCCLXXXXIX., atque attenuata veneratio, quam antea illius voluntati, & decretis quisque exhibuerat, maxime quum Ticinense suum monasterium quibus posset modis ornare curasset, continuo tum Ravennas Archiepiscopus, tum Pomposianus Abbas pro Pomposiano non solum coenobio, sed pro altero etiam s. Vitalis, quod in Pomposiana situm erat insula, quum grave nimis videretur eis Ticinensi Abbati illa subesse monasteria, iterum conquesti coram Imperatore fuere de laeso suo, ac monasteriorum eorumdem iure, quae Ticinensi s. Salvatoris subdiderat Adelais. Factum est idcirco, ut anno MI. pridie kalendas aprilis impetrato a Pomposiano monasterio Ottoniano diplomate, de quo locuti sumus, omni iudiciali, ac legitimo in Pomposiano titulo expoliatus Salvatorianus Abbas, qui tunc Andreas erat, statim reclamaret, inveniretque Georgium Comaclensem Episcopum, & Episcopum Adriensem Albericum, qui vel ipsi in ea monasteria quaecumque iactarent iura; ius vero suum in Pomposiam Ravennas Archiepiscopus persequeretur.

XLIV. Eapropter altercantes singuli caussae quidem suae defensionem suscepturi confugere ad Romanum Pontificem Silvestrum II. qui monachus olim Gerbertus nomine anno DCCCCLXXXXIX. IV. nonas aprilis Gregorio V. successerat: non enim Iohannem XVII. Graecum hominem, antea Episcopum, sive, ut iactitabat ipse, Archiepiscopum Placentinum, de quo exstat iudicatum e Pomposiano tabulario a Muratorio editum (a), recusumque a nobis in diplomatico codice, multum curamus, qui nimirum, vivente adhuc Gregorio V.

(a) Antiq. med. aevii tom. II. pag. 959.

gorio V. anno eodem DCCCCLXXXXIX. in Romanum fuerat Pontificem assumptus. Confugere etiam debuerant illi ad Ottonem III. Imperatorem, qui praeceptorem habuerat Gerbertum ipsum excellenti pro eo tempore doctrina praeditum, non tamen magicae artis scientia, ut de eo fabula narrata est, qua ad pontificiam dignitatem extolleretur. In re itaque maximi momenti tum Silvestro Pontifici, tum Ottoni Augusto aptissimum visum fuit, si publico conventu habito coram Episcopis pluribus, Abbatibus, iudicibus, aliisque proceribus litigatores adessent, & caussa ageretur eorum. Igitur Ravennam convenere cum Romanus Pontifex, tum Imperator *ad iustitiam faciendam, & altercationes deliberandas*. Adfuere Episcopi Petrus Cumanus, Otbertus Veronensis, Leo Vercellensis, Dominicus Sutriensis, Sergius Caesenas, Georgius Comaclensis, & Albericus Adriensis; tum sanctus Odilo celeberrimus s. Petri Cluniacensis Abbas, Andreas Abbas s. Salvatoris Ticinensis, Giribaldus s. Christinae Ticinensis itidem urbis, Arderardus, seu Arderatus s. Apollinaris in Classe, Bonizo s. Severi Ravennae Abbates, Romualdus Abbas & eremita, Guilielmus, & Iohannes presbyteri & eremitae, Iohannes alter monachus & eremita, *Robertus oblacionarius apostolice sedis Romane ecclesie, Fredericus presbiter sancte Romane ecclesie Cardinale*, plures etiam alii praesertim ex clericis Ravennatis ecclesiae, & una simul *Petrus sacrosancti palatii Lateranensis comes*, Arardus comes, & iudices plurimi, consules, tabelliones, dativi, notarii cum generosis multis hominibus maxime ex gente ducum de *Traversaria*, quos inter *Petrus iudex filius quondam Pauli ex genere ducum, qui vocatur de Traversaria*, atque advocatis ecclesiarum Ravennatis, Comaclensis, & Adriensis, tum Pomposiani monasterii, ac Ticinensis Abbatis s. Salvatoris.

XLV. Principio autem ut de iis omnibus singillatim aliqua adnotemus, Petri Cumani mentio in Ottoniano diplomate, quod commemoravimus superius, Pomposiae dato occurrit, qui Ottonis archicancellarii munere fungebatur.

Leo

Leo Vercellensis Episcopus, de quo agit Ughellius (*a*), ille est, cuius acta in Italiae illius aevi historia magis sunt famosa, quam quae Episcopum deceant, de cuius aeterna vita ambigere visus fuit Guilielmus Abbas Divionensis, qui eum semper infestum habuisse dicitur, sed in placito nostro *Leo prudentissimus* appellatur, & *logotheta sacri palatii*. Dominici Sutrini Episcopi haud meminit Ughellius quidem (*b*), quod adnotaverat olim Muratorius (*c*), bene vero Coletus, qui Ughellianum opus persecutus est, & Gallettius (*d*). Sergium etiam agnovit Ughellius (*e*) monachum antea ad Caesenatem inde Episcopatum evectum, quae urbs saeculo fere integro undecimo Episcopos habuit s. Benedicti monachos. Ughellius idem (*f*) Georgium novit Comaclensem Episcopum, minime vero Albericum Episcopum Adriensem, ut etiam Muratorius laudatus advertit (*g*), qui propterea inter Astulphum Romanum, & Petrum I. Adrienses Episcopos erit reponendus. Deest etiam Albericus noster in serie Episcoporum Adriensium, quam contexuit comes Carolus Silvestrius Rhodiginus (*h*). Insuper commorantem adhuc in Italia Odilonem habemus, qui Romam Gregorio V. Romano Pontifice primum profectus illud saepe deinde relegit iter, tum dignitate, tum potissimum virtutibus eximius vir, sive Italiae negotia pertractaturus, sive Apostolorum veneraturus limina, ut tantis patronis suum pie obitum commendaret. Incertum nobis, an qui *Romualdus Abbas & eremita* dicitur, idem, aliusve sit ab Romualdo monacho, qui placito subscripsit, multoque incertius, an ipse Camaldulensium parens, quod dubio procul Mittarellius contendit cum Costadonio suo (*i*), quem idcirco in placito Abbatem dictum censet, *utpote qui olim*

(*a*) Ital. sacr. tom. IV. in Episc. Vercellen. num. 49. pag. 772.

(*b*) Ibid. tom. I. in Episc. Sutrin. num. 12. pag. 1274.

(*c*) In epist. ad Gorium symbol. litter. Gorii tom. V.

(*d*) In epist. sull'origine de' Girolamini pag. 121.

(*e*) Ital. sacr. tom. II. in Episcop. Caesen. num. 30. pag. 447.

(*f*) Ibid. tom. II. in Episc. Comacl. num. 5. pag. 483.

(*g*) In epist. ad Gorium laudata.

(*h*) Istor. delle paludi Adriane pag. 156.

(*i*) Annal. Camald. tom. I. p. 244.

olim praefuerat monasterio Classensi, vel quia plura monasteria illius se disciplinae subiecerant. Monachus vero, & eremita dictus, quia utramque vitam in se copulabat, coenobiticam, & solitariam. Qua in re quidem, licet nil exploratius proferri queat, quod firmet sententiam, tamen cum doctis viris nos lubenter sentimus; neque enim tantillum moratur nos, Romualdum Camaldulensium ducem anno MI. annos natum LXXXXIV. retenta antiqua de illius ortu chronotaxi, quam iidem revera retinendam iudicarunt (*a*): nam qui annis C. vixit, ac XX., valetudine firmus, & incolumis iure poterit & merito censeri aetatis suae anno LXXXXIV., qui propterea Ravennam petierit ad negotia peragenda etiam non sua, quae nihilominus in suo agebantur s. Apollinaris monasterio coram Pontifice Romano, atque Imperatore, quibus in deliciis quammaxime erat Romualdus, quibusque propterea praesentem se sistere aequum iudicaverit, ab illis etiam fortasse expetitus. Nec aliter profecto Muratorius (*b*) sentit his verbis: *Habes heic sanctum Romualdum clarissimum institutorem monachorum & eremitarum Camaldulensium Ottoni III. Imperatori inter paucos carum; cuius vitam accurate digestam nuper publici iuris fecit P. D. Bonifacius Collina eiusdem religiosi ordinis alumnus, & publicus in Bononiensi gymnasio lector. Si ei perspecta fuisset charta haec, eius mentionem, ut puto, non omisisset.*

XLVI. Certo autem Pomposiani erant, qui placito aderant, Guilielmus, & Iohannes presbyteri & eremitae, ac Iohannes alter monachus itidem & eremita. Guilielmum enim olim Pomposiae Abbatem, de quo superius a nobis actum fuit, censemus una cum laudatis scriptoribus Camaldulensibus, quem nihilominus non confundendum diximus cum Guilielmo Romualdi discipulo, qui in Perei secessu cum eo subsiderat: Iohannem vero presbyterum & eremitam, qui tunc erat Pomposiae Abbas, non quem illi dixere in Polonia deinde martyrem; iam enim supra a nobis indicatum est, solo presbyteri nomine presbyteros Abbates saepius vocatos fuisse. Sub Bonizone autem, qui hisce temporibus Ab-

(*a*) Annal. Camald. tom. 1. pag. 2. (*b*) Epist. ad Gorium laudata.

bas fuit s. Severi Ravennae, monasterii *praepositus* erat Guido celebratissimus dehinc & ipse Pomposianus Abbas. Fredericus deinde presbyter Romanae ecclesiae Cardinalis, qui placito adfuit, Saxo genere, aetate iuvenis hoc ipso anno Silvestri Pontificis legatus iussus fuit in Saxoniam exire, & synodo in caussa dedicationis Gardersheimensis ecclesiae ad XII. kalendas iulias Palithi indictae praesidere, e qua tamen ob concitatas turbas re infecta discedens, ut Tagmarus refert (*a*), Romam reversus, atque Pontifici, & Imperatori rerum gestarum serie narrata, paullo post electus Ravennas Archiepiscopus fuit. Placiti vero dati tempore Ravennatem adhuc ecclesiam regebat Leo, qui placito interfuit verosimiliter non per semet, sed omnino per advocatum ecclesiae suae Petrum iudicem sacrosancti palatii. Ipse autem necdum dignitatem abdicaverat III. nonas iunias, qua die quaedam sub annuo censu bona donavit Bonizoni Abbati monasterii s. Mariae in Palatiolo non multum Ravenna dissiti, nec cum altero in Tuscia confundendi, ut Mabillonius confundit (*b*), quod iam adnotarunt Camaldulenses scriptores (*c*): litterae enim Leonis, quas ex Cardinalis Casanatae autographo Mabillonius idem edidit primus (*d*), deinde laudati scriptores (*e*), datae fuere die secunda mensis iunii indictione XV. & hoc extremum Leonis Archiepiscopi factum fuit, cuius successor Fridericus mense novembri episcopalem quidem dignitatem Ravennae obtinebat.

XLVII. Tandem *si qua superesset dubitatio*, ad Gorium scribebat Muratorius (*f*), *an celebris Traversariorum Ravennatum familia, quae postea ipsi civitati dominata fuit, ex ducibus descenderet, en luculentum testem, qui rem certam statuit in Petro iudice, qui placito adsidebat, filio quondam Paulli ex genere de Traversaria*. Occurrit autem hic Paullus dux *qui vocatur de Traversaria* in membrana quadam a nobis alias referenda, quae

(*a*) In vita s. Bernardi Episc. Hildesheimen. num.28.

(*b*) Annal. Bened. tom. IV. p.147.

(*c*) Annal. Camald. tom.I. pag. 254.

(*d*) De re diplom. lib. V. pag.446.

(*e*) Annal. Camald. tom.I. in append. col.166.

(*f*) Symbol. litter. Gorii tom.V.

quae ad annum pertinet omnino DCCCCLXXXIII., una cum altero eiusdem filio Paullo Ravennatis ecclesiae hypodiacono, ac monasterii sanctorum Iohannis & Barbatiani Abbate. *Sed quinam fuere duces isti*, Muratorius persequitur (*a*), *in historia Ravennate tam saepe memorati? Plausu excipienda mihi visa est praelaudati P. Collinae coniectura, scilicet Liutprandum Beneventi ducem a Desiderio Langobardorum Rege deiectum Ravennam se recepisse, servatumque ducis titulum ad filios, nepotesque suos transmisisse.*

XLVIII. Igitur, ut redeamus ad rem, his adstantibus singulis, *a summo usque ad expletam roborationem testium* relectus libellus est a Constantino Pomposiano Abbate sexdecim annis antehac Iohanni XII. Ravennati Archiepiscopo exhibitus, quo ab omni prorsus Abbatis Ticinensis s. Salvatoris iurisdictione tum Pomposiae, tum s. Vitalis in Pomposiana insula monasteria subducerentur *cum omnibus ad ipsi monasterii pertinentibus in territorio Comaclensis*. Deinde Andream Salvatorianum Abbatem *cum advocatore suo nomine Rainaldus ex genere Langobardorum* ter sciscitatus est *Petrus sacrosancti palatii iudex & advocatus sancte Ravennatis ecclesie*, an quid opponerent illi libello supplici, sive petitionis chartulae, cui, interpositis, uti autumari par est, tum Silvestri Pontificis, tum Ottonis Augusti officiis, responderunt: *Laudamus eam, quia bona est, & volumus, ut sit firmam & stabilem in perpetuum, statimque adprehendiderunt in manibus suis virgam, & miserunt in manu supradicto Petro iudex sacrosancti palatii, & advocatus sancte Ravennatis ecclesiae, & dixerunt: Ecce refutamus tibi in vice sancte Ravennatis ecclesie ipsum monasterium sancte Marie, qui vocatur in Pomposia, & monasterium sancti Vitalis martiris in ipsa insula posito, & omnibus rebus que in ipsa charta petitionis relegitur, ut habeant sancta Ravennas ecclesia ipsum monasterium sancte Marie, qui vocatur in Pomposia, & sancti Vitalis martiris in perpetuum*; adeo ut si umquam contradixissent iidem, vel contra patrassent, *auri optimi libras decem* Ravennati ecclesiae, eiusque Archiepiscopis persolverent.

(*a*) Symbol. litter. Gorii tom.v.

rent. Simili deinceps modo ab eodem iudice interrogati Georgius Comaclensis Episcopus *cum advocatore suo nomine Andreas ex genere consulis & tabellio*, atque Albericus Episcopus Adriensis, sive (ut in placito legitur) Adrianensis *cum advocatore suo nomine Apollinaris qui vocatur Ubertus de ponte Augusti, si aliquid vellent dicere de ipsa carta petitionis de supradictis monasteriis sancte Marie, & sancti Vitalis .... ipsi Episcopi pariter cum advocatoribus suis dixerunt: Laudamus eam, quia bona est, & volumus, ut sit firmam & stabilem in perpetuum*, sancita in semet poena eadem, solvendarum nimirum auri optimi librarum decem. Quibus peractis Petrus iudex dixit: *Deprecor vos omnes, qui hoc auditis, & videtis pro futuro testimonio.*

XLIX. Datum hoc placitum est *anno Deo propitio pontificatus domini nostri Silvestri summi Pontificis & universalis Pape in Apostolica sacratissima beati Petri Apostoli domini sede secundo; sicque imperante domino nostro piissimo perpetuo Augusto Ottone a Deo coronato pacifico magno Imperatore in Italia vero anno v. die quarto mensis aprilis indictione quartadecima infra claustra monasterii sancti Apollinaris qui vocatur in classe*. Statim autem subscripserunt primo quidem qui conventui praeerat, Romanus Pontifex hacce formula usus: ☧ *Ego Silvester sancte catholice & Apostolice ecclesie Romane presul huic refutacioni & sponsioni ut supra legitur presui & subscripsi.* Ubi cum Muratorio ad Gorium scribente (*a*) libet advertere, ignotum fuisse immortali ecclesiasticorum annalium parenti Baronio, hoc anno Silvestrum Pontificem Ravennae fuisse versatum. Dehinc subscribit *Otto servus Apostolorum*, de quo titulo ab Imperatore Ottone III. adhibito libro consequenti a nobis erit dicendum. Post Ottonem Rodbertus diaconus, atque *oblationarius* Romanae ecclesiae, de quo multa pertractat clarissimus Gallettius (*b*), quem sequuntur Episcopi Sutrinus, Cumanus, Veronensis, & Comaclensis; deinde s. Salvatoris Ticinensis, s. Apollinaris in classe, atque sancti Andreae maioris Abbates,

(*a*) Gor. symbol. litter. tom. v.

(*b*) De' Primiceri, e degli altri uffiziali della santa sede pag. 19.

tes; post quos Romualdus monachus, Constantinus Ravennas tabellio, Petrus Dativus, quidam logotheta palatii, cuius haud nomen legere est, Andreas tabellio, ac postremo tabellio alter Ravennas, cuius & nomen lacuna continetur, sed Constantinus alter est, de quo in placito, cuius & ipse scriptor fuit, absolvitque tabulas.

L. Iudicium hoc, sive placitum insigne in celeberrimo Classensi monasterio habitum paucis passuum millibus ab Ravenna urbe, & olim ad mare sito *a Muratorio*, inquiunt Camaldulenses Mabillonii nostri (*a*), *ex pergamena authentica, sive ex autographo notarii, qui illud litteris consignavit, inventum apud Bonifacium Rangonium marchionem non minus ex antiqua & clarissima nobilitate, quam ex eruditione inter Mutinenses praestantem, missum fuit ad eruditissimum, suique & nostri amantissimum virum Antonium Franciscum Gorium, qui volumini v. suarum* Symbolarum litterariarum *inseruit*. Quinimo & epistolam per quam doctam ea occasione, veluti sui erga ipsum Gorium numquam delendi amoris pignus, etiam misit Muratorius anno MDCCXLVIIII. XII. kalendas iulias haec inter reliqua scribens: *Indignum fortasse non erit erudita tuarum* Symbolarum *collectione nobile placitum, quod ad te mittendum statui, veluti monumentum, unde non unum lumen historiae veteri affulgere queat. Favente fortuna pergamenam authenticam, sive autographum notarii, qui illud litteris consignavit, offendi apud Bonifacium Rangonium marchionem non minus ex antiqua & clarissima nobilitate, quam ex eruditione inter cives nostros praestantem*. Nec miretur quis, omissum placitum hoc a Muratorio ipso suis in voluminibus antiquitatum medii aevi: *Quo tempore* enim, ait idem, *ego colligendis antiquitatibus Italicis medii aevi operam dabam, si placitum hoc mihi occurrisset, in illud opus perquam lubenter intulissem*. Subdit deinde post multa: *Neque silebo, eiusdem quoque vetustum exemplum in pergamena adservari a supra laudato marchione Rangonio, in cuius calce haec leguntur: Et ego Bonus Dei nutu tabellio de villa Baurie & notarius sancte Pomposiane ecclesie ita ut vidi in autentico instru-*

(*a*) Annal. Camald. tom. I. pag. 244.

ſtrumento quod legere potui ſcripſi in milleſimo CLVIII. *tempore Adriani Pape, & Frederici Imperatoris in menſe aprilis indictione* VI. *Rome in domo Petri Rici oſtiarii domini Pape*. Haec Muratorius. In noſtro Pompoſiano codice diplomatico pluries membranae occurrunt exſcriptae ab eodem Bono Pompoſiani monaſterii notario, uti dicemus alibi, qui quum Romae exemplar ex autentico placito fidem faciat exaraſſe; coniectandi locus eſt nobis, controverſiam aliquam anno eodem MCLVIII. agitatam fuiſſe, pro qua exhibendum eſſet placitum illud. Suſpicamur etiam, ipſius exemplar a Bono notario deſcriptam ad Pompoſianum aliquando tabularium pertinuiſſe, unde neſcio quo caſu ad Rangonianum tranſierit.

LI. Nos quidem autographum ipſum, ſive membranam penes clariſſimum marchionem ſalutare, & tamquam cimelium antiquitatis ſacrae rarum deoſculari peroptabamus, ubi Mutinam nos contuliſſemus Ateſtii tabularii penetrandi cauſſa, conſulendaeque bibliothecae: verum ipſe perhumaniter, ſicut ſuus eſt mos, nobis omni aſſeveratione affirmavit, antiquas pene ſingulas tabulas, quae ſui erant domeſtici archivi, miſſas iampridem ab eo ad Ioſephum Aloyſium Amadeſium Ravennatis Archiepiſcopi chartophylacem, quum eas ad Ravennatem omnino eccleſiam pertinere cognoviſſet; quo viro Romae humanis exempto, tabularum earumdem ſors ipſi incerta. Spes tamen ſupereſt nobis, ut in eccleſiae eiuſdem archivo eae repoſitae fuerint, reponanturve aliquando. Interim placitum ipſum *viſum eſt* Camaldulenſibus ſcriptoribus *denuo recudendum in appendice* (*a*), *tamquam egregium monumentum, quod tot piorum & celebrium virorum nomina complectatur.* A nobis id iterum factum non pigeat in noſtra mantiſſa, ſive diplomatico codice, quum illud ad rem Pompoſianam in primis certe, ac ſumme pertineat, eo vel maxime quod tabulae huiuſmodi aciem nobis inſtruant ad Ottoniani diplomatis luculenter vindicandam auctoritatem, in quod vires noſtras omnes conferemus inferius. Accedit quod ad Gorium ſcribebat

(*a*) Annal. Camald. tom. I. pag. 245. & in append. tom. eiuſd. pag. 160.

bebat Muratorius de hoc placito hisce verbis (a): *Quanti autem faciendum sit, facile quisque perspiciet; illud quippe celebrarunt suprema duo christiani orbis luminaria, eique interfuere tot illustria tam ecclesiastici, quam saecularis ordinis capita; scilicet acta fuit caussa coram Romano Pontifice Silvestro, qui antea Gerbertus ex raro scientiarum cultu sibi grande nomen quaesierat, sed apud ignarum vulgus ob eadem studia in sinistram famam incurrerat, uti & coram Romanorum Imperatore Ottone III. Augusto.*

L'I. Solemni autem istiusmodi cessione iurium uni Ravennati Archiepiscopo facta ab omnibus iis, qui in Pomposianum illa fuerant olim caussati, optimus maximusque Imperator ea munificentia usus, quam in monasteria plura exercuerat, in Casinense potissimum, atque Farfense, cum Frederico Archiepiscopo Ravennate negotio inito, ab eoque Pomposianum consecutus monasterium, quod Ravennati ecclesiae accesserat, eidem bona alia impertitus est novo diplomate, videlicet *omnia placita districtus & bannum de omni terra sancti Apollinaris & de omnibus episcopatibus sive comitatibus de quibus precepta habentur in sancta Ravennati ecclesia*. Res isthaec omnis absoluta est, atque transacta omnia anno eodem MI. X. kalendas decembris. Nam Pomposiano monasterio tunc datum celeberrimum fuit diploma ab Ottone, quo, coenobio ipso ab qualicumque subducto Archiepiscoporum utique Ravennatum, aliorumve omnium iurisdictione, mansurum illud regia sub una defensione pientissimus Imperator declarat: *Unde abbatiam*, ait, *sancte Marie in Pomposia ab omni subiectione Archiepiscoporum sive aliorum excutimus ut regali sit nulli dominatui persone subiecta*; subditque: *sintque monachi eius ab omni secularis servitii infestatione securi*. Confirmato deinde diplomate primum concesso Pomposiae pridie kalendas aprilis anni ipsius, instaurataque *centum librarum auri* cocti in Imperatorii praecepti raptores poena quam sanxerat, haec repetit: *Qui* (monachi) *de suis qualem voluerint Abbatem eligant ab Episcopo Comaclensi consecrandum. Qui sibi pro pecunia, vel pro aliqua humana potestate molestus esse voluerit veniat ad Archiepisco-*

(a) Symbol. litter. Gorii tom. v.

piscopum suum Ravennatem ab eo benedicendus. Et si in hoc isto quod in priori invenerit ad qualemcumque Episcopum desideret causa consecrationis properet. Recognitae tabulae fuere ab Heriberto cancellario vice Petri Episcopi, dataeque X. *kalendas december anno dominice incarnationis* M. *primo indictione* XV. *anno tertii Ottonis regni* XVII. *imperii* VI. *actum Ravenne feliciter.* Monogramma adest Ottonis eiusdem, pendetque plumbeum e membrana sigillum Imperatoris. Hoc sane diploma autographum Pomposiano in tabulario omni diligentia custoditum primus edidit Margarinius (*a*), & post eum Ughellius (*b*), pluribus tamen scatens erroribus, haud servata authenticarum tabularum fide: ex quo propterea Fontaninio perillustri quidem viro facilius fuerit illud pro falso traducere (*c*), in quem tamen omni suo conatu aciem obvertit Muratorius (*d*). Verum quum Ottonianum hocce diploma rerum Pomposianarum primum, ac summum iure censeatur fundamentum, quo tantum nobilitatis, atque decoris, bonorum, ac iurium fuerit Pomposiae collatum, &, ut Mabillonii dicamus verbis (*e*), *celebris fuerit ab eo tempore haec abbatia*, operae pretium nos facturos existimamus, si contra liberiorem Fontaninii sententiam absolutas pro viribus ad diplomaticas leges unacum Muratorio laudato vindicias illius capessendas duxerimus, quod nobis bene cessurum confidimus, ubi Fontaniniana momenta, quae obiecta sunt, ad singulare examen revocata exhaurire poterimus. Oratio vero isthaec quum tantas inter angustias compelli facile nequeat, in subsequentem (ne vagi videamur & exleges) rem omnem proposuimus librum conferre, qui diplomatis unius apologiam universam complectatur.

LIII. Interea illud praeterire non possumus, rem istammet totam non concinne satis, aut fallimur, nobis videri, ac diligenter expositam a Mabillonio perdiligente sane & critico

(*a*) Bullar. Casinen. tom. II. constit. LXX. pag. 64.

(*b*) Ital. sacr. in Archiep. Ravenn. tom. II. num. 66.

(*c*) Difesa del dominio della s. sede sopra Comacchio part. II. pag. 132. e 326.

(*d*) Piena esposiz. del dritto imper. ed Esten. sopra Comacchio cap. 16.

(*e*) Annal. Bened. tom. IV. p. 147.

tico homine, qui Ottonianas huiusmodi tabulas ex Ughellio, quem laudat, referens haec ait (*a*): *Fridericus in eius*, (Leonis Archiepiscopi Ravennatis) *locum subrogatus abbatiam Pomposiae, petente Ottone Imperatore, ab omni subiectione Archiepiscoporum exemit, ut regularis abbatia esset, nullique alteri praeterquam Imperatori subiecta, essentque monachi a qualibet servitute immunes, haberentque potestatem eligendi Abbatis, qui benedictionem a Comaclensi Episcopo acciperet*. Diplomatis autem verbis recensitis, quibus bona permutata ab Imperatore indicantur, & Ravennati Ecclesiae concessa, hoc est *omnia placita, & districtus, & bannum de omni terra sancti Apollinaris, & de omnibus episcopatibus, & comitatibus*, suo, ut dicitur, marte hoc Mabillonius addit: *eidem ecclesiae subiectis*; adeout non aliter fortasse ea intelligenda censuerit, quae in diplomate leguntur: *de quibus praecepta habentur in sancta Ravennati ecclesia*. Tandem actum diploma notavit XV. kalendas decembris, *quo perinde tempore Leo archiepiscopatu iam cesserat*. Id vero ipsum Itali nostri Mabillonii recantant, qui de litteris agentes Leonis Archiepiscopi Ravennatis, quarum superius & nos meminimus, Bonizoni Abbati Palatioli datis, ubi Fridericum successorem tamquam Metropolitanum ecclesiae Ravennatis Germanicae legationis rationem redditurus in synodo Tudertina hoc anno MI. VII. kalendas ianuarias habita sedisse advertissent, haec subdunt (*b*): *immo Archiepiscopus erat iam a die decima septima novembris, qua, petente Ottone Imperatore, privilegium concesserat abbatiae Pomposiae, eam ab omni Archiepiscoporum successorum Ravennatum iurisdictione eximens*.

LIV. Haud profecto alucinatos tantos viros dixerimus, quorum mens, atque consilium non aliud certe fuit, quam factae permutationis negotium Imperatorem inter, ac Ravennatem Archiepiscopum referre, adeout a Friderico Archiepiscopo, qui Pomposianum monasterium cesserat, iura omnia, quae deinde Imperator suo firmavit diplomate, tamquam a fonte emanaverit. Si quid igitur hac in re expri-

(*a*) Loco laud.

(*b*) Annal. Camald. tom. I. pag. 254.

menda peccasse videantur sapientissimi monasticae historiae conditores, vix illud sit, non Fridericum, petente Ottone Imperatore, illud concessisse privilegium Pomposiae, ut regium deinceps monasterium esset, ab qualicumque servitute immune, atque ab omni Archiepiscoporum subiectione exemptum, quum tantum iurium, quae unam praeseferunt omnino, atque requirunt regiam potestatem, ab Ravennate numquam posset Archiepiscopo derivare; bene vero Imperatorem ipsum Ottonem sua auctoritate, suoque diplomate singula sanxisse, ubi a Friderico Archiepiscopo permutatum obtinuerat Pomposianum monasterium. Praeterea illa diplomatis verba: *de quibus praecepta habentur in sancta Ravennati ecclesia*: quo videantur sensu vere proprieque accipienda, libro consequenti, in quo cum Fontaninio res nobis erit, manifestum fiet. Denique datum diploma non XV. kalendas decembris, sed X. dicendum est, ut revera penes Margarinium legitur (*a*), quin & ipso in Pomposiano autographo; adeout propterea Fridericus primum Ravennas Archiepiscopus occurrat die quidem vigesima secunda, minime vero decima septima novembris.

LV. Pomposiae autem monasterio tamquam insignito huiusmodi summis, praeclarisque privilegiis, argumentum sane tum pietatis, ac religionis antiquae, quae Ottonis Imperatoris mente insederat, tum sapientiae singularis, atque sanctitatis, qua se tueretur ipsum monasterium, & praefulgeret, par est credere, reipsa & animo gratissimos in Ottonem Augustum Pomposianos monachos; adeout quum non multo post, V. videlicet kalendas februarias anni consequentis MII. apud Paternum, non longe a Civitate Castellana (*b*) vita decesserit optimus, ac beneficentissimus Imperator, non modo eius nomen in sua statim retulerint necrolo-

(*a*) Bullar. Casinen. tom. II. constitut. LXX. pag. 64.

(*b*) Ita quidem Leo Ostiensis lib. II. Chron. Casinen. cap. 25. Baronius tamen tuetur defunctum Ottonem anno sequenti: ad haec anonymus Casinensis Sutri ipsum obiisse scribit apud Muratorium (rer. Ital. scriptor. tom. V. pag. 55.) ex cod. sign. num. 47. Casinensis monasterii; licet in cod. altero sign. num. 199. deficiat vox *Sutri*.

crologia, quod certe quidem constaret, nisi ea singula, quae ad Pomposiam pertinent, absumpsisset aevum, in quae eorum, qui benefecerint, nomina transferre consuescerent, quod in aliis factum coenobiis communi tunc temporis usu ostendit Mabillonius (*a*), factumque revera de ipso Ottone in Casinate etiam monasterio eius necrologia aperiunt penes Gattulam (*b*), verum etiam quibuslibet annis Ottonis anniversarium emortualem diem, piacularibus sacrificiis factis, celebraverint. Hoc vero ipsum ad veteris consuetudinis formam, qui originem suam altius repetentes, sancti Benedicti Ferrariae urbis monachi Casinates ad Pomposianos illos, quibus nomine & re heredes sunt, ac successores, iure & merito referunt, solemniter quotannis persolvunt, decretis quoque eo die pro Ottonis animae expiatione sacrificiis faciendis ab monachis singulis. Quinimo ad publicum, perenneque grati animi monumentum, compositis rebus post diuturnam amplissimi coenobii constitutionem, factum est, ut perpetuum memores beneficiorum monachi, quod iamdiu fortasse fuerant animo meditati, exsequerentur, decernentes nimirum tam bene de Pomposianis merito Augusto, ponentesque statuam lapideam singulari opere, artificioque perfectam cum inscriptione praeclara in magnificentissimo monasterii eiusdem propylaeo:

IMP . OTTONI . III . AVG
OB . REGIAM . IN . POMPOSIANOS
MVNIFICENTIAM
BENE . DE . SE . MERENTI
MONACHI
SVCCESSORES . ET . HAEREDES
M . P

(*a*) Annal. Bened.

(*b*) Histor. Casinen. tom. II.

LVI. Iam vero a dato Ottoniano diplomate extremum etiam obiit diem venerabilis vir Iohannes Abbas, de quo vix biographus alter ſaepe laudatus loquens ſcribit: *eo defuncto, & in pace perpetua locato, atque ſicut nominis, ita beatitudinis angelorum collega effecto*; adeout ipſius obitus tempus aſſignare nobis haud facile liceat. Id factum Mabillonius aſſerit (*a*) non multo poſtquam ipſe fuerit electus Abbas, quae tamen ſententia utinam poſſet exploratius confirmari. Re quidem vera perdifficilem eam ſemper provinciam agnovimus, Pompoſianorum antiſtitum colligatam inter ſe, certamque chronologiam texere, tum veterum ſcriptorum inopia, qua fit, ut fere perpetua caligine & tenebris circumfuſos nos doleamus, tum ea, quae Pompoſiani potiſſimum monaſterii erat, conſuetudine, ut viri ſanctiſſimi rem quidem capeſſerent publicam, ſaepeque ſolitariae vitae cupidi ſuſceptam dimitterent, inque ſuum locum alios ſubſtituerent, & ſupponerent, qui ſuorum praefecturam gererent, rurſus aliquando ad publica commoda quod oneris detrectaſſent, in ſeſe reciperet, iterumque viciſſim abdicarent deinceps; quae res hiſtoria procedente clarius patebit.

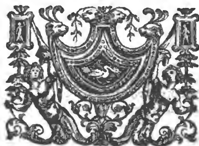
LVII. Ut vero de Iohanne Abbate, quae ſuperſunt antiqua recenſeamus monumenta, lacera exſtat membrana in Pompoſiano tabulario, qua bona conceduntur nonnulla ab Iohanne eodem Leoni cuidam ſancto, & Mariae vinculis iugalibus ſociatis; quae quidem bona Comacli erant *in regione ſancti Laurentii* ſita, ſuis circumſcripta finibus, atque menſuris, quorum etiam conceſſio ſingulis XXIX. annis inſtauranda iure emphyteuſis eſſet ſub annuo quatuor argenti denariorum cenſu, *calciario*, ut loquebantur veteres, hoc eſt oblatione reddita, & poena in violatores decreta, ut auri ſolverent uncias duas, teſtibus adhibitis, ac tabellione, Petro nimirum, qui litteris tabulas conſignavit, in quibus ſe *Dativum* ſubſcripſit, & eo cum ſubſcripſere iugales

(*a*) Annal. Bened. tom. IV. lib. 54. §. 59. pag. 261.

les ipsi, ac testes. Datae eae fuerunt *anno Deo propicio pontificatus domini nostri Silvester summi Pontifici, & universali Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini Jede anno sesto die octavo mense genaio indictione prima Cumiaclo*. Quare ad annum MII. pertinet charta, qui primam reapse praeseferebat indictionem, fuitque extremus Silvestri Pontificis annus, qui anno sequenti MIII. obiit IV. idus maias; quare sextum falso notarius scripsit pro tertio. Igitur Iohannes anno MII. adhuc in vivis erat, & Pomposiae Abbas. Quinimo & alia habetur eodem in archivo similis membrana ab ipso conscripta notario, in qua concessio continetur ab Iohanne eodemmet facta Iuliano Venetico, & Gualderadae coniugibus agri cuiusdam cum domo columellis clausa Comacli *in regione sanctae Mariae, quae vocatur in Fermonsa*, indicatis ipsius longitudine, latitudine, atque lateribus, formulisque a primis non longe diversis adhibitis. Membranae vero hae praefiguntur chronologicae notae: *Anno Deo propicio pontificatus domini nostri Iohannis summi Pontificis, & universali Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede tercio, regnante vero domino Enricus Rex in Italia sede anno tercio die vigesimo december indictione quarta Cumiaclo*: hoc est anno MV. qui pontificatus Iohannis XIII. tertius erat, & tertius Henrici Regis. Regionis sanctae Mariae *in Fermonsa* Comacli urbis meminimus alibi. En itaque superstitem Iohannem Abbatem Pomposiae ad finem anni MV. cuius etiam mortem ad annum saltem MVIII. protrahendam duxit Bacchinius in manuscripto Pomposiani tabularii catalogo, eo fundamento innixus, quod in tabulario eodem, quae nomen Guidonis successoris exhibent tabulae anno MX. omnino auspicentur. Nihilo tamen secius Guidonis electio integro fortasse anno, sive altero etiam erit anteponenda. Sed de hac re inferius.

LVIII. Utut res fuerit, quod in tanta temporum obscuritate definire facile non est, id certum habemus, Guidonem ipsum primo Pomposiae Abbatem nobis obvenire anno eodem MX. Guidonem, inquam, illum, virum sane incom-

comparabilem , ac longe . praestantissimum , praecipuum Pomposiae decus , & ornamentum , qui quum Pomposiano monasterio summa cum laude recte , sanctequè factorum ; & magnorum in rempublicam meritorum quadraginta fere praefuerit annorum cursu , mirum haud erit , si primus Pomposiae Abbas aliquando sit dictus , & habitus . Divinae enim gratiae suppetiis , industriaque Guidonis eo devenit Pomposianum monasterium , teste Guidone altero Arretino monacho vel ipso Pomposiae , in sua ad collegam Michaelem monachum epistola , ut saeculo undecimo monasteriorum omnium illud censeretur in Italia princeps . Haec profecto huiusmodi sunt , ut nosmet , viresque nostras , quantae quantae tamdem sint , & operam conferre omnem destinemus ad maximum Guidoni , quantum in nobis erit , venerationis , amoris , gratique animi testimonium , quo inclitae tanti viri virtutes , & res praeclare gestae ab eo , quas libris historiae nostrae , qui tertium excipient , complectemur , a nobis ipsis suo in lumine collocentur , quibus vivens multo ornatissimus , atque spectatissimus , post gloriosum vero eius e vita discessum laude fuerit , immortalitateque donatus .



LIBER

LIBER TERTIUS.

I. QUI nostra aetate insignes floruerunt doctrina viri, atque omnigena eruditione praestantissimi, Iustus Fontaninius, & Ludovicus Antonius Muratorius, celeberrimam fecere caussam diplomatis, quod anno MI. monasterio Pomposiano concesserat Imperator Augustus Otto III., quodque autographum in Pomposiano ipso tabulario sancti Benedicti Ferrariae plurimis, maximique faciendis membranis antiquis locupletissimo diligentius asservantur. Quum enim animo conceperit suo, uti videbatur, Ancyranus ille Archiepiscopus Europea singula archiva apocryphis expurgare, falsisque tabulis, Ottonianum etiam diploma Pomposiae datum, multis adductis speciosis ratiunculis potius, quam argumentis solidis inter falsa, confictaque omnino amandare primus omnium non dubitavit, Veronensem imitatus illum, qui cum Brixianis aemulis de Cenomanorum contendens sede, opponentibus ipsis celebrem Catulli Veronensis pentametrum (*a*):

Brixia Veronae mater amata meae:

libere Catullo versum hunc abiudicavit. Ab diplomate contra, & a Pomposiana caussa stetit constantius cavillantem Fontaninium convellens Muratorius eo profecto argumentorum genere, ac pondere, ut numeris omnibus vindicias Ottoniani diplomatis fecerit absolutissimas. Non autem inconsulto ea in re Fontaninius egit, sed provido sane consilio, atque iudicio, qui apostolicae sedis maximi quidem momenti caussam peracturus, & eius iura in Comaclum urbem, totumque exarchatum propugnaturus, non satis ea consistere ipsi visum fuerit, si Pomposianum diploma suo staret talo. Imperialia ex adverso, Atestiorumque iura illas in regiones scriptor Mutinensis defendens, ea perquam firmaturum iri autumavit, ubi Pomposianum ostenderetur authenticum diploma.

II. Huc

(*a*) Carm. 66.

II. Huc pertinent quae olim adnotabat Quirinius (a): *Notum est, quantum chartario Farfensi, Pomposiano, aliisque abusi fuerint exteri quidam scriptores, ut Italorum principum, ac praesertim Romani Pontificis in civitates, & provincias sibi subditas dignitatem, auctoritatemque imminutam irent. Dolemusque vehementissime, minime deesse Italos scriptores, qui ad hunc eumdem scopum consilia, operam, & studia sua referentes, una veluti cum exteris conspiratione ad deprimendam indigenarum principum, & potissimum Romanae ecclesiae potestatem coierunt. Viderint ipsi, quantum eorum mens ab Italica origine diffideat*. Dolemus igitur etiam nos, Pomposianum hocce Ottonis III. diploma dedisse litigatoribus tamquam ansam ad ventilandam, multis utrimque productis, rem controversam, & plenam dissensionis. Nobis profecto cordi summopere est, Ottonianas istiusmodi tabulas contra Fontaninium ab omnimoda falsitatis nota cum Muratorio vindicare; conspicimus enim aperte, concidente diplomate, Pomposiam omnem corruere, pernecessarium esse. Ea tamen mente ad hanc spartam capessendam accedimus, ut longissime simus ab omni partium studio, nobiscum intime recogitantes iura sua cuique venerabundos relinquere, nec nosmet in arenam ultro proiicere, caussamque suscipere, ad quam nullo nos pacto ab rei ipsius argumento vocatos liquido intelligimus. In eo enim haud parum alucinatos viros doctos affirmare audemus, Fontaninium, ac Muratorium, quorum alter pontificia iura plurimum infracta Ottoniano nostro diplomate, alter vero eadem mirifice confirmata falso sibi persuaserint; quum imperiali contra privilegio Pomposiae dato haud illa minui, augerive, sed integra, intactaque prorsus relinqui contendamus, non secus atque imperatoria, quorum neutra a diplomate indicantur, quinimmo ne ponuntur quidem, aut poni umquam ex actionis totius occasione, atque contextu dati diplomatis poterant. Haec autem ex ipsa nostra, quam paramus, oratione, patescentibus argumen-

(a) Dissertat. de monast. Italiae histor. conscribenda nota 3. pag. 87.

mentationibus aperienda confidimus. Quid enim? Nonne in republica litteraria omnes liberi sumus? Leges, ac regulas proponere omnibus licet, imponere non licet. Praevalent istae, si veritate, ac recto fulciantur iudicio; sin minus ab eruditis, & recte sentientibus merito reprobantur.

III. Viderit interea Fontaninius, an ad pontificiam caussam sustentandam opus illi, & aequum fuerit, tamquam confictum Pomposianum sugillare monumentum auro pretiosius, Pomposianosque in ipsos quasi in falsarios palam, atque vehementer invehi. Non primus profecto Fontaninius, qui falsum crimen monachis obiectet: tantae iniuriae audivimus iamdiu ipsis scriptam dicam, hodieque recantatam. Verum contra maleferiatos homines viri omni eruditione probatissimi stilum acuere non solum e nostris, Mabillonius in primis & Counstantius, sed etiam e separatae a nobis, extraniaeque religionis, quorum unum sit laudare satis Iohannem Petrum Ludwigium Borussiae Regis a consiliis, Magdeburgensemque chartophylacem in inferiori Saxonia: *Anno* MDCCXV., ait ipse *mihi A. S. L. H. in Francónia narravit, ita audaces esse .... ut nominatim de coenobio Italiae Casinensi adfirment, monachos ibi omnis generis diplomata praesertim in gratiam Germanorum effinxisse, illisque induisse habitum maximae vetustatis*. Plaudetne cum exauctoratis, examinatisque hominibus Fontaninius, quorum apertas calumnias, qua tamen in re communis cum aliis nobis caussa est, risu potius, & contemptu, quam ratione, ac volumine confutemus? Non profecto inficias ire voluerimus, quemadmodum reliquis in artibus evenit, ut de una eademque re alii aliter sentiant, ita & in arte diplomatica fieri facile posse, ut quae monumenta alteri autographa, & indubitata videntur, eadem alter adulterina iudicet, vel incerta. Haud negaverimus etiam, in tabulariis scripturas non deesse, quae falsitatis notas praeseferre videantur. Verum ut sileamus, regulas haecce in re ab artis magistris constitutas, quibus quando confictae, habentesve auctoritatem scripturae iudicandae sint, liceat detegere, non temere pro-

profecto, atque insolenter aut dubii falsarii pro certis sunt venditandi; aut qualiacumque vetusta monumenta reiicienda indiscriminatim, tabulis non prolatis, ex eo quod quaedam falsa dignoscantur. O utinam vero praestantissimus antistes Fontaninius animo semel revolvisset suo, antiquas, incorruptasque tabulas haud posse impune confringi, ac veluti pessumdari, quin honestati eorum simul iniurii esse videamur, atque id iniuria, qui illas compegerint, aut memoriae tradiderint, quasi perniciosissima fraude, ac magno, impudentique mendacio tam egregie nobis imponere voluerint.

IV. Utut est, studiose, diligenterque, quantum in nobis fuit, autographam in membranam oculos intendimus, scrupulosa quidem cura exactiori suppositam iudicio, atque investigationi, ea hercule mente, ut si quae in illa a nobismet detegerentur maculae, aut suspicionis notae, non quasi patroni indulgentis, ac vindicis praeferentes insigne, sed ad diplomaticae artis primarias, certioresque leges, severum potius, atque censorium supercilium ostentantes, singulas dissimulare noluerimus. Illud iure & merito pertimescimus tamen, ne solertiori peritia quum opus sit ad iudicium ferendum de veteribus scripturis, eiusque exiguam quantum! in nobis segetem conspiciamus, atque materiem, susceptae provinciae nobis ipsis sese difficultas obiiciat, viriumque tenuitas, quae duo desiderio veluti, ac studio nostro obsistant, quasi magis audacter, quam parate veniremus ad dicendum. Sed quum praeclare nobis, ac sapienter illud dictum videatur, in magnis rebus, & arduis etiam aliquid conari atque eniti, ex se magnum esse, durandum nobis fuit, qui semel inceperimus, non secus ac iis, quibus, postquam nomen dedere militiae, capitale est, praesidio, stationeque decedere.

V. Iam vero priusquam totam caussam praetentemus, atque perspiciamus, noverint omnes, Ottonianum diploma, de quo omnis noster est sermo, in publicam primum lucem a Margarinio (a), a quo, sive potius a manuscripto codice

(a) Bullar. Casinen. tom. II. pag. 64.

codice Vaticani archivi exſcripſit Dominicus Raynaldius, retulitque Ughellius (*a*), ac demum ex Margarinio, & Ughellio ipſis Fontaninius noſter (*b*). Pontificiae hic cauſſae defenſor acerrimus nulla, quod ſciverimus, ratione ſuffultus affirmare haud erubuit (*c*), diploma illud ex *hiſtoria exarchatus* ſub Guiliemi Vallae Rheginenſis nomine ab Alphonſo Ceccarellio confiſta prodiiſſe medico Mevanienſi, atque famoſo diplomatum, ſcripturarum, codicumque falſario, qui Pontifice Gregorio XIII. Boncompagno hacce de cauſſa anno MDLXXXIII. Romae capitalem ſententiam ſubiit. Quo profecto ex fonte illudmet primus tranſcripſerit Margarinius, hactenus ſubdubitamus: ſi enim id factum ſit, quod ipſe fatetur, de ſancti Benedicti Ferrarienſis, Pompoſiano nimirum noſtro tabulario hauſtam membranam, Deus bone! hoc intollerabili fecit (abſit invidia verbo) incuria homo ſumme laborioſus. Nam in eo certe quidem Ottonis, ſicuti ſuperius affirmavimus, diploma inter membranas ceteras diligentiſſime cuſtoditur: aſt infidis nimium curis ex ſui ceteroquin haud infrequenti ſaeculi more rem confecit Caſinas ille tabularius, ut verbum de verbo ex eo in ſacram Italiam expreſſum retulit Ughellius; quo uberius datum quaſi pabulum Fontaninio eſt, ut falſi liberrime inſignem ignominiam inureret diplomati. Eapropter peropportunum, atque neceſſarium duximus, tabulas Ottonianas eaſdem ex autographa membrana, ne litterarum quidem neglectis apicibus, adamuſſim exſcribere, & primum ita caſtigatas reddere, unaque Margarinianam, ſive Fontaninianam coniungere recenſionem, quo, utriſque collatis, facilius, atque apertius, quantum haec longe ab illa diſtat, omnibus queat innoteſcere. Ut autem ex Pompoſiani diplomatis ipſo ſcripturae genere, quae Ottonis III. aevo, noſtro quidem iudicio, optime reſpondet, eiuſdemque Auguſti diplomatibus

T 2 reli-

(*a*) Ital. ſacr. tom. II. in Archiep. Ravenn. num. 66.

(*b*) Difeſa del dominio tempor. della ſanta ſede ſopra Comacchio part. II. pag. 326.

(*c*) Ibid. pag. 128.

reliquis, quae aliis in archivis, Casinate praesertim, a nobismet perspecta olim, perpensaque reperiuntur, nostrum vel quisque verum, ac proprium agnoscat autographum, cogaturque fateri, ipsum, sicuti in membrana est, atque eius characterum specimen, quo accuratius potuit, exhibere curavimus.

AUTOGRAPHUM POMPOSIANUM.

In nomine sancte, & individue Trinitatis. Otto tercius servus Apostolorum. Omnium fidelium nostrorum tam presentium, quam & futurorum noverit universitas, quod nos a domno Frederico sancte Ravennatis ecclesie Archiepiscopo monasterium sancte Marie in Pomposia per concambium accipientes e contra donavimus sancte Ravennati ecclesie omnia placita, & districtus, & bannum de omni terra sancti Apollinaris, & de omnibus episcopatibus sive comitatibus de quibus precepta habentur in sancta Ravennati ecclesia. Unde abbatiam sancte Marie in Pomposia ab omni subiectione Archiepiscoporum, sive aliorum excutimus, ut regalis sit. nulli dominatui persone subiecta, sintque monachi eius ab omni secularis infestatione se-

FONTANINIANA RECENSIO.

In nomine sanctae, & individuae Trinitatis. Otto tertius servus Apostolorum. Omnium fidelium christianorum tam praesentium. quam futurorum noverit universitas, quod nos a domino Federico sanctae Ravennatis ecclesiae Archiepiscopo monasterium (a) sanctae Mariae de Pomposa per concambium accipientes, e contra donavimus sanctae Ravennati ecclesiae omnia placita, & districtus, & bannum de omni terra sancti Apollinaris, & de omnibus episcopatibus, sive comitatibus, de quibus praecepta habentur in sancta Ravennati ecclesia: unde abbatiam sanctae Mariae de Pomposa ab omni subiectione Archiepiscoporum, sive aliorum excutimus, ut regalis sit, nulli dominantium personarum subiecta, sintque monachi eius ab omni secularis infestatione

(a) *Margarin.* monasterio.

...episcoporum : omnium fidelium

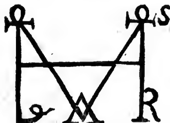
...nno Frederico s. eccl. ravennatis eccl. &c.

...tis Invictissimi

...novis



ſecuri. Qui de ſuis qualem voluerint Abbatem eligant ab Epiſcopo Comaclenſi conſecrandum. Qui ſi ſibi pro pecunia, vel pro aliqua humana poteſtate moleſtus eſſe voluerit, veniat ad Archiepiſcopum ſuum Ravennatem ab eo benedicendus. Et ſi hoc in iſto, quod in priori invenerit ad qualemcumque Epiſcopum deſideret cauſa conſecrationis properet. Si quis hoc preceptum fregerit, componat centum libras auri cocti medietatem kamere noſtre, & medietatem prelibato monaſterio. Quod ut verius credatur, hanc paginam manu propria roboratam ſigillari iuſſimus.



Signum Domni Ottonis Ceſaris invictiſſimi.

Heribertus Cancellarius vice Petri Epiſcopi recognovit.

Data X. kal. decemb. anno Dominice incarnationis M. primo

tione ſecuri. Qui de ſuis qualem voluerint Abbatem eligant ab Epiſcopo Comaclenſi conſecrandum (a). *Qui ſi ſibi pro pecunia, vel pro aliqua humana poteſtate moleſtus eſſe voluerit, veniat ad Archiepiſcopum ſuum Ravennatem ab eo benedicendus: & ſi hoc in iſto, quod in priore, invenerit, ad qualemcumque Epiſcopum deſiderat cauſa conſecrationis properet. Si quis hoc praeceptum fregerit, componat centum libras auri cocti, medietatem camerae noſtrae, & medietatem praelibato monaſterio. Quod ut verius credatur, hanc paginam manu propria roboratam ſigillari iuſſimus.*

Signum D. Othonis invictiſſimi.	Luogo del Monogramma di Arrigo II.	*nis Caeſaris*

Hippolytus Cancellarius vice Petri Epiſcopi recognovit.

Data X. *kal. decembris anno Dominicae incarnationis* MI. *ind.* XV.

(a) *Margarin.* conſecrando.

mo indictione XV. anno tercii Ottonis regni XVII. imperii VI. Actum Ravenne feliciter.

ind. XV. *anno tertii Ottonis regni* XIX. *imperii* VI. *Actum Ravennae feliciter Amen.*



VI. Ad diplomatis igitur contexendas vindicias accedentes non aliam potiorem habere rationem videmur, quam si quae nobis obiecta sunt ab adversario nostro, quaeque suas in notas ipse contulit argumenta, arte eadem convellere, atque ad eadem respondere studuerimus, clarissimum sectati Muratorium, dispari tamen mente, maximeque animo diverso. Ast vero quum Italico cum ipse, tum Fontaninius sermone contenderint, agitaverintque quaestionem, nec nobis a recepto semel recedere commodum sit, efficiemus, ut in marginem libri Fontaniniana dictione reiecta, ne quid additum per nos, immutatum, detractumve videatur, & una adiectis etiam Muratorii responsionibus, quo facta, transacta omnia sint, nostra interea dissimili lingua non perturbetur tractatio.

I.

VII. Principio bilem Fontaninii in nasum coniicit diplomatis inscriptio, qua Otto utitur Imperator: *Servus Apostolorum*. Recinit enim cum Gretsero (*a*): *quis umquam talem ab Imperatore inscriptionem audivit*? Vix alio in diplomate, ait, eam reperire liceat, quod ipsum tamen sub Ottonis eiusdem nomine fictum prodiit, tanto etiam ab Romanae Sedis hostibus plausu receptum (*b*).

VIII. Fon-

(*a*) Defens. in Goldast. lib. II. cap. 16. pag. 264.

(*b*) I. *Servus Apostolorum*. Così pure principia l'altro diploma finto sotto il nome di Ottone III. intorno agli stati della santa sede, che tanto piace ai nemici della medesima, e della suddetta formola così parla il Gretsero (*defensio in Goldastum* lib. 2. cap. 16. pag. 264.): *quis umquam talem ab Imperatore inscriptionem audivit?*

Mura-

VIII. Fontaninio hercule fidem lubenti animo facimus, tantum abesse, ut Romanae sedi nos quidem obesse vel tantillum velimus, ut etiam maxime cultu, & honore eam prosequentes illud perpetuum exoptemus unum, ut ipsius iura sarta tecta custodiantur ab omnibus, augeanturque in dies. Nihilominus eam non tam aegre nos ferimus *Servus Apostolorum* inscriptionem, qua se insigniverit Otto, quamque duce Gretsero immane despexerit Ancyranus. Sciscitatur iste, quis umquam talem ab Imperatore inscriptionem audierit? Qua in re latissimus nobis campus foret, in quo etiam posset exsultare oratio, dicendi de inscriptionum formulis variis, quibus fuerit Otto Imperator III. usus, quasque Mabillonius recenset (a): eam tamen in angustiam compellere, ipsa Fontaniniana inquisitio expostulat. Confecta res enim videbitur, si quam frequentissime Ottonem suis in diplomatibus illammet adhibuisse revera inscriptionem patescat, quorum multa retulere Puccinellius, ac Muratorius exempla. Nobis vero sit satis, tria ex huius postremi antiquitatibus medii aevi eruere, quae in sancti Felicis Ticinensis urbis tabulario praesto habuit, quaeque proprie ac vere authentica ad rem diplomaticam peritus auctor agnovit. Re qui-

Muratorii responsio. Dispiace tal formola al censore, perchè *così pure principia l' altro diploma finto sotto nome di Ottone III. intorno agli stati della s. sede; e'l Gretsero dice*: Quis umquam talem ab Imperatore inscriptionem audivit? Ma all' incontro conchiuderanno altri di quì, che nè pure sia finto quest'altro diploma, il quale medesimamente dee ricordarsi non essere altronde uscito, che dall' archivio Vaticano, venendo l' uno con ciò a servir di conferma all' altro. Ma da tal disputa prescindendo, se avesse voluto l' oppositore, avrebbe trovato lo stesso Ottone intitolato *Servus Apostolorum* in due diplomi nel principio del 1002. cioè poche settimane dopo il Pomposiano. Veggasi il Puccinelli (Cronac. della Badìa Fior. pag. 208. e 241.), che li rapporta ambedue, oltre al ritrovarsi in altre maniere intitolato quell' Augusto. In un altro suo diploma presso l' Ughelli tom. 2. p. 644. egli è intitolato *Servus populorum*, ma probabilmente dee dire *Servus Apostolorum*. In oltre un suo diploma dato nell' anno millesimo al monastero di s. Salvatore di Pavia, e pubblicato nel Bollario Casinese (tom. 2. constit. 68.) ha questo principio: *Otto tertius servus Iesu Christi*. Sapea l' oppositore queste verità; ma mostrando di saperle, non avrebbe poi dato pascolo ai suoi parziali.

(a) De re diplomat. lib. II.

quidem ipsa singula cum Pomposiano nostro auspicantur: *In nomine sancte & individuae Trinitatis. Otto tercius servus Apostolorum*. Nimium aberraret profecto, ut aiunt, a ianua Fontaninius, si Ticinenses istiusmodi tabulas inter falsas amandaret eo consilio uno, ut Pomposianum diploma proterеret. Data Ravennae, non secus ac Pomposianum, Ticinensia haec fuere diplomata mensibus novembri, decembrique anni eiusdem MI. Persimile etiam edidere Ottonis diploma Mittarellius, & Costadonius (a) monasterio Pratalienfi paullo ante Imperatoris obitum ab eo concessum, in quo vel ipsa inscriptio legitur: *Otto servus Apostolorum*. Ac alterum retulit Gallettius (b) Florentino monasterio, vulgo *la Badia* nuncupato VI. idus ianuarias anni MII. datum, quod incipit: *In nomine sancte & individue Trinitatis* ☧ ☧ (hocce namque pacto Ottonis nomen exaratum in Pomposiano etiam autographo est) *servus Apostolorum*: arguitque vir doctus hominis omnium nobilissimi naturam egregiam, pietatem, atque religionem ea vel ex caussa, quod pluribus, iisque humillimis inscriptionibus fuerit Otto Augustus, maxime ubi ipsius vita ad terminum properaret, suis in diplomatibus usus. Et re quidem vera in iis tituli nobis obiiciuntur *servus populorum* (c), nisi *Apostolorum* cum Muratorio scriptum suspiceris, *servus Iesu Christi* (d), & *Romanorum*, *servus aliorum*, ut alios praetermittamus, quos singulos unius Gretseri assertione innixus inauditos, novos, ac falsos iudicet Fontaninius, eosque in ore Ottonis perhorrescat. Interea inscriptionem eamdemmet *servus Apostolorum* placitum quoque Ravennas exhibet anno MI. in caussa Pomposiani monasterii habitum, de quo superiori libro plura nos egimus; post Romanum enim Pontificem placito eidem subscriptum vidimus Imperatorem hoc modo: *Otto servus Apostolorum subscripsi*.

IX. Haec

(a) Annal. Camald. tom. I. in append. col. 167. num. 69.

(b) Ragionam. dell' orig. della Badia Fiorent. pag. 150.

(c) Ughell. Ital. sacr. tom. II. pag. 164.

(d) Margarin. Bullar. Casinen. tom. II. constit. 68.

IX. Haec fere admonuit Muratorius laudatus (*a*), qui multos post annos, quum placitum ipsum detexisset, adhuc Fontaninii memor de eo, de titulo in controversiam deducto, deque placito nostro haec ad Gorium scribebat (*b*): *Aliquis autem in hoc placito miretur, Ottonem III. Augustum sese inscribentem non Romanorum Imperatorem, sed servum Apostolorum. Imo multos ante annos criticus quidam eiusmodi titulum imperterrite negavit, uti a verisimilitudine abhorrentem; quum nullus Augustorum antea, aut postea eodem fuerit usus. Et profecto singulare hoc fuit in Ottone III. sed simul verissimum, ac certum. Alia ego iam protuli authentica, & minime dubia anni illius diplomata, in queis disertissime idem Imperator scribitur* servus Apostolorum. *Adde nunc nobile hoc placitum authenticum, cuius ope dubitationem omnem sublatam nemo non agnoscat.* Agedum Fontanini doctissime quid hisce repones argumentis conspicuis? Memineris, quaeso, antiquum verbum: *mali augurii est in principio lapsus.*

II.

X. Criminis deinde in loco ab adversario obiicitur vocula *christianorum*. Quo enim, & unde *christianorum*? Anne diplomatis, quod omni potius despicatui ducendum sit, non unis Ottonis imperio subiectis, sed christianorum omnium ad aures nuntia, quaeso, referenda erant (*c*)?

Tom.I. V XI. Ne-

(*a*) Piena esposiz. de' diritti Imper. ed Estensi cap.16. pag.130.

(*b*) Gorii symbol. litterar. tom.v.

(*c*) *Fidelium christianorum*. Cosa ha a farci quel *christianorum*? Dovea forse la notizia di questo curioso diploma essere intimata a tutta la cristianità, non che ai soli vassalli di Ottone III?

Muratorii responsio. *Cosa ha che farci quel* christianorum? grida l'oppositore, il quale vorrebbe, che tutti i diplomi fossero stati scritti con un sol formolario, e non sa intendere, come s'intimi *tal notizia a tutta la cristianità, non che ai soli vassalli di Ottone III.* Rispondo, che le copie, le quali si conservano nell'archivio Estense ricavate da quel della Pomposa non hanno questa parola *christianorum*. Supponghiamola nondimeno, e poi chiediamo all'oppositore, che abbia che fare in tanti altri diplomi la consueta, ed equivalente formola: *Quapropter omnium fidelium sanctae Dei ecclesiae, nostrorumque praesentium scilicet, & futurorum noverit industria*; oppure *omnium Dei, nostrorumque fidelium &c.*? Lo stesso Ottone in un diploma dato ai canonici d'Arezzo, e riportato dall'Ughelli (Ital. sacr. tom.I. pag. 472.) benchè con

XI. Nemo nobis vitio vertet, si minus intelligamus, solertem, perspicacemque hominem summo ardore caussam prosequentem Margarinio fidere maluisse, atque Ughellio, quam in Pomposianum tabularium confugere, ex quo membranas certo alias eduxerat. Noverat enim profecto ipse peritissimus, quam licentior, prodigiosa, atque periculosa saepius fuerit horum scriptio in vetustis colligendis monumentis, adeout nomina, loca, tempora, voces, & quae reliqua membranas circumstant, frequentissime somniata, perturbata, confusa, detorta, atque miro quodam modo implicata occurrant, quorum omnium vitiorum, atque incommodorum una cautio est, atque una provisio, ut ne nimis cito credere omnia velimus, quae tabularum veterum exararunt illi. Optime igitur sibi in hac re consuluisset Fontaninius, si in Pomposianum autographum manum, mentemque convertisset, ut intelligeret, *christianorum* voculam assumptam non secus membranae deesse, atque a Muratorio quondam audierat, in Atestini etiam archivi exemplis Pomposiano ex fonte deductis illam non legi, adiectamque propterea licenter suis a coryphaeis. Verum enim vero monstrosissima voce *christianorum* autographa ipsamet membrana foedetur. Quid tum? Eritne aequus irrisioni locus Fontaninio requirenti, an christiano orbi universo denuntiandum, indicendumque fore imperatorium diploma ex eo, quod imperio subiecti omnes, qui Augusti praeceptis stare iubentur, subditi etiam, ac ecclesiae fideles, christianique vocentur? Cuius consectarii iudex unus sit Fontaninius ipse, si modo rem pacato animo, & vultu excipiat. Quaeso ab illo ut in hac caussa nobis det hanc veniam interrogandi, anne aliquando ad manum ei Ottonis III. diplomata alia venerint, quae voces easdem, similesve referrent? Puccinellius quidem (a), Margarinius (b), Ughellius

con alcune scorrezioni parla così: *Omnibus Christi fidelibus tam praesentibus, quam futuris notum esse volumus*. E in un altro riferito dal Puccinelli alla pag. 232. della cronaca suddetta dice: *Quapropter noverit totius nostrae christianus populus &c.*

(a) Cronaca delle badia di Firenze pag. 232.

(b) In Bullar. Casinen.

lius (*a*), atque alii permulti, quorum libros probe Fontaninius volverat, exempla iſtiuſmodi e tabulariorum adytis eruere. Omnium inſtar ſit diploma anni DCCCCLXXXXVI. Ottonis eiuſdem a Muratorio relatum (*b*), in quo haec legere eſt: *Omnium ſanctae Dei eccleſiae, noſtrorumque praeſentium ſcilicet, ac futurorum fidelium &c.* Et penes ipſum aliud (*c*): *Omnium ſanctae Dei eccleſiae fidelium noſtrorum &c.* At ne plura, quae ſunt pene innumera, confectemur, eritne, quod Fontaninius exquirat, an haecce ſingula aeque diplomata non unis Ottonis ſubiectis, verum chriſtiano indicanda ſint univerſo orbi, quum formulam legerit in iis: *Omnibus ſanctae Dei eccleſiae fidelibus*, quos alios longe diverſos a chriſtianis profecto non opinabitur umquam antiſtes optimus?

III.

XII. Aſt *D. Federico* pro *Friderico* in diplomate Pomposiano ſcriptum eſt. Tum ſolemne Ottoni III, reliquiſque Auguſtis Imperatoribus fuit perpetuum, Epiſcopos titulo *venerabilis* inſignire, quem in Pompoſiano omiſſum viderint omnes (*d*).

XIII. Una hic loci omnino litterula Fontaninium titillat. Sed enim inconſulte, ac fidentius non minus ſuis in fontibus, Margarinio, atque Ughellio, quievit Ancyranus antiſtes. Porro eruditionis in eo copioſa ſeges, bonum

V 2 nomen,

(*a*) Ital. ſacr. tom. I. pag. 462.

(*b*) Antiq. med. aevi tom. III. p. 199.

(*c*) Ibid. tom. I. pag. 417.

(*d*) III. *D. Federico* in vece di *Friderico*. Ottone III. non meno che gli altri Imperadori, diede ſempre ai Veſcovi il titolo di *venerabilis*, che quì non ſi vede per niente.

Muratorii reſponſio. Un'altra formola non dà nel genio al cenſore, cioè il leggerſi ivi *a D.* (cioè *Domno*) *Federico s. Rav. eccl. Archiep.*, perchè, dice egli, Ottone III. non meno che gli altri Auguſti, *diede ſempre ai Veſcovi il titolo di* venerabilis, *che quì non ſi vede per niente*. Oltre all' eſſere falſiſſimo, che gli altri Auguſti *deſſero ſempre il titolo di* venerabilis *ai Veſcovi*, egli è anche alieno dal vero, che lo ſteſſo Ottone III. ſempre ſi valeſſe di quel titolo. Anzi talora niun titolo dava loro. Per non cercarne lungi l'atteſtato, vegganſi alcuni ſuoi diplomi conceduti alla chieſa di Verona, ove quel Veſcovo non ha titolo alcuno. (Ital. ſacr. tom. V. pag. 660. & ſeqq.) E *domnus Gebeardus* è appunto chiamato un altro Arciveſcoſto di Ravenna in un diploma di Corrado Auguſto del 1031., come ſi può vedere preſſo il Roſſi. (Rub. hiſt. Rav. ad ann. 1031.)

nomen, dignitas amplissima, controversia maxima quid non expostulare potuerint a Pomposianis, quid non, abiecta omni cunctatione, assequi, ubi autographum, quod optato contigisset, consulere semel excogitasset? Iam vero falsitatis aliquando notam praeseferre tabulas, in quibus voces, nomina, litterae a communi sint, receptoque aetatis, qua descriptae iactantur, usu, dubitare non sinunt severiores artis diplomaticae leges. Nihilominus idne fieri posse facile sibi quis cordatus homo persuaserit de membranis, quae auctoritatis undique insignia exhibent quam notissima? Tantam profecto inconsiderantiam quis ferat hominis, qui vel ex una praetermissa, additave litterula vetusto diplomati maculam velit inustam falsi? Nemo unus ignorat, factum saepissime quondam, quod vel contigit in dies, ut notarii, vel amanuensis incuria, aut praepropera nimis in exscribendo festinatione una non solum, multaeve plerumque alias omittantur, alias accrescant litterae, verum etiam nomina, periodi, ac versiculi veluti e manibus dilabantur non pauci. Esto igitur Pomposiani diplomatis notario voce in exscribenda *Fridericus* littera defuerit illa canina, eritne tamen hoc fulcimentum Achilleum Fontaninio, quo per ora hominum illud adulterinum traducat? Ast re quidem vera certumne quod ipse ait, ea aetate vocem *Federicus* pro *Fridericus* adhibitam numquam? Muratorii vix medii aevi antiquitatum ad manum sint, pervolvanturque volumina sex, quae saepissime rei huiusmodi scatent exemplis. Suspicabitur ne autem adversarius noster, ubi vox legitur *Federicus* pro *Fridericus*, sive *Fredericus* (minimam enim hanc litterae mutationem ex diversa tantummodo gentium diversarum inflexione, sive pronunciatione derivatam censeas) amanuensium esse mendum, qui perperam legerint in membranis? Id negent omnino, pernegentque alii. Nos demus, concedamus, quod facile est. Interea loci pernoscat lector, illud in mendum reapse Margarinii amanuensem dilapsum, Pomposianique autographi notarium *Fredericus*, non *Federicus* exarasse, adeout reliquum illud sit, ut cum notario no-

nostro plaudas ingenue, & arma colligat Fontaninius, atque convertat in amanuensem, cui fisus uni fuit, Margarinianum.

XIV. Sed *venerabilis* titulum praeclarus antistes regerit Friderico subductum, qua omissione perbelle intelligit, scopuloso, difficilique loco versetur ipse contra diploma. Porro sit Fontaninio ex naufragio tabula non una, eique sint praesto diplomata plura Ottonis eiusdem III., in quibus titulum istum desideret antistes. Exempli caussa illud sit Olderico Episcopo Cremonensi concessum (a) ab ipso Ottone Germaniae adhuc, ac Italiae Rege anno DCCCCLXXXII. quem antiquiori titulo *fidelem nostrum* appellat: iam vero Imperator anno M. *domni* titulo eum insignivit (b). Anno etiam DCCCCLXXXXVII. privilegia, iuraque firmans Pistoriensi ecclesiae Episcopum *Antoninum*, nullo addito titulo, & simplicissime vocat (c). Anno autem consequenti diplomate dato Ursoni Episcopo Patavino dicitur *Urso Episcopus*, *nosterque fidelissimus* (d). Et anno MI. ecclesiae Vercellensis Episcopus nominatur *domnus Leo Episcopus* (e), surreptoque titulo *domni* in diplomatis corpore legitur: *Leo Vercellensis Episcopus*. Ergo ne perpetuus fuit Imperator Otto in afferendo Episcopis *venerabilis* titulo? Sexcenta Augustorum aliorum exempla referre non vacat, qui titulum persaepe ipsum omiserint, vocitarintque Episcopos vel proprio vix unumquemque nomine, vel *domni* titulo prope apposito, qui non correptis syllabis primitia littera *D*, uti in Fontaniniana recensione, sed voce plane perfecta *domno* in autographo Pomposiano scribitur: quique profecto titulus tam illustris habebatur, ac nobilis, ut Imperatores ipsimet, ubi eis coram scripta quaevis legerentur, eo insigniri voluerint, quod nemo eruditulus ignoret pro eo, ac adnotarunt Mabillonius

(a) Vid. Murator. antiq. med. aevi tom. V. pag. 245.
(b) Ibid. tom. II. pag. 968.
(c) Ibid. tom. II. pag. 10.
(d) Ibid. tom. I. pag. 235.
(e) Ibid. tom. VI. pag. 47.

nius (*a*), Marteneius (*b*), Gattula (*c*), & qui ceteri res antiquas eorum temporum litteris illustrarunt.

IV. V. & VI.

XV. Persecuturus autem Fontaninius exceptiones suas, proh Deus immortalis! inclamat, perbella, sed incredibilis commutatio, quae narratur! Pomposiam tertio Ottoni Ravennas Archiepiscopus impartitur, Pomposiam, inquam, illam, quae Romani Pontificis concessione ad Ravennatem ipsam ecclesiam omnino pertinebat; & donatio isthaec eo consilio fit, ut Archiepiscopo iura sancti Appollinaris, atque Episcopatuum ecclesiae eidem iam subiectorum det Imperator: *de quibus praecepta habentur in sancta Ravennate ecclesia*: adeout caussa nescio qua Fridericum Archiepiscopum re sua spoliasse semet, quo res itidem obtineret suas, dicendum supersit (*d*).

XVI. In difficilem hic controversia incidit, herculeumque nodum, & Fontaninii ex mente pene Gordium. Initio vero nobis sacram sanctamque esse a Fontaninio caussam vindicatam, utut molestum est, repetere liceat. Nihilominus nos dissimulare non possumus, nec ipse dissimulet praesumpta in Ravennae exarchatum ab Imperatoribus usque iura, & deinceps etiam ab Ravennatibus Archiepiscopis. Ne tamen nos exarchatum universum percurramus, in monasterio Pomposiano

(*a*) De re diplom. pag. 92.

(*b*) Comment. ad regul. s. Bened. cap. 63.

(*c*) Accession. ad histor. Casinen. tom. I. pag. 93.

(*d*) IV. V. e VI. *Concambium*. Bel cambio, mentre l'Arcivescovo di Ravenna dà ad Ottone III. la Pomposa appartenente alla sua chiesa per concessione della santa sede, acciocchè l'Imperadore dia a lui i diritti di santo Apollinare, e de' vescovadi già soggetti a quella chiesa: *de quibus praecepta habentur in sancta Ravennate ecclesia*. Sicchè l'Arcivescovo Federigo in tal guisa si spoglia, non si sa perchè, di una cosa sua propria, per ottenere altre cose pure sue proprie.

Muratorii responsio. Vien deriso questo cambio, non per altro se non perchè non si vuol vedere, che le cose cedute da Ottone all'Arcivescovo, cioè *omnia placita, & districtus, & bannum de omnibus episcopatibus, sive comitatibus, de quibus praecepta in sancta Ravennate ecclesia*, erano regalie, che tuttavia per le città, e per li contadi dell'Esarcato appartenenao ai Cesari, e che perciò si poteano cedere all'Arcivescovo.

siano versemur, quod ipso in exarchatu iacebat, quodque unum est ad rem nostram. Res etenim pro eo gestae, atque earum vel ipsa historica narratio mirifice ostendunt, quanti sit Fontaninii sententia habenda, quave de caussa facta commutatio Imperatorem inter. ac Fridericum Archiepiscopum negotii vere proprieque dicti naturam induat, & rationem.

XVII. Meminerint itaque lectores, saeculis multis ante, ut praecedenti nos libro disseruimus, Pomposianum monasterium controversiosam fuisse rem, in quam scilicet contra Pontificem Romanum Ravennas Archiepiscopus contendebat, cuius rei ab Iohanne VIII. data ad Ludovicum II. Imperatorem responsio argumentum sit: *Nam*, scribebat Pontifex, *monasterium sanctae Mariae in Comaclo, quod Pomposia dicitur, & monasterium sancti Salvatoris in monte Feretri .... Ravennati Archiepiscopo non abstulimus, sed ea monasteria, & loca ab antecessoribus nostris possessa reperientes possedimus, hactenusque iure proprio retinemus .... quousque in praesentia nostra & ipsa loca, quae sua esse putat, nostrae potius ecclesiae lege, & ratione pertinere cognoscatis*. Datas eiusmodi litteras fuisse diximus alibi anno DCCCLXXIV., quarum vel meminit Fontaninius ipse (*a*). Ex quibus antiquum patefit in Pomposiam, firmumque Romanorum Pontificum ius, & una praetentatae eam usucapiendi Ravennatibus ab Archiepiscopis artes. Quidnam fuerit de Pomposia saeculari excurso, longiorique spatio actum, nobis ignotum diximus superiori libro, quum eorum temporum ad unum sint monumenta deperdita. Illud scimus omnino, anno DCCCCLXXXI. Ottonem II. Imperatorem Adelaidis Augustae eius matris precibus bona, privilegia, ac iura Ticinensi s. Salvatoris monasterio confirmaturum inter reliqua ei concessa monasterium adnumerasse Pomposianum novo diplomate, factumque id iterum anno DCCCCLXXXXIX. diplomate altero ab Adelaide eademmet. De utrisque egimus nos superius. Haec vero recensens Fontaninius (*b*) opinatus fuit, a Romano Pontifice Pomposianum monasterium dono

(*a*) Difesa del dominio della santa sede sopra Comacchio par. 1. pag. 50.

(*b*) Ibid. pag. 163.

dono accepisse Adelaidem ex veteri consuetudine, monasteria Imperatricibus concedendi, aliisve, quae provinciarum dominium tenerent mulieres. Undenam istiusmodi hauserit concessionem Adelaidi factam Fontaninius, ipse aperit. Rem repetit enim ex adversis sanctissimae Imperatricis fortunis, quibus permoti Romani Pontifices, nulla dubitatione relicta, Ravennae, Comaclique reditus Adelaidi assignarint; quod manifestum fit ex Gregorii V. diplomate, quo Gerberto Ravennati Archiepiscopo donationem factam ab Adelaidis nonnisi obitu constituit valituram: *gratuita largitate nostra post mortem praedilectae Imperatricis augustae donamus tibi, tuaeque ecclesiae districtum Ravennatis urbis*. Recinitque postpauca Pontifex: *donamus tibi, tuaeque ecclesiae sanctae Comaclensem comitatum post mortem Adelaidae Imperatricis augustae*. Ea fato decessit XVII. kalendas decembris anno DCCCCLXXXXIX. decesseratque anno eodem XII. kalendas martias Gregorius, cui Gerbertus suffectus fuit illemet, qui Comaclum, & Ravennam, eorumque territoria a Romano Pontifice dono receperat. Iam vero in Comaclensi comitatu, atque territorio monasterium Pomposianum esse noverint omnes, quod propterea Adelaidi etiam concessum dicendum est.

XVIII. Ast profecto qui fieri potuisset, ut tantis calamitatibus vexata Adelais, ut ei opem ferre excogitarint Romani Pontifices, primum Ottonem virum Imperatorem enixe oraverit, deinde ipsamet effecerit, ut Ticinensi s. Salvatoris monasterio monasterium ipsum Pomposianum constitueretur? Quis, inquam, credet, ut tantis in angustiis posita Augusta Adelais monasterio Ticinensi vellet dono dare, aut posset quod ad necessarium ei victum, & commoda Romani concesserant Pontifices? Sed quid demum ex Fontaninio Adelaidi concesserant Pontifices Romani? unos utique Ravennae, Comaclique reditus, minime autem Ravennam, & Comaclum ipsas urbes, aut territoria earum, & iura. In annua igitur solummodo integrum relictum Adelaidi erat dominium. Ergo unos Pomposiani monasterii reditus Ticinensi potuisset assignare Adelais, non monasterium ipsum Pomposianum, aut

aut bona, & iura ipsius. Iis quippe reditibus frui, quamdiu viveret, debebat Augusta tamquam ad usumfructum, qua mortua Romanos iterum ad Pontifices veros propriosque dominos universa essent revocanda: quinimo & ante ipsum Adelaidis decessum donatione Ravennati Archiepiscopo facta, de qua diximus, rem omnem disposuit Gregorius Pontifex. Quomodo vero Romanis Pontificibus, & Gregorio in primis ipsomet, non reclamantibus, potuisset Adelais, quae sua non erant, Ticinensi coenobio impertiri? Dixerimusne fortasse, donationes istiusmodi Adelaidianas confictas? Anne dicendum supererit nobis, non constantem fidei Augustam sapientissimam rem usurpasse alienam? Et quis divinabit quaeso, quomodo factum sit, ut dum anno DCCCCLXXXXIX. Ticinensi monasterio Pomposianum Imperatrix Adelais concesserit, anno eodem monasterium hoc ipsum Leoni dederit Archiepiscopo Ravennati Otto III. diplomate apud Mittarellium & Costadonium (a) una cum Comaclensi comitatu, in quem Romanum fuisse Pontificem dominatum, Gregorianum diploma, de quo supra, demonstrat? Demum, ut singula dicamus, Monasteriane, quae pluribus donata videbantur, honorifice potius commendata una cum bonis, atque concredita dicenda sunt, adeo ut nil commendatis monasteriis detrimenti, nihil iis, quibus commendabantur, praeterquam honoris, esset emolumenti?

XIX. Certo nos hic in labyrintho quoquoversum implexo versari intelligimus: undique enim tenebrae, angustiae ubique. Quare nos difficultatem, quae nostra quidem sententia permagna est, nec solvendo erimus. Controversiam acuit acerrimam res isthaec tota Fontaninium inter ac Muratorium, litemque statim diremit uterque, tamquam apocrypha ac falsa refellentes vicissim diplomata plura, imperatoria quidem Fontaninius, Pomposiana praesertim, pontificia vero Muratorius, Gregorianum istud imprimis. Alios occupatos detineat alterna negatio, inficiatioque factorum. Nos caussae longe maximae, quae in sententiis est posita, iudi-

(a) Annal. Camald. tom. I. in append. col. 155.

iudices invocati ne simus. Illud unum nobis satis sit, vindicatum Ottonis Pomposianum diploma usquequaque dimittere. Ut igitur ad rem descendamus, publico habito conventu Ravennae coram Romano Pontifice Silvestro II. atque Ottone Imperatore mensibus octo ante absolutam ab Augusto cum Ravennate Archiepiscopo commutationem, lectoque, quemadmodum praecedenti nos libro enarravimus, Constantini antiquioris Pomposiae Abbatis supplici libello ad Iohannem XII. Archiepiscopum Ravennatem, quo Pomposiani monasterii, ut a Ticinensi eximeretur, rationes declarabantur, factum est solemni placito Silvestri eiusdem, atque Ottonis opera impetrato, ut non solum Ticinensis Abbas, verum etiam reliqui in Pomposiam praesumentes, Adriaticus scilicet, atque Comaclensis Episcopi suo cederent loco, unique Ravennae Archiepiscopo adsciscerentur iura. Latuit placitum hoc Fontaninium, latuerat controversiae tempore & Muratorium, qui illud in Rangoniano Mutinae archivo abditum multos post annos non longe suam ante mortem detexit. Ipsumne autem placitum, rogo, si occurrisset, tamquam falsum, confictumque reiecturus fuisset Fontaninius? Non aliter profecto sentire debuisset, quo sibi constare perpetuo videretur, eo vel maxime quod semel placito recepto, Ottonis III. diploma plane recipiendum sit, quod illius nonnisi fuit consectarium. Quis vero facile in animum induxerit suum, commentitiam omnino fabellam placito contineri, aut numquam Ravennae habitum conventum ea de re, cuius singillatim, atque dilucide circumstantiae recensetur omnes, & ordine explicantur? Iure quidem & merito confidimus potius, aperte, atque ingenue manum nobis dare voluisse Fontaninium, Pomposianumque ipsum diploma nec rodere, nec vellicare.

XX. At demum qua ratione consistet illa permutatio Ottonem inter, ac Fridericum, quae totius difficultatis nodus est, & fundamentum? Nodus, inquam, est; sed nodum in scirpo, aut nos fallimur, quaesiisse visi sunt cum Fontaninius, tum Muratorius. Falso enim utrique opinati fuere, in Otto-

in Ottoniano diplomate & de utili Ravennae, ac Romandiolae dominio, & de regalibus in exarchatu iuribus actum, quae quum ad Caesarem pertinere equis & quadrigis contenderet Muratorius, ferventiorique aestu ad Romanos Pontifices Fontaninius, alter apocryphum reiecit, autographum alter suis in ulnis diploma fuit amplexus. Si non inunctis oculis rem pervidissent homines ceteroquin perspicacissimi, sed in diplomate animo cernere acutum maluissent, fortasse & Fontaninius tam multis opponendis supersedere statuisset, & Muratorio temperatum, tanta recoquere. Itaque in eo tota videtur posita solutio, ut non de regalibus iuribus sit accipiendum diploma, sed de bonis simpliciter, privilegiis, ac iuribus illis quibuscumque, quae per pontificia, imperatoria, regia, aut alia etiam *placita* quaelibet, *districtus*, *&* *banna* (haec enim sunt ipsa diplomatis verba) Ravennas obtinuerat ecclesia *in terra sancti Apollinaris*, atque *in episcopatibus*, *sive in comitatibus*, *de quibus praecepta* habebat ecclesia ipsa. Id si conficiamus, authenticum, vindicatumque profecto abibit diploma, cuius ad integritatem, auctoritatemque nec intersit hilum gravissima controversia mota, an a Romanis Pontificibus, an vero a Caesaribus exarchatus ipse totus dominatu teneretur.

XXI. Quidnam igitur quaeso ab Ravennate Archiepiscopo ea permutatione, quam *concambium* voce barbara dixit, ex qua Italis *cambio*, Otto Imperator accepit? Pomposianum profecto monasterium. Undenam vero Archiepiscopo ipsum obvenerat monasterium? Ex Romanorum Pontificum concessionibus Fontaninius respondet, ex imperialibus Muratorius. Nihilominus unde reapse illud Archiepiscopo accreverit, placitum Ravennas solemne verius, apertiusque declarat. Scilicet Ravennae convenere tum Romanus Pontifex Silvester II. tum Imperator Otto, & una concordissime suam navarunt operam, auctoritatemque contulere ad Pomposianum monasterium, prout re contigisse novimus, in Ravennatis Archiepiscopi ius omnino transferendum. Iamvero illud spectabatne ad Romanum Pontificem, an ad Augustum Caesarem?

Utut fuerit, illud in praesenti inficiabitur nemo, unanimi suffragio id factum, ut unus Ravennas Archiepiscopus Pomposianum obtineret monasterium. Hac autem in re regaliane iura eidem concessa, atque collata? ast a quonam quaeso? an ab ipso Romano Pontifice? an ab Augusto? an ab utroque simul? Verum si a Romano Pontifice, qui Otto in re tam periculosa, suoque imperio, aut suis saltem praesumptis iuribus perquam noxia silet, & consentit? qui praeterea paucos post menses, octo nimirum, monasterium illud Imperator regale declarat, nullique dominatui subiectum, Pontifice Romano acquiescente, ad quem unum tantum iuris pertineret? Sin autem ab Imperatore, potuissetne Romanus Pontifex contra manifestam vim non reclamare? potuissent deinde Imperatores, ubi Romani Pontifices monasterium Pomposiae Romanae subiectum ecclesiae, quovis alio de medio subducto, dixere, conticescere, si illudmet sibi ius asseruisset Otto? An tandem ab utroque simul data regalia iura Ravennati Archiepiscopo? at si ita res se habuerit, ubi concorditer in concessionem illam uterque consenserit, tum Pontifex, tum Imperator, nullus alternae iniuriae locus. nullus invidiae, aut cavillationi in placitum relictus videtur.

XXII. Sed quid iam demum Archiepiscopo eidem per illud placitum collatum fuit, quum monasterium Pomposianum ei datum est, in quod ea ratione ipse unus dominari debuisset, Adriaco, & Comaclensi exclusis Episcopis, necnon Ticinensi s. Salvatoris abbate? Re quidem vera in Ravennatem Archiepiscopum illud de monasterio Pomposiae transferri solummodo poterat, fuitque certe translatum, ac facta veluti Ravennatis ecclesiae patrimonii pars, quod vel Episcopi iidem obtinuerant, vel Ticinensis abbas. Regale autem ullum ius in Pomposianum monasterium sive a Romanis Pontificibus, sive ab Imperatoribus illos obtinuisse, aut exercuisse aliquando, non constat omnino, utique vel ecclesiasticam iurisdictionem ac potestatem, vel una fortasse bonorum quorumdam possessionem habuisse, & proventuum monasterii eiusdem.

dem.

dem. Quod si etiam minora regalia iura, quae sunt deinceps *feudalia* dicta, in ipsum monasterium, eiusque bona obtinuerant olim tum Adriensis, & Comaclensis Episcopi, tum abbas Ticinensis, eadem etiam Ravennati Archiepiscopo concedenda erant; qua tamen in re haud consensus defuit tum Romani Pontificis, tum Augusti Ottonis, quorum in alterutro certe quidem summam rerum, regaleque maiestatis ius in universum comperias in exarchatum. Hisce attentis, facile fit naturam factae commutationis, sive *concambii*, de quo Pomposianum diploma, dignoscere, ac introspicere. Recepto enim ab Ravennate Archiepiscopo monasterio ipso Pomposiano, ei commutationis nomine impartitus est Imperator Otto *omnia placita, & districtus, & bannum de omni terra sancti Apollinaris, & de omnibus episcopatibus, sive comitatibus, de quibus praecepta habentur in sancta Ravennati ecclesia*: quorum verborum sensus esset profecto obscurus, intelligentia, ac notio difficillima, nisi lucem rei afferrent quae a nobis allata superius permutationis actum, atque diplomatis ipsam antecesserant dationem. Verum vocabula prius explicanda videntur, & natura rerum.

XXIII. Initio *omnia placita de terra sancti Apollinaris* Ravennati Archiepiscopo Otto concedit. De placitis eruditam contexuit dissertationem Muratorius (*a*). Ea frequentissima saeculis, uti vocant, mediis occurrunt. Quid ea aetate hac voce expressum Ducangius declarat: *Placita*, ait (*b*), *vocabant conventus publicos totius regni ordinum, quibus Reges ipsi praeerant, & in quibus de arduis regni negotiis, & imminentibus bellis tractabatur .... bis autem quotannis tenebantur eiusmodi placita .... & quidem in locis apertis, publicis, sub dio*, & quidem de prandio. At rem alio modo Zyllesius explicat (*c*): *Placitum conventus iudiciales antiquorum scriptorum usus significare constat*. Referens deinde auctor inter privilegia concessa monasterio s. Maximini Trevirensis urbis illud Ludovici Pii, in quo

(*a*) Antiq. med. aevi tom. II. dissert. XXXI. pag. 928.

(*b*) Glossar. med. latinit. ad voc. *placitum*.

(*c*) Defensio abbatiae s. Maximini Treviren. pag. 10.

in quo haec leguntur: *Igitur istud praeceptum ad utilitatem monachorum fieri iussimus, per quod imperamus, ne quislibet de iudiciaria potestate in curtes, vel in villas ipsius monasterii ad caussas audiendum, nec fideiussores tollendum neque ad manendum, aut homines ipsius ecclesiae distringendum ingredi praesumat, sed sicut ipse locus sub antecessorum regum hactenus fuit conservatus, ita deinceps per nostram auctoritatem permaneat inconvulsus &c.*; tum recensens quinetiam aliud Lotharii Regis privilegium, qui de locis sub imperio monasterii ipsius positis loquens iubet, ne *aliquis in locis eiusdem sine nostro iussu placitum habere praesumat*, haec subdit idem Zyllesius: *Quibus verbis imperatores, & reges omnem iurisdictionem principibus, comitibus, & dynastis imperatori inferioribus in s. Maximini ditiones denegant, eiusque omne exercitium tollunt, nisi id ex ipsorum imperatorum, & regum iussu, mandato, vel delegatione concedatur*. Similia penes Gattulam (*a*) legere licet diplomata monasterio Casinati concessa ab imperatoribus pluribus, inter quae alterum Ottonis III., alterum Conradi, qui Caroli, Lotharii, Ottonum, aliorumque augustorum exemplo bona omnia intra Italiae fines contenta, atque ad monasterium ipsum pertinentia confirmant, & iurisdictionem, iubentque ne iudex ullus *subditos* Casinensis ecclesiae *ad placitum nisi ante suam, vel ipsius loci abbatis praesentiam provocet*. Videsis etiam Angelum de Nuce penes Muratorium (*b*) de hac re disserentem. Istiusmodi placita, quorum alia solemnia erant, ac generalia, alia minora dumtaxat, plura referunt Mabillonius (*c*), Muratorius idem (*d*), Gattula (*e*), Mittarellius cum suo Costadonio (*f*), & alii fere omnes, qui illorum temporum illustrarunt historias commentariis suis. Mos autem erat, ut placita haec saepius coram imperatoribus ipsis, ac regibus haberentur, uti revera nostrum Ravennas placitum, de quo diximus, coram

(*a*) Accession. ad histor. Casinen. tom. I. passim.

(*b*) In notis ad chronic. Casinen. cap. 39. lib. I.

(*c*) De re diplomat. lib. VI. & in annalib. Bened. passim.

(*d*) In antiq. med. aevi, & in Estensib. passim.

(*e*) Accession. ad histor. Casinen. tom. I. laud.

(*f*) In annal. Camald. passim.

ram Augusto Ottone, Romanoque Pontifice Silvestro II. habitum est. At in iis non ipsi principes viri, sed *sacri palatii iudices*, aut *comites*, aut alii ab ipsis regibus constituti iudices agebant. Sic in Ravennate eodem caussam agit *Petrus sacri palatii iudex*, exemplaque alia profert Muratorius (*a*). Conveniebant etiam ad placitum *iudices Imperatoris*, *scabini*, hoc est *iudicum comites*, sive *vicarii*, *gastaldi*, *tabelliones*, seu *notarii*, *causidici*, aliique eiusmodi legum periti, ut eorum consilio aequa pronuntiaretur sententia, & una simul *comites*, *marchiones*, *duces*, *missi imperatoris*, ac *regum*, persaepe etiam caussa saltem honoris *episcopi*, & *nobilis viri* alii, *bonique homines*, hoc est qui bona in populo fama fruerentur, atque iustitiam incorrupte persequi censerentur, crederenturque. Ex hac voce Latini sermonis *placitum* enata vox barbara *placitare*, hoc est ius suum apud iudices experiri, quam Itali olim in *piatire*, & *piato* convertere, Galli *plaider*, Hispani *pleitear*, & *pleyto*; unde etiam Neapolitanorum illud *chiaitare*, *chiaito*.

XXIV. Deinde vero Ravennati ecclesiae *districtus* concedit Otto Augustus. Quid quaeso *distringere* fuit antiquis, nisi *cum severitate punire*, *coercere*, *animadvertere*, uti Du Cangius exponit (*b*)? sed *interdum est compellere ad aliquod faciendum per mulctam*, *poenam*, *vel capto pignore*, *vel iudicio*, *ac sententia litem dirimere*, *mulcta in male litigantem irrogata*. Erat igitur *districtus*, sive *districtio* iudicium *criminale*, hoc est sententia ipso in placito ab iudice proferenda, poenae comminatione adiecta, ne iudicatum ultro citroque infringeretur: ea propter cui *placitum* constituendi ad controversias dirimendas erat ius, vel ius erat eidem proferendi sententiam, imponendique *districtum*. Quum vero haberentur *placita*, atque *districtus*, nimirum iudicata huiusmodi sive *civilia*, sive *criminalia*, ab iudicibus intra territorium ipsum, ad quos eorum extenderetur iurisdictio, territorium vel idem medio aevo dictum est *districtus*, ex quo Italica vox *distretto*. De distri-

(*a*) Antiq. med. aevi tom. I. dissertat. VII. & in antiq. Esten. par. I. c. 24.

(*b*) Glossar. med. latinit. ad voc. *distringere*.

diſtrictibus Amadeſius agit (*a*), qui conſulendus eſt.

XXV. Denique *bannum* eccleſiae Ravennati Otto conceſſit. Qua in re animadvertendum nobis eſt cum Muratorio (*b*), non defuiſſe antiquis temporibus, *qui omni induſtria & arte niterentur evitare placita, ne cum adverſario ad iudices querelam deponenti congredi cogerentur. Fraudi huic iſta ratione occurrebatur. Citabatur non ſemel ad iudicium is, de quo erat querela. Recuſante illo accedere, in poſſeſſionem rei controverſae actor immitebatur, aut ſi iam poſſidebat, auxilio iuris iuvabatur, ne in ſua poſſeſſione deinceps turbaretur. Utrumque vero ita ſtatuebatur, ut locus reo relinqueretur ad deducendas, ſi quas haberet, rationes in petitorio. Itaque bannum regis emittebat placiti praeſes, iudicum, ideſt iuriſperitorum admonitione fretus, poenam interminans turbanti poſſeſſionem actori datam, ſalva tamen* querela, *hoc eſt ſalva reo facultate experiendi iura ſua in petitorio, ita ut nemini liceret poſt emiſſum bannum moleſtias inferre poſſeſſori* ſine legali iudicio, opportunaque ad hanc rem profert exempla homo pereruditus.

XXVI. Facile igitur ex his unis intelligere eſt, uti nobis videtur, in quo *placitorum*, *diſtrictuum*, ac *banni* conceſſio Ravennati Archiepiſcopo facta ab Ottone conſtiterit. Scilicet quum ſaepius Ravennates Archiepiſcopi in ſuis bonis, ac iuribus olim fuerint agitati litibus, quibus finiendis ſaepe *placita*, *diſtrictus*, & *bannum* impetraverint ſive ab imperatoribus, ſive a regibus, ſive ab aliis principibus viris, imo etiam ab ipſis Romanis Pontificibus, quae memorant, referuntque paſſim rerum Ravennatum ſcriptores, ea omnia Otto Auguſtus Friderico Archiepiſcopo, Ravennati eccleſiae confirmat perpetuum valitura; adeo ut nulla deinceps exceptio opponi poſſet in eadem, atque afferri, ſed imperatorio patrocinio freta, & communita ipſa conſiſterent. Quare quum *omnia placita de terra ſancti Apollinaris* ab Ottone Auguſto data ſunt Ravennati eccleſiae, non ei placita habendi ius collatum,

(*a*) Difeſa del diploma di s. Gregorio M. a Mariniano Arciv. di Raven. apud Calogerà tom. XLVI. pag. 41. & ſeqq.

(*b*) Antiq. med. aevi tom. II. pag. 962.

rum, sed ipsi dumtaxat confirmata videntur profecto iudicia omnia pro eadem ecclesia lata olim in placitis pluribus, quorum illud sit exemplum, quod ex Peregrini Prisciani civis doctissimi Ferrariensis manuscriptis Muratorius refert (a) ad annum pertinens DCCCCXXI. quo nimirum decretum fuit, ut Massae Fiscaliae homines essent Ravennati subiecti Archiepiscopo. Eodem etiam pacto Augustus Otto ei tribuit omnia illa bona, sive iura, quae *districtuum*, *bannorumque* praecedentium vi ecclesiae suae obvenerant, adeout nulla de iis molestia posset amplius eidem inferri. Non ergo legitimus est diplomatis sensus, regalia iura concessa, atque confirmata Ravennati ecclesiae ab Ottone Augusto, hoc est non solum *civilem*, sed *criminalem* etiam ac *mixtam* iurisdictionem, uti deinde loqui coeptum est, sive & supremam; neque enim ullo pacto verborum ille circuitus in diplomate hoc exprimit, quum nullum ius donet Imperator tum primum eorum, quae non haberet Ravennas ecclesia, sed antiqua dumtaxat, & ea, quae per iudicata iam multa eadem obtinuerat, firma, inviolataque perpetuis declarat futura temporibus, quasi imperatoria auctoritate illa vindicaturus, &, ut iurisperitorum loquamur sermone, evicturus: donat enim Augustus Ravennati ecclesiae solummodo *omnia placita & districtus & bannum de omni terra sancti Apollinaris & de omnibus episcopatibus sive comitatibus de quibus precepta habentur in sancta Ravennati ecclesia*.

XXVII. At enim, inquies, non aliis formulis tunc temporis consuetum id exprimi in privilegiis, & immunitatum tabulis, quae perquam occurrunt frequenter datae ecclesiis, atque monasteriis, adeo ut dubitari non possit, formulis illis regalia significata iura, atque donata.

XXVIII. Verum diplomatum aliorum formulas, quae saltem proferendae essent, a Pomposianis formulis longe distare constabit conferentibus verba Pomposiani diplomatis cum Ottonianis aliis, in quibus iura illa ab Augusto concessa continentur. Instar omnium sit diploma Ottonis eiusdem ter-

(a) Antiq. med. aevi tom. II. pag. 969.

tii penes Gattulam (a), in quo confirmantur omnia principum hominum, potissimum Caroli magni, Lotharii, atque utriusque Ottonis, patris, avique privilegia, omniaque, iura, atque iurisdictiones Casinati monasterio: *Ita ut*, ait Imperator in suo diplomate, *nullus iudex publicus, nec quislibet ex iudiciaria potestate in cellas, villas, aut agros, seu loca, sive reliquas possessiones iam dicti coenobii sancti Benedicti, quas moderno tempore in toto Italico regno iuste possidet, vel quicquid deinceps divina pietas ipsi loco voluerit augere ad caussas audiendas, freda, tributa exigenda, mansiones, aut paratas faciendas, seu fideiussores tollendos, aut homines ipsius monasterii tam liberos, quam servos, seu cartulatos, vel offertos, & super terram ipsius monasterii residentes nullatenus distringendos, vel ullas redibiciones, vel illicitas occasiones requirendas nostris, futurisque ingredi audeat, nec ea, quae superius memorata sunt penitus exigere praesumat .... & quicquid fisci ex iure iam fati monasterii pars publica sperare poterat pro animae nostrae mercede in luminaribus ipsius venerabilis monasterii nostra maneat auctoritate concessum. Insuper confirmamus, ut ex omnibus rebus, mancipiis, liberis, & servis ipsi monasterio pertinentibus ..... inquisitio fiat: itaut monachi cicius valeant suam iustitiam consequi .... & ut nulli liceat monacho illius monasterii in placito quorumcumque taliter respondere, ut ad sacramentum compellantur. Si vero de servis, aut ancillis, vel de quibuslibet rebus orta contentio fuerit, liceat monachis eiusdem monasterii ipsos retinere, quousque in nostram, seu de decessorum nostrorum presentiam veniant, & ibidem coram nobis positi deliberentur.* En hoc diplomate vetatur, ne quis iudex publicus, aut magistratus *quaestionem* in coenobii Casinensis subditos, ditionemque exerceat, aut *servitia*, vectigalia &c. inde repetat, sed liberae monasterii dispositioni cuncta sint obnoxia. Si vero aliquod fuerit de servis, aliisque rebus ortum dissidium, cum aliis non sub monasterii imperio positis, illud coram Augusto esse dirimendum, ac interim servos, & controversa bona retineant monachi. A solutione *fredorum, tributorum, paratarum,* *man-*

(a) Accession. ad histor. Casinen. tom. I. pag. 91.

mansionum &c. exemptum declaratur Casinas monasterium. Quae quidem omnia amplissimis formulis explicata, nullumque ne *fisci* quidem, uti communiter vocitatur, Imperatori reservatum, ius profecto supremum Casinensis monasterii, atque iurisdictiones omnes luce meridiana clarius demonstrant. Haud dissimilia rei huius exempla superius pro s. Maximini monasterio attulimus.

XXIX. At vero quidnam eiusmodi pro Ravennate ecclesia? *Nos*, ait Augustus, *a domno Frederico sancte Ravennatis ecclesie Archiepiscopo monasterium sancte Marie in Pomposia per concambium accipientes e contra donavimus sancte Ravennati ecclesie omnia placita & districtus & bannum de omni terra sancti Apollinaris & de omnibus episcopatibus sive comitatibus de quibus precepta habentur in sancta Ravennati ecclesia*. Quae sane verba tunc iurium, ac iurisdictionum concessionem insinuarent, si Ravennati Archiepiscopo ius fuisset ab Augusto tributum ferendi sententias, definiendique caussas, ac lites componendi inter homines *de terra sancti Apollinaris &c.* per *placita*, *districtus*, & *bannum*. Verum non de *placitis*, *districtibus*, & *banno* ab Archiepiscopis Ravennatibus faciendis loquitur Otto Augustus, sed de *placitis*, *districtibus*, & *banno* sive Imperatorum, sive aliorum principum hominum, quae Ravennas ecclesia ad sua bona, iuraque vindicanda olim, variisque temporibus obtinuerat. Profecto non alia legitima, & recta diplomatis intelligentia videtur, quam ista; itaut nil aliud Otto in illa permutatione peregerit, nisi, monasterio Pomposiano de Archiepiscopi Ravennatis manibus recepto, sua auctoritate bona, privilegia, & iura, pro quibus Ravennas ecclesia *praecepta*, hoc est iudicata, atque etiam diplomata sive pontificia, sive imperatoria, ac regia impetraverat, perpetuum confirmata asserere. Actus ergo huiusmodi diplomatum quorumcumque, iudiciorum, *placitorum*, *districtuum*, & *banni* pro Ravennate ecclesia imperialis fuit tantummodo confirmatio, non iuris cuiuslibet regalis; neque iurisdictionum quarumcumque concessio, atque collatio, uti contendebat Muratorius; confirmatio, inquam, bonorum, earum-

 que

que iurisdictionum dumtaxat, quas ipsa Ravennas ecclesia iam obtinebat in *terra sancti Apollinaris*, & in *episcopatibus sive comitatibus de quibus precepta* habebat sancta ecclesia Ravennas. Undenam ergo Muratorius idem, si uni confidat Pomposiano diplomati, sibi facile persuaserit, quemadmodum ad Gorium scribebat (a), *post paucos menses* a dato placito Ravennate Ottonem Imperatorem *utile dominium Ravennae*, *ac Romandiolae Archiepiscopo Ravennati* largitum esse, *recepto ab eo permutationis gratia Pomposiano coenobio*; factumque propterea esse, *ut Pomposia regium deinde monasterium evaserit*, *Archiepiscopi vero Ravennates temporalem quoque dominationem exinde in eam provinciam exercere coeperint*, *quamdiu etiam pacifice retinuerunt*. Haec quippe Imperatoris munificentia fieri poterant ex Muratorio: quum enim *regnum Italicum tunc temporis Ravennam cum exarchatu*, *& Comaclum* complecteretur, potis erat Otto de iis locis ita disponere. Verum Italici regni partem Ravennam, ac Comaclum urbes cum toto exarchatu fuisse sub iudice lis erat, & contra steterat Fontaninius. Interea nobis satis sit ostendisse, non utile tum Ravennae, tum Romandiolae dominium Ravennati Archiepiscopo ex ea Pomposiani monasterii permutatione ab Ottone collatum.

XXX. Et revera aequane proportione ipsa facta fuisset permutatio, qua Ravennas Archiepiscopus unum Pomposianum monasterium dederit, Ravennam vero, universamque Romandiolae provinciam ei dederit Otto? *Terra* quidem *sancti Apollinaris* ipsa Ravenna est urbs, imo & eius territorium, atque dioecesis: ast vero non Ravennam urbem, atque territorium, eiusque dioecesim, aut utile ipsius dominium donat Imperator, quum haec sua non essent, vel si fuissent, exarchatus urbem, ac partem insigniorem, & primam pro uno Pomposiano monasterio dare profecto noluisset, nec tam facile potuisset; sed *placita* dumtaxat, *districtus*, & *bannum* de ipsa terra donat, hoc est iubet, ut firma consistant. Praeterea *episcopatus*, sive *comitatus* illi certe in Romandiolae erant provincia, aut saltem plerique: nihilominus non *episcopatus* ipsos,

(a) Gorii symbol. litterar. tom. v.

ipſos, aut *comitatus*, multoque minus Romandiolam univerſam, quam neſcio, an *epiſcopatuum*, ac *comitatuum* eorumdem nomine intellexerit Muratorius, Archiepiſcopo Ravennati concedendam decernit Auguſtus, in quam Romani ipſi Pontifices dominarentur, eſto dominari etiam contenderent, contenderintque etiam poſthac Imperatores; ſed *placita* tantummodo, *diſtrictus*, ac *bannum* de *epiſcopatibus* iiſdem, ſive *comitatibus* pro Ravennate Archiepiſcopo diplomate ſuo munivit Otto Imperator, modo *praecepta* de iis, hoc eſt antiquiora exſtarent iudicata, quae potis eſſet idem Archiepiſcopus exhibere: *de quibus praecepta habentur in ſancta Ravennati eccleſia.* Haec quidem verba extra rem poſita, dictaque viderentur, niſi diplomatis ſenſum, quo explicuimus modo, accipias. Quaenam enim alias antiquiora proferre *praecepta* Ravennas potuiſſet eccleſia de rebus, quibus tunc primum ab Auguſto Ottone donaretur? Fuiſſentne *praecepta* Pontificum ab Ravennatibus olim impetrata Archiepiſcopis? At vero conſtat; pontificiis iſtiuſmodi, ſi qua fuerint, diplomatibus Ravennam utique urbem una cum locis aliis conceſſam Archiepiſcopis; minime vero *placitorum*, *diſtrictuum*, atque *banni* iura, de quibus altum ſemper ſilentium eſt. Haec vere colligas, noſtra quidem ſententia, in Pompoſiano diplomate inſinuata, cetera contra fallacibus, fidenter dicam, concluſiunculis pertracta, contortaque tum a Muratorio, tum a Fontaninio.

XXXI. Ex hucuſque tamen dictis conſtabit ſaltem, ad pontificia vindicanda iura tam acriter invehi in Pompoſianum diploma alteri fuiſſe non neceſſarium, quae intacta, & integra manent, intacta, integraque diplomatis auctoritate, ac fide; alteri vero nullum fuiſſe ex eo deducendum argumentum, ut imperialia iura, atque Aceſtia in urbem Comaclum plenius exponeret, quae eo in diplomate ne indicantur quidem, quemadmodum initio diximus, imo nec ullo modo ponuntur. Sed quorſum iſthaec? Ut magis magiſque appareat, homines ceteroquin doctiſſimos, atque probatiſſimos ab animi motibus, affectionibuſque circumduci aliquando, atque impetu pertrahi, adeout non perſpicientes verum,

falſa,

falsa, aut incerta teneant, partiumque studio abrepti mordicus tueantur. Verum longiores iam fuimus: Transeamus ad reliqua Fontaninii eluenda obiecta.

VII.

XXXII. Augustus Otto III., ait Fontaninius, haud potuisset certe quidem ita durius loqui, quemadmodum in diplomate legitur: *Excutimus*; nec absoluto imperio Romanae, & una Ravennati ecclesiis Pomposianum auferre monasterium, quo illud sibi adscisceret indignae sane permutationis titulo: cui profecto rei non solum antiquiora, sed consequentia etiam a dato ineptissimo Pomposiano diplomata refragantur. Ad haec ridenda ea est manifesta repugnantia, qua *ut regalis* sit abbatia sanciverit Otto, & mox *nulli dominantium personarum subiecta*. Porro si patronis Atestiis sic opinantibus verus, & unus fuerit idem Otto non exarchatus dumtaxat, sed totius Italiae dominus, ad quemnam quaeso erunt haec verba referenda: *nulli dominantium personarum subiecta* (*a*)?

XXXIII. Iam vero perfecto, absolutoque enuntiatae permutationis negotio Imperatorem inter Ottonem, atque Fridericum Archiepiscopum Ravennatem, id exsecutus fuit non longe post Augustus, quod iamdiu meditatus, & totius fuerat scopus negotii, monasterium videlicet Pomposianum opibus augendi, honoribus cumulandi, atque unde unde iuribus nobilitandi. Hocce quidem monasterium haud fuisse ab Ottone

(*a*) VII. *Excutimus*. Ottone III. non era capace di parlare in tal guisa, nè di levare di sua propria autorità quella badia alla santa sede, e alla chiesa di Ravenna per via di un *cambio*, e contratto sì Indegno per farla sua propria; ed a ciò si oppongono i documenti anteriori, e posteriori alla data di questo stolto diploma. Osservisi poi la contradizione ridicola, mentre Ottone decreta, *ut regalis sit*, e poi subito: *nulli dominantium personarum subiecta*. Ma se in sentimento de' ministri Estensi Ottone III. era l'unico, e vero signore nell'esarcato, non meno che in tutta l'Italia, a chi si riferisce quel *nulli dominantium personarum subiecta*?

Muratorii responsio. Se crediamo all'oppositore. *Ottone III. non era capace di parlare in tal guisa*: al che non si dee risposta alcuna, perchè basta leggere i diplomi di quei tempi, e noi chiariremo fra poco la stravaganza di pretensioni tali. Nè v'ha contradizione alcuna tra il *regalis sit*, e *nulli dominantium personarum subiecta*, intendendo ognuno essere ciò detto a riserva d'esso Imperatore. Veggasi il Du Cange [Glossar. latin. voc. *monasterium*.]

ne quasi temerario ausu Romanae ecclesiae subtractum, quae enarravimus superius patefaciunt, monasterium, inquam, quod, ipso fatente Fontaninio, Ravennati ecclesiae aliquando, maxime vero, ac nuper placiti Ravennatis constitutione Romani concesserant Pontifices. Illud ne vero Ravennati eidem ecclesiae ablatum dixerimus ab Ottone, quum Archiepiscopo ipsomet annuente, & Romano etiam Pontifice consentiente illa fuerit neque iniuste, neque indigne facta permutatio, & Archiepiscopus *placita*, *districtus*, *& bannum de omni terra sancti Apollinaris*, *& de omnibus episcopatibus*, *sive comitatibus*, *de quibus praecepta* exstarent *in sancta Ravennati ecclesia* ab Imperatore pro Pomposiae monasterio receperit? quae omnia sane iura, ac bona saltem controversa quondam Otto libere dimittit, atque declarat. Haec superius ostendimus. Quo igitur iure, quave ratione stent ea, quae profert Fontaninius? Recentiores, vetustioresque tabulas nescio quas ipse laudat, minime vero producit; quas nihilominus, si quae sint, nos inficiari noluerimus. Verum perpetuum contendimus, nullum ab iis Pomposiani diplomatis fidei damnum inferri.

XXXIV. Ubi vero sanxerit Otto, ut Pomposiae abbatia *regalis sit*, & mox *nulli dominantium personarum subiecta*, quaenam quaeso Fontaninio repugnantia est, quaenam oppositio? Nos ab Atestiis patronis aedepol longe absumus, qui libera in urbe nati Italiae, atque vel a teneris, ut Graeci dicunt, unguiculis monasticum in coetum asciti nihil nos sollicitos esse in ecclesiastici iuris praeiudicium terminos dilatandi iurium principum aperte aliquando, & palam differuimus, parati nihilominus Caesari, quae sunt Caesaris, reddere (a). Quo igitur certum nobis esse potest, verum, propriumque exarchatus dominum unum fuisse Romanum Pontificem, utinam aeque foret certum, in reliquas Italiae regiones imperitasse Augustos!

XXXV. Nemo unus profecto ignorat, de exarcatus impe-

(a) Vid. synops. iuris canonici Genuae edit. ann. 1772. sub nomine Philippi Nicolai Schiaffinii num. xx. pag. 12.

imperio controversiam iamdiu Romanos inter Pontifices, atque Imperatores exarsisse, ex quo perbelle Pontificibus esset intelligere, iis de locis acriter contendisse Imperatores, Imperatoribus vero, Ottoni III. in primis Romanorum Pontificum iura in exarchatum eumdem, & possessionis instrumentum. Verum id asserimus nos, ad rem nostram non esse controversiae istiusmodi locum, neque ad explicandum, quo tandem iure regalia declararentur monasteria, nullique dominantium personarum subiecta. Rem istam tentare statim non dubitemus.

XXXVI. Quum igitur Ottoni Augusto Pomposia accesserit, suumque in ius illam asciverit, quod barbara deinde voce *allodium* dixere antiqui, sibi uni liberum omnino, ac proprium post permutationem peractam, sive *concambium* cum Ravennate Archiepiscopo, Romano consentiente Pontifice, decrevit diplomate suo, ut abbatia *regalis sit*, cuius nimirum ipse, alio quovis non interposito medio, custos esset Imperator, atque defensor. Quid mirum vero, si mox sancit Augustus, *ut nulli dominantium personarum*, sive, quod autographum exhibet, *nulli dominatui personae* subiecta eadem sit? Haeseritne quispiam, suspicabiturque fortasse, an hacce generali formula usus Romanos ipsosmet Pontifices undique exclusos voluerit Otto? Id quidem insinuasse Fontaninius videtur, quod nobis verosimile est, imo pro certo habere volumus eo tamen sensu, quem mox exponemus; cui rei asserendae non officit vel summa Ottonis in Romanam ecclesiam pietas, maxime vero in Silvestrum II. quo praeceptore, quod alibi diximus, ipse olim usus fuerat, vel caussae eiusdem actio in Ravennae praesertim conventu habita, unanimi utriusque sententia placito constituto, vel denique summum in ea loca Romani Pontificis imperium, atque dominium, ut infra patebit. Quin etiam haud nos dubitavimus umquam, eam fuisse Ottonis mentem, & animum, ubi Pomposianum monasterium regale futurum decrevit, nullique dominatui subiectum, ut, exclusis singulis, & ipsomet quidem Imperatore (quod absurdum

cen-

censebat Fontaninius, inficiabatur autem Muratorius) in Pomposiam dominaretur nemo.

XXXVII. At si res ita se habuerit, inquies, qui *regale* futurum fuisset monasterium, quod ab omni potius regali subiectione immune diximus? Nihilo tamen secius ita *regale* monasterium habeas, ut scilicet iure quolibet etiam summo eidem monasterio concesso, ad ipsius, eiusque iurium tutamen imperatoria, ac regia accederet auctoritas, ita tamen ut nec Romani Pontificis tuitio exciperetur, & quo iure regale, Pontificium eodemmet monasterium diceretur, minime vero episcopale, in quod nimirum episcopis nulla superesset actio.

XXXVIII. De regalibus, atque imperialibus monasteriis pertractarunt optime de re litteraria meriti Balutius, Mabillonius, Du-Cangius, alii. Antiquis ea exstitisse temporibus in Galliis certum est, sive quod Reges ipsa constituerint, sive aliis de caussis. In Germania, Hispania, & Graecia etiam monasteria numerabantur eiusmodi. Sed & iis ne Italia quidem olim caruit, quorum mentio fit in Langobardorum legibus (*a*), & alia recenset Ughellius (*b*). Longe omnium clarissima fuere Casinas, Sublacense, Farfense, Vulturnense, Casauriense, Nonantulanum, atque (ne alia recenseam) Pomposianum nostrum. Ideo ne vero regia fuere, atque imperialia monasteria haec, *quod visum sit levius sub Imperatoris tutela, ac protectione esse, quam sub Romani Pontificis*, quod Muratorius invidiose non erubuit asserere (*c*)? Praeseferebat ne regalis illa, imperiatoriaque tuitio regum, ac imperatorum ditionem aliquam, atque dominium? Non est ita, Fontanini, non est profecto. Rem validis, & ineluctabilibus documentis ostendit Gattula perquam doctus Casinas chartophylax de Casinensi monasterio (*d*). Monasteriis enim, quae regalia essent, ac imperialia, suprema conce-

(*a*) Leg.8. Aistulphi Regis Langob. & lege. 31. Pipini Ital. Regis apud Murator. tom. II. rer. Italic. script. part. II.

(*b*) Ital. sacr. tom. V. in Episc. Veronen. ad ann. 818.

(*c*) Antiquit. med. aevi tom. V. col. 1040.

(*d*) Accession. ad histor. Casinen. tom. I. pag. XI. & 72. ac seqq.

debantur iura, amplissimis adhibitis formulis, quae locum dubitationi relinquere non videntur, nullo sibi a regibus, atque imperatoribus dominatu retento, nullisque sibi, suisve successoribus, iuribus, servitiis, vectigalibusque reservatis, aut iudicibus ab iis constitutis, qui eorum nomine, atque auctoritate iura obirent, ac iurisdictionem exercerent.

XXXIX. Ecce tibi exempli caussa quo rem totam exprimit pacto Heuricus almus Imperator diplomate suo penes laudatum Gattulam anno MXXII. Casinensi monasterio concesso (a): *Castellum Bandra vocatum situm in principatu Capuano tradidimus ad altare sancti Benedicti, & ad usus monachorum ibidem famulantium per hanc imperialem paginam cum omnibus appendiciis, idest cum areis, edificiis, vineis, agris, pratis, pascuis, silvis, venationibus, aquis, aquarumque decursibus, terris cultis, & incultis seu cum omni utilitate, quae vel scribi, vel nominari possit, concessimus, tradidimus, & de nostro iure in eorum ius omnino transfundimus*. Porro iis temporibus, quae nescio an iure & merito ferrea, barbaraque sint dicta ab aliquibus, ea erat regum, imperatorumque religio, ut non multum pertimescerent, sui patrimonii partem in perpetuum alienare, ubi fieret ecclesiae donatio; eam enim Deo factam censebat, cuius *est terra & plenitudo eius, orbis terrarum, & universa, quae habitant in eo* (b). Nil ergo, quod suum foret, dare reputabant illi, sed imo quae Deus ipsis impartitus fuerat, restituere. Qua de re libere donabant ecclesiis, atque pleno iure, quod *allodiale*, & *ecclesiasticum* dictum est, hoc est ecclesiarum proprium, de quo dicemus inferius, ita tamen ut ea donare, sive vendere non liceret, quod ipsummet in bonum, utilitatemque ecclesiarum cautum fuit. Si haec vera sint, quidnam quaeso oneris est monasteriis illis, ut iure & merito asseruerit Muratorius, *visum esse levius, sub Imperatoris tutela, ac protectione esse, quam sub Romani Pontificis*?

XL. Sed praeterea quae in imperatorum clientela manebant monasteria, iisdem pontificia non deerat tuitio, adeout

(a) Ibid. tom. I. pag. 119.

(b) Psalm. 23. vers. 1.

adeout altera alteram foveret, Romanique Pontifices imperatoriam, imperatoresque pontificiam saepius pro monasteriis ipsis exquirerent, aut confirmarent. Haud nos pigeat huius rei exempla proferre, quorum alterum sit, quod Gattula refert (*a*), epistola nempe Henrici almi Imperatoris ad Benedictum VIII. Romanum Pontificem, eiusque in perpetuum successores data anno MXXII., qua eos enixe rogat, ut Casinatis monasterii iura, ac bona pontificia auctoritate tueantur: *Casinensi ecclesiae providentes*, ait Augustus, *Benedicte sedis apostolicae Pontifex, quae specialius ad Romanum spectat imperium, & praedecessorum nostrorum camera ab ipso suae construccionis exordio exstitit, quaeque ab omnium mortalium dominatu immunis permansit, & libera. Eamdem ecclesiam ditatam imperiali munificentia paternitati tuae commendamus, ne quavis cuiuscumque potestatis quodlibet iniustum patiatur, salvo eo quod specialiter, & singulariter prae ceteris aliis ecclesiis ad Romanum imperium spectare videtur. Nam cum omnis ecclesia ab omni conditionali, seu servili nexu sit libera, specialius tamen post sedis Romanae dignitatem libera Casinensis ecclesia, quam per patrem Benedictum legis monasticae principatum tenet, & quam omnes nostri praedecessores imperatores, videlicet Pipinus, Karolus, Ludovicus, Lotharius, Ludoicus, Lotharius, Otto, ac reliqui imperatores suam specialem cameram habuerunt libertatis debet potiri insigne. Igitur praefatum coenobium paternitati tuae commendamus, ut illius cooperatores exsistatis, & ab omnibus infestationibus defendatis .... salvo eo quod Romani imperii singularis camera est, & specialiter ad nostrum imperium spectat &c.* Quid clarius istis, apertiusque dici poterat, quo nostra firmaretur assertio? Colligitur enim hinc, quid iam tandem Augustis esset, quum regalia monasteria constituerent, nullique dominatui subiecta declararent. Colligitur etiam, non id sacerdotium inter atque imperium caussam invidentiae fuisse, quod sibi falso persuaserit Muratorius, quinimo una veluti voluntate in eorum tutelam utrumque mirifice consensisse. Qui enim potuisset Hen-

(*a*) Accession. ad histor. Casinen. tom. I. pag. 119.

Henricus tam libere Romanis Pontificibus Casinas monasterium commendare, si Romanae ecclesiae maximum vertisset damnum, illud imperiale esse, atque a qualicumque subiectione immune? Argumentum profecto evidens, quo patefit, nullum fuisse Romanae ecclesiae dignitati, auctoritatique tanta monasteriis huiusmodi facta concessione incommodum irrogatum, ac detrimentum.

XLI. Alterum vero exemplum planius, evidentiusque fit de monasterio Farfensi sub pontificia posito ditione. Rem totam declarant tabulae penes Muratorium (a). Anno MLX. quum Farfensis basilicae altaria Romanus Pontifex Nicolaus II. consecrasset, Berardus Abbas *eidem ostendit sanctorum privilegia Pontificum, & praecepta sanctorum Imperatorum huius sacri coenobii omnem libertatem, & defensionem plenissime continentia, & qualiter Langobardorum Reges semper regali patrocinio, & Romanorum Imperatores imperiali tuitione illud conservare, & custodire studuerunt. Carolus quoque Romanorum Imperator Augustus imperiali statuit edicto, ut haec casa Dei sub tali privilegio fiat, & sub integra immunitate, sicut cetera monasteria infra regna Francorum esse noscuntur, idest Lirinensium, Agaunensium, & Luxoviensium. Item ostendit praecepta Klathari serenissimi Imperatoris, ubi continetur, quod domnus, & avus ipsius piae memoriae Carolus praestantissimus Imperator haec omnia specialiter sub suo munimine, vel successorum suorum, Regum scilicet Francorum, praecepto auctoritatis constituisset, ut nullus Pontifex, dux, princeps, aut quislibet superioris, aut inferioris ordinis reipublicae procurator, hoc monasterium sub tributo, aut censu constituere praesumeret, sed ita immune ac liberum esse, sicut cetera monasteria infra regna Francorum constituta, idest Luxoviense, Lirenense, & Agaunense. Quae res postquam in praesentia domni apostolici Paschalis I., & praedicti Imperatoris, & optimatum, atque procerum utriusque partis examinata, & diligenter inquisita esset, & in propatulo omnibus esset, quod hoc monasterium nullatenus sub iure, & dominatione praefatae Romanae ecclesiae, vel sub tributo, aut pensione*

(a) Antiq. med. aevi tom. v. pag. 1039.

stione esse deberet; idem domnus Apostolicus non solum recognovit, nullum dominium in iure ipsius monasterii se habere, excepta consecratione, sed etiam &c. Unde Deum omnipotentem deprecatus est, ut si aliquis Papa, aut Imperator umquam hoc monasterium alicuius ditioni subiugaverit, in Christi adventu .... rationem inde reddat .... Item ostendit. diffinitionem inter domnum Hugonem Abbatem, & presbyteros sancti Eustachii in praesentia Gregorii Papae, & Ottonis Imperatoris, ubi continetur, quod pro certo hoc monasterium est sub lege, & tuitione regum. Nam, ut ibi refertur, Imperator dixit in ipso iudicio; Interrogetur Abbas, & advocatus eius, si possunt probare per scriptum, aut per sacramentum, vel per testimonia, quod ipsum monasterium sub lege Langobardorum defensatum fuisset. Ego nullatenus ea lege illud subtraho .... Quibus omnibus ostensis fideliter praefato Papae sanctissimo Nicolao, & subtiliter perspectis, auctoritate sua omnia, quae in eis continentur, laudavit, & confirmavit. Tunc idem domnus Abbas Berardus una cum omnibus senioribus suppliciter eumdem Papam obsecravit, ut istius monasterii antiquam libertatem, & privilegiorum, ac praeceptorum nobis multoties missam a Pontificibus, & Regibus, sive Imperatoribus immunitatem summa pastoralique confirmaret auctoritate, & una cum omnibus nobis populoque totius abbatiae praecipuos legatos apostolicae sedis interesse iuberet, qui canonicum interdictum, & universalem facerent excommunicationem, ad consecrandam authenticam huius monasterii libertatem. Quod idem Praesul suscipiens benigne, quod petebatur concessit libenter. Huberto itaque Archiepiscopo, Agilardo, seu Aylardo Episcopo, & Abbati sancti Paulli, atque Petro Episcopo Eugubino legatis suis praecepit Pontifex, ut pontificia auctoritate confirmationis istiusmodi conficerent diploma, indicerentque omnibus; quod si mox solemniter sacra peragentes praestitere, vetantes scilicet, *ut nemo unquam de ecclesiasticis, aut saecularibus viris cuiuscumque ordinis, aut dignitatis hanc ecclesiam beatae Mariae, quae dicitur in Farfa, cum propria congregatione, cunctisque bonis ipsius sive substantiis, omnibusque famulis interius & exterius, vel ubivis commanentibus, diabolico*

bolico instinctu vel ausu temerario praesumat quocumque modo invadere, aut diripere, seu conculcare, vel de authentica libertate subtrahere, & de patrocinio, sive tuitione, atque defensione regali, & imperiali evellere, aut subtrahere, vel in dominium, & ditionem curiae Romanae transferre, & cuilibet ecclesiae tributariam facere, & bona illius, & iura quoquomodo vitiare, vel dissipare, sive corrumpere, & privilegia Pontificum apostolicorum, & praecepta Imperatorum sibi pro huius ecclesiae integerrima libertate concessa, pro nihilo ducere, aut in aliquo violare. Quicumque autem Pontifex, Patriarcha, Archiepiscopus, Episcopus, Abbas, Praelatus, Subditus, Princeps, Patritius, Dux, Marchio, Comes, Vicecomes, Castaldeus, quivis actionarius, vel, ut praediximus, cuiuscumque ordinis, aut dignitatis superioris, vel inferioris, ecclesiasticae, vel saecularis horum aliquid quae superius comprehensa sunt, contra praefatam ecclesiam Farfensem, & congregationis eius ordinatos, & rectores huius monasterii praesentes, & futuros usque in perpetuum, consiliatus, aut meditatus fuerit, vel assensum voluntarium praebuerit, vel perpetraverit, & hoc scelus, vel sacrilegium commiserit, sit anathema, maranatha .... excommunicatus &c.

XLII. Haec lubuit singula referre, quae & Muratorius exscripserat, tum ut magis magisque constet, an id, in quod tam bene Romanus Pontifex consentit, quod imo solemniori actu iterum confirmat, quantulamcumque aptum sit creare invidiam, quemadmodum opinatus fuit Muratorius idem, quasi *visum sit levius sub Imperatoris tutela, & protectione esse, quam sub Romani Pontificis*, tum ut perspicue appareat, quidnam dicendum sit, fuisse iis temporibus significatum, ubi monasteria *regalia*, sive *imperialia*, declararentur, *nullique dominatui subiecta*. Intelliges hinc profecto, quid de Pomposiano monasterio factum, quid & *regale* illud sanxerit Otto III. *nullique subiectum dominatui*; adeout nil supersit, quod Fontaninio negotium facessat illatae Romano Pontifici iniuriae suspicio: ipse enim Pontifex Romanus, qui iure sibi proprio quondam monasterii Pomposiani possessionem competere contra Ravennatem Archiepiscopum, datis

datis ad Ludovicum II. Augustum litteris, ostenderat, habito inde Ravennae conventu, constitutoque placito, omnium primus suam contulit operam, ut a ceteris ipso de monasterio contendentibus facta in iure cessione, uni Ravennati Archiepiscopo illud liberrimum dimitteretur; adeout aliquis sit nobis coniectandi locus, Ottonis mentem de amplissimo posthac dando Pomposiae diplomate haud ignorasse Silvestrum II., imo & in ipsum mirifice consensisse. Qui enim alias tanta potuissent concordia, alternoque consilio omnia perfici, si animis dissentientibus fuissent intolerabili quidem Romani Pontificis detrimento peracta? Superest ergo, ut Pomposianum monasterium imperatoria sanctione ita nulli subiiceretur dominatui, ut ne Imperator quidem, nec Romanus ipse Pontifex illud dominarentur amplius: quod sic habeas tamen, non quasi summum maiestatis ius, atque imperium in ea exarchatus loca, quae ad Pomposianam ditionem spectarent, fuerit monasterio tributum, quod penes unum exarchatus totius dominatorem consistere debuerit, sed quod *allodiale* ius, iurisdictionesque singulas in eadem loca, & homines exerceret, obtineretque monasterium ipsum, quas nec Imperator, nec Pontifex, nec alii quique invisa caussa debuissent, ordinarioque iure perturbare potuissent, non secus atque de Casinati, ac Farfensi monasteriis factum accepimus.

XLIII. Sed demum res tota de Pomposiano enucleate conficitur ex recentioribus diplomatibus eidem monasterio datis, quorum instar alterum sit illud ab Henrico II. Imperatore anno MXLVII. concessum, quod in Pomposiano tabulario servatur. Augustus enim omnia Pomposiani coenobii iura, ac praecedentium imperatorum privilegia confirmans, permutationemque commemorans ab Ottone factam cum Friderico Archiepiscopo *iuxta utriusque placitum* (quod ipsum legere est in Imperatoris eiusdem tabulis consequentis anni, & aliis Imperatorum, qui successerunt) Ottoniani diplomatis verba repetit, clariusque exponit: *ab omni subiectione Archiepiscoporum Ravennatum excutimus, ut regalis in perpe-*

tuum

tuum sit, *nullis dominantium personis subiecta*. Eadem etiam habentur in alio Henrici III. Imperatoris diplomate, quod ex Atestio tabulario Muratorius edidit (*a*) anno MLXXXXV. dato. Ad haec Fridericus I. Imperator monasterii eiusdem iura itidem, ac privilegia confirmaturus anno MCLXXVII. penes Muratorium ipsum (*b*) suo diplomate, cuius exemplum & nos e Pomposiano tabulario in nostrum diplomaticum codicem transtulimus: *Ipsam abbatiam*, inquit, *& ecclesiam Pomposianam*, *ac totam illam insulam*, *in qua manet ipsum coenobium . . . a potestate Archiepiscoporum*, *Episcoporum*, *Ducum quoque*, *& Marchionum*, *& quorumlibet mortalium irrevocabiliter absolvimus*, *& liberam esse censemus*, *& statuimus*, *ita quod ipse locus eiusdem monasterii*, *& praetaxatae possessiones eius nullius personae dominio subiaceant*, *aut nullam subiectionem cuiquam debeant*, *nisi imperiali excellentiae in temporalibus*, *& apostolicae dignitati in spiritualibus*.

XLIV. Ergo, ut verbo dicamus, quae *regalia*, sive *imperatoria* monasteria censebantur, una & *pontificia* erant, confirmabanturque vicissim pro iis imperialia a Pontificibus, pontificia ab Imperatoribus, aut Regibus diplomata. Hoc autem illorum temporum imperitiae, ac ruditati acceptum voluit aliquando Erasmus Gattula (*c*), quod scilicet concessa ab Romanis Pontificibus diplomata, ac privilegia Reges confirmaverint, & Imperatores: *quae si quis dixerit*, subdit homo peritissimus, *confirmata relate ad exsecutionem dumtaxat*, *quemadmodum de conciliis vulgo dicitur*, *nos haud gravabimur*. Verum haec ut plurimum industria potius fiebant, atque petitione eorum, qui Pontificiis impetratis diplomatibus undecumque firmissima ea peroptabant futura ipso dissidiorum, si quae contigerent, tempore: nisi mavis etiam aliquando praetentatis, ut ita dicam, a Regibus, atque Imperatoribus artibus, qui hocce pacto iuridicas eas in loca actiones obiisse viderentur. Saepius nihilominus hisce

(*a*) Antiq. med. aevi tom. V. col. 1046.

(*b*) Ibid. col. 1047.

(*c*) Accession. ad histor. Casinen. tom. I. pag. 46.

hiſce actibus non diſcordem fuiſſe pontificatus, imperiique concordiam, exempla demonſtrant aperte, quae protulimus, ſed in primis res pro Farfenſi monaſterio geſtae, quum maxime non in exarchatu, de quo ſumma eſt controverſia, illud ſit poſitum, ſed in Sabinae provincia, de qua nulla fere, aut certe quidem perexigua eſt quaeſtio, quam definitam habeas omnino, ubi imperatorii ſummi iuris in Italia univerſa non ambigas de finibus.

VIII.

XLV. Ab Romana eccleſia, cui proprie & vere Pompoſiani ſubiiciebantur monachi, atque Ravennatibus ab Archiepiſcopis ſubtrahuntur, ſubduntúrque Ottoni Auguſto, & nihilominus exempti dicuntur, necnon *ab omni ſaecularis ſervitii infeſtatione ſecuri*; quod ſatius, ac verius dictum fuiſſet, ſi a dominatu contra imperatorio ſubducti, Archiepiſcoporum ſub imperio fuiſſent poſiti (*a*).

XLVI. Nonne vero de facta ab Romana eccleſia Ravennatibus Archiepiſcopis Pompoſiani monaſterii conceſſione edocet nos Fontaninius ipſe? Quî ergo conſtet, quod vir doctus ait, per Ottonem monaſterium illud a Romanae eccleſiae ſubiectione eductum, penes quam iuſte, & legitime in ipſummet ſupremum ſemper eſſet arbitrium, & ſumma rerum? Praeterea Imperatorem inter, & Ravennatem Archiepiſcopum ita commutationis negotium peractum eſt, ut Auguſto Pompoſiam cederet Archiepiſcopus bona alia recepturus. Quî ergo itidem conſtet, quod ipſe addit, ab Archiepiſcoporum Ravennatum, quibus ſubdebantur, dominio monachos Pompoſianos ſubtractos? Nonne in negotio illo peragendo, quod iam tandem potius pergrandi futurum erat lucro Archiepiſcopo, is conſentit in primis? Quid mirum igitur,

(*a*) VIII. *Saecularis ſervitii infeſtatione*. Vengono levati i monaci Pompoſiani dalla natural ſoggezione alla ſanta ſede, e agli Arciveſcovi di Ravenna, e ſoggetti ad Ottone III., e ſi dice, che ſieno *ab omni ſaecularis ſervitii infeſtatione ſecuri*: il che avrebbe dovuto dirſi, quando foſſero ſtati levati dalla ſoggezione imperiale, e poſti ſotto gli Arciveſcovi di Ravenna.

Muratorii reſponſio. Ab omni ſaecularis ſervitii infeſtatione ſecuri, ſignifica l' eſenzione da tutti i carichi pubblici: coſa trita ne' privilegi antichi.

igitur, si, cessionibus huiusmodi absolutis, quibus concordi omnium animo subditi Imperatori essent habendi Pomposiani, iubeat Imperator ipse, sanciatque diplomate suo, ut *ab omni saecularis servitii infestatione securi* essent in posterum, atque immunes? Vereor equidem, ne aequior verborum sensus Fontaninio aufugerit, de industriane, an incogitantia dicere non ausim, cui nihilominus innumera prorsus esse poterant, erantque profecto documenta, in quibus formulae eaedem occurrunt perpetuo, quae illorum temporum stilum nobis perbelle declarant.

XLVII. Verum quae paucis voculis Pomposianis in tabulis exposuit Otto, tribus vix annis ante in diplomate Casinati monasterio concesso uberius confecerat, quod e suo autographo in Casinensi chartophylacio servato publicae luci consignavit, quem saepius laudavimus, tam optime de eodem, deque Casinensi historia meritus Erasmus Gattula (a). En verba diplomatis: *Futuris temporibus Abbates ipsius loci* (Montis Casini) *firmiter, ac inviolabiliter teneant, atque disponant, prout facultas, & utilitas ipsius loci exigerit, itaut nullus iudex publicus, nec quislibet ex iudiciaria potestate in cellas, villas, aut agros, seu loca, sive reliquas possessiones iam dicti coenobii sancti Benedicti, quas moderno tempore in toto Italico regno iuste possidet, vel quicquid deinceps divina pietas ipsi loco voluerit augere, ad caussas audiendas, freda, tributa exigenda, mansiones, aut paratas faciendas, seu fideiussores tollendos, aut homines ipsius monasterii tam liberos, quam servos, seu cartulatos, vel offertos, & super terram ipsius monasterii residentes nullatenus distringendos, vel ullas redibiciones, vel illicitas occasiones requirendas nostris, futurisque ingredi audeat, nec ea, quae superius memorata sunt, penitus exigere praesumat, sed liceat praedictum Iohannem venerabilem Abbatem, eiusdemque successores una cum congregatione ibidem Deo famulante sub nostrae munitatis munitione quieto ordine vivere, & Deum pro nostra anima supplicare, & quidquid fisci ex iure iam fati monasterii pars publica sperare poterat, pro animae nostrae mercede*

(a) Histor. Casinen. tom. I. pag. 91.

cede in luminaribus ipsius venerabilis monasterii nostri maneat auctoritate concessum. Non aliter igitur idem Otto Imperator immunes, liberosque ab qualicumque etiam imperatorio *fisco* solutione praestanda Pomposianos dimitti monachos iubet, decernens, ut sint *ab omni saecularis servitii infestatione securi*, &, quod subdit Henricus II. Imperator suo in diplomate MXLVII. *ab omni angaria cum suis hominibus remoti*, apertiusque adhuc in alio anni consequentis, *ab omni angaria, sive fodro tam nostro, quamque missorum nostrorum, seu omnium saecularium potestatum cum suis hominibus remoti*. Quidni vero fieri haec poterant ab Ottone, ac Imperatoribus reliquis, posteaquam solemniori cessionis actu, Pomposianique monasterii commutatione Romani ipsi Pontifices, Ravennatesque Archiepiscopi in id mirifice consenserint, ut imperiale dumtaxat quasi patrimonium, atque hereditarium ius illud evaderet? Munificentissimi Augusti potius commendanda pietas nobis videtur, atque religio, qua una impulsus Ravennati Archiepiscopo tanta impartiri maluerit, ut, sibi Pomposiano monasterio adscito, nulloque deinde sibimet iure retento, ipsum immune, liberumque omnino dimitteret. Scilicet data ab Ottone Pomposiano monasterio libertas plenissima fuit, factaque donatio, ut verbis dicam novatis, *allodialis*, aut *burgensatica*, non *in feudum*, quum nullum sibi, uti superius diximus, quisque successoribus ius, servitium, vectigal, dominatum in loca, hominesque Pomposiae reservarit Augustus, aut etiam in aquas, pascua, plana, ceteraque alia ad Pomposiam pertinentia, quod subsequentium Imperatorum documenta demonstrant apertius.

XLVIII. Ottonianam enim donationem confirmaturus Henricus II. Imperator anno MXLVII., & alia etiam bona dono collaturus Pomposiae haec addit: *cum areis, aedificiis, castris, capellis, silvis, pratis, pascuis, salictis, olivetis, vineis, montibus, planitiebus, aquis, aquarumque decursibus, piscationibus, venationibus, salinis, & cum omni utilitate, quae vel nominari, vel scribi possit*: quae ad verbum repetit ipse Augustus alio diplomate consequentis anni, repetuntque per-

petuum suis in tabulis Henricus IV. anno MLXVI., Fridericus I. anno MCLXXVII., Henricus VI. anno MCLXXXXV., ac Fridericus II. anno MCCXX. Similia etiam attilimus supra in diplomate Casinensi concesso eidem monasterio ab Henrico almo Imperatore. Quid profecto est utilitas omnis, *quae vel nominari*, *vel scribi possit*, nisi ius quodlibet absolutum, perfectum, atque supremum? Haec enim formula amplissima est, ac universalis, omnem modum comprehendens, & ipsosmet privilegiarios casus, continetque omne ius; adeout nil penes concedentem remaneat, ne illud quidem quod *fisco* deberetur; quam in rem iurisperiti consentiunt omnes. Quippe quae donabantur ecclesiis, *iure ecclesiastico*, quemadmodum superius dictum est, donabantur; de cuius vocis recta intelligentia sacrae, profanaeque antiquitatis promus condus Du-Cangius consulendus est, qui, allatis haud paucis imperatorum, regumque diplomatibus, haec habet ad rem (*a*): *Praedia*, *& immobilia dabantur possidenda aut iure proprietario*, *seu proprio*, *aut beneficiario*, *seu precario*, *hoc est ad proprium*, *ut loquebantur*, *vel ad feudum*, *aut usumfructum*; *iure vero ecclesiastico ea possideri ab ecclesiis dicebantur*, *quod clericis*, *& presbyteris iis uti*, *& frui concessum est*, *ut propriis*, *ita tamen ut ea donare*, *aut vendere iis non liceret*. Quo profecto ecclesiastico iure Pomposianum monasterium *allodium*, non *feudum* constituit Imperator Otto; illius namque bonis plenissime frui debebat ecclesia Pomposiae, *fueruntque effecta sancta sanctorum*, ut rem expressit Afflictus (*b*), expresseratque olim illorum, qui de *feudis* scripsere, omnium facile antesignanus, & dux Andreas de Aesernia (*c*). Et re quidem vera cur, quaeso, eae ampliores, atque insignes formulae adhibitae, nisi ut significaretur omnino, & necessario, *tamquam nebula super paludem*, ut phrasi dicam penes iurisconsultos trita, omnimodum ius, atque dominium qualemcumque in res, hominesque donari Pomposiana in ditione positos? adeout non secus sub imperatorum, regumque tuitione

(*a*) Glossar. med. latinit. ad voc. *Ius ecclesiasticum*.

(*b*) Decis. 361. num. 22.

(*c*) Constitution. lib. 1. tit. 44.

tione monasterium Pomposiae consisteret, ac exempli caussa Lucensis modo Respublica suprema est, tametsi Regis Hispaniarum commendata tutelae. Certe de principum hominum in monasterium idem clientela res fiet clarior ex dicendis in historia tota.

XLIX. Nec succenseas interim, expetitam a Pomposianis monachis imperialium diplomatum confirmationem, quam ab imperatoribus ipsis frustra impetrassent, si nullum his fuerit in monasterium ius. Sciveris enim, non tantas Pomposianis fuisse vires, ut ius suum ab aggressoribus uni ad vindicandum valerent, & ope destituti imperatorum, ac regum, quorum proculdubio muneris erat, res Pomposianas, monachosque defendere, ubi fuerint illis tanta polliciti. Nemo eodem iure piissimis Galliarum principibus viris Carolo magno, ac Ludovico Pio succenseat, quod Romanae ecclesiae bona, ditionesque a Francico Rege Pippino dono collatas confirmaverint, indeque deducat, supremum non fuisse ecclesiae illius ius in sibi subiecta loca, plenumque imperium. Quid enim saepius imperatores, regesque pontificia confirmavere diplomata, & imperatoria pontifices? Deerat ne sua cuique potestas absque alterutrius confirmationis pagina? Patefit igitur ex his magis magisque, supremum omnino Pomposiano monasterio fuisse ius, quod reapse posthac exercuisse, innumera fere dicam documenta declarant, non secus ac territorii totius Pomposiani penes monasterium ipsum plenissimum remansisse dominium, quod ei confirmatum non solum multis imperatoriis, ac regiis, sed pontificiis etiam diplomatibus deinde fuisse, sequentibus historiae libris demonstrabimus. Illud interea satis sit in praesentia ordinationes recensere anno MCCLXXXXV. ab Iacobo Pomposiano Abbate celebratas, quas in nostro diplomatico codice reperies, quaeque sic habendae sunt, quasi codex legum Pomposianae ditionis. Quum enim insulae Pomposianae totius, & castri Capisgauri rectorem, quem *potestatem* vocabant, anno praecedenti Iacobus ipse Abbas decennium Azonem Atestium Anconae *marchionem* instituisset, adeo ut alterum sibi posset vica-

vicarium iudicem, si libuerit, substituere, editae ab illo fuere ad rectum ditionis Pomposianae regimen ordinationes a singulis observandae sub eadem positis ditione. Porro quantum Pomposiano Abbati fuerit iuris, scilicet summi, vel uni ordinationum illarum tituli, quas *rubricas* vocant, ostendunt: ostendunt etiam iura constituta monasterio, quae supremum dominium omnino praeseferunt: ostendunt demum leges latae, earumque genera plura, atque sancitae poenae sive pecuniariae, sive capitales in violatores.

L. Quid mirum igitur, si iure omni monasterio Pomposiano concesso, adeout & esset regale, & nulli subiectum dominatui, decreverit Otto Imperator, ut *ab omni saecularis servitii infestatione securi* essent monachi, hoc est liberi, atque immunes, exemptique ab qualicumque etiam imperatorio *fisco* praestanda solutione? *Freda*, *fodra*, *angarias*, *perangarias*, *mansiones*, *paratas*, *adobas* (quae verba omnino nulla, saltem pleraque, in lingua latina erant, ea propter rei intelligentia nova inducta a barbaris,) & huiusmodi reliquas iis temporibus in usu publicas fuisse solutiones, probe norunt eruditi omnes rerum medii aevi. De iis erit fortasse aliquando nobis dicendi locus. Imperiali ergo sanctione ab iis singulis solvendis Pomposianum monasterium eximitur, quod clarius etiam atque etiam expressere deinceps imperatores, ac reges in diplomatibus suis, quae nos superius recensuimus.

IX.

LI. Abbatem sibi eligere iubentur monachi: *Abbatem eligant*. Ipsumne eligere antehac non fueverant illi? an Ottonis erat praecipere, ut Abbatem sibi constituerent Pomposiani (a)?

LII. Pom-

(a) IX. *Abbatem eligant*, quasi che prima non lo eleggessero, ovvero che ad Ottone appartenesse l'ordinare, che i monaci si eleggessero l'Abate.

Muratorii responsio. Questo è un chiuder affatto gli occhi all'erudizione, ed erudizion triviale di quei tempi, per fare ad ogni patto la critica. Veggano i lettori s. Pier Damiano, [vit. s. Romualdi cap. 22.] che rapporta, ed approva questo diritto. e costume in un altro atto dello stesso Ottone III. e veg-

LII. Pomposianos utique monachos olim sibi elegisse Abbates, nemo est qui inficias iverit. Verum ne Fontaninius quidem negaverit, illud fieri potuisse aliquando, ut hac in re impedirentur ab iis, qui de monasterio ipso contenderent, vel praesumentes, sui esse iuris Abbatis electionem, vel praetentantes, in Pomposiano monasterio constituere Abbates, qui non de illius conventu essent, aut in quos non consentirent Pomposiani. Et re quidem vera ipse Otto III. Imperator primo suo diplomate Pomposiae dato anno MI. IV. nonas Aprilis *petitione domni Wilelmi Deo amabilis heremite*, confirmatisque Pomposiano monasterio omnibus, quae ad ipsum pertinerent, statuerat, praeceperatque, *ut nemo ibidem ponatur in Abbatem nisi quem heremite ibidem Deo militantes eligunt communi consilio fratrum*. Undenam vero dixerimus, mentem Willelmo fuisse de eiusmodi libello supplici Ottoni Augusto exhibendo, ubi numquam fuissent Pomposiani in sibi eligendo Abbate a quopiam praepediti? Quapropter si Ottonis non erat, Pomposianos, ut Abbatem sibi constituerent, iubere, ipsius erat profecto, statuere, atque praecipere, ut e Pomposianorum coetu eligeretur, maxime quum illi ea de re Pomposianis iisdemmet facta petitio fuerit. Nonne enim potuisset Otto, suum in ius adscito Pomposiano monasterio, illud sibi uni reservare, adeo ut penes ipsum Abbatis constituendi maneret facultas eo saltem iure, quod *patronatus* deinde dixere sanctarum legum magistri? Nonne reapse id praestitit Teudaldus marchio Padolironensis monasterii conditor diplomate suo penes Bacchinium (a)? *Volo*, *& statuo*, ait

e veggano il P. Tommassino, [to.2. de benef. lib. II. cap.28.] che pur tante volte vien citato dall' avvocato contrario, che tratta questa materia, e se il censore stesso volea con facilità, e senza far gran viaggio, restar ben convinto delle sue strane pretensioni, potea informarsene in Roma stessa dall'eruditissimo monsignor Fontanini, [de antiq. Hortae app. pag. 393. il quale pochi anni sono pubblicò un diploma d' Arrigo III. dell'anno 1060. conceduto alla badia di Farfa, ove quell'Augusto oltre al concedere a quei monaci l'esenzione dagli aggravi del pubblico, permette loro eziandio, che quando l'Abate mancherà di vita, *quem unanimiter elegerint*, *licentiam habeant eligendi Abbatem*. Che sarà d'infiniti strumenti, se son lecite simili critiche?

(a) Istor. del monast. di s. Bened. di Mantova in append. pag. 16.

ait marchio, *ut abbas ipsius monasterii, qui a me, vel a meis heredibus, & qui de eis legitime nati fuerint, ut supra legitur, missus fuerit &c.* Simili etiam modo quum Gumbertus homo dives anno DCCLXXX. monasterium s. Sabini in Pisano territorio constituisset, Deum unum deinde, relictis ceteris, secuturus, suis in tabulis editis a Camaldulensium rerum scriptoribus (a) statuit: *ut dum ego iam dictus Gumbertus abbas advixero hec monasterio omnis congregatio istorum monachorum, qui presentes, & ingressi fuerint .... subiectis in observantiae sancta regula ego indignus gubernare, & regere debeam, mihi Domino auxiliante potestate confirmo ... post transitum meum in ipso monasterium cum omnia res quidquid ad ipsum monasterium pertinet, remaneat in potestate de ipsis monachis, qui ipso monasterio obedientia repromissa sanctam regulam observantes ibi permanserint de ipsa congregatione sibi Abbatem eligere, & confirmare unanimem, qualem voluerint, potestatem habeant.* Quod itaque Gumberto post eius non nisi decessum pro Sabinensi monasterio cordi fuit decernere, observandum statim a suo diplomate statuit pro Pomposiano Otto Imperator Augustus, qui ne momento quidem temporis Pomposiae Abbas vellet constitui, aut haberi. In re aeque certa, ac evidenti alia prosequi non vacat.

X.

LIII. Quum ab Episcopo Comaclensi Abbatem Pomposianum consecrandum dixerit diplomatis auctor, iubet deinde, ut si eum aliqua affecerit molestia Episcopus, hoc est *pro pecunia*, aliave de caussa, *veniat* Abbas *ad Archiepiscopum suum Ravennatem ab eo benedicendus*, quem si molestum etiam invenerit, *ad qualemcumque Episcopum desideret caussa consecrationis properet*. Quo quid dici potest obtusius, quid indignius? Videsis temerarium ausum, callidam obiectandi Episcopis, ac malitiosam calumniam, quasi ab illis consecrationes fierent *pro pecunia*! cui profecto vitio, atque incommodo Pontifex quidem subvenire remediis, minime vero debuisset Augustus, cuius non est hisce in rebus sese immi-

(b) Annal. Camald. tom. I. in append. col. 6.

immiſcere. Ad haec tam excors, tamque demens fuiſſetne Pompoſiae Abbas, ut neſciret, ſui conſecrationem neque petendam, neque impetrandam ab eo, qui ipſi pecuniam extorſiſſet? Quid ita Ottonis ſanctione propterea opus erat, atque praecepto (a)?

(a) X. *Pro pecunia*. Dopo d'aver detto, che l'Abate ſi faccia conſecrare dal Veſcovo di Comacchio, ordina l'autore del diploma, che ſe il Veſcovo lo moleſterà per quattrini *pro pecunia*, o per altro, eſſo Abate ricorra all'Arciveſcovo di Ravenna; e ſe queſti faceſſe il ſimile, cerchi un altro Veſcovo: che lo conſacri ſenza quattrini. Coſe più indegne, e ſtolte di queſte non è facile il ritrovare, calunniandoſi sfacciatamente i Veſcovi, come ſe aveſſero fatte le conſecrazioni per danari *pro pecunia*: al che avrebbe dovuto rimediarvi il Papà, e non l'Imperadore, a cui non ſi aſpetta metter mano in ſomiglianti materie. Oltre a ciò poi quell'Abate non avrebbe forſe egli ſaputo farſi conſecrare da chi non gli aveſſe eſtorti quattrini, ſenza che Ottone III. glielo aveſſe ordinato?
Muratorii reſponſio. Nè pur ſa digerire il cenſore, che l'Abate Pompoſiano, ſe il Veſcovo di Comacchio richieſto di conſecrarlo, *ſibi pro pecunia, vel aliqua humana poteſtate moleſtus fuerit, veniat ad Archiepiſcopum Ravennatem &c.* La deciſion del cenſore è queſta: *Coſe più indegne, e ſtolte di queſte non è facile il ritrovare, calunniandoſi sfacciatamente i Veſcovi, come ſe aveſſero fatte le conſecrazioni per danari*. Ma altri potrebbe riſpondere, che cenſura men degna di un erudito non ſi potea fare: imperocchè baſta dare un'occhiata a quanto ſcrive il ſopradetto P. Tommaſino (tom.III.lib.I.cap.58.59.&c.) per intendere, *quam late dominaretur ſimonia propter ordines pecunia collatos ſub imperio Caroli M. uſque ad annum milleſimum, & poſt annum milleſimum*; e quanto i Papi, i concili, ed altri più perſonaggi ſcriveſſero allora contra sì ſacrilego abuſo. In quei medeſimi tempi appunto, ed in Ravenna ſteſſa una tal peſte faceva gran rovina; laonde Gerberto Arciveſcovo le ſcriſſe un libro contra, come nota il Pagi (Critic. Baron. ad an. 998. num.24.), e nel 1014. vi ſi tenne un concilio contro le ſimonie. Nè Ottone III. nel diploma Pompoſiano rimedia a tanto ſacrilegio, ma ſolo rimedia all'incomodo, che ne potea avvenire agli Abati; benchè per altro non ſia coſa nuova, ſe non a chi è foreſtiero nelle carte, e ne'libri vecchi, l'avere una volta gl'Imperadori *meſſa mano in ſomiglianti materie*, e ſenza richiamo de'ſacri paſtori. Tralaſcio ogni altro eſempio, per citare ſol quello di Tedaldo marcheſe avolo della gran Conteſſa Matilda, il quale fondando nell'anno 1007. il moniſtero di Polirone dichiara nel ſuo ſtrumento rapportato nel Bollario Caſineſe, e nella ſtoria d'eſſo moniſtero ſcritta dal P. Abate Bacchini (Iſtor. di Polirone lib.1. p.16. appen. pag.18.), che il vuole eſente da ogni podeſtà ſecolare: *nullo regi, nec alicui poteſtati concedimus &c.* Si riſerva l'elezion dell'Abate da conſecrarſi dal Veſcovo di Mantova: *etſi evenerit, quod Epiſcopus Mantuanenſis refutaverit eum benedici; & ſacrari, & propter aliquod ſervitium poſtulatum denegaverit, ad quemcumque Epiſcopum va-*

LIV. Willelmi eremitae opera, qui antehac fuerat Abbatis munere functus, penes Ottonem usos Pomposianos, superius diximus, quo Imperatoris expeterent, obtinerentque clientelam, ut imperatoria eos auctoritate muniret, ubi ad Abbatis electionem descendere iis fuerit opportunum. Hac igitur in re Pomposianos ipsos molestias nescio quas olim perpessos facile colligere licet: quibus diplomate suo remedium allaturus Imperator propter sacrarum legum custodiendarum oeconomiam, quibus cautum est, ut libera Abbatis maneret electio monachis, quemadmodum iam anno DXXXIV. habitum Chartagine concilium, & deinceps alia sanxerant, antiquo reservato iure Episcopis dioecesanis Abbates ipsos consecrandi, ille ecclesiasticae disciplinae custos, & defensor iubet, ut facta liberrime a Pomposianis monachis Abbatis electione, consecrandus sit, hoc est benedicendus ipse ab Comaclensi Episcopo, in cuius Dioecesi monasterium inerat Pomposianum. Si autem propterea velit pecuniam ab eo exigere Episcopus, Metropolitam suum adeat Abbas, Ravennatem scilicet Archiepiscopum, quem si iuxta cum Comaclensi gravem habuerit, atque molestum, optime consultum iri Abbati decernit Imperator, si quemlibet alium deligat, petatque Episcopum, a quo consecretur. Quid quaeso calumniae, quid audaciae imperiali ista sanctione continetur? Malo remedium adhibere omnino putavit Augustus, malo, inquam, quod ne Fontaninius quidem ipse inficiari poterit, fuisse aliquando ecclesiae Dei infensum, iis maxime temporibus ab apostolica indole longe positis, quibus ubique ecclesiastici ordinis vel ignorantia serperet, vel, corruptis, depravatisque hominum moribus, vitiositas unde unde percrebresceret. Nonne sexcenta istiusmodi exempla fasti ecclesiastici suppeditant, quae nullum dubitationis locum relinquunt, quaeque si collibuisset, ab ovo usque ad mala citari potuissent? Nonne legum sanctarum in hac

vadat &c. Così diceano, così operavano allora insino i privati. Ma oggidì bisogna chiamar finto, e supposizio quello, a cui non si sa, come meglio rispondere.

in hac re repetita conditio in simoniacos Episcopos facinoris argumentum est manifestissimum? Id nesciat ille unus, qui in ecclesiae historiis prorsus sit ieiunus. In primis vero decimo reapse saeculo, & consequenti, de quibus noster est sermo, hac de re conquesti sunt gravissime, & commiserti patres, quos inter Petrus Damianus (a), Guido Arretinus ad Michaelem monachum Pomposianum scribens epistolam, quam nos alibi recensebimus, aliique permulti illius aetatis homines doctrina, atque sanctitate longe probatissimi, qui in animos simoniaco ambitu luxuriantes, atque infelicia eorum tempora palam vehementer invehuntur. Temporum naturam, ingeniumque rimetur Fontaninius, nec quae fuere saecula quondam cum nostro conferat, & metiatur, quo in christiana fide ferventissimis, studiosissimisque legum ecclesiasticarum Episcopis Dei sponsa exsultat laetitia, ac triumphat gaudio.

LV. Doletne vero amplissimo Praesuli, Ottonem Augustum hasce in res manus iniecisse suas? At quaeso tulitne Imperator nescio quam legem, ubi ita se gesserit, quam unus potuerit Pontifex Romanus condere? Nonne ecclesiae tutores, defensores canonum, ecclesiasticaeque libertatis vindices principes viri censentur, suntque profecto, persaepe etiam perquisiti, enixeque exorati, ut imperatoriam, regiamve suam ad summam sacras in leges observantiam praestent auctoritatem? Illud fortasse contingere aliquando potuisset, ut incommoda, molestiaeque Abbati Pomposiano obveniret, si extra Comaclensem, sive Ravennatem alios debuisset adire Episcopos. Hinc imperiale eidem patrocinium pollicetur Otto, regiam interponens fidem, qua fretus confidenter ipse Abbas *ad qualemcumque Episcopum desideret, caussa consecrationis properet*: tanta enim Abbates tuitione destituti in molestias alias facile potuissent incidere, atque difficultates.

LVI. Quid hac in re a Theudaldo marchione factum conditore Podolironensis monasterii ex Bacchinio ad-

(a) In vita s. Romualdi cap. 35.

notat Muratorius. En vero comprehensio, & ambitus Theudaldianorum sensuum: *Abbas ipsius monasterii.... benedictionem, & consecrationem suae Mantuanensis ecclesiae refutaverit eum benedici, & sacrari, & propter aliquod servitium postulatum denegaverit ad ipsam sacrationem, tunc ipse Abbas habeat licentiam revertendi, & secundum quod ei melius praevisum fuerit, ad quemcumque Episcopum voluerit, vadat, & benedictionem sacrationis ab eo recipiat absque alicuius contradictionem*. Aliae multae illorum temporum tabulae rem eamdem iisdem exprimunt sensibus, atque vocabulis. At temporum ipsorummet incommoda, imo enim vero infelicitas una cautionum istiusmodi caussa fuere, quum e duobus malis prudenti consilio levius sustineretur ad diram vitii expurgandam labem, atque eluviem compescendam.

XI.

LVII. Ad Ottonem III. non pertinet omnino, assumit autem Fontaninius hoc modo, quod in diplomate est monogramma, bene vero ad Henricum alterum. Et, ut verbo dicam, Pomposianum diploma nil aliud est, quam heterogenia quasi intollerabilium errorum quaedam compactio, ex rebus fictis, commentitiisque constans, conflatum utique ad Pomposianorum caussam, res, ambitiosamque cupiditatem in Comaclensem, Ravennatemque Episcopos sustentandam (*a*).

LVIII. O

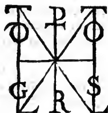
(*a*) XI. Il monogramma non è di Ottone III. ma di Arrigo II. E ben si vede (Cangius in glossar. voc. *monogramma*), che il diploma è un pasticcio di molti ingredienti spropositati: e che è finto per favorire gl'interessati Pomposiani contro all'Arcivescovo di Ravenna, e al Vescovo di Comacchio.

Muratorii responsio. Seguita a dire l'oppositore, che il monogramma di questo diploma non è di Ottone III. ma di Arrigo II. Ma questi sono sbagli de' copisti, o dello stampatore; e presso l'Ughelli se n'incontrano ben parecchi, in maniera che se volesse la critica dell'oppositore divertirsi in impugnare ancor quelli, troppa copia d'antichi strumenti sarebbe da lui bandita per finta. Così noi troviamo un monogramma, che probabimente è quello di Ottone I. o II. in un diploma di esso Ottone III. nella cronaca de' Vescovi Mindensi (Rer. Germ. script. edit. Io. Pistor. pag. 736.), e'l medesimo Ughelli (Ital. sacr. tom. 3. pag. 462.) rapportando un altro diploma dello stesso Ottone III. dato a' Canonici d'Arezzo, vi mette un monogramma diversissimo, che sembra quello di Ottone IV.

LVIII. Parcat antiſtes optimus. Non ergo erunt Ottonis III. ſane alterius Henrici, tot, quae Ottonis eiuſdem nomen praeſeferunt vel in Godefridi Beſſelii Gotwicenſi chronico, vel in Caſinenſi hiſtoria Gattulae, vel in Fuldenſi Schannatii archivo, vel in medii aevi antiquitatibus Muratorii, vel in diplomatibus codicibus Dummontii, Luningii, Ludwigii, Leibnitii, vel denique aliis pluribus frequentiſſima diplomata, quae a tabulariis multis, iiſque inſignoribus ipſi eruere, quaeque genuina, authentica iudicarunt, atque autographa Ottonis III., cuius profecto monogramma idemmet in iis ſingulis conſpicere licet, quod in Pompoſiano! Eſt autem aeque certum, non ſtabile, ſimileque ſemper Ottonis III. monogramma exhibere diplomata eius, quod aliquando etiam cum eo Ottonis I. avi optime cohaeret, quemadmodum laudatus animadvertit Muratorius. Neque id mirum cuiquam erit, qui monogrammatis formam, ſive figuram a notariis ſaepius, & ſcribis ſciverit dependiſſe, quam ab Imperatoris nutu, qui eorum opera in conficiendis, examinandiſque diplomatibus utebatur.

LIX. Interea Pompoſiani diplomatis monogramma, quod ex autographo ſuo exquiſite nos, quantum potuerimus, notavimus, ac deſignavimus, an Henrico II. convenire quoquoverſus queat, an potius uni Ottoni III. vel ſimpliciſſime inſpicienti patebit. Porro immane quantum diſtat a noſtro monogramma illius quod frequentiſſime exhibent rerum diplomaticarum ῥαψῳδοὶ, atque hiſtorici! At vero Pompoſiani diplomatis monogramma quandonam, & ubi, vidiſti? Deeſt illud in Margarinio, deeſt in Ughellio. Pompoſiani tabularii autographum numquam antiſtiti fuit prae manibus. Quod igitur monogrammatis ipſe mente fixit? Ecce tibi Henricianum monogramma, quod confer omnino cum Pompoſiano ſuperius allato poſt libri huius initium.

Ab Ot-



Ab Ottoniano monogrammate hoc longe abeſt magis, quam a ſummo Iove rudens diſtat aſellus. Quae igitur cauſſa quaeſo Fontaninio fuit, eo delamatorio genere duci, & delectari non ſolum ad detractandam Pompoſianorum gloriam, verum etiam de eorum nomine tam acriter, aperteque detrahendum? Satis ei fuiſſet, niſi haec res nos falſos habeat, in adminiſtros Ateſtios ſtilum acuere, & eos quaſi cenſoria virga notare, quibuſcum unis cauſſam agebat; inter haec autem aequam tantiſper de Pompoſianis ſervare mentem, & cum ipſis temperantius agere, qui nihil mali patrarant. Tantae nos declamationi reſponſum nullum dabimus. Antiſtitis dignitas ampliſſima, obſequium, atque obſervantia ſumma, qua hominem colimus ſtudioſum nimis, & religioſum, prohibent. Penes lectorem, quinimo penes Fontaninium ipſum iudicium eſto.

XII.

LX. Ottonis ſcriba, ſive cancellarius Heribertus quidem vocabatur, minime vero Hippolytus. Praeterea Archiepiſcopus Colonienſis electus Heribertus idem anno DCCCCLXXXXIX. *Colonienſis Archiepiſcopi* titulo, & *Archicancellarii* dici, ſubſcribique debuiſſet in Pompoſiano diplomate, ubi non alium velimus ab Heriberto ſuſpicari Hippolytum (*a*).

LXI. De-

(*a*) XII. *Hippolytus Cancellarius*. Il cancelliere non aveva nome Ippolito, ma Eriberto; ed eſſendo queſti fatto Arciveſcovo di Colonia nell'anno 999. (Pagi ad ann. 1001. §. 1.) quì avrebbe dovuto ſottoſcriverſi col titolo di *Colonienſis Archiepiſcopus*, e di *Archicancellarius*, ſe Ippolito foſſe lo ſteſſo che Eriberto.

Muratorii reſponſio. Chiara ſi è la diſat-

LXI. Deceptum clarissimum Praesulem superiùs diximus, qui fontes infectos non invitus bibit. Pomposianum autographum iam nunc idem conspiciet Fontaninius Heriberti, non Hippolyti nomen praeseferre, quod in Atestiis diplomaris eiusdem exemplaribus e Pomposiano descriptis Muratorius invenerat, emendatumque etiam ab iis est, qui novissime Ughellio opus recusere. Alia hac de re ex Rubeo animadvertit Muratorius ipse, quae, si animo collubitum fuisset suo, vel Fontaninii oculis facile esse potuissent subiecta fidelibus. Praetermissas *Coloniensis Archiepiscopi*, atque *Archicancellarii* voces, dum se subscribit Heribertus, nauseat ille, quas tamen perpetuum Heribertus idem praetermisit. Exempla non pauca diplomatum eiusmodi Muratorius laudat, & alia refert suis in medii aevi antiquitatibus, in quibus uno *Cancella-*

distenzion dell'Ughelli, e de' copisti del nostro diploma; perciocchè *Heribertus* ivi fu sicuramente scritto, e non mai *Hippolytus*, siccome apparisce dalle copie esistenti nell' archivio Estense, e ricavate dal Pomposiano, e siccome ci assicura Girolamo Rossi (histor. Ravenn. lib. v. pag. 273.), il quale tanto prima dell' Ughelli scrisse così, accennando questo medesimo diploma: *In iis litteris Heriberii Cancellarii vice Petri Episcopi manu subscriptis Otho servum se Apostolorum appellat*. Dee quì correggersi un lieve errore di stampa, con leggere *Heriberti*, poichè lo stesso Rossi avea con tal nome poco di sopra mentovato il medesimo Eriberto. Nè io starò quì a dire, in quanti diplomi d' Ottone III. stampati sia alterato, o storpiato il nome d' esso Cancelliere. Stranissimo poi si è il pretendere, che Eriberto avesse dovuto sottoscriversi *Archieancellarius*. Era egli tuttavia Cancelliere, restando Arcicancelliere per Italia Pietro Vescovo di Como: come dunque pretendere tal mutazione? Nè occorre dire, che almeno dovea intitolarsi *Arcivescovo*, essendo egli asceso a tal dignità nel 999. Forse anche vi ascese egli nel 998., e pure non si troverà in diploma alcuno di Ottone III., ch'egli prenda un tal titolo nella sottoscrizion de' diplomi. *Heribertus Cancellarius vice Petri Cumani Episcopi* si legge in tre diplomi dati a' Vescovi di Como, e di Vercelli nel 999. e nel 1000., e in un altro dato al monistero di Bobbio nel 999. (Ital. sacr.tom.v. pag.268., tom.4. p.1095. & 1358.), e tre riferiti dal Puccinelli (Cron. della badia Fior. p. 196. 208., e 241.), cioè uno del 999., e gli altri due del 1002., e la nobil casa de' Conti di Collalto ha due privilegi conceduti nell'anno 1000. a Rambaldo Conte di Treviso ad istanza del medesimo Eriberto, che viene ivi chiamato *sanctae Coloniensis sedis Archiepiscopus*, e che nondimeno si sottoscrive *Heribertus Cancellarius vice Petri Episcopi &c.*

cellarii titulo ipſe ſubſcribit Heribertus, illud in primis ipſiſſimo cum Pompoſiano datum die, quod vel ipſiſſimam nobis ſubſcriptionem offert; hocce pacto proprio ſtilo retento ab Heriberto, & diplomata reliqua ſubſcribendi ratione conſueta (*a*). Nec ſecus ideo in Ottoniano diplomate, quod ex Camaldulenſibus hiſtoricis nos ſupra retulimus, legitur omnino *Heribertus Cancellarius*, eſto datum paullo ante Ottonis ipſius diploma ſuppeditat Gallettius alias laudatus anno MII. VI. nonas ianuarias conceſſum (*b*) cum non abſimili a Pompoſiana ſubſcriptione: *Heribertus Cancellarius vice Petri Epiſcopi recognovit*. Nihilominus anno iam DCCCCLXXXXIX. (quod Fontaninius ait), niſi vero ſatis ſimilius praecedenti, ut adnotavit Muratorius, Colonienſis Archiepiſcopus erat Heribertus. Haeccene ſingula diplomata ſubdititia exiſtimabimus?

XIII.

LXII. A dati diplomatis tempore ad X. kalendas februarias anni MII. quo die e vivis exceſſit Otto Imperator in oppido Paterni, nos latet prorſus, an Ravennae aliquando ipſe moratus fuerit, bene vero Romae, Tuderti, atque in Neapolitano regno. Igitur quomodo *actum Ravennae* diploma confingitur? Verum neceſſarium fuit, tale ab Auguſto miraculum patrari, ut, qui alibi verſabatur, Ravennae appareret, quo commutationem illam Ravennate cum Archiepiſcopo Friderico poſſet abſolvere. Ecce autem putidum illud Ottonis diploma, quo Mutinenſes oratores freti triumphant gratabundi de arrogata in territorium Comacli imperatoria poteſtate cum ingenti Ravennae eccleſiae damno, ac detrimento. At vero facile ſibi quiſque perſuaſerit, illos ex praepropero, quo inflammantur, nimioque in partem adver-

(*a*) Antiq. med. aevi tom. I. pag. 286.

(*b*) Ragionam. dell'orig., e de'primi tempi della badia Fiorent. p. 150.

versam studio non magno applausu esse excipiendos, quem nihilominus se mereri audacter sibi, sed frustra blandiuntur (*a*).

(*a*) XIII. *Actum Ravennae*. Da questo tempo, in cui si fa dato il diploma, fino ai 23. di gennaio del 1002. in cui Ottone III. morì in Paterno, non si sa (Pagi ann. 1002. §. 1.) che egli fosse in Ravenna, bensì in Roma, in Todi, e nel reame di Napoli. Ma per fargli concludere il cambio coll'Arcivescovo Federico, ci voleva il miracolo di farlo stare in Ravenna, benchè fosse altrove. Questo è il bel diploma Cesareo, sopra cui gli scrittori Modanesi con tanta soddisfazione fondano la loro esaltata sovranità imperiale nelle contrade di Comacchio contro alla sede apostolica. Ma se al zelo di questi scrittori debbasi veramente quello straordinario applauso, che essi pretendono di meritarsi, non credo, che ci voglia molto a comprenderlo.

Muratorii responsio. Finalmente viene opposto all'*Actum Ravennae*, che non si sa, che Ottone III. fosse circa quel tempo in Ravenna; e che *per fargli concludere il cambio con l'Arcivescovo Federico ci voleva il miracolo di farlo stare in Ravenna, benchè fosse altrove*. Così ne parla il nostro censore, come s'egli mirasse Ottone III. con gli occhi propri lungi da Ravenna nel tempo della data d'esso diploma, e quasichè ancor questo non possa essere un error de' copisti, e sia egli sicuro, che nell'originale si legga *Ravennae*; e quasichè non si possa raccogliere in qualche maniera dalla vita di s.Romualdo scritta da s.Pier Damiano (in vit.s.Romuald. c. 30.), che Ottone stesse in Ravenna alcune settimane prima della sua morte accaduta a dì 23. di gennaio del 1002. Altro per tanto ci vuole, che il detto nudo del nostro censore; e quando non adduca pruova, dee ben egli sapere, che va per terra l'opposizione sua, siccome del pari va in fumo il pretender egli, che la badìa della Pomposa fosse allora della santa sede, e che Ottone III. non fosse capace di levargliela, dicendo, che *a ciò si oppongono i documenti anteriori, e posteriori alla data di questo stolto diploma*. Ma per conoscer bene, se da certezza della verità, o pure da altra sorgente, vengano tante decisioni; egli è tempo di far sapere, ... che i susseguenti Augusti comprovarono ne' loro diplomi la verità del diploma, e del cambio suddetto della Pomposa. Risponde il critico, che *quando sussista, che i diplomi di Arrigo II. III. IV. V. e VI. e de' Federighi I. e II. attestino il contenuto di quel diploma, si può dire, che, attestando una cosa falsa, si devono tenere per falsi ancor essi, e non finti per altro fine, che per levare la famosa badìa Pomposiana alla sede apostolica, e per farla ingiustamente ragione imperiale*. Io qui prego l'oppositore di lasciarsi dire, che s'egli per avventura fosse un di quei valentuomini, che, non ha molto, in Roma stessa fecero tanto romore per difendere gli antichi diplomi, meno a lui, che ad altri starebbe bene il dichiarare oggidì guerra sì fiera agli stessi diplomi; ed ancor questo sarebbe un esempio vivo del girarsi gli uomini secondo il vento della passione, o dell'interesse a sostenere oggi quello, che poi domani si prenderà ad impugnare. Sappia dunque il pubblico, che Arrigo III. in un sol diploma, il cui originale si conserva la Dio mercè nell'archivio

LXIII. Ego tamen suspicor, hunc, ut solet, alucinari. Quid enim quaeso opus est miraculo, ut dilabente anno MI. Ravennae adfuerit Otto Imperator? Re quidem vera ad nos pervenere usque ipsius diplomata non pauca novembri,

chivio Estense, e si sarà vedere a chiunque sarà curioso di chiarirsene, confermò nel 1045. i beni, e diritti della Pomposiana, nominandola *abbaciam S Mariae in Pomposia de antecessore nostro Ottone a Federico Ravennatis ecclesiae Archiepiscopo iuxta utriusque placitum ad imperialem subiectionem concambiatam, ac postea ab Henrico divae memoriae Imperatore Augusto corroboratam &c. & in nos successione imperii. & legali iure haereditatam ad nostrae dominationis manus recepimus*: dal che apparisce, che anche Arrigo il santo avea approvato quel *cambio*. Nel fine così parla Arrigo III. *Eamdemque ab omni subiectione Archiepiscoporum excutimus, ut regalis sit, nulli dominantium personae subiecta; sintque monachi eius ab omni saecularis servicii infestatione securi. Qui de suis, qualem voluerint, Abbatem eligant, ab Episcopo Comaclensi consecrandum, qui si sibi pro pecunia, vel aliqua humana potestate molestus esse voluerit, veniat ad Archiepiscopum Ravennatem, ab eo benedicendus. Et si hoc in isto, quod in priore, invenerit, ad qualemcumque Episcopum desiderat, causa consecrationis properet &c.* Ecco rinovate in questo diploma le formole del diploma Ottoniano, e quelle stesse appunto, contro alle quali ha fatto una sì disperata critica finora il nostro censore. Arrigo IV. anch' egli in un suo diploma del 1066. conferma lo stesso, aggiungendo: *sintque monachi eius ab omni saecularis servitii infestatione securi. & ab omni angaria sive fodro, tam nostro quamque missorum nostrorum saecularium potestatum cum suis hominibus remoti &c.* Leggonsi pure le sopradette espressioni nel diploma di Arrigo V. del 1114. se non che dopo l' *infestatione securi* seguita ivi; *nullius personae magnae vel parvae, nisi nostrae de placito respondentes, & ab omni angaria &c.* Tralascio gli altri diplomi di Arrigo VI., de'due Federighi &c. nulla di più richiedendosi, per sempre più conoscere certissimo il cambio della Pomposa, e la sostanza, e le formole del diploma Ottoniano, e qual capitale debba farsi degli epiteti d' *indegno*, di *stolto*, e di tanti scherni, e di tante censure dittatorie dell'oppositore; non ostante che egli sappia, o debba sapere, che questi altri diplomi sono sinceri, e indubitati, e non già finzioni, come egli va sognando. Quello che è più strano, avea l'autor medesimo di tali critiche già citato (difesa II. cap. 30. pag. 124.) per diploma sicuro il medesimo, che sopra si è mentovato, dell'anno 1045. dato *da Arrigo III. in Poisfelt*, e l'avea anche citato in pruova d'una sua mal fondata pretensione, perchè s'egli vi avesse badato, in esso documento avrebbe letto, che quel monarca conferma al monistero *quicquid sibi iunior Ugo marchio filius Uberti dedit*: il che si adatta non ad Ugo marchese di Toscana &c. Sicchè veggano finalmente i lettori, se all'avvocato della rev. camera si convenga l'arrossire *per parte altrui*, perchè sia stato citato il diploma Ottoniano, allegato già dal Rossi, e uniforme ai susseguenti privilegi, ovvero per parte propria, dopo una sì cieca, e sconvenevol censura.

bri, decembrique mensibus data Ravennae anno eodem MI. e quibus illud satis meminisse sit, de quo paullo ante diximus, penes Muratorium, quod anno, dieque perquam bene cum Pomposiano cohaeret, & *actum Ravennae* vel ipsum fuit. Antiquitatum medii aevi Muratoriana volumina pervolve, & res erit aperta. At at nos & lubenter & facile concedamus eidem, longe tunc Ravenna abfuisse Ottonem. Tolletne continuo grande supercilium censor, tamquam ex tripode prolaturus sententiam in Pomposianum diploma ex eo quod *actum Ravennae* dicatur?

LXIV. Hac in re, ut aliquantisper immoremur, adnorandum nobis est, quod animadvertit olim omnium maximum rei diplomaticae lumen, Mabillonius noster (*a*), discrimen scilicet, quod inter *iussum*, *scriptum*, sive *actum*, & *datum* quam frequentissime occurrit in diplomatibus antiquis, in quibus etiam eae voces explicantur interdum, quemadmodum apud Muratorium (*b*): *datum* XIV. *kalendas &c.*, *actum curtis nostrae Vilzacherae &c. datum* II. *kalendas &c.*, *actum in curte Olonna*. Qua profecto ratione usi sunt doctiores ad annos Christi, Imperatorum, ac Regum una conciliandos, atque indictionem. Res exemplo patebit, quod mox erimus relaturi. *Iussum* tempus designat, quo diplomatis dationem Imperator iusserit: *scriptum*, sive *actum*, quo a notario fuerit litteris consignatum: *datum* denique, quo traditum, indictum, atque exsecutioni mandatum. Diploma recenset Mabillonius ipse *datum, & actum in monasterio nostro S. Basoli*, quod & retulere Dummontius (*c*), & Benedictini chronographi in aureo opere *Art de verifier les dates* (*d*). Indicat id profecto scripti diplomatis tempus non aliud a tempore dati, atque porrecti. Haud raro etiam *datum* comperimus exaratum manu reliquo a diplomate diversa: quippe quum factae exprimeret concessionis tempus, illemet, cui

 tra-

(*a*) De re diplomat. lib. II. cap. 28. num. 5.

(*b*) Antiq. med. aevi tom. V. pag. 236.

(*c*) Corp. diplomat. Ital. tom. III. pag. 321.

(*d*) Pag. 20. primae edition.

traderetur ad manum diploma, minime notarius adnotaret diem. Factum est vero deinde, ut temporis enunciandi *iussi*, *scripsi*, & *dati* diplomatis sive scribarum ignorantia, sive data opera eorum, exquisitiori cura neglecta, ostendent adhuc chartae istiusmodi chronologicas difficultates, suosque nodos, atque ambages, ad quas explicandas saepe frustra confugimus ad annalium scriptores, quum ne satis quidem nobis aliquando constet, a quo ipsi Imperatoris annum tempore deduxerint, quod etiam eruditus adverterat Schannatius (*a*), illaeque, Mabillonio teste (*b*), & iis in diplomatibus occurrant, quae nullo modo possunt in dubium revocari. Posteaquam itaque inceperint semel notarii illis suo marte vicissim uti, rei diplomaticae magistris percommodum visum est, ac opportunum, quo simul vulgares Christi cum Imperatorum, Regumque annis ad calculum revocarent, adeout par esset eorum ratio, ad diversas hasce, atque confusas a scribis multis in diplomatibus computationes confugere.

LXV. Ne longius autem nostra peregrinetur oratio, exemplo utar uno ex Petro Aloysio de Turri deprompto, homine inter Casinates tum doctrina, tum dignitate eximio (*c*), diplomatis nimirum Hugonis Italiae Regis Parmensi Episcopo dati, quod ab Ughellio relatum (*d*), castigatiusque a Muratorio (*e*), autographum custoditur in Parmensis eiusdem ecclesiae chartophylacio. In eo enim sic legitur: *Quarta idus maii anno Dominice incarnationis* DCCCCXXIX. *regni vero domini Ugonis piissimi regis IIII.* (probabilius III.) *indictione II. actum Papiae*. Iam vero diploma ipsummet antiquo insertum tabularii eiusdem placito hasce praesefert chronologicas notas: XVI. *kalendas octobris anno Dominicae incarnationis* DCCCCXXX. *iussum Papiae*, *& actum Parmae*. Anno igitur, & amplius tabulae discrepant, eaedem tamen numero, quarum sive alterutram,

(*a*) Vindiciae archivi Fuldensis diplom. pag. 41.

(*b*) De re diplomatica lib. II. cap. 24. num. 9.

(*c*) In praefat. ad vitam s. Columbani pag. 33.

(*d*) Ital. sacr. tom. 2. in Episcop. Parm. num. 18. pag. 135.

(*e*) Annali d' Italia ad ann. 929.

rutram, five utramque nullus cordatus homo dixerit confictas. Et profecto repetit omnino discrimen multi nominis Casinas monachus laudatus ab adnotata a nobis superius *iussum* inter *Papiae*, & *actum Parmae* differentia, sibique facile suadet, Papiae scriptum diploma anno Hugonis quarto, sive potius tertio, scilicet DCCCCXXIX., concessum deinde, atque indictum Parmae anno consequenti, non secus atque deinde opinatus est Muratorius suis in Italiae annalibus. Signato itaque a scriba diplomate chronologicis notis factae concessionis tempore decurrentibus, eae praetermissae fuere, quibus anno praecedenti Papiae fuerat exaratum. Nec alia ab ista methodo usus est Muratorius ipse ad quatuor vindicanda Ottonis I. Imperatoris diplomata anno eodem data, ipsaquemet indictione, ac die, longe tamen positis, diversisque in locis. Singula tamquam apocrypha complosisset Fontaninius. Verum qualemcumque potius reconciliationis rationem investigare lubuit Muratorio; adeout in primo sphalma repererit Ughellii, sive amanuensium potius, aut cudentium, qui *Liviae* exaraverint pro *Lucae*, neque illud distinctum ab altero esse diplomate, quod *Lucae* revera datum fuit (*a*). De tertio autem, atque de quarto ea in sententia auctor est, ut propter locorum propinquitatem & Cumas, & Capuam uno potuerit die adire Augustus, nisi etiam *Cumis* a scriba pro *Capuae* positum nomen suspicemur: advertit demum *actum*, & *datum* diplomatum frequens loci, ac temporis designare discrimen (*b*).

LXVI. Fontaninio haec omnia parata esse debebant, ut revera parata erant, ex quibus potuisset arguere, *actum* in diplomatibus saepius non certissime nobis innuere, Imperatores, Regesve tunc temporis reipsa versatos fuisse, ubi data, & scripta illa dicuntur. Qua de re, ut unde est orta, in eodem terminetur oratio nostra, si homini summa auctoritate, & gravitate praedito visum est, miraculum interponendum aliquid, ut ad novembris finem anno MI. Ottonem III. Raven-

(*a*) Annali d'Italia ad ann. 962. (*b*) Ibidem ad ann. 963.

Ravennae comperiamus, quod pernecessarium tamen haud esse, superius a nobis demonstratum est, alterum saltem iactandum non erit miraculum, quo *actum Ravennae* diploma dicatur, esto Ravennae tunc non constiterit Otto.

LXVII. Primi diplomatis Pomposiani editores, Margarinius, Ughellius, aliique ceteri, qui a monogrammate referendo supersederant, plumbeum etiam neglexerunt sigillum e suo adhuc pendens autographo, quod nos circino metiri voluimus, atque adamussim describere. In eo Ottonis III. Imperatoris effigies cum epigraphe litteris grandiusculis latinis AVREA ROMA ex parte altera conspicienda exhibetur, ex postica vero iisdem litteris haec scripta leguntur: ODDO ĨPERAT•R ROMANOR. Huic simile plumbum alio e diplomate pendet, quod Muratorius protulit (*a*), Ottonis eiusdem dato Ravennae anno MI. XII. kalendas maias monasterio Ticinensi sancti Felicis: ex altero etiam anno eodem monasterio sancti Apollinaris in classe Ravennae, quod edidere Mittarellius, & Costadonius (*b*): e tertio denique, quod Gallettius refert (*c*), ipsius Augusti Florentino sanctae Mariae monasterio anno MII. VI. idus ianuarias.

LXVIII. Iam vero ut tandem certos mihi fines, terminosque constituam, haec dicta sint satis de celebri Ottoniano diplomate, quo iniuria freti Mutinenses administri tanto cum plausu Romanae ecclesiae in Comaclense territorium potestatem extenuantes, imperialem contra, quantum verbis eam potuerunt extollere, voluere defensam, amplificatam, atque ornatam. Non absimili etiam ratione, nisi nostra nos fallit opinio, ostendimus, ad Pontificia vindicanda iura nil opus fuisse Fontaninio, in Pomposianum ipsum diploma intemperantius invehi, multoque minus in Pomposianos eosdemmet, quod homo omnium rerum peritissimus paullo fidentius praestitit, illud confictum, apocryphum, ine-

(*a*) Antiq. medii aevi tom. I. pag. 386.

(*b*) Annal. Camald. tom. I. in append. col. 164.

(*c*) Ragionam. dell' origine, e de' primi tempi della badia Fiorentina pag. 151.

ineptum, ſtultumque, iſtos falſarios, ambitioſos, atque importunos traducens, vellicans, confodiens. Verum neque hic ſtetit cenſoria Fontaninii, qui animi ardore concaleſcere aliquando viſus eſt nonnullis, ſubſcriptio. Quum enim temperantiae, prudentiaeque ſpecimen, antiſtes optimus, probe intelligeret, non ſolum Ottoniani diplomatis ſeriem, ſed ipſiſſima etiam verba longe ante annum MDLXXXIII. necnon Ceccarellii tempora confirmata ab Auguſtis Ottonis III. ſucceſſoribus in ſuis diplomatibus fuiſſe, atque repetita, ab Henricis nimirum, ac Fridericis Imperatoribus, in ea quaelibet nimis perfracte haud aequam pronunciavit ſententiam decernens, non ab re dici poſſe, quum rem falſam illud primum diploma Ottonis portendat, vel ſubſequentia pro falſis habenda, conflataque tantummodo eſſe, ut nobiliſſimum Pompoſianum monaſterium Romanae ſubduceretur eccleſiae, atque in ius imperatorium novo, & iniuſto ſimul adſciſceretur titulo (a). Utcumque minus philoſophantem hic Fontaninium audiamus, demonſtratum ſuperius eſt a nobis perfacili quidem, & perexpedita defenſione, niſi omnem tabularum fidem perturbare, & reſignare velimus, ſarta tecta in Pompoſianum monaſterium Pontificia iura ſervata, quin Ottonianum diploma explodere, atque eiicere qualitercumque neceſſarium videatur nobis; diploma, inquam, illud, quod cum ad Ferrariae urbis, tum ad Romanae curiae tribunalia productum, atque prolatum auctoritatem habere, & omnem fidem prudenter, conſtanterque iudicatum eſt a ſapientiſſimis viris, ut acta demonſtrant controverſiarum, ac litium, quae vel typis publica ſunt, vel in ſancti Benedicti Ferrarienſi tabulario, quod Pompoſianum eſt, diligentiſſime cuſtodita. Ex quo proinde facile etiam colligere liceat, ne poſteriora quidem Imperatorum, ac Regum diplomata, quae & ſenſa, & verba ipſamet Ottoniani praeſeferunt, falſa iudicanda eſſe, atque conficta, neque ideo tamen aliqua ſedis apoſtolicae iura in Pompoſianum mona-

(a) Difeſa II. della s. ſede ſopra Comacchio &c. pag. 132.

monasterium macula infici: quae profecto singula clarius elucescent, ubi de diplomatibus illis sermo nobis habendus erit. Interea temporis, exposita rerum istarum terminatione, illud peroptamus maxime ut haec ipsa, quae scripsimus, non solum rata aliis, sed etiam grata, non quod illud nobis polliceamur, longe aliis nostram sententiam excellere, sed quod ea, nobis assumpsimus, quae vidimus non solum nostra, sed aliorum etiam iura quodammodo vindicare.



LIBER

LIBER QUARTUS.

I. Mirum profecto est, quantum aerae, quae vulgaris dicitur, saeculo undecimo, quod Pomposiano monasterio omnium nobilissimum habendum est, & consequentibus temporibus maxime memorabile, atque gloriosum, cum sanctitas, pietas, doctrinaque, tum virorum illustrium numerus, ac rerum eximie in eo gestarum copia, tum monasticae demum disciplinae studium, & amor nituerint; adeout pontificiis privilegiis aeque ac imperialibus bene multis ornatum, celebratumque omnium, quae in Italia essent (erant autem & plurima, & maxima) monasteriorum princeps fuerit iure, meritoque appellatum; in quo scilicet qui sacrae militiae sub patris sanctissimi Benedicti vexillis nomen dederint, instituta ipsius adamussim exsequi cordi haberent in primis, eaque pie, inviolateque servare. Hoc profecto uno, tamquam basi, ac fundamento, coetus monasticos semper nomine, opibus, numeroque crevisse comperimus: quae quisquis sedulo vacuus animadverterit, iura, opes, & commoda, quae nostra aetate perquam iis exigua supersunt, si cum antiquis conferamus, & cum amissis, animo minus acri, invidiosoque cernat sane, atque intueatur.

II. Verum quod maximum a Deo optimo datum ad nobilitatem Pomposiae extollendam argumentum illud facile, certoque est, ad Pomposianum monasterium, eo ita sapienter providente, longo temporis intervallo administrandum, gubernandumque divinitus destinatum Guidonem Abbatem celeberrimum, quo faustissimo auspice subsequentibus historiae nostrae libris manum admovemus, qui gesta ipsius egregia debeant omnino complecti. Ne tamen hic lector a nobis plura exspectet, quae de tanti viri singulari quidem vita, meritisque praedicanda essent, quaeque profecto iisdem, quibus solis cursus regionibus, ac terminis continentur: vix enim praecipua eius facinora commemorare nos possumus,

quum singula nostram haud attingerint aetatem, *beati Guidonis*, id nos repetere possumus cum altero ex antiquis eius biographis, *viri per omnia egregii vitam scripturi lectorem operis huius monemus, ne inter angustias incomparabilis per omnia viri merita credat comprehensa; sed ex minimis maxima, plurimaque ex paucis coniiciens semina intelligentiae nos praebuisse legentibus, aedificii magni iecisse fundamenta, non perfecisse structuram, virtutumque illius tantum demonstrasse insignia, non virtutes ipsas designasse per singula recognoscat; sed ut de eo cuncta non scribimus, ita cuncta non novimus; quoniam soli Deo sunt cognita, quo teste solo fecit plurima.*

III. Iam vero Guidonis Abbatis acta ex variis manuscriptis codicibus triplicia nactus fuerat, recensetque Bollandius (a). Prima descripsit Iohannes Gamansius ex pervetusto *Passionali* in Bodecensi coenobio canonicorum regularium Paterbonensis in Westphalia dioecesis asservato; quorum auctor anonymus monachum se Pomposianum prodit, & verosimiliter Guidonis discipulum, quum de eo loquatur: *Quoniam de vivente nobiscum adhuc loquimur, quae vivens egerit, prius est, ut dicamus.* Et deinde: *Haec minima sunt ad comparationem eorum, quae tantum auditu comperimus, quoniam extra monasterium operatus est viro tam magno condigna.* In fine autem: *Quemadmodum multa de eo non scribimus, ita cuncta eius miranda non vidimus, qui vel in longinquis fecit regionibus, vel iactantiam fugiens humanis non prodidit rumoribus*. Biographi huius acta post Bollandium edidit Mabillonius (b), eruditis praemissis observationibus. Aliam Guidonis vitam testis est Laurentius Surius (c), ex antiquo manuscripto exemplari habuisse ab synchrono, uti videtur, ipsi Guidoni auctore conscriptam, quam in publicam lucem Surius emittens, & stilo mutavit, & contraxit; sed ad primaevum stilum revocatam ex manuscripto Spirensi edidit Bollandius ipse. Verum tum Suriana, tum Bollandiana editio

(a) Act. ss. ad 31. martii commentar. praevio §. 5.

(b) Act.ss.ord.s.Ben. to.VIII.p.447.

(c) In vitis sanctor.

tio imperfecta est, & manca, in qua nimirum multa desiderantur de Guidonis vita, obitu, & corporis ipsius translationibus. Tertiam eius vitam, sive potius compendium ex manuscripto codice Pomposianii monasterii descriptum, atque a Constantino Caietano inter Casinates Abbate satis docto suis cum animadversionibus ad Cardinalem Baronium missum reperit Bollandius Romae in Vallicelliana bibliotheca in codice quodam signato littera *O* inter vitas sanctorum a Gallonio collectas. Cui compendio simile illud est, quod cultioribus verbis historiae suae inseruit Hieronymus Rubeus (a), uti adnotaverat etiam Bollandius laudatus, addens, compendia huiusmodi alia in ecclesiae Spirensis libris sacris esse, ex quibus *Breviarium*, uti appellant, iussu Mathiae Romungi Spirensis Episcopi correctum, & anno MCCCCLXXVIII. quo is e vita decessit, sub Ludovico Helmstadio successore editum, & alterum anni MDIX. cusum Venetiis, dicatumque biennio ante Philippo Rosenbergio Episcopo itidem Spirensi, recusum denique Coloniae anno MDXI. Eberhardo Episcopo suffragante, allata praeseferunt compendia cum additionibus nonnullis ad corporis sancti Guidonis translationem Spiram pertinentibus. Varia demum eius elogia Gaspar Bruschius, Guilielmus Einsegrenius, & Iohannes Pistorius in suis de Episcopis, & rebus Spirensibus commentariis inseruere, quos inter Einsegrenius vitam Guidonis sapphico scriptam carmine, & XXXIV., sive melius fortasse XXIV. strophis deductam a Theoderico de Dietzio ludimagistro collegii sancti Guidonis Spirae anno MCLXIX. adiunxit: quod profecto carmen illud censemus, quod incipit: *Surge Spira, & respira*. Haec fere singula reperies in nostro diplomatico codice, in quo Guidonis acta omnia simul colligere, quae quidem sub manu esse potuerint, nos curaverimus; additis tum hymnis in laudem ipsius, quod ex manuscripto codice ecclesiae Pomposianae saeculi XIV. descripsimus, tum integra ecclesiae Spirensis sanctorum Iohannis Evangelistae, & Guidonis liturgia adhibita diebus Guidoni eidem sacris. Guidonis demum vi-

 tae

(a) Histor. Ravenn. lib. 5.

tae epitomen non unam legere est in Recordatio (a), in Bucellinio (b), in Ferrario (c), in Beaumuria (d), alisque, quae minoris pretii sunt, consultoque praetermittuntur a nobis, ut ad vitam ipsam contexendam properemus.

IV. Principio quum nemo e biographis suis annum, quo natus est Guido, recensuerit, superest, ut ad calculum vitam ipsius revocantes ex emortuali eius anno ortum coniectura colligamus. Guidonem itaque Pomposianum rexisse coenobium annis quadraginta octo, atque anno MXLVI. aerae nostrae obiisse, luculentus testis est Pomposianus anonymus, quo Mabillonius innixus (e), & una eruditi plures revera Guidoni annos quadraginta & octo administratae Pomposianae reipublicae concessere, rem auspicantes propterea ab anno DCCCCLXXXXVIII. sive etiam praecedenti. Nihilotamen secius superstitem adhuc ad anni MV. finem in altero historiae nostrae libro Iohannem Pomposiae Abbatem diximus, cuius etiam mortem ad annum saltem MVIII. Bacchinius protulerit in suo manuscripto Pomposiani tabularii catalogo, quum in chartis ipsius anno nonnisi MX. primum occurrat Guidonis nomen. At vero satis similiter Guido, uti dicemus inferius, biennium, trienniumve ante Abbas fuit, qua computata ratione obtentam, perduratamque Guidonis provinciam in annos tantum triginta & octo, aut ad summum quadraginta constabit, modo eam inchoare quis nolit, ex quo fuerit Guido ad Severiani monasterii Ravennae procurationem a Martino designatus. In chronologicis huiusmodi Guidonis notis animadvertendis nos praeivere aliquomodo Mittarellius, & Costadonius (f), qui tamen minus recte asseruere, Iohannis Abbatis nomen in Pomposianis monumentis legi ad annum usque MVIII., nec perbene etiam dubitarunt, annos regiminis Guidonis non ab obitu Iohannis, sed ab eo anno auspicandos, quo ex eremo in Pomposiam fuit missus Guido a Martino; quae res si ita se haberet, non anni

(a) Istor.monast.giornata v.p.557.
(b) Menolog. Bened.
(c) In vitis sanctor.
(d) Anno Bened. 31. martii.
(e) Annal.Bened.to.iv.lib.54.§.59.
(f) Annal.Camald. tom.I.p.209.

anni quadraginta & octo, sed quinquaginta ac duo circiter essent, neque satis concinne a biographo dictum, annis quadraginta octo rexisse Pomposiense coenobium Guidonem, quo ipsum quadraginta & octo annis eo in monasterio vixisse significaret. Difficile etiam nobis persuademus, Guidonis ad Martinum eremitam adventum serius protrahi posse, multoque minus demandatam illi Severiani monasterii administrationem; quorum utrumque, sive alterum suspicati sunt docti Camaldulenses iidem, qui ceteroquin maxime nutantes nobis visi sunt in hisce tuto stabiliendis.

V. Haec enim aiunt ipsi: *Attentis quadraginta & octo annis, quibus rexisse monasterium Pomposianum Guido dicitur a scriptore eius vitae, asserendum foret, praefectum fuisse a Martino circa haec tempora*, hoc est circa annum DCCCCLXXXXVII. *eumdem Guidonem monasterio sancti Severi in Classe, itaut Martinus circa annum* DCCCCLXXXXII. *ipsum ad habitum monasticum susceperit, triennio in eremitica vita erudierit usque ad annum 995., inde coenobialis institutionis rudimenta perdiscere cupientem Pomposiam transmiserit. Willelmus autem providenti consilio per singula quaeque illius coenobii officia eum per vices temporum ministrare constituerit, quatenus postmodum confidentius doceret, quod enixius didicisset; non post multum temporis idem Martinus eumdem apud Ravennam coenobium sancti Severi proposuerit, in quo regulariter & ipse vixit, & subditos vivere docuit; brevi tamen, hoc est anno sequenti* DCCCCLXXXXVIII. *obeunte Iohanne-Angelo Abbate, transtulerit Martinus Guidonem ad Pomposianum monasterium. Haec scilicet dicenda foret, si quadraginta & octo annis Pomposianam abbatiam tenuit Guido, qui certe obiit anno 1046. Verum cum nomen Iohannis presbyteri, monachi, & Abbatis regulae sanctae Mariae in Pomposia (is est Iohannes-Angelus, cui Guido suffectus) constanter legatur in chartulis eiusdem tabularii coenobii sancti Benedicti annis 1002. & sequentibus usque ad annum 1009. & Guidonis nomen non appareat, nisi anno 1010. in dubium venimus notas numericas eius administrationis quod ad Pomposianum monasterium numerare, & loco* XXXXVIIII. *legendum esse* XXXVIII. *annos, vel for-*

te

te XXXXVIII. *annos ipsius regiminis auspicandos esse non ab obitu Iohannis, cui successit in abbatia Pomposiana, sed ab eo anno, quo a Martino Pomposiam transmissus fuit ex eremo ad coenobialis institutionis rudimenta perdiscenda sub Willelmo Abbate. Quare nisi serius postponenda sit monastici Guidonis habitus assumptio, saltem postponendum est demandatum illi regimen coenobii sancti Severi, quod obtinuisse videtur post Bonizonem, de quo agemus ad annum* 1001., *& forsan etiam post Benedictum itidem Abbatem, qui ad partes postea transiit Willelmi Divionensis, & per consequens ad annos proxime antecedentes annum* 1010. *qui fuit primus Guidonis in praefectura Pomposiana*. Haec illi.

VI. Ut autem quod sentimus & nos aperiamus, ut annum, quo natus est Guido, colligere fas sit, res omnis confecta nobis videtur, si semel biographi, sive codicum potius errorem asseramus in numericas notas irrepsisse; adeout non anni XXXXVIII. bene vero XXXVIII legendi sint; de quo sane errore ambigendum nullo pacto est, exquisitiorem velilimus de vita Guidonis chronologiam habere. Eo enim fiet, ut quum certe quidem naturae debitum solverit Guido anno MXLVI., neque ante annum MV. Pomposiae Abbas extiterit, si eum anno circiter MVIII. electum dicamus, cum cetera de eodem optime congruent, tum illud annorum XXXVIII. spatium emerget. Iam vero antequam Pomposianus constitueretur Abbas sanctissimus Guido, a Guilielmo Abbate Ravennam sancti Severi monasterium administraturus, vel certe monasterii ipsius *Praepositus* eo circiter tempore missus fuerat, quo teste Biographo, Guilelmus ipse *solitariae vitae amore succensus eremum petiit, relicto coenobio*, quod certe ante annum MI. contigisse demonstravimus alibi. Porro antequam Ravennam destinatus fuerit Guido, biennio, trienniove saltem in Pomposiano monasterio versatus est, quum eum *Guilelmus per omnia officia monasterii per series temporum constituerit*, ut ait biographus alter. Ad Pomposianum itaque monasterium a Martino missus fuit Guido anno circiter DCCCCLXXXXV. aut consequenti. Sed praeterea eum ipsomet Martino triennium moratus in eremo fuerat Guido iam cleri-

clericus Roma revertens, quem e patria aufugiens domo petierat ea quidem annorum aetate, qua iam confirmatus, suique potens, nuptiis aptus esset. Reliquum est ergo, ut omnia conferentes simul dicamus, Guidonem natum anno circiter vulgaris nostrae aerae DCCCCLXX. temporibus Iohannis XIII. Romani Pontificis, atque Ottonis I. Imperatoris, quum haud possimus omnino rei huiusmodi tempus accuratius assignare.

VII. *Igitur beatissimus Guido*, ait Pomposianus anonymus scriptor eius vitae, *in suburbanis ortus est Ravennae, ab eadem urbe longe lapide decimo villa Casamarensi*, quod & repetit anonymus alter Biographus his verbis: *fuit huic venerabili viro patria eius urbs Ravenna, sed natus est in Casamarensi suburbana praefatae civitatis villa*. De hac villa sciscitati diu nos sumus palaeophilos Ravennates, Zinnanium Casinatem, Zirardinium Iurisperitum, Iordanium Camaldulensem, aliosque; sed haeremus adhuc. Testamentum viderat in Portuensi archivo Zirardinius idem scriptum anno MCXVII. cuiusdam Petri Deusdedit; in quo locum testator memorat, qui *Casamarisi* dicitur; sed locum hunc territorii Ravennatis esse, suspicatus quidem ille fuerat, minime autem ex membrana ipsa cognoverat, & vix meminisse visus est, extra Adrianam portam, quae Ravennae erat, ipsum positum indicari, non proinde decimo ab ea urbe dissitum lapide. Meminimus & nos, locum *Casamarisi* in vetusta charta legisse Pomposiani tabularii, quam testis nescio quis *de Casamarisi* subscripsit; quin & in altera anni MCXVII. idibus iunii, ac in altera anni MCLXXXIX. X. kal. maias bona memorantur posita *in loco, qui vocatur Casamarisi*, sed locus iste constitutus dicitur in *territorio Faventino plebe sancti Stephani in Panigale*. Iordanus Camaldulensis monachus testis fuit nobis, *villam Casamariensem*, in qua natum Guidonem biographi tradunt, communi calculo haberi oppidum quoddam, quod *Casamurata* in praesentia vocatur, quodque Ravennatis Archiepiscopi beneficium est, sive, ut nunc diximus, *feudum*. Re quidem vera distat locus iste Ravenna deci-

decimo, aut circiter duodecimo lapide. Nos vero, quamcumque istorum habeat fidem assertio, fatemur, nil explorati adhuc in hac re comperisse, quod Ravennatibus chorographis investigandum lubenter relinquimus.

VIII. Iam vero Guidoni fuit *pater Albertus nomine*, *mater Merocia*, seu *Marocia*, quam Surius vocavit *Martiam*, *parentes admodum religiosi*, *nec genere quoque infimi*, ut inquit Pomposianus anonymus: quin Spirensia compendia *parentibus quidem nobilibus* Guidonem natum praedicant, quod & Surius repetit, & Bucellinius, & ceteri recentiores. Rubeus sane illum progenitum ex *Stambiatorum* gente aperte dixit, quem non pauci sunt secuti: undenam vero id rei hauserit vir doctissimus, divinare non possumus. Nobilissimam olim fuisse comitum Guidonum gentem, & saeculo decimo, ac sequenti in primis per quam Ravennae celebrem, certum est, quorum meminere saepius Petrus Damianus (*a*), & frequentissime tabulae penes Rubeum eumdem (*b*), Lamium (*c*), Mittarellium (*d*), & Admiratum, qui gentis ipsius historiam descripsit. Utinam nobis tuto liceret, quod ex nominis ratione, ac patritia gente iure coniectamus, asserere, atque monumentis ostendere, ex gente ipsa Guidonum Guidonem revera nostrum exortum! At vero de hac re ne multum solliciti sumus, prae oculis illud Lucani habentes (*e*):

Perit omnis in illo nobilitas, cui laus est
In origine sola:

quinimo quum illud semel nos proposuerimus, incerta haud miscere certis, quumque nos incertos ipsa de re antiqui Guidonis dimiserint biographi, verbum non amplius addendum censemus.

IX. Quod potius nostra interest maxime, illud est, pensum in primis fuisse parentibus, quibus natu primus erat Gui-

(*a*) Lib. II. epist. 9.
(*b*) Lib. V. pag. 278.
(*c*) Delic. erudit. ann. 1737. pag. 78. & seqq.
(*d*) Annal. Camald. tom. II. lib. 15. §. 32. pag. 188. & alibi.
(*e*) In panegyr. Pisonis.

Guido, ipsum vel a teneris unguiculis in omni disciplinarum genere instituere: *circa quem*, ait Pomposianus anonymus, *veluti primogenitum in tantum parentum cura propensior erat, quantum dilectio potior: erudiendus itaque liberalibus traditur studiis, in quibus sapientia cum aetate proficiens a puero dignum in se Deo studuit habitaculum praeparare; praeveniebat quippe aetatis profectum sapientiae studiis, & sacra infantia virum perfectum iam spirabat in minoribus annis*. Plaudit cum Pomposiano anonymo alter etiam sui etiam more saeculi ludens in voce *Casamarensi*; ait enim: *natus est in Casamarensi.... villa, quam a primaeva aetate semper animo vitabat, & mundanarum rerum studio Ravennae vocabat, quod praesago fine spiritu agi non dubitamus, dum huius nominis etymologiam consideramus; hoc namque significabat tunc in persona puerili, quod postea peregit in aetate iuvenili: Casam maris enim, idest huius procellosi, ac inquieti mundi habitationem animo, & corpore respuit, & caelesti philosophiae, quae Christus est, se totum contulit*. Repetunt similia Spirae compendia his verbis: *A parentibus religionis christianae devotissimis dum litteris imbuendus traderetur, adeo profecit, ut non solum in politicis, verum etiam in sacris litteris adhuc adolescens perfectum se virum exhiberet*.

X. *Deinde factus adolescens*, persequitur biographus alter, *mundano ingenio, ac saecularis pompae diverso ornatu pollens, dum mundus eum vellet suae cupiditatis amore per diversa flagitia rapere, & avido gutture in suae malignitatis ventrem immergere, omnipotentis Dei virtus per dona Spiritus sancti menti eius misericorditer influxit, & a tanto eum praecipitio potenter eduxit. Igne igitur Spiritus sancti accensus, superno desiderio repletus coepit terrenis negotiis renuntiare, terrena desideria calcare, quicquid carni blanditur horrere, caelestis vitae dulcedini haerere: saecularem habitum miro ardore mutare cupiebat; sed sciens parentum suorum consensum ad hoc nullo modo inclinari posse, hoc apud se absconsum tenebat*. Parentibus autem ipsis meditantibus nuptias Guidoni parare, suum patri desiderium exposuit aenigmate usus, quod uterque biographus memoriae prodidit,

quorum & verba proferre non pigeat: *Dum itaque*, ait alter, *parentes vellent ei providere de coniugali thalamo, & ipse anxius cuperet suum explere desiderium, huiusmodi aenigma composuit, & patri retulit. Duas, inquit, mihi, pater, sponsas exquisivi, quarum una est potens, & nobilissima, altera pulchrior, at multum ab ea genere, & facultate inferior, me nimis diligit, & suis me complexibus iam constringit, totusque labor in eius amorem, nisi tua consilia iudicent, utiliorem: illa vero nobilior, & potentissima est mihi difficilis, ac nimis ardua, & nequit acquiri sine gravis fastidii angustia. Quam ego vis, pater, ut eligam?* Sed & clarius etiam rem proponit Pomposianus anonymus his verbis: *Adolescens vero non suo appetitui, sed parentum studio cum serviret, saeculo huic, & vestibus pretiosis, & cultu deputatus a parentibus de nuru suscipienda tractatur, quod ab eis dum filio aperitur, his fertur tale dedisse responsum. Duas, inquit, iuvenculas, ex quibus mihi necessario una suscipienda coniugio, propositas video; quarum altera & genere altior, & specie pulchrior, prudentia quoque instructior, atque omni simul & morum, & vitae est honestate praestantior, sed quanto augustior merito, tantum quod ad praesens spectat angustior est opibus, quae quoque (quod satis durum videtur & asperum) non viri legibus se subdendam promittit, sed virum, qui in ius transeat uxoris, requirit, quodque gravius apparet, & arctius, nisi spernat ea, quae possidet, nulli suos promittit amplexus. Altera vero longe inferior est prosapia, & forma, sed affluentium praesentium copia, quae me renitentem quoque iam suis blanditiis illicit, & inverecundis amplexibus, atque impudicis innectit. Ex his quam potius eligam tuo, pater, committo iudicio. Quid hoc problemate providus iuvenis intelligi voluerit, satis lector intelligis, spiritualem videlicet, & saecularem vitam, inter quas certum est, esse tantam diversitatem, quanta inter propositas sponsas apparet varietas.*

XI. Aenigmatis huius sensum haud bene colligens pater, sed verba attendens iussit continuo Guidoni, pulchrioris, nobiliorisque genere adolescentulae nuptias tamquam plenas dignitatis iniri: *Age nunc, fili carissime*, aiebat pater, *quia*

quia carnale coniugium (filium) *affectare credebat*, *nulla pericula*, *vel fastidia segnem reddant*, *nulli amores te enervent*, *vel degenerem prodant*, *nulla dolorum*, *vel dotum magnitudo te ab illo nobilissimo*, *ac potenti thalamo reflectat*. *Erige animum*, *suscita ingenium*, *sume virtutem*, *operare salutem*, *collige sensus*, *proprium corrobora pectus*, *ut tam praeclari connubii thorum attingas*, *& fortunatus*, *gloriosusque exsistas*. *Turpe est enim*, *ut pro parvo temporis exercitio tantae potentiae careas commodo*, *& tam generosi complexus priveris gaudio*.

XII. Quid ad patris consilia animo revolvisset suo adolescens optimus, divina cor ipsius virtute movente, his verbis exponit biographus: *O adoranda virtus Christi! o admiranda immutatio dexterae excelsi! quae cum semper*, *& in cunctis mirabilis habeatur*, *nostris tamen temporibus in isto praecipue veneranda praedicatur*. *Quamquam enim ob virginitatis singulare*, *aliarumque virtutum privilegium non aequiparemus eum beato Evangelistae Iohanni*, *quem de nuptiis vocatum legimus* (relicta enim sponsa, Iohannem Evangelistam ad Christum accessisse, plurium veterum sententia fuit, quam rem diserte tractat Bollandus (*a*)) *tamen hunc tam venerabilem*, *miraeque sanctitatis virum alterum Iohannem*, *si fas est dici*, *appellare quodammodo possumus*. *Miro namque modo verba patris animo figens*, *eiusque hortatu vires in pectore sumens*, *tanto nimirum devotius*, *quanto & divinius coepit illam degenerem*, *ut fatebatur*, *sponsam*, *cuius complexibus iam stringebatur*, *verbis factisque exsecrando respuere*, *& ad praeclaras illius generosae ac potentissimae nuptias ardentissimo affectu anhelando tendere*; *idest mundi gloriam*, *& voluptatem*, *quam degenerem*, *ac miseram*, *caducam*, *& invalidam nemo vere sciens ambigit*, *toto mentis conatu relinquere*, *& se caelesti sapientiae*, *& disciplinae*, *atque exercitio religionis divinae ferventi studio omnifariam coniungere*, *tantoque aestuabat ardore pro caelestis cultus religione*, *ut nihil sibi extra eam placeret*, *nihil in hoc mundo praeter ipsam ambiret*, *& secundum genitoris sui hortamenta cuncta dura mollia*, *cuncta aspera levia*, *cuncta adversa videbantur sibi prospera*, *& reciproca ratione cun-*

(*a*) Act. ss. ad 8. ianuar. in vit. s. Patientis Episc. Meten. pag. 470.

cta prospera adversa, cuncta levia aspera, cuncta mollia dura. In tali igitur desiderio & caelesti docebatur magisterio: accepta enim, ut supra diximus, patris iussione sub obtentu carnalis coniugii non surda aure auscultat vocem iubentis Domini: qui non renuntiat omnibus quae possidet, non potest meus esse discipulus (*a*). *Sed esto modo. Quid serve Dei agis? quid alumne Spiritus sancti meditaris? quas cogitationes mente revolvis? Dic, quaeso, ubi sacri pectoris tui consilia recondes? ubi requiesces? super altitudinem, inquit, de qua mihi per Prophetam dicitur*: Sustollam te in superbiam sanctorum (*b*); *quatenus superba cuncta, quibus Deus resistit, ac terrena sic conculcando despiciam, & humilia, quae ipse exaltat, ac caelestia enixe appetam, ut cibari merear hereditate electi Iacob, & dilecti pueri Israel, & videre in superna Sion caelorum dominum nobiscum Emmanuel; ut pasci in montibus, atque aedibus Ierusalem potari merear in rivis, ac fontibus Israel. Quid multa? haec tam sancta sui cordis desideria diu imperfecta esse non patitur, sed comitante Spiritus sancti gratia ita adoritur*. Haec ille indulgens non secus veritati, atque efficacitati.

XIII. Suscepti itaque consilii ordinem biographus persequens ita effatur: *Quadam nocte, quae celeberrima Ravennae Christi martyris Apollinaris solemnitate habetur, sanctus Guido exutus pretiosis, quibus indui solebat* (ut addit Pomposianus anonymus,) *ac pauperibus erogatis vestibus, sordidis quoque, ac vilissimis indutus teguminibus, clam parentibus Ravenna exiit, & mundi dominam, caputque orbis Romam rudis peregrinus abiit.* Decimo kalendas augusti Apollinaris martyr colitur, quo die fugam e patria domo arripuit Guido. Quo vero anno id contigerit, conticuere biographi. Nihilominus haec obvenisse censemus non ante annum vulgaris aerae, quod superius etiam innuimus, DCCCCLXXXX. quum non ante biennium Martinus Abbas, quem non multum posthac adiit Guido, in Pomposianam sese receperit eremum, uti libro secundo demonstratum a nobis est.

XIV. Ubi autem Romam pervenit Guido, *accepto clericatus*

(*a*) Luc. 14. (*b*) Isai. 60. v. 15.

tus honore, animum induxit properare Hierosolymam ea intentione, ut numquam remearet ad propria, illic, si Christus, quem quaerebat, annueret, domino militaturus, dum viveret. Solemnis illis temporibus mos fuit, & christianae religionis actus, sive limina Apostolorum adire, sive Hierosolymam urbem petere ad sacra invisenda loca, in quibus fuerant humanae redemptionis consumata mysteria, & sacramenta; adeout ex ferventioribus non pauci ibidem vitam perpetuum agere antiquo Hieronymi, aliorumque exemplo etiam constituerint. *Satisfecisset* Guido *votis, nisi quid aliud de eo Deo utilius providente, ab hac illum intentione per revelationem huiusmodi revocasset. Admonetur in somnis Ravennam redire, atque ibi in vicino sub cuiusdam Martini eremitae disciplina vivere, ac domino deservire in quadam insula, quam Padus dividit a Pomposia.* De hoc quidem Martino, viro sanctissimo, eiusque rebus gestis actum superius a nobis est in altero huius historiae libro. Divinis itaque iussis continuo stetit Guido, remeansque Roma ad Martinum pervenit, cui *quid esset a Deo monitus, quidve suo sedisset animo aperuit.* Non minus latet nos, quo isthaec anno facta sint. At vero quum Guidonis Ravenna fugam, eiusque Romam iter non ante annum DCCCCLXXXX. accidisse diximus, quumque Romae sacris initiatus clericalem capesserit vitam, haec non potuere quidem brevi admodum fieri, sed biennium circiter Romae commoratum Guidonem facile coniectare possumus, ut eum anno DCCCCLXXXXII. nisi antecedenti mavis, vel consequenti Martinum adiisse supersit.

XV. Porro *suscepit eum sanctus vir cum nimio affectu, & post exhortationem dulcia verba dixit ei alacri, ut semper erat, vultu: Vis, fili carissime, habitum suscipere monachicum? Cui ille, hoc, inquit, pater sancte, meum semper fuit desiderium. Coepit autem eumdem venerabilem virum obnixe deprecari, ut festinaret illum absque mora monachare: timebat enim, ne a parentibus exquisitus reperiretur, & illecebris mundi iterum servire cogeretur; cuius petitionibus vir sanctus non acquievit, sed inducias usque mane dedit. Acceptis autem induciis in crastinum, quid ageret vas egregium? numquid poterat manere otiosum? &*

non

non potius operari aliquid divinum, & prodigiosum? Eia sancte Spiritus, magister mirifice, artifex efficacissime, ostende opus tuum mirabile, artem tuam ineffabilem, magisterium tuum venerabile, virtutem tuam excita, miracula tua clarifica, thesaurum tuum palifica. Et profecto *illas inducias tirunculus Christi graviter ferens, morae impatiens, monachicum habitum induit mane, priusquam se Martini conspectibus reddidisset*. In monastica eorum temporum historia non unum est rei huiusmodi exemplum, & Guidonis vestigia in primis secutum deinde fuisse Iohannem Gualbertum enarrat Atto in eius vita. Quum autem de re gesta Martinus leniter Guidonem arguisset, *cur tale quid facere voluisset, respondit, ulterius sui pectoris ardorem se nullo modo ferre potuisse*. Itaque *mansit in praedicta insula sub Martini imperio per tres annos beatissimus Guido, & ab eo, quo coeperat, mentis fervore proficiens de virtute in virtutem continuis successibus ambulabat*.

XVI. Sed evangelicae perfectionis studio in eo, & ardore percrebrescente in dies, quum tanto sub duce eremiticae vitae instituta mirifice caluisset, probe intelligens dictatum Spiritus almi, virgam directionis virgam esse regni Dei (a), vitae etiam coenobiticae rudimenta perdiscere concupivit. Piis igitur Guidonis desideriis obsequens Martinus illum in *Pomposiam transmisit, quem iam triennio continentioris, & arctioris eremiticae vitae observationibus apud se satis sufficienterque instruxerat*. Ita vero factum est, ut qui monasticis in statutis pluries, quinimo & sextae oecumenicae synodi canone XLI. (b) sancitus ordo fuerat, quo monachi, qui in eremum se abdere vellent, per triennium in monasterio una cum coenobitis ceteris degere tenerentur, singulari Dei maximi providentia inverteretur a Guidone, & triennium contra fuerit ipse in eremo moratus, quo coenobiticam deinde vitam profiteretur, Benedictum imitatus monachorum patrem, ac magistrum, qui virtutum sanctiorum, atque perfectionis tramitem ab eremitica auspicatus vita in sacro Specuensi secessu penes locum, qui *Sublacus* dicitur, de cuius origi-

(a) Psalm.44. v.8. (b) Vid. Labb. tom. VII. collect. Concilior. col. 1367.

origine quam maxime eruditam texuit dissertationem Ioseph Maria Puiatius e Somaschensi instituto Casinas monachus sane doctus, & amicus noster, quae lucem publicam exspectat, coenobiticam subinde vitam arriperet Casini, & alios in ea imbueret, atque institueret. Nostris quidem ex calculis allatis superius Guidonis in Pomposiam missio contingere debuit anno circiter DCCCCLXXXXV. quo Guilielmus Pomposiani monasterii *ex Martini consilio* Abbas erat, uti suo loco diximus.

XVII. Ubi vero Guido monasterium fuit ingressus, cum *Fratres in coenobio eruditi ex incultu vestitu, ac temporalium penitus neglectu velut rusticum irridentes futurum sibi Abbatem illudendo praedicabant*. Quippe a primo omnium parentis errore similis sui, in virtutibus utut exercitatissimus, semper est homo, a quo nihil humani alienum putes. At *Guilielmus Abbas strenuus volens Guidonem in omnibus erudire, providenti consilio per singula quaeque illius coenobii officia eum per vices temporum ministrare constituit, quatenus postmodum confidentius doceret, quod enixius didicisset*. Quotidianum enim Guidonis in christianas virtutes studium admirans Guilielmus, & prophetico etiam spiritu intelligens, futurum illum Pomposiani monasterii Abbatem, prae oculis habebat, quod & aliquando admonuit Cicero (a): *Qui bene imperat, paruerit aliquando necesse est; & qui modeste paret, videtur qui aliquando imperet dignus esse*. Et re quidem vera quum iam videretur illud in Guidone quidquid esset, esse perfectum, & habere maturitatem quamdam suam, *non post multum temporis idem Martinus, cui* licet in eremo *providentia Romani Pontificis* Pomposianum monasterium Guilielmi deinde curae ab eo demandatum, *regendum submiserat*, Guidonem *quasi de omnibus eruditum, quae in coenobiis geruntur, ne talentum sibi commissum occuleret sub modio, apud Ravennam coenobio sancti Severi praeposuit, in quo regulariter & ipse vixit, & subditos vivere docuit*. Hoc s. Severi monasterium, quod modo penitus dirutum est, eiusque dumtaxat ecclesia manet, & turris vetustissimae vestigia, Ravennam

(a) De legib. lib. 1.

vennam inter, & Classem olim iacebat, cuius originem recenset Agnellus (*a*) circa annum DLXXV., de qua re legendus est Bollandus (*b*) in vita sanctae Vincentiae, quae nupta sancto Severo fuit, & sanctae Innocentiae eorum natae, quorum corpora furtim hinc in Germaniam fuere translata anno DCCCXXXVI. Quandonam vero monachis ecclesia sancti Severi fuerit concessa, haud liquet. Plures monasterii ipsius Abbates, ac inter eos Guidonem nostrum recensent Mittarellius, & Costadonius (*c*), qui de Guidonis designatione loquentes haec scripsere: *Videbimus .... Guidonem monachum Pomposianum a Martino Abbate Pomposiae electum Abbatem sancti Severi. Quid iuris Pomposiano in monasterium sancti Severi? Martinus nempe Pomposianus non alius videtur fuisse, quam Martinus, qui eodem titulo, quo Willelmus, & Romualdus appellatur eremitarum pater, & doctor a chronographo Sanbenigniano in vita sancti Willelmi Abbatis Divionensis .... atque propterea sicut Martino Pomposiano subiiciebatur monasterium sancti Severi, ita verisimile admodum est, quod subiiceretur etiam Romualdo*, cuius etiam sub disciplina eo tempore monasterium illud fuisse visum est viris doctissimis, *vel ipsius saltem recepisse reformationem*. Id vero ex eo colligi posse sibi persuadent, quod in vita s. Romualdi Petrus Damianus de Sergio Romualdi ipsius parente enarrat: *Interea*, inquit Damianus (*d*), *Sergius pater Romualdi monachus efficitur, sed aliquanto post, suadente diabolo, factae conversionis poenitens in Aegyptum redire conatur. Quod protinus monachi, coenobii videlicet sancti Severi, quod non longius ab urbe Ravenna est positum, ubi corpore, non corde habitabat Sergius, beato Romualdo indicare per nuntium studuerunt*, qui Cuxanensem in Galliis solitudinem iis temporibus incolebat. *Quid enim*, animadvertunt iidem, *opus erat, ut Romualdus Galliarum finibus evocaretur ad confirmandum nutans Sergii propositum? Non imus inficias arctissimum sanguinis vinculum, quo erat obstrictus cum Sergio Romualdus, magnum etiam nomen*,

(*a*) Vit. Raven. Pontif. part. II. pag. 173.
(*b*) Act. ss. ad 1. februar.
(*c*) Annal. Camald. tom. I. lib. 4. §. 26. ad ann. 982. pag. 149.
(*d*) In vit. s. Romualdi cap. 12.

nomen, quod sibi comparaverat prius in Venetorum provincia, & postea in Catalaunia, cuiusque fama apud Italos quotidie percrebrescebat, existimari potuisse maximo adiumento futura ad emolliendum cor patris; sed neque incongruum est putare, Abbatem, & monachos sancti Severi Romualdi disciplinae obnoxios eum evocasse, quo opem ferret pereunti patri. Utut res enarrata consistat, certum est, quod viri doctissimi allata pro sancto Romualdo coniectura affirmant, pro Martino Pomposiano coaevo utriusque biographi testimonio firmatum iri de sancti Severi monasterio, quod profecto Pomposiano subiectum tunc fuisse iure nemo poterit inficiari.

XVIII. His vero praetermissis, de anno inquiramus potius, quo missus Ravennam fuerit monasterium hocce Severianum administraturus Guido. Pomposianus certe anonymus testis est, id factum *non multo post* quam Guido ipse Pomposiam petierat: petiisse autem Pomposiam Guidonem anno circiter DCCCCLXXXXV. superius diximus. Sed & eum *reverendissimus vir Guilielmus per omnia officia monasterii per series temporum constituit*: quae verba declarant, biennium vix satis ad rem fuisse, quo Guidonem commoratum in Pomposia, atque monastica in disciplina institutum dicamus. Illud autem certum est, Guilielmum eremum adiisse *per idem tempus*, quo Guidonem ipse Ravennam destinarit. Quum itaque id nos factum dixerimus alibi ante annum MI. reliquum est, eam Guidonis missionem anno DCCCCLXXXXVIII. aut sequenti contigisse. Verum quum in Ravennae placito anni MI. de quo plura suo loco disseruimus, Bonizo occurrat Abbas s. Severi, suspicemur necesse est, vel post bennium circiter ad Pomposiam revocatum Guidonem, vel ei certe Bonizonem suffectum. Interea illud non dubitamus fateri, accuratam hic chronotaxin a nobis stabiliri non posse in tanto monumentorum defectu.

XIX. Iam vero extra omnem dubitationis aleam est positum, Iohannis Pomposiani Abbatis, qui subrogatus in locum Guilielmi fuerat, haud amplius reperiri nomen in Pomposianis tabulis post annum MV. Haec, tabulis ipsismet prolatis, adno-

adnotavimus ubi de Iohanne eodem. Ab anno autem MV. ad MX. quae supersunt monumenta nullum praeseferunt Pomposiae antistitem; sed anno hoc postremo primum Guidonis nomen apparet, quem propterea locus est coniicere, Pomposianum fuisse constitutum Abbatem ab Iohannis obitu anno circiter MVIII. iuxta ea, quae superius exposuimus.

XX. Itaque, utroque biographo teste, *Iohanne migrante ad dominum, ipse, cuius vitam, & caussam narrandam suscepimus, hominibus, & Deo dilectus Guido, obnitens quamvis, & invitus, & se indignum proclamans, tamen praecipiente domino Martino, cui a Guidone resisti rationis non erat, cuique iamdudum proposuerat obedire, & in cunctis iussionibus parere, ordinatus est Pomposiae Abbas. Nullo tamen modo colla supposuit, donec ab ipso licentiam abbatiam quandoque dimittendi habuit*. Quam digne autem, atque opportune fuerit Guidonis in Abbatem facta electio, continuo intellexit, expertaque est Pomposia. Longo enim temporis spatio, quo ipse monasterio praefuit, caelestium in eo bonorum copia ita effulsit, ut scientiarum omnium studio mira monasticae vitae accuratio adscisceretur, monachorumque numerus adeo creverit, qui certatim cuperent sub Guidonis disciplina vitam componere suam. Omnium vero primi ipsi fuere pater, germanusque Guidonis: quum enim de iis, quae obvenerant, fuissent certiores facti, tum sanctitatis Guidonis fama permoti, quasi cervi ad fontes aquarum, statim convolantes in Pomposiam confugere, eoque magistro monasticum amplexati institutum ad obitum usque in suscepto consilio firmi, constantesque fuere: *Post haec autem*, ait biographus alter, *pater eius, cuius supra meminimus, & frater eius Gerardus nomine, eius imitantes vestigia saeculum reliquerunt, & sub eo regulariter multum strenue conversantes Iesu Christo animas reddiderunt*. Haec vero contigisse *eodem tempore*, quo electus est Guido Abbas, luculenter asserit Pomposianus anonymus. Error in Mabillonii typos irrepsit, quum editum fuerit, Guidonis fratrem non *Gerardum*, sed *Germanum* appellatum (*a*): *Sub tanto patre*, dicitur, *multi perfe-*

(*a*) Annal. Bened. tom. IV. lib. 54. §. 59. ad ann. 1018. pag. 261.

perfecti evasere discipuli, *quorum numero Albertus eius pater*, *& frater*, *Germanus nomine*, *adiungi voluere*; quem tamen Gerardum expresse antiqui dixere historici.

XXI. *Crescente igitur*, ait anonymus ipse, *religione monachorum*, *& numero*, brevi admodum tempore ad centum usque eos percensere licuit, quemadmodum testatur Iohannes Laudensis in vita s. Petri Damiani; de Pomposiano enim monasterio loquens, ubi aliquando moratus est Damianus ipse, uti inferius dicemus, ait (*a*): *Illuc enim dirigitur*, *ubi caterva fratrum centenarium numerum ferebatur implere*. Qua de re quum vetus monasterium eos vix, aut ne vix quidem amplius caperet, novi latius patens constructio necessaria fuit, quae Guidonis cura incoepta, perfectaque est. *Eo igitur praesidente*, inquit anonymus alter, *& idem monasterium nobiliter regente*, *aucta regula*, *numeroque monachorum*, *coepit novum*, *quod permanet*, *aedificare monasterium*. Non unis vero monachis parata aedificia huiusmodi censenda sunt, sed hospitibus etiam suscipiendis, qui assiduissime Pomposiam peterent sive circa res suas sanctissimum antistitem consulturi, sive eximias eius virtutes admiraturi, & una castigatam monachorum vitam, sive demum ea ubi tempus usuri hospitalitate, quae a Benedicto legislatore recte commendata monachorum in domibus perpetuum viguit, maxime autem in Pomposiano monasterio, vigetque etiamnum. Supersunt adhuc in Pomposianis tabulis nomina locorum quorumdam, quae in Pomposiano monasterio fuere, & quorum alia ad Guidonis aetatem referenda sunt, alia vero ad consequentem. *Claustrum* in tabulis iisdem frequentissime memoratur. Anno MCCXXXV. *camera Pomposiae*. Anno MCCXXVIII. *camera caminatae Pomposiani monasterii*, cuius & mentio fit annis MCCLXXVII. ac MCCLXXX. *Porticus canivae* monasterii anno MCCLIX. *Caminata Abbatis* ipso in claustro annis MCCXXVI. & MCCXXXVI. quae *nova* vocatur annis MCCXXXIX. ac MCCLXXXIV. *Puteus ante domum Abbatis* anno eodem, & *solarium domus Abbatis*. Anno vero MCCLXXXVI. *camera olei ubi thesaurus monasterii consuevit reponi*. Tum *curia* mona-

(*a*) In fronte oper. s. Petri Damiani, & apud Bolland. ad 22. februar.

monasterii anno MCCXXX. & MCCXXXIV. *Palatium novum Abbatis* anno MCCCIII. *Camera Abbatis* anno MCCCIX. necnon *calefactorium fratrum* anno MCCCXVII. *Claustrum sancti Michaelis* in eodem monasterio annis MCLXXIII. MCLXXIX. & MCLXXXVII. Demum *caniva* cum *porticu* anno praecedenti.

XXII. In novi autem huius monasterii constructione quantum Guidonis studium affulserit, virtus, ac sanctitas, anonymi satius verbis, quam nostris explanemus: *In quo*, ait, *per eum, & sub eo quae patrata sunt, & patrantur miracula, nostri stili narrare non sufficit copia, sed adminiculante illo*, qui ora mutorum aperta, & labia infantium facit diserta (*a*), *verbis simplicibus, ut possumus, ex multis pauca propalabimus. Dum igitur coepto operi instaret, fratribus aliquando supra murum laborantibus, crates supra modum gravatae petrarum aggeribus, invidia etiam diaboli, absente patre Guidone ruerunt. Ex fratribus autem quidam cadentes nihil mali senserunt, quidam vero praefixis lignis manibus innitentes penduli in periculo remanserunt: quo cognito venerabilis pater cito affuit, & sua illos prece illaesos deposuit. Alia vice supra eumdem murum impositum erat vas ligneum vino plenum ad opus laborantium, quod casu ad terram prolapsum, nec vinum est effusum, nec vas confractum. Cum eidem quoque insisterent operi, coeperunt gravi victus inopia opprimi: sanctissimo vero patre omnipotentem Deum in hoc obnoxie* (*b*) *exorare, & ab eo auxilium, & copiam promittente, quadam die dum nihil eis victus in crastinum remansisset, coeperunt omnes contra eum murmurare, nimisque ei molesti esse: quos ille patienter ferens tolerabat, & qualiter, vel quomodo necessaria emeret cogitabat. Ravennam itaque ad emendum idem ipse dum concitus properat, duas naves non longe a monasterio plenas vino, ac frumento ei obviam Christus praeparat; quibus vir domini inventis, summae Trinitati gratias agens laetus rediit, & cum benedictione illius, qui ex quinque panibus quinque millia hominum satiavit* (*c*), *eos diu, sufficienterque reficiens, ne ulterius diffiderent, admonuit. Quis tanti viri non miretur bonitatem? quis non eius veneretur sanctitatem? vere enim dominus Iesus memor suae verissimae*

(*a*) Sapient. cap. 10. (*b*) Fortasse *obnixe*. (*c*) Ioh. cap. 6.

rissimae promissionis, *qua ait* (*a*): quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis, *fidem illius coram diffidentibus aperte remuneravit*, *& famelicos opportune satiavit*. Haec biographus ille, in quem consentit Pomposianus anonymus.

XXIII. Quum itaque radiantibus undique virtutum velut cumulis conspicienda hominibus affulgeret Pomposia, de monachorum commodis augendis, ac opibus munifice, & aeque excogitatum est. Praesto hinc fuere piorum hominum oblationes, largitionesque nec modicae, quantum res posset, nec infrequentes. Superest revera vetusta donatio salinarum cum suis utensilibus singulis in Comaclensi territorio Guidoni facta ab Abrahamo Oddonis filio, & Albigunda uxore Comaclensibus: *Domina sancta & merito ac ter beatissima monasterii sancte Marie, qui vocatur in Pomposia in qua nunc Deo protegente, & per plurimum tempus in eiusdem monasterii domnus gubernante domnus Guido presbiter & monachus atque Abbas regule monasterii sancte Marie, qui vocatur in Pomposia tuisque successoribus in perpetuum nos quidem in Dei nomine Abraham filio quondam bone memorie Oddo & Albegunda iugale donatoris una propter Deum & remedium anime nostre, & de quondam supradicto Oddo & Onesta genitori, & socris nostri presens presentem salutem magnus donationis sanctarum scripturarum nos ratio premonet illius semperque considerare atque disponere pro meritis celestis retributionis merear promereris credimus sine dubio in evangelica ratione subsequentem lectionem, & in hoc seculo centuplum, & in futuro eterne beatitudinis vite esse participes, qua de re & nos supradictis iugalibus donatoris sicut supra diximus pro remedium anime nostre, & de quondam genitoris & socri nostri idest unum logarium salinarum i tus cum alitis & vasis atque morario suo & cum omni sua pertinentia qua est posita in fundamentum qui vocatur papatiano*. De statu, commercioque per ea tempora Comacli urbis disseruit Muratorius (*b*) inquisitionem referens factam iussu Ludovici II. Imperatoris anno DCCCLI. aut consequenti de iuribus Cremonensis Episcopi in Comaclensium naves per Padum flumen commeantes. Pomposianum hocce monumen-

tum

(*a*) Marc.6. v.23. (*b*) Antiq. med. aevi tom. II. col.954.

tum antiquitatum huiusmodi studiosis pergratum erit, ex quo magis magisque constet, inter Comacli merces salinas adnumeratas, quas reliqua a Pado circumdata Lombardiae provincia provideret, quod alia etiam donatione firmatur ab Ferrariensi Episcopo Ingone eodem tempore suis facta presbyteris, quam Muratorius laudatus protulit (*a*) iuxta exemplar ex ecclesiae ipsius tabulario ditissimo descriptum ab Iosepho Antenore Scalabrinio eius amico, & olim nostro.

XXIV. Una cum salinis alia etiam bona donarunt illi Pomposiano monasterio: *Et insuper*, *damus*, inquiunt, *donamus tibi supradicto Wido Abbas tuisque successoribus in perpetuum sicut supra legitur idest omnes sortes & portiones nostras intus quantumcumque nobis pertinent infra tota silva que vocatur insula per singulis locis tam terris & vineis campis pratis pascuis silvis salectis rationalibus padulibus piscationibus venationibus capelationibus aucupationibus seu & casalibus arbustis arboribus pomiferis & infructiferis diversisque generibus altum vel planum cultum vel incultum divisis & indivisis vel ubi de nostra iure invenere potueritis supradicto loco qui superius legitur de infradicta istis lateribus que hic subter relegitur inter affines eius hoc est ab uno latere desuper tota ipsa silva ubi reiacet ipsa res que superius legitur primo latere campo qui vocatur de insula & ab alio latere fossula que vocatur Gattula seu a tertio latere fluvio Pado percorrente atque a quarto latere valle de Zenese & calle de Vincarete perexistente in laterculo cum ingresso, & egresso suo & cum omnibus ad supradictas res pertinentibus sive subiacentibus sicut superius legitur*. Firmam perpetuo habere hanc donationem promittunt donatores, poena in semet sancita auri obrizi unciarum sex, adhibitis testibus septem, & usi Lopicino publico tabellione. Litteris consignatae sunt tabulae *anno Deo propicio domini Sergii summi Pontifici & universali Papae in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede secundo regnante vero domnus Enricus Rex in Italia anno septimo die tertiodecimo mense september indictione decima Cumiado*. Haud sibi bene cohaerent, uti apparet, hae chronologicae notae. Sergius Pontifex IV. huius nominis vulgo dictus

(*a*) Antiq. med. aevi tom. V. col. 419.

dictus *Bucca porci* Iohanni XVII. suffectus fuit ante XV. kalendas quintiles anni MVIIII. eiusque pontificatus anni II. hoc est MX. Idibus septembribus annus respondet IX. Henrici almi Regis, indictioque octava, aut etiam nona, si eam a kalendis septembris, vel ab VIII. kalendas octobris auspicemur. Difficile divinabit quis, unde claudicarit notarius. Verum quum ad Sergii pontificatum certe quidem sint referendae tabulae, quumque aute XV. kalendas augusti anni MXII. naturae ipse concesserit, ad annum pertinent omnino MX. aut ad summum sequentem. Interea eae sunt, quae primum inter Pomposiana monumenta Guidonis nomen praeseferunt.

XXV. Concesserat anno M. Otto III. augustus duo Pomposiano monasterio diplomata, Silvestri II. Romani Pontificis utique consensu accedente, atque auctoritate, uti alibi a nobis dictum est. Non adhuc vero Pontificis alicuius proprio fruebatur privilegio Pomposia, quod primum anno MXIII. Guidonis precibus impetravit a Benedicto VIII. Pontifice maximo Ottonis munificentiam aemulante: multa enim ipse monasterio largitus est bona, quae in suo commemoratur diplomate. Ex Pomposiano tabulario ipsum protulit Fontaninius (*a*), sicuti idem fatetur, repetuntque Camaldulensium rerum scriptores (*b*), qui oculis ipsi suis aliquando, quod in praesentia nos prae manibus habemus, autographum conspexerunt. Privilegium inscribit Benedictus Pontifex *dilecto in Domino filio Widoni religioso presbitero & monacho atque coangelico Abbati venerabili monasterii sancte & superexaltate Dei genitricis semperque virginis Marie domine nostre quod dicitur in Pomposa tuisque successoribus Abbatibus vestreque alme congregationi perhenniter in perpetuum*. Maxime convenisse Guidoni *coangelici* titulum, observant scriptores iidem ex eo, quod licet Abbas Pomposiae esset, alios saepius administrandae provinciae subrogaret, quo solitudinem liberius in Dei famulatu incoleret: *qui titulus*, aiunt, *ea ratione Guidoni convenit*,

(*a*) Dominio della s. sede sopra Comacchio par. I. pag. 395.

(*b*) Annal. Camald. tom. I. lib. I. §. 34. ad ann. 927. pag. 43., & lib. 9. §. 37. ad ann. 1016. pag. 379.

venit, quia licet Abbas esset Pomposianus, plures tamen monachos substituebat pro se in regimen abbatiae, ut liberius Deo in solitudine vocaret. Haec autem iuxta ea, quae tradiderat Grandius (*a*), hoc nempe *coangelici* nomen usurpatum eo sensu, quo & *coaevus* dicitur, & *coaeternus*, quae nisi ad alium referantur, minime possunt intelligi, atque explicari, sed duorum saltem consortium necessario requirunt. Verum ante dati huius diplomatis tempus nondum Guido umquam monasterium reliquerat, quod sciamus, & ratio expostulet temporis, nec se adhuc in eremum receperat. Exempla non pauca temporum illorum nobis praesto sunt, quibus eo titulo insignitos tum Abbates, tum Episcopos, tum Romanos ipsos Pontifices, & imo Abbatissas comperimus, quae retulere Mabillonius (*b*), Muratorius (*c*), laudatique scriptores Camaldulenses (*d*) in primis, quaeque huc transferre non vacat. Meminerint lectores, a Petro Damiano (*e*) Desiderium Casinatis monasterii Abbatem *Archangelum monachorum* appellatum fortasse ex prima omnium abbatiali sede, quae illi erat. Ceteri ergo Abbates iure potuere *coangelici* vocitari, non secus atque Episcopi, Romanique Pontifices, attenta nimirum relatione ad alios, qui vel superstites essent adhuc, vel iam decesserint. Nec desunt etiam de Abbatissis exempla, quorum nonnulla nobis depromere liceat ex tabulario monasterii s. Mariae, & s. Gregorii Nazianzeni in campo martio Romae. Nam anno VIII. Iohannis XIX. atque Conradi Imperatoris, indictione XV. hoc est anno MXXXII. pridie nonas martias Theodora *coangelica* Abbatissa monasterii ipsius duabus in tabulis illius archivi vocatur, & *humilis ancilla Dei*. Anno etiam MXLVIII. Henrici Imperatoris II. indictione IX. idem exhibetur titulus in quadam membrana, qua nimirum a Iohanne Leonis presbyteri filio vinea, quae iuris erat monasterii, recipitur.

XXVI. Bona autem monasterio Pomposiano dono collata a Be-

(*a*) De aetate s. Romualdi differ. II. cap. 3. num. 10.

(*b*) In annal. Bened. to. IV. lib. 57. §. 66.

(*c*) Antiq. med. aevi tom. V. differ. 66.

(*d*) Annal. Camald. loc. laud. & alib.

(*e*) Lib. II. epist. 15. & 18.

a Benedicto Pontifice haec recensentur: *In massecella que vocatur materaria & in massa que dicitur caputbovis terram & vineam sicut modo vos tenetis ad iure beati Petri Apostoli, necnon & ripam fluminis Alemonis iuxta massam que dicitur prata extendente ipsa ripa a bigacciolo usque ad campo bedulli & terram & vineam iuxta muros civitatis cum turre umbratica in integrum, & massam integram que vocatur lacus sanctus cum omnibus rebus & pertinentiis suis cum plebe & capellis ac titulis ipsius vocabulo sancte Marie & sancti Martini sancti Petri sanctique Venantii cum piscara que vocatur tidini & fossa archipresbiteri & piscaria que vocatur falce cum loco qui dicitur monticello lacisico cum ripis fluminis Padi & Gauri ex utrisque partibus usque ad mare & a loco Conce agathe ex una parte usque in mare cum loco integro qui dicitur masinzatica inter affines de toto loco ac territorio Masse, que vocatur lacus sanctus, ab uno latere fossa molendini de volta latercli descendente in aquiliolo & a fluvio Tribba usque in Helliam & per paludem usque mediam curbam ultraque curbam usque Padum & ultra Padum ultra Garzium episcopii sancte Comaclensis ecclesie indeque fluvium qui vocatur Cesi, ab alio latere curbo descendente in Concam agatale & per ipsum in Gaurum. a tercio latere palude qui pergit inter rivum Angeli & Masinzatica usque monticello & vedetoza currente in Padum, a quarto latere vacolino & argere malo & calle de Vincareto pergente in laterclum. Insuper concedimus vobis piscariam integram qui vocatur Volanum cum rivo badevino & gavelena maiore ad ipsam piscariam pertinente cum porticellis ex utrisque partibus sicut olim intraverunt in mare eidem similiter pertinentibus.* Haec vero singula continerenturne olim in Ottoniana donatione, an recens potius a Benedicto VIII. fuerint Pomposiano monasterio donata, certo asserere non confidimus: postremum nobis verosimilius videtur. Ad Romanam enim ecclesiam ea loca, & bona pertinebant omnino; nam Pontifex ait: *Cuncta praedicta loca cum omnibus suis integritatibus ac pertinentiis quantum sancte Romane .... pertinere videtur ecclesie vobis ad tenendum emissa preceptione concedimus inclinati precibus vestris.* Iubet deinde, Romanae ecclesiae, sive *actionariis*, hoc est exactori-

 bus

bus eius; ab ipso monasterio annuam solvendam esse pensionem, *tres* scilicet *solidos argenteos*. Ad ista attendens Fontaninius supremum arguit in ea loca, in quibus & contineretur Pomposia, pontificium ius, atque dominium: *Segno evidente*, ait, *della sovranità pontificia in Comacchio, e nella Pomposa*. Tantae evidentiae haud acquievit auctor plenae expositionis iurium imperialium Atestiorumque in Comaclum urbem, Muratorius, atque Ancyranum antistitem sugillare nimia de facilitate non erubuit: *Troppo facilmente*, inquit ipse, *trova questo scrittore* l'evidenza *nelle cose, e notizie, che a lui danno al genio. Chiunque mirerà con altri occhi, cioè senza impegno d'affetto quella concessione di Benedetto VIII. non vi troverà menomo segno di sovranità. Altro non concede quel Papa, che beni stabili, masse, corti, poderi, e simili: il che potea, e può fare qualunque privato. E l'imporre l'annuo censo di tre soldi d'argento è uno de' triviali costumi di chi dà a livello somiglianti beni. Sapendo noi poscia, che la chiesa Romana aveva i suoi beni stabili cum iustitiis suis, e gli avea per varie contrade d'Italia, e che li concedeva, e potea concedere ad altri in livello, come mai si può quindi inferire, che ella avesse dominio, e quel che è più, l'indipendente sovranità di Comacchio, e della Pomposa? Ne giudichi il saggio lettore*. Iam vero in provinciam haud nostram hic adducti videmur, quam & suscipere liceret, nisi longius a coepto proposito deerraret oratio. Illud adnotare nobis satis sit, non unas *massas*, *curtes*, *agros*, ac similia a Benedicto VIII. donata Pomposiano monasterio, sed & ripas fluminum Padi, Gaurique, & littus maris, & integram *lacus sancti plebem*, hoc est vicum, sive etiam oppidum, & ecclesias, & denique piscosa vada *tidini*, *falce*, *atque volanae*. Haecne privatam omnino possessionem, an summum potius praeseferunt ius, atque imperium? Muratorio certe hic est actio, ratioque negativa.

XXVII. In diplomate pro monogrammate est *bene valete* Romanis solemne Pontificibus, exspressumque signis, quae respondent prorsus alteri, quod diplomati inest ab eodem Benedicto concesso anno MXIII. mense decembri monasterio

nasterio sancti Severi, *in loco Noceati* penes scriptores Camaldulensium rerum (a). Nostrum vero *datum* fuit *prid. non. iulii per manus Dei gratia Benedicti Episcopi Silve Cardinalis ecclesiae, & bibliothecarii sanctae apostolicae sedis ss. s. VIII. PP. anno secundo indictione praedicta* XI. *mense iulio die sexto*; *scriptum vero per manum Benedicti Regii* (b) *notarii*, *& scriniarii sanctae Romanae ecclesiae*, quem alium censeas a Benedicto Episcopo Silvae Candidae apostolicae sedis bibliothecario. Annum MXIII. clamat undecima indictio. Plumbum olim appensum membranae deperditum est, quo Benedicti VIII. sigillum conspiceretur; sericus tamen adhuc albus, rubeusque funiculus, cui adfigebatur, nostris temporibus superest.

XXVIII. Sed in superius allatas chronologicas notas animadvertere liceat, eo magis infirmari sententiam eorum, qui ad annum MXIII. Benedicti VIII. electionem consignatam voluere, coriphaeo Baronio, quem iure propterea castigavit Pagius definiens, illam mense novembri anni MXII. praefigendam, quo revera anno ipsam etiam stabilivit Bacchinius (c). Duo quidem in Farfensi chronico a Muratorio edito (d) documenta occurrunt nobis anno eodem MXII. mense augusto conscripta, quae pontificatus eius annum primum praeseferunt, ex quo ipsi Muratorio licuit colligere (e), ante mensem augustum fuisse Benedictum ad cathedram Petri evectum. Tertium deinde diploma Benedicti eiusdem laudatus auctor profert (f), Monasterio Farfensi concessum anno MXIII. IV. nonas iunias, quod primum adhuc pontificatus eius annum exhibet. A Pomposiano ergo Benedicti diplomate, quod pridie nonas iulias, ac sequenti die anni eiusdem datum est, quo annus censetur Pontificis, nonne arguere exquisite potuisset Muratorius, Benedicti VIII. electionem inter IV. nonas iunias, ac pridie nonas iulias omnino contigisse?

 Certe

(a) Annal. Camald. tom. I. in append. col. 212.
(b) Lege *Regionarii*.
(c) Storia di S. Benedetto di Mantova pagin. 22.
(d) Script. rer. Italic. tom. II. pag 2.
(e) Antiq. medii aevi to. IV. col. 796.
(f) Ibidem col. 800.

Certe in Pomposiano tabulario concessio emphyteutica quaedam exstat facta a Guidone Abbate Iohanni filio Martini de Magno, eiusque filiis, ac nepotibus, in qua anno MXII. X. kalendas novembris primus indicatur annus Benedicti Pontificis: data est enim *anno pontificatus Domini nostri Benedicti summi Pontificis .... primo*, regni vero Henrici II. nono, *die vigesimo secundo mensis novembris indictione undecima*, hoc est anno laudato MXII. Sed annum nonum Henrici scripsit notarius pro duodecimo. Verum nobis sese obiicit Ravennatis synodi iudicatum in caussa, quae Abbatem inter Pomposiae erat, & Abbatem alterum sancti Adalberti de Pereo, de quo mox dicemus, quodque pridie kalendas maias datum fuit anno MXVI. quum annum Henrici almi Imperatoris tertium exhibeat, qui imperatoriam coronam receperat anno MXIV. XVI. kalendas martias. In eo autem iudicato pridie kalendas maii quintus supputatur annus pontificatus Benedicti VIII., ex quo maior adhuc in hac re exoritur confusio. Quare dicendum videtur omnino, ad annum MXVII. iudicatum illud pertinere, erroremque proinde irrepsisse in annos imperii Henrici, cuius quartus quidem, minime vero tertius esset recensendus, ne, servatis religiose singulis illis notis chronologicis, Pontificatus Benedicti initium ante pridie kalendas maias anni MXII. anticipare cogamur, atque in Farfensi charta anni praecedentis data IV. nonas iunias annum primum pontificatus ipsius coercere, & alterum reponere. En quas in tenebras, atque ambages nos saepe proiiciat veterum monumentorum contentio!

XXIX. Iam vero inter reliqua a Benedicto VIII. Romano Pontifice monasterio Pomposiano bona concessa *lacum sanctum* enumeravimus supra, & *piscaram*, *quae vocatur tidini*, *& locum*, *qui dicitur monticello lacifico*. Haec ipsamet loca iudicato Nannonis comitis, atque camerarii Henrici Imperatoris monasterio confirmata non multo post fuere. Nam *dum resideret ipse in iudicio*, *& in generali placito .... accedens domnus Guido Abbas sancte Pomposianae ecclesiae*, *& ostendit ibi praeceptum unum* (hoc est, uti nos quidem opinamur, Benedicti

dicti VIII. diploma) *ubi continetur locum unum, qui dicitur Laco, & Piscaria una, qui dicitur Montone Lassisico & omnibus rebus bus quanta ab ipso Lacu supradicto pertinet, & dixit, quod si aliqua persona esset, quae adversum illum praeceptum aliquid est tranctatum dividere vellet, paratum esset cum eo litem legalier finire, & neminem invenit qui adversus eumdem praeceptum contrarius exsisteret.* Quibus auditis iudices cum Nannone adstantes *dixerunt rectum esse praefatus domnus Comes eumdem Abbatem cum vocatore suo nomine Petro Tabellione . . . praedictum praeceptum investiret, & in centum mancosos aureos eos bandiret. Tunc ipse domnus Nanno comes per fustem qui suis tenebat manibus supradictum Abbatem cum praenominato advocatore suo de supradictis omnibus iuxta praedictum praeceptum eos investivit, & bannum domini Imperatoris super eos misit, ut si aliqua persona esset, que praenominato Pomposiano monasterio vel eidem domno Abbati, aut suis successoribus sine legali iudicio contraria exsisterent centum mancosos aureos componere medietatem camerae praedicti domni Imperatoris, & medietatem praedicto monasterio.* Investitorem denique Nanno concessit Guidoni Guarinum publicum cancellarium, qui eum in praedictarum rerum possessionem, ac proprietatem mitteret.

XXX. Quaenam olim comitum munia fuerint, & quanta eorum auctoritas, erudite disseruit Muratorius (a). Sed in primis illorum erat profecto audire, perpendere, & decreto suo componere lites, & caussas, quae de rebus, earumque dominio, atque possessione oriri possent in populo; unde etiam *iudices* dicti fuere, qui nimirum publica instituerent iudicia in *placitis*, queis ipsi statis diebus praeerant una cum minoribus iudicibus non paucis, ac iurisperitis, quos *scabinos* etiam appellabant, quorum consilio tutius decernerentur controversiae, atque in publica redigerentur acta ab adstante notario, seu tabellione. Mensibus maio, ac novembri in Ferrariensi ditione saeculo XII. habebantur huiusmodi *placita*, quod clare colligitur ex antiquo

(a) Antiq. med. aevi tom. I. dissert. 8.

tiquo Albini codice, ex quo censsus exscripsit Cennius (*a*), quos a Ferrariensi ducatu eodem Romana exigebat ecclesia. *Et omni anno bis, scilicet in madio, & in S. Martino generale placitamentum*. Praesse autem, & imperare uni urbi, eiusque territorio (cui propterea nomen etiam inditum fuit *districtus*, quasi *comitis districtioni*, sive politico regimini, ac punitioni subditum) illustre comitum decus erat. Cuinam urbi praeesset Nanno noster, certe ignoramus. An Comaclo, ubi & scriptum est iudicatum, & *in mansione de Vitali de Gaudiosa* ipse resedit? Si res ita se habuerit, inter Comaclenses comites erit recensendus Nanno. Qui assiderunt iudices plures fuere, Alfredus iudex sacri palatii, Martinus de Papia, qui sese subscripsit: *Martinus apostolicae sedis, & sancti palatii interfuit*: deinde Martinus Ferrariensis, Sichelmus, Garialdus de Ficarolo iudices vel ipsi sacri palatii, Verardus de Copario, Petrus de Comaclo una cum Guarino cancellario, Aunesto praeconario, Lopicino tabellione, qui tabulas confecit, & aliis pluribus, de quibus dicitur: *fulti nobilitatis pollentibus & bone opinionis & laudabilis fama viri.... qui longum esset ad scribendum*. Pomposiani monasterii aderat etiam advocatus Petrus tabellio. Advocatorum, quos Episcopi, Abbates, ecclesiae, ac monasteria sibi ad rerum suarum tutelam adsciscerent, frequens est mentio in chartis illorum temporum. De iis lege Muratorii dissertationem LXIII. (*b*) Deligebantur autem ad hoc munus unus, vel plures ab ipsis primum quidem Imperatoribus, deinde vero ab Episcopis iisdemmet, Abbatibus, ac clero ex privilegio, inconsultis Augustis. Itaque Pomposia iam suo utebatur advocato in iudicio; ac litibus, electusne ab Henrico Rege, an potius ab ipso Abbate, definire non possumus.

XXXI. Cum advocato itaque Nanno comes Abbatem investivit per *fustem*, *qui suis tenebat manibus*, ut temporibus illis, quo rei omnis significaretur translata possessio, atque perfectum dominium, adeout nemo in eam manus inii-

(*a*) Codic. Carolin. tom. II. pag. 235. (*b*) Antiq. med. aevi tom. V. p. 276.

iniicere auderet sub *banno*, quod sanciret iudex, quodque in placito nostro *centum mancosos aureos* sanxit Nanno. *Mancosos*, sive *mancusos* auri, argentive olim usurpatos invenimus. Si Du-Cangio fides (*a*), atque Hickesio (*b*) Anglis *mancusa* idem fuit ac *marcha*. Id vero an Italis etiam, incertum, de qua re iure Muratorius dubitat (*c*), quum in Italicis, quas profert, chartis ingentem compererit copiam *mancusorum* pro poena sanciri, quod fieri non facile solebat, ubi sermo esset de auro. Anastasius bibliothecarius (*d*) memorat *in auro solidos mancusos numero ducentos*, tum etiam (*e*) de Leone IV. Rom. Pont. ait: *multos ei in argento mancosos praebuit*. Isoni magistro *philippei* sunt *mancusi*; *philippeum* vero *solidum* fuisse testantur Papias grammaticus, & alii. In vetustissima Ravennate papyro penes Maffeium (*f*) legimus *scripto pretio solidos mancosos trecentos*. Muratorius laudatus (*g*) diploma edidit Henrici II. Imperatoris anno MXIV., in quo *mancusos viginti* cum *solidis quinquaginta* comparatos suspicari licet; sed *mancusos* illos aureos aequiparari solidis argenteis ipse coniectat Muratorius.

XXXII. Nostrae demum tabulae datae sunt anno tertio Benedicti VIII., atque Henrici Imperatoris secundo nonis decembris, indictione XIII. in urbe Comaclo, hoc est anno MXIV. modo notarii error in annis supputandis imperii Henrici animadvertatur, & annus primus numeretur.

XXXIII. Scribebat aliquando Muratorius (*h*), anno eodem MXIV. confirmata Pomposiae ab Henrico almo fuisse omnia bona imperiali fisco addicta, quae pertinuerant ad Petrum Sororicidam. Nos primo historiae huius libro diplomatis Henriciani meminimus, atque animadvertimus etiam

(*a*) Glossar. med. latinit. ad voc. *Mancosus*.
(*b*) Ling. veter. septetrion. tom. I. dissertat. epistol.
(*c*) Antiq. med. aevi tom. II. dissert. 28. pag. 792.
(*d*) In vita Hadriani I.
(*e*) In vita Leonis IV.
(*f*) Stor. diplomat. pag. 175.
(*g*) Antiq. med. aevi tom. II. dissert. 28. pag. 798.
(*h*) Piena esposizione de' diritti Imper. ed Esten. sopra Comacch. cap. 17. lib. 12. pag. 140.

etiam Petri Sororicidae bona, aut eorum partem, quae in Faventino territorio posita erant, obvenisse deinceps Pomposiano monasterio, non tamen ea monasterio donasse Henricum, cuius decreto Petro tabellioni eadem fuerunt adscita. Verum observatum quoque a nobis est, diploma aliquod Pomposiae concessum fuisse ab ipsomet Henrico Imperatore, quo Ottonianum confirmaretur anni MI., ut aperte declarant tum acta Ravennatis synodi MXVI., tum Henrici Germaniae Regis diplomata, quae ad annos pertinent MXLV. MXLVII. & sequentem. Haud tamen exstat temporibus nostris privilegium illud Henrici almi, adeout & desideretur in nostro diplomatico codice.

XXXIV. Bona illa Petri Sororicidae monasterio obvenisse Pomposiano diximus. Et re quidem vera anno ipso MXIV. amplam Pomposia donationem recepit a Petro tabellione comet, cui collata ab Henrico Augusto Sororicidae fuerant bona, quique non alius profecto erat ab eo, quem Pomposiani monasterii advocatum superius diximus. Is igitur *pro oblatione & remedium anime mee*, ut ipse ait, *& pro salute anime Inrici invictissimi Regis* donat eidem monasterio, *in quo nunc domnus Guido venerabilis presbiter, & monachus, atque Abbas* praeest, plura bona, quae ei obvenerant ex Henrici ipsius munificentia: *quas mihi ovenit*, inquit, *per precepti paginam ab Inrico invictissimo Regi idest medietatem integram de domo una .... in quo manere viso fuit Sigizo, qui vocabatur de Agatheo* (hic autem pater Petri Sororicidae fuerat, uti constat ex superiori Henriciano diplomate) *una cum Maria banteriora cognum* * *sua cum omni medietate de mansionibus salariatis seo de vinea & ortis, seo vacuamentis, seo omni pertinentia de capella, que vocabulum est sancti Paterniani.... sitas in territorio Ravenne in regione sancti Iohannis & Pauli* cum medietate omnium rerum, quas ipse donator habebat in loco, *qui vocatur albarito, qui vocatur de cancellari.... infra tota plebe sancti Iohannis, qui vocatur in Erziata* *, *& fra tota*

* *Coniuge*. * *Axiata*.

tota plebe sancti Stephani, qui vocatur in Colorita, & fra tota plebe sancti Martini in Basioni, vel infra comitatum Liviense, & plebe Loviense infra tota plebe sancti Victoris, qui vocatur in Valle, & in fundum, qui vocatur Corizolo vel quantascumque mihi pertinet tam in ac urbe Ravennate, quam & extra .... & omnia medietatem de fundum, qui vocatur Cultula ... cum omnibus pertinentibus suis territorio Faventino, ac Corneliense plebe sancti Petri, qui vocatur in Brusita. Ad Sororicidam Petrum spectarant ex bonis huiusmodi non pauca, quorum nonnulla indicantur in diplomate Henrici Imperatoris. Donationem suam ratam habere, nec umquam revocare promittit Petrus tabellio sub poena auri obrizi unciarum sex monasterio solvendarum. Chartam conscripsit *Romanus tabellio de urbe Ravenne*, quem & *suum missum* Petrus tabellio appellat, ipsique charte hic subscribit una cum notario eodemmet, & testibus sex, quos inter *Petrus* alter *tabellio*, & *Renatus* itidem *tabellio* Ravennates. Nil haesimus nos, cuinam tabulas istas anno consignaremus: scriptae enim dicuntur *anno pontificatus Benedicti summi Pontificis secundo*, & regnantis Henrici in Italia *decimo die vigesimo sexto mensis Ianuarii indictione duodecima sub urbe Ravenne*, anno scilicet MXIV., quo tamen VII. kalendas februarias annus erat XIII. regni Henrici, qui post dies XX. coronam imperatoriam accepit, & paucos nonnisi ante dies diploma Petro tabellioni de Sororicidae bonis concesserat.

XXXV. Post haec Pomposianum inter Abbatem, & alterum sancti Adalberti de Pereo controvesia exorta fuit de Volanae portus, littorumque adiacentium piscatione. Ottonis III. Imperat. diploma quoddam Adalbertinus Abbas Vitalis protulit anni MI., quod exstasse etiam Rubei tempore, asserunt Camaldulenses scriptores (a), *quodque tamen fluminum irruptione irreparabiliter fuit ammissum*. Guido vero noster Pomposianus diploma tum Henrici Regis, tum Benedicti VIII. Rom. Pontificis. De hoc superius diximus. Primum vero, nisi iudicatum sit, quod retulimus, Nannonis comitis, atque camerarii

(a) Tom. I. annal. Camald. pag. 379.

rarii Henrici ipsius, nobis deest omnino, atque deperditum condolescimus. Profecto diploma Pomposiae aliquod concessum ab Henrico almo, manifeste exprimi ab Henrico III. diplomatibus suis supra diximus, in quibus haec ait: *Abbaciam sante Marie In Pomposia .... ab Heinrico dive memorie Imperatore Augusto nostro scilicet altero antecessore corroboratam*. Haud vero eiusmodi ad nos usque pervenerunt Henricianae tabulae. Igitur ad Arnaldum Ravennatem Archiepiscopum uterque litigantium confugit, sive ad synodum, quam ipse habuit Ravennae anno MXVI. in qua ab Honesto Ravennate diacono, ab Henrico *capellano* Arnaldi Archiepiscopi, iterumque a Lazaro consule, petente Arnaldo eodem, perlecta illorum privilegia fuere: quae quum in ecclesiae Ravennatis damnum obtenta visa fuissent, atque antiquo diplomati, quod a Benedicto Pontifice Iohannes Ravennas Archiepiscopus impetraverat, contraria, ab Arnaldo, universaque synodo fuere reiecta, atque litigantibus dimissis facta fuit sanctio, ne ullum sibi in piscationes illas ius adsciscere praesumerent, irritis declaratis, & cassis, quae obtenderent ipsi privilegia, quum Ravennati ecclesiae factas donationes infringerent. Benedictus Pontifex, de quo synodus loquitur, vel Benedictus I. fuit Iohaanis III. Archiepiscopi Ravennae tempore, vel Benedictus III. tempore Iohannis VIII., vel Benedictus IV. tempore Iohannis IX., vel denique Benedictus VII. Iohannis Vincentii aetate; etenim hisce sub Benedictis Romanis Pontificibus ii vixere Iohannes Archiepiscopi Ravennates. Sed praeter Benedictinum diploma altero Ottonis III. Imperatoris Ravennas fruebatur ecclesia dato anno DCCCCLXXXXIX. V. kalendas octobris Leoni Archiepiscopo, quod edidere nostris temporibus rerum Camaldulensium scriptores (a), in quo nimirum Augustus inter plura Ravennati ecclesiae bona concedit *portum Volanae cum piscariis suis usque ad portum Cervie*. Huiusmodi repetitas pluribus vel eodem saepissime tempore ab ipsomet donatore rerum

(a) Annal. Camald. tom. I. in append. col. 155.

rerum earumdem concessiones multarum fuisse controversiarum caussas, alibi animadvertimus.

XXXVI. Synodum hanc Ravennatem iidem edidere auctores (*a*) hisce cum chronologicis notis: *Anno Deo propitio pontificatus domni Benedicti summi Pontificis & universalis Pape .... quinto*, Henrici Imperatoris *anno tertio die trigesimo mensis aprilis indictione quartadecima Ravenne*. Si falsus non sit pontificatus Benedicti annus, electus ipse fuerat Pontifex ante pridie kalendas maias anni MXII., quemadmodum superius adnotavimus. Synodo interfuere Episcopi Ravennatis ecclesiae *suffraganei* (usurpata in re nova novo verbo, quod veteres quoque probarunt, ut olim observavit etiam Paullus Manutius (*b*)) Petrus Hadriensis, Rodulphus Liviensis, Marnacius Caesenas, Leo Ficoclensis, Theopertus Populiensis,. .... ndus Faventinus, ... Placentinus, Paullus Corneliensis, & Iohannes Comaclensis. Petrum Hadriensem omiserat Ughellius, sed addidit in supplementis Coletius, memoratque Silvestrius (*c*). Rodulphum Liviensem ignoravit omnino Ughellius ipse, tum recentiores. Marnacius, sive Manaccius, aut Marinacius Caesenas Episcopus Ughellio notus, & aliis anno dumtaxat MXXVI. non secus atque Iohannes Comaclensis, de quo alibi dicemus. Leonem Ficoclensem nonnisi ex Rubeo detexere anno DCCCCLXXXXVII. & ex Romana synodo annis MXVII. ac MXXVIIII. qui certe quidem ad annum MXXXV. vixit. Theopertum vero Popiliensem haud agnovere post annum DCCCCLXXXXVII. Placentinus Episcopus, qui omnium primus subscribit, cuius & nomen in lacuna omissum fuit a Camaldulensibus scriptoribus, Sigefredus est, qui etiam alteri interfuerat Ravennati synodo anno MXIV. convocatae. Paullum denique Corneliensem retulerunt Ughellius, & alii ad annum MXXVII. Post Episcopos clerus Ravennas synodo subscribit, Sergius nempe archidiaconus, Iohannes archipresbyter, Theobaldus presbyter cardinalis, Honestus levita, Azo diaconus, Vitalis presbyter, & praepositus Ravennatis ecclesiae,

 Sub-

(*a*) Annal. Camald. tom. I. in append. col. 217.

(*b*) Act. II. lib. II. in Verrem.

(*c*) Delle paludi Adriane pag. 156.

Subsequuntur Abbates Deotmarus Abbas sancti Apollinaris in Classe, Laetus s. Severi, Petrus s. Mariae in Uriano, Andreas s. Vitalis, Wido Pomposiae, Andreas s. Laurentii in Caesarea, & Vitalis s. Adalberti. Laici demum subscribunt, quorum synodo adstiterant plures una cum aliis clericis, presbyteris, & monachis. Sed de hac synodo satis. Quid vero de portu Volanae ab Archiepiscopis Ravennatibus pro Pomposiano monasterio factum deinceps fuerit, videbimus infra.

XXXVII. Anno etiam eodem MXVI. fundum Bauriae in comitatu Ferrariensi idem possedisse monasterium constat ex membrana scripta, uti quidem videtur, circa annum MCLXXX. in qua directum ius monasterio ipsi asseritur fundi illius, quibusdam exceptis partibus; dicitur enim ibi Guidonem nostrum multa locasse: *quam locationem ipse fecit* (Guido) *sup* MXVI. *indictione* XIIII. *de medietate fundi Baurie cum confinibus suis infra quos nunc possidemus. Postea vero eodem anno idem Abbas locavit octavam partem eiusdem fundi cum eiusdem finibus.*

XXXVIII. Interea bonis undique in dies aucta Pomposia, & opibus, mirifica etiam nominis celebritate florebat, quum religio, pudor, verumque, fidesque, ac virtutes reliquae eo in monasterio propriam sibi sedem statuisse viderentur ex eo potissimum, quod Guido Abbas *in divinis rebus super omnia strenuus*, ut biographus alter loquitur, exemplum omnibus curaret ut esset ad imitandum propositum. Sed biographorum verbis uti non pigeat: *Dum praefatum monasterium*, eorum alter ait, *sanctis studiis, & exercitiis praenominati patris succrescens floreret, omnique copia, & divitiarum largitate abundaret, monebat ille sanctissimus subiectos dulcibus verbis, & informabat illos virtutum suarum exemplis, divinisque eos hortabatur praeceptis dicens cum Psalmographo* (a), *ne divitiis cor apponerent, cum Apostolo* (b) *ne curam carnis in desiderio facerent, & cum Ieremia* (c) *ne diem hominis concupiscerent. Ille quippe diem hominis concupiscit, cuius animus ad sola carnis oblectamenta inardescit: ille diem hominis concupiscere probatur, qui cibi potusque ingluviem assidue sectatur: ille diem hominis concupiscit, cuius renes, cuius-*

(a) Psal.61. v.10. (b) Ad Titum 3. v.3. (c) Hierem. cap.17. v.16.

cuiusque cor ad libidinis, ac luxuriae voluptatem per crapulam, & ebrietatem ignoscit. Pomposianus vero anonymus haec de Guidonis virtutibus ad rem scribit: *Habebat vir sanctus hoc divinitus providentiae donum, ut si provenirent in monasterio adversa, non fortuito casui, sed alicuius delicti caussae, & ob hoc Dei iudicio deputaret, unde imminens saepe, futurum nonnumquam periculum evadebat. Animi vero fortitudo, mentisque robur in eo quoniam maximum fuerit ex eo dignoscitur, quod nullis umquam fractus incommodis, nullisque carnis cessit illecebris. Temperantia quoque tanta in eo erat, atque modestia, ut aliquibus non insolesceret successibus; ab omnibus vero, quantum est homini possibile, excessibus temperaret. Frugalitatem vero in eo laudare, vel continentiam quis digne posset? cum tanta fuerit, quantam de veteribus sanctis plus nullus habuerit, si de cibo, vel potu dicitur, cum comedens semper esuriret, ac bibens sitiret, &, ut aliter dicatur, comedens non comederet, bibens non biberet. Si de parvo peccato agitur, id semper cavebat, ne de se diceretur: maledicti qui declinant a mandatis Domini* (a). *Supponens denique carnem spiritui spiritum vero divinae subiiciens virtuti, ex quo Christi militiam professus est., non se terrenae subdidit voluptati. Quam castus, & integer corpore, & ab his etiam vitiis, quibus minor aetas implicari solet, immunis fuerit, manifestum est. Iustitiam vero, quae omnium mater virtutum, & caussa est, sic in omnibus assecutus est, ut cunctis prodesse, nulli umquam voluerit obesse. Prudentia autem in tantum praeditus fuit, ut quandoque nequiverit ab alio decipi, nolueritque decipere quemquam. Vir Deo plenus sic vallatus fuit bonarum virtutum studiis, ut veniens princeps mundi huius suae perfidiae in eo non inveniret vestigium*. Quid igitur mirum, si qui in Pomposia degerent inspicientes tamquam in speculum vitam Guidonis, fugientesque convictum humanum & societatem in solitudine carentes omnium colloquio, tam longe nihilominus lateque collucerent gravitate morum, abstinentia, haud interrupto silentio, assiduisque ad Deum precibus, quas sponte exquisita flagella comitarentur, adeout verbo Pomposia exemplar antiquae

(a) Psalm. 118. v. 21.

quae religionis evaserit, qua olim floruerant Thebaidis, Nitriae, sive Palaestinae desertissimae solitudines? Semper in eorum animis placidissima pax erat, voluntatum, studiorum, sententiarum summa consensio, & unum cor, quum unus esset cordium singulorum gubernator, & arbiter Guido. Divina lex, institutaque Benedicti legislatoris sanctissimis viris tutissima erant norma, ad quam actus componerent suos, gressus dirigerent, & ipsa sapientes moderarentur cogitata.

XXXIX. Quo vero perfectioris vitae apicem attingerent Pomposiani, sensuumque facilius appetitus coërcerent, quum a vini, & carnium esu, non secus atque consuetudo ferebat, & lex celebriorum, sanctiorumque monasteriorum, perpetuum abstinerent, eos hortatus est Guido, praescripsitque, ut lunae, mercurii, ac veneris diebus numquam usus piscium foret, sed rigidius servaretur ieiunium, uno vix pane, & aqua adhibitis, vel paucis ad summum insuavibus herbis. *His itaque*, ait biographus, *aliisque eius mirabilibus hortamentis se unusquisque submittebat*; *ut enim cuncti monstrarent, quod admonitionibus pii patris de non apponendo cor divitiis gratanter obtemperarent, cum maxima diversorum piscium copia abundarent, iussu eius, atque communi sponte decreverunt tribus tantum diebus manducare pisces*. Quod Pomposianus anonymus repetit his verbis: *Abbas igitur Guido, cuius omnis vita a cibis, & vitiis simul continentia continua erat, in altero homines supergradiens, angelis in altero se comparans, statuerat aliquando, ut in monasterio secunda, quarta, & sexta feria fratres non comederent pisces*. Quippe solliciti magis in caelestibus assidue meditandis, quam in corporeis inquirendis commodis, atque deliciis erant Pomposiani, quo vetus illud per eos proverbium staret: *Pallor, & macies decus est monachorum*, illud adamussim exsequentes, quod scripsit olim Iohannes Chrysostomus (a): *Iam hic illi, quae ad regnum caelorum pertinent, meditantur .... sed quasi angeli in caelo degunt*.

XL. Ne autem subdubitet quis, isthaec nos quasi laudato-

(a) Homil. 78. alias 79.

datores temporis acti amplificare, atque ex propensiore in maiores voluntate nimios nosmet prodere in decernendis honoribus, & tamquam prodigos. Ut res enim quammaxime clara, atque testata esse possit in ius Gebehardum Ravennatem Archiepiscopum, atque Petrum Damianum voco, biographorum Guidonis testimonia in forum defero, qui ipsi coaevi, & certe alter illius discipulus; Guidonem Aretinum perhibeo, litteris datis ad Michaëlem Pomposianum monachum, ex quibus etiam Mabillonio arguere licuit (a), quam austerioris vitae studium in Pomposia vigeret. Haec inferius clariora fient. Sed quid plura? Praesentissimum argumentum sint adiecta miracula, quae divina patrata sunt virtute in Pomposia a Guidone, quorum nonnulla memoriae prodidere laudati biographi, quaeque hic recensere verbis eorum ipsissimis grave non sit: *Quodam tempore quidam idiota frater nomine Martinus defunctus est apud quamdam ecclesiam infra ipsius insulae silvam constitutam, quae a praefato coenobio plus minus octo milliaribus distat. Adductus autem ad monasterium post peracta, ut moris est, defuncti obsequia, post missarum completa solemnia, defunctus revixit, & voce continua sanctum Patrem adesse deposcit, qui adveniens diligenter exquirit, humiliterque, ac trepide rogat, ut enarret, quae vidit. Qui dixit: loca tormentorum terribilia vidi, & multos ibi meos propinquos, & notos cognovi, cumque ea tremens inspicerem, apparuit mihi quidam pulcherrimus vir stola candida indutus, ac mirabiliter tiaratus, in una manu virgam, in altera quasi favum mellis gestans, quem mihi porrexit, atque comedere iussit; quem ego territus dum renui, iterum iubet, ut comedam, admonetque ne timeam. Cui ego: Quis es, Domine? Scias, inquit, me esse Michaelem Archangelum, atque ad tuum modo directum solatium. Quod audiens mox pavorem mutavi in securitatem; quam cum comedissem, iussit me ad corpus redire, triduoque in eo tantum manere. Per triduum ergo, quo supervixit, se illius favi saporem in ore habere dixit: post triduum vero, accepta patris sanctissimi benedictione, iterum obdor-*

(a) Act. ss. ord. s. Bened. tom. VIII. pag. 448.

dormivit in pace. Martinum hunc, qui certe e monasterio eremum petierat, *idiotam* appellat biographus. Non infrequens est iis temporibus monachorum, qui *idiotae* dicerentur, mentio, ex eo vero satis similiter *quod essent illitterati*, ut Mabillonius ait (*a*). Videntur etiam propterea laici fuisse, minime autem clerici, nec fortasse longe ab iis diversi, qui nostra aetate monasteriorum designati servitiis, ac veste iis propria contecti *conversi*, *commissive* assolent appellari, quorum ignota origo; de qua tamen re peculiarem contexuere dissertationem prae reliquis rerum Camaldulensium saepius laudati scriptores (*b*).

XLI. *Per idem tempus*, subsequitur biographus, *alter frater nomine Bertholdus cum propinquus morti magnam in exeundo ex corpore moram faceret, & angustia suae conscientiae torqueretur, benignitate Dei, & beatissimi patris Guidonis oratione ad se reversus, & a fratribus, quid in tanto agone vidisset, interrogatus respondit: vidi daemones adversum me saevientes, & unius delicti mihi caussam apponentes. Et fratres inquirunt, quam? Tunc ille: Unam solummodo, inquit, incantationem in saeculo didiceram, quam non operatus sum, & etiam memoria exciderat: hanc solam mihi terribiliter opposuerunt, sed virtute Christi, atque oratione sanctissimi patris Guidonis, ac vestra superati tristes recesserunt: moxque ut benedictionem accepit in pace continuo perpetua quievit*. Haec vero singula repetit Pomposianus anonymus, qui & alia addit, quorum mentio inferius fiet a nobis, testatus tamen etiam, multa esse, quae ipsius notitiam, & memoriam fugere, exque paucis, quae scripsit, plura coniicere posse lectorem.

XLII. Quum itaque in Pomposiano monasterio certatim virtutes succrescerent, & vita ageretur in eo, quae omni turbido motu semper vacaret, opportunum tandem visum fuit Guidoni, illud exsequi, quod iamdiu animo revolverat suo, imo ipso provinciae suae exordio fuerat meditatus, scilicet ut Martini, & Guilelmi vestigia prosequens, quo-

(*a*) Annal. Bened. tom. IV. lib. 50. §. 12. pag. 54.

(*b*) Annal. Camald. tom. I. in append. pag. 337.

quorum ille in eremitica, hic in coenobitica vivendi forma eum instituerant, posset ipse per temporum intervalla, coenobii dimisso regimine, alterique concredito, in eremum aliquantisper confugere, ubi, negotiis valedicens omnibus, & curis reliquis, Deo destineretur omnino, divinisque rebus, atque aeternae vitae commentatione, ac meditatione: *Regebat vir providus*, ait laudatus anonymus, *monasterium suum, subrogatis per temporum vices, quos e subditis elegerat, Abbatibus aliis .... Porro ille, qui optimam partem elegerat, inseparabiliter Christi pedibus adhaerebat, nunc orando colloquens cum Deo, quae sua erant, Domino referebat, nunc psallendo verbum ex illius ore audiebat. Habitabat in silva longe a monasterio milliariis tribus, ut vere de eo dici posset*: & erat cum bestiis silvarum habitatio eius (*a*). *Et cum omni tempore ab his quae necessaria sunt corpori abstineret, in diebus tamen duarum quadragesimarum tanta cibi, & potus abstinentia, tanta virgarum caede, ac vigiliarum instantia corpus debile macerabat, ut, excepta morte, nihil tormenti amplius posset inferre nolenti persecutor crudelis, quam volenti sibimet inferebat ipse vere felix, vereque Christi fidelis.*

XLIII. Ecce Guidonem sponte flagellis in se saevientem, quae virgarum fascibus, scopisque, sive loris, ferreisque exercerentur radiis, quaeque vulgari, ac metaphorica voce *disciplinam* dixit Damianus. Semel pervolvatur Romualdi, Riccardi Vertunensis, Isemberti Rothomagensis, Theobaldi eremitae, Rodulphi Eugubini, aliorumque sane plurium acta, qui saeculo XI. sanctitate, ac vitae austeritate quammaxime coruscarunt, & noverimus profecto, quam late consuetudo vigeret adhibendi flagella huiusmodi, aut aliquando etiam non longe ante obitum ea sibi ab aliis ut infligerentur, deposcendi: quod non solum a sanctissimis monachis factum, sed a mulieribus quoque, testis est Damianus(*b*), qui ipse, & eo cum Dominicus Loricatus habiti quidem a nonnullis sunt rei istius primi auctores. At ipsos praei-

(*a*) Daniel. 4. (*b*) Lib. I. epist. 19.

vere & Romualdus in Camaldulensi eremo, & Guido noster in Pomposia, & Poppo Stabulensis in Germania Abbas: quinimo Regino Abbas Prumiensis in culparum animadversionem, & castigationem saepissime *plagas*, sive *percussiones* iubet adhiberi. Et Guidonis eiusdem biographus testatur, absente aliquando Abbate, monachis praeter Pomposiae usum indultum, ut piscibus die uterentur interdicta, quo redeunte, culpa fuit virgarum ictibus vindicata. *Hoc statutum*, ait, *cum absente Abbate prioris permissu die quadam transissent, illico factum culpabile poena secuta est: porcorum quippe monasterii grex per silvam diffuglens per dies quindecim inveniri non potuit, donec Abbatis adventu transgressio correcta est, ac culpa correpta, etenim interdictorum usus abstinentia licitorum deletur; & appetitus carnalis correptione castigatur virgarum. Sicque peccatum poenitentia condonatur, poenitentia indulgentia muneratur, quod porci satis demonstrarunt, cum de silva mox, qua fugerant, remearunt*. Flagellorum itaque usum multis in monasteriis iamdiu invaluisse non tamen satis frequenter & verosimile est, & prodidit etiam Damianus his verbis (*a*): *Ante nos omnibus fere sanctis monasteriis haec disciplinae regula nequaquam fuit incognita, etsi non adeo frequentata; unde & singulos annos millenis scopis redimere consueverunt*. Quapropter, ipso fatente Damiano, non is primus *disciplinae* auctor, & parens, sed una cum Dominico Loricato propagator potius, & vindex (*b*). Quum enim iam tunc impugnatores haberet, & hostes neque paucos, neque indoctos hic poenitentiae modus, qui tamquam inauditus, & novus sanctis legibus adversaretur, obstitit Damianus quamsaepe, & vehementes rei ipsius, atque suimet apologias contexuit (*c*). *Hoc disciplinae genus*, scribebat aliquando ad Petrum Cerebrosum monachum, qui institutum damnabat (*d*), *nequaquam modernis est studiis noviter adinventum, sed ex sacrae scripturae potius auctoritate prolatum*: adductisque ad rem multis ex verbo Dei

(*a*) Lib. VI. epist. 27.
(*b*) Vid. Annal. Camald. tom. I. lib. 10. §. I. ad ann. 1018. pag. 387.
(*c*) Lib. VI. epist. 30.
(*d*) Ibid. epist. 27.

Dei testimoniis, addit: *Porro & sancti canones nonnullos, qui delinquunt, vapulare praecipiunt .... sed dic, obsecro, frater, ut cum pace tua loquar, detestaris illas, quae ex more fiunt in capitulo, disciplinas? damnas fortassis & hoc, quod saepe fratri de levi qualibet offensione confesso vicenas fortasse, vel, ut multum, quinquagenas verberum plagas subire praecipimus? Sed quia disciplinae istae ad tolerandum leves sunt, & exiguae, atque inter fratres reguraliter assuetae, praecipuum est, quia non derogas, non reprehendis, ne contra communem sancti ordinis consuetudinem venire videaris.*

XLIV. Institutionem hanc & nos veneramur, atque amplectimur antiquitate innixam, pioque, & constanti ecclesiae usu comprobatam. Unum in hac re illaudatum nobis est, si quis nimio abreptus zelo perpetuis ictibus excarnificatus, atque confectus abeat fere ad internicionem usque, vel ad certas morborum caussas procreandas, concitandasque: id enim & ipsa ecclesia factum vituperat, damnavitque iure aliquando phanaticum errorem in quadam sic dicta *flagellantium* secta, quae saeculo XIV. plurium Italiae urbium pernicies communis erat, peritura, pestis. Quinimo & Damianus idem, qui singulari sibi, aliisque nonnullis virtute, quam admirari possumus, tam immaniter quotidie in semet saeviebat, non semel tamen suam hac de re sententiam aperuit. Nam scribens ad eremitas congregationis suae (*a*): *non ignoret sancta vestra dilectio*, ait, *dilectissimi, quoniam disciplina ista scoparum, cui tam ferventer insistitis, sicut poterat moderata prodesse, sic agnoscitur indiscreta nocere. Propterea scilicet corpora vestra viribus effoeta deficiunt, & aliquando, sicut a quibusdam creditur, tot allisionibus tabefacta languescunt, nimirum cum nonnulli vestrum unum continuum, vel etiam duo psalteria quotidie cum disciplina decurrat. Huc accedit, quia plerique fratres venire volentes ad eremum, cum haec audiunt, perculsi formidine deterrentur. Et quia disciplina durior creditur, quam sentitur, & austerioris est formidinis, quam doloris, cum eam apud vos tam longam fieri fratres quique debiles audiunt, medul-*

Ii 2

(*a*) Lib. VI. epist. 34.

medullitus expavescunt, & ab accessu protinus eremi revocantur. Quamobrem adhibito discretionis moderamine, constituimus, ut ad disciplinam sibimet ingerendam nullus in eremo compellatur; quem vero sanctus ad hanc fervor impellit, per quinquaginta psalmos in unoquoque die disciplinam sibi facere liceat, ita dumtaxat ut quadragenarium hunc psalmorum numerum non excedat. In duabus autem quadragesimis, quae videlicet natalem Domini, vel sacrosanctum pascha praecedunt, usque ad sexaginta psalmos cum disciplina procedere liceat, neque hanc mensurae, quam praefigimus, regulam temeraria, quod absit, quisque praesumptione transcendat. Hoc itaque modo non, quod bonum est, tollimus, sed, quod est superfluum, coërcemus, nec salutem suam fratribus invidemus, sed mensuram discretionis indicimus, circa quam licet utique, si velit, affligi, ultra vero non erit licitum progredi. Et hoc facientes non quasi nostrae usurpamus auctoritatis arbitrium, sed divinae legis imitamur exemplum. Divina deinde auctoritate ex deuteronomii capite vigesimo quinto prolata, epistolam hisce verbis concludit. *Hanc igitur, dilectissimi, faciendae disciplinae tenete mensuram, spiritum potius scopite, ceteris bonis operibus vigilanter insistite, ut remunerator ille summus transitorio labori vestro sine fine manentia dignetur praemia compensare*.

XLV. Quandonam vero in eremum Guido secesserit, incertum nobis est. Illud unum ab eius biographo novimus, ubi id factum ab eo, alteri demandasse provinciam administrandam, in quem & ipsam Abbatis dignitatem, & nomen, omnemque iurisdictionem, quamdiu ad monasterium reverteretur, transtulerit. Ad hoc munus primus, quem elegit Guido, fuit Vitalis, teste eodem biographo, qui ait: *Subrogatis per temporum vices, quos e subditis elegerat, Abbatibus aliis, quorum primus fuit Vitalis*, cuius scilicet vix nomen ad nos pervenit, sed eius hoc elogium unicum, & maximum, neminem unum Guidonis iudicio tunc exstasse virum, quo magis innixa res Pomposiana staret. Certe in illius locum suffectum Vitalem nonnisi post pridie kalendas maias anni MXVI. argumento nobis esset Ravennae

tunc

tunc habita synodus, cui caussam acturus suam in Adalbertinum monasterium de Pereo adfuit Guido Abbas Pomposiae; qua de re diximus superius. Nobis vero prae manibus est membrana lacera omnino, atque evanida, media sui dextera parte deficiens, ex qua aliter coniectare liceat. In ea Pontificis Benedicti nominis duae postremae tantum leguntur syllabae. Annus pontificatus clare non apparet, sed tertius indicatus videtur. Henrici Imperatoris epocha non legi potest. Data est autem vel VII. idus ianuarias, vel XVI. vel VI. denique kalendas februarias, quam *septimo genuarii* clare innotescat. Denique indictio quarta apparet; verum non membranae initio, tum eius fine vocis continuationem in abscissa charta suspicamur, scriptamque censemus indictionem quartamdecimam. Ea certe quidem Vitalis Abbatis tempore scripta est, cuius & nomen, prima detruncata syllaba, legitur, integrum tamen in postica membranae parte, in qua notarius ex eorum temporum more contractum brevioribus terminis transumpsit. Continet quippe concessionem quamdam in emphyteusim factam ab ipso Vitale, qui *per divinam misericordiam presbyter monachus, & Abbas monasterii sancte Dei genitricis Marie, que vocatur in Pomposia* dicitur, cuiusdam agri, *qui vocatur de Anlega in territorio Ravennate plebe sancti Stephani in Teguria* ad annos sexaginta *Atiae relictae*, hoc est viduae quondam *Farualdi*, & Paullo iudici eius filio, adstantibus, atque subscribentibus tribus testibus, & Petro tabellione Ravennae, qui contractum complevit, atque absolvit. Igitur, nisi nos alucinemur, mensi ianuarii anni MXVI. isthaec consignanda est membrana, quo re quidem vera & quartadecima computabatur indictio, & annus tertius pontificatus Benedicti VIII.

XLVI. Si ita sit, Pomposiae Abbatem creatum Vitalem dicendum superest ad anni MXV. finem, etiamsi non statim solitudinem petiisse Guidonem facile coniiciamus, sed nonnisi mense maio anni MXVI., absoluta nimirum Ravennate synodo, in qua nil mirum est, si Pomposiani monasterii Abbas Guido sit appellatus. Nam erat profecto. Non unicum quippe

quippe saeculi X. atque XI. exemplum est in monastica historia duorum in monasterio uno Abbatum. Chartam Mittarellius, & Costadonius referunt (a), quae Iohannem, ac Gregorium una simul Abbates praesefert monasterii sanctorum Andreae, & Gregorii ad Clivium Scauri, quaeque ad annum pertinet MIII. Pomposianum etiam monasterium Martinum gubernasse, eodemque tempore illi praefuisse Guilielmum Martini ipsius consilio, testes attulimus alibi Guidonis biographos. Quapropter anno MXVI. Abbates Pomposiae erant tum Guido, tum Vitalis, Guido quidem absens, & Ravennati adstans synodo, deinde se in eremum recipiens, Vitalis vero, qui monasterio coram praeesset.

XLVII. Sed eo *decedente*, ait Pomposianus anonymus, Guido *elegit Petrum*. Excesserit vero Vitalis oportet anno eodem MXVI. Tertio enim kalendas maias anni consequentis antequam fortasse eligeretur Petrus, Guido Abbas Pomposiae occurrit concedens ad emphyteusin Iohanni de Walterio, & Bunutiae uxori suae, ac filiis, eorumque nepotibus bona quaedam in urbe Ravenna sita in regione basilieae sanctorum martyrum Iohannis & Paulli inter fines suos, a duobus nempe lateribus monasterii Pomposiani iura, a tertio *heredes quondam Sigizo qui vocatur de Acateo, a quarto latere platea publica*, cum annuae pensionis onere denariorum duodecim, praestitoque *calciario, idest libro uno pro denariorum libros sex, & per unaquamque libram dinarios duo .... quadraginta*. Accipe *calciarium*, quod aliter *laudemium* dictum est, sive *capsoldum*. Solvenda etiam sancitur poena ab infractoribus auri optimi unciarum duarum. Chartam hanc scripsit *Petrus tabellio Ravennas*, eique subscripsere tum libelli traditores, tum testes cum ipso notario.

XLVIII. Quarto quidem nonas februarias anni eiusdem MXVII. Petri nomen primo sese obiicit in Pomposianis tabulis, in donatione nimirum quadam, cuius charta pene evanescit, facta a *Bellastemina relicta Iohannis Baldrigi una cum Petro Baldrigo, filio suo*, quae *aprehendit* coram Rainutio publico

(a) Annal.Camald. tom.I.lib.7. §.1003. pag.267. in append. col.176.

blico tabellione, & testibus *baculum unum in manibus suis, & misit in manibus domni Petri monachi sancte Marie qui vocatur in Pomposia, & dixit.... damus, atque donamus tibi, tuisque successoribus in perpetuum pro redencione anime supradicti Iohannis Baldrici unam peciam terre in fundo, qui vocatur Sisantula.* Eratne vero tunc Petrus Abbas Pomposiae? Haud facile divinare licebit.

XLIX. Verum quarto idus ianuarias anni consequentis MXVIII. ipse certo Abbas erat, quod concessio quaedam ad emphyteusim ab eo facta demonstrat Sisilico, & Albizae coniugibus, filiisque, atque eorum nepotibus bonorum plurium, quae monasterii Pomposiani iuris erant *in fundo qui vocatur Lusirago seu in sorte de Mauro in loco, qui dicitur Porto de Vetraria ..., in plebe sancte Marie, que vocatur in Porto* cum finibus suis *a primo latere Lolba, a secundo latere Sandalo, a tertio latere Maurixini*, a quarto vero in membrana legi non potest, annua pensione adiecta denariorum duorum argenti. datoque *Calciarii nomine idest libro uno pro denariorum sollidos viginti, & per unoquemque sollidos una denarios duodecim*. In violatores poena sancita est auri optimi unciarum quatuor, scriptaeque tabulae fuere Ravennae coram testibus, quorum nihilominus desiderantur subscriptiones, ab Iohanne Ravennate tabellione. Datae autem sunt *temporibus domini Benedicti Pape sede quinto, sitque imperante Henrico Imperatore in Italia vero anno quarto die decimo mense ianuario indictione prima*, hoc est anno MXVIII., qui tamen annus erat pontificatus Benedicti sextus. Eo igitur anno Pomposiae Abbas fuit Petrus; nam in membrana dicitur: *Petimus a vobis domno Petrus presbyter, & Abbas monasterii sancte Marie, que vocatur in Pomposia*.

L. Non multo post, scilicet X. kalendas martias anni ipsius itidem Petrus Abbas apparet. Quid anno MXVI. in Ravennate synodo factum de portu Volanae, & piscationibus ceteris, meminerint lectores tum in Pomposianum, tum in Pereensem sancti Adalberti Abbates. Iam vero Arnaldus illemet Ravennas Archiepiscopus Petro Pomposiae Abbati Volanae

lanae ipſum portum concedit anno MXVI. Rem patefacit charta donationis eiuſdem, quae omnium prima eſt inter Ravennatum Archiepiſcoporum ſolemniter factas monaſterio Pompoſiano donationes. In ea ſe ille ſubſcribit: *Harnaldus ſervus ſervorum Dei divina gratia Archiepiſcopus Petro venerabili Abbati ſancte Dei genitricis virginis Marie, que vocatur in Pompoſia, & per te, tuiſque ſucceſſoribus in eodem venerabili monaſterio in perpetuum*. Quia igitur, ait, *portum Volanae cum piſcationibus ſuis integris, ſicut vos ante os dies abuiſtis, & nunc a noſtra iure item tenere videmini enfiteuticario modo poſtulaſtis largiri, ſicut iuſte & rationabiliter a nobis petiſtis vos qui ſupra Petrus venerabilis Abbas .... ut participes mereamur fieri orationibus fratrum ibidem ſervientium*. Portum Volanae Pompoſiano monaſterio concedit *cum omnibus ſuis pertinentils*, atque piſcationibus, ea conditione adiecta, ut *pro noſtris ſolvendis criminibus miſſas duodecim per ſingulos ſacerdotes cantare* iubeat, *ſacerdotes vero qui fuerint decantent tria pſalteria. Die vero noſtre deceſſionis omnes fratres generaliter annuam miſſam celebrent*; deinde vero ut ſingulis annis menſe martio Pompoſianum monaſterium ſolveret *ſturiones duos penſi... actoribus ſancte Ravennati eccleſie*: demum ut monaſterium debeat *ſupradicta piſcaria ..... propriis expenſis, ſeu laboribus piſcare, laborare, defenſare, nihilque de omni expenſa quam inibi feceritis ab actoribus ſancte noſtre Ravennatis eccleſie in ſuperius affixo penſu quoquomodo reputari debeatis .... nec cuiquam preſens preceptum, aut has piſcaria alicui homini dare, vel vendere, ſeu transferre, aut in alio venerabili loco relinquere audeatis*, adeout ſi contra factum fuerit, *non ſolum de hoc precepto recadeatis*, ſed etiam infractor *trecentorum decem & octo ſanctorum Patrum anathematis vinculo vulneretur*, perſolutis auri optimi libris centum. Charta Honeſtus notarius Ravennatis eccleſiae ſcribere iuſſus fuit, atque ad calces additur ✠ *legimus*, quo nempe ab Arnaldo Archiepiſcopo ex more cuncta confirmata declarentur. Annuam duorum ſturionum penſionem eccleſiae Ravennati deinde ſolviſſe Pompoſianum monaſterium, clarum alibi erit.

LI. Ta-

LI. Tabulae vero hisce insigniuntur chronicis notis: *Anno Deo propicio pontificatus domni Benedicti summi Pontificis, & buniversalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri sede quinto, sitque imperante domno Henrico magno Imperatore in Italia anno quarto die vigesimo mensis februarii indictione prima Ravenne.* Muratorius edidit chartam hanc (a), *quam ex pergamenis Ferrariensibus*, inquit ipse, *descripsit amantissimus mei Ioseph Antenor Scalabrinius* alibi a nobis laudatus. *Si recte*, subsequitur idem Muratorius, *descriptae fuissent notae chronologicae chartae huius, & cum februario mense anni* MXVIII. *revera concurrisset annus quintus Benedicti VIII. Papae, deferenda foret sententia Pagii statuentis Pontificis illius electionem saltem novembri mense anni* MXII., *& resurgeret Cardinalis Baronii opinio consignantis eamdem electionem anno* MXIII. *Verum minime certum sum, an pergamena autographa exhibeat notas omnes, quales ego descripsi, quum praesertim mihimet significaverit praelaudatus Scalabrinius, exordium huius chartae in autographo temporis iniuria mutilum, & corrosum, suppletum, ac restitutum a se fuisse ex apographo pervetusto. Et sane contra video apud Rubeum in historia Ravennate lib.* V. *chartam scriptam* anno Benedicti Pape quinto, Heinrici Imperatoris anno tertio, die XV. februarii, indictione XV. *Video pariter in chronico Farfensi a me edito part.* II. *tom.* II. *rer. Italicar. monumenta duo scripta* augusto mense anno primo Benedicti octavi, indictione X., *quae evincunt, Benedictum eumdem ante augustum anni* MXII. *cathedram Petri conscendisse*. De pontificatus Benedicti epocha nonnulla adnotavimus supra. Quod hic adiiciendum necessarium ducimus, est, non aliter revera in Pomposiano autographo notas illas legi, in quod tamen errorem irrepsisse notarii censemus, qui quum sextum Benedicti annum signare debuerit, quintum scripserit; proindeque Muratorii dubium e medio tollendum, qui anceps fuit, utrum ad annum MXVII., an potius ad MXVIII. pertineret membrana, sed ad postremum hunc omnino revocandam. Praeterea cogimur certiores facere eruditos, char-

(a) Antiq. med. aevi tom. IV. col. 793.

tae Arnaldianae ipsius autographum integrum esse, neque exordium eius mutilum, aut corrosum, sed ad medium dumtaxat duo, triave vocabula haud legi, facile tamen supplenda ab intelligente lectore. Denique in Pomposiano tabulario nullum vetustum membranae huius apographum reperitur, ex quo suppletum a se, & restitutum autographum Muratorio significavit Scalabrinius, qui a nobis, adhuc dum in vivis esset (vixit autem ad extremam usque senectam), interrogatus, unde gentium pervetustum illud apographum ipse propinaverit Muratorio, ingenue professus fuit homo, qui antiquum obtineret, chartam descriptam ab eo ex indigestis quibusdam Friderici Narantii miscellanis voluminibus, quae in ipso sunt Pomposiano archivo, initio huius saeculi scriptis monachi eiusdem manu, qui non labori pepercerit, in quo tamen iudicium omne desideres: cuius etiam defectu factum est, ut mancam, falsamque compererimus nos Muratorianam recensionem, quam castigatam propterea, atque sui autographi fidei restitutam in nostrum codicem diplomaticum amandavimus.

LII. Iam vero Petrus Abbas Pomposiae erat adhuc XII. kalendas maias anni ipsius MXVIII., in cuius rei testimonium charta nobis est anno pontificatus Benedicti sexto scripta, Henrici autem Imperatoris quarto, *die vigesimo mensis haprilis indictione prima*, nempe anno eodemmet MXVIII. quum suo bene stent talo chronicae notae. In ea sane *Petrus presbyter, & monachus, atque Habbat: regule monasterii sancte Marie, que vocatur in Pomposia* Dominico Fabri, eiusque filiis, atque heredibus ad emphyteusim concedit bona quaedam posita *in loco qui vocatur Gauro* suis circumdata finibus, quas inter fluvius ipse Gaurus in territorio Comaclensi *plebis sancti Martini, qui vocatur laco sancto*, sub annua pensione denariorum triginta & sex, partisque fructuum deducendorum *usque ad ripa domnicata in Pomposia*, dato calciario, ac promissa poenae solutione, duarum videlicet unciarum auri. Libellus a Lupicino tabellione conscriptus est *in loco, qui vocatur Caput de Gauro*, cui & ipse sub-

subscripsit, & Dominicus Faber, & testes quinque, qui interfuere contractui.

LIII. Nil post haec amplius nobis de Petri gestis superest. adeout nos lateat, an excesserit, an potius & ipse secesserit in eremum, quod tutius asserendum foret, si quem iubet Guido Aretinus salvere in suis ad Michaelem Pomposianum litteris, non alium ab eo dicamus: *Saluto*, ait Guido, *fratrem quoque Petrum, qui nostro lacte nutritus non sine labore maximo agresti vescitur hordeo, & post aurea pocula vini confusum bibit acetum*. Nihilominus diversum hunc a Petro Abbate iure possumus suspicari, tum quia incertum profecto est, qui fieri potuerit, ut Guidonis lacte nutritus Petrus Abbas fuerit, quod iuniorem potius Petrum alium indicare videtur, quem Aretinus Guido in Pomposiano monasterio erudierit, tum quia aperte Pomposianus anonymus scribit, post Petri obitum Pomposiae Abbatem electum Theobaldum fuisse, & post Theobaldum Leonem, & post eum Guidonem alterum: *Post cuius* (Petri) *obitum*, ait, *Theobaldus fuit, post Theobaldum constituitur Leo, post omnes, qui admirabilis eiusdem etiam nominis, eligitur Guido*. An hic fuerit ipse Guido Aretinus, necne, dicemus, ubi de Aretino eodem. Interea vix horum Abbatum nomina nepotum memoriae tradidit laudatus anonymus, & singula eorum gesta reticuit: *Hi suo quoque tempore*, scribit, *praefuerunt fratribus, & monasterium gubernarunt habentes Marthae officium, solliciti circa frequens ministerium*; quos tamen ferri ad sidera, vel una eorummet a Guidone sanctissimo viro, qui optimam partem elegerat, in Abbates facta electio & exigit, & cogit omnino.

LIV. Vicarios autem Abbates huiusmodi ante mensem martium anni MXXI. desiisse dicendum est, quo solum tempore rursus Guidonis Abbatis nomen redit in Pomposianis monumentis. Quum enim iis temporibus quorumdam bonorum usumfructum possideret monasterium Pomposiae iacentium *in territorio Ferrariensi plebis sancti Donati* in locis, *quorum vocabula sunt Fabricianellus, & Bethali, & Sablune, &*

 Fin-

Finciatiquo, quae quidem bona monasterium ipsum *per paginam pacti* habuerat a monasterio sancti Theodori martyris Ravennae urbis sub annua pensione denariorum Veneticorum triginta sex, *Andreas reverentissimus clericus*, *& notarius sancte Ravennatis ecclesie*, *& Abbas monasterii* ipsius sancti Theodori pensionem illam a Guidone *prudentissimo Abbate* monasterii Pomposiani accepisse fatetur pro indictione tertia, & quarta, hoc est pro annis MXX., & MXXI. mense martio, ante quod tempus proinde iterum Guido Abbas inceperat Pomposianum administrare monasterium, numquam eo ad obitum usque amplius dimisso. Monasterii illius sancti Theodori, quod vocabatur Graecum, mentionem etiam faciunt Ravennatis ecclesiae tabulae apud Camaldulenses historicos (a), & ante eos Agnellus (b). Sed & in bulla Alexandri III. Pontificis, quae in tabulario Ravennatis capituli exstat, dicitur: *Monasterium sancti Theodori a loco, qui vocatur Calchi*, in quo vide Zirardinium (c). Exstat deinde concessio in emphyteusim terrarum quarumdam Martino Fabri, & aliis facta ab eodem Guidone anno pontificatus Benedicti decimo, Henrici autem Imperatoris nono, *die vigesimo mensis marcius Indictione quinta*, nimirum anno MXXII. Iacebant vero ea bona *infra terra massa Fiscalia plebe sancti Vitalis*; exscripsitque chartam *in Pomposia* Lopicinus tabellio.

LV. Benedicti VIII. Romani Pontificis anni MXIII. diploma retulimus superius, quo Pomposiano monasterio quamplurima confirmaverit bona. Ast vero anno MXXII. novum eiusdem, & quidem maximi faciendum privilegium accessit. Quum enim Otto III. Augustus in suo diplomate anni MI. ita sanciverit: *Abbatiam sancte Marie in Pomposia ab omni subiectione Archiepiscoporum*, *sive aliorum excutimus ut regalis sit nulli dominatui persone subiecta*, *sintque monachi eius ab omni secularis infestatione securi*, quumque adnotaverimus alibi, idipsum nonnisi accedente Romani Pontificis Silve-

stri

(a) Tom. 2. annal. Camald. pag. 21., & 98.

(b) Part. II. pag. 314.

(c) Antichi edifizi di Ravenna cap. 8. pag. 105. & seqq.

ſtri II. opera, conſenſu, atque auctoritate factum ab Imperatore, album rei calculum Benedictus addidit, inſcribens diploma *Widoni venerabili Abbati monaſterii ſancte Dei genitricis Marie domine noſtre, qui ponitur in inſula, que dicitur Pomposia ſucceſſoribuſque tuis in perpetuum*, in quo omnimodam monaſterio Pompoſiano concedit a qualibet iuriſdictione exemptionem, una imperiali, ſive regia excepta, quod vel de ſummo iure accipies, vel de imperatoria potius tuitione. Ait igitur Pontifex: *Quia poſtulavit ſanctitas tua curvatis genibus noſtram piam voluntatem quatenus prefatum monaſterium .... privilegio apoſtolico roboraretur ne id videlicet alicui hominum preter Deo, & Regi ſubiugatum per illam itaque auctoritatem quam Chriſtus dominus noſter beato Petro Apoſtolorum principem, & ſancte eccleſie rectoribus conceſſit, conſtituimus & ordinamus, ut numquam locus ipſe, aut res ad ipſum pertinentes preter Deo, & Regi alicui ſubmitti poſſit, nulluſque mortalium preter regie poteſtatis culmen in prefato monaſterio, aut in cortibus vel in caſtellis, ſive in plebibus, aut in cellis, ſeu in villis, aquarumque decurſibus, ripis, paſcuis, ſilvis, piſcationibus, paludibus, omnibuſque rebus ad ipſum pertinentibus, necnon in ſervis Dei, aut in famulis utriuſque ſexus, ſive etiam in liberis ſuper terras eiuſdem monaſterii reſidentibus aliquam ordinationem, vel auctoritatem, ſive poteſtatem, aut iuriſdictionem tenere, ſeu moleſtiam inferre preſumat, aut in aliquibus locis ipſius monaſterii diſtrictum habere, vel iudicare, ſeu aliquod placitum abſque licentia Abbatis tenere, vel res monaſterii invadere, aut quovis modo alienare, aut fodrum, vel paratas, ſeu aliquas publicas functiones exigere, vel requirere audeat, & tam a poteſtate Archiepiſcoporum, quam ab omnium ſubtraeremus regali tantummodo, vel imperiali ſubmiſſum ditioni vel definitioni*. Perbelle rem hanc exprimit Pontifex; diximus enim tertio noſtrae hiſtoriae libro, quomodo ea ſit imperialis tuitio accipienda, quam perpetuo comitaretur etiam Pontificia, adeout eſſet utrimque monaſterio Pompoſiano tutamentum. Quid *diſtrictum habere*, ac *placitum* fuerit, ibidem a nobis dictum fuit. *Fodrum*, ſeu *fodorum* vero nemo

nemo unus ignorat inter publica onera adnumeratum, quo nempe non laici modo, ſed eccleſiaſtici etiam homines militibus, aut Imperatori, Regive, ſive aulicis deberent vectigalia ſubminiſtrare, ac pendere, quo contingeret, eos viaticatos abire, quinimo & eorum iugales vectarios. Sic Ludovicus Pius Imperator, ut in eius vita legitur, *inhibuit a plebeis ulterius annonas militares, quas vulgo Fodorum vocant, dari*. Et in Fridericum I. Imperatorem litem intentavit Hadrianus IV. Romanus Pontifex ex eo, quod *de dominicalibus*, hoc eſt de bonis patrimonialibus, & propriis *apoſtolici*, ipſius nimirum Pontificis Romani, *fodrum non eſſet colligendum niſi tempore ſuſcipiendae coronae* Imperialis, uti Radevicus enarrat (*a*). Attamen monaſteria erant, & eccleſiae plures, quae omni gauderent ab hoc tributo exemptione, quemadmodum Caſinenſe (*b*), Veronenſe ſanctae Mariae in Organo, Ravennas ſanctae Mariae in Portu, aliaqne multa, de quibus Muratorium conſule (*c*), & alios. Hoc ipſum ergo exemptionis privilegium Pompoſiano etiam confirmatur a Benedicto VIII. non ſecus atque alterius tributi exemptio, quod *paratae* dicebatur. *Paratas* autem Goldaſtus explicat *expenſas fuiſſe ad hoſpitum ſuſceptiones*, Du-Cangius vero (*d*) *expenſas ad hoſpitum ſuſceptiones maxime miſſorum, ſeu legatorum publicorum miſſaticos*. Vocem puriſſimae latinitatis eſſe defendit, & explicat omnigenae eruditionis homo Chriſtianus Lupus (*e*). Hoc quidem privilegio una cum bene multis Benedictini inſtituti monaſteriis fruebatur etiam Pompoſia, nihilominus in ea maxime, uti in monaſteriis ceteris curae erat in primis, atque exculta hoſpitalitas a monachorum parente Benedicto veluti iure hereditario relicta, quod & alibi innuimus, & inferius fiet clarius.

LVI. Sed

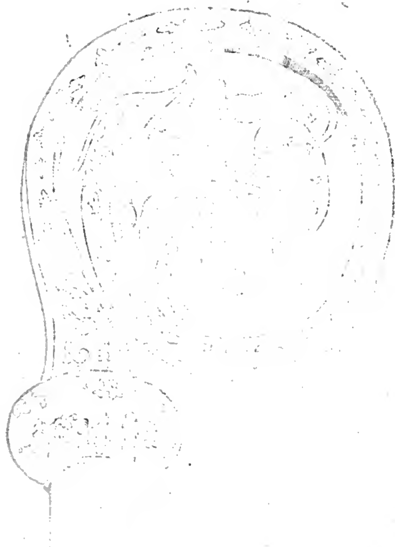
(*a*) De geſtis Friderici I. lib. II. capit. 30.

(*b*) Vid. Gattulam acceſſion. ad hiſtor. Caſinen. tom. I.

(*c*) Antiq. med. aevi tom. II. col. 64. & ſeqq.

(*d*) Gloſſar. med. latinit. ad voc. *Paratae*.

(*e*) Synod. gen. & provinc. tom. V. edit. Venet. anni 1725. in notis ad Conc. Toloſan. pag. 57.










O; NATV

LVI. Sed quod potissimum in hoc Benedicti diplomate est ecclesiastica confirmata iurisdictio, quam quasi episcopalem appellant iuris canonici periti, in omnia sibi subiecta loca a Pomposiano Abbate exercenda, itaut uni Romane ecclesiae omni subducto medio iure Episcoporum, aut etiam Archiepiscoporum, *in spiritualibus*, ut inquiunt, subiiceretur monasterium, & Abbas pontificalibus uteretur insignibus, quae deinde a Gregorio IX. confirmata anno MCCXXXVII. quum retroactis temporibus *mitra* revera, & *annulo* usi Pomposiani Abbates fuerint, eius ostendet diploma, quod referemus alibi: ostendunt etiam duo eburnei vetusti litui, qui clarissimum sunt insigne pontificatus, inter sacra cimelia servati monasterii sancti Benedicti maioris Ferrariae urbis, quod Pomposianorum est rudeium haeres. Ii quippe antiquitatem redolent certe saeculi XIV., aut praecedentis etiam, & alterius meminit aliquando Mabillonius (*a*), qui & illum antiquum agnovit, non eum tamen, qui a Guidone Abbate fuerit adhibitus saeculo XI. quod nullo innixus fundamento asseruit Marcus Antonius Guarinius (*b*), & eocum alii. In circuitu vero alterius haec scripta leguntur, quae notavit ipse Guarinius: *Maria mater gratiae, mater misericordiae tu nos ab hoste protege, & ora*, in adversa autem parte sequitur: *mortis suscipe. Gloria tibi Domine, qui natus es de virgine cum Patre & sancto Spiritu in sempiterna secula*: quae exarata sunt characteribus Latino-Longobardicis. Exhibent caelamina litui virginem Mariam cum puero Iesu in ulnis suis, qui lituum ipsummet Guidoni, seu alteri fortasse, nescio quem, genibus flexo offert, angelo interim super eius caput mitram sustinente, a tergo autem super humeros ipsius duobus, quorum alter senis, iuvenis alter speciem praesefert, manus imponentibus, in superiori etiam litui parte monachi effigies est, propriis sibi aures obturantis manibus, ac demum draconis caput ad Guidonis pedes. Alter vero lituus agnum tan-

(*a*) Act. ss. ord. s. Bened. tom. VIII. in observ. praeviis ad vit. s. Guidon.

(*b*) Compendio istorico delle chiese di Ferrara lib. II. pag. 64.

tantummodo ſtantem, dextero pede erecto, atque excipiente vexillum praeſefert ſimili cum draconis effigie retro poſita. Ditiores, nobilioriſve metalli litui temporibus iis haud fuerunt in uſu, quemadmodum fieri deinceps coeptum eſt, ut Petrus Damianus de Cardinali quodam loquens legendis muneribus intento haec ait (*a*): *numquam certe vidiſſe ſe pontificales baculos tam continuo radiantis metalli nitore contectos: ſicut erant* ii, qui ab Eſculano, atque Tranenſi *geſtabantur Epiſcopis*, quos *Pontifices ligneos* appellat, quia *auratis uſi ſunt baculis*. Duplicis illius Pomposiani litui mentio eſt etiam in rerum mobilium ſynopſi anno MCCCCLVI. confecta his verbis: *Item una capſeta cum duobus paſtoralibus de avolio, quorum unum habet in macia unum agnus Dei. Et aliud habet virginem Mariam cum Filio, ac Abbatem cum uno angelo habente duos vultus, & angelo deſuper capite Abbatis deſnodatis*. Nos utrumque adamuſſim delineari curavimus.

LVII. Hinc factum eſt, ut non amplius a Comaclenſi Epiſcopo, ſive ab Archiepiſcopo Ravennati benedictionem, ſeu (ut vocant) confirmationem petere tenerentur electi Pomposiani Abbates, ſed limina Apoſtolorum inviſere ab ipſis benedicendi Romanis Pontificibus; de qua tamen re alibi nobis erit dicendi locus.

LVIII. Sed & piſcationem Volanae Pomposiano monaſterio eodem privilegio confirmavit Benedictus VIII. *Necnon & confirmamus piſcariam, que vocatur Bolana cum ſuis pertinentiis*, quam nimirum conceſſerat Pomposiae Arnaldus Ravennas Archiepiſcopus, *quoniam ſemper ſunt concedenda*, ait Pontifex, *que rationabilibus congruunt deſideriis*.

LIX. Scriptum fuit Benedictinum hocce diploma *per manus Stephani primi ſcriniari ſancte apoſtolice ſedis in menſe iulio & indictione quinta*, ideſt anno MXXII. Legitur ad calcem *bene valete*, pendebatque olim plumbeum Benedicti VIII. ſigillum, quod iamdiu deperditum eſt.

LX. Edidit Muratorius has litteras (*b*), *quas*, inquit, *mona-*

(*a*) Opuſc. 31. cap. 5. (*b*) Antiq. med. aevi tom. V. diſſert. 70. col. 1051.

monachi Benedictini Ferrarienses sancti Benedicti adservant; edidit vero ea ratione, & mente, ut Romanos ipsos Pontifices agnovisse ostenderet, *celebrem Pomposianam abbatiam inter Ferrariensem, & Comaclensem agros sitam ad Imperatores pertinuisse*. Verum quo sensu Pontificis verba intelligenda sint, superius animadvertimus, neque rem hic recoquere vacat.

LXI. Illud potius adnotare liceat, datum a Pontifice diploma istud fuisse non longe ab eius reditu e Casinensi monasterio, quo cum Henrico almo Imperatore sacras Benedicti, sororisque Scholasticae cineres veneraturus ad novum eligendum Abbatem Theobaldum se contulerat. Episcoporum, Abbatum, & Procerum tunc concurrere innumerae undique catervae, adeout nulla umquam solemnior fuerit facta electio, teste Leone Ostiensi (*a*); de qua re vide etiam Gattulam (*b*). Iam vero coniectandi nobis est opportunus locus, eos inter invitatum Guidonem Pomposianum Abbatem, cuius per ea tempora nomen celeberrimum, quemque Benedictum Pontificem coram convenisse demonstrare videntur ea Pontificis de Guidone in diplomate verba: *Quia postulavit tua sanctitas curvatis genibus nostram piam voluntatem*. Et quidem satis verosimile est, in eo illustrium virorum numero, qui Casinum convenerat, non defuisse Guidonem quam celebratissimum eo vel magis quod vel nomen ipsius recensuerint deinde suis in necrologiis Casinates, ut alibi dicemus, argumentum certum initae inter ipsos, atque Guidonem spiritualis societatis, quam fortasse ea occasione oblata invicem petierant, non secus atque de Petro Damiano factum, notum erit inferius.

LXII. Piscatione autem Volanae monasterio confirmata a Benedicto VIII. quo suis bonis, atque iuribus possessione undecumque pacifica frueretur, ea de re placitum habitum fuit *ante facie monasterii sancte Marie, que vocatur in Pomposia subtus muro volta ante regia ipsius monasterii* a Guidone Abbate. Adstitere cum eo monachi Pomposiani nonnulli, videlicet *Andreas presbyter & monachus, qui vocatur de Guan-*

(*a*) Chron. Casinen. lib. II. cap. 42. (*b*) Histor. Casinen. tom. I.

de Guandilo, *Iohannes presbyter & monachus*, *Bonizo monachus*, *Lambertus monachus*, atque *Ubertus presbyter & monachus*, quibuscum & laici sedebant omnes plures, quos inter *Gualfredus comes*, ac *Petrus tabellio & dativus*. Iis coram *haccedens Dominicus presbyter Mainfredus iudex Malafus* sive *Maiulfus Iulianus de Genuaria Besanius*, & alii, *& apprehenderunt manibus illorum virgam*, *& miserunt in manum de supradicto domno Guido Abbas*, *& dixerunt ecce pospondimus* (*a*) *una cum nostris filiis*, *& nepotibus quod si unquam in tempore aliquam molestia vel requisitione facere voluerimus de piscaria*, *que vocatur Volana cum aliis omnibus asociare voluerimus incontra vos domnus Guido gratia Dei Abbas aut incontra vestris successoribus per nullam occansionem*, *atque ingenium neque per nos*, *neque per nostris filiis & heredibus*, *neque per nostrarum summissarum personarum cum si aliqua contra vos de supradicta piscaria insurserit*, *promittimus vobis scunstare & defensare in omnibus*, *etsi hec facere voluerimus* (*b*), *compostituri nos repromittimus una cum nostris filiis & heredibus per unaquaque persona auri libra una*. Quibus auditis Guido Abbas *recepit ipsa sponsionis in manum sua*, *& alta voce dixit*, *& eam sic recipio*, *& deprecor vos omnes*, *qui ibi estis pro futurum testimonium*. Chartae igitur, quam *Petrus* laudatus *tabellio & dativus* scripsit, subscripsere Dominicus presbyter, Mainfredus tabellio, Walfredus comes, & alii testes. Data autem fuit pontificatus Benedicti VIII. undecimo, Imperatoris Henrici decimo idus martii, indictione sexta, scilicet anno MXXIII., quum chronologicae notae belle cohaereant, scriptumque etiam sit ad membranae ipsius finem: *hec carta facta est anno Domini millesimo* XXIII.

LXIII. Anno eodem *Ingelrada relicta quondam Ugonis*, *qui de Aquabelli filia & gener quondam Pauli*, *qui vocabatur de Traversaria* .... *pro oblatione & illuminatione*, *seu eterna remuneratione anime mee*, *& quondam Faunie genitricis mee*, *& quondam Ildebrando filio meo*, *& meorum filiorum* spatium terre ad podismum designatum Ravennae iuxta Turrim Umbra-

(*a*) Hoc est *spopondimus*. (*b*) Hoc est *noluerimus*.

braticam Guidoni Abbati dono dedit *more Salaria in perpetuum*; hoc est ad legum Salicarum normam, atque consuetudines, interminata auri optimi unciarum trium poena insemet, filios, suosve heredes, si quid umquam ab iis contra factum fuerit. Donationi subscribit ipsa Ingelrada, Teudaldus ex genere Ducum, Petrus Scholasticus, Guido Rainerii filius, ac *Petrus consul, & tabellio Ravennas*, qui chartam complevit, absolvitque. Paulli de Traversaria mentio fit in placito Ravennate anni MI. in monasterio sancti Apollinaris in Classe a Silvestro II. Romano Pontifice, atque ab Ottone III. Augusto habito, de quo in altero huius historiae libro nos diximus. Ducum de Traversaria, & saepius etiam nude Ducum familia Ravennae per ea tempora celeberrima. Teudaldus noster non alter fortasse ab eo, qui in eodem placito dicitur *Tervaldus, qui vocatur Paulus iudex, & ex genere Ducum.*

LXIV. Quid *scholastici* essent saeculis X. & consequenti, Muratorius disseruit (*a*): licet enim aliquando *scholastici* dicti fuerint discipuli, quos *scolari* nos in Italia appellare consuevimus, tamen etiam *scholarum magistros* significatos ipse ostendit. Et re quidem vera Gerbertus, qui deinde Silvester II. homo ingenio, eloquentia, doctrinaque supra sui temporis conditionem admirabilis, *scholasticus* fuit dictus in eius epistola edita a Mabillonio (*b*), quinimmo in aliis etiam epistolis semet *quondam scholasticum* inscribit, defensoremque habuit Rhemensi in conciliabulo *Iohannem scholasticum Antissiodorensem.* Sigeberto praeterea (*c*) *Franco scholasticus Leodicensium* memoratur, & apud Mabillonium laudatum (*d*) *versus* leguntur *ad Iordanem Episcopum Honorii scholastici*, quem non VI. floruisse saeculo cum Mabillonio ipso opinatus est Muratorius, bene vero decimo potius, sive undecimo. Denique Gerbertus ipse ad Ottonem III. scribens philosophos, ac magistros iam provectos fuisse tunc vocatos *scholasticos*, aperte innuit his verbis:

(*a*) Antiq. med. aevi tom. III. dissert. 48. col. 813. & 872.
(*b*) Inter vetera analecta tom. II.
(*c*) In chron. ad ann. 1047.
(*d*) Veter. analect. tom. II.

bis (*a*): *Meministis, adfuisse tam multos nobiles scholasticos & eruditos, inter quos nonnulli aderant Episcopi, sapientia praeclari, & eloquentia insignes*. Itaque Petrus scholasticus donationis Ingelradianae testis is erat, qui publice fortasse disciplinam aliquam Ravennae traderet, quae octo inter regni Italici urbes numerabatur, in quibus ex Lotharii I. Imperatoris statuto anni DCCCXXXIII. publica deberent esse lycaea, ad quam finitimarum regionum iuventus confugebat, eo vel magis quod ad saeculi X. finem Gerbertus supralaudatus tunc Ravennas Archiepiscopus rem Italiae litterariam instaurare, ac potissimum in Ravenna urbe curaverat, e Galliis accitis, convocatisque viris doctissimis, qui regendis studiis essent idonei (*b*).

LXV. Scriptam diximus chartam a Petro consule, ac Ravennate notario. Consulum genus Ravennae fuisse, declarat Ravennas placitum anni MI. in quo Andreas ex genere consulum tabellio memoratur, quibus profecto & nomen erat, & sua auctoritas. Muratorius (*c*) fidem praestandam negat Campio (*d*), atque tabulis, quas ipse profert, in quibus consulum in Italia mentio fit anno MLXIII. eos opinatus non ante annum MCXLII. aut summum ad undecimi saeculi finem primo esse revocandos. Verum Ughellius chartam edidit (*e*) ad monesterium sanctorum Theodori & Martini Caietae urbis pertinentem, cui subscribit *Iohannes consul & dux*, quamque ipse Ottonis I. Augusti aetatis dixit, & eocum Muratorius idem (*f*), addens, primas in urbis regimine obtinuisse Episcopum, quod monumento ostendit ex s. Petri Mutinensis archivo deprompto, in quo Ribaldus Episcopus omnium subscribit primus. Iam vero ex Casinensi tabulario chartam eamdem protulit Gattula (*g*), demonstravitque ad tempora Ottonis III.

(*a*) Thesaur. anecdot. Pezii tom. I. in opusc. de rationali pag. 149.

(*b*) Mabillon. analect. epist. 13. ad Gebertum Treviren. Archiepisc.

(*c*) Antiq. med. aevii tom. IV. pag. 58.

(*d*) Istor. di Piacenza tom. I. n. 95.

(*e*) Ital. sacr. in Episc. Caietan. in append. tom. V.

(*f*) Antiq. med. aevii tom. I. pag. 218.

(*g*) Accession. ad histor. Casinen. tom. I. pag. 116.

nis III. illam omnino ſpectare, conſcriptamque anno circiter DCCCCLXXXXVI. in qua etiam non ſolum poſt Iohannem conſulem & ducem, ſed vel poſt triumviros Stephanus Epiſcopus ſubſcribit. Igitur Petri conſulis & notarii nomen iam anno MXXII. tabulae pariter Pompoſianae praeſeferunt, ex quo colligere liceat pro Campio, nomen, auctoritatemque conſulum non undecimo deſinente ſaeculo, ſed ante decimi finem auſpicandam.

LXVI. Anno demum MXXVII. monaſterio Pompoſiano multa acceſſere bona donationis titulo factae a Petro presbytero Benedicti filio, *qui vocabatur Bonizo*. Nam *pro oblatione & inluminatione ſeu pro eterna remuneratione anime mee*, inquit, *& de quondam parentibus meis* donat *more ſalario* eccleſiam integram, quam ſuam dicit, *cui vocabulum eſt ſancte Marie & ſancti Archangeli Michaeli & ſancti Petri que eſt poſita in fluvio qui vocatur Folia in fundum qui vocatur ronco de Martinus de bona infra territorio Peſaurenſis* cum bonis ſingulis ad eccleſiam eamdem pertinentibus, ſimulque partes tres *de alia hecleſia cui vocabulum eſt ſancti Michaelis qui eſt poſita in monte qui vocatur de pallarito ſitas dicto territorio Peſarenſe plebis ſancti Laurentii*, bona etiam alia poſita in loco *qui vocatur martianas ſitas dicto territorio plebis ſancti Petri qui vocatur in manteule* cum ceteris ad ipſum ſpectantibus *infra toto predicto comitato Peſarenſe*, *& infra dictis plevibus*, adeout revocari numquam poſſet deinceps donatio iſthaec, poenae auri optimi librarum duarum appoſita interminatione. Litteris chartam conſignavit Ravennae Petrus Ravennas tabellio. Fluvius *Folia* is eſt, quem *Iſaurum* veteres dixerunt, Piſaurum urbem alluens, de quo erudite ex more diſſeruit eques Hannibal de Abbatibus Oliverius Iordanius ſuis in commentariis de Piſaurienſi portu editis Piſauri anno MDCCLXXIV. Facta eſt autem donatio monaſterio ſanctae Mariae, *que vocatur in Pompoſia in qua nunc ibi Deo ibi protegente domnus Vitalis presbiter & monachus ipſius monaſterii ſancte Marie pro ex perſona domni Wido gratia Dei presbiter & monachus atque Abbas regule venerabilis ipſius monaſterii ſancte Marie que vocatur in Pompoſia preeſſe vide-*

videtur. Alter Vitalis hic hercule eſt a Vitali Abbate, de quo ſuperius diximus. Verum an ipſe etiam Abbas, ex tabulis allatis non conſtat, in quibus Abbatis titulus deſideratur, licet aperte monaſterio praefuiſſe ſignificetur. Illud nihilominus coniectamus, Pompoſiae quidem factae donationis tempore praefuiſſe Vitalem, Guidone abſente, non tamen Abbatis dignitate inſignitum, aut nomine, niſi una cum Guidone ipſo Pompoſiae tunc Abbatem fuiſſe Vitalem dicamus. Nec enim officit omnino tituli in charta defectus, quum monumenta haud deſint illius aetatis, in quibus ſolo presbyteri nomine appellantur Abbates, quod vel adnotavimus alibi. Charta vero noſtra exarata eſt anno pontificatus Iohannis XIX. quarto, Conradi Imperatoris primo, qui imperatoriam coronam receperat VIII. kalendas ianuarias anno MXXVI. *undecimo* die menſis decembris, indictione undecima, nimirum anno MXXVII.

LXVII. Quum vero tot tantaque compararet bona, atque iura Pompoſianum monaſterium, eorum adminiſtrationi, & conſervationi ſollicitis incumbens curis homo gnavus & induſtrius Guido, experientiſſimus ſane, ac diligentiſſimus Abbas, convocatis colonis, fundos iis plures locare excogitavit: intelligebat enim probe, nihil eſſe agricultura melius, nihil uberius, ex qua multum monaſterio ſuo emolumenti, atque territorio commodi poſſet quam facile provenire. Itaque quum Pompoſiana potiſſimum inſula vallibus obſita, ſilvis, atque paludibus inculta ut plurimum eſſet, quemadmodum Italiae fere reliquae pars maxima erat, colonis pluribus territorii ſpatia, ac fundos locavit, ea conditione, ut ipſos percolerent, atque omnimode meliores facerent, annuam monaſterio penſionem ſolverent, ab eoque etiam *inveſtituram*, quam dicimus, acciperent annis ſingulis unde trigeſimis, aut ſexageſimis, *laudemium* pendentes, ſive *capſoldum*. Ad huius rei argumentum plurimae habentur ex Pompoſiano tabulario in noſtrum diplomaticum codicem translatae conceſſiones ad emphyteuſin factae a Guidone Abbate, quarum omnium prima eſt anni MXII. Iohanni filio *quondam Martinus qui vocabatur*

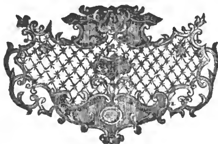
batur de magno, eiusque filiis, atque nepotibus sub urbe Ravennae iuxta Turrim, quae vocatur Umbratica: altera vero est anni consequentis facta *Iohanni qui vocatur Callicaria & Boniza iugale seu filiis & heredibus*; reliquae etiam subsecuntur non infrequentes ad annum usque MXXVII. quarum nonnullos superius nos memoravimus, & quibus in tabulis multa eruditis, rerumque medii aevi studiosis delectabilia, utiliaque occurrent. Pauca nobis, quasi ad corollarium huius libri, delibare sat erit.

LXVIII. Profecto apparet ab iis, quam bene eo tempore cura, atque vigilantia Guidonis universa Pomposiae insula percoleretur, quosve progigneret territorium fructus. Nam conceduntur ab eo inculta terrae spatia ad pastinandum, & repastinandum, ad vites propagandas in sulcos, arbores plantandas, seminandas segetes, leguminaque, ac demum saginandos sues, quorum & greges habuisse monasterium ipsum sibi proprios, nobis Guidonis biographus Pomposianus patefacit. Operae etiam distinguuntur in maiores, atque minores, sive minutas, e quarum primis triennio quolibet quinta frugum pars, e posterioribus vero sexta monasterio penderetur. In illis triticum censebatur, siligo, seu *sicala*, ac fabae; in istis autem *triticum*, far, hordeum, mileum, panicum, legumen, & *mesturia granata*. Sed & lini, vinique, & glandium fructus mentio est. Ex quibus constat tum de territorii illius natura, tum de agriculturae conditione, ac statu eo loci, eoque tempore. *Terraticum*, *brachiaticum*, *lignarium*, *glandaticum*, & *calciarium*, atque annua pensio perpetuo indicitur monasterio solvenda. Hinc *denarii in argento*, & *solidi*, *denarii venetici*, *librae denariorum*, *solidi denariorum duodecim*, aliaeque monetae huiusmodi. Hinc ligna, porci, gallinae, *spallae*, hoc est pernae, agni, *focaclae*, pulli, ac similia alia pro annuo *canone*, sive pensione indicta, & data. Hinc mensuras colliges, ac pondera, modium, quartarium, sextarium, *mannam*, sive manipulum, *capam*, seu *cappam*, amphoram, starium, *madiram*, *quarantinam*, cistum, corbam, *vegiam* vini, pedem, semissumque pedis, perticam decim-

decimpedam, *mansum*, *tornaturiam*, iugerum. Hinc nomina locorum plurium obscuriorum, ecclesiarum, finium, testium, ac notariorum. Hinc cognomina iis temporibus non multum quidem frequentia, sed iam invecta, Italicae linguae vocabula plura, & balbutientis initia, alia exotica, quae vel in Du Cangii Glossario frustra requires, contractuum formas, ubi ad emphyteusim fundi traderentur, semper adhibitis testibus, atque iuris solemnitatibus reliquis, quae iis temporibus essent in usu, ac necessariae. Hinc demum, ut cetera sileam, chronotaxin Pontificum Romanorum, Imperatorum, ac Regum cum indictionum serie, frequentissimos tabellionum lapsus omnigenos, adeout paucae admodum tabulae sint, in quibus non peccaverint illi.

LXIX. Sed quod potissimum advertas velim, annua est pensio illa, atque *terraticum* ipsum a colonis propriis pervehendum expensis ad monasterium usque Pomposianum, vel quo *domnica* oneraria navis posset pervenire. Prata, pascua, silvae, salinae, paludes, piscationes, venationes, earumque genera indicantur varia, omnia, ac singula perpetuum *de iure*, *& pertinentia* Pomposiani monasterii asseruntur, quae pluribus in locis, atque territoris posita erant. Verum potissimum in Pomposianum ipsum territorium emergit ex iis membranis omnibus universale dominium diplomatibus tum pontificiis, tum imperialibus donatum, confirmatumque, quod cum recentioribus iuris peritis *territoriale* dicimus, sive *fundiarium*, atque *directum*; de quo dubitare nullo pacto sinunt tum diplomata eadem, Ottonis III. in primis, & Benedicti VIII., tum exercita undecumque in territorium ipsum, & incolas iurisdictio, omneque ius: tum denique concessiones eaedem numero plures, quarum meminimus, iis sane conditionibus appositis, quae mirandum in modum dominium illud demonstrant. Verum quum hac de re nemo ambegerit usquedum, aut umquam dubitari possit, operae non est, ut diutius in ea immoremur. Liceat dumtaxat hic membranam e Pomposiano tabulario exscribere, quae ad rem hanc facit omnino: *Si vis nosse quod dominus Abbas Pomposiae habuerit merum imperium*

rium & universale dominium ac omnimodam iurisdictionem in spiritualibus & in temporalibus in tota insula Pomposiana, ac in lacu sancto, & vacolino. Vide primo omnia privilegia tam apostolica quam imperialia. Deinde lege fasciculum processuum instrumentorum & sententiarum habitarum contra communitatem Ferrarie, contra dominos Estenses, ac contra communitatem Masse Fiscalie. Postea require in fasciculis instrumentorum processuum & sententiarum ac condemnationum Capitisgauri, Mediigauri, Massenzatice, & lacus sancti: necnon in fasciculis communibus: qui fasciculi omnes & etiam privilegia extant in capsis monasterii. Aderant quoque statuta auctentica confecta per Abbates Pomposie que servabantur in predicta tota insula, lacu sancto, & in vaculino, quorum originale erat in predicto monasterio Pomposie: aliud auctenticum in libello caprino tenebant Pretor & homines Codegauri: Sed dominus Alfonsus Estensis dux Ferrarie de anno Domini 1520. *post mortem domini Hypoliti Estensis Cardinalis fratris sui commendatarii prepositure Pomposiane voluit ipsa statuta, ac privilegia quecumque invenire potuit, & fuit circa finem mensis octobris, seu in principio novembris, & fecit alia statuta nomine sue dominationis.*



LIBER QUINTUS.

I. QUAE superiori nos differuimus libro, ostendunt profecto, quam brevi sub Guidone Abbate & celebritate, & opibus, atque iuribus Pomposianum creverit, excellueritque monasterium, adeout non solum cum Italiae nobilioribus iure posset meritoque comparari, sed etiam omnium facile princeps dictum aliquando, & habitum fuerit, quod alibi etiam animadvertimus. Verum quum tantam non posset amplius virtutem, gloriam, atque dignitatem aequo animo ferre ille invidentiae parens cacodaemon, ac malignitatis auctor, qui, uti in naturam physicam rerum electrica materies, ita in moralem hominum vitam exscandescens ira, ac perpetuo odio agit, excitatque mala, dolis instructus & arte coepit in monachos infeste facere, concitavitque quorumdam acerbitatem, & rabiem, qui calumniis illos adorirentur coram Heriberto Ravennate Archiepiscopo. Improvidus ipse, & credulus faciles praebens accusationibus aures, stipata tectus turba militum ad monasterium venit ea mente, ut, monachis inde expulsis, illud non solum aliqua ex parte exturbaret, sed funditus everteret, ac deleret. Ad tam immane facinus Guido, una convocatis, congregatisque monachis, preces nonnisi, supplicationesque ad Deum innocentiae vindicem fundere decrevit. Quo factum est mirandum in modum, ut converso ex templo Heriberti animo, ecclesiam ingressus pacificus, atque Abbatem sanctissimum ei obviam factum benigne, ac liberaliter salutans, & alloquens ipsum deinde summo officio, & summa observantia sibi in perpetuum devinxerit, illique magna cum eo deinceps usque ad excessum e vita semper fuerit familiaritas. Rem omnem enarrat biographus alter Guidonis his verbis: *Contigit aliquando huic viro venerabili simile quoddam Iuliani, & Basilii.* Refert porro Gregorius Nazianzenus (a), Iulianum, si victor e Perside rediisset, animo constituisse suo, s.Basilium magnum interimere. *Heri-*

(a) Oration. II. in Iulianum apostatam.

Heribertus enim, prosequitur biographus, *Ravennas Archiepiscopus tam grave contra eum exaggerabat odium, ut decretum haberet armatus venire, & Pomposianum destruere coenobium. Quod ut ad aures viri Dei pervenit, se cum omnibus monachis devotissime, contritoque corde in orationem dedit. Nam a parvo usque ad maximum, exutis solitis flamineis, induti sunt asperrimis vestibus, & ciliciis, cantantes cum psalmographo*: Dum mihi molesti essent, induebar cilicio (*a*). *Per tres autem continuos dies & noctes ita induti, discalciati, hordeaceo pane solummodo, & aqua contenti acriter quotidie in capitulo, sed sponte verberati sunt: nulla sede nec in ecclesia, nec in refectorio, nec alicubi nisi terra usi sunt, ut veraciter cum Propheta dicere possent*: Humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster (*b*). *Non immemor autem Dominus suae dulcissimae promissionis, qua ait per Prophetam*: Invoca me in die tribulationis, eripiam te, ut magnifices me (*c*), *dum in tali essent constituti tribulatione, tali eos dignatus est consolari visione. Apparens cuidam ex eis beatissima virgo Maria candidarum virginum circumstipata chorea blando vultu, ne timeat, hortatur, taliterque ei congratulando illum affatur: In coepta intentione permanete, filioli, scientes vos in praesentiarum exaudiri. Insuper ex hoc certi estote, quia quamdiu hoc triduanum ieiunium sic a vobis celebrabitur, a nullo visibili, vel invisibili hoste locus iste superabitur. Evigilans autem dum loquendi sibi tempus rediit, ea cuncta per ordinem patri Guidoni, fratribusque retulit; quae vera esse probavit pacis redditae tempus, adhuc vero variarum rerum similis eventus. Sed o antiqua prodigia! o virtutum insignia! o miracula priorum patrum gestis per omnia similia! Oratio Basilii Iulianum apostatam perpetualiter interfecit. Oratio Guidonis Heribertum in superbiae cornibus male stantem bene quandoque surrecturum cadere fecit. Oratio Basilii peremit Iulianum apostatam. Oratio Guidonis Heribertum humiliat elatum. Ille a Mercurio* (hic est s. Mercurius miles, ac martyr Caesaraeae in Cappadocia sub Decio, qui IX. kalendas decembris colitur) *peremptus est corpore; iste a Christo consternatus est mente. Illum stra-*

(*a*) Psalm.34. v.13. (*b*) Psalm.43. v.25. (*c*) Psalm.49. v.15.

ſtraverunt arma Mercurii; iſtum humiliarunt arma ieiunii. Illum deitatem blaſphemantem materialis gladius perdidit; iſtum contra virum Dei ſuperbe agentem lacrymarum profuſio humilem reddidit. Re etenim vera dum ad monaſterium malignitatis animo, ut diximus, veniſſet, fratreſque ei omnes, licet eius malitiae non ignari, obviam cum timore exiſſent, & eum honorificentiſſime, ut mos illorum eſt, in eccleſiam perduxiſſent, dum humo oraret proſtratus, Spiritus ſancti gladio repente mactatur. Elevatus enim ab oratione, perfuſus ora lacrymis, corde autem, & vultu affabilis ſui livoris evomuit malitiam, & perpetuam firmavit amicitiam. Qua de re omnes non modicum laetati gratias Deo egerunt.

II. Ab anno MXIX. ad MXXVIIII. Ravennas Archiepiſcopus Heribertus fuit, contigeruntque haec fortaſſe ante annum MXXVI. quo Pompoſiana eccleſia, pace iam monaſterio reſtituta, dedicata fuit, uti inferius dicemus. Quid deinceps factum exponit Pompoſianus anonymus, quum in alterius manuſcripto codice, quo uſus eſt Bollandus, reliqua deſint, nec potis fuit nobis uberius aliud reperire exemplar, ex quo vitam Guidonis ſuppleremus. Supereſt itaque, ut uno iam tandem anonymo Pompoſiano innixi eiuſdem acta proſequamur.

III. Quum igitur Heriberti opera malevolis nec profecerit hilum in Pompoſiae monaſterium, quo ſe verterent meditantes, ad Romanum Pontificem Iohannem XIX. confugere, novis in monachos contumeliis recuſis, atque calumniis inventis, quibus malam de ipſis animo imbiberet opinionem Pontifex, ubi ad eius manus perveniſſet libellus famoſus. Falſis hiſce delationibus Iohannes reſtitit, cùi Pompoſianorum ratio vivendi quam maxime cognita eſſe deberet. Quo tamen veritati certius, clariuſque teſtimonium daret, Gebehardo Ravennatum Archiepiſcopo, qui in mortui Heriberti locum ſuffectus fuerat, iuſſit anno circiter MXXX., ut quamcitius Pompoſianum petens monaſterium clam monachos ſtudioſe in ipſos inquireret, remque totam ei nuntiaret. Erat profecto Gebehardus homo eccleſiaſticus, priſca religione, virtute praeditus, atque ſollertia in rebus ſan-

ſanĉte gerundis maxime refulgens, qui cum auĉtoritate verum conſilium coniungere optime ſciret, dignus propterea, cui & rem magnam, difficilemque committeret Pontifex, & qui eius nae reſponderet optatis. Inopinato igitur uno vix famulo comitatus Gebehardus in Pompoſiam ſe contulit, incognitus omnibus, Pontificis iuſſa exſecuturus. Eo ſane modo, quo ad Benediĉti legislatoris praeſcriptionem excipi conſueverant in Pompoſia hoſpites, exceptus benigne Gebehardus fuit in monaſterio a Guidone, ac monachis Pompoſianis, qui ſemper hoſpitaliſſimi exiſtimati ſunt. Verum ignotus, ac prudens Archiepiſcopus omnem renuens maximum prandiorum apparatum, atque eminentiora loca, enixe rogavit, ut intra monaſterii ſepta ipſe hoſpitaretur, & communi admiſſus monachorum menſae alter quaſi monachus haberetur. Nobilium virorum, imo & Regum, atque Imperatorum etiam aliquando ea fuit conſuetudo, ut, ad monachorum domicilia ubi diverterent, ad monaſticam ducendam vitam ſe apprime accommodarent; quod ſaeculo noſtro a Benediĉto XIII. Pontifice maximo praecipue factum in Caſinate monaſterio novimus, & ab aliis quoque conſpicuis tum dignitate, tum pietate hominibus oculati nos teſtes fuimus, dum in eodem per annos ſexdecim coenobio verſati fuerimus.

IV. In monaſterio itaque Gebehardus longiores pertrahens moras quaſi caeli ſalubritatem experturus, atque temperiem, coepit ſecreto, & perquam diligenter cum communem vitae inſtitutionem, tum ſingulorum mores, atque rationem, quae haberetur a monachis, exquirere, & inveſtigare. Inter haec autem ſtatim intellexit ille, quam vere in Pompoſiano monaſterio, inque monachorum animis inſideret ſanĉta religio, & ea cum virtutes reliquae una certatim colerentur, perfeĉtiſſima in primis in Deum, hominesque caritas, ac omnigenum ad illum, qui primus eſt auĉtor omnium, & finis verus unus, ſtudium, atque cura ſingulos dirigendi aĉtus non ſolum, ſed etiam diĉta, & cogitata ipſamet. Sed rem omnem inſigne miraculum comprobavit.

Deus

Deus enim, qui humiles corde respicit, eique uni fidentes saepius suevit evehere, hoc pacto indubium Gebehardo dedit argumentum tum monachorum, tum Guidonis maxime sanctitatis, eximiaeque virtutis. Accumbens itaque ipse aliquando mensae cum Guidone, quem aquam bibentem admirans, sed haerens adhuc inspiceret, quo ea de re certior fieret, poculum ipsum, quod biberat Guido, sibi propinari famulo iubet, renitentique Guidoni specie officii obstitit Gebehardus, & poculum bibit Guidonis. Ast mirum dictu! Quum aquam glutisse putaret, vinum deprehendit, licet haustam aquam ex puteo eodem famulus porrexerit, quem quum e mensa surgens arguisset Archiepiscopus suspicans, longe aliud ab eo Guidonis, atque deterius vinum sibi exhibitum, agnovit, solam Abbati aquam paratam fuisse, quae a Gebehardo degustata in vinum fuerit prodigialiter versa. Huiusmodi sane miraculum saeculo maxime XI. non infrequens exhibent acta plura sanctorum, verbi gratia Bononii Abbatis (a), & Gaudentii Episcopi Absarensis, de quo Petrus Damianus (b). Sed & Guidoni potissimum illud fuisse solemne, aperte docet Pomposianus anonymus his verbis: *Quoties eius meritis aqua transierit in vinum, testes sunt monachi ministrantes ei, sed & laicorum quamplurimi*. Referentes deinde quod coram Gebehardo contigerat, haec continuo subdit: *Gebehardus quoque Archiepiscopus Ravennae quum ad mensam una cum Abbate Guidone sederet, cuppam, qua bibebat Abbas, ab eo sibi petiit porrigi; quo renitente importunitate quadam, quod petebat, obtinuit, & bibens, quam esse putabat, aquam, invenit haustum vinum esse, quam ex puteo solito infuderat minister. Post mensam vero arguens ministrum Archiepiscopus, cur non sibi de eodem, quod Abbati dederit vino optimo, cognovit a ministro vinum optimum sibi, Abbati vero aquam infusam, sed eius precibus in vinum versam. Obstupuit Archiepiscopus, & quod a multis audierat, experimento probavit, & credidit*. Sequitur deinde idem auctor: *Huic simile quid, quum esset Ravennae ali-*

(a) Apud Mabillon. act.ss.ord.s.Bened.tom.8. (b) Opuscul. 29.

Jottus pinx Pomposiæ 1314

aliquando accidit: sedenti equidem illi ad mensam miles quidam Faventinus advenit. Audierat a multis ille, quia vinum Abbas Guido non biberat. Superveniens itaque mensae cuppam Abbatis non sine quadam temeritate praeripuit: hausit vinum, sed aquam minister miscuerat (hoc est *infuderat*, ut Mabillonius interpretatur). *Sic iam, ut dictum est, non tantum bis, sed saepius hoc faciebat miraculum.*

V. Hisce igitur factis Gebehardus convictus conscientia, & animo inducens suo, summam Guidoni sanctitatem inesse, atque Pomposianum monasterium quoquo versum praefulgere virtutibus, Abbati iam tamdem, quis ipse esset, aperuit, & caussam sui in Pomposiam adventus, congregatisque monachis, eos sedulo & monuit, & hortatus est, ut bene coeptam rem, institutamque vitae rationem perseveranter tuerentur, & custodirent. Facto deinde iis coram promisso, se eorum innocentiae vindicem futurum fore, ipsorum etiam atque etiam ad Deum imploratis pro semet precationibus, & votis, osculo demum singulis dato, certissimum in illos sui amoris, ac pacis testimonium, e Pomposia decessit, atque Romanum Pontificem continuo adiit, cui narravit omnem rem ordine, ut factum fuerat. Inter Pomposianarum parietum ruinas usque adhuc superstites rei gestae mirabilis memoria exstat, in conclave nimirum, ubi quondam epulabantur monachi cum sodalibus omnino modicis. Ibidem enim ipso in pariete pictura conspicitur, quae factum exhibet, perantiqua quidem, quaeque saeculum XIV. olet, adeout iure & merito Iotti celeberrimi opus habitus fuerit, habeaturque hodie, qui primos inter picturae restauratores in Italia ante annum MCCCXIV. Ferrariae commoratus obiit anno MCCCXXXVI. Nos quidem in tabulis Pomposianis anno MCCCXVII. v. idus iulias magistrum quemdam Cheyum pictorem Florentinum testem comperimus ipso in Pomposiae monasterio; quam fortasse Iotti discipulum suspicari possumus, cui etiam adscribi facile picturas Pomposianas nonnullas ecclesiae maxime poterimus. Ignotus adhuc pictor iste pictorum biographis. Iam vero in medio pariete triclinii ipsius Sal-

Salvator Iesus est, & ad latera, dexterum quidem beata virgo Maria cum s. Benedicto, laevum autem s. Iohannes Baptista cum s. Guidone. Eodem etiam in prospectu ultima coena Christi Domini cum Apostolis suis facta visenda conspicitur. Quae singula nos delineari curavimus a diligenti Iosephi Vecchionii Ferrariensis pictoris manu. Testis nobis aliquando fuit Ioseph Antenor Scalabrinius rerum huiusmodi studiosissimus investigator, ibi ipso in muro olim hanc epigraphem lectam:

MANSIONES ISTAE OLIM FVNDATAE
PER GVIDONEM EGREGIAE SANCTITATIS VIRVM
RESTAVRATAE FVERVNT
PRO AMORE DNI NRI IESV XPI
ET EIVS SANCTISSIMAE GENITRICIS SANCTAE MARIAE
ANNO A NATIVITATE EIVSDEM MCCCIIII
TEMPORE IOANNIS PAPAE XXII
ET MARCI HVIVS MONASTERII ABBATIS

Verum anno MCCCIV. neque Iohannes XXII. Romanus Pontifex erat, qui pontificia dignitate insignitus est nonis septembris anno MCCCXVI., neque Marcus Abbas omnino ignotus. Qua de re errorem propinasse aliquem doctum Scalabrinium, quod illi ceteroquin infrequens haud fuerit, suspicari iure nos possumus, ac facile persuademus, *Marci* nomen ipsum legisse (si tamen ipsemet legit) pro nomine *Henrici*, quem iis temporibus, quibus Iohannes XXII. Romanus Pontifex, Abbatem Pomposiae comperimus, & annum MCCCIIII. accepisse pro MCCCXVII., aut altero ex subsequentibus usque ad MCCCXX. Utut res sit (neque enim Aethiopem dealbare nos posse confidimus) inscriptio illa nostra aetate non legitur, pro qua duas conspicere licet, quarum altera in ipso triclinii pariete, altera vero in tabulae epistylio depicto, eaque elaborato architectura, quam vulgo Gothicam dicimus, quas hic referre non pigeat maxime quum aliquando perituras etiam ipsas temporum iniuria, locique conditione pertimescamus. Itaque ecce primam:

SAN-





Iocti





Io

Tab. III. Tom. I. pag. 280.



Monachi legentis imago depicta in pariete triclinii Pompoſiani .



SANCTVARIVM NON TRICLINIVM
VENERARE ADVENA DEVOTE
AEDES HAS S. GVIDO POMPOSIANVS AB
SVA CONVERSATIONE SANCTAS EFFECIT
ADMIRANDO PRODIGIO VENERABILES REDDIDIT
AQVA IN VINVM CONVERSA
DVM GEBEARDVS RAVENNAT. ARCHIEP. HIC DISCVMBERET
ABBATIS ET MONACHORVM SANCTITATI ET INNOCENTIAE
TESTIMONIVM DEO REDDENTE

Ecce vero alteram :

OPVS HOC CELEBERRIMI IOCTI PRIMI PICTVRAE RESTITVTORIS
SITV ET PVLVERE SQVALIDVM INSTAVRAVIT ORNAVIT ATQVE
IN FORMAM ELEGANTIOREM REDEGIT SERISQVE POSTERIS OMNI
CVRA SERVANDVM IN POMPOSIANAE PIETATIS VETVS ARGV
MENTVM COMENDAVIT D. FOELIX ROMANVS ABBAS POMPO
SIANVS ANNO VLTIMO LABENTIS SECVLI DECIMI SEPTIMI.

Ex quodam manuſcripto volumine inter multa Pompoſiano in tabulario Friderici Narantii Caſinatis monachi, qui coaevus fuit, didicimus, inſcriptionem utramque compoſitam a Ludovico Morinio Mutinenſi monacho, vel ipſo Caſinate tunc commorante Ferrariae, cui reſtaurationem illam perficiendam commiſerat anno MDCLXXXXIX. Felix Roma cognomine, Romanus origine, Abbas eo tempore monaſterii ſancti Benedicti Ferrarienſis, qui litteratorum hominum amantiſſimus fuit, maxime vero Benedicti Bacchinii, & Abbas deinde ſancti Paulli extra portam Oſtienſem Romae anno MDCCVII., dum ſimul univerſae Caſinatis reipublicae, Proſpero Tinti Cremonenſi defuncto, cui data provincia fuerat, in Romana Curia negotia procuraret.

VI. A Guidone Abbate monaſterii aedificia reſtituta, ampliata, atque ornata fuiſſe ad publica, ac privata monachorum, hoſpitumque commoda, ſuperiori nos libro aſſeruimus. Iam vero Dei, rerumque divinarum cultum ipſum non neglexiſſe, ſatis veroſimile eſt, & propterea manum

admovisse novo construendo, atque magnifico templo, cui ad nostra usque tempora antiquus beatae virginis Mariae in caelum assumptae titulus esset. Illud certe quidem noverimus, absolutum, perfectumque fuisse templum anno MXXVI. nonis maiis. Inscriptio enim exstat, qua docemur, eo die, eoque anno solemnia sacra dedicationis eius peracta fuisse, ut nos opinari possumus, ab Heriberto Ravennate Archiepiscopo, ubi loci sanctitatem, monachorumque vitam innoxiam, & innocentem probe intellexerint. Certe adhuc usque legitur in ecclesiae pavimento sculpta inscriptio, hisceque simplicibus vocibus expressa:

M. XXVI.
VII. MAII
DEDICATA.

Vetustum etiam Pomposiani monasterii insigne marmore incisum, caelatumque adiicitur, quod in aliis quoque ecclesiae partibus pictura, lapideve se conspiciendum exhibet, quodque stella aurea constat areola superposita coerulea, & hocce pacto a voce aureis, & litteris exarata *Pomposia* undique cincta:



VII. De



Templi D
n N.° 42.



VII. De origine, & cauſſis inſignium, atque ſigillorum, quae olim, uti in praeſentia, maximo etiam in uſu fuere, locus non eſt plura diſſerendi, quum potiſſimum ſaepius de hac re ſcripſerint docti homines, quorum nihilominus non una ſententia eſt in primaeva inſignium eorumdem, atque ſigillorum inſtitutione ſtabilienda. Ad rem noſtram dubitare non licet, Pompoſianam ſtellam ſaeculi ſaltem XI. initio adhibitam; nec iniuria coniectabimus, non primum illam tunc inventam fuiſſe, quinimo a maioribus derivatam, atque a Pompoſianis cuſtoditam, repoſitamque etiam reliquis in locis, & eccleſiis, quae deinde fuerunt monaſterii iuribus adſcitae. Hoc factum maxime conſtat anno MCCCXXXVIII. X. kalendas auguſti ex publicis actis, in quibus *proceſſus viſitationis* continetur eccleſiae ſancti Petri in Collice Cenetenſis dioeceſis: *Monemus etiam*, inquiunt viſitatores, *ſub dictis penis quatenus uſque ad unum annum proxime venturum pingi faciat ante portas dicte eccleſie armaturam monaſterii Pompoſiani, videlicet ſtellam zallam in campo azuro cum literis prout moris eſt dicti monaſterii*. Idem quoque ſtatuitur anno eodem ſequenti die pro eccleſia ſancti Martini de Fana Concordienſis dioeceſis, & pridie idus menſis pro eccleſiis ſancti Syri Bononiae urbis, & ſanctae Mariae, quae de Pompoſia adhuc dicitur in urbe Mutinenſi. Demum anno MCCCLXXXXVI. Bonacurſii Pompoſiani Abbatis temporibus in Pompoſianae curiae palatiis tum prope Pompoſianum monaſterium, tum in oppido Capitiſgauri poſitis, ubi *a Poteſtate*, uti vocabatur, hoc eſt ab oppidi ipſius, totiuſque Pompoſianae inſulae rectore, quem elegit Abbas, ius dicebatur publice, de qua re alibi dicemus, non ſecus atque occaſio nobis erit ediſſerendi de antiquo Abbatum Pompoſianorum ſigillo, quo paſſim ſuis in publicis litteris uterentur, ſtella eadem Pompoſiana noſtris etiam temporibus apparet.

VIII. Supereſt itaque adhuc antiqua eccleſia tribus diſtincta navibus, & arcubus duodevigiuti marmoreiſque columnis variis triginta ſex. Tres arae ſunt, ſed recentius adiectae. Retro maiorem vero fragmentum lapidis legitur:

D I E . . . .

VIIII. KAL. . . .

M E R C V R I O

C O N S. I N D I C

In cornu evangelii pictura in pariete est Mariam virginem exhibens, quae in ulnis suis Iesum infantem habet, ad latera vero aliae imagines, & in tabularum corona sub pictura ex parte altera:

A N N O D Ñ I M D L X X

I I I

Ex altera quaedam inscriptio est, quae non satis amplius apparet: subtus autem hi versiculi sic:

Virgo tua Filium prece serenum
Nobis iam effice benigna Iesum.

In hoc cornu altare Mariae virgini *de Rosario* nuncupata dicatum est, & fornicem depictum habet cum sanctorum Dominici, atque Catharinae Senensis imaginibus. Alterum in cornu epistolae altare in tabulis exhibet sanctos Benedictum, Maurum, atque Guidonem Abbates. Super maiorem ianuam templi interiori ex parte haec inscriptio legitur:

A. P. R. M

TEMPLVM POMPOSIANI ASCETERII CLARISSIMI
VENERANDAE ANTIQVITATIS MONVMENTVM
A CLEMENTE VIII. P. M. INVISENTE APPELLATVM
VETVSTATE FATISCENS AC PROPE COLLABENS
INSTAVRARI ORNARIQVE CVRARVNT ABBAS ET MONACHI
E POMPOSIANO FERRARIENSI COENOBIO DIVI BENEDICTI
MDCCXLII

Pavi-

Pavimentum antiquum pulcherrimum est, tessellato, quod appellant musivum, opere elaboratum, esto multis in partibus temporum ingluvie, atque viatorum pietate deficiens, cuius & nos graphicam descriptionem a Caietano Melonio Ferrariensi cive rerum harum studioso factam hic delineari studuimus. Eo autem in pavimento prope ecclesiae ianuam haec inscriptio est recentius posita, qua Clementis VIII. Romani Pontificis in Pomposiam adventus, & sententia memoratur:

AÑO MDXCVIII

DIE XXVI. SEPTĒB

CLEMENS VIII. P.M

HOC TĒPLV̄ INGREDIĒS

ADMIRATVS AIT

P CRA VET TAS

Loco paullulum superiori hoc sepulcrum recens etiam cum epigraphe est:

D. IO. DE COL. P

F. F

Media autem ecclesia Gebchardi Ravennatis Archiepiscopi epitaphium inest, quod referemus inferius.

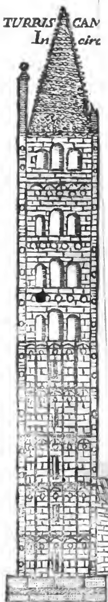
IX. In ceteris ecclesiae parietibus aliae exstant adhuc picturae antiquae, quae veteris testamenti historiam praeseferunt a primo homine condito, & una Iesu Christi vitam, sub quibus tabulis singulis dicta opportuna ex Dei verbo deprompta leguntur characteribus latino-gothicis expressa. Effigies Salvatoris est super absidem inter caelites picta haec verba exhibens: *Pacem meam do vobis*, & symbola apocalipseos per gyrum. In ecclesiae arcubus aliae sequuntur symbolicae apo-

apocalypſeos figurae, & ad latus maioris ianuae s. Benedicti Abbatis, ut quidem opinamur, imago, cui ſuper caput cucullus, iuveni tironi benedicens genibus flexo, indutoque tunica leucophera cum capillorum corona, quam Minores Obſervantes s. Franciſci, qui vocitantur, ſolent deferre. Tabulam vel hanc delineatam voluimus. Chori quidem picturae auctorem eumdem clamant, qui triclinium pinxit: reliquae vero eccleſiae ea profecto tempora ſapiunt, haud tamen manum eamdemmet, eſto non ambigerimus, e ſchola ipſa exiiſſe pictorem, ac fortaſſe aliquem ex Iotti diſcipulis. Tabulas Pompoſianis ſimillimas optime cuſtoditas vidimus in eccleſiola Patavinae Arenae. In ipſo eccleſiae aditu pro luſtrali aqua duo marmorea vaſcula ſunt, quorum alterum quadratum cum caelaturis florum, rotundum alterum, quod parvi ſuſtinent Atlantes duo. Et tabulae demum in ſacrario exſtant, videlicet ſuper parietem Chriſtus affixus cruci medius inter Marias, & ſuper lignum ſancti Blaſius, ac Vitalis, qui medium habent ſanctum Apollinarem Ravennatem Epiſcopum, tum altera in tabula ſanctus Iohannes Baptiſta medius inter ſanctas Mariam Magdalenam, & Catharinam martyrem. Antiquum Pompoſianae eccleſiae ſactarium, ſive *ſacriſtiam*, recenſet charta anni MCCXXXV. pridie kalendas ianuarias. Prope eccleſiam antiquum *capitulum* adhuc ſupereſt, cuius mentio in chartis Pompoſianis perpetua eſt, in quo picturae apparent Iotto vetuſtiores, videlicet Chriſtus ipſe cruci confixus, ad cuius latera Angeli ſunt, & figurae ſub cruce trium Mariarum: in parietibus vero reliquis integrae effigies ſanctorum Benedicti, & Guidonis Abbatum, ac Apoſtolorum duodecim. Non mirum, ſervari hactenus Pompoſiano in monaſterio tabulas Iotto antiquiores. Baſſanum etiam urbs picturas exhibet ante Iotti ipſius, ac Cimabuis tempora, quae licet recens barbare deletae, epigraphen tamen, uti notum eſt, habebant: *Anno Domini* MCLVII. *Guidus Bononienſis pinxit.* De pictis tabulis Pompoſiani triclinii adhuc ſuperſtitibus alibi diximus. Cetera vero loci monumenta dabimus ſequenti volumine, inſcriptiones nimirum quaſdam, quae in parietibus mona-

Tab.I. Tom.I. pag. 286.











CLEM PP. VIII

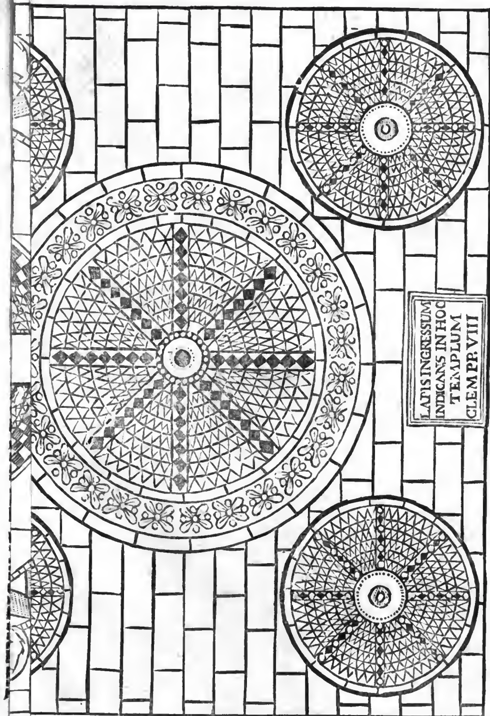






PARS L.

CLEM PP. VIII


LAPIS INGRESSUM
INDICANS IN HOC
TEMPLUM
CLEM PP VIII

monasterii leguntur, quaeque ad posteriora tempora pertinent. De turri Pomposiana dicemus in altero historiae nostrae volumine.

X. Quotidie itaque quum afflueret Pomposia opibus, atque honoribus, maxime vero monasterium floruit pietate hominum insignium, copia, & praestantia. Quid enim? Sub tanto magistro Guidone, qui se vivum singulis exemplar praebebat, quam maxime necessarium erat, ut vel ipsi religione in dies, dignitateque proficerent monachi. Qui enim fieri umquam potuerit, ut ducis exemplum non imitaretur quis, nec eius obtemperaret voci, quum adamussim res praeclare gestae responderent omnino praeceptis? Facile vero sibi quilibet persuaserit, deficientibus nobis historicis monumentis, plurium etiam intercidisse eorum memoriam, qui sanctitatis fama percelebres eodem in monasterio floruere, Guidonis in primis aetate. Paucorum nomina, & acta quorumdam bono omine nobis communicavit saepius laudatus anonymus Pomposianus Guidonis ipsius, ut cum Mabillonio sentimus, discipulus: quorum nonnulla nos commemoravimus supra, reliqua statim referemus. Sed & multa anonymum eumdem aufugerant, ipso teste his verbis: *Multa sunt, quae nostram notitiam, & memoriam fugiunt; ex paucis, quae scribimus, plura coniicere lectorem supra in praefatione monuimus*. Et paullo inferius: *Quoniam de vivente nobiscum adhuc loquimur, quae vivens egerit, prius est ut dicamus: parva dicturi sumus, & pro meritis tanti viri, vel laude infirma satis*.

XI. Ut igitur & nos cum anonymo dicamus, haec de quodam homine, cui nomen Gerardus, refert: *Gerhardus quidam genere Longobardus quartanis diu febribus fatigatus Pomposiam venit, revelatum sibi divinitus asserens, quod si biberet de aqua, qua manus suas Abbas Guido lavisset, illico sanus fieret. Hoc audiens homo mitis, & humilis, & dictum exhorruit, & factum inhibuit. Sed industria ministri eius, Petri nomine, quod petebat aeger, bibit, & sanatus est*. Sed etiam saepius per Guidonem hoc perpatratum a Deo miraculum, testis est anonymus,

mus, qui haec deinde subdit: *Illud quoque quod de aqua, qua laverat manus proprias, aegritudines depulerit alienas, sicut supra retulimus, non semel & iterum, sed multoties factum novimus.*

XII. *Alio quoque tempore vas ligneum vino plenum super murum minister caute deposuit, quod lapsum in terram ne frangeretur vas, vel vinum effunderetur, viri sancti obtinuit meritum.*

XIII. *Vir quidam Iohannes Venetiae ortus, domum, patriamque relinquens Pomposiam venit. Susceptus vero ab Abbate Guidone, ac monachus factus, adeo se probabilem exhibuit vita, & moribus, ut quanta esset doctrina magistri in gestis clareret discipuli. Etenim iste, de quo loquimur, cum litteras omnino nesciret, Deum plusquam se, proximum vero tamquam seipsum diligens, hoc totum implevit, quod lex continent, & prophetae (a). Abnegans denique semetipsum nihil umquam praeposuit Christo: proximum vero (si fas est fieri, vel credi possibile) plusquam se convincitur dilexisse, cum nulli umquam intulerit iniuriam, saepius vero illatam pertulerit, nec alicuius se permiserit gravari obsequio, cum cuilibet ipse foret semper subsidio, ac his solummodo subveniendo deesset, quibus adesse non posset. Cuius autem sanctitatis, vel meriti fuerit, finis eius probavit. Die quippe una dum resideret in claustro in ordine fratrum, una quoque cum Abbate Guidone Angelus nive candidior in specie viri se monstrans dixit ei: Euge serve bone, veni, & intra in gaudium Domini tui (b). Qui cum a consedentibus cunctis idem quod a se visum, & auditum putaret, paullulum substitit: deinde illis tacentibus patri Guidoni quid viderit, quidve audierit retulit dicens: Quid est, inquit, pater, quod vir iste, quem mecum omnes vidistis, locutus est mihi: Euge serve bone, & fidelis, veni, intra in gaudium Domini tui? Cui pater: Relinquere nos, ait, fili, vis? Et iste non post multum tempus carne solutus migravit ad Dominum, sumpturus in premio quod accepit in merito.*

XIV. *Frater nomine Sergius custos ecclesiae ascenderat tripodam, ut lampades luminibus accendendis aptaret, ex quibus elapsa manibus una in lapide pavimenti minutatim confracta est.* Colle-

(a) Matth.22. v.40. (b) Ibid. cap.21.

Collegit custos fragmenta, & ante altare deposuit. Pergens ad Abbatem poenitentiam acturus pro damno, venia mox ab Abbate donata, in ecclesiam rediit, ac lampadem redintegratam reperit: cuius facti damnum patenter deputatum discipulo, prodigium adscribendum videtur magistro. Quo in miraculo Episcopi, & martyris Donati virtutem imitatum Guidonem, animadvertisset Gregorius magnus (*a*), *Donati*, inquam, *qui fractum calicem pristinae incolumitati restituit*; & nos addere possumus, imitatum etiam fuisse virtutem Abbatis sancti Nonnosi in Soracte monte, de quo idem Gregorius (*b*), cui scilicet quum factum ipsum aliquando contigisset, *seque cum gravi gemitu*, ut sanctus Pontifex scribit, *in orationem dedisset, cum ab oratione caput levasset, sanam lampadem reperit, quam timens vehementissimum patris monasterii furorem per fragmenta collegerat.*

XV. *De trabibus ecclesiae*, persequitur anonymus noster, *ceciderat oleo plena lampas alia, quae nec laesionem pertulit, nec oleum effudit. Eiusmodi casum iam tertio perpessa, incolumis tamen in eadem hucusque pendet ecclesia. Verum*, concludit auctor, *minima sunt haec ad comparationem eorum, quae tantum auditu comperimus, quoniam extra monasterium operatus est viro tam magno condigna.*

XVI. Sed & Petrus Damianus luculentissimus, & bene oculatus est testis vitae sanctissimae, virtutumque illustrium, quibus Pomposianum eo tempore monasterium eniteret. Abbati enim, Pomposiaeque monachis datis litteris post Guidonis mortem, rem domi, & ipso in monasterio olim gestam enarrat in divinae iustitiae, & una misericordiae testimonium, de Raimbaldo agens Pomposiano monacho, quo cum versatus ipse Damianus fuerat quo tempore vitam in Pomposia duxerat, qua de re inferius dicemus: *Dicam*, ait ipse (*c*), *non quod aliena relatione cognovi, sed quod oculis vidi*, adeoque non longe ab anno MXL. Quae sane Damiani verba lubenter nos retulimus, quo ostendamus, saepius Damianum virum & probatissimum, & doctissimum facile sibi persuasisse,

(*a*) Lib. I. dialog. cap. 7.
(*b*) Ibid.
(*c*) Opusc. 13. de perfectione monachor. cap. 21.

quam longe a vero quaedam abhorrerent facta, quae nihilominus ex una aliorum narratione adoptaret ipse, suisque insereret operibus non tam arte sua, quam sui saeculi indulgens genio, vitioque. Rem vero hoc pacto recenset: *Pomposiae quidam frater erat Raimbaldus nomine, frater videlicet Petri reverentissimi viri, qui nunc apud Vincentiam Abbatis officio fungitur. Hic itaque adolescentiam suam crebris consueverat edomare ieiuniis, & sicut in primis auspiciis famosae indolis, in plerisque specimen dabat. Huic iniunctum erat officium, ut cuidam Teutonico ministraret incluso; qui nimirum effossis oculis, & abscissa dextera, iuxta ecclesiam positus arduam duceret vitam. Erat autem regula monasterii, ut nemo claustrensium egrediens loqueretur. Aliquando autem quum Raimbaldus in capitulo constitutus graviter quereretur, se nequaquam posse pueris imperitis per signa praecipere, ut servo Dei vestes abluerent, & praesertim quae sibi edulia praepararent, postremo asserens, atque denuncians, quia, nisi silentium frangeret, mandata penitus servare non posset. E contra vir sanctus, Abbas scilicet Guido, ne silentium solveretur, vehementer obsisteret, constanterque in auctoritatis suae sententia permaneret; demum ad hoc post multa perventum est, ut ille praeciperetur ab administratione cessare, sibique quiescere. Sed o divinae ultionis accelerata severitas! vix dum dimidiae horae cursus elabitur, & ecce Raimbaldus superposito dolori digito in gutture se esse percussum lacrymabiliter protestatur. Quid plura? Post diem, si rite teneo, tertium satisfactione facta, & accepta sancti patris benedictione, defunctus est. Hoc autem, charissimi, domesticum vobis idcirco retulimus, ut memineritis, sanctam obedientiam pro confidentia nullius pii operis, sive religionis aliquando negligendam.*

XVII. Teutonicus ille, de quo Damianus, qui scilicet, ut olim de aliquo quodam Iohannes Climacus scripsit (*a*), *ante monumentum mortuus est, sepulcrum enim cellulam suam fecerat*, testimonium est nobis, monachos in Pomposia etiam fuisse, qui *inclusi*, sive *reclusi* dicti sunt, de quibus monasticae passim pertractant historiae. Erant autem ii solitarii, qui coeno-

(*a*) Scala paradisi grad. 27.

coenobiticam iamdiu vitam professi, non finerentur eam rationem inire fine licentia Episcopi, five Abbatis, atque omnium etiam monachorum coenobii, in quo recludendus exculcus fuerat, ac educatus. Facta vero ea facultate, adhuc in monasterio annum commoratus extra illud egredi prohibebatur, atque nonnisi adire ecclesiam. Post annuum periculum coram Episcopo, & clero, five coram Abbate, & monachis stabilitatem suam, morumque conversionem Deo pollicebatur, ac cellulam tandem ingrediebatur, cuius ianuam Episcopus ipse, aut Abbas suo consignabat sigillo. Ea autem maxime erat angusta, & firmissimis undique munitionibus circumdata, nec cuiquam in eam aditus patebat, nisi infirmae valetudinis tempore. Comam, & barbam illi nutrire illicitum ut plurimum. Cetera praeterea, quae multa erant, esto non ubique, neque a singulis semper *reclusis* servata. Testimonium est etiam Teutonicus ipse, aegros, & caecos omnino in monasterio Pomposiano receptos, ubi monasticam amplecti vitam optassent. Cuius rei exemplum aliud sui temporis refert Damianus (*a*) de iuvene quodam Faventino: *Inter duos sibimet convicaneos*, ait, *obortis invicem simultatibus*, *alterius oculos alter effodit*; *caecus itaque postquam se mundo nimium inutilem vidit*, *monasterium petiit*. Apparet demum, quanta fuerit in Pomposia silentii custodia, atque religio, & signa pro lingua adhibita extra claustra, ut Cluniacensium maxime consuetudo ferebat.

XVIII. Alibi nos de Alberto parente (quem falso nonnulli Rupertum dixere) deque Gherardo fratre Guidonis locuti sumus, qui monasticum sub eo capessentes institutum, vixerunt ambo religiose, sancteque obiere. Prodigium etiam commemoravimus, quod eremitae obvenit Martino idiotae, qui nimirum desiderio captus e vita non decedendi, nisi benedictione Abbatis sanctissimi accepta, ad vitam aliquandiu reverti promeruit, atque dulcedinum ineffabilium symbola praegustare, quibus statim perfrui deberet in caelis. Ab eo alium nos censemus cum Camaldulensium rerum scriptoribus

(*a*) Opusc. 51. cap. 13.

bus (*a*) Martinum, cuius Damianus meminit (*b*) ad Martinum fratruelem suum scribens, quem nescimus tamen, Classensis ne monachus, ut ipsi post Caietanum operum Damiani editorem asseruere, an Pomposianus fuerit. Pomposianos certe ipsos Damianus amandat aliquando (*c*) ad legendam epistolam, quam Marcino fratrueli suo miserat: *Legite etiam*, inquit, *epistolam, quam Marino fratrueli nostro direximus*. Utut res isthaec sit, haec de Martino enarrat doctor eximius: *Porro autem vi li Pomposiae monachum apprime divinae legis, & disciplinis regularibus eruditum, qui, ut ferebatur, hoc cum assidente sibi fratre parili conventione pepigerat, ut apposita cuique vini, sicut mos est, personaliter obba uterque quotidie utriuslibet mensura contentus esset*. Erat autem *obba*, auctore Nonio, poculi genus sive ligneum, sive ex spartho a latina voce *obbibo*, qua Cicero etiam usus est (*d*) pro verbo *bibo*, vel, ut alii malunt, a graeco vocaqulo ὠβὴ, quod *tribum*, hoc est populi partem, sive turbam significat. Inter Latinos scriptores eam adhibuere Persius (*e*), & Varro (*f*). *Nimirum*, subsequitur Damianus, *ut ex eo quod uni competeret, duo se sub sobrietatis moderamine substentarent; cum vero socius ille deesset, in ipso aestatis ardore, qui nimirum eo loci ferventior incumbit, eo usque in propria obba vinum acescere permittebat, ut scatarescentes in ea vermes saepius reperiret. Martinus itaque decalvatus, hoc quippe ei vocabulum erat, ad extrema perveniens, cum eius totum corpus hydropis humore immaniter intumesceret, omnes nos, qui eius lectulo videbamur assistere, petiit, ut eum dignaremur scopis sigillatim quilibet verberare. Cumque sic in fide perfecta, & sancta fuisset confessione defunctus cuidam postmodum fratri in visione apparuit. Erat autem in cuiusdam splendidissimae regionis vernanti, & florido nemore, candida decoratus stola, & fulgido praeclarus aspectu. Recumbebat autem in lectulo tegumentis insignibus, & mirificis adornato; de quo videlicet hucusque sufficiat, ne dum historiam teximus, epistolaris compendii limites excedamus*. Haec Damianus. XIX. De

(*a*) Annal. Camal. tom. II. p.72.
(*b*) Lib. VI. epist.26.
(*c*) Opusc.13. de perfectione monachor. cap.20.
(*d*) Tusculan. lib.1.
(*e*) Satyr.5.
(*f*) Epist. ad Marullum.

XIX. De Iohanne etiam Comaclensi Episcopo: monacho deinde Pomposiano agit Damianus ipse epistola sua (*a*) ad Landulphum clericum Mediolanensem & generis nobilitate, & litterarum cognitione non vulgarem. Hic sane Episcopus avaritia tractus, suique ministerii munerum contemptor, divina saepius gratia affectus morum aliquando conversionem suam meditabatur. Verum supernae virtutis, quae fax erat intellectui ipsius, inspiratae suavitati perpetuum obsistens, in voluntate manebat adversa caelesti delectationi, qua & concupiscentiae in eo vehementiori, & victrici gradibus gratiae obtemperaret, quam ipsi adhuc impartiri placuisset Deo. Nihilo tamen minus factum est tandem, ineffabili, quae in Deo est, atque admirabili profecto misericordia, ut, immanis facinoris Episcopi opportunitate exspectata, ad salutis portum revocaretur, e quo egressus per immensas undique iactabatur naufragus undas. Haec itaque de eodem Damianus narrat: *Interea Iohannes quoque Comaclensis Episcopus ad memoriam redit, qui dum conversionem suam per longa temporum intervalla differret, aliquando contigit, ut in fundo suo, quem in saltus possidebat territoriis, moraretur. Illic itaque constitutus pauperculae cuidam viduae porcum. quem velut spem sui victus alebat, praecepit auferri, suisque ferculis profuturum non segnius praeparari. Emittit preces illa, fletus fundit, ac gemitus, sibique diligentiae suae reddi nutrimentum. Sed suo ventri magis, quam illi pius Episcopus dum propriis providet mensis, mandatum parvipendit auctoris, qui per Prophetam dicit* (*b*): *Subvenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. Sed qui absens credebatur instituendo praeceptum, praesentem esse se docuit in ferendo iudicium. Nam Episcopus dum lacrimas viduae suae facit delicias gulae, mox percussus in gutture vulnus incurrit, quod nullis medicorum studiis, dum vixit, evasit. Hoc itaque praepeditus incommodo, quum iam iuxta scripturam* (*c*) *sola vexatio intellectum daret auditui, tandem sanis consiliis acquievit, & episcopales infulas monachica professione mutavit; atque in Pomposiano coenobio, quod in beatae Mariae semper virginis est honore con-*

(*a*) Lib. v. epist. 16. (*b*) Isaiae cap. 1. (*c*) Ibid. cap. 28.

constructum, longis post temporibus vixit. Usque tamen ad obitum tanta laesi gutturis laboravit molestia, ut nisi cum magna difficultate traiicere alimenta non posset; adeo ut ad geminam semper mensam succedentium sibi fratrum in refectione discumberet, vixque tantum cibi caperet, unde recreare stomachum potuisset.

XX. Huic simile factum idem Damianus recenset (*a*) ad Guillam comitissam Rainerii marchionis uxorem data epistola; ostendens quippe, & exempla prodens divinae ultionis in eos, qui pupillis, viduisque mala patrarent, haec ait: *Ut autem hanc Domini sententiam non ex longinquo, sed ex domestico potius astruamus exemplo, soceri tui, Uguzonis scilicet marchionis, uterinus frater olim fuit comes Ubertus, cuius uxor, dum in castro, quod Sciffena dicitur, habitaret, cuidam viduae porcum tulit, eoque per coquorum industrias ad edulium praeparato pransura discubuit. Vidua vero, quia victimam sibi reddi iam saepe rogaverat, sed ne hoc quidem, ut patienter audiretur, obtinere potuerat, mulieri solemniter convivanti, dolore transfixa se mulier obtulit; & ut tenue saltem frustulum de suo sibi nutrimento porrigeret, postulavit: quia non merueram, inquit, de nutricio spei meae consueto more gaudere, liceat saltem extremi gustum saporis attingere. Quam petitionem fluens, atque superbiens matrona despexit; eique, quia numquam ex illo manducaret, non sine contumeliae iurgio denuntiavit. Sed o divina iustitia ad plectendam impietatem, atque superbiam gladio semper ultionis accincta! eodem plane die post prandium, dum praefata comes in castrensis valli sederet secura crepidine, & saginatis ex aliena calamitate visceribus, nullius ruinae periculum formidaret, repentino mox subcisivo munitionis agger obruitur, & super infelicem mulierem immensa ruentis promontorii congeries cumulatur: perstrepentes undique phalanges hominum confluunt, fossores accedunt, terrae viscera perscrutantur, & dum diversis ferramentorum generibus collapsa terrae moles hinc inde perfoditur, vix tenue contriti cadaveris vestigium reperitur. Ossuum ergo, artuumque particulas, quas non sine magni laboris instantia, ut ita loquar, exsculpere potuerunt, sepulturae tradiderunt. Sic se dividi per frustra sui corporis meruit, qui frustum suinae carnis petenti viduae denegavit.*

(*a*) Lib. VII. epist. 18.

XXI. Ut

XXI. Ut vero ad Iohannem Comaclensem Episcopum redeamus, Georgio in episcopatu ipse suffectus fuerat anno MIII. ad finem vergente, vel consequentis initio, quod ex antiqua Pomposiani tabularii membrana certum fit, in qua uterque receptos *canones*, seu pensiones cuiusdam mansionis ab Albino presbytero confitetur; indictione enim prima mense augusto, hoc est anno MIII. Georgius adhuc in vivis erat: *Constat me*, legitur eadem in membrana, *Becio archidiaconum sancte Cumiaclensis ecclesie iubente domno Georgio episcopus dicte sancte Cumiaclensis ecclesie accepisse & accepi a vobis Albino presbytero pensionem de una mansione & cum curte iuxta se habentem que est posita in Cumiaclo in regione sancte Marie que vocatur Fermosa*. Sed indictione secunda mense eodem, nimirum anno MIV. legitur: *constat me Petrus presbyter Pitulo sancte Cumiaclensis ecclesie iubente domino meo Iohannes Episcopus dicte sancte Cumiaclensis ecclesie accepisse & accepi &c.* quod iterum factum dicitur a laudato Becio archidiacono Iohannis ipsius Comaclensis Episcopi mandato sequentibus indictionibus ad sextam usque, idest ad annum MVIII. Sed anno MIII. ipsomet mortuo Georgio, Iohannes electus dicendus est: nam ad eum inscriptio pertinet, quae anno MDCCXXII. in canalis cuiusdam excavatione prope fratrum, quos *Capuccinos* dicunt, coenobium Comacli urbis, reperta fuit, hisce conscripta characteribus;

+AONORE BEATI IOI BAPTA IOH EPC FIERI CVRAVIT P IND I

Hoc est: *A onore beati Iohanni Baptista Iohannes Episcopus fieri curavit per indictionem primam*. Ad vetustum sanctae Mariae in aula regia monasterium eam pertinuisse, creditum est. Iam vero adhuc Comaclensem ecclesiam gubernabat Iohannes anno MXVI. quo pridie kalendas maias synodo Ravennati subscripsisse ab Arnaldo Archiepiscopo habitae, suo loco diximus in caussa Guidonem inter Pomposiae Abbatem, & Vitalem Abbatem sancti Adalberti de Pereo vertente. Ab eo autem anno potuit Iohannis recessus con-

contingere, & fortasse circa annum MXX. Quare non leviter alucinatur Ughellius, ubi ad annum usque ML. Iohannis episcopatum protrahit (a), ad quem fortasse ne aetas quidem pervenit ipsius, licet eam valde senilem fuisse, illa suadeant Damiani verba: *longis post temporibus vixit*, posteaquam videlicet episcopatu se abdicarit. Plura sane in monastica historia exempla occurrunt abdicationis huiusmodi, de qua re Mabillonium praesertim adeas (b), si lubet; qua peracta, subiiciebantur Abbatibus Episcopi, disciplina monachorum propria uti debebant, & aliquando sacros ordines peragere permittebantur, aliquando prohibebantur.

XXII. Sed ab seminario, quo triumphabat Pomposia copia rerum mirabilium, & sanctorum hominum illustrium virtutibus omnigenis, gradus nobis sit ad famam celebrandam ipsius ex eo, quod plurimum etiam litteris daretur opera illo in monasterio, in quo proinde maxime sub Guidone Abbate insignes non solum pietate, sed doctrina etiam singulari floruerunt, quorum licet nomina interciderint plura, instar tamen omnium, ac primi sint Guido Aretinus dictus, & Petrus Damianus, omnium sui saeculi facile doctissimi, de quibus hic agere nobis propositum est.

XXIII. Guidonis Aretini & mentio, & laus passim in eorum temporum, & consequentium saeculorum historiis sese nobis obiicit, adeout nisi e Pomposiano coetu ipsum noverimus, plura de eo recoquere inutile prope videretur, & esset. Quum tamen adhuc res gestae ipsius densis obsitae tenebris sint, & plura de eo ignoremus, quam sciamus, quae saltem coniectura innixi de tanto viro compererimus, animadvertere praestabit, quum nonnisi lente ac paullatim procedere possimus.

XXIV. Initio quidem nobis certum est, sub Guidone Pomposiano Abbate Guidonem hunc alterum Aretinum appellatum ex Aretio urbe, in qua natus, monasticam amplexatum fuisse vitam in ipso Pomposiano monasterio post saeculi XI. initium,

(a) Ital. sacr. tom. II. in Episc. Comaclen. num. 6. pag. 483.

(b) Annal. Bened. tom. IV. p. 134. & alibi.

initium, de qua re vix, aut ne vix quidem ambigere sinunt ea, quae dicturi deinceps erimus. Quo autem revera anno id contigerit, ignotum nobis est, ignotusque natalis annus ipsius. Quamdiu etiam in Pomposia fuerit versatus, nec divinare licet, de qua tamen re inferius agemus.

XXV. Sed ipsum tota Italia, quinimo Europa clarum, & nobilem vixisse etiam post mortem, indubium est. De eo Sigebertus ait in chronicis suis ad annum MXXVIII: *Claruit hoc tempore in Italia Guido Aretinus multi inter musicos nominis*. Et chronicon Turonense apud Marteneium (*a*): *Anno I. Conradi florebat in Italia Guido Aretinus mirabilis musicus, qui gamma, & regulas cantus composuit, & sex vocibus, quas sola musica recipit, nomina imposuit: nam prius quasi per usum cantabant*. Sane si saeculum XI. christianae ecclesiae pro musica re temporum omnium felicissimum habitum est, & dictum, omnibus suae aetatis, iisque, qui praecesserant, & nomine, & peritia praecelluit Guido, brevis, facilisque regulae auctor, qua scientiam illam quilibet cognoscere posset, atque callere sex notarum ope, quae deinceps omnibus evasere communes; ex quo factum est, ut quod antea vix decennio percipi posset, anno uno, aut certe biennio perdisceretur. Noverint eruditi homines, anno circiter DCCCCLXXXVI. in Corbeiensi monasterio, teste chronographo ipsius, Abbatis Rataldi temporibus novam cantus methodum incoeptam, qui *flexus* fuit deinde dictus, notulis adhibitis lineis distinctis, atque spatiis, quae ad ea tempora usque haud fuerant in usu in monasterii ipsius *antiphonariis*, sive *gradualibus*, in quibus, non secus atque in reliquis antiquioribus pro notis musicis litterae adhibebantur usque ad saeculum IX., quas Notkerus Balbulus explicavit Lamberto sancti Galli monacho, qui illum de notis sciscitatus fuerat, ut videre licet penes Canisium (*a*). Sed ad saeculi eiusdem finem litteris inveniuntur suffectae notulae longiores, hoc est cum cauda, quae nostris etiam temporibus solemnes sunt: ad concentum vero significandum lineolae intermediae tunc desiderabantur. Rataldi *sacra-*

(*a*) Tom.x. collect. col.999. (*b*) Antiq.lection.tom.v.pag.739.

cramentarius codex, quem Menardus laudat (*a*), hasce praefefert notulas, sive regulas, quibus & lineolae desunt. Illum Mabillonius edidit (*b*), & ante eum Menardus ipse, qui & simili Aeligiano codice usus est in sua recensione. Iam vero maxime in Italia cromatica, atque enarmonica musica religiosius fuerat custodita, quod pluribus Muratorius ostendit (*c*), cuius plures semper fuere peritissimi, atque magistri.

XXVI. Sed artem hancmet in primis Aretinus Guido illustrem fecit, atque faciliorem, adiectis clavibus, & lineis, notarumque nominibus per levae manus articulos depromptis pro ecclesiastico cantu ex initialibus syllabis *ut*, *re*, *mi*, *fa*, *sol*, *la* prioris strophis hymni, quem inter alios multos Paullus diaconus celeberrimus Casinas monachus annis circiter biscentum quinquaginta ante vulgaverat Iohannis Baptistae laudes contexturus:

Ut queant laxis resonare fibris
Mira gestorum famuli tuorum,
Solve polluti labii reatus,
Sancte Iohannes.

Quas notulas recentior auctor penes Vossium hoc altero contraxit versiculo:

Cur adhibes tristi numeros, cantumque labori?
Ut *revelet* mi*serum* fatum, sol*itosque* la*bores*.

Profecto haec confecisse Guidonem ipso in monasterio Pomposiae, epistola eius ostendit ad Michaelem Pomposianum monachum, quam statim erimus allaturi. Verum ex quo nomen habere, & gloriam penes omnes debuisset Guido, ansam illudmet praegrandis invidentiae, ac simultatis occasionem praebuit, qua, ut humanarum rerum sors est, atque conditio, iniuste nimis, & acriter infestos habuit nonnullos, adeout e monasterio Pomposiano abire, quasi maiora pericula vitans, & mala, coactus omnino fuerit. Quae quum nos

(*a*) In sacrament. pag. 96.
(*b*) Annal. Bened. tom. IV. in append. pag. 96.
(*c*) Antiq. med. aevi tom. II. pag. 356.

nos enarranda suscipimus, non sugillatos voluerimus a quopiam Pomposianos illorum temporum monachos. Neque enim umquam inter spectatissimos etiam homines, atque probatae vitae deest ille discordiarum seminator, & parens, cuius arte, Deo utique iusto permittente, illorum tentatur, & una confirmatur virtus, atque perficitur, qui Deo ipsimet omnem servare fidem studiose sategerint: neque nos ex historia demere veritatem volumus, neque vel a reprehensione amicorum, vel ab aemulorum laudibus abstinendum censemus, neque demum turpe putandum, si eosdem aliquando reprehendamus, interim laudemus; siquidem eos neque semper recte facere, neque semper errare verosimile est. Hic menti occurrit, quod Nitriae loca deserta pervadens aliquando Hieronymus refert (*a*): *Lustravi monasteria Nitriae*, ait, *& inter sanctorum choros aspides perspexi*. Quod nemini mirum sit, qui vel paullisper attendat, ita placuisse Deo, ut frumentum, & paleae sua in ecclesia essent, agni, & lupi, homines scelesti, probique: *nec perversos*, scribebat antiquus auctor, & pius, *& exsecrabiles quosque sanctorum virorum numero insertos latitare miremur, quia dum in huius saeculi area conculcamur, atque conterimur, necesse est etiam, paleas igni perpetuo deputandas inter electissima frumenta misceri*.

XXVII. Hac autem de re facilius sibi quisque persuaserit, qui meminerit, antiquam alibi iampridem fuisse de ecclesiastico cantu controversiam, prout partium studium, quod maxime iis temporibus de eomet effervesceret. Anno enim DCCLXXXVII. quum Romae Carolus magnus versaretur, *orta est contentio*, teste monacho Engolismense eius biographo (*b*), *inter cantores Romanorum, & Gallorum. Dicebant se Galli melius cantare, & pulchrius, quam Romani. Dicebant se Romani doctissime cantilenas ecclesiasticas proferre.... Gallis Romanis exprobabant; hi contra appellabant eos stultos, rusticos, & indoctos; velut bruta animalia affirmabant, & doctrinam sancti*

 Gre-

(*a*) Lib. III. contra Rufinum. (*b*) Apud Duchesne tom. II. vit. Caroli M.

Gregorii praeferebant rusticitati eorum. Addit deinde biographus ipse: *Omnes Franciae cantores didicerunt notam Romanam, quam nunc vocant notam Franciscam, excepto quod tremulas*, (hoc est fortasse, ut Itali dicunt *trilli*), *vel tinnulas, sive collisibiles, vel secabiles voces* (nimirum, aut ego fallor, *dioesin*, atque *B molle*) *in cantu non poterant perfecte exprimere Franci naturali voce barbarica, frangentes in gutture voces potius quam exprimentes &c.*

XXVIII. Iam vero diu ante, & post Guidonis aevum in Italia, & alibi de eadem re certatum est. Noverimus enim, per ea tempora non semel in ecclesiis multis, atque monasteriis mutationes de cantu invectas, quae & offensionum saepius, & turbarum caussa fuerint, atque occasio, quum teneret tunc multos ars tractandi musicam, deque ea praecepta scribendi cacoethes. Quippe satis verosimile est, maioribus in monasteriis, aut ecclesiis unum, vel plures constitutos, quibus demandaretur in cantu iuvenes erudiendi cura, atque provincia; quod & res ipsa in Pomposia de Guidone gesta ostendit, & alias nosmet demonstravimus de Casinate monasterio in praefatione quadam ad codicem manuscriptum Casinensis bibliothecae signatum numero 318., in quo *de musica* opuscula sunt, primum quidem sub exteriori Iohannis presbyteri, & monachi nomine, alterum Guidonis ipsius Aretini, quemque exscriptum, illustratumque a nobis ad celeberrimum aeque, & bene de re musica meritum Martinum Gerbertium amicum nostrum transmisimus sacri Romani Imperii principem, & monasterii sancti Blasii in Silva nigra Abbatem. Profecto anno circiter DCCCCLXXXXVII. Lethaldus monasterii maioris Turonensis monachus perquam doctus vitam sancti Iuliani Cenomanensium primi Episcopi descripturus hortatu Avesgodi Episcopi ecclesiae eiusdem, cui & opus suum dicatum voluit, sacras illius laudes contexuit in Cenomanensi ecclesia recitandas, in quibus a communis, & antiqui cantus consuetudine recedere ipsi religio fuit, ne barbatum concentum, atque inauditum adhuc effin-

effingeret: *non enim mihi placet*, ait ipse (*a*), *quorumdam musicorum novitas, qui tanta dissimilitudine utuntur, ut veteres sequi omnino dedignentur auctores*. Anno etiam MXXII. Berno floruit Augiensis Abbas, cuius multa inter opera singularis liber nobis adhuc superest, quem idem *in arte musica praepollens*, ut de eo verbis utar Sigeberti Gemblacensis (*b*), *de regulis symphoniarum, & tonorum scripsit*. Testis Mabillonius est (*c*), in bibliotheca monasterii sancti Georgii, quod olim in silva Ercinia positum erat, nunc in regione Villigensi insignem exstare codicem manuscriptum, quo nonnulla auctorum, qui de arte musica scripsere, commentariola continentur, ex quibus *musica Bernonis domno, Deoque dilecto Piligrino* dicata tunc temporis Coloniensi certe Archiepiscopo, deinde vero Bernonis ipsius epistola, post quam statim eius liber, quem ex Sigeberto laudavimus, *de regulis symphoniarum, & tenorum*. Eam epistolam primus edidit Mabillonius ipse (*d*), sed liber publicam adhuc lucem exspectat, quam ei dabit profecto laudatus a nobis superius Gerbertius sua in absolutissima de musica tum Graecorum, tum Latinorum a Christo nato auctorum collectione. Ad haec saeculo XI. medio Stephanus IX. dictus X. Romanus Pontifex, & quondam Casinas Abbas dictus Fridericus Lotharingus, in Casinensi monasterio cantui Ambrosiano Romanum, qui *firmus* appellatus est, & *Gregorianus*, suffecit, Leone Marsicano referente (*e*): *Tunc etiam & Ambrosianum cantum in ecclesia ista* (Casinensi) *cantari penitus interdixit*. Ambrosiano enim dulcior, constantiorque Romanus habebatur cantus, ille fortior, atque strepentior, quod Rodulphus etiam Tungrensis animadverterat (*f*). Demum ne, quam par est, longiores esse videamur, in Fiscamnensi monasterio saeculo eodem XI. permutatum cantum novimus, unde tumultus ibi non leves exorti sunt, & contradictiones excitatae.

XXIX. Nil

(*a*) Apud Mabillon. veter. analect. tom. III. pag. 299.
(*b*) De scriptorib. cap. 156.
(*c*) Annal.Bened.tom.IV. pag.293.
(*d*) Ibid. pag. 294.
(*e*) Chron.Casinen. lib.II. cap.97.
(*f*) De observant. canon. lib. X. prop. 12.

XXIX. Nil mirum igitur, si turbae de eadem re motae etiam in Pomposiano monasterio fuerint, haud resistente ipso Guidone sanctissimo Abbate, ut inferius dicemus, statim ac novam canendi methodum adinvenerit Guido. Verum inter difficultates omnes, commotionesque in eum invidentiae, non diu profecto fuit, quum palam omnibus scholae ipsius nomen innotesceret, atque celebraretur ubique, & ad Iohannis XIX. Romani Pontificis notitiam res isthaec pervenerit. Desiderio itaque ductus Pontifex intelligendi, quî posset Guido tanta facilitate, celeritateque iuvenes in cantu erudire, eum Romam semel, iterum, & tertio vocavit, iussitque adire, quo tandem, invitus licet, sese una cum Gregorio Mediolanensi Abbate, & Petro Aretino praeposito contulit homine per ea tempora litteratissimo. Guidone pervento in urbem, & perhumaniter, lubentissimeque excepto a Romano Pontifice, coepit iste diligenter inquirere de illius *antiphonario*, musicisque regulis, eas curiose & perlegens, & perpendens. Sed factum est, ut nondum absoluta lectione, atque examine, expertus in semet fuerit Pontifex, quod vix aut ne vix quidem aliis obtigisse crediderat, ut scilicet versiculum nescio quem adhuc ipsi inauditum, & novum memoriae perfecte teneret. Quapropter regulam Guidonis de cantu Pontifex & commendavit, & comprobavit. Quum vero maxime cuperet Guidonem Romae detinere ad ecclesiae suae opportunitatem, renuit Guido, qui suae valetudini non satis bene Romanum caelum convenire cognoverat, petiitque in natale solum remigrare Aretium: quod ipsi indulsit Pontifex, ea conditione, ut opus suum publicum faceret, Romanoque Pontifici, & clero inscriberet. Iam vero hisce temporibus Romae commorabatur etiam Guido Abbas sanctus, quo fortasse per mensem maium anni MXXVI., a dedicatione nempe Pomposianae ecclesiae, se contulerat. Aretini infestis ipse quoque faciles quondam praebuerat aures in Pomposia, neque illius adhuc *antiphonarium* prae oculis habuerat. Qua de re antequam Roma Aretinus discederet, Guidonem Abbatem convenire, &

co

eocum conferre ſtuduit, qui quum de *Antiphonario* illo perfecte cognoviſſet, & ipſum laudibus extulit, & perutile intellexit; quinimo Aretini aemulis aures praebuiſſe aliquando eum poenituit, & ſententiam, dictaque mutans veniam oravit, atque ut rediret ad Pompoſianum monaſterium, enixe illum admonuit, & hortatus eſt.

XXX. Refert ſingula Aretinus ipſe datis litteris ad Michaelem Pompoſiae monachum, qui eius ſocius aerumnarum in ipſo monaſterio fuerat. Eiuſmodi litteras primus Baronius edidit (*a*), quaſi anno MXXII. Benedicti VIII. Romani Pontificis aetate ſcriptas, quas a Conſtantino Caietano ipſe acceperat ex Aretino quodam codice erutas. Nec aliter opinati ſunt eruditi nonnulli in Baronii ſententiam abeuntes, quos inter recens Bettinellius (*b*) Romam vocatum Guidonem cenſentes a Benedicto VIII. Noſſe tamen debuerint, repertum a Mabillonio (*c*) iampridem in Villigenſe bibliotheca vetuſtum codicem, quem *optimae notae* ipſe iudicarat, in quo Guidonis epiſtola ad tempora refertur Iohannis XIX. Benedicti ſucceſſoris, adeout illam ad annum MXXVI. idem Mabillonius revocaverit, quo ſcriptam & nos reapſe cenſemus, mancam, corruptamque eam Baroniana recenſio dabat, quam autographo ſuo reſtituit Mabillonius. E Baronio autem, Mabillonio, ac Pezio (*d*) ipſam mutuatus eſt Mittarellius cum Coſtadonio ſuo (*e*), quam integram hic nobis etiam referre commodum eſt, quum monumentum Guidonis dignum eam habeamus, ex qua ingenium, pietas, doctrina, & caſus illius innoteſcant, atque non pauca ad rem Pompoſianam opportuna colligantur.

XXXI. *Beatiſſimo, atque dulciſſimo fratri M.* (*f*) *G.* (*g*) *per anfractus multos deiectus, & anctus. Aut dura ſunt tempora, aut divinae diſpoſitionis obſcura diſcrimina; dum & veritatem fallacia, & caritatem ſaepe conculcet invidia, quae noſtri ordinis*

(*a*) Annal. eccleſ. ad ann. 1022.

(*b*) Riſorgimento d'Italia negli ſtudi &c. Par. II. cap. 4. pag. 182.

(*c*) Annal. Bened. tom. IV. p. 324.

(*d*) Cod. diplomat. col. 223.

(*e*) Annal. Camald. tom. II. in append. pag. 4.

(*f*) *Michaeli*. Baron.

(*g*) *Guido*.

dinis vix deserit sanctitatem, quo Philistinorum concio Israeliticam puniat pravitatem, ne si mox fiat quicquid, ut volumus, adeo (a) in se confidens periturus decidat animus. Tunc enim est vere bonum id, quod facimus, cum nostro factori adscribimus omne quod possumus. Inde est, quod me vides prolixis finibus exsulatum, ac te ipsum ne vel respirare quidem possis invidorum laqueis suffocatum. Qua in re simillimos nos cuidam dico artifici, qui cum Augusto Caesari incomparabile, & cunctis inauditum seclis thesaurum, flexibile videlicet vitrum, offerret, quia aliquid super omnes potuit, ideoque aliquid super omnes promereri se credidit, pessima sorte iussus est occidi, ne si, ut est mirabile vitrum, posset esse durabile, regium omne thesaurum (b), quod de diversis erat metallis, fieret exemplo vile (c), sicque ex illo tempore maledicta semper invidia, sicut quondam paradisum, & hoc quoque mortalibus abstulit commodum. Nam quia invidia artificis nullum voluit edocere, potuit Regis invidia artificem cum arte perimere. Unde ergo inspirante Domino caritatem non solum tibi, sed & aliis quibuscumque potui summa cum devotione, ac sollicitudine a Deo mihi indignissimo datam contuli gratiam, ut quia ego, & omnes ante me summa cum difficultate ecclesiasticos cantus didicimus, ipsos posteri summa cum faciltate discentes mihi, & tibi, ac reliquis adiutoribus meis aeternam optent (d) salutem, faciatque per misericordiam Dei peccatorum nostrorum remissionem, vel modica tantorum ex caritate oratio. Nam si illi pro suis apud Dominum devotissime intercedunt magistris, qui hactenus ab eis vix decennio cantandi imperfectam scientiam consequi potuerunt; quid putas nobis pro nostris adiutoribus fiet, qui nonnulli spatio, aut, si multum, biennio perfectum cantorem efficimus. Aut si hominum consueta miseria beneficiis tantis ingrata exstiterit, numquid iustus Dominus laborem nostrum non remunerabitur (e)? An quia Dominus totum hoc fecit, & nos sine illo nihil possumus, nihil habebimus? Absit. Nam & Apostolus cum gratia Domini sit id, quod sit, cantat

(a) *A Deo*. Camaldulen.
(b) *Regius omnis thesaurus*. Iid.
(c) *Vilis*. Iidem.
(d) *Apportent*. Iidem.
(e) *Remunerabit*. Iidem.

tat tamen (a): *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi, in reliquo reposita est mihi corona iustitiae. Securi ergo de spe retributionis instamus* (b) *operi tantae utilitatis, & quia per* (c) *multas tempestates rediit diu optata serenitas, navigandum est feliciter. Si quid diffidit tua de libertate captivitas, rei ordinem pandam. Summae sedis Apostolus* (d) *Iohannes, qui modo Romanam gubernat ecclesiam, audiens formam nostrae scholae, & quomodo per nostra antiphonaria inauditos pueri cognoscerent cantus, valde miratus, tribus nuntiis me ad se invitavit. Adii ergo Romam cum D. GR. ML.* (e) *reverendissimo Abbate, & D. P.* (f) *Aretinae ecclesiae canonicorum praeposito, viro pro nostri temporis qualitate scientissimo. Multum itaque Pontifex meo gratulatus est adventu, multa colloquens, & diversa requirens, nostrumque, velut quoddam prodigium, saepe revolvens antiphonarium, praefixasque ruminans regulas, non prius destitit, aut de loco, in quo sedebat, abscessit, donec unum versiculum sibi voti compos edisceret, ut quod vix credebat in aliis, tam subito in se recognosceret. Quid plura? Infirmitate cogente Romae morari non poteram vel modicum, aestivo fervore in locis maritimis, & nobis alpestribus minante excidium. Tandem condiximus, mox hieme redeunte, me illac debere reverti, quatinus hic opus praelibato Pontifici, suoque clero debeam propalare. Post paucos dehinc dies patrem vestrum, atque meum domnum Guidonem PP.* (g) *Abbatem, virum Deo, & hominibus merito virtutis, & sapientiae carissimum, ut patrem animae, videre cupiens visitavi; qui & ipse vir perspicacis ingenii nostrum antiphonarium, ut vidit, extemplo probavit, & credidit, nostrisque aemulis se quondam consensisse poenituit, veniam postulavit* (h), *suadens mihi monacho esse praeferenda monasteria, episcopatibus Pomposiam, quod modo est per divinam*

(a) I. ad Timoth. 4.
(b) *Infistamus*. Camalduien.
(c) *Post*. Iidem.
(d) *Apostolicus*. Iidem.
(e) *Domno Gregorio Mediolanensi*. Penes Mabillonium in act.ss. ord.s.Bened.tom.VIII.p.447. intolerando sane typorum errore pro ML. legitur 150.
(f) *Domno Petro*.
(g) *Pomposianum*.
(h) *Et ut Pomposiam venit, veniam postulavit*. Camaldulen. Sed priora certe verba redundant, neque iis videtur locus.

gratiam , & reverentissimi Guidonis industriam in Italia primum . Tanti itaque patris orationibus flexus , & praeceptis obediens , prius , auxiliante Domino , volo hoc opere tantum , & tale monasterium illustrare , meque monachum monachis praestare ; cum praesertim simoniaca haeresi modo prope cunctis damnatis Episcopis timeam in aliquo communicare . Sed quia ad praesens venire non possum , interim tibi de inveniendo ignoto cantu optimum dirigo argumentum nuper nobis in Domino datum , & utilissimum comprobatum . De reliquo domnum Martinum priorem sacrae congregationis nostrum maximum adiutorem plurimum saluto , eiusque orationi me miserum peccatorem commendo . Fratrem quoque Petrum memorem memoris esse commoneo , qui nostro lacte nutritus non sine labore maximo agresti vescitur hordeo , & post aurea pocula confusum bibit acetum . De hac epistola statim advertemus nonnulla .

XXXII. Interea praeter antiphonarium , cuius in suis litteris meminit Guido , librum etiam , cui titulum fecit *Micrologus* , edidit , Thodaldo Episcopo nuncupatum fratri Bonifacii magni marchionis , qui pater fuit comitissae Mathildis. Aretinam autem regebat ecclesiam Theodaldus ab anno circiter MXXIII. Nuncupationem hanc in codice manuscripto Casinatis monasterii , quem superius commemoravimus , in quo idem etiam *Micrologus* legitur , una cum aliis de musica commentariolis nos adinvenimus , quam in quodam Uticensi codice reperit Baronius (*a*) . Montfauconius autem refert (*b*) , in Mediceo-Laurentiana bibliotheca Florentiae codicem numero 48. signatum reperiri , in quo exstat musica *secundum dicta Guidonis , sive micrologus , hoc est brevis sermo editus a domino Widone peritissimo musico , praevia eiusdem hexasticho , & epistola ad reverendissimum D. Thebaldum* (hoc est *Theodaldum*) *sacerdotem , ac praesulem dignissimum* . Sed & leguntur in eodem codice tonorum formulae , quas Guidonis , sive Aureliani esse opus idem censuit Montfauconius , ac demum *dicta eiusdem* , scilicet Guidonis , *cum tetrasticho in principio* , atque ipsius allata ad Michaelem Pomposianum monachum epistola . Ve-

(*a*) Annal. eccles. ad ann.1034. (*b*) Bibliot. biblioth. tom. 1. pag.300.

Verum de hoc codice consulendus est celeberrimus Angelus Maria Bandinius bibliothecae eiusdem praefectus (*a*), qui auctores non paucos colligens, qui medio aevo de re musica conscripsere, horum tractatuum absolutam recensionem ad doctissimum Martinium multis abhinc annis Bononiam misisse, recens nobis, quibus eocum summa est necessitudo, fuit testis. Quae vero Theodaldo nuncupatur epistola incipit: *Divini muneris, totiusque prudentiae fulgore clarissimo, dulcissimo patri, & reverendissimo domino Theodaldo sacerdotum, ac praesulum dignissimo, Guido utinam servorum suorum minimus, quidquid servus, & filius salutem*. In ea fatetur Guido, solitariam se quammaxime vitam expetiisse, sed a Theodaldo *ad sacri verbi studium* invitatum ei obsequi quodammodo fuisse coactum, non quasi Episcopo docti alii deessent homines, quibus immo multum ipse abundabat, qui populo instituendo essent summopere idonei, sed ne eius, qualecumque tandem esset, studio, ac opera frustraretur ille. Ex quo manifesta colligitur ratio, cur sancti Guidonis Abbatis hortamentis non obtemperaverit Aretinus, ad Pomposianum videlicet redeundi monasterium, quod nihilominus eidem negotiis nonnullis solutus exsequi pollicitus fuerat.

XXXIII. Iam vero ad Aretinae ecclesiae commodum, atque utilitatem iussit Guidoni Theodaldus, ut in publicam ederet lucem, quod elucubraverat olim *exercitium musicae artis*, ut quae Guidonis ope exornata *mirabili schemate*, decorataque fuerat s. Donati, Aretina ipsa nimirum ecclesia, aptissimos haberet ministros, & singulari quodam privilegio *cunctis per orbem clericis spectabiles*. Obvenit deinde, ut mirifico modo illius etiam ecclesiae pueri *in modulandi studio perfectos aliorum usquequaque locorum superarent senes*. *Igitur nostri quoque meriti*, ait ipse Guido, *per haec plurimum cumulabitur celsitudo, cum post priores patres tantae, ac talis ecclesiae per vos provenerit studiorum claritudo. Itaque quia vestro tam commodo praecepto nec volui contraire, nec valui, offero solertissimae paternitati tuae musicae artis regulas, quanto dilucidius, & brevius*

Qq 2 *potui*,

(*a*) Catalog. codic. Latinor. biblioth. Laurent. tom. II.

potui, *explicatas*, *philosophorum neque eadem via*, *neque eorum insistendo vestigiis*, *id solum procurans*, *quod ecclesiae opportunitati*, *nostrisque subveniat parvulis*. Ad haec opportunitatem illam referens, qua motus suam tradiderit musicae artis rationem, ac methodum, id fecisse fatetur, quo facilius artem illam edifcerent iuvenes, quos ipse erudiret in cantu. Res autem suo non caruit eventu: eorum enim nonnulli tuto, statimque canebant *ante unius mensis spatium*, ut ait Guido ipsemet, inauditos umquam versiculos. Hanc ad Theodaldum epistolam integram edidere Camaldulensium rerum scriptores (*a*). Ad calcem vero codicis, quo usus fuit Baronius, haec leguntur: *Explicit micrologus Guidonis suae aetatis anno* XXXIV. *Iohanne XX. Romanam gubernante ecclesiam*. Ecclesiam autem Romanam rexit Iohannes XX. alias XIX. ab anno MXXIV. ad annum MXXXIII. Quapropter si anno circiter MXXX. dicamus, Guidonem suum exarasse micrologum, eius aetatem colligere erit, natum videlicet ipsum anno circiter DCCCCLXXXXVI., & in Pomposiam ante annum MXX. adventasse Guidonis Abbatis tempore, quem propterea patrem suum, & *patrem animae* vocat in epistola ad Michaelem Pomposianum monachum, ad quem micrologum suum fortasse misit, deque eo intelligit, quum scribit: *Interim tibi de inveniendo ignoto cantu optimum dirigo argumentum nuper nobis a Domino datum*, *& utilissimum comprobatum*. Micrologi eiusdem mentio fit a Donizone hisce versibus (*b*):

Musica, *seu cantus istum laudare Tedaldum*
Non cessat, *semper renovantur eo faciente*
Micrologum librum sibi dictat Guido peritus
Musicus & monachus, *necnon eremita beandus*.

Ad haec notat Muratorius, in Ambrosiana bibliotheca percelebri saeculi XIV. codicem exstare, in quo praeter opera musica nonnulla micrologus etiam est hoc titulo: *Micrologus*, *idest brevis sermo de musica*, qui sane titulus Casinensi quoque in codice est memorato superius. Decastichon deinde additur, quo-

(*a*) Annal. Camald. tom. II. in append. pag. 6.

(*b*) In vita Mathildis lib. I. c. 5. apud Murat. rer. Ital. scriptor. to. V. p. 351.

quorum quinque singuli versus anacrostichon semel & iterum Guidonis nomen initialibus hoc modo litteris exhibent:

Gliscunt corda meis hominum mollita camoenis
Una mihi virtus numeratos contulit ictus;
In caeli summo gratissima carmina fundo,
Dans aulae Christi munus cum voce ministri.
Ordine me pinxi primo qui carmine finxi.
Gymnasio musas placuit revocare solutas,
Ut pateant parvis, habitae viis hactenus altis.
Invidiae telum perimat dilectio mecum.
Dira quaedam pestis tulit omnia commoda terris.
Ordine me pinxi primo qui carmine finxi.

Falso opinatus est Trithemius, Guidonem Aretinum librum in Berengarium scripsisse, quem inter monachos Crucis sancti Liutfredi, sive Odoëni recensuit, Guidonem cum Guitmundo confundens, qui unus inter monachos monasterii illius Berengarium eumdem scriptis impugnavit. Nec minus alucinatur ille, ea semel confusione admissa, Guidonem Romanae ecclesiae Cardinalem asserens, in quem errorem quosdam recentiores traxit, Vossium doctissimum in primis (*a*), Eisengremium, Dupinium, aliosque exteros scriptores fere reliquos, qui floruisse Guidonem anno MLXX. facile sibi persuaserunt, dum contra alii non minus falso ad ad annum MXXIV. consignarunt eius decessum, quem tamen verosimiliter anno circiter ML. contigisse, ostendunt quae dicta sunt, & inferius dicenda ostendent planius. Falsus est demum auctor historiae universitatis Parisiensis, Guidoni monacho, quod ipse credidit, crucis s. Leutfredi adscribens, quae de altero Guidone cecinit Baldericus Abbas (*b*):

Guido mihi vivit magnus, bonus, atque fidelis,
Magni momenti, nominis haud modici.

Neque enim hic animadvertere vacat, multos saeculo X. atque sequenti floruisse Guidones etiam musicos, quos passim scriptores referunt rerum maxime Germanicarum. Sed nemo corda-

(*a*) De natura artium lib. I. §. 10.
(*b*) Apud Du Chesne tom. IV. scriptor. rer. Francicar. pag. 276.

cordatus homo eos cum Aretino nostro confundet, quem Italia numquam exiisse noverimus.

XXXIV. Kircherius in *Musurgia* (a) scribit, fuisse Guidonem Aretinum *instrumentorum poliplectorum* auctorem, *ubi sunt clavicymbala, clavichordia, similiaque*, quod ipsum censet indicasse Guidonem in sua ad Theodaldum epistola, in qua adhibitum ab eo inquit in cantu *monochordum quoddam harmonice constructum*; addiditque proinde, inventam ab eo musicam poliphonam, *quum ante eius tempora ex nullis veterum monumentis possit colligi, id genus musicae apud veteres fuisse in usu*; quam in sententiam, cuius nos sponsores esse noluerimus, etiam descendit Angelus Perusinus.

XXXV. Sed hisce, & pluribus sane aliis eiusmodi praetermissis, quae potius opinati de Guidone Aretino fuerint, coniectaverintve rerum Camaldulensium scriptores Mittarellius, & Costadonius, nullo pacto a nobis possunt omitti, in quos tamen summa nobis semper observantia est, ac veneratio. Initio itaque maxime peroptarent ipsi (b), ut certissime, tutoque posset Guido Aretinus ille haberi fontis Avellanensis Abbas, *cuius fama laudabilis ad Damiani notitiam venerat*, ut s. Iohannes Laudensis ait (c), qui tamen praeterit silentio nomen ipsius, non secus atque in suis opusculis ipse Damianus. Vaga nescio quam traditione nituntur viri doctissimi ad hoc asserendum, atque Fortunii, Iacobilliique testimoniis, qui tamen & ipsi solido indigent fulcimento, atque minus dubia auctoritate. Res deinde gestas, vitamque Guidonis prae oculis habentes, quae *densis omnino tenebris* est *respersa*, ut inquiunt ipsimet, fatentur ingenue, *quibus argumentis* quod peroptarant *possit demonstrari*, eis *aquam haerere*. Sed coniectant mox, Aretinum esse Guidonem illum Camaldulensis eremi non longe ab Aretio urbe positae, & Petri ipsius eremi prioris fratrem, qui anno MXXXIII. donationi subscripsit a Theodaldo Aretino Episcopo factae eremo eidem. Porro si Are-

(a) Lib.5. tom.1. pag.215.

(b) Annal. Camald. to. II. pag. 42. & seqq.

(c) In vita s. Petri Damiani cap.4. apud Mabillon. act. ss. ord. s. Bened. tom.IV. pag.2., apud Bolland. ad 23. febr. & in fronte oper. eiusdem s. Petri Dam.

si Aretii eo anno morabatur Guido, qui fieri potuit, ut ad monasterium sanctae crucis fontis Avellanae ex templo transiret, futurus ibi Abbas, quum anno ipso ad finem vergente, aut consequentis initio conversio Damiani contigerit, & eius in monasterium illud ingressus? Ut ut res fuerit, non satis bene nos intelligimus, quo potuerint iure Annalistae Camaldulenses primum quidem in dubium vocare, deinde vero aperte inficias ire, Guidonem Aretinum *in suo iuventutis flore* Pomposiae umquam monachum fuisse, Pomposianique monasterii disciplinae se subiecisse.

XXXVI. Hoc quidem factum fatentur *suadere honorifica verba illa, quibus* in epistola sua ad Michaëlem monachum *loquitur de Guidone Pomposiano Abbate appellato ab ipso* suo domno, viro Dei, & hominibus merito virtutis & sapientiae carissimo, quem ut patrem animae videre *exoptabat. Videtur suadere*; addunt ipsi, *nexus etiam amicitiae inter Guidonem Aretinum, & Michaelem monachum itidem Pomposianum; ad quem* laudatam *epistolam misit; sanctus quoque amor, quem Guido gerebat erga* domnum Martinum priorem sacrae congregationis, *quem suum* maximum adiutorem *nominat, atque plurimum salvere iubet; dulcis demum memoria fratris Petri Pomposiani* suo lacte, *ut ait*, nutriti non sine labore maximo. *Accedit & scriptor vitae sancti Guidonis Pomposiani Abbatis, qui inter Abbates, quos beatus vir sibi suffecerat, ultimo loco enumerat*, qui admirabilis eiusdem etiam nominis eligitur Guido: *is an noster fuerit, dubitari potest*. Quibus expensis haec concludunt: *Haec tamen, ut ingenue fateamur, tanti non sunt, ut evincant, Guidonem in Pomposiano monasterio monasticum schema induisse, cum potuerit Pomposianos diligere, ipsisque multum deferre, quin commonachus eiusdem coenobii fuerit*. Persequuntur etiam: *An vero post inventam musicalem artem mirabilem, in Pomposiano monasterio Guido Aretinus ut monachus vitam traxerit, vel apud Pomposiam retentus fuerit, ut credidit Mabillonius, non demonstratur ex suasoriis illis verbis Guidonis Pomposiani, quae usurpat Aretinus in epistola ad Michaelem*: Monacho esse praeferenda monasteria, episcopatibus Pomposiam, quod modo est

est per divinam gratiam, & reverentissimi Guidonis industriam in Italia primum; *quae verba commode ita poterunt explicari, ut quandoquidem Guido monachus in episcopatibus vitam suam eatenus traxerat, pueros clericos instructurus in nova disciplina, id quod praestiterat Romae, praestiterat etiam Aretii, in posterum derelictis episcopatibus se converteret totum potius ad monasteria, & utpote monachus monachos doceret musicen, non vero ut monasticam vitam arriperet in Pomposiano coenobio, & leges Pomposianas observaturus ad idem monasterium convolaret. Prosequitur enim Guido Aretinus in eadem epistola ad Michaelem*: Tanti itaque patris, *Guidonis Abbatis*, orationibus flexus, & praeceptis obediens, prius auxiliante Domino volo hoc opere tantum & tale monasterium illustrare, meque monachum monachis praestare, cum praesertim simoniaca haeresi prope cunctis damnatis Episcopis timeam in aliquo communicari. Sed quia ad praesens venire non possum, interim tibi de inveniendo ignoto cantu optimum dirigo argumentum. *Quinimmo ex his deduci posse videtur, Guidonem Aretinum in suo iuventutis flore Pomposiani monasterii disciplinae se non subiecisse; non enim suasus, sed iure ad suum monasterium postulatus, & revocatus fuisset a Guidone Pomposiano suo Abbate*. Quo demum ostendant docti homines, Guidonem Aretinum monasterii sanctae crucis fontis Avellanae monachum exstitisse, ea ipsius verba adhibent: *Quid plura? infirmitate cogente Romae morari non poteram vel modicum, aestivo fervore in locis maritimis, & nobis alpestribus minante excidium*: quae quidem verba sic exponunt: *tamquam si diceret*, inquiunt, *homini, qui in praeruptis, & excelsis montibus, ubi frigiditas aeris esse solet, degere consueverat, valde nocebat fervor aestivus urbis Romanae a mari parum dissitae*; *quae verba*, concludunt denique, *monasterio sancte crucis Avellanae in montano, & alpestri situ posito optime quadrant*.

XXXVII. Ita profecto scite, subtiliterque ratiocinantur illi, quos summopere nos (repetere non pigeat) amamus, & colimus. Verum inutiles nobis videntur eorum conatus, quibus Pomposiae student Guidonem Aretinum surripere, illum-

illumque dedere Avellanae. Nobis primo verosimilius est, postremis verbis allatis, Guidonem Romano caelo alpestre potius natale solum Aretii opponere, quam alium locum quemlibet, ubi alias ipse versatus fuerit. Sed de hac re ne multum solliciti simus, modo Pomposiae Guidonem restituere, uti par est, satagamus. In quo conficiendo firmum nobis argumentum non est una innixum coniectura, non alium videlicet Guidonem Aretinum esse ab eo, quem sibi suffecit Abbatem Pomposianus Guido, uti auctor est eiusdem biographus: quinimo nostris calculis, & habita in Pomposia exhaustarum ab Aretino aerumnarum ratione, non potest cum Aretino eiusdem suffectus ille Abbas cognominis ullo pacto confundi; qui enim tam graviter in Pomposiano monasterio propter inventam musicae artis rationem exagitatum diximus, quem monasterii ipsius Abbatem aliquando, nec multo ante, comperissemus? Sed praeterea Guidonem hunc suffectum Pomposiae Abbatem ostendimus alias a sancto Guidone fuisse, ut monasterium administraret circa annum MXX. quo Aretinus satis iuvenis, natus videlicet annos circiter XXIV. erat, & paucos ante annos fuerat Pomposianum monasterium ingressus. Aretinum itaque iure meritoque diversum habemus omnino ab eo, cuius laudatus meminit biographus, quique Abbas Pomposianus fuit. Porro autem si Fortunii, ac Iacobillii testimonium satis habent ii, ut Aretinum Abbatem dixerint Avellanae, quum Damianus ad monasticam suscipiendam vitam eo se contulerit, & incertam illam nescio quam traditionem, qua innixi, & una quibusdam satis infirmis coniecturis in Guidone Aretino plura colligere tentavere, quae de Guidonibus aliis scripta sunt a multis, quidni & nobis liceat, in medium proferre firmiorem traditionem, atque testimonia gravissimorum auctorum, quorum maximi Baronius, & Mabillonius, ut Pomposianum monachum iure dicamus Aretinum? Nihilotamen minus in hoc nimium non nos amamus, quum potissime rei istius argumentum nobis sit epistola Guidonis ad Michaëlem Pomposianum, ex qua depromptas rationes nonnullas ne ipsi quidem

dissimulare potuere Camaldulenses. Sed Aretinum e Pomposiano detrudere monasterio in se receperant. Nil mirum igitur, si ea singula ipsis tanti visa non sint, ut evincant, *Guidonem in Pomposiano monasterio monasticum schema induisse*. Non hic contendimus nos, Guidonem e suo ab urbe Roma discessu in Pomposia fuisse versatum, quum potius numquam illuc rediisse credamus, bene vero adolescentiam ibidem duxisse, & monachum egisse. Demum non satis bene accipimus, quod contendunt homines doctissimi, debuisse nimirum non tam suasionibus, quam praecepto Guidonem Pomposianum ad monasterium suum revocare Aretinum.

XXXVIII. Simulant autem se nescire, quemnam indicaverit locum ipse Aretinus ad collegam Michaëlem ea verba scribens: *inde est, quod me vides prolixis finibus exsulatum*. Verum cur non designatam urbem Aretium dicamus, quo se e Pomposia discedens contulerit, quoque redierit iterum Roma reversus? Cur non e Pomposiano monasterio exsilium intelligamus, de quo maxime ad Michaelem ipsum conqueritur? Certe hunc invidiae, quam in ipsa Pomposia subiit, habuisse socium, aperte innuit iis verbis: *ac te ipsum ne vel respirare quidem possis invidorum laqueis suffocatum*; quasi nempe diceret, se quidem tempestati cedere fuisse coactum, sed non minus laqueis irretitum Michaelem, qui sorti eius esset immixtus, & partes tutatus, uti antecedentia ostendunt, consequentiaque epistolae verba: *Qua in re simillimos nos cuidam dico artifici* &c. *Unde ergo inspirante Domino caritatem non solum tibi, sed & aliis* &c. *Posteri summa cum facilitate discentes mihi, & tibi, ac reliquis adiutoribus meis* &c. *Quid putas nobis pro nostris adiutoribus fiet* &c. Motam vero eam tempestatem ipso in Pomposiano monasterio facile etiam, aut nos fallimur, illud persuadere videtur, aures quondam invidis intendisse Guidonem Abbatem in Aretinum, ait enim: *nostrisque aemulis se quondam consensisse poenituit, veniam postulavit*. Quid enim Guidoni displicere tam posset, de quo veniam postularet, quam revera Aretini infestis favisse in Pomposia, ubi Abbatis fungeretur officio? Qua autem fronte, quove

quove iure cogere Aretinum potuisset Guido, ut in Pomposiam reverteretur, quum & a Romano Pontifice, & ab universo orbe Aretini ipsius innocentia perbene esset cognita, & deprehensa? Praeterea Martinus ille, quem *priorem sacrae congregationis nostrum maximum adiutorem* Aretinus appellat, nonne monachus Pomposianus erat? nonne in Pomposia morabatur, ubi & Michael, ad quem scribit? nonne illum *maximum adiutorem* suum fatetur Aretinus utique in Pomposiano monasterio, suum patronum, ac vindicem? Hoc sane modo non sentire, & epistolae textum alias interpretari, quid quaeso est, quam integrum auctoris, ac legitimum sensum pervertere? Demum & Pomposianus monachus erat ille Petrus, qui *nostro lacte nutritus non sine labore maximo* fuerat, ut Aretinus ait, quemque *memorem memoris esse* commonet. Dicant enim optimi Camaldulenses patres, ubinam gentium tam laborarit Aretinus ipse, ut Petrum illum monachum suo lacte nutriret, eumque scentiis, & religione instituerет? Id obvenisse fateantur necesse est nonnisi Pomposiano in monasterio, in quo propterea annis aliquibus etiam vitam duxisse Guidonem, & Pomposianis legibus subiectum monachum egisse, dicendum superest.

XXXIX. Eumdem vero Aretinum monachum fuisse etiam Camaldulensis eremi non longe ab Aretio urbe constitutae, inficiari nolumus, esto argumenta desint, quibus res queat ostendi. Ipsum pariter monasticam transegisse vitam in altera fontis Avellanae eremo ut certo asseratur, imbecillis ratio nobis quidem videtur, quae ex eo desumitur, quod Fortunii, atque Iacobillii aevo, imo & nostris temporibus in triclinio eremi illius doceant nos viri doctissimi tabulas pictas exstare Guidonis eiusdem hacce cum inscriptione: *Beatus Guido Aretinus inventor musicae*. Difficile fortasse non est, tabulas eiusmodi Guidonis aliis bene multis in tricliniis, monasteriorum in primis Benedictini instituti, atque in bibliothecis variis comperire, quas reapse comperimus nos in Casinate, & alibi. Eritne inde argumentum nobis opportunum affirmandi, Guidonem Casinatem aliquando monachum

fuisse, non secus atque Cassiodorum, Ildelphonsum, Bedam, Lanfrancum, Anselmum, aliosve, quorum imagines passim in monasteriis plurimis conspiciuntur, maxime vero in bibliotheca eadem?

XL. Certe ne ipsi quidem Camaldulenses scriptores ferre possunt obscure, quae adhuc dubitatio superest, quum Petri Damiani in Fontis Avellanae Abbatem electionem commemorantes (*a*) anno MXLIII. Iohannis Laudensis eius biographi prolatis verbis haec subdunt: *Quamvis ex his verbis liquido non deducatur, Damiani antecessorem hoc anno obiisse, & consequenter Damianum administrationem suscepisse monasterii Avellanensis, ex inferius tamen dicendis certum est, ipsum huic loco praefectum fuisse ante mortem Gebehardi Archiepiscopi Ravennatis, quae figenda est ad annum sequentem. Qui existimant, Guidonem Aretinum fuisse Avellanensem Abbatem. & Damiani praedecessorem, necesse est, ut ad hunc annum illius obitum statuant. Pariter erroris convincuntur quotquot, & plures sunt tam ex nostris, quam ex alienis auctoribus, qui pluribus posthinc annis Damiani praefecturam Avellanensem auspicantur.*

XLI. Denique coniectant quidem, non ostendunt vero Camaldulenses iidem, Aretinum non alium ab eo Guidone fuisse, qui Theobaldi Aretini Episcopi donationi subscripsit. Sed praeterea coniecturam suam deinde confirmatam voluere (*b*) Attilii Alexi auctoritate, libro scilicet, quem Aretii scripsit anno MDLII. *de antiquitatibus Aretinis*. Recensens enim Attilius ipse illustres viros, ac tum doctrina, tum artibus celebres, qui Aretinam aliquando nobilitaverint urbem, haec scribit: *Ed oltre di questo l' arte musica, che i Cinesi con meravigliosa lode esaltano, la quale non si vergognò Sacrate d'imparare essendo d'anni ottanta, molto accrebbe, e nobilitò il fonte negli ecclesiastici canti. Guido dipoi monaco, e Abate di Camaldoli fu negli anni della salute* MXXXIV. *Trovò costui cogli articoli della sinistra mano nuove note, modi di cantare, alle quali finoggi s'accomodano i musici nelle scuole. E' questo Guido d'Arezzo lodato assai*

(*a*) Annal. Camald. tom. II. pag. 87. (*b*) Ibid. tom. IX. addend. pag. 45.

assai dal padre della volgare poesia Francesco Petrarca nelle sue rime, perchè esso ancora compose molte rime in Toscana lingua, assieme con l' eccellente iurisconsulto Cino di Pistoia. Quid rogo isthuc rei est? Aretinusne Guido metrum auctor Etrusca lingua nobilis? Atque is idem (quod lepidum est) carminum auctor una cum Cyno Pistoriensi iurisconsulto percelebri, qui saeculo XIV. floruit, de quo saepe loquitur Iohannes Petrus de Ferrariis in praxi Papiensi? Neque Camaldulenses scriptores hic probe cognoscimus, neque usurpatum ab eis Atcilium. Sed de Guidone Aretino satis.

XLII. Alter vero, de quo nos agere proposuimus, non minus sacra doctrina, sanctitateque vitae, quam ceteris scientiae illustris, Petrus Damianus est, qui hisce temporibus, saeculo nimirum XI. florebat quam maxime in Dei ecclesia, atque ardens quasi erat, ut verbis utamur Iohannis Laudensis (*a*), *lucerna domus Domini erecta super candelabrum*. Pervulgato itaque nomine ipsius, & bene quotidie magis magisque audito, intellexit sanctus Guido Pomposianus Abbas, quam opportune, atque utiliter suo res monasterio cessisset, maxime ad iuventutis, quae in Pomposia esset, institutionem, si talem, tantumque virum sibi adsciscere curaret. Quapropter ad Abbatem, sive priorem fontis Avellanae, ubi morabatur Damianus, misso a Guidone nuntio, cum enixe rogavit, ut fraterni amoris caussa in Pomposiam Damianum destinaret, aliquandiu ibi convicturus, & divinum verbum monachos edocturus. Guidone voti compote facto, missus Damianus in Pomposiam fuit, quo in monasterio tunc, ut publice ferebatur, centum monachi degerent. Biennio igitur ibi commoratus Damianus sub disciplina Guidonis, maximum e divinae locutionis, quod effundebat semine, percipiebat fructum, quodque, ut Iohannes Antonius Flaminius ait (*b*): *ex illus ore mellis instar manabat*. Quo factum est, ut ad summam virtutem Pomposianos monachos Damianus

(*a*) In vit. s. Petri Damiani num. 18. penes laudatos supra auctores.

(*b*) In vita s. Petri Damiani in fronte eius operum.

nus duceret, eosque ad vitae potissimum coenobiticae accuratam rationem etiam atque etiam evocaret. Non desunt, qui beatae virginis laudes, quae in *parvo*, ut dicere consuescimus, eius *officio* continentur, contexuisse Damianum tunc temporis in Pomposiano monasterio, non dubitent asserere. Sed nos certe prosequimur; dubia vero, atque coniecturas minus firmas vix, aut nevix quidem salutamus.

XLIII. Transacto itaque biennio, quum longiorem Damiani absentiam ferre non posset Avellanensis Abbas, qui eum destinare meditabatur, aliis instituendis monasteriis, Damiano ipsi praecepit, ut illuc reverteretur extemplo, unde discesserat. Astitere contra Pomposiani, precibus exorantes, & lacrimis, ut abitio isthac differretur in posterum. Sed Damianus non morari debuit imperium, eique designata provincia est administrandi sancti Vincentii monasterium *de Petra Pertusa* nuncupatum, ipsissima quidem caussa, qua vocatus in Pomposianum fuerat. Quinimo non ita multopost fontis Avellanae Abbate, sive priore defuncto, illico eligitur Avellanensis Abbas, suam hoc pacto huc atque illuc diffundens virtutem tum proprio exemplo, tum etiam scriptis permultis, quae adhuc inter opera ipsius nobis supersunt. Haec singula Iohannes Laudensis Petri Damiani discipulus enarrat in eius vita his verbis: *Quumque eius opinio iam latius effusa crebresceret, Wido venerabilis Abbas Pomposianus, vir sanctissimus, suos legatos ad huius Abbatem dirigens postulavit, quatenus caritate fratrum eum ad suum monasterium destinaret, secumque aliquandiu remorari permitteret; quo, poscentibus fratribus, verbi sacri erogare pabulum debuisset, eiusque pia petitio caritate, quam postulat, Deo disponente, minime frustretur: illuc enim dirigitur, ubi caterva fratrum centenarium numerum ferebatur implere. Cumque ibidem fere biennio retentus, non parvum fructum ex iacto verbi semine fidelis operator Domino tulisset, accepto Abbatis sui mandato, subnexo etiam obedientiae verbo, quatenus ad se redire debuisset, licet pluribus obstrictus precibus, teneri ultra nequaquam valuit, sed tamquam vir Dei plenus, obedientiae per omnia subditus, magistrum non obaudire*

formi-

formidans, festivus ad eum redivit. Itaque namque nobis referre solebat, cum sermocinantis occasio id videretur exposcere, quo sui nos exemplo, velut ex propinquo ad obedientiam efficacius provocaret, quod si quid olim sibi cum obedientiae additamenta praecipi contigisset, tanto sua viscera verbum hoc illico terrore concuteret, ut nulla iniuncti operis difficultate ab ipsius exsecutione retardari valeret. Peracto igitur cum suis confratribus permissi temporis spatio, iterum eiusdem rei gratia, qua Pomposiam ierat, ad sancti Vincentii, cuius supra meminimus, monasterium pergere iubetur.

XLIV. Eo Damiani e Pomposia discessu quam gravi molestia, atque dolore fuerint Pomposiani affecti, ostendit potissimum summa sollicitudo, ac studium penes se diutius detinendi Damianum ipsum, tum perennis deinceps omni suae vitae cursu eiusdem in Pomposianos monachos memoria, quorum perpetuum fuit quam maxime studiosissimus. Huius rei argumentum est epistola ab eo Pomposianis scripta, quo ipsos impensius rogat, ne illum extraneum umquam habeant licet absentem, nec nude amicum, atque collegam, sed summopere ipsis addictum, & una cum tota Avellanensi congregatione iis omnino subiectum. En litterae benevolentia plenae ab eo Pomposianis missae (a): *Religiosissimis, & sanctis viris omnibus, qui Pomposiae Deo deserviunt, Petrus devotissimae servitutis obsequium.*

Dilectissimi fratres, & domini, qualiter cor meum vestrae caritatis incendio ferveat, quibus circa Pomposiae monasterium amoris facibus inardescat, nolo scribere, ne fortasse videar adulationibus deservire. Cuius rei testis est ipsa conscientia; illis etiam non est prorsus occultum, qui mecum possunt frequenter habere colloquium. Vos etiam, dilectissimi, licet corporis habitatione semotum, nolite me extraneum esse decernere: nolite me etiam amicum quemliqet, vel qualemcumque socium deputare, sed & nos, & totum nostrum conventum, quasi proprii vestri iuris possionem esse indubitanter agnoscite: Et quidquid vobis placuerit, tam-

(a) Lib. IV. epist. 6.

tamquam vestris subiectis, atque domesticis absque ulla cunctatione iubete. Unde vos, dilectissimi, lacrimabiliter obsecro, & ad sancta vestigia vestra me prostratus advolvo, ut pro me servo vestro semper orare dignemini, & praecipue quum mortuus fuero, quidquid de vestrae congregationis monacho facitis, hoc etiam de me misero facere studeatis. Rogo autem, Domini mei, parvulam benedictionem de manu vestri (a) *benigne suscipite; & non quid, sed a quo, non quantum, sed ex quanto proferatur, attendite*. Pomposiano Avellanense monasterium fuisse subiectnm, nobis credibile non est, quod certe peroptasse videtur Damianus, sed de spirituali, ac relativa subiectione Avellanensium eius verba accipienda censemus; quatenus Pomposianum monasterium ea saltem in Italiae parte reliquorum haberetnr princeps, a quo alia minora iudicarenter dependere qnodammodo, maxime ut inde monastieae disciplinae norma deduceretur accuratissima.

XLV. Praeterea solemne Damiano fuit, a monaehorum familiis precibus suis petere, ut spiritualem ei vellent societatem concedere, quo illarum ad Deum supplicationum socius, & particeps omimode fieret. Expetierat id a Casinatibus monachis, quorum Abbas Desiderius, qui deinde Victor III. Pontifex maximus, & sanctissimus fuit, atque apprime doctus, illum perurbane fuerat minatus, post eius obitum arte defuturam memoriam ipsius in Casinensi monasterio, si Casinum adire negligeret: quod quum exsequi pollicitus fuisset Damianus, fueritque reapse deinceps executus, enixe rogavit, ut essent indictae, ac irritae minae intentatae. Cui haec Desiderius respondit; *Quoniam aperte cognovi, te monasterium Casinense, venerabilis frater Petre, prae omnibus circumquaque fundatis monasteriis diligere, iccirco placuit, ut castae dilectioni aliquid dignum redderem, quod perpetuo debeat tibi, Deo miserante, prodesse: sanctissimis fratribus consentientibus, atque laudantibus, decrevimus, ut in die obitus tui*

(a) *Servi*, vel quid simile intelligendum notat Constantinus Caietanus editor operum Petri Damiani.

tui memoriam tuae defunctionis annuatim semper celebrem habeant, ut Abbatum nostrorum, qui noviter de hac luce migraverunt. Decretum hoc, sive epistola legitur, quin verius ipsius vix vestigia apparent, quum arte omnino abrasa sit, atque deleta, in antiquo Casinensi manuscripto codice, qui numero 3. signatur. Verumtamen ibidem societatis initae litterae leguntur in fraterni amoris argumentum, quibus precationem, quae in Casinate monastico coetu ad Deum fierent, particeps declaratur Damianus, quasque Desiderius ipse ad eum misit, Rainerio monacho subscribente, ab Angelo de Nuce editas (*a*), a Gattula (*b*), & novissime a rerum Camaldulensium scriptoribus (*c*). De antiquissimo litterarum huiusmodi spiritualis societatis ritu inter monachos satis frequenter in usu, non opus est, ut plura dicamus, quarum non paucas legimus etiam nos aliquando multis in codicibus manuscriptis eiusdem Casinensis monasterii, alias vero vulgavit Marteneius (*d*), Muratorius (*e*), laudatusque Gattula (*f*), & alii: qua in re eo libentius non immoramur, quod etiam nostra aetate laudabiliter haec eadem vigeat consuetudo, cuius exempla haud infrequentia item Gattula protulit (*g*). Placet tamen nobis illud huc transferre, quod de semet litteris consignavit Stephanus Borgia Praesul doctissimus, nobisque iamdiu amicissimus, qui summa cum nominis celebritate, & ecclesiae universalis bono a secretis in praesentia est sacrae congregationis *de propaganda fide* nuncupatae; haec autem ait (*h*): *la special divozione, che fin da più verdi anni professiamo al gran Patriarca san Benedetto, ed al celebratissimo ordine Benedettino, ci ha stimolato a chiedere a grande istanza un pari onore (di figliolanza), per godere più d'appresso della protezione del santo, e per partecipare de' meriti di un ordine cotanto nobile, religioso, e pio, quale ab-*

(*a*) In notis ad chron. Casinen. Leon. Ostien. not. 1483.
(*b*) Histor. Casinen. tom. II. p. 395.
(*c*) Annal. Camald. tom. II. p. 272.
(*d*) De antiq. monachor. ritib.
(*e*) Rer. Ital. script. tom. VI. p. 951.
(*f*) Histor. Casinen. tom. II. p. 586.
(*g*) Ibid. pag. 825. & seqq.
(*h*) Memor. istoriche di Benevento tom. II. pag. 319.

biamo ottenuto, mercè la gentilezza del degnissimo Abate di Monte Casino D. Domenico Favilla nostro amico con amplo diploma in pergamena dat. in generali capitulo celebrato Perusii anno Domini 1763. die 1. mensis maii. Dominicus Favilla idem doctrina spectatissimus, ac virtutibus praestantissimus iterum Casini Abbas anno MDCCLXXVIII., atque universae Congregationis Casinatis praeses, a laudatis viris perquam multum commendatus. De origine vero, atque antiquitate societatis huiusmodi differit pererudite ex more suo Mabillonius (*a*), multis ostendens documentis, iam saeculo VIII. mutuas hasce societates non solum in commendationem vivorum, sed etiam, ac praecipue mortuorum frequentari coeptas fuisse. Fiebant autem tum in gratiam monachorum, tum amicorum, & familiarium monasterii, adlectique in societatem *fratres conscripti* dicebantur.

XLVI. Pomposianos igitur Damianus maxime rogat, ut quum mortuus fuerit quidquid pro Pomposianae congregationis monacho fieret, hoc etiam pro se facere studerent. Iam vero moris erat, ut prima quaque occasione quotannis, sive etiam statim a morte alicuius ex sociis, epistola ad alios mitteretur encyclica cum mortis ipsius nuntio, rerumque ab eo gestarum notitia. Hinc utrimque nomen inscribebatur in necrologiis, & pia sequebantur opera religionis, septenaria, tricenaria, atque anniversaria, quae deinde etiam perpetua fuere. Tum annona, hoc est quotidiana monachi portio integro mense distributa pauperibus, aliaeque eleemosynae datae saepe tot indigentibus, quot essent in coenobio monachi, alicubi etiam signa pulsata, & alii huiusmodi actus patrati, non quasi eorum fiducia inflarentur monachi, quod nonnulli ex calumnia non dubitarunt asserere, sed ex certa christianorum persuasione, ac fide, piorum hominum precationes, supplicationesque propter christianae religionis communionem plurimum conferre ad Dei gratiam conciliandam, impetrandamque.

XLVII. Ne-

(*a*) Praefat. 1. ad saecul. III. Bened. observat. 26. §. 100.

XLVII. Neque secus revera allato etiam Desiderii decreto factum est, ut ab ipso Damiani obitu grati Casinates monachi haud distulerint eius nomen in Casinensibus necrologiis inscribere, ac recensere, quae antiqua consuetudine publico in conventu quotidie mane legebantur post horam primam canonicam. Profecto in manuscripto codice monasterii illius signato numero 47., in quo vetustum continetur saeculi XI. necrologium legitur VII. kalendas martias: *Obiit venerandae memoriae domnus Petrus Hostiensis Episcopus, & fratres* (sic) *nostrae congregationis*. Et in altero necrologio codicis aeque antiqui eiusdem monasterii, qui numero 179. signatur, eo die legere est: *Depositio Petri monachi, & Petri monachi*, quorum alteruter satis verosimiliter Damianus est. Ad haec in codice quodam, quem manibus olim suis versarat Leo Ostiensis celeberrimus Casinas monachus, atque chronographus, quique penes laudatum Borgiam nunc est, ab eo quondam Velitris feliciter repertus, cuius in fronte antiquum kalendarium est, ac necrologium cum liturgia saeculi XI. Casinati monasterio propria, in hoc, inquam, codice in necrologio die superius enunciato legitur: *Petrus Dam. Episc. & mon.* Notis quibusdam, & animadversionibus codicem hunc quondam nobis illustrare curae fuit, qui inter anecdocta iacet multa adhuc, quae Praesul ipse litterariae reipublicae notissimus iamdiu paravit ad publicum commodum, atque utilitatem aliquando in lucem edenda.

XLVIII. Sed ab unis Casinatibus, ac Pomposianis expetierat Damianus, impetraveratque societatis litteras, quas commemoravimus, sed etiam a Cluniacensibus monachis, uti Camaldulenses scriptores novissimi animadvertunt, referuntque his verbis (a): *Qui Cluniacenses oraverat, ut sui memoriam post obitum servarent, anniversariumque in animae suae refrigerium persolverent, qui idipsum etiam a Pomposianis postea obtinuit, a Casinatibus monachis pariter efflagitavit orationum suffragia post diem defunctionis suae.*

(a) Annal. Camald. tom. II. pag. 272.

XLIX. Extra omnem dubitationis aleam positum videtur, Petri Damiani in Pomposianum monasterium adventum ad annum circiter MXL. referendum esse, eiusque discessum biennio post. Iam enim anno MXLIV. Fontis Avellanae coenobii administrationem capesserat, quod colligitur omnino ex eius prima epistola ad Gebehardum Ravennatem Archiepiscopum scriptam (a), qui eo anno certe quidem fato functus est, uti alias dicemus. Porro sanctissimus Archiepiscopus Gebehardus, cui quammaxime tum Ravennae, tum in Pomposia notissimus Damianus fuerat, atque clarus in primis, Ravennam perurbane ipsum revocarat, qui tamen de hac re data epistola satis se purgavit penes Gebehardum eumdem, coactus monachis sibi concreditis numquam deesse, eorumque necessitatibus ferre suppetias: *Praecepisti mihi*, ait, *dulcissime pater, & domine, & praecipiendo mandasti, ut ad te venirem; sed ego pauperculum locum ad regendum suscipiens, qui prius per memetipsum solummodo pauper exstiti, nunc per tot pauper effectus sum, quot regendos accepi .... quapropter dum fratrum necessitati consului, ad vos facile venire non potui*. Igitur ante annum MXLIV. non solum e Pomposia discesserat Damianus, sed etiam e sancti Vincentii monasterio, quo recta abierat, iamque Avellanense coenobium regebat. Accedit, tempus esse necessario subducendum, quo fuit, antequam decederet, Gebehardus Pomposiano in monasterio versatus; ex quo profecto fiet, Petrum Damianum ibidem reapse biennio inter MXL. & MXLII. decurrente constitisse.

L. Mirum cuiquam non erit, Ravennatem Archiepiscopum ea in epistola a Damiano *secundae per Italiam sedis antistitem* appellatum, ubi animadvertat, controversiam de praelatione Mediolanensem inter, ac Ravennatem Archiepiscopos eo tempore acrem exstitisse, qua vertente, neque iudicata adhuc, sive Ravennati, sive Mediolanensi certatim ab omnibus, immo & in Romanis etiam conciliis illa adsci-

(a) Lib. III. epistol. 2.

adſciſcebatur praelatio. Quapropter liberum quoque fuit Damiano ex ſuo in patriam amore, atque impenſiori ſtudio, Ravennatem eccleſiam alteram in Italia ſedem, ceteris poſtpoſitis appellare, atque cenſere; quod re quidem vera clarius, certiuſque biennio poſt datam ab eo epiſtolam in Romana ſynodo definitum eſt, anno ſcilicet MXLVI. Clementis II. Pontificis maximi temporibus.



LIBER

LIBER SEXTUS.

I. DUM tantis affulgeret luminibus Pomposianum monasterium, multorum etiam munificentia, & pietate opibus augebatur in dies, ac facultatibus. Ab anno enim MXXIX. Anspardus quidam Azo Guiberti filius bona sua vendiderat in comitatibus Parmensi, ac Placentino posita Alberico filio Iohannis una cum bonis aliis *in loco qui nuncupatur de flesso*, & alibi, cumque servis, & ancillis, ea lege, ut emptoris morte obveniente, cui nullus esset heres, ad Pomposianum ipsum monasterium tamquam secundum heredem ea singula bona pervenirent. Scripta haec membrana fuit anno Conradi Imperatoris tertio, *intrante mense februario indictione quartadecima. Actum in loco Pomposiano. Albertus qui vocatur Curso iudex.* Adfuere etiam testes Albertus, Rodulphus, & Ambrosius. Ecce autem hac in membrana binominis exemplum, *Anspardi* nimirum *Azonis*, & clarius deinde *Anspardi qui & Azo*: quod multis Episcopis, virisque illustribus fuit saeculo XI. frequentissimum, quemadmodum *Conradus*, & *Cono*, *Irmenfridus*, & *Immo*, *Liutprandus*, & *Liutius*, *Ildibertus*, & *Albitho*, *Petrus qui & Pepo*, *Rodericus*, & *Bonizo*, *Eberardus*, & *Ebbo*, *Teuperus*, & *Teucius*, *Albericus*, & *Albizo*, *Arduinus*, & *Ardicio*, aliaque sexcenta passim in chartis antiquis, in nostro diplomatico Pomposiano codice, atque in annalibus veterum rerum conspicienda.

II. Anno autem MXXX. constat, Guidonem locasse bona multa ad monasterium Pomposianum pertinentia in fundo Bauriae, qui sex circiter millia passuum ab urbe Ferraria distat, ex charta anni MCLXXX. aut circiter, in qua recensentur monasterii eiusdem iura in fundum illum; quum enim locatio a Guidone facta anno MXVI. in ea membrana indicetur *de medietate fundi Bauriae*, deque alia octava parte, quemadmodum adnotavimus alias, subditur deinde: *Sed postea in quartodecimo anno post primam & secundam locationem locavit idem Abbas Guido sanctus tres partes medietatis cum iisdem finibus.*

Quae

Qua partes continentur in fundo Bauriae. De hoc fundo controversia deinceps fuit inter Abbatem Pomposiae, ac s. Vitalis Ravennae urbis, uti suo loco dicemus.

III. Praeterea anno MXXXI. Iohannes filius Ursonis, *qui vocabatur de Capralia*, & Laurentia eius neptis Etliberto presbytero, & monacho Pomposiano, eiusque successoribus vineam vendidere novem distinctam ordinibus in Massa Fiscalia sitam, & in *loco qui dicitur corno*, quae bonis aliis Pomposiani monasterii erat contermina. Pro pretio ab emptore soluti fuere viginti *solidi proinariensium denariorum*, quorum singuli solidi duodecim denarios continerent. Id vero scriptum fuit signis quinque testium *in Umbratico*, & Leonis tabularii manu consignatum anno pontificatus Iohannis XIX. quarto, atque *imperante domnus Choradus pigissimo rex propicio .... anno boctavo die vicisimo primo mensis madio indictione quartadecima*. Quo tempore incertum est, an Etlibertus primas in Pomposiano monasterio obtineret, absente Guidone, an potius procuratoris fungeretur officio, ipsius Guidonis, ac monasterii nomine. *Proviniensem solidum*, seu *provisinum*, cuius mentio est in hac membrana, & in aliis plurimis illorum temporum, a Campaniae ducibus cusum nummum fuisse, opinatur Du-Cangius (*a*). In contractibus saeculo XII. Romae scriptis, & frequentius saeculo consequenti occurrunt *librae provisinorum senatus*, quae denariorum potius videntur librae, aut solidi in urbe signati, certo constituto pretio senatus ipsius consulto. Videsis de hac re Muratorium (*b*), qui multas edidit membranas, quibus huiusmodi indicatur moneta, & quarum alteram saeculi XIII. nos etiam exscripsimus, atque illustravimus aliena manu adiectam in Borgiano codice, quem supra commemoravimus. Hoc anno eodem donatio quaedam Guidoni facta legitur inter membranas archivi s. Vitalis Ravennae, & una Andreae Abbati s. Mariae in Palatiolo. Theophilactus enim quidam de Portanova, ac Lucia eius coniux *pro oblacione, & inluminacione seu eterne remuneracione anime nostre*

(*a*) Glossar. infimae latinit. ad hanc voc.

(*b*) Antiq. med. aevi tom. II. pag. 807. & seqq.

nostre & anime quondam parentum nostrorum domos quasdam Ravennae constitutas *in regione sancte Agnes martiris* suis circumscriptas finibus perpetuo donarunt monasterio Pomposiano aequali divisas parte, ac supradicto monasterio s. Mariae de Palatiolo. Data autem fuit haec charta *anno Deo propicio pontificatus domini nostri Iohannis summi Pontificis & universalis Pape sede septimo sitque imperante domno Conrado serenissimo Imperatore anno quinto die nona mensis octuber indictione decimaquinta Ravenne*. Haec adamussim respondent anno MXXXI. Exscripsit chartam eamdem Adalbertus Ravennas notarius, testibus adhibitis Anastasio consule, Iohanne Theophili filio, atque Teucio vel ipso consule. Hanc unam membranam ad Pomposianum spectantem monasterium comperimus nos in laudato s. Vitalis archivo, quum ipsum componere, ordinare, eiusque membranas singulas exscribere, atque in codicem redigere paucis ab hinc mensibus iussi fuerimus. Multa contra nobis occurrerunt monumenta in eo cubantia de pervetusto s. Mariae in Palatiolo coenobio, cuius saepius mentionem in suis annalibus fecere Mittarellius, ac Costadonius, quibus nihilominus ne propositum quidem fuit singula ad ipsum pertinentia referre, ac recensere.

IV. Verum quae hisce temporibus magis monasterio Pomposiano accrevere, fuerunt bona plura memorabili, ac splendida donatione ei obventa anno eodem MXXXI. & Guidoni Abbati facta a Gebehardo Ravennate Archiepiscopo. Quum enim ipsi persuasissimum fuisset, tum Guidonem integrum vitae, scelerisque purum, tum Pomposianum monasterium nitidissimum esse sanctitatis exemplar, & domicilium, sui amoris, munificaeque largitatis argumentum publicum monasterio eidem, atque Guidoni dare meditatus est. Antiqua erat Ravennatis ecclesiae consuetudo, non secus atque aliarum etiam ecclesiarum, in annos singulos conventum indicere, sive synodum, cui interesse deberent, quos vocant, *suffraganei* Episcopi, atque Abbates matrici ecclesiae subiecti. Et re quidem vera anno DCCCCLIV. concilii Ravennatis acti-

actibus, quos referunt Rubeus (*a*), & Labbeius (*b*), subscribit *Dominicus religiosus presbyter*, *& Abbas regularis sancti Apollinaris, qui vocatur in Classe*. Et anno DCCXCLXXXXVIII. Petrus monasterii ipsius Classensis Abbas Gerberto Ravennati Archiepiscopo, qui Romanus deinde Pontifex fuit sub Silvestri II. nomine, accedere pollicitus est *in festivitatibus sanctorum martyrum Apollinaris, & Vitalis omni anno ad synodum secundum antiquam consuetudinem*. Aliam quoque synodum nos recensuimus alibi ab Arnaldo Archiepiscopo habitam Ravennae anno MXVI.

V. Itaque Gebehardus etiam Roma reversus ad suam ecclesiam, quum anno eodem MXXXI. IV. kalendas iunias synodum convocaverit, cuius vel docti meminere Camaldulenses scriptores (*c*), ei interfuere *suffraganei* Episcopi una cum Ravennatis utriusque cleri nobiliori parte, atque subscripsere singuli; primus quidem omnium ipse *Gebehardus Dei gratia Archiepiscopus*, deinde Hugo Parmensium Episcopus, Adalfredus Bononiensis Episcopus, Sigefredus Dei nutu Regiensis Episcopus, Ivo Placentinus Episcopus, Ubertus Saxenas Episcopus, Rolandus gratia Dei Episcopus sanctae Ferrariensis ecclesiae, Iohannes gratia Dei Episcopus sanctae Caesenatis ecclesiae, Iohannes gratia Dei sanctae Ficoclensis ecclesiae Episcopus. Animadvertere autem iuvat, singula Episcoporum nomina litteris minoribus scripta fuisse, uno excepto Rolando Episcopo Ferrariensi, cuius nomen maiusculis litteris exaratum est. Quod ad Iohannem Caesenatem Episcopum pertinet, eum Ughellius agnovit (*d*) dumtaxat ad annum MXLII. Post Episcopos autem subscribunt reliqui hoc ordine, Lambertus sancti Apollinaris Abbas, Bonizo s. Mariae in Cosmedin Abbas, Giselbertus sanctae Ravennatis ecclesiae archipresbyter, Adam archipresbyter sanctae Ravennatis ecclesiae, Bonio Abbas s. Severi, Ravennus Cardinalis presbyter sanctae Ravennatis ecclesiae, Deusdedit sanctae Raven-

(*a*) Histor. Ravennat. lib.v. p.257.
(*b*) Collect. concilior. ad ann.954.
(*c*) Annal. Camald. tom. II. pag. 25., & in append. pag. 80.
(*d*) Ital. sacr. tom. II. in episcop. Caesen. num.31. pag.447.

natis ecclesiae diaconus, Petrus sanctae Ravennatis ecclesiae subdiaconus, Vitalis subdiaconus & cantor sanctae Ravennatis ecclesiae, Urso presbyter & cantor sanctae Ravennatis ecclesiae, & DD., hoc est Deusdedit sancti Iohannis Evangelistae Abbas. Huius monasterii Ravennae mentio occurrit duabus in Pomposianis tabulis anni MCLXI. kalendis iuniis, & XVI. kalendas iulias datis *in claustro* nimirum *monasterii s. Iohannis Evangelistae* tempore Iohannis Abbatis Pomposiae, continentque eaedem tabulae concessiones quasdam bonorum ad emphyteusim. Nec secus in monumento alio Pomposiano anni MCLXXV. mense martio recensetur Bonizo alter presbyter & monachus, atque Abbas monasterii s. Mariae, quae vocatur in Cosinedi, cui successor est in eadem membrana Iohannes Abbas.

VI. Horum igitur consensu, ac suffragiis Gebehardus Pomposiano monasterio, atque Guidoni Abbati *anteriora praecepta* confirmavit, rataque voluit, *& insuper omnia que in illis releguntur, idest ecclesiam sancti Petri Apostoli cum curte sua integra que vocatur ustolatus ubi ipsa pone dicta ecclesia edificata esse videtur cum omnibus suis pertinentiis sicut in anteriore preceptum relegitur. Verum etiam confirmamus*, ait, *in tuo sancto & venerabili monasterio curtem integram que vocatur montarioni cum fundis & pendicibus suis. Et insuper omnia & de omnibus que infra ipsa latera continentur in anteriora tua precepta leguntur. Necnon monasteria quorum hec sunt nomina videlicet sancti Stefani qui vocatur maioris atque sancti Stefani qui vocatur iunioris, & monasterium sancti Zacharie cum omnibus suis pertinentiis sicut in anteriora precepta relegitur que a nobis nostrisque antecessoribus vobis vestrisque successoribus .... largita sunt ab origine .... confirmamus*. Ex quibus colligere licet etiam ea omnia olim a Ravennatibus Archiepiscopis Pomposiano monasterio fuisse concessa. Recens vero haec Gebehardus donavit, *idest mansum unum integrum qui est positus in fundo qui vocatur dominisillo habentem per tornatura septuaginta iuxta terram que est de iure Mainfredi filius quondam Ubaldi cum terris vineis campis vel cum omnibus sibi pertinentibus constitutis territorio*

rio Faventino plebe sancti Andree qui vocatur in panigale. Alia etiam bona donavit *posita in villa que vocatur caput bovi* suis circumscripta finibus, sive lateribus, quae erant iuris *sancte nostre Ravennatis ecclesie*, & alia quoque posita *in loco qui dicitur braide iuxta fluvium qui vocatur Alimonem cum ripa sua*, quum ex adversa fluminis parte monasterium Pomposiae *terram & aliam ripam fluminis* ipsius *iure proprietatis haberet*.

VII. Haec singula monasterio eidem donat Ravennas Archiepiscopus *pro remedio anime mee meorumque successorum*, ut ipse ait, quatenus Guido Abbas, quem carissimum patrem appellat, & successores eius, atque *confratres*, ut idem subdit, *qui ibi sunt, vel qui ibidem ordinati fuerint orationes que in tuo anteriore precepto, quod a nobis in tuo prefato monasterio concessum est releguntur adimplere & facere debeatis & pensionem que ibi relegitur idest bisantium unum in festivitate sancti Apolenaris nobis nostrisque successoribus vel sancte nostre Ravennatis ecclesie actoribus persolvere debeatis*. Voluntatis vero suae infractoribus minatur Gebehardus ex more eorum temporum, maxime ubi ecclesiis donationes fierent, anathema tercentorum ac duodeviginti Nicaenorum patrum, diras, & exsecrationes Iudae Iscariotae, atque una cum angelo Satana detrusionem ad inferos. Devota demum precatione virginem Mariam, in cuius honorem Pomposianum aedificatum fuerat monasterium, charta concluditur, quam Gerardus notarius Ravennatis ecclesiae litteris consignavit iussu quidem eiusdem Gebehardi Archiepiscopi, qui & ipse subscripsit, & reliqui superius recensiti. Datae sunt tabulae *anno Deo propicio pontificatus domini Iohannis Pape*, nimirum XIX. *summi Pontificis & universalis in apostolica sacratissima beati Petri sede septimo sitque Imperator domnus Chorado in Italia anno quinto die vigesimo nono mensis madii indictione quartadecima in loco qui dicitur Tamara*, qui antiquus est in Ferrariensi territorio vicus, atque paroecia.

VIII. Apparet hinc profecto Episcoporum ea aetate consuetudo monasteria, & ecclesias, quae episcopatus sui iuris essent, donandi, quo instaurarentur, corrigerenturve in melius, sive ad emphyteusim concedendi maioribus monaste-

riis, atque ditioribus *pro orationibus*, vel *pro victu*, *& sumptu monachorum*, aliqua indicta pensione. Eiusmodi fuere ecclesia s. Petri in *curte Ustulati*, quae castrum, vel oppidum deinde evasit in Ferrariensi ditione, atque monasteria tria Ravennae posita s. Stephani maioris, s. Stephani minoris, & sancti Zachariae a Gebehardo donata, sive potius Pomposiano monasterio confirmata novo hocce diplomate, quod aliud certe praeiverat vel fortasse Gebehardi ipsius, vel alterius e suis decessoribus, in primis autem Arnaldi anno MXVI. in sua Ravennate synodo, de qua alibi diximus. Monasteriorum huiusmodi frequens occurrit mentio in monumentis Pomposiani tabularii.

IX. Antiqua sane est emphyteutica concessio quaedam facta ab Iohanne diacono, & *camerario* sanctae Ravennatis ecclesiae, atque Abbate monasterii sancti Zachariae Martino filio quondam Leonis *qui vocabatur de Russi*, eiusque futurae uxori, filiis, atque nepotibus. Concessit vero *saluciolam* quamdam *pede planam in integrum a murotis cumclausa tegulis ... & portionem de puteo .... in ac civitate Ravenne iuxta basilice sancti Vitalis martiris*: cuius quidem *saluciolae*, unde Italica vox *saletta*, longitudo erat pedum circiter quinquaginta duorum cum semisse, latitudo vero pedes quinquaginta & sex inter suos fines. Annuam pensionem solvere obligat se Martinus, iuratque se conservaturum contractum *per divina omnia misteriam sedemque sanctam apostolicam & vitam sanctorum dominorum nostrorum*, Berengarii nimirum, & Adelberti Regum, sub auri obrizi duarum unciarum poena. Chartam scripsit *Iohannes tabellio civitatis Ravenne*, subscripseruntque cum eo testes, Petrus consul de Anatolio, Iohannes filius Iohannis consulis, & Ursus filius Anastasii Ravennates. Data autem fuit anno pontificatus Iohannis V. Papae primo, *sitque regnante vero domno Berengario excellentissimo Rege & Adelberto .... septimo die vigesimo mensis marcio indictione quintadecima Ravenne*, hoc est anno DCCCCLVII. Huius membranae meminere rerum Camaldulensium scriptores (a), qui nihi-

(a) Annal. Camald. tom. II. pag. 77.

nihilominus a manuscripto tabularii Pomposiani catalogo decepti nomen Willelmi Abbatis pro Iohanne legerunt, ac vigesimum septimum pro die vigesimo martii mensis. Anno eodem idem *domnus Iohannes per Dei misericordiam diaconus & camerarius sancte Ravennatis ecclesie & Abbas monasterii s. Zacharie & sancti Iohannis Baptiste* emphyteutico ipso iure concessit Romano *qui vocatur de Saliano* medium fundum *qui vocatur Sarzano* in Ravennate territorio positum, & in *plebe sancti Thome Apostoli* inter alios fundos *lusirianum*, *arcarlanum*, & *midilianum*, ea lege apposita, ut annua esset pensio solvenda, perducendaque *usque in castrum vestrum qui vocatur Rivassian .... apud locum usque dum carrus domnica venerit*. Fuit haec charta scripta a Dominico tabellione Ravennate anno pontificatus Iohannis V. Papae primo, Berengarii vero, & Adalberti eius filii septimo *die nono mensis aprelis indictione quintadecima Ravenne*. Eam etiam commemorarunt laudati Camaldulenses scriptores (*a*), sed eodem confisi catalogo ipsam non recte ad annum DCCCCLX. retulerunt, quum eam scriptam dixerint anno quinto Iohannis Pontificis, ac tertia indictione. Haud bene pariter *Romanum de Sarciano* edidere, qui *Romanus de saliano* in autographa charta legitur. Addunt autem haec: *Gallae Placidiae neptis Singleida monasterium sancti Zachariae aedificavit, ut ait Agnellus* (*b*), *in loco non longe a sanctae Crucis ecclesia eodem tempore a Galla Placidia constructa, quam iactum sagittae est, sub pontificatu Iohannis primi Angeloptis dicti Ravennatis Archiepiscopi*. Sed & plebis s. Zachariae Ravennae mentio est in charta anni MXXXIV. scripta videlicet anno primo pontificatus Benedicti IX. tempore Chonradi Imperatoris *die septimo mense madii indictione prima* (lege *secunda*) *in loco qui vocatur panigale*. In ea vero coram Benazono, ac Iohanne *filiis quondam Handreas qui vocabatur de panisale* (*c*), & aliis una cum Ferulfo *tabellione civitatis Ravenne* Gerardus de panigale, virga in manus porrecta Dominico de panigale *cioni* suo, nimirum (si recte accipimus)

(*a*) Annal. Camald. tom. II. pag. 77.

(*b*) In vita Iohannis Raven. Archiep.

(*c*) Fortasse *panigale*.

pimus) suo avunculo, unde vox Italica *zio*, hortum ei vendidit *iusta via egiense* situm, & agrum alterum in fundo *panigale*, qui ad monasterium s. Iohannis Evangelistae pertinebat, *in territorio Ravenne plebe sancti Zacharie*, cuius & mentio fit anno MCLVI. VII. idus novembris, anno MCLXVI. VI. idus aprilis anno MCLXXXII. VII. kal. sept. anno MCLXXXII. XVII. kalendas iulias, & anno MCCXIV. kalendis februariis in Pomposianis chartis. Anno vero MCCIV. III. idus ianuarias, & anno MCCXXXIV. XVI. kalendas ianuarii recensetur Ravennae *androna*, scilicet via, *sancti Zachariae*.

X. Quod vero spectat ad monasterium s. Stephani maioris, illud commemorant Rubeus (*a*), ac Fabrius (*b*), cuius & meminit charta Pomposiana anni MCXXIII. V. idus novembris. Quaedam etiam est concessio ad emphyteusim facta medii mansi in *fezata & campo domnico plebe sancti Iohannis in Axiata* a Guidone Pomposiano Abbate nomine Aurelii Abbatis s. Stephani maioris, in cuius ecclesiae claustro scriptae, sive actae fuere tabulae anno *millesimo trigesimo tercio die undecima mensis augusti indictione prima*: in iis monasterii eiusdem s. Stephani *canniva* recensetur. Videsis etiam chartas anni MCLII. XII. kalendas novembris, anni MCLXXXII. VIII. idus iunias, & VIII. kalendas septembris, anni MCLXXXXII. XII. kalendas iulias, atque anni MCCXIV. kalendis februariis. Maxime vero celebris sententia lata fuit anno MCLXXXVIII. III. kalendas maias ab Alexandro Liviensi Episcopo, & lite vertente inter Gherardum Ravennatem Archiepiscopum, & Gualfredum Abbatem Pomposiae, in qua, facta mentione Gebehardiani diplomatis, haec habentur: *Excipiantur tamen de hac confirmatione ecclesia sancti Stephani maioris & ecclesia sancti Barbatiani & sancti Zacharie* (de quibus agemus alias) *atque sancti Stephani qui vocatur iunioris* (de qua mox dicemus) *& monasterium sancte Marie quod vocatur senodochium* (de quo pariter infra:) *ita tamen quod pertinentie & possessiones ille quas prenominate ecclesie tempore precepti Gebeardi Pomposiane ecclesie concesse sunt in hac confirmatione permaneant: excepto*

(*a*) Histor. Ravenn. lib. V. (*b*) Istor. di Ravenna pag. 351.

cepto si quid Archiepiscopus modo habet de ipsis possessionibus vel alius pro eo Ravennati ecclesia. Qua de re Gherardus idem Archiepiscopus die eadem Pomposiano monasterio integram confirmavit Gebehardi donationem, & nominatim ecclesias, ac monasteria praedicta sententiae adhaerens Alexandri eiusdem Liviensis Episcopi. Sed de hac re suo loco. Interea *regionem*, & *gattulum sancti Stephani maioris* recensent tabulae Pomposianae anni MCCXV. III. idus ianuarii, & VIII. kalendas maias, & anni MCCXXIII. V. nonas martias, atque sequentis anni XIX. kalendas ianuarii, in qua postrema coemeterium etiam ipsius ecclesiae memoratur. Itèm chartae anni MCLXXXII. VII. kalendas sept. & anni MCCXXIX. III. idus novembris, in quibus apparet *bonus presbyter ecclesiae sancti Stephanis maioris*; tum anni MCCXXX. XI. kal. iulias, & MCCXXXI. V. idus februarias, & VII. idus decembris, anni demum MCCXXXV. XVII. ac VIII. kalendas octobris.

XI. Ad monasterium vero quod attinet s. Stephani minoris, sive iunioris, Georgius archidiaconus, atque primicerius notariorum Ravennatis ecclesiae, & Abbas monasterii s. Stephani minoris ad emphyteusis titulum dat Constantino diacono ecclesiae eiusdem Ravennae, ac Iohannis de Constantino filio, eiusque successoribus duobus integras *caminatas* duas domus cuiusdam cum puteo in ipsa urbe Ravenna positae *in regione basilice sancti Petri apostoli maioris*, quae iuris erant monasterii eiusdem s. Stephani. Chartam litteris exaravit *Iohannes Dei nuto ex genere consulis & tabellio huius civitatis Ravenne* quam subscripsit Constantinus laudatus cum testibus quatuor, nimirum Romano consule de Posterula, Petro filio Petri Dativi, Teubaldo, ac Guinibaldo filio Martini, & una cum iis notarius ipse Iohannes. Scripta est autem anno pontificatus Benedicti VII. *sexto*, & Augusti Ottonis *undecimo die trigesimo mense madio indictione sexta Ravenne*, hoc est anno DCCCCLXXVIII. quo annus numerabatur undecimus imperii Ottonis II.. indictio etiam sexta, sed annus quartus Benedicti VII. Romani Pontificis. Chartae huius meminerunt

docti

docti rerum Camaldulensium scriptores (a), qui & alteram recensuere anni DCCCCLXX. qua idem Georgius Abbas loca quaedam Petro Archiepiscopo Ravennati donat. De hoc monasterio consulendi etiam sunt laudati Rubeus (b), ac Fabrius (c). Sed caute animadvertendum duo haec s. Stephani tum maioris, tum minoris monasteria confundenda non esse cum ecclesiis aliis sub ipsius s. Stephani titulo in urbe eadem Ravenna sitis, quod vel ab eruditis Camaldulensibus diligenter adnotatum est: revera enim s. Stephani de Contra mentio est in Pomposiano monumento anni MCCXXX. XI. kal. iulias.

XII. Quidnam iis temporibus maiores nostri ea *caminatae* voce intellexerint, inter viros doctos controversia est; de qua re nonnulla Muratorius observavit (d). Nobis videtur, *caminatas* duas, de quibus nostrae Pomposianae tabulae, nihil fuisse aliud, quam duo spatiosa cubicula foco etiam fortasse ornata; dicitur enim in iis: *largistis mihi rem iuris supradicti monasterii idest duabus caminatas in integrum da mansione pede plano in integrum*. Unde vox Itala manet etiamnum *caminata*, sive *camminata*. Scatent quippe saepius Pomposianae tabulae Italicis vocibus, ex quibus linguae Italicae incunabula saeculo XI. imo & praecedenti colligere liceat.

XIII. Inter reliqua a Gebehardo Archiepiscopo Pomposiano monasterio donata *mansum unum integrum* recensetur *positum in fundo qui vocatur dominisillo*. Quid medio aevo fuerit mansum, disserit Muratorius (e): sed adhuc sub iudice lis est. Ea certe aetate *mansum*, *tornaturla*, *tabulae*, *pedes* frequentes mensurae occurrunt in agrorum describenda quantitate. Erat igitur *mansum* determinata quantitas terrae, quam duodecim iugerum dixere nonnulli, hoc est modia totidem, si iugerum, quo usus est Papias, atque cum modio valeret. Sed hoc satis incertum. Amerbachius enim iugerum biscentum dumtaxat ac sexaginta pedibus in sua longitudine contentum

(a) Annal. Camald. tom. II. p.76.
(b) Histor. Ravenn. lib. v.
(c) Istor. di Ravenna pag.351.
(d) Antiq. med. aevi tom. II. pag. 418.
(e) Antich. Estensi cap.1. pag.4.

tentum dixit, in latitudine vero centum nonnisi atque viginti. Ad Baioaricas leges perticas quatuor decimpedes in latitudine, in longitudine quadraginta mansum comprehendebat. Ex quo nobis arguere licet, quam longe diversae inter se iuxta locorum, ac temporum varietatem mensurae essent antiquitus, etsi idem nomen diversis sortirentur in gentibus. Verum non multum difficile erit, proprie *mansum*, eiusque quantitatem determinare, quod tum Ravennae, tum Ferrariae, locisve aliis circumiacentibus erat in usu. Etenim hisce in regionibus metiebantur veteres *mansum* pede communi, qui aliquo in publico pariete, patebat omnibus, exempli gratia Ferrariae in muro episcopatus, unde & *pes episcopatus* Ferrariensis dictus est, illemet, qui nostris etiam temporibus in cathedrali Ferrariensi ecclesia adhuc visitur. *Mansum* itaque eo pede dimensum quadratas perticas continebat quater mille, quarum centum singulae *tornaturiae* erant; si vero centum perticis minor fuerit numerus, *tabulae* vocitabantur, ac denique *pedes*, ubi earum mensurae minores essent, adeout partium huiusmodi quaelibet intelligeretur quadrata, videlicet *pedes* centum *tabula*, sive *pertica* esset, *perticae* centum *tornaturia*, & *tornaturiae* quadraginta, quae quadraginta mille *perticis* acquipararentur, *mansum* constituerent, quod in Ferrariensi ditione maxima erat terrarum mensura, ut etiam Guarinius advertit (a). Sed de hac re alibi nobis erit sermo, ubi de *manso* iterum mentio occurret in chartis codicis Pomposiani subsequentibus, quod proprium esset ditionis eiusdem Ferrariensis.

XIV. Gebehardi Ravennatis Archiepiscopi meminit quoddam iudicatum factum anno *pontificatus domini nostri Iohanni . . . Pape . . . quarto. Imperator domnus Conradus . . . in Italia anno tercio die octavo decimo mensis februario indictione duodecima in vico, qui vocatur arborlongo*, nimirum anno MXXIX., quo tamen annus Iohannis XIX. Romani Pontificis quintus numerandus est. Itaque *dum resideret in iudicio domnus Lanzoni misso, & vasso domini Iebeardo Archiepiscopo*

(a) Storia delle chiese di Ferrara pag. 290.

piscopo sancte Ravennatis ecclesie . . . . & cum eo pariter residebat Albericus, quod nominatur Paganus iudex, & alii plures, *Mauricius tabellio adiutor Martinus presbiter . . . aversus Grecorio, qui vocatur de Lleo de Dominicus de una pecia terre* litem intentavit, & caussa audita, *Albericus quod nominetur Paganus statim locutus fuit aversus prenominato Grecorio*, & contra eum iudicavit sub poena *de denariis Veronensium librarum decem*.

XV. Anno MXXXIV. Gebehardus idem placitum Ravennae habuit, cui cum aliis multis Guido adfuit Pomposianus Abbas. Illud retulit Rubeus (*a*) ad annum tertium Benedicti IX. Romani Pontificis: verum annum secundum legendum censuit Muratorius (*b*). Post placiti initium haec leguntur: *Dum adessent quidem optimi, atque honestissimi, necnon bone opinionis, & laudabilis fame viri, quorum nomina hec sunt, idest domnus Lambertus per Domini misericordiam monasterii sancti Apollinaris, quod vocatur ad Classe, Abbas, & Wido Dei gracia monachus, & dudum monasterii sancte Marie, quod vocatur ad Pomposiam, Abbas, & Hugo comes quondam Hubaldi comitis filius, atque Petrus inclytus dux, & Iohannes dux nobilis, & Theodaldus Deo annuente illustrissimus vicedominus, & me presente Rodulpho Ravennate Christi misericordia tabellione, & aliis &c.* Lambertus non alius certe ab eo, qui Pomposianae Gebehardi donationi subscripsit.

XVI. Inter haec quaedam nonnisi ad nos pervenerunt cessiones in emphyteusim factae a Guidone Abbate, anno nimirum MXXXI. terrarum *in vico, qui vocatur curba, non longe est prope ecclesie vocabule sancte Margarite* ad fluvium *Curbe*, aliarum etiam anno MXXXIII. *in Sezata, & campo domnico plebe sancti Iohannis in Axiata*, & anno MXXXV. vallis cum casali *in loco, qui vocatur Gauro quanta scutere, & laborare potuerit in lato pedes centum de fluvio Gauro*, bonorum quoque plurium anno eodem *in fundo, qui vocatur Gragnano, & in fundo, qui vocatur Laugnana, & in alio qui vocatur de Silbole territorio Adriense plebem sancti Andree Apostoli Chri-*

(*a*) Histor. Raven. lib. v. (*b*) Annal. d'Italia all'ann. 1034.

Christi, qui vocatur Arcuada; anno demum eodem *Petrus presbyter, & monachus per iussionem a domno Guido venerabilis Abbatis sancte Marie, que vocatur a Pomposia* quibusdam concessit bona nonnulla *constituta territorio Ravenne plebe sancti Iohannis, qui vocatur in Axiata*.

XVII. Verum anno sequenti MXXXVI. Sigefredus presbyter Algisiti filius Pomposiano monasterio obtulit, deditque *cortes duas* iuris sui *cum castro, & capellas in eas constitutas cum casis sediminas, & omnibus rebus ad ipsas cortes pertinentibus, quas habere visus sum super fluvio Tanegrum buna ecclesia, que nominatur Flexio alia ubi prope que nominatur Cerro*: quae quidem omnia *ego qui supra Sigefredus presbyter dono, & offero in eodem monasterio a presenti post decessum Berte commetisse filia bone memorie Oberti marchionis, & relicta bone memorie Odelrici quondam Magilfredi marchionis*. Oblatio autem isthaec facta est *pro hanime mee, & pro hanimabus bone memorie Alvici Episcopi Astensis, & supradictorum Oberti, & Olderici quondam Maginfredi marchionis, & Berte commetisse mercedem .... & pro honore sacerdotii mei non mihi liceat ullo tempore nolle quod voluit set quod a me semel factum vel conscriptum est inviolabiliter conservare promitto cum stipulatione subnixa. Hanc enim chartam offersionis paginam Secundi notarii & iudex sacri palatii tradedi & scribere rogavi .... Actum infra bemunitate monasterio sancti Salvatoris, que est constructum foris prope civitate Taurino*. Chartae subscripsit Sigefredus ipse, *Lambertus, & Deudadus, atque Gislandi viventes lege Romana testes* cum Gisulfo, & Andrea itidem testibus, atque postremo laudatus notarius, ac iudex sacri palatii. Facta vero fuit haec donatio anno XIII. Chonradi Imperatoris, sed annum regni eius intellige, VIII. kalendas martias, indictione quinta *in monasterio sancte & beate genitricis virginis Marie sito Pomposia bubi nunc domnus Wido Abbas preordinatus esse videtur*. In ea Sigefredus *ex nacione mea lege vivere Langobardorum* profitetur, quum contra *viventes lege Ronana* tres adduxerimus subscribentes testes. Ostendit id profecto, e Langobardorum gente exortum Sigefredum

 fuis-

fuisse, testes vero Romana, quod clarius in Gisone filio Ildebrandi exprimitur in venditione quadam anni MXXXVII. IX. kalendas februarias facta in Pomposiano monasterio, in qua ait ipse: *professus sum ex nacione mea lege vivere Romana*.

XVIII. Nemo unus inter eruditos ignorat Italiam Gothos sub Thoderico invadentes Romanis sese legibus accommodasse, qnibus omnis tunc regebatur Italia. Verum ab Iustiniano Augusto iis sublatis, & ab ipsius morte Franci, Langobardique Gothorum occupantes loca, proprias observare leges maluerunt, atque instituta, sive ex odio in leges Romanas, sive ex consuetudine, qua ferebantur in proprias. Hinc saepius in antiquis monumentis eorum professio legitur, qui *lege Langobardorum*, viverent, vel *lege Romana*, sive *lege Italica*, *Ripuaria*, aut *Ribuaria*, *Francica*, *Alamannica*, *Bavarica*, *vel Baiuvaria*. Septem enim huiusmodi leges praecipue erant praeter uberrima Caroli magni, ac subsequentium Imperatorum, & Regum capitularia, ad quas ius omne in Italia iis temporibus diceretur, id etiam principibus viris permittentibus, qui iustum, atque opportunum publicae tranquillitati censuere, propria lege, atque consuetudinibus quomodolibet vivere, ac iudicari. Quinimmo & Ludovicus Pius (*a*) privilegium concessit iis, qui ecclesiasticam amplexarentur vitam, quacumque fuissent ex gente progeniti, ut lege viverent Romana: *Omnis ordo ecclesiarum secundum legem Romanam vivat*, *& defendantur res ecclesiasticae*. Et re quidem vera Adalricus, sive Alricus Astensis Episcopus, illemet, qui in laudata Pomposiana donatione memoratur, ac filius Odelrici Maginfredi Segusii marchionis suis in tabulis datis pro monasteriorum quorumdam constructione penes Franciscum Augustinum de ecclesia Salutii Episcopum (*b*), ex quo eas exscripsit Ughellius (*c*), ait: *Honorem sacerdotalem habeo*, *& legem Romanam nunc vivere videor*, *quamvis ex nacione Salicus sum*, & tamen eodem tempore eius frater Odelricus

(*a*) Lege Langobard. I. V. penes Murator. rer. Ital. scriptor. tom. I. parte II.

(*b*) Franc. Agost. chiesa storia cronolog. di Piemonte capp. 20. & 22.

(*c*) Ital. sacr. tom. IV. col. 1033.

ricus *lege vivere Italica* profitetur. Eo nihilominus privilegio non omnes usi sunt, sed a pluribus illud neglectum fuisse multa eorum temporum monumenta ostendunt. Simili etiam modo apud Ughellium eumdem (a) Atto Bergomensis Episcopus anno MLXXII. professus est *ex natione sua lege vivere Langobardorum*. Et Oldericus Episcopus Cremonensis (b) adhuc lege Italica vivere videtur non secus atque Sigulfus Placentinus Episcopus anno DCCCCLXXXVIII (c). Demum & Farfense monasterium conatu omni contendebat regi *capitulis Langobardorum legis, non vero Romanae* (d). Non aliter ergo bene de Pomposia meritus Sigefredus presbyter anno MXXXVI. profitetur vel ipse *ex natione mea lege vivere Langobardorum*. Haec vero professio pernecessaria censebatur in contractibus, aliisque publicis actibus, quo occasio quaelibet, fraudumque, ac doli mali periculum hocce pacto auferretur e medio, ubi notum foret, ad quam legem efformandum esset iudicium, ac forum deberet procedere.

XIX. Hoc anno eodem MXXXVI. quinto nonas iulias legitur nomen Guidonis Abbatis in concessione quadam emphyteutica terrarum in fundis *lorignano*, *punzano*, atque *vicoramerio* facta Martino filio Gorzii ab Alberico Tusco Guidonis ipsius misso *in loco, qui dicitur sablone*. Legitur etiam in charta valde lacera anni sequentis, nimirum *anno pontificatus domni Benedicti Pape sede quinto Conradus Imperatore anno undecimo die sestodecimo mensis madii indictione quinta Ravenne in cupa posita iuxta tribuna basilice sancti Stefani, qui vocatur maioris*. Adstantibus itaque *bonis saviis adque ilustrissimis viris, necnon bite* (e) *hoptime & laudabilis fama eorum* (f) *nomina hec sunt, idest Widone presbiter & monachus, atque Abbas monasterii sancte Marie, que vocatur in Pomposia, Widone presbiter & monachus predicto monasterio, & Baldus nobili viro*, & aliis multis, maxime vero Romano, *qui vocatur Stefanus*, tabel-

(a) Ibid. in Episc. Bergomen. numer. 29. 7. 4. pag. 447.
(b) Ibid. tom. IV. in Episc. Cremonen. num. 40. pag. 592.
(c) Ibidem tom. II. in Episcop. Placent. num. 32. pag. 306.
(d) Chronic. Farfen. apud Murator. rer. Italic. script.
(e) Hoc est *vitae*.
(f) Idest *quorum*.

tabellione, *hapreenderunt Petrus*, *& Raimbertus germani nobili viri filii quondam bone memorie Paulus*, *qui vocabatur de Eclila virgam in manibus illorum*, *& miserunt eam in manu domni Widone umilis presbyter & monachus*, *atque Abbas monasterii sancte Marie*, *que vocatur in Pomposia* : *& in manu supradicto Stefanus filius quondam Teuci tabellio avocatori suo*, cesseruntque iuribus omnibus ad eos pertinentibus quomodolibet in bona plura posita in fundis *cisterna*, *lacuna cava*, *panarivolo*, *poritulo*, & *casoti* in territorio Ravennate *plebe sancti Mercurialis*, *& sancte Marie in aquaductu* sub poena solvenda unciarum trium auri. Legitur denique Guidonis nomen in concessione ad emphyteusin ab eo facta anno eodem MXXXVII. Redulfo, & Atimo, *qui vocatur Martino* filiis Galiverti & Salviae bonorum, quae posita erant in fundis *punzana*, *florignano*, & *roncovenerio*. In hac charta perticae decimpedae mentio est, *quartarii* Ferrariensis, ac ripae Padi.

XX. Verum idibus septembribus anni ipsius Dominicus Abbas Pomposiae in altera simili concessione enuntiatur; quod argumento est, vel absentem e monasterio tum fuisse Guidonem, vel ex more cum Dominico regimen partitum fuisse. Itaque *pontificatus domini Benedicti Porcino anno quinto*, *sitque Imperatore domno . . . Chonrado . . . . anno decimo die quintodecimo mense setember indictione quinta in loco*, *qui vocatur Ribere abto Cumiacho . . . . Dominicus venerabilis presbiter*, *& monachus*, *atque Abbas regule monasterii sancte semperque virginis Mariam*, *que vocatur in Pomposia* Petro de Stadio, eiusque filiis, atque nepotibus terram cum casali concessit *in fundo*, *qui vocatur cornacervina* a Pado maiori *usque in locum corno*, *qui fuit de Romualdo Cumiacclinsis*. Singulare est illud, Benedicto IX. Romano Pontifici *Porcino* cognomentum fuisse. Decimpedae etiam perticae in iis tabulis mentio est, quibus propria manu ipse subscripsit Dominicus Abbas una cum *Lelio monachus*, *qui vocatur de Iustinus Leoniel monachus Petrus item monachus*, & quinque testes, atque Paullus tabellio, qui eas litteris consignavit, quique eosdem testes appellat *utiles*

les per ignorantiam litterarum. Dominicus vero Abbas recepit nomine *Calciarii pulla*, *atque paurones* (a), *& polledra unam .... preter restaurationes, & luminationes, atque incensa at ubtilitatem* (b) *ipsius monasteril nostrum*, iurantque omnes singula observare *per divinam omnia misteria*, *sedemque sanctam apostolicam*, *& vitam sanctorum dominorum nostrorum*. Notarius demum annum Chonradi Imperatoris decimum signavit, sed annus MXXXVII. undecimus erat imperii ipsius, modo revera ad hunc annum membrana haec, uti quidem censemus, pertineat.

XXI. Initio anni ipsius insigne diploma Pomposiano monasterio concesserat Chonradus Imperator, quo nimirum *ob interventum & exaudibiles preces Kadelohi Episcopi, nostrique fidelissimi cancellarii, atque Geboardi Ravenne nostri dilecti Archiepiscopi Widonem venerabilem Abbatem monasterii sancte .... Marie constructi in insula, que vocatur Pomposia, ipsumque monasterium cum eadem insula Pomposie, omnemque eius monasterii pertinentiam sub nostri mundiburdii*, ait Augustus, *& imperialis regiminis defensione gratanter recipimus*. Monasterio deinde confirmat omnia generatim bona ipsius: *quibus generaliter confirmatis*, subdit, *futuras insidiancium occasiones, timentes, specialiter predicto monasterio Pomposie tam ipsam insulam Pomposiam ex integro quam extra eamdem insulam scilicet lacum sanctum. In comitatu vero Comaclense, & Ferrariense, & Gavellense, seu Ravennate, sive Faventino, atque Cornilien-se, & Civiense, Pupiliense autem & Cescenate, necnon Ariminense, Orbino* (c) *vero & Castello Felicitatis, atque Perusino sive quicquid presentaliter in insula Sulti tenere videtur nominatim vero terram, que prenominato monasterio Pomposie ex iudicatu marchionis Ugonis evenit, videlicet soleriam, & cavallariam, ac polixinum, atque in comitatu Ferrariense, & Gavellense firmissima & preceptali corroboracione confirmamus*. Violatores autem soluturos decernit *auri obtimi mille librarum pondus ... medietatem nostre camere, & medietatem predicti coenobii utilitati*. Ad calcem subscribit cancellarius hoc modo; *Rade-*

ber-

(a) Hoc est *pavones*. (b) Idest *ad utilitatem*. (c) Hoc est *Urbino*.

berthus cancellarius vice Herimanni archicancellarii recognovit. Datum XIIII. *kalendas madii anno Dominice incarnationis millesimo* XXXVII. *indictione* V. *anno autem domini Chouradi regni* XIIII. *imperii* XI. *actum Ravenne feliciter amen*. Deest diplomatis huius autographum in Pomposiano archivo, sed antiquum exstat exemplar, ex quo nos illud exscripsimus, saeculo XIII. exaratum a Petro Bono notario, qui fidem eidem diplomati facit hoc pacto: *Et ego Petrus Bonus Dei nutu tabellius de villa Baurie & notarius s. Pomposiane ecclesie itaut vidi in autentico instrumento bene signato nec plus nec minus addens scripsi & complevi*: adiecitque etiam monogrammatis Conradiani typum, ut in autographo erat. De Petro Bono notario, deque notariis Pomposiani monasterii alias nobis erit dicendi locus. Apparet hinc profecto, quam ditissimum eo iam tempore esset monasterium ipsum, quod tot bona possideret in multis, atque longe positis regionibus, quae singula eidem confirmantur a Chonrado Imperatore precibus tum Gebehardi Ravennatis Archiepiscopi, de quo superius diximus, & alia dicemus inferius, tum Kadelohi Episcopi. Turbatae tunc temporis erant res Italicae, multis defectionem molientibus, quibus reparandis malis Chonradus iter Italiam versus arripuerat, & Veronae natale Domini anno praecedenti MXXXVI. celebraverat, peragratisque Lombardiae urbibus, eum Ravennae fuisse XIV. kalendas maias sequentis anni, nostrum Pomposianum diploma declarat, & ipsum comitatum fuisse Kadelohum, sive Cadaloum Episcopum Parmensem, atque Imperatoris cancellarium, qui deinde Pseudopontifex fuit, & Honorius II. dictus, quae res funesti schysmatis materia fuit, ut fortasse alibi adnotabimus. Chonradum optimum Imperatorem, bene de monastico instituto meritum commendat Mabillonius (a), utpote cui & Lintburgense monasterium in Germania suam deberet originem, & plura monasteria privilegiorum confirmationem, & Casinense, & Casauriense, atque Vallisumbrosanum tuitionem, ac libertatem. Sed haec persequi nostri non est insti-

(a) Annal. Bened. tom. IV. lib. 58. §. 1. ad ann. 1039. pag. 429.

inſtituti. Obiit longiori vita dignus Conradus anno ſequenti MXXXVIII. Traiecti in Germania pridie nonas iunii, quum, praecedenti die ſumma cum laetitia peracto ſacro pentecoſtes die, menſae reficiendi cauſſa aſſidens, *vix prolata confeſſionis ſententia*, ut Glaber Rodulphus memoriae prodidit (*a*), ſubito defecerit. Herimannus, ſive Hermannus archicancellarius Colonienſis Archiepiſcopus fuit poſt ſanctum Heribertum, qui anno MXXI. e vita deceſſerat XVI. kalendas auguſti, de quo alibi nos locuti ſumus, ubi de Ottoniano diplomate Pompoſiano monaſterio conceſſo diſſeruimus. Ibidem etiam aliqua diximus de Conradiano privilegio, quod primum nobis eſt ab Ottoniano laudato, quum illud Henrici almi anni MXIV. vere non Pompoſiae datum, ut alii opinati ſunt, ſuo nos loco adnotaverimus.

XXII. Superius animadvertimus, confirmatam a Gebehardo Ravennate Archiepiſcopo eccleſiam s. Petri de Uſtolato Pompoſiano monaſterio. Sed anno MXL. alter de ea contractus Gebehardum inter, & Guidonem Abbatem initus eſt. Ipſe enim Gebehardus, qui dicitur *ſervus ſervorum Dei & divina gratia Archiepiſcopus ſancte catholice Ravennatis eccleſie oblator & commutator exiguus* iterum eamdem *eccleſiam ſancti Petri Apoſtoli .... cum omnibus ſibi pertinentibus in loquo, qui dicitur Oſtolatus* confirmat Pompoſiae, & *ipſam curtem noſtram integram que vocatur Oſtolatus* ſuis circumſcriptam finibus una cum *manſo* uno poſito *prope Ravennam plebem ſancti Stephani qui vocatur in Tegnia*, nimirum *in Teguria*, & cum domibus, quarum altera *iuſta murum civitatis Ravenne in regione ſancti Vitoris martiris prope portam que vocatur vacini*, altera vero *in regione ſancti Michaelis Archangeli qui vocatur aſirgliſco .... ſimiliter fundum unum integrum qui dicitur munterioni poſitum in territorio Pupulienſe*, & alia multa, quae ad Ravennatem eccleſiam olim pertinebant. Recepit vero a Guidone Abbate Gebehardus *per concabium ideſt medietatem portus qui vocatur de Vulana in perpetuum & centum quinquaginta libras denariorum papientium pro predicta curte Uſtulatus quam meus anteceſſor Etribertus*,

(*a*) Lib. v. cap. 4.

bertus, ait Gebehardus, *per hipothecam dedit quibusdam hominibus a quibus predictam pecuniam accepit quibus ego illam nunc reddere debeo idest Guidoni comiti & Ioanni de Alberto clerico eius Ferrarienfibus*.

XXIII. In monialium sancti Thomae Regienfis urbis archivo diploma Wolmari Epifcopi ipfis monialibus datum anno MLXIII. repererat Muratorius (a), in quo mentio eft *decem librarum denariorum papienfium*. Et chartam fimilem vidimus nos, atque retulimus in Borgiano codice, quem commemoravimus alibi. Denariorum iftiufmodi uniufcuiufque librae verum propriumque fenfum determinare dubitavit Muratorius idem, quum iis temporibus in Italia eorum non unum pretium fuiffet propter argyropiorum copiam, quorum primum, atque imperiale certe Ticinenfe erat, five Papienfe. Nihilotamen fecius commune, atque frequentius librae cuiuslibet argenteae pretium decem folidorum erat, & folidi cuiufque ratio denariorum viginti quatuor, five (quod in idem recidit) folidorum viginti, denariorum vero duodecim pro unoquoque folido. Tantumdem fortaffe datae a Guidone Abbate Gebehardo centum quinquaginta librae valebant.

XXIV. Eam donationem factam profitetur Gebehardus *pro remedio anime mee meorumque fucceffiorum & per te in tuo venerabili monafterio in perpetuum fancte Marie que vocatur in Pompofia Guido kariffime pater*, ea lege ut monachorum quilibet, ufque dum Gebehardus viveret, folemniter *miffam* fingulis hebdomadis cantaret, & poft horam quamlibet fortaffe canonicam pfalmum recitaret quadragefimum: *Beatus qui intelligit fuper egenum & pauperem*; fui vero obitus die, & deinde in perpetuum anniverfario ipfius facerdotes omnes in monafterio *miffas* tres celebrarent, qui autem non effent facerdotio infigniti pfalterium ter recitarent: *Quantinus*, ait, *omibus diebus vite mee univerfi fratres qui funt vel qui in poftea fuerint per fingulas ebdomadas miffam unam folempniter pro peccatis meis cantent & expleta fimiliter unaquaque ora falmum unum*

(a) Antiq. med. aevi tom. II. col. 779.

unum idest Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. *In die vero depositionis mee quot ibi presbiteri fuerint omni anno unusquisque pro delictis meis tres missas concinant, & salteria singula qui presbiteralem officium non habent similiter dicant.* Verbis non longe a Gebehardiano diversis expresserat suum diploma Iohannes Ravennas itidem Archiepiscopus anno DCCCLVIII. circiter; quum enim monasterium construxisset sanctae Mariae in Palatiolo missas tres celebrandas praecepit a monachis singulis in eius obitu, & preces alias, inter quas post matutinas horas, atque post horam tertiam psalmum quinquagesimum *Miserere*. Hoc diploma legere est penes Margarinium (a), recentiusque iterum penes rerum Camaldulensium scriptores (b), subscriptosque comperies *suffraganeos* Episcopos Ravennatis ecclesiae, & una cum iis ecclesiae ipsius clerum.

XXV. Praecipit Gebehardus deinde, ut Ravennati ecclesiae, sive procuratoribus eius bisantium unum solvat Pomposianum monasterium, quemadmodum iussum ab eo diximus etiam anno MXXXI. *Et insuper precipimus ut pro predicta plebe una cum curte integra & pro medietate piscarie Volane necnon pro omnibus rebus illis .... pensione omni annualiter in festivitati sancti Apolenaris solvere debeatis nobis nostrisque successoribus vel sancte nostre Ravennatis ecclesie actoribus bizantium unum.* Erat autem bisantius nummus, sive solidus Constantinopolitanus aureus, quem Constantinopolitani Augusti cudebant, cuius etiam pretium parum ab aureo Veneto nummo distabat. Antiquis in monumentis maxime Neapolitani regni, regionumque conterminarum, quae ab Imperatoribus iisdem summo dominatu tenebantur, bisantius passim occurrit, eiusque mentio frequens est in antiquo monasterii Vulturnensis chronico penes Muratorium (c). Nummus ipse *Constantinianus* etiam dicebatur, & aliquando etiam *Constantinatus*: ita enim appellatur in membrana anni MLIII. quam e celeberri-

(a) Bullar. Casinen. tom. II. pag. 37.

(b) Annal. Camald. tom. I. in append. col. 16.

(c) Rer. Italic. scriptor.

mo, & perquam vetusto Cavensis monasterii tabulario idem Muratorius vulgavit (*b*), qui tamen suspicatus est, notarii, sive amanuensis incuria id factum, ut *Constantinatum* scripserit pro *Constantiniano*. Nihilominus vox isthaec *Constantinatus* simili revera modo conscripta legitur multis in antiquis membranis monialium s. Silvestri Ferrariensis urbis, penes quas nobile exstat archivum, atque copiosum, cuius & nos exquisitum vidimus, perfecimusque catalogum diligenti cura, ac studio Mauri Squarzonii digestum in praesentia Abbatis monasterii s. Benedicti Ferrariae. Iam vero bisantiorum usus ad saeculum usque XIV. perduravit, adeout frequentissimus etiam esset is in Italia nummus, scirentque singuli in Tuscia certe, quid tandem illud esset, *bonos habere bisantios*. Nummum hunc reapse aureum fuisse ipse Muratorius ostendit ex vetusta monasterii sanctarum Florae & Lucillae Aretii membrana, quam protulit (*c*). At deinceps *albos* quoque bisantios exstitisse, certum est, proindeque argenteos, quod Du Cangius animadvertit (*d*), qui Romano responderent *scutato*, quum duas aurei nummi partes aequarent, qui *iulios* quindecim olim non superabat.

XXVI. Suum denique diploma concludit Gebehardus eamet ad virginem Mariam precatione, quam ei porrexerat anno MXXXI. Deest profecto in Pomposiano tabulario Gebehardianae donationis huius autographum, sed antiquum exstat eius exemplar saeculi XIII. fine descriptum, quod chronologicis tamen notis omnibus carens ad saeculum XI. certe quidem pertinet, & satis vero similiter ante annum MXXXX. Ad calcem exemplaris dumtaxat legitur Ravennatis Archiepiscopi in hunc modum subscriptio: *Ego Gebeardus Dei gratia Archiepiscopus hoc preceptum fieri mandavi & subscripsi*.

XXVII. Verum non satis Gebehardo fuit, hunc cum Guidone Abbate contractum inire, sed ad sui amoris certius in Pomposiam argumentum, alteram statim donationem solemnem, atque amplissimam fecit, qua omnis e medio auferre-

(*a*) Antiq. med. aevi to. II. col. 790.
(*b*) Ibid. col. 791.
(*c*) Glossar. med. & infim. latinit. ad voc. *bisantium*.

ferretur ambiguitas, quae in praecedentibus fortasse eius diplomatibus occurreret: *modis omnibus previdi constituere*, ait Gebehardus ipse, *atque confirmare anteriora precepta & insuper que in illis releguntur*. Qua de re in synodo Ravennate anno eodem MXXXX. habita pride kalendas maias, cui adfuere *suffraganei* Ravennatis ecclesiae Episcopi una cum Ravennate clero confirmavit iterum Pomposiano monasterio ecclesiam s. Petri de Ustolato cum *curte sua*, & altera *curte monterionis*. Haec sunt verba diplomatis: *Gebehardus servus servorum Dei divina gratia Archiepiscopus sancte catholice Ravennatis ecclesie oblator exiguus .... Igitur ego Gebehardus humilis atque peccator sancte catholice Ravennatis ecclesie Archiepiscopus una cum ordinariis clericis sancte nostre Ravennatis ecclesie necnon cum consensu Episcoporum confratrum meorum in tuo venerabili cenobio beatissime theotocos virginis Marie in quo Guido presbiter atque Abbas preesse videtur*: confirmat nimirum praedictam *ecclesiam sancti Petri Apostoli cum curte sua integra que vocatur Ustulatus & cum omnibus suis pertinentiis*, tum etiam *curtem integram que vocatur monterionis cum fundis & apendicibus suis. Necnon monasteria quorum hec sunt nomina videlicet sancti Stephani qui vocatur maioris & sancti Barbatiani & sancti Zacharie atque sancti Stephani qui vocatur iunioris. Et monasterium sancte Marie quod vocatur scenodochium cum omnibus rebus & pertinentiis suis*: praeterea *omnes cartas enfiteoseos que a nostris clericis eidem monasterio facte sunt*: Denique *mansum unum integrum qui vocatur casale .... constitutum territorio Arriminense plebe sancti Savini .... & omnes res & pertinentias quantascumque habetis vel detinetis per quemcumque modum vel titulum scilicet mantiones terras vineas silvas paludes vel piscarias a nostra ecclesia vel a monasteriis eidem nostre ecclesie subiectis*. Haec autem omnia donat Gebehardus *pro remedio anime mee meorumque successorum quatenus qui ibi sunt vel qui per tempora ibidem ordinati fuerint orationes que in tuo anteriore precepto quod a nobis in tuo prefato monasterio concessum est releguntur adimplere & facere debeatis*. Ravennati ecclesiae persolvendam praescribit a Pomposiano monasterio pensionem, hoc est *in festivitate sancti Apolenaris viginti*

viginti solidos de veneticorum denariis. Minas repetit, atque exsecrationes in violatores, ac postremo preces ad virginem Mariam sibi aliis in diplomatibus consuetas fundit. Hoc diploma datum fuit *anno Deo propicio pontificatus domini Benedicti summi Pontificis & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri sede octavo die trigesimo mensis aprilis per indictionem octavam Ferrarie*. Sed anno MXXXX. pridie kalendas maias annus dumtaxat septimus Benedicti IX. Romani Pontificis numerandus esset, qui ferme decennis electus fuerat XV. kalendas decembris anni MXXXIII. Qua tamen in re observandum est, in Pomposiano archivo quamdam exstare plurium terrarum venditionem in loco, qui vocatur *Panigale*, directi iuris monasteriorum s. Iohannis & s. Zachariae Ravennae urbis factam a Gherardo de Panigale cuidam Dominico, eiusque uxori idibus maiis anno I. Benedicti IX., Conradi Imperatoris tertio, atque indictione prima, videlicet anno MXXXIII. eodem, quo proinde die laudato iam primus incoeperat Benedicti Pontificis annus recenseri. Quapropter nisi ad annum sequentem haec amandetur membrana, anteponendum erit Benedicti pontificatus initium.

XXVIII. Iam vero Muratorius diploma anni MCXIV. edidit (*a*), quod ipsemet exscripserat, quo Otto Ravennas Archiepiscopus Landulpho Episcopo Ferrariensi *massam firminianam* vendidit, & *plebem s. Stephani* mille denariorum veneticorum pretio. Alterum etiam ediderat (*b*), quo Riculphus Abbas monasterii s. Vitalis Ravennae urbis ad emphyteusin dedit anno MLIV. Guiberto Episcopo Mutinensi locum quemdam Ravennae suburbanum sub denariorum duorum veneticorum pensione. Gebchardiana etiam Pomposiae facta donatio iis Muratorianis chartis antiquior denariorum huiusmodi veneticorum solidos viginti commemorat. Verum ante ipsum saeculum X. Venetiarum ducibus ius fuisse nummos cudendi, exploratum est, & omnibus notissimum, remque Muratorius idem ostendit (*c*). Etenim revera Ratherius Veronensis Episcopus,

(*a*) Antiq. med. aevi tom. II. pag. 782.

(*b*) Ibid. pag. 646.

(*c*) Ibid. pag. 644. & seqq.

ſcopus, qui aetate floruit Berengarii II. Italiae Regis, Petro Candiano Venetiarum duci hoc ius confirmavit anno DCCCCL. Colligitur id ex disticho ſub eius imagine poſito:

Multa Berengarius mihi privilegia fecit.
Is quoque monetam cudere poſſe dedit.

Monetas quidem cudiſſe Venetos temporibus ipſis Gothorum contenderunt nonnulli, etſi tantummodo metalli vilioris, freti illis Caſſiodori verbis de Venetorum inſulis loquentis (a): *Moneta illic quodammodo percutitur victualis*. Verum aliter profecto intelligendum Caſſiodorum nos exiſtimamus. Etenim florenti ſuo ex more uſus ſtilo auctor doctiſſimus eo loci, commendanſque ſalinas Venetorum, de quibus haec praefatus fuerat: *Inde vobis fructus omnis enaſcitur, quando in ipſis & quae non facitis, poſſidetis*, ſubdit ex templo: *moneta illic quodammodo percutitur victualis*; quaſi nimirum diceret Caſſiodorus, argyrocopia totidem penes vos ſalinas eſſe, quibus vitae vobis omnia abunde ſuppeditantur neceſſaria, adeo ut ſal vobiſmet monetae loco omnino queat haberi.

XXIX. Diplomati ſuo ſubſcribit Gebehardus ipſe, & eo cum Hugo Parmenſis Epiſcopus, Ivo Placentinus, Sigefredus Regienſis, Adalfredus Bononienſis, Ubertus Saxenas. Iohannes Ficoclenſis Epiſcopi, atque Rolandus gratia Dei ſanctae Ferrarienſis eccleſiae Epiſcopus. Epiſcopos vero excipiunt Deuſdedit Ravennatis eccleſiae diaconus, Lambertus Abbas ſcilicet s. Apollinaris in Claſſe, Bonizo Abbas s. Severi, Giſelbertus archipresbyter eccleſiae Ravennatis, Adam presbyter Ravennas, Ravennus Cardinalis presbyter itidem Ravennas, Vitalis ſubdiaconus & cantor eccleſiae ipſius, DD. videlicet Deuſdedit (ut quidem nos accipimus) Abbas s. Iohannis evangeliſtae, & tandem Bonizo s. Mariae in Coſmedin Abbas.

XXX. E tabulario noſtro Pompoſiano chartam hanc Gebehardianam edidere doctiſſimi Mittarellius, & Coſtadonius (b): variantes tamen lectiones non paucas in autogra-pho

(a) Lib. XII. epiſt.24. (b) Annal. Camald. tom. II. in append. col.77.

pho nos competimus, quas restitutas ad exempli formam habes in nostro diplomatico codice.

XXXI. Sancti Zachariae, s. Stephani maioris, atque iunioris monasteria superius commemoravimus confirmata Pomposiae a Gebchardo. Sed praeter haec postremo suo diplomate alia monasteria dono dedit, nimirum sanctorum Iohannis & Barbatiani, atque s. Matiae imperialis in xenodochio Ravennae posita.

XXXII. Omnium tabularii Pomposiani antiquissima membrana est ea, quae ad sanctorum Iohannis & Barbatiani monasterium pertinet, qua concessio in emphyteusim continetur ab Honesto subdiacono Ravennatis ecclesiae, & Abbate monasterii ipsius facta anno DCCCCXXXII. Hugoni, & Bertae *clarissimae feminae* iugalibus, eorumque filiis, atque nepotibus, quibus videlicet ille concessit bona quaedam *in fundo qui vocatur monesteriolo .... infra plebem sancte Marie in Tiveriaci territorio Cornelienfi*. Tiveriacum, sive Tiberiacum in praesentia nobile oppidum est, cui nomen *Bagnacallo*. Chartam exscripsit *Petrus tabellio civitatis Ravenne* coram tribus testibus *anno .... pontificatus domni Iohannis .... secundo regnante Ugone die octavo decimo mensis aprilis indictione sexta*. Pontifex electus fuerat Iohannes XI. circa idus martias anni DCCCCXXXI., sed anno consequenti non sextam, bene vero quintam indictionem signare debuisset notarius. Membranae huius ex tabulario eodem meminere rerum Camaldulensium scriptores (*a*), a quibus tamen pro octavo decimo die aprilis decimus octavus octobris lectus est, tum etiam *monasterio* pro *monesteriolo*, & pro *Onesto Onexius*. Iam vero Honestus ipse *filius quondam Iohannis Dativus & pater eius & Abbas monasterii sanctorum Iohannis & Barbaciani* concessit ad emphyteusim *Isenardo qui vocatur Bonezo filius quondam Iohannis seu filiis & nepotibus* bona posita *in fundo qui vocatur monte fraprietorum castri qui vocatur Tiberiacis*, quae iuris erant monasterii praedicti sancti Iohannis & Barbatiani, iuratque Isenardus pactiones

(*a*) Annal. Camald. tom. II. pag. 76.

nes initas servare, dato iuramento *per divinorum vitam sanctorum dominorum nostrorum*. Eae vero initae sunt *anno .... pontificatus domini nostri Agapiti quinto sitque regnante Berengarius Res* (*a*) *anno secundo die quintodecimo mense octuber indictione undecima in territorio Cornelienss plebe sancte Marie castro qui vocatur Tiberiacis in loco qui vocatur puozo*. Ad pontificatum assumptus fuerat Agapitus II. post idus iunias anni DCCCCXLVI. Berengarius vero una cum Adalberto filio Rex nonnisi post diem XVIII. kalendas ianuarias anni DCCCCLI. mortuo Lothario Rege. Haec igitur membrana ad annum spectat DCCCCLIII. quo mense octobris annus alter erat Berengarii Regis, indictio XI. prorogata, sed Agapiti Pontificis annus octavus. Eam autem litteris exaravit *Dominicus tabellio de civitate Ravenne*, ipseque subscripsit, & Isenardus, atque testes, Gisulphus filius Ragimbaldi consulis, Adelbertus consul, & Iohannes itidem consul. Praeterea idem *Honestus reverentissimus subdiaconus sancte Ravennatis ecclesie & Abbas monasterii s. Iohannis qui & Barbaciani vocatur una per consensum cunctis deservientibus eiusdem monasterii* emphyteutico iure concessit Benedicto, *qui vocatur Baroaldo*, eiusque filiis, atque nepotibus domum quamdam cum omnibus ad eam pertinentibus sitam *in civitate Ravenne in regionem basilice sancti Vitalis martiris*, uti constat ex publicis litteris scriptis a laudato Dominico Ravennate tabellione anno Iohannis Papae primo, *sitque regnante vero domnus Berengarius & Adelbertus eius filius gratia Dei Reges anno regni eorum septimo die quintodecimo mense iunius indictione quintadecima Ravenne*, hoc est, ut optime indicant chronologicae huiusmodi notae, anno DCCCCLVII. qui primus fuit pontificatus Iohannis XII. Chartae subscripsit ipse *Benedictus qui vocatur Beroaldo*, & Petrus magister militum, Andreas itidem magister militum, Dominicus filius *quondam Bonio Calciarii* testes, & una Dominicus idem tabellio. Eamdem laudarunt etiam docti idem Camaldulenses historici (*b*).

XXXIII. Honesto autem sive statim, sive deinceps Paullus filius Paulli ducis de Traversaria fuit suffectus, quod antiquae osten-

(*a*) Hoc est *Rex*. (*b*) Annal. Camald. tom. II. pag. 77.

ostendunt membranae duae Pamposiani tabularii, quarum altera ad annum DCCCCLXXXIII., altera vero ad annum DCCCCLXXXVIII. pertinet. Prima itaque scripta est anno Benedicti VII. Romani Pontificis undecimo, sed corrigendum nono, Ottonis II. Augusti sextodecimo, indictione undecima *die septimo mense madio Ravenne* emphyteusim exhibet factam *a Paulo gratia Dei supdiacono sancte Ravennatis ecclesie & Abbate monasterii sancti Iohannis qui & Barbaciani vocatur filio Paulus dux qui vocatur de Traversaria* Mercurio filio Romualdi, eiusque uxori Columbae, & filiis eorum de bonis quibusdam constitutis *territorio Faventino plebe sancte Marie que vocatur in curilina*, scripsitque chartam Petrus tabellio Ravennas. Eam laudati scriptores Camaldulenses laudarunt (*a*). Eidem Mercurio Romualdi filio datam emphyteusim alteram reperit Amadesius in Ravennatis ecclesiae tabulario contentam membrana, quae ad annum ipsum DCCCCLXXXIII. amandanda est. Alia vero Pomposiani archivi scripta fuit anno Iohannis Papae tertio *Imperatore nondum abemus Otto secundo Imperatore defuncto nullo in Italia Imperatore die vigesimo mense madio indictione prima Ravenne*. Sed anno DCCCCLXXXVIII., ad quem pertinet membrana, mense maio annus enumerabatur Iohannis XV. quartus. Hoc igitur anno *domnus Paulus qui vocatur subdiaconus per domini misericordiam sancte Ravennais ecclesie & Abbas monasterii sancti Iohannis qui & Barbaciani vocatur* concessit in emphyteusim *Bruchardo qui vocatur Buca & Petro germano suo filii quondam sancte memorie Petrus qui vocabatur de Gregorio qui vocatis estis ipsius civitatis Ferrarie .... unum fundum principalis in integrum qui vocatur tricenta .... sito territorio Ferrariense subto sicariole plebem sancte Marie qui vocatur in trenta*, hoc est, ut opinamur, *in tricenta*, cum suis finibus *de iure ipsius monasterii sancti Iohannis qui vocatur Barbaciani*, praestito iuramento a Bruchardo, & Petro fratribus *per divina omnia misteria sedemque sanctam apostolicam & vitam sanctorum dominorum nostrorum*; de qua iuramenti formula alias nos dixisse meminimus. Tabulas exscripsit *Iohannes tabellio huius civitatis Fer-*

(*a*) Annal Camald. tom. II. pag. 77.

Ferrarie, easque subscripsere Iohannes Dativus, Tribunus filius Dedit, nempe Deusdedit, consulis, Gerardus filius Dominici *negociatoris*, & alii.

XXXIV. Praeterea in charta Pomposiana anni MCXX. VIII. kalendas iunias eadem sancti Barbaciani ecclesia memoratur, & anno MCLXXXVIII. III. kalendas maias ex sententia per compromissum facta ab Alexandro Liviensi Episcopo in caussa, quae Gherardum inter Ravennae Archiepiscopum agebatur, & Gualfredum Pomposianum Abbatem, in integrum restituto Gebehardi diplomate ab ipso Gherardo, monasterio Pomposiae confirmantur nominatim ecclesia, atque monasterium s. Barbatiani. Anno vero MCLXXXXVI. XIII. kalendas iulias, ac tandem anno MCCXXXI. XIII. kalendas novembris *regio sancti Barbatiani* Ravennae memoratur.

XXXV. Sed & alterum, quod ex Gebehardiana donatione Pomposiano monasterio accepit, monasterium est s. Mariae in xenodochio Ravennae, de quo monumenta haud pauca chartarum in Pomposiano tabulario servantur, quarum vetustissima est anni DCCCCXXXIX. anno nimirum Stephani VIII. Romani Pontificis primo, *& domno Ugone Regis anno quartodecimo & domno Lotharius item Regis eius filius anno decimo die quarto mensis octuber indictione terciadecima Ravenne*. In ea *domnus Paulus per Domini misericordiam vinirabilis Episcopus sancte Liviensis ecclesie, & Abba monasterii sancte Dei genitricis virginis Marie qui est fundata in superiore domi que vocatur imperialis & xenodochio una cum consensum cuntis deservientibus eiusdem monasterii* concessit *Cesario qui vocatur de Curulo*, eiusque filiis, atque nepotibus *livellario nomine* bona nonnulla *iuris supradicti monasterii nostri, & xenodochii imperialis*, quae fuerant *de Leo qui vocabatur Pitulo de Ferraria & que nos modo ad manibus nostris in domnicata tenere videmus qui est posita in fundo salepta qui vocatur castelana .... ab uno latere curulo percorentem & ab alio latere Saletta qui vocatur Gundoni tertio latere media fossa que vocatur gradicaria percorentem atque a quarto latere massa que vocatur ruvina .... territorio Ferrariense plebe sancti Georgii qui vocatur in tamara*. Datae fuere hae publicae litte-

litterae a Petro tabellione & *curiali* urbis Ravennae, quibus subscribit unus *Paulus Dei omnipotentis misericordia humilis Episcopus sancte Liviensis ecclesie & Abbas monasterii sancte Marie xenodochi imperialis in hoc libello subscripsi*. Inter Livienses Episcopos Paullum omisit Ughellius, qui ea propter supplendus est, quod observarunt etiam docti annalium Camaldulensium scriptores (*a*), Pomposianum hocce monumentum commemorantes, adeo tamen ut Caesarium emphyteutam falso *Petrianum* dixerint, & *castelana* in *curtelana* mutaverint. Membranam hanc recenset etiam ex historicis iisdem Zirardinius (*b*) de xenodochiis Ravennae pertractans.

XXXVI. Verum anno DCCCCLXXII. Abbas occurrit monasterii sanctae Mariae in xenodochio *Sergius per Domini misericordiam presbiter sancte Ravennatis ecclesie & Abbas monasterii sancte Marie qui vocatur a senodochio qui est fundata iusta porta que vocatur sancti Laurencii*. Ipse autem *una per consensum & auctoritatem domnus Honestus sanctissimo & coangelico Archiepiscopus sancte Ravennatis ecclesie* Urso publico iudici civitatis Ferrariensis, & filiis eius, atque nepotibus emphyteutico iure dedit bona monasterii s. Mariae in xenodochio, *idest fundum in integrum qui vocatur corneto cum omnibus a se pertinentibus exscripto at ecclesiam cui vocabulum est sancti Petri .... qui est fundata in ipso fundo corneto qui antea ordinatam abetis in Bernardo diacono sancte Ferrariensis ecclesie filio meo .... territorio Ferrariensis plebe sancti Stephani qui vocatur in villa Marciana in salto .... ab uno latere medio gurgo de vitello, qui est iuxta latere fundo launiano & ab alio latere ruvereto qui vocatur pilara .... tercio latere fundo griniano, quarto latere fossa in integrum que est iuxta fundum qui vocatur tamara*. Ursus observare singula in contractu contenta promittit, & iurat *per Deum omnipotentem sedemque sanctam apostolicam & vitam sanctorum dominorum nostrorum*, mutuo etiam inter se poena sancita auri obrizi unciarum duarum. Chartam litteris consignavit Dominicus Ravennas tabellio, adhibitis tribus testibus, qui subscripsere, Petro nimirum, *qui vocatur Teucio negociatore*, Iohanne

(*a*) Annal. Camald. to. II. pag. 22. (*b*) Antichi edifizi di Ravenna p. 212.

hanne filio Vitalis *negociatore*, & Leone filio Petri *negociatore*. Data est autem anno *domni Iohannis Pape septimo sitque imperante domno .... Ottoni .... Imperatore anno regni pietatis eius in Italia vero anno undecimo & domnus Otone .... Imperatore eius filio anno quinto die undecimo mense september indictione quintadecima Ravenne*, videlicet anno DCCCCLXXII. ut perbene notae innuunt chronologicae: sed tamen fortasse III. idus septembris, quo charta scripta dicitur, nondum ad notarii notitiam Iohannis XIII. Pontificis mors pervenerat, quae revera ante quinque dumtaxat dies contigerat, scilicet VIII. idus mensis eiusdem. Tum Camaldulenses historici (*a*), tum post eos Zirardinius (*b*) huius membranae meminere.

XXXVII. Sergio suffectum in ipsa abbatia habemus Gerardum notarium Ravennatis ecclesiae anno DCCCCLXXVI. Anno enim Benedicti VII. Romani Pontificis *quinto* (ut in membrana legitur pro *secundo*,) Imperatoris Ottonis II. decimo *die quintodecimo mense nevember indictione quinta Ravenne .... domnus Gerardus clericus & notarius sancte Ravennatis ecclesie & Abbas venerabilis monasterii sancte .... Marie que vocatur e xenodochio* (*c*) *una per consensum domni Gerardus ex genere ducis genitoris* sui concessit in emphyteusin Iohanni, & Barutto *qui vocatur Agiprando*, aliisque *fundum bunum qui vocatur granario* (*d*) ... *territorio Adriensi plebe sancti Stephani in villa Marciana .... ab uno latere qui decurrit in laconas usque ad fossa que vocatur buso vetere & hab alio latere fossa corrente inter cenosa & pradale & ha tercio latere cornito atque a quarto latere taxeni*. Sergius tabellio chartam exaravit, subscripserunt-

(*a*) Loc. cit.

(*b*) Loc. cit.

(*c*) An *exenodochio* legendum sit, controvertunt eruditi. Ita profecto Zirardinius (loco laudato pag.215.), minime vero *& xenodochii*, quemadmodum visum est Camaldulensibus (loco laudato:) saepius enim ita in membranis antiquis scriptum reperiri, ipse Zirardinius testis est, prosertque chartam anni DCCLXXXVII. apud Muratorium (antiquit. med. aevi to. III. pag.588.); & in legibus Pipini c.12. apud Muratorium eumdem (rer. Ital. script. tom. I. par.2. pag.120.), ubi vulgo *xenodochiis* legitur, codex Mutinensis ecclesiae *exenodochiis* exhibet. Nihilominus potius dividendae voces videntur, legendumque censemus *e xenodochio*.

(*d*) Hoc est *gragnano*.

runtque emphyteutae singuli. Anno etiam tertio Iohannis XV. Pontificis, indictione prima, nempe anno DCCCCLXXXVII. sive consequenti *Gerardus clericus notarius sancte Ravennatis ecclesie & Abbas monasterii sancte Marie que vocatur a senodochio qui est situs in civitate Ravenne prope non longe porta que vocatur sancti Laurencii* in emphyteusis titulum dedit Bernardo diacono Ferrariensis ecclesiae filio quondam Ursi iudicis Ferrariensis, cuius supra meminimus, eiusque fratribus, ac genero ipsius Everardo consuli *capellam cui vocabulum est sancti Petri ... & fundum unum principale in integrum qui vocatur cornito .... territorio Ferrariense plebe sancti Stephani qui vocatur in villa Marciana in salta* cum iisdem finibus, quos ex charta anni DCCCCLXXII. superius recensuimus. *Petrus Dei nutu ex genere consulum* tabellio Ravennas tabulas scripsit, quibus subscripsere Bernardus ipse diaconus, & Everardus consul cum fratribus suis, itemque *Petrus filius quondam Pauli qui vocabatur de Traversaria*, Constantinus Ravennas tabellio, atque Gregorius filius Dominici *qui vocatur Baldo*. Concessiones aliae huiusmodi emphyteuticae exstant in Pomposiano archivo, ex quo eas exscripsimus in nostro diplomatico codice, factae ab eodem Gerardo, anno videlicet MIV. vel potius MV. in fundo *gragnano*, in qua ipse dicitur *Gairardus venerabilis Abbas* monasterii sanctae Mariae in xenodochio filius Gairardi ducis Faraldi, *qui manere visi estis in civitatis Ravenna*; in altera vero membrana anni eiusdem MV. vel sequentis *domnus Gerardus clericus & notarius sancte Ravennatis becclesie & Abbas monasterii sancte .... Marie qui vocatur a senodochio*; in alia anni MVI. sive consequentis *domnus Giraldus clericus & notarius*; in alia anni MVII. vel MVIII. *domnus Gariardus clericus & Abbas*; in alia autem anni MVIII. *domnus Gerardus venerabilis clericus & Abbas .... filius Gerardi ducis quondam Farialdi filii abitantis in civitate Ravenne*. Reliquae emphyteuticae concessiones spectant ad annos MXIII. MXIV. MXV. MXVIII. MXIX. & MXX. easque etiam comperies in nostro diplomatico codice, in quibus scilicet perpetuum est nomen Gerardi Abbatis monasterii ipsius. Earum nonnullas laudarunt Camaldulenses

lenses historici (*a*), qui tamen anno MI. nescio quam membranam innuunt, quae nomen praeseferat *Gaiardi* Abbatis, non secus atque alteram anni MIV. quae nihilominus postrema nomen exhibet *Gairardi*, qui non alter est a *Gerardo*, qui in aliis habetur chartis, quem etiam ipsummet censeas cum *Ariatdo* clerico, atque Abbate, quem in tabularii Pomposiani membranis ad annum DCCCCLXXXXVIII. docti perlegerant homines. Demum & nomen *Federici* notarii ecclesiae Ravennatis, & Abbatis s. Mariae in xenodochio invexere in chartam anni MVI., in qua tamen perspicue *Giraldi* nomen apparet, & legitur; adeout Gerardus Abbas monasterii illius ab anno DCCCCLXXVI. ad MXX. in Pomposianis monumentis perpetuum occurrat. Et Zirardinius (*b*) chartam recenset saeculi XI. ex archiepiscopali Ravennae chartophylacio (*c*), in qua legitur: *Gerardus clericus & notarius sancte Ravennatis ecclesie & Abbas monasterii sancte Marie que vocatur in xenodochio*. Hinc explodendi sunt reliqui, quos Camaldulenses induxere, Gaiardus, Federicus, atque Ariardus. Exstat in eodem Pomposiano tabulario sententia ex compromisso lata ab Alexandro Liviensi Episcopo, de qua superius diximus, anno videlicet MCLXXXVIII. III. kalendas maias una cum novissimo Gebehardi Ravennatis Archiepiscopi diplomate pro Pomposiano monasterio, cui singula confirmantur, quae in Gebehardi donatione continentur, inter quae monasterium ipsum sanctae Mariae in xenodochio, quod etiam monasterio sancti Severi Ravennae collatum diploma exhibet Conradi Regis anno MXXIX. (*d*).

XXXVIII. Haec quidem occasione celeberrimae Gebehardianae donationis factae monasterio Pomposiae anno MXL. Iam vero reliquum hic est, ut pauca de Gebehardo ipso tam bene de Pomposia eadem merito aliquantisper agamus. Duas ad eum epistolas dedit Petrus Damianus (*e*). In patriam Damianum revocaverat Archiepiscopus: *praecepisti mihi, dilectissime*

(*a*) Annal. Camald. tom. II. p.22.
(*b*) Loco laud. pag.214.
(*c*) Cap. S. F. n.1996.
(*d*) Annal. Camald. tom. II. pag. 22. & in append. col.19.
(*e*) Lib. III. epist.2. & 3.

ctissime pater, *& domine*, *& praecipiendo mandasti*, *ut ad te venirem*, ait ipse, qui Ravennae notissimus erat, ubi & natale solum sortitus fuerat, sed recens maxime notissimus Gebhardo in Pomposiano monasterio, in quo sapientiae, ac sanctitatae biennio ante eluxerat. Verum sese excusat Damianus, eo quia adhuc monachorum suae commissorum curae, atque sollicitudini districtus necessitatibus non paruerit. Fuit quippe Damianus post suum e Pomposiano monasterio discessum *prior* monasterii fontis Avellanae. Quapropter circa annum MXLI. fuit haec scripta epistola. Subdit igitur Damianus ipse: *Sed ego pauperculum locum ad regendum suscipiens, qui prius per memet ipsum solummodo pauper extiti, nunc per tot pauper effectus sum, quot regendos accepi. Perpendo igitur & quale sit plurimos regere, & praebendae necessitatis stipendia non habere. Quapropter dum fratrum necessitati consului, ad vos facile venire non potui; verumtamen dum & hoc ipsum studiose pertracto, quodammodo sacrilegium deputo, si sanctitati tuae parere qualibet occasione postpono. Quis enim illi tuto inobediens fiam, quem Deo sanctis operibus obedire non dubitat? Tibi enim, cui, Deo auctore, praesides, sedes Ravennatica, tibi omnes in Christo grates sancta reddit ecclesia; nimirum qui eo tempore quo simoniacus draco miserabilium negotiatorum brachia perplexis concupiscentiae spiris virus infundit; tu solus pene ex omnibus invictus Christi miles incolumis permanens, Petri iaculo nequissimae bestiae guttur infigis, & ecclesiam tuam mundam ab omni eius pestifera contagione custodis: & quod pastorum, immo latronum culpa magistri sedes amisit, nobilis alumni cathedra inviolata servavit*, nimirum Apollinaris martyris, qui Petri discipulus habitus est primus Ravennatis ecclesiae Episcopus. *Sed inter haec omnia*, subdit, *vestrae sanctitatis studia illud mihi multo est carius, quod saluti monachorum pastoralis oculus vester invigilat, & occulta diu vulnera in lucem producere, & disciplinae assurgio secare non cessat*. Innuit hoc loci Damianus primum Romanam ecclesiam simoniace occupatam a Benedicto IX. decenni anno MXXXIII. xv. kalendas decembris non secus atque ecclesias alias ab aliis invasas, atque simoniaca lue infe-

infectas; deinde etiam Gebchardi benevolentiam, & beneficentiam in monachos commendat, maxime in Pomposianos, quos tam magnifice dotaverat. Post haec speciem praeseferens hominis fidei, pietatis, ac religionis pleni Gebehardum alloquens ipsummet persequitur: *Eia miles Christi fortiter te in vires collige, & circumducto prudentiae tuae oculo contra cunctas diaboli machinas viriliter praeliare. Avaritiam iugula, superbiam calca, lapsos erige, vacillantibus sanctae exhortationis dexteram praebe, quatenus & temetipsum sanctarum virtutum scuto custodias, & alios ab omni antiqui hostis impugnatione defendas*. Concludit demum epistolam: *Obsecro autem te, dilectissime, si cum tua licentia potest fieri, non me hoc tempore inquietari permittas; sin autem, quidquid volueris, cum omni auctoritate praecipias*. Id autem revera Damiano praecepisse Gebehardum colligitur fere ex eo, quod eremum deseruisse, & Ravennae aliquantulum commoratum fuisse, ipse indicat Damianus scribens ad G. thesaurarium Ravennatis ecclesiae (*a*).

XXXIX. Altera vero epistola dolorem suum exprimit propter necessariam absentiam, qua in re testem appellat & conscientiam ipsam, & propriam linguam, quae saepissime de hoc quereretur: *Dilectissimi mihi, pater, & domine*, ait, *quo circa te desiderio ferveam, quae tuae dilectionis flamma meum pectus exurat, testis est lingua, quae tam crebro te abesse conqueritur; testis est conscientia, quae serenissimam angelici tui vultus speciem tam perspicue contemplatur: in illo quippe pectoris receptaculo non ubi pater, aut mater, sed ubi ipse sum, te alterum reconditum gero. Quapropter humiliter peto, ut mihi mutui amoris vicem redhibeas, & gratia, quae simplex egreditur, ad me duplicata recurrat. Hoc autem mihi persuadere facile poterunt, qui ad vos de nostris partibus venientes aliquid negotium in praesentia sanctissimi apostolici domini mei exercere contendunt*. Hinc apparet, nisi nostra nos fallat opinio, hanc ad Gebehardum scriptam fuisse epistolam, quum ipse Romae versaretur, & maximi fieret a Romano Pontifice Benedicto

(*a*) Lib. v. epist. 12.

cto IX. cuius & a consiliis esset, ut inferius aperte ait Damianus. Archiepiscopum enim exhortans, ut in reprobos Episcopos Fanensem, ac Pisaurensem maximis agat viribus, quo utrique ecclesiae pax reddatur, haec addit: *Talem te ergo, carissime pater, in causa reproborum Episcoporum Fanensis, & Pensauriensis exhibe, ut te in veritate comperiam Dei iudicium pertimescere, contra ministros diaboli viriliter decertare, arida diabolicae plantationis arbusta convellere, ecclesiam Christi ad lumen velle de tenebris revocare*. Quam maxime animadvertenda est, quam affert, caussa, & multum Gebehardo honorifica, atque gloriosa; inquit enim: *Unum autem nolo te lateat, qui si infames illi, & criminosi in Episcopatus arce perstiterint, non modicum, splendidissime domine, Papae opinio laborabit; & tu, qui consiliarius eius es, & tanta omnigenae eruditionis sapientia pelles, naevum proculdubio reprehensionis incurres*. Ecce ergo tam certo Damiani testimonio quantae pietatis, prudentiae, atque doctrinae Gebehardus fuerit, cui denique Damianus ipse in epistola sua Abbatem Classensem, Lambertum nimirum, quemadmodum historici Camaldulenses opinantur (*a*), commendat his verbis: *Rogo autem, & humiliter obsecro, ut charissimum patrem meum Abbatem Classensem in mea persona suscipias, & quidquid illi beneficii, quidquid caritatis impenderis, mihi proprie te exhibere cognoscas*. Altera haec Damiani epistola scripta est anno circiter MXLII., sive potius sequenti.

XL. Porro Gebehardus, qui tantis Pomposianum monasterium cumulaverat beneficiis in suae dilectionis argumentum praecipue erga Guidonem Abbatem, saepius Ravenna discedere consuescebat, ac Pomposiam petere, ubi diu se ab humanarum rerum curis, ac sollicitudinibus omnino reciperet: *Eumdem quoque locum*, verba sunt Mabillonii de Pomposiano monasterio loquentis (*b*), *subinde frequentabat Gebehardus Archiepiscopus Ravennas*; ibique dum versaretur ipse, satis est verosimile, in monachorum mores eum congruisse, atque

(*a*) Annal.Camald.tom.II.p.88. (*b*) Annal.Bened.tom.IV.lib.58.§.42.ad ann. 1042. pag.449.

atque monasticam exercuisse vitam, quod certe primum praestiterat, ubi ignotus Romani Pontificis iussis obtemperaturus Pomposiam adierat. Agnelli continuator in Archiepiscoporum Ravennatum vitis de Gebehardo agens, qui Archiepiscopus Ravennas fuit ab anno MXXVI. Conradi Imperatoris temporibus, cui ipsius electio ab *suffraganeis* Episcopis, a clero, populoque Ravennate subscripta porrecta fuerat, inter reliqua praeclare a Gebehardo gesta vix recenset, *quod multum ampliavit monasterium Pomposianum, ut habetur in chronicis suis*; sed de eius domicilio in monasterio eodem verbum ne unum quidem addit. Contra Rubeus haec scribit (*a*): *Gebehardus Ravennae Archiepiscopus cum multa Pomposiano monasterio bona pie largitus esset, ut ex documentis originalibus adhuc asservatis in archivo Pomposiano Ferrariensi sancti Benedicti, Archiepiscopatu dimisso, in monasterio Pomposiano se recepit*. Illud certum est, Episcopos ex eorum tempore perquam frequenti consuetudine ecclesias suas, atque dioeceses dimisisse, & episcopales infulas monastico cum cucullo commutasse, monachorum solitudinem amplexatos, & vitam. Ab Iohanne Comaclensi Episcopo id factum nos vidimus alibi, & sexcenta huiusmodi suppeditat exempla historia illius aetatis tum ecclesiastica, tum monastica, Cluniacensis in primis coenobii, in quo anno circiter millesimo sub Odilonis Abbatis regimine Episcopi non pauci, episcopatu relicto, coenobiticam fuerant obedientiam professi. Idem in Pomposiano monasterio praestitisse Gebehardum, nobis coniectandi est locus non solum Rubei testimonio innixi, sed etiam ex eo potissimum quod comperimus de Gebehardo factum a morte ipsius. Etenim extra omne dubium eo in monasterio sepultus ipse Gebehardus fuit, & quidem eodem in monachorum tumulo, qui ex antiquo more, nondum alicubi nostra obsoleto aetate, in loco erat, qui *capitulum* vulgo vocitatur: *Obiit*, subdit laudatus continuator, *anno Domini* MXLIV. *qui iacet in monasterio sanctae Mariae de Pomposia in Pado beteri dioecesis Comaclensis in capitulo fratrum*

Zz 2 *sub*

(*a*) Histor. Ravenn. lib. v.

sub lapide marmoreo opere musaico impressis his verbis, videlicet:

Pontificis maximi corpus iacet hic Gebehardi,
Per quem sancta domus crevit, & iste locus.
Plurima donavit, quae tali lege legavit:
Quae patitur Iudas, raptor & ipse luat.
Christo funde preces, lector, dic miserere.
Obiit anno Domini MXLIV.

Epitaphium hoc edidere etiam Rubeus (a), Pucinellius (b), Ughellius (c), Ferrius (d), aliique, sed non satis integre, postremo autem castigatius rerum Camaldulensium scriptores (e). Verum quum iniuria temporum lapidis characteres vix, aut ne vix quidem legi amplius possent anno MDCXXX. Casinates monachi coenobii Pomposiani sancti Benedicti Ferrariae tantorum beneficiorum memores in grati animi argumentum erga Gebehardum, eius corpore in Pomposiae ecclesiam translato, refectoque lapide sepulcrali, hanc inscriptionem posuere, restitueruntque antiquam hoc modo, quo nostris etiam temporibus legitur:

D. O. M.

(a) Histor. Ravenn. lib. v.
(b) Chon. monaster. sancti Petri in Glassiate.
(c) Ital. sacr. tom. II. in Archiep. Ravenn. num. 68. in Gebehardo pag. 360.
(d) Istoria di Comacchio cap. 33.
(e) Annal. Camald. tom. II. pag. 93.

D. O. M.

GEBEARDO

RAVEÑE ANCHIEPISCOPO S^MO

CVIVS CORP. IN CAPIT.^LO HVI. MONAST.^II TVMVLAT.

CV̄ ℘ AÑOS DLXXVI. QVIEVISCET ET INFERIV^S SCVLPTA

CARMINA SV℘ SEPVLCRV̄ O℘E MVSAICo DISTINCTA

VIX ℓLEGI TEMPORVM INIVRIA POSSENT

NE TANTI VIRI MEMORIA AC DE PŌPOSIANIS

MONACHIS BENEMERITI IM̄ERITO DEPERIRET

DIE XIV. IVN. M. DCXXX. MONACHI CASINATES

HONESTIOREM HV̄C IN LOCV̄ TRĀSFERRI AC C. C

VRBANO VIII. PONT. MAX.

OBIIT XIV. KAL. MARTII AN. SAL. MLIV.

PONTIFICIS MAGNI CORP. IACET HIC GEBEARDI

℘ QVĒ SCTĀ DOMVS CREVIT ET ISTE LOCVS

PLVRIMA DONAVIT Q̄ TALI LEGE LEGAVIT

Q̄ PATITVR IVDAS RAPTOR ET IPSE LVAT

CRIST9 FVNDE PRECES SIBI

LECTOR DIC MISERERE

Anno laudato MDCXXX. non ſatis recte, uti dictum eſt, vetuſtae inſcriptionis characteres apparebant: hinc non bene iis fortaſſe lectis, Gebehardi mors ad annum MLIV. conſignata eſt pro ano MXLIV. ex eo forte quod nota X. media diſtincta haud fuerit. Anachroniſmus itaque exortus, & in lapidem inductus, cui & Rubeus adhaeſerat (a), qui etiam Gebehardi mortem non XIV. kalendas martias ſtatuit, ut in lapide legitur, ſed rectius XIV. kalendas aprilis. Doctus Amadeſius

(a) Hiſtor. Ravenn. lib.v.

desius (*a*) in Archiepiscopali Ravennae tabulario chartam invenit hisce signatam notis chronologicis: *Gebeardus servus servorum Dei divina gratia Archiepiscopus .... anno Deo propicio pontificatus domni Benedicti summi Pontificis, & universalis Pape .... duodecimo die vigesima mensis decembris indictione duodecima Ravenne*. Ex quibus arguit vir eruditus, chartam hanc, quae ad anni MXLIV mensem decembrem pertinet, aperte significare, eo adhuc mense in vivis Gebehardum fuisse. Verum a praelaudatis Camaldulensium rerum scriptoribus non semel est opportune adnotatum (*b*), membranam illam ad decembrem potius praecedentis anni MXLIII. revocandam esse, quo duodecima indictio septembri mense incoeperat, eo vel magis quod mense decembri anni MXLIV. Roma iam expulso Benedicto IX. Romanum pontificatum gerebat Gregorius VI. *Quod autem*, inquiunt, *in charta Ravennate coniungatur duodecimus annus pontificatus Benedicti IX. cum anno* MXLIII. *qui erat tantummodo undecimus, ea accensenda est similibus Ravennatibus paginis, aliisque in bullario Casinensi* Margarinii, *& apud Mabillonium allatis, quae, teste Muratorio* (*c*), *electionem Benedicti uno anno anteriorem statuunt, cum autem validioribus documentis innitatur communis opinio, quae ad annum dumtaxat* MXXXIII. *retrahit ipsius ad pontificatum Romanum electionem*.

XLI. Iam vero anno eodem MXL. quo Gebehardianum diploma datum est, *Tierso* quidam filius *quondam bone memorie Stefanus, qui vocatur Musrco, qui fuit habitatore in vico, qui vocatur pupinzana* vendit Iohanni monacho commoranti *in cella sancti Petri, qui vocatur in cornedo per consensum de domno Wido gratia Dei Abbas* bona plura ei obventa a genitore suo Authundo posita *in fundo, qui vocatur pupignano, & in fundo silva morta, & in fundo casello*, & alibi *cum omnibus ad supradictas res pertinentibus sitis infra plebe sancti Andree in Hercudas* (*d*), dato ab Iohanne monacho pretio tri-

(*a*) Epist. ad Collin. opusc. Caloger. tom. XLV.

(*b*) Annal. Camald. tom. II. pag. 93.

(*c*) Annali d'Italia ad ann. 1033.

(*d*) Hoc est *in Arquada*.

triginta quinque denariorum argenti, & sancita poena a violatoribus solvenda auri optimi librae unius. Membranam hanc scripsit *Petrus tabellio de vico, qui vocatur tamara*, subscripseruntque ipse, & Tierso una cum testibus quinque. Data est vero anno pontificatus Benedicti IX. decimo, regnante Henrico, *antequam coronam Imperialem accepisset anno primo die vigesimo tercio mense november indictione hoctava in vico, qui vocatur cornedo*, hoc est an.MXL. quo tamen octavus dumtaxat Benedicti IX.Rom.Pontif. enumerandus a notario fuisset.

XLII. Anno autem MXLI. idibus februarii Abbas Guido in emphyteusim dedit Petro, & Romualdo fratribus Romualdi filiis domos tres, quae pertinuerant olim ad Iohannem de Gausa, & Marociam iugales, atque Iohannem eorum nepotem, *sitas in civitate Ravennae*, altera quidem *in regione porta nova*, altera vero *prope ecclesiam Guthorum* cum horto *foris porta Artemeduli*, tertia demum *in regione sancti Petri maioris*, aliisque rebus omnibus positis *in plebe sancti Kasiani*, tum etiam in territorio Liviensi *in plebe sancti Martini, que vocatur in strada, & una area salinarum posita in palude Fiquoclensi, & fundo qui vocatur sananellus territorio Cessinate plebe sancte Marie, que vocatur in monte Tugati*. Scripta est autem charta a Gerardo tabellione Ravennate, adhibitis testibus, *temporibus domni Bendicti sede nono die tertia decima mensis februarii indictione nona Ravenne*. Die vero sequenti in emphyteusim confirmavit idem Guido Abbas Petro, *qui vocatur nomine*, & nepotibus eius *rem iuris monasterii sancte Marie, que vocatur a genodochio .... Ravenne in regione porta, que vocatur sancti Leurencii*, usus tabellione eodem, atque inter testes subscribit *Stephanus Consul*. Neque secus x. kalendas martias Iohanni de Berta concessit eodem titulo domum *cum ingresso, & regresso suo, & cum accesso ripa fluvio Padorine* positam *foris porta, que vocatur Varcini Ravenne*. Octavo autem kalendas mensis ipsius *Iohannes, & Dominicus germani filii quondam bone memorie Gregorio, sitque Dominicus filio quondam Dominicus pro ex persona & in vice de Martina conius mea .... qui sunt habitatori in vico qui vocatur laugnano*

ven-

vendidere *domno Iohanni monacho de cella sancti Petri in cornedo comparatore per censum de domnus Wido gratia Dei Abbas monasterii sancte Marie, que vocatur in Pomposie* bona, quae ad illos pertinebant *in fundo, qui vocatur laugnano de ista fossa, que est termine in fundo laugnano, & sancto Zenone .... infra plebem sancti Andree, que est fundatum in Arcuada*, dato coram testibus ab Iohanne monacho pretio *bargenti denariorum solidos bundecim monete Veneticorum*. Chartam litteris consignavit *Petrus tabellio de vico, qui vocatur tamara* in Ferrariensi territorio hisce cum notis chronologicis: *banni ab incarnacione Domini nostri Iesu Christi sunt modo mile quadraintabuno pontificatus domni nostri Benedicti summi Pontificis ... anno nono regnante domnus noster Henricus hantequam coronam imperii baccepisset banno primo die vigesimo mense februario indictione nona in Cornedo*. Doctissimus Camillus Peregrinius opinatus est aliquando, ubi vetustis in chartis loquendi ea forma occurrit *qui sum habitator* in aliquo sive oppido, sive castro, ita intelligendum esse, ut loci illius dominium haberet habitator ipse: *Huc referendum*, ait (*a*), *quod passim in antiquis chartulis legitur, urbium, & oppidorum dici habitatores, quod eorumdem dominos fuisse constat*. Id vero demonstrare aggressus vir eruditus prosequitur: *Sicut, ut domesticum afferam exemplum apud Petrum diaconum in actuario ad Ostiensem lib.* IV. *capite* 16. *Adelgrima comitissa filia Pandulphi principis Capuae relicta Rainaldi comitis filii Berardi comitis appellatur habitatrix in territorio Carseolano in castello, quod vocatur auricula. Hoc igitur pacto antiqui dynastae loca, quibus possidebant, cum inhabitarent, factum puto, ut ii ex ipsis municipiis ceu communes, ceterique alii municipes, sed per quandam antonomasiam municipales desumerent denominationes, quas postmodum eorum filii, & nepotes, qui post longum annorum ordinem avitas restituerunt dynastias, taliaque de aevo in aevum servarunt vocabula, in gentilitia tandem cognomina commutarunt sua tempore scilicet Normannorum, quod talem increbuisse cognominum consuetudinem facile est advertere*. Incertum nobis, an

(*a*) De stemmate Langobardor. pag. 285.

an commemorati venditores illorum essent etiam locorum domini, in quibus habitabant, quo magis magisque confirmatam Peregrinii sententiam amplexaremur.

XLIII. Eodem quoque anno MXLI. XII. kalendas quintiles bona possedisse Pomposianum monasterium in *massa*, quae vocabatur *borsialia* non longe a fluvio *Alimone* constat ex permutatione quadam a Guidone Abbate facta cum Ingizone, *qui vocatur Bonizonis de Vitali*, a quo bona alia recepit posita *in territorio Ariminensi plebe sancti Leurentii*, *qui vocatur in monte*, & alibi, praesertim vero *in loco*, *qui vocatur Pomposiano* certe posito in territorio eodem. Tabulas excripsit Petrus Ravennas tabellio *anno pontificatus Benedicti Pape sede nono post defuncto domno Conradus Imperatore die vigesimo mense iunii indictione nona Ravenne*, atque in iis occurrit praecipue mentio fundi, *qui vocatur cento*, *plebis sancti Cassiani*, *qui vocatur in decimo*, *& monasterii sancti Petri*, *qui vocatur in vincula territorio Ficoclensi*, nimirum Cerviensi, *plebe sancti Andree*, *qui vocatur bilo maculata*. Anno etiam consequenti V. kalendas maias ad usumfructum dedit Guido Pomposiae Abbas Annae *relictae quondam Dominici*, *qui vocabatur Scaramalo* domum quamdam *cum accesso ripa fluminis Padorine*, Ravennae positam *foris porta*, *que vocatur guercini* cum onere solvendae pensionis annuae, octo nimirum denariorum Veneticorum. Demum postrema ex Pomposianis tabulis, in quibus Guidonis nomen legitur, spectat ad annum MXLIV. VI. nonas novembris, videlicet *temporibus domini nostri Gregorii Pape sede primo die secundo mensis novembris indictione quartadecima Ravenne*, In his autem *Iohannes Dux filius quondam Adalberti Duci* pro se, & *pro Giseltrude nobilis femina iugale*, atque filiis, & nepotibus in emphyteusim petiit, impetratque a Guidone ipso bona quaedam posita in urbe Ravenna *in regione portas sancti Laurencii*, scriptis tabulis a Dominico Ravennate tabellione, quibus subscripsit unus *Iohannes Dux filius quondam Alberti*.

XLIV. Verum vivente adhuc Guidone Abbate, monasterio Pomposiano diploma datum est ab Henrico II. Germaniae

 Rege,

Rege, quod quidem inter Pomposiani tabularii monumenta desideratur, sed ex Atestio autographo illud Muratorius eruit, ediditque (*a*), a quo & nos ipsum lubentissime mutuamur, atque in nostrum diplomaticum codicem transferimus. Haec itaque ait diplomate suo Augustus: *Per interventum dilectae coniugis Agnetis, & Herimanni Coloniensis Archiepiscopi archicancellarii, & Hunfredii cancellarii .... abbaciam sanctae Mariae in Pomposia ab antecessore nostro Ottone a Frederico Ravennatis ecclesiae Archiepiscopo iuxta utriusque placitum ad imperialem subiectionem concambiatam, ac postea ab Heinrico divae memoriae Imperatore Augusto .... corroboratam, & ab Ugone marchione magnifice ditatam, & in nos successione imperii, & legali iure hereditatam ad nostrae dominationis manus recipimus.* Quo sensu haec verba exponenda, intelligendaque sint, nos diximus alibi. Sequitur autem diploma: *Eamdemque cum omnibus pertinentiis suis, & cum lateribus desuper in tota insula, primo latere Pado percurrente in mare, secundo latere litus maris, tertio latere Gauro, insuper piscaria, quae vocatur Volana a rivo paderino usque in mare, & locus qui dicitur lacu sancto cum omnibus sibi pertinentibus, quantacumque in apostolicae sedis praecepto,* Benedicti videlicet Papae VIII. *releguntur, vel infra totum comitatum Comacliensem, & Ferrariensem, & Gavellensem, & in civitate Ravenna; & in comitatu Corneliense, & Faventino, & Liviense, & Pupiense* (*b*), *& Cessenate, & Ariminense, & Fanense, & infra totum comitatum Orbinatem, & Castellanum, & Perusinum cum areis, aedificiis, castris, capellis ... & quidquid sibi iunior Ugo marchio filius Uberti dedit, vel quantacumque habet, vel acquirere potest infra Padum, & Attesin fluvium, vel infra Padum, & Sandalum, ab omni subiectione Archiepiscoporum excutimus.* Repetit deinde cetera Rex, quae in diplomate Ottonis III. anno MI. & Conradi Imperatorum anno MXXXVII. continentur. Henricianum monogramma protulit Muratorius ipse, cui littera *R* accedit, eo quod in publica acta, sive imperialia regesta redactum fuerit diploma, quod fuit *datum*

XVI.

(*a*) Antichità Estensi par. I. cap. 12. pag. 93., & Piena esposiz. de' diritti Imperial. ed Estensi cap. 16.

(*b*) Hoc est *Pompiliense*.

XVI. *kal. octub. anno incarnationis Domini mill.* XLV. *indict.* XIIII. *anno vero domni Heinrici tercii regnantis septimo. Actum Potselt feliciter. Amen*. Diplomati subscribit *Hunfredus cancellarius vice Herimanni archicancellarii*, qui hoc fungebatur munere tempore etiam Conradi Imperatoris patris Henrici III. Denique testatur idem Muratorius, superesse adhuc in membrana locum, aut certe vestigia deperditi cerei sigilli. Fontaninius, qui caussam persecuturus suam hocce nostrum diploma una cum aliis bene multis aeque Pomposianis privilegiis tamquam apocryphum, confictumque traduxerat (*a*), haud meminerat, se alteram assertionem suam demonstraturum (*b*) illud & laudasse, & tamquam authenticum admisisse.

XLV. Hisce autem circiter temporibus Ferrariae, aut in conterminis locis moratum novimus Bonifacium *marchionem*, ac ducem, patrem magnae *comitissae*, sive *ducatricis* Mathildis, certissimo huius rei teste Donizone monacho. Difficillimis usus temporibus, quibus regnabat, hic princeps homo magnanimus, & audax, quo regium sibi in suam provinciam imperium adscisceret, ac dominatum iis sane aequioribus, certioribusque innixum titulis, quos firmior, atque solidior posset politica ars comparare, timorem coepit incutere, quum retundi amplius non posset, vixque eo defuncto tentarunt nonnulli cum Hermanno Contracto eum tyrannum traducere, & frustra omnino tum Henricus IV. & Henricus V. tum Lotharius tribus Lucae urbi privilegiis concessis tamquam perversas consuetudines habendas esse sanxerunt acta ab eo, quae sunt argumentum ipsius absoluti in Etruria principatus. Licet vero ea corruptissima essent tempora, ecclesiasticorumque hominum vita scandali mensuram impleret, atque horrenda simul in Romana ecclesia schismata debaccharentur, nihilo tamen minus in monachorum coetum, qui fere unus in universa morum corruptione illaesus abibat, non solum omnimodam semper pietatem coluit Bonifacius, sar-

(*a*) Difesa II. del dominio della s. sede sopra Comacchio pag. 132.
(*b*) Ibid. pag. 124.

sartamque tectam servavit, sed in reliquos etiam ecclesiasticos ordines suum significare studium sategit, nunc virtutis, bonorumque fautor, nunc ecclesiarum sibi subditarum munificentissimus cultor. Haec quidem tanto de principe viro cecinit laudatus Donizo (a):

Actibus ut mundi Bonifacius iste refulsit,
Sic cluit (b) in factis divinis, ac venerandis.
Pontifices sacros habuit quam maxime caros,
Ipsis donabat, quae censuit his fore grata;
Psallebant semper capellani reverenter
Horas nocturnas sibi quotidieque diurnas.
Nemo capellam super ipsum Praesul habebat.
Dilexit clerum, sed eo monachum mage (c) verum.

XLVI. Porro Bonifacius Pomposiam adire singulis annis consueverat, quo deposita ibi peccatorum sarcina, flens ad genua sacerdotis provolutus sacram poenitentiam susciperet. Hac autem in re Guidonem adiutorem habuisse Bonifacium, moderatoresque monachos in vitae sanctioris institutione, tradit ipse Donizo hisce versiculis:

Propria peccata generosus hic, atque piacla
Cum studio magno pandebat fratribus anno
Omni Pomposae Christo famulantibus ore
Cum proprio, plagens cum corde, petens veniamque,
Fratres, ac Abbas eius delicta lavabant.

Annuam vero hanc occasionem nactus Bonifacius Pomposianae ecclesiae multa impertiri munera solebat, & eiusmodi quidem ut numquam eadem ecclesia a regibus locupletiora receperit; persequitur enim auctor:

Ecclesiae quorum solito dabat optima dona,
Rex etenim numquam dedit ullus ibi meliora.

Sed aliquando contigit, ut sacris incumbens ex more Bonifacius religionis actibus ipso in Pomposiano monasterio una cum monachis reliquis, inter quos primus quidem, sed quam posset demississime, atque subiectissime considebat, in ea mona-

(a) De vita Mathildis cap. 14. apud Murat. rer. Ital. script. to. V. p. 357.

(b) Hoc est *claruit*.

(c) Hoc est *magis*.

monachorum turma pueros curvos conspexit, atque in terram pronos, eos suavi concentu divinas laudes praecinere audiens. Quum autem ipsi non levis ex ea re orta fuisset admiratio, rescivit a monachis, pueros immobiles, constantesque perpetuum in ecclesia illi positioni haerere. Id, de quo dubitabat, ut certum haberet, iussit quemdam honestum, probumque hominem in tectum ecclesiae ipsius ascendere, nummosque illinc medium in chorum proiicere: Quod quum factum fuerit, eorum nihilominus casu, magnoque strepitu puerorum illa omni ex parte beata cohors ab divino opere nullimode abducta stetit prorsus immota, viditque Bonifacius, eos singulos a nummis non solum abstinuisse manum, sed etiam ne unum quidem ad illos convertisse oculos. In quo sane agnovit ipse, quid iam demum aeque de provectioribus aetate iudicandum esset, si in pueris tanta eniteret diligentia, tantaque animi applicatio, & perfectionis apex in Pomposiano monasterio. Haec idem Donizo his verbis:

Contigit ire semel illuc, moremque tenere
Illum, quem dudum retinere solebat in usu,
Scilicet assistens ad opus divum bonus ipse,
Stabat in excelso solio, non corde superbo;
Aspiciens chorum, facies vidit puerorum
In terra pronas, psallentes dulciter horas;
De quibus admirans, ita cur stant, seque regirant,
A monachis didicit, semper quod stant ita fixi:
Hoc non oblitus iocundus dux, & opimus
Ire super tectum clam templi fecit honestum
Quemdam quippe virum cum numis (a), vult quia mirum
Ipse videre, decem libras vir iactat ab aede,
In medioque choro strepitus sonat, & puerorum,
Quorum palpebrae penitus nec sic patuere,
Aspexit numum (b), tetigit non ullus & unum:
Unde magis gaudens praeclarus dux ait autem;
In modicis annis sunt hi pueri velut alni (c)
Talis laudetur iocus, ac recitetur, ametur.

Eru-

(a) Hoc est *nummis*. (b) Idest *nummum*. (c) Hoc est *adulti*.

Eruditis monastica in historia notum est, pueros octennes, septennes, & quinquennes in monasteriis ad Benedicti Patriarchae institutum receptos: sic Maurus, Placidusque eidem a parentibus oblati fuerant. Quaenam vero cum iis disciplinae ratio servaretur, exquisite tradiderunt viri doctissimi Mabillonius (a), Marteneius (b), Calmetius (c), aliique rerum monasticarum expositores. Igitur etiam Pomposiano in monasterio excultos pueros, educatosque in religionis tramite licet hinc colligere, & quam bene instituerentur iidem a magistris.

XLVII. Quum ea esset, quam animadvertimus, Bonifacii pietas, atque religio, nihilosecius & ipse ex saeculi more vitiis indulgere visus est, seseque gerere elate, atque crudeliter; maxime autem simoniaca lues, qua non solum Imperatores maxime, & Germaniae Reges inficiebantur, atque dynastae plures, sed etiam magno hiatu in sanctuarium ipsum descenderat vulnus, & illud suo veneno corruperat, vel Bonifacii animum aliquando occupavit. Ast gloriosius ei fuit, se criminis poenitere, atque exemplo haud frequenti integritatis castigatum non invitum satisfecisse. Persequitur quippe Donizo:

Theutonici Reges perversum dogma sequentes
Templa dabant summi Domini saepissime numis
Praesulibus cunctis, sed & omnis Episcopus urbis
Plebes vendebat, quas sub se quisque regebat,
Exemplo quorum manibus, necnon laicorum
Ecclesiae Christi vendebantur maledictis
Presbyteris, cleris, quod erat confusio plebis.

Itaque quum anno circiter MXLV. in Pomposiano monasterio degeret Bonifacius, ad eius dicta, factaque reprehendenda pie exarsit animus, & amor Guidonis, eo vel maxime quod ecclesias permultas venumdederit ille, quem propterea admonuit graviter Guido, acriterque correxit, denudatoque cor-

(a) In annal. Benedict. passim.
(b) De antiquis monachor. ritib.
(c) Commen. in regulam s. Benedicti.

corpore ante aram Mariae dicatam verberibus eum multavit, atque flagellis:

Qua de re Guido facer Abbas arguit, immo
Nunc Bonifacius ne venderet amplius, ipsum
Ante Dei matris altare flagellat amare
Verberibus nudum, qui deliciis erat usus.

Non unum est Bonifacii exemplum in ecclesiastica historia, qui publicae ab ecclesiae ministro poenitentiae praescriptae sese subiecerit actibus. Hoc ipsum Conradus etiam Imperator praestiterat, & piissimus Otto III. Augustus, qui omni animi demissione a Romualdo Abbate impositam satisfactionem suscepit, petendi nimirum nudis pedibus montem Garganum in Apulia positum, auctor ipse, aut conscius certe violenter irrogatae Crescentio mortis. Sponte itaque vel sese satisfactioni submittens Bonifacius pollicitus fuit de suo more decedere maxime in bonorum ecclesiasticorum usu, ac partitione, sacris etiam se adstringens, sancta Hierosolymae loca veneraturum adire; quod tamen praeoccupatus morte exsequi non potuit; obiit enim adversariorum captus insidiis anno MLII. pridie nonas maias; de qua re Bacchinius consulendus est (a). Haec autem Donizo ita enarrat:

Pomposae vovit tunc, Abbatique Guidoni,
Ecclesiam nullam quod ipse venderet umquam.
Hoc pro peccato, multis aliisque, patrato
Vovit adhuc votum nonnullis denique notum,
Scilicet ad cultum Christi, sanctumque sepulcrum
De prope debebat quod pergere, si sibi cedat
Vita, salus, tantum vel ad unum pleniter annum:
Atque novam puppim fieri dux illico iussit,
Sumptus atque locat quo compleat haec sua vota.
Sed complere nequit, quia mors non hoc sibi cedit.
Ipse die sexta maii post quippe calendas
Deseruit terram, quem Christus ducat ad ethram.
Quando defunctus, terrae datus, estque sepultus,
Tunc quinquaginta duo tempora mille Dei stant.

Factum

(a) Istor. di s. Benedetto di Mantova lib. I. pag. 47.

Factum ex Donizone referunt etiam Camaldulensium rerum scriptores (*a*): *Praeter plura*, inquiunt, *quae de Guidone alibi diximus, talem, dum viveret, venerationem apud omnes sua sanctitate promeruit, ut Bonifacius marchio semel in anno Pomposiam accederet, ubi peccata sua poenitentiae sacramento eluebat, & aliquando eo quod pro more illius temporis ecclesias venales dedisset, correptus a sancto Abbate facti poenitentiam duris disciplinis egerit, Deoque voverit, se non amplius ecclesias pretio traditurum, ut testatur Domnizo presbyter in vita Mathildae comitissae filiae eiusdem Bonifacii*. Mantuae datus est ad sepulturam, ut ipse est testis Donizo, & adhuc in maiori ecclesia urbis ipsius elogium tumulo inscriptum legitur: *Hic iacet egregius D. Bonifacius illustris marchio, & pater serenissimae dominae comitissae Mathildis, qui obiit* MLII. *die* VI. *madii indictione* V. Quo loco animadvertere iuvat cum Bacchinio (*b*), Agnellium Mantuanum historicum (*c*) lapsum in errorem fuisse, qui emendatum, correptumque Bonifacium a Guidone Abbate monasterii s. Benedicti Padolironensi, quem ne noverimus quidem in monasterii eiusdem Abbatum serie, contra manifestum Donizonis testimonium, quem de Guidone Pomposiano aperte loquentem audivimus. Peccat etiam Lubinius (*d*) in ratione temporum, qui Bonifacium ait in Pomposiano monasterio datae sibi poenae consensisse anno MXLIX. a Guidone Pomposiano Abbate, quem nihilominus eo tempore demortuum iam fuisse certum est, & mox dicemus.

XLVIII. Hac autem tempestate perpetuo rebus prospere gestis a Nortmannis, afflictae undique erant res Italiae maxime ambitione multorum, atque miserrima pontificii honoris contentione, qua discissa in partes videretur ipsa Italia, & ecclesia calamitatibus deiecta, ac plane immersa. Praesentibus in malis remedia daturus Henricus Rex Germaniae III. dictus *niger*, Conradi Augusti filius, & una imperatoriam recepturus coronam in Italiam descendere anno MXLVI. constituit,

(*a*) Tom. II. pag. 99.
(*b*) Istor. di s. Bened. di Mantova lib. II. pag. 53.
(*c*) Annali di Mantova.
(*d*) Notitia abbatiar. Ital. pag. 305.

ftituit, quod & ftatim exfecutus eft. Vix traiectis Alpibus, qui praecedente anno infigne dederat Pompofiano monafterio diploma, de quo fuperius diximus, ut audivit de Guidone, & eius virtutibus, ipfum videndi, & coram conferendi defiderio motus, cuius & confilia in fingulis fequi propofuerat, nuncios ad eum in Pompofianum monafterium mifit, quibus iuffit, ut Abbatem fanctiffimum in reditu fecum perducerent. *Infuper illis diebus*, ait Pompofianus anonymus faepius laudatus, *legatio Imperatoris beatum virum cogebat nuntiis illius occurrere, qui ad Italiam veniebant, quoniam iftius confilio omnia Imperatoris mandata implenda erant*. Noverat profecto vir fanctus, non longe eius mortem abeffe, illudque ardenter appetebat, vitae huius terminum pertingere, fuperofque adire. *Inftabat dies iam*, inquit idem auctor, *quam fummo defiderio fuftinebat; cupiebat enim diffolvi, & cum Chrifto effe* (a): *vidit in fomnis huiufmodi revelationem. Arbor dactylorum a capite eius pullulans in magnae proceritatis culmen erigebatur onufta pomis: fed cupientium fructus eius fumere contactum confugiens inclinabat fe tamen ad Guidonis manum, & cibum ex fe fumere permittebat; ex cuius etiam fructu & fratribus fibi fubditis porrigebat, quo profecto fucceffbrem fibi futurum fpiritu prophetico praevidebat*. Nuntio itaque Henrici Regis audito, coepit Guido rem ferio perpendere, qui fenio iam confectus, aegra valetudine diftentus, atque itineris praepeditus incommodis maluiffet in Pompofia manere, quam Regem adire, maxime quia *interea lues graviffima*, ut teftis eft anonymus ipfe, *monafterium vexabat, quae de fratribus circiter triginta ad exceffum ufque perculerat*. Verum iter arripiendum fuit invito fane animo, convocatifque monachis, quos non vifurum fe amplius prophetico afflatus lumine intelligebat, Regis imperio obtemperaturus Pompofia difceffit poft initium anni MXLVI. *Invitus, ut fertur*, perfequitur idem biographus, *iter illud ingreffus eft, & quamvis fufpenfo fermone, non fe tamen amplius a fratribus, quos Pompofiae relinquebat, videndum prophetico dixit fpiritu*. Haud difficile eft animo concipere, quam

 gravi

(a) S. Paulli ep. ad Philipp. 1. v. 23.

gravi afficerentur dolore monachi, qui in patris amantissimi discessu viduam intelligerent Pomposiam, ubi vel maxime audissent, se de eo amplius videndo debere omnem plane spem abiicere. Videtur profecto nobis illud contigisse in Pomposia tunc, quod in apostolicis actibus (a) de Paulli Mileto profectione narratur, qui *positis genibus suis oravit cum omnibus illis; magnus autem fletus factus est omnium, & procumbentes super collum Paulli osculabantur eum, dolentes maxime in verbo, quod dixerat; quoniam amplius faciem eius non essent visuri*. Pervenit itaque Parmam Guido una cum monachis itineris sociis, indeque burgum s. Domnini, qui antiqua Fidentia urbs censetur, XVI. circiter millia passuum a Parma dissitum, ubi morbum nactus tertio ab eius adventu die fato defunctus est: *Profectus igitur*, ait anonymus, *sanctus domini venit Parmam, inde burgum, ubi altera die adventus eius, quo venit illuc, coepit infirmari; die etiam tertio defunctus est*. Eadem fere repetunt translationis acta: *Beatissimus Guido Abbas monasterii Pomposiensis postquam duobus de quinquaginta annis monasterium curae suae commissum laudabiliter gubernasset, & salutariter aucta regula plurimos suae institutionis observatores in novo ab ipso exstructo monasterio congregasset, & ad veram monasticae vitae observantiam induxisset, tandem iturus obviam legationi Imperatoris, in ipso itinere prope Parmam plenus meritis, multisque clarus in vita miraculis, feliciter in Domino obdormivit*.

XLIX. Subdubitatum aliquando fuit a nonnullis, an Guidonis mors anno MXLVI. vel praecedenti contigerit. Verum anno revera MXLVI. ipsum obiisse, extra omnem dubitationem posuerat tum auctor vitae ipsius, tum laudata translationis acta; ille enim ait aperte: *Obiit autem anno ab incarnatione Domini millesimo quadragesimo sexto*; in istis vero similiter legitur: *In Domino obdormivit anno a partu virginis millesimo quadragesimo sexto*. Si profecto albo hic annus lapillo notandus est, & sempiternae memoriae dignus in plurium ecclesiarum annalibus, in Romanae ecclesiae historiis, in ecclesiae totius catholicae fastis, qui nimirum natalis fuerit magnae comi-

(a) Cap. 20.

comitissae Mathildis Bonifacii ducis, de quo superius diximus, filiae, contra nobis infaustus erit omnino, atque in Pomposianis, monasticisque annalibus, quin & Italiae, & ecclesiae ipsius historia candidus in nigrum vertendus, quo noster obiit Guido celeberrimus, & sui temporis sanctissimus, qui ab Henrico Rege refector destinatus, ac instaurator tot lethalium tunc temporis vulnerum videbatur, quibus undique sacerdotium premeretur, atque imperium.

L. Mabillonius (a), & eocum fere reliqui eruditi homines innixi biographi Guidonis, & actorum translationis, quae laudavimus, auctoritate opinati sunt, annis XLVIII. Pomposianum monasterium gubernasse Guidonem: *Rexit autem Pomposiense coenobium annis quadraginta octo*, ait biographus; acta vero translationis: *Beatissimus Guido Abbas monasterii Pomposiensis postquam duobus de quinquaginta annis monasterium curae suae commissum laudabiliter gubernasset &c.* Qua in sententia dicendum foret, Pomposiae Abbatem ab anno DCCCCLXXXXVIII. sive etiam praecedenti fuisse Guidonem. Iam vero alibi adnotatum a nobis est, Iohannis Abbatis nomen in Pomposianis chartis ad annum usque MV. occurrere. Quare non ante illud temporis Pomposiae Abbas censendus videretur Guido, eo vel magis quod eius nomen primum anno MX. praeseferant tabulae Pomposianae. Quod si biennium, trienniumve etiam provinciam Guidonis praevertas, adeout Abbas fuerit anno MVII. vel sequenti, anni erunt XXXVI.I. circiter, minime vero XLVIII. quibus ipse Pomposiam rexerit. Rem hancmet perpendimus nos libri quarti initio, ubi annum natalem Guidonis inquirebamus, ubi etiam nonnulla adnotavimus ex annalium Camaldulensium scriptoribus, ubi denique demonstratum satis verosimiliter a nobis est, non annos XLVIII. sed XXXVIII. omnino regiminis Guidonis enumerandos esse, etsi ignotum nobis, unde Pomposiani anonymi, quem coniectamus, error, falsaque decennii redundantia processerit.

LI. Aeque certum etiam habendum est, pridie kalendas apri-

(a) Annal. Benedict. tom. IV. lib. 54. §. 59.

aprilis naturae concessisse Guidonem; perspicue namque tum ipse anonymus, tum translationis acta id exprimunt: *obiit autem*, ait ille, *pridie kalendas aprilis*; & acta *obdormivit in Domino pridie calendas aprilis*. Sed quid? vetustum Casinas necrologium signatum numero 47. & certe quidem saeculi XI. quemadmodum animadvertimus olim nos in nostra bibliotheca manuscriptorum Casinensium codicum, quam primis vix digestam curis, nec satis perfectam, sex contentam voluminibus in Casinate tabulario reliquimus, cuius etiam necrologii partem publicam Muratorius fecit (*a*), copiosiusque post eum, nec tamen integrum, Gattula (*b*), Guidonis mortem refert non pridie kalendas, sed IV. nonas aprilis. Ecce necrologii verba ipsamet: IV. *nonas aprilis obiit domnus Guido Pomposianus Abbas & fratres* (ita quidem in manuscripto codice) *nostre congregationis*. Eodem modo in Borgiano codice, cuius nos meminimus alibi, die ipsomet legitur: *Guido Pomposianus Abbas*. Ad haec Mabillonius, qui post Bollandum (*c*) Guidonis vitam a Pomposiano anonymo descriptam edidit (*d*), in qua, quae retulimus, verba legerat, quibus scilicet pridie kalendas aprilis sancti Abbatis indicatur mors, eam alias (*e*) ad IV. nonas ipsius mensis consignavit, leve fortasse dierum trium discrimen consulto negligens, quod ipso obitus illius tempore inductum iure nos iudicare possumus eo quod, aut nos fallimur, defuncto extra Pomposianum monasterium Guidone, emortualis diei ipsius vel exquisita notitia defuerit, vel potius mortis dies eocum confusus, quo Parmam fuisset corpus ipsius translatum. Interea factum est, ut, semel admisso eo discrimine, memoriam Guidonis ecclesiae aliae IV nonas aprilis, aliae pridie kalendas eiusdem mensis facerent, quod inferius magis confirmabitur. Rem totam hanc referunt etiam Camaldulenses scriptores (*f*), ad annum MXLVI. his verbis: *Decessit in pace hoc anno pridie kalen-*

(*a*) Rer. Italic. scriptor. tom. VII. col. 939.

(*b*) Histor. Casinen. tom. II. pag. 850.

(*c*) Act. sanctor. ad 31. martii.

(*d*) Act. sanctor. s. Bened. to. VIII. pag. 448.

(*e*) Annal. Bened. tom. IV. pag. 472.

(*f*) Tom. II. pag. 99.

kalendas aprilis Guido ex sancti Severi classis olim praesule celeberrimus inde Abbas Pomposianus, eremiticae ad sancti Romualdi normam vitae impiger sectator & propagator in suo perillustri coenobio. Legationem ad ipsum paullo ante obitum direxerat Henricus III. ut occurreret nuntiis suis, quos in Italiam praemittebat, quoniam ipsius consilio omnia Imperatoris mandata implenda erant. *Valedicens igitur Guido monachis Pomposianis, & praedicens se eos non amplius visurum*, profectus venit Parmam in burgum, ubi altera die adventus eius, quo venit, illic coepit infirmari, die autem tertia defunctus est.

LII. Iam vero quum Guidonis nomen in Casinatibus necrologiis descriptum fuerit, & quidem statim a morte ipsius, argumentum nobis est certissimum mutuae spiritualis communicationis, sive societatis, quam cum eo, & forte cum universo Pomposiano monasterio Casinas archicoenobium religiose servaret. Id profecto ostendit mirifice non solum consuerudo perennis, qua in iis necrologiis una Abbatum Casinensium, monachorum, *benefactorum*, aut aliorum, quibuscum ea intercederet communicatio, nomina dumtaxat exscriberentur, verum etiam perspicua illa rem hanc exprimendi formula, quae in Casinensi necrologio legitur de Guidone: *Et frater nostre congregationis*. Sed haec nos alias dixisse meminimus.

LIII. Vita igitur functo sanctissimo Abbate, a monachis sociis itineris illud propositum est, ut in Pomposiam corpus deferrent, ibique servarent venerationis, suique amoris in eum aeternum pignus. Sed ubi uno vix lapide Parma longe abfuerint, caecus quidam obviam factus, dum illi itinere defessi aliquantisper quiescerent, quidnam secum ferrent, sciscitatus, atque respondentibus monachis, se ad Pomposianum monasterium Abbatis sui cadaver asportare, Deum maximum deprecatus est, ut tanti viri promeritis lumen ipsi restituere, quod iamdiu speraverat, singulari misericordia vellet; quod ipso puncto temporis factum est, & caecus vidit. Haec singula Pomposianus Guidonis biographus refert: *Reducentibus defuncti corpus fratribus, qui cum eo erant, in primo*

mo lapide urbis Parmae caecus occurrit : ubi dum paullulum subsisterent funus ferentes interrogantur a caeco , quid ferrent : Abbatis , inquiunt , Pomposiensis corpus ad propria referimus . Audierat caecus ille de viro illo multa , & praecipua . Nam fama eius bona Italiam totam repleverat , ideoque caecus , domine Deus , ait , si homo iste illius meriti est , cuius ego audivi , videam oculis meis , quod corde iam credidi .

Vidit mox caecus , clamat pro lumine laetus
Vere Dei servus , per quem sum lumen adeptus ,
Quem praesens video , fueras sanctissime Guido .

Persequitur deinde auctor idem : *Stupent fratres funus ferentes patris , & licet laetarentur de Domini gratia , tamen timent prodito thesauro , quem portant . Exaltat caecus vocem suam , & inhibentibus monachis aerem totum replet clamoribus , & prae magnitudine gaudiorum non se continens quoscumque transeuntes invitabat ad laudes . Fit populi illico concursus , & personantibus ecclesiarum signis sine ministerio hominum , civitas universa terrebatur . Et comperto quid esset , se tarditatis accusat quisque si non primus adesset .... Quis tunc infirmus Parmam se contulit , & sanitatem non retulit ? Quis claudus occurrit , & non erectus recurrit ? Quis caecus advenit , & videns non rediit ?* Verum mirabilibus hisce rebus factum est , ut desiderio affecti Parmenses cives penes se sacrum corpus habendi , illud ex non infrequenti temporum illorum consuetudine fuerint furati , suumque fecerint . Haec enim in actis translationis leguntur : Guidonis *sacratissimas exuvias tamquam pretiosissimum thesaurum fratres secum sumere nitebantur , sed Parmenses tam nobile depositum sibi adscribebant , unde fratribus ereptum honorifice tumulare statuerunt* . Et Pomposianus anonymus ait : *Diripitur corpus , & deflentibus monachis cives universi tripudiant .... Mansit autem corpus eius apud Parmam mensibus septem , in quibus dies rara pertransiit , quae prodigii munus non senserit ; habuit enim unaquaeque dies pro quo ageret Domino laudes .* Et re quidem vera quum paullo ante Guidonis merita descripsisset auctor , haec praenotaverat : *Si quis vero de illius meritis potiora nosse desiderat , Parmam illum dirigimus ; ibi docebitur ab habitatoribus*

tatoribus urbis illius, quanta potuerit, ac meruerit vivens, quanta potuerit, & contulerit apud eos etiam defunctus, de quibus nonnulla nos etiam notabimus.

LIV. Interea temporis iter suum persecutus Rex Henricus Romae anno eodem MXLVI. octavo kalendas ianuarias die natali Christi, dimisso regis titulo, coronam & nomen Imperatoris recepit una cum Agnete uxore sua a Romano Pontifice Clemente II. qui olim Bambergensis Episcopus, Suitgerus dictus, Pontifex electus fuerat in Sutriensi synodo, consecratusque die natali eodem, quum paullo ante in ea synodo a pontificatu depulsi coram Henrico ipso fuerint Benedictus IX. & Silvester III., sescque sponte abdicaverit Gregorius VI. Quum itaque Parmam ex itinere rediisset Imperator, vim a Parmensibus in eos factam illi exponere curarunt monachi, qui ea de re conquerentes extremo afficiebantur dolore. Praecepit Imperator omnino, ut Guidonis corpus ablatum Parmenses redderent; sed illud sibi comparare proposuit. Neglectis itaque vel ipsis monachis, quorum dolori nulla posset adhiberi consolatio, quum Guidonis corpus secum in Germaniam deferre animo recogitasset suo, iussit interea mense nimirum novembri anni ipsius MXLVI. illud in urbem Veronam Parma transferri, ubi in ecclesia s. Zenonis apud monachos illos depositum est, ubi etiam plura in dies miracula patrata sunt. *Venit tandem* Parmam *Imperator Heinricus*, ait anonymus, *qui iamdiu praestolabatur, & conquerentibus monachis aufertur corpus sanctum Parmensibus. Deinde Imperatoris iussu Veronam defertur, ubi in ecclesia sancti Zenonis depositum, quod Parmae contulit, etiam Veronae conferre non distulit. Nam cum ipsa die sui adventus quemdam curasset infirmum, die altera Zeno sanctus, quod iam a multis diebus non fecerat, curavit & alium. Sicque certantibus illis per dies plurimos, sine medicorum cura aegrotos suos sanos recepit Verona.* Eadem fere repetunt acta translationis, quae etiam Veronae enarrant factum, quod Pomposianus anonymus factum Parmae recenset, ut nimirum caecus lumen videret, & tintinnabula urbis absque ullo ministerio hominum personarent. *Superveniebat autem*

autem Henricus Imperator huius nominis tertius, & sacrum corpus vi fratribus ablatum Veronam transtulit, ubi in ecclesia sancti Zenonis honorifice deposuit. In qua prima translatione ut venerabilis patris sancti Guidonis merita apud Deum altissimum mundo demonstrarentur, voluit divina maiestas, ut quemadmodum in vita plurimis miraculis coruscare fecerat, etiam post mortem eius sanctitatem mundo faceret indubitatam. Dum enim in hac translatione sacrum corpus copiosa multitudo comitaretur, campanae ecclesiae a seipsis nullius hominis adiutorio laudem tanti viri insonabant. Quumque per plateas summa solemnitate portarent, obviam homo caecus dum quaereret tanti tumulatus caussam, eique responsum fuisset, afferri sacratissimum corpus sancti Guidonis, exclamavit: utinam ex suis meritis viderem meis oculis, qui etiam illius visum recepit, & palam sanctum Dei servum beatissimum proclamavit, cuius intercessione lumen adeptus est. Cadaloi Parmensis Episcopi operam non defuisse ea occasione Henrico Augusto, scribit Mabillonius (a) his verbis: *In Lombardiam postea revertens* Henricus, *Mantuae pascha peregit: tum Parmam progressus, quum illic aegrotasset, Cadaloi eius urbis Episcopo fodrum, & mansionaticum remisit, atque ab eo corpus Widonis, seu Guidonis Pomposiani Abbatis, qui maioribus in dies miraculis inclarescebat, accepit, Spiramque detulit.*

LV. Italicis demum rebus compositis, Alpes transgressurus Henricus Veronam venit, sacroque onustus thesauro, summo cum monachorum Pomposiae, totiusque Italiae detrimento, in Germaniam redit, & ubi pervenit Spiram, corpus Guidonis apud ecclesiam Spirensem sancto Iohanni Evangelistae dicatam, quae & s. Guidonis deinceps dicta est, consignavit, quamque aedificari praeceperat ipsius pater Conradus Imperator. *Henricus Imperator*, inquiunt translationis acta, *sacrum corpus Verona Spiram transtulit, & in ecclesia hodie collegiata pretiosissime tumulari fecit, unde hodiedum dicta ecclesia ob sacratissimarum reliquiarum praesentiam sub sancti Guidonis titulo gloriosissime floret, quae prius divo Iohanni Apostolo & Evangelistae sacra fuit. Itaque factum est, ut quemadmodum Conradus Impe-*

(a) Annal. Bened. tom. IV. lib. 59. §. 5. ad ann. 1047. pag. 482.

Imperator huius nominis secundus pro fundamento iacendo in primi lapidis collatione felix eidem ecclesiae dedit initium, ita per filium Henricum tertium a venerandis sanctissimi Guidonis reliquiis liberali manu sua praesentatis maiorem sumeret splendorem, & non indignum post tantam immutationem cognomentum.

LVI. Haec autem translatio non quidem anno MXLVI. quod aliquando coniectaverat Mabillonius (a), contigit, sed consequenti anno, quemadmodum ipse totius monasticae historiae archetypus deinde animadvertit (b) haud dubio testimonio innixus chronographi Saxonici, qui ad annum MXLVII. scribit: *Corpus sancti Widonis de Italia allatum est Spiram imperii sui* (nimirùm Henrici) *anno primo, regni autem* IX. *indictione* XV. Et Hermannus Contractus in chronicis suis ad annum ipsum haec ait: *Imperator beati Widonis Pomposiae Abbatis de Parmensi civitate Spiram setum transtulit*. Eumdem praesefert annum inscriptio a nobis mox adducenda. Ac demum translactionis acta, quae supra laudavimus, haec produnt: *Circa annum Domini millesimum quadragesimum septimum Henricus Imperator sacrum corpus Verona Spiram transtulit*.

LVII. Quo vero die haec fuit facta translatio? Trithemius quidem ait (c), eam obvenisse IV. kalendas maias, remque ostendit ex eo, quod translationis eiusdem festus dies penes Neometenses, qui Spirenses iidem sunt, quotannis die ipsomet celebraretur. Ast Trithemium alucinatum fuisse, iure & merito iudicavit Bollandus (d), & IV. kalendas maias scripsisse, quum IV. nonas mensis ipsius scribendum fuisset. In Spirensibus certo breviariis sacris hodiedum IV. nonas maias recensetur, celebraturque dies ille translationis, non secus atque antiquis celebrabatur temporibus, minime autem IV. nonas martias, quem errorem in Mabillonium (e) induxit, uti quidem censemus, typographus.

LVIII. Porro ubi Spiram pervenit sacrum corpus, recentibus adhuc miraculis Guidonis sanctitatem Deus illustratam,

(a) Act. sanctor. ord. s. Benedicti tom. VIII. pag. 448.

(b) Annal. Bened. tom. IV. lib. 58. §. 94.

(c) Chron. Hirsaugien. ad an. 1046.

(d) Act. sanctor. ad 31. martii.

(e) Act. ss. ord. s. Bened. tom. VIII. pag. 448.

patefactamque voluit. Ea silentio pressit Pomposianus anonymus, quae Teutonicis narranda reliquit: *Iam vero quid Alpes transeundo*, ait, *quanta Spiram devectus miracula perfecerit, Teutonicis narranda permittimus: nam quemadmodum multa de eo non scribimus, ita cuncta eius miranda non vidimus, quae in longinquis fecit regionibus, vel iactantiam fugiens humanis non prodidit rumoribus*. Quum autem miraculorum eorumdem testes urbes appellasset Parmam, ac Veronam, vel Spiram ipsam in testimonium vocat his verbis: *Eorum, quae post obitum suum miranda perfecit, Parmam, & Veronam funeris illius baiulas, Spiram quoque tanti thesauri possessione ditissimam testes invocamus; ut si fides his non adhibetur, vel pauca, seu parva ducuntur, quae scribimus, valida videantur, & certa, quae tot, talibusque roborantur ex testibus*.

LIX. Sequentem inscriptionem marmoreo in tumulo sancti Guidonis, qui Spirensem illam exornat ecclesiam, temporibus suis lectam scriptis prodidere Pistorius, & Heisengremius, atque in eo sculptam:

HIC REQVIESCIT CORPVS S. GVIDONIS
ABBATIS.

Alia etiam in ipsa ecclesia legebatur inscriptio:

HENRICVS III. ROMANORVM IMPERATOR
CORRADI II. IMPERATORIS FILIVS
CORPVS S. GVIDONIS IN HANC AEDEM
TRANSTVLIT ANNO MXLVII.

LX. A morte autem Guidonis, quam tot miraculis Deus illustrem fecerat, atque conspicuam, uti superius enarravimus, accessit statim publica ecclesiastica auctoritas, quae caelitum honores ei assignavit, & illum christianorum cultui, ac exemplo proposuit. Acta apotheosis ipsius, quae *canonizatio* vulgo ab ecclesiasticis scriptoribus dicitur, deperdita sunt, neque ad nos pervenere, quemadmodum & aliorum quamplurium eorum temporum acta similia magno damno consumpta, quos tamen non secus atque Guidonem inter sanctos homines colimus, ac veneramur, & quidem approbato ab ecclesia cultu religioso. Petrus Damianus ad Henricum

cum Ravennatem Archiepiſcopum, qui ſuffectus Gebehardo fuerat, ſcribens (a) anno MLII. ſex ſcilicet annis poſt Guidonis mortem, eum admonuit, ut, quantum poſſet ſimoniacorum genus exſtirparet, non adeo tamen ut permitteret, ſacras ordinationes ab iis factas irritas iudicari, & caſſas, quod falſo, & extra modum opinabantur nonnulli. Inter reliqua vero Damiani argumenta hoc eſt praecipuum: *Quid enim quod nonnullos venerabiles viros, quos conſtat proculdubio a ſimoniacis ad ſacerdotium provectos, & uſque ad obitum novimus offerendis indeſinenter ſacrificiis inſtitiſſe, & nunc perſpicue videmus inſignibus miraculorum virtutibus coruſcare? noſtra quippe aetate beati viri, videlicet Rondaldus Camerinenſis, Amitus (b) Ramibonenſis, Guido Pompoſianus, Firmanus Firmenſis, & quamplurimes alii ſanctae converſationis ſtudio floruerunt: ſuper quorum videlicet veneranda cadavera ex ſacerdotalis auctoritate concilii ſacra altaria ſunt erecta, ubi nimirum divina myſteria miraculis exigentibus offeruntur*. In haec Damiani verba cum Baronio (c) animadvertere iuvat, frequentiorem ceteris ritum, ac diſciplinam ſervatam iis ſaeculis in *canonizatione ſanctorum* fuiſſe, ut altare erigeretur, ſuper quod publica auctoritate interpoſita divina celebrarentur myſteria ad illius honorem, qui fidelium deinceps proponeretur cultui. Non aliter reapſe paullo ante ſe geſſerat Vercellenſis Epiſcopus Ardericus erga s. Baronium Abbatem (d). Quum itaque tam perſpicuum nobis de Guidone Pompoſiano Damiani teſtimonium ſit, nullus relictus videtur dubitandi locus, ſynodali decreto altare erectum, in quo ſacrificium Deo fieret honorificum Guidoni. Quapropter colligere etiam licet, publicum, ſolemnem, atque authenticum ei cultum religioſum fuiſſe vel a primis poſt mortem ipſius annis numquam interrupta conſuetudine ad noſtram uſque aetatem non ſolum in Pompoſiano monaſterio, in quo celebratus ſemper fuit, celebraturque hodiedum feſtus dies Guidonis a monachis

 s. Be-

(a) Opuſc. VI. cui titulus *gratiſſimus* cap. 29.
(b) Hoc eſt *Amicus*.
(c) Annal. eccleſiaſt. ad ann. 993.
(d) In vita s. Bononii apud Mabillon. ſaeculo VI. par. I. pag. 240..

s. Benedicti Ferrariae, qui ex eo excisi sunt, ritu *duplicis minoris*, ut loqui consuescimus, & quidem pridie kalendas aprilis, sed etiam in ecclesia Ravennate IV. nonas eiusdem mensis eodemque ritu, & in collegiata Spirae sanctorum Iohannis Evangelistae & Guidonis die ipsomet, quo Pomposiani, *ritu duplicis maioris*, atque *officio divino* recitato, quod eidem sancto proprium est. Sed & in ecclesia eadem Spirensi solemnis habetur memoria quotannis IV. nonas maias factae translationis corporis sancti Guidonis, & quidem liturgia sacra adhibita tum in *missae* sacrificio, tum in canonicis horis propria, rituque servato *duplicis primae classis* cum octavi diei celebratione. Preces huiusmodi, atque liturgiam in diplomaticum codicem nos transtulimus.

LXI. Iamvero ubi *auctoritatem sacerdotalis concilii* Damianus commemorat, non intelligendus videtur dumtaxat de cuiuslibet peculiaris ecclesiae auctoritate, sed potius apostolicae sedis, Romanaeque ecclesiae auctoritatem indicasse dicendum est. Iis namque temporibus uni iam fere Romanae ecclesiae reservata sanctorum apotheosis erat, neque amplius pendebat res ex acclamatione populi, vel ex privatae ecclesiae consensu, quemadmodum retroactis fuerat in usu temporibus. Hoc quippe modo facilius prudenti quidem consilio immoderato saepius, inconsultoque populi studio obstitere maiores, praepedieruntque, ne vitium aliquando sub virtutis specie publico committeretur cultui, decoraretur honore. Praescriptionem hanc canonicam fecit Alexander III. Romanus Pontifex (*a*), ut erudite notavit Christianus Lupus (*b*), ubi saltem Alexandrinum decretum in publicum iuris canonici corpus ab Gregorio IX. Romano itidem Pontifice inductum fuit. Re quidem vera Damianus enarrans (*c*), Romualdum quinquennio a morte inter caelites a Christianis excultum, testis nobis est, super eius corpus altare constitutum fuisse, tradita ab Romana ecclesia facultate: *Data*

mona-

(*a*) Lib. III. decretal. tit.40. cap.1.
(*b*) Tom. III. scholior. pag.567.
(*c*) In vita s.Romualdi §.105. apud Mabillon. act. ss. ord. s. Bened. tom. VIII. pag.276.

monachis ab apostolica sede licentia, ut supra venerabile corpus eius altare construerent. Apostolicam hic sedem certe Damianus indicat, quum alias de Guidone loquens, ac de Rondaldo, aliisque dixisset *sacerdotalis concilii auctoritatem*, quae tamen verba uni Romanae ecclesiae ex suae aetatis more aptanda videntur eo vel magis, quod *Rondaldus* ille, qui depravate hocce pacto legitur in operum Damiani recensione a Constantino Caietano Abbate Casinensi composita, quemque *Ronaldum* dixerat Baronius (*a*), non alius censendus est ab ipsomet sancto *Romaldo*, vulgo *Romualdo* Abbate, de quo eo loci Damianus ipse loquitur. Id semel innuit vel Mabillonius noster (*b*), qui Camerinensem dictum a Damiano Romualdum censet ab urbe Camerte, in cuius dioecesi mortuus est, nimirum in monasterio vallis de castro, quod ab eo conditum fuerat. Dubia nonnulla in hanc rem excitarunt quidem docti Camaldulenses scriptores (*c*); sed nihilominus tandem Mabillonii sententiam intactam reliquere, uti eam nos relinquendam iudicamus. Ea autem admissa, haec ad propositum hocce nostrum subdunt viri clarissimi: *Licentia apostolica erigendi altare super venerandum Romualdi corpus roborata fuisset auctoritate etiam sacerdotalis concilii, ut colligitur ex supralaudato Damiani testimonio.* Igitur, teste Damiano, hic monachis data facultas est, super sacrum Romualdi corpus altare erigendi; alibi vero hoc ipsummet de Romualdo eodem, deque sanctis Amico, Guidone, atque Firmano factum dicitur *ex sacerdotalis auctoritate concilii*: argumentum evidens, non tam *sacerdotalis concilii auctoritatem* Romanae ecclesiae decreto accessisse, quod laudati affirmarunt Camaldulenses, quam potius *auctoritatis sacerdotalis concilii* nomine Romanam ipsam ecclesiam vere proprieque intellexisse Damianum.

LXII. Quin tempus etiam nobis licet coniectare, quo id factum fuerit, ex vetusto manuscripto Suavicinienſis monasterii codice, quem praeviis observationibus edidit Octavius Tur-

(*a*) Annal. ecclesiast. ad ann. 1029. tom. XVI. & ad ann. 1052. tom. XVII.

(*b*) Annal. Bened. tom. IV. p. 330.

(*c*) Annal. Camald. tom. II. p. 35.

Turchius penes Camaldulenses ipsos (*a*), quemque ad saeculum XI. omnino pertinere censuit homo doctus. In *litaniis* enim codicis eiusdem una cum sanctis aliis invocatio legitur sancti Guidonis hoc modo: *s. Wido or.* Ad quod attendens Turchius haec notat: *quem non alium puto, nisi celeberrimum Pomposianum Abbatem, cuius precibus sanctus Petrus Damiani cum adhuc in Avellanensi coenobio degeret alumnus, ad illius monasterii se contulit coenobitas instruendos.* Codicem hunc Suavicíniensem Dominico Loricato dono Damianus dederat in eremi illius usum, quae satis verosimiliter anno circiter MXLIX. condita fuit (*b*), constituto in eadem Suaviciniae eremo ab ipso Damiano in *praepositum* Loricato eodemmet (*c*). Iam vero Loricati mortem ante annum MLX. obvenisse ostendunt Camaldulenses iidem (*d*). Dicendum itaque est omnino, sanctum Guidonem statim ab eius morte inter caelites adscitum, eique datum religionis cultum, ac publicis invocatum precibus non post annum MLX. immo etiam ante annum MXLIX. quo Suaviciniensis codex iste iam conscriptus certe quidem fuerat.

LXIII. Accedit ad haec, Guidonem reapse ab immemorabili tempore sanctum fuisse habitum atque exultum. Hinc in Pomposianis tabulis, ubi eius mentio est, perpetuum sanctus dicitur. Sic anno MCLXXX. aut circiter commemorantur quaedam antiquae a Guidone locationes factae in fundo Bauriae, quarum nonnullas suo loco & nos recensebimus, & a notario semper *Guido sanctus Abbas* nominatur. Quinimo in actis visitationum anno MCCCXXXVIII. iubetur, ut in ecclesiis sancti Petri de collice Cenetensis dioecesis, s. Martini de fana dioecesis Concordiensis, & s. Mariae de Pomposia in urbe Mutina, quae iuri Pomposiani monasterii subdebantur, pingeretur effigies s. Guidonis una cum altera sancti Benedicti: *Monemus etiam dictum Abbatem sub dictis penis quatenus usque ad unum annum proxime venturum pingi faciat ante portas dicte eccle-*

(*a*) Annal. Camald. in append. pag. 303.

(*b*) Vid. annal. Camald. tom. II. pag. 105.

(*c*) Vid. ibid. pag. 212.

(*d*) Ibid. pag. 223.

ecclesie .... figuras beatorum Benedicti, & Guidonis Abbatum: quas revera adhuc in Pomposiano, quod superest, *capitulo* exstare, superius observavimus, antiquissimo tempore depictas. Exstat in Pomposiano tabulario index rerum, quae anno MCCCCLVI. Pomposiana in ecclesia exstabat; inter reliqua vero: *Item una anchona più lunga de l altaro da uno co la figura de sancto Benedicto d altro san Guido, in mezo la verzene Maria con el fiolo*. Sic etiam anno MCCCCLXII. kalendis ianuarii facta a Raynaldo Maria Atestio commendatario, atque administratore Pomposiani monasterii assignatione bonorum monachis in eo degentibus pro eorum victu una eum constitutionibus nonnullis observandis ab iisdem, haec in fronte leguntur: *Gloriose virginis matris & beatissimi patris Benedicti: ac sanctissimi Vidonis istius vestre congregationis olim Abbatis coadiuvantibus sufragiis*. Et inferius: *ad Dei laudem & beati patris Benedicti, atque Vidonis*.

LXIV. Praeterea certum est, Pomposianos monachos in Guidonis honorem antiquis etiam temporibus sacras, quae in *divino officio* continentur, preces recitasse. In huius rei testimonium non solum permanentem adhuc possumus proferre consuetudinem, traditionemque maiorum, sed etiam praecipue die festo Guidonis hymnos sacros tres, qui ad nocturnas, matutinas, vespertinasque preces praecinerentur, quosque legere etiamnum licet in manuscripto codice saeculi XIV. aut sequentis membranaceo signato littera L, qui in praesentia ad ecclesiae sancti Benedicti Ferrariensis chorum pertinet, sed pertinebat olim ad Pomposianum monasterium, euius & insignia adhuc apparent, prima videlicet in codicis pagina aurea stella in area caerulea minio pulcherrime depicta, circumscriptaque aurea vox *Pomposia*. Hymnorum huiusmodi, quos in diplomatico nostro codice dabimus, stilus undecimum redolet saeculum, quod ii non noverint uni, quibus temporum illorum non sapiat palatum. Eapropter ex hoc vel ipso argumentum nobis est, non longe a Guidonis morte ipsius nomen Pomposianos hymnis illis celebrasse. Sed ii priscam obtinentes simplicitatem obsoleverunt iamdiu, maxime emen-

emendata, instaurataque tum *breviarii*, tum *missalis* sacra liturgia: adeout nostra aetate integrum de sancto Guidone *officium divinum* in Pomposiano monasterio sancti Benedicti Ferrariae, quin & in Ravennate ecclesia desumatur omnino ex *communi*, ut vulgo dicitur, *Abbatum*.

LXV. Optandum profecto summopere esset, ut, quo cultus Guidoni debitus magis magisque excitaretur, augereturque, cuius etiam virtutes eximiae perfectius a nobis exprimerentur, ipsius certe vita compendio die eidem festo *divinis* in *officiis* legeretur, ut Spirae factum diximus superius. Eapropter revera anno MDCCLXII. XV. kalendas maias excogitatum est a Pomposianis monachis sancti Benedicti Ferrariae sacrae rituum congregationi Romae supplicem libellum porrigere, a qua facultas liturgiam sancto Guidoni propriam peragendi impetraretur non solum die festo eodem, verum etiam die translationis ipsius, cuius & elogia recitarentur in Romano martyrologio iuxta Spirensis ecclesiae liturgiam, quin & festum ipsum ab ritu *duplicis minoris* ad alterum maiorem erigendi. Pio tamen consilio morae iniectae. Quum enim Romanae ecclesiae primum decretum haud supersit, quo religiosi cultus donatus fuerit Guido, atque in honorem ipsius liturgia peracta, uti superius dictum est, dubitatum fuit, & factus metus, ne liturgiae ipsius usum sacra congregatio ultra vetaret. Hinc res tota silentio tunc tradita, non tamen adeout, illa suspicione summota, quod ex dictis fieri facile posse confidimus, resumendum negotium non sit, ea profecto spe, ut Pomposianis res bene cedat in posterum.

LXVI. Quum autem Henrici Imperatoris iussu, & opera sancti Guidonis corpus translatum in Germaniam fuerit, Spiraeque depositum, factum est, ut tanto thesauro non solum destituta quereretur Italia, sed etiam sacris eius quantuliscumque reliquiis privata: quo maxime defectu retroactis saeculis Pomposiani angerentur graviter. At tandem adfuit benignissimus Deus, eorumque nostra aetate annuit vehementissimis votis, quum studio, atque pietate usus Mauri Squarzonii Ferrariensis sancti Benedicti Ferrariae in praesentia Abba-

Abbatis, cuius & alibi nos meminimus, aliqua saltem thesauri ipsius parte illos ditatos voluit. Commorante enim eo in Florentino monasterio Mariae virgini dicato, quod vulgo *la badia* vocatur, inivit forte fortuna eum doctissimo, atque in litterarum republica notissimo Anselmo Desinghio publico Salisburgensi antecessore, Benedictinique instituti monacho Germano amicitiam, qui anno MDCCLI. Florentiam se contulerat, excogitavitque tanto uti viro, quo ab Spirensi ecclesia sacrarum Guidonis reliquiarum partem consequeretur, quam ad monasterium suum sancti Benedicti Ferrariae destinaret. Anno itaque consequenti MDCCLII. ad idem monasterium ipso redeunte, litteras Desinghio dedit pridie kalendas septembris satis doctas, & opportunas, quibus respondit Desinghius anno eodemmet V. kalendas ianuarias. Hoc inter eos fuit litterarii commercii initium, quod habuit exitum multo felicem. Accessere interea curae primo quidem Francisci Mariae Riccii Romani Abbatis tunc sancti Benedicti, atque percelebris versificatoris, maxime vero Polignacehiani anti-lucretii Italica metrica versione celebratissimi; tum eius successoris Alexandri Zuccaninii Locatellii Bergomensis: qui litteras ad rem dedere, receperuntque passim, quarum nonnullas nostro diplomatico codici insertas lector comperiet. Tandem eo res deducta fuit, ut anno MDCCLV. XVIII. kalendas septembris thecam obsignatam sigillo Desinghius miserit ad Riccium eumdem Abbatem cum epistola, quae, monachis exsultantibus singulis, ad s. Benedicti pervenit XIII. kalendas decembris anni eiusdem, quem diem aeternum memorabilem habeant Pomposiani. Ea in theca Guidonis continebantur iamdiu exspectatae, optataeque reliquiae: *Mitto scatulam*, scribebat Desinghius, *s. reliquiae s. Hugonis* (nimirum Guidonis) *Abbatis per manum Illmi d. comitis Iosephi de Lamberg ad collegium Romanum proficiscentis canonici Passaviensis, spe fretus securo itinere perventuram ad tuas reverendissimas manus*.

LXVII. Itaque pridie kalendas aprilis sacro Guidoni consequentis anni MDCCLVI. coram Vincentio de Aqua generali vicario Marcelli Crescentii S. R. E. Cardinalis, ac Ferratiensis

Archiepiſcopi theca reſignata, atque recognita una cum ſigillo, ſubſcriptaque de authenticis reliquiis teſtificatione publici notarii. Continebat autem coſtarum partem quinque circiter in longitudine digitorum, quam denuo Vicarius ipſe eadem in theca locavit proprio munita ſigillo, quo deinde nova argentea theca reconderetur, quemadmodum reapſe anno MDCCLVII. VI. idus aprilis, impetrata antea Archiepiſcopi facultate, idem Riccius Abbas praeſtitit, obſignataque theca Archiepiſcopi ipſius ſigillo ab cancellario ſuo, & recens demum rei certa teſtificatio facta in authentica forma, quae in Pompoſiano tabulario ſervatur. Ea vero occaſione particula primo tanti theſauri parti auctori conceſſa, ſcilicet Squazonio, parvaque fragmenta alia Riccio Abbati donata; ac cancellario.

LXVIII. Ad reliquias comparandas huſmodi uſus Defingbius fuerat amicitia, & opera *baronis* de Beroldiq Germani alterius Spirenſis canonici, ut ipſe teſtatur ad Squarzonium ſcribens. Alia etiam ad Riccium data epiſtola anno MDCCLV. pridie idus auguſti haec ſcribebat de ſancti Guidonis corpore: *Sacrum depoſitum apud ipſos* (canonicos Spirenſes) *iniuria temporum diſtractum eſt, adeout pauca ſuperſint, ipſumque ſacrum caput incendio anni* MDCLXXXVIII. *penitus deperditum fuit*. Et deinde: *In hac igitur ſcatula eſt munus impetratum pro nobili monaſterio veſtro, extractum Spirae iuſſu Epiſcopi, ac principis illius loci ab ipſius ſuffraganeo, conſenſu d. praepoſiti, atque canonicorum eccleſiae collegiatae ſanctorum Iohannis Evangeliſtae, & Guidonis Abbatis*. Quum vero anno eodem in ſuperius laudata epiſtola ad Riccium data XVIII. kalendas ſeptembris de gratiis agendis a Pompoſianis monachis praepoſito, decano, capitulo collegiatae ipſius pro tanto accepto beneficio ſcripſiſſet, ſtatim, IV. ſcilicet idus novembris iis mittentes litteras Abbas, & monachi, maximae pro ea re gratae habitae ſunt, atque repenſae: *Votorum itaque compotes effecti*, inquiunt, *quodque iamdudum enixe optavimus, tandem aliquando nacti, ſacro nimirum pignore potiti, terque illud exoſculati, vobis omnibus, ſinguliſque, viri ornatiſſimi, quantas ipſi praegeſtientes animis*

mis possumus gratias & agimus, *& habemus pro collato in nos beneficio hocce immortali*, *quod memoria colemus idcirco sempiterna*. Non absimili modo Squarzonius gratias Desinghio egit anno eodem XV. kalendas decembris, iterumque anno sequenti VIII. idus iunias, eum certiorem reddens, *munus sacrum iam obtentum in theca argentea affabre elaborata* locatum, *diemque solemnem sacra ac singulari pompa celebrare* aggressos fuisse Pomposianos; qua etiam occasione sacram liturgiam, *qua utitur Spirensis ecclesia in die festo colendo sancti Guidonis* ab Desinghio exquisivit sibi transmittendam Squarzonius. Verum quum maxima locorum fortasse distantia id fieri haud facile fuerit, Zuccaninio memorato Abbati propositum est, ea de re ad Episcopum Spirensem litteras dare anno MDCCLXI. III. nonas iunias, quibus illum exoravit, ut *authenticum exemplar mitteret actorum omnium sacrae liturgiae*, *queis in divinis officiis persolvendis*, *& in sacrosancto missae sacrificio celebrando utitur clerus ss. Iohannis Evangelistae & Guidonis tam in die festiva*, *quam in altera translationis eiusdem*; *sicuti etiam exemplaria elogiorum*, *ut aiunt*, *quae respective habentur*, *& leguntur in martyrologio eiusdem ecclesiae pridie dies supra enuntiatos*: *hisce authenticis exemplaribus*, *quae ab humanitate tua enixe expostulo*, *facilis mihi patebit via ad obtinendam a sacra rituum congregatione facultatem celebrandi eadem officia in hac nostra ecclesia iuxta Spirensem liturgiam*. Episcopus vero, & princeps Spirensis Franciscus Christophorus de Hutten, qui interea temporis S. R. E. Cardinalis electus fuerat, votis obsecutus Abbatis, monachorumque Pomposianorum, ad eos datis responsis officio, atque humanitate plenis X. kalendas octobris anni ipsius, acta etiam singula liturgiae, quae expetierant illi, misit authentica fide munita F. L. Schnellm apostolici protonotarii, & Spirensis collegiatae canonici, atque Episcopi eiusdem consiliarii ecclesiastici. Hisce redditis, epistolis, quum inopinate interea decessisset Zuccaninius, Antonius Bissius *Prior*, uti dicitur, atque monasterii administrator gratias eminentissimo viro debitas egit VIII. idus martias anno MDCCLXII. servataeque chartae fuere omnes

 in Pom-

in Pomposiano tabulario, e quo eas nos exscripsimus, atque in nostrum diplomaticum codicem transtulimus.

LXIX. Verum non unum est in Italia nostris temporibus Pomposianum monasterium, quod maximo reliquiarum sancti Guidonis thesauro fruatur, exorneturque. Monasterium etiam sancti Apollinaris in classe Ravennae eodem gaudet cum Pomposiano honore. Rem totam referunt Camaldulenses scriptores novissimi his verbis (a): *Occasione monasterii sancti Severi in classe Ravennae . . . . . merita laude fraudandus non est domnus Seraphinus Concelmani Bononiensis, Abbas sancti Apollinaris in Classe, cum quo illud sancti Severi est unitum, qui annis elapsis deterso squallore, quo obsita erat basilica eius coenobii sancto Ravennati Archiepiscopo Severo dicata, sartis tectis aedificiis, ara quoque ex perpolito lapide restituta, & imagine etiam apposita sancti Guidonis Sanseveriani, antequam ad Pomposianam abbatiam evocaretur, monasterii olim praesulis, praesenti anno* MDCCLXXV. *Nicolao Oddio apostolicae sedis apud Coloniensem Electorem Legato operam praestantem, basilicam ditavit insigni eiusdem sancti Guidonis reliquia, qua donatus fuit a Francisco Christophoro de Hutten S. R. I. Principe, & Episcopo Spirensi, apud quam urbem translatum ab Henrico III. Imperatore corpus sancti Abbatis praemonuimus ad annum* MXLVI. Quin una cum Guidonis reliquiis & actorum sacrae liturgiae eidem propriae exemplar Amadesio Ravennatis Archiepiscopi a secretis, & inter litteratos notissimo anno MDCCLVIII. IV. idus martias e Colonia urbe idem Oddius misit, quod monachis Classensibus traderetur quodque perbene concordare cum exemplari ad Pomposianos transmisso, de quo diximus supra, ab Iordanio Classensi monacho studioso rerum istarum investigatore novimus opera usi Gregorii Bortolettii Casinatis sacrae theologiae antecessoris in Ravennati monasterio sancti Vitalis.

CO-

CODEX

DIPLOMATICUS

POMPOSIANUS

AB ANNO DCCCLXXIV. AD ANNUM MXLV.



CODEX DIPLOMATICUS
POMPOSIANUS

I.

Fragmentum epistolae Iohannis Papae VIII. ad Ludovicum II. Imperatorem anno 874. 29. *ianuarii*

Ex Balutio miscellan. tom. v. pag. 489.



AM *monasterium sanctae Mariae in Comaclo*, quod *Pomposia* dicitur, & *monasterium s. Salvatoris in monte Feretri*, aliudque *monasterium*, quod vocatur *sancto Probo*, atque colonos in *territorio Ferrariensi*, & *Adriensi*, & *Gallicata*, & *Faventillam Ravennati Archiepiscopo* non abstulimus, sed ea monasteria, & loca ab antecessoribus nostris possessa reperientes possedimus, hactenusque iure proprio retinemus. Alia quoque loca, & villas, & praedia, de quibus aliquam functionem, & dationem eadem ecclesia deinceps recipiat. Et quia eidem ecclesiae alia loca nec tulimus nec occupari fecimus, habeat quae hactenus habuit absque praedictis locis, idest *Gallicata*, & *massa Faventina*, & absque praefatis monasteriis, quousque in praesentia nostra & ipsa loca, quae sua esse putat, nostrae potius ecclesiae lege & ratione pertinere omnimodis cognoscatis. Datum IIII. kal. febr. indict. VII.

I I.

Donatio bonorum facta ab Ingelarda comitissa Petro diacono Ravennati filio suo anno 896. 8. *septembris*.

Ex Murator. antiq. medii aevi tom. I. col. 153. *& seqq.*

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti. Anno Deo propitio, pontificatus domni *Stephani summi Pontificis* & universalis Papae in apostolica sanctissima beati Petri sede primo, sicque imperante domno piissimo P. P. *Lamberto*, a Domino coronato pacifico magno Imperatore, anno quarto, die VIII. mensis septembris, indictione XV. *Ravenne*. Si enim circa eos, a quibus esse servitia quisque accipiunt, quod extranea carnis consistunt, digna dona praebenda ei, quanto ampliusque diffusius dignissimum esse amplissima dona conferre ei, qui

qui carnali consanguinitate unita & quotidiana incessanter & nocturna impendere non desinunt. Qua de re ego pro omnipotentis Dei clementia *Ingelarda* filia *Apaldi comitis palatii*, profiteor per hanc mee vocis, cessionis, donationis, translationis, & perpetualis translationis tibi presenti *Petro* venerabili *diacono* sancte *Ravennatis ecclesie*, dulcissimo & suavissimo filio meo, tuisque heredibus in perpetuum, absque hereditario nomine, & velut externe persone, eo quod habere & detinere videor, tam maiora propria, quamque & conducta, seu & testamentario iure quondam *Martino* glorioso *duci*, & suavissimi viri mei, seu ex me comperationis seu acquisitionis caussa: idest in *territorio Faventino* &c. &c. Similiter & do tibi dilectissimo filio meo similiter absque hereditario nomine, in *vico Cumiaclo* & territorio & ducatu eius, in omnibus generibus & speciebus, excepto casale, ubi residere visus fuit *leo*, qui vocatur *albo*, & quatuor .... que fuerunt quondam bone memorie *Gregorio duce* socero meo: & *quinto maiore*, quod ad iura *sancte Marie in Pomposia* videor habere, & duas partes in *cornacervina*, ac etiam partem in *finale*, que omnia innovanda sunt a suprascripto monasterio. Item quod postremo dono &c. &c.

III.

Emphyteusis facta ab Honesto Abbate ss. Iohannis, & Barbatiani Ravennae anno 932. 18. aprilis.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domni *Iohannis summo Pontificis* & universali Pape in apostolicam sacratissima beati Petri sede secundo regnante *Ugone* die octavo decimo mensis aprilis indictione sexta ..... Petimus a vobis *Onestus subdiaconus* civitatis *Ravenne* & *Abbas monasterii sancti Iohannis & Barbacianis* ista civitate *Ravenne* una cum .... & *Iohanne de Ferraria* uti nobis presente *Ugone*, & *Berta clarissima femina* iugale nos nostrisque filiis & nepotibus per enfiteuticario iure ad presenti die concedisti nobis rem iuris vestri monasterii, idest omnes sortes & porciones vestras in integrum quantascumque ante os dies ..... tenui ..... quondam *Iohannis* qui vocatur *de Ferraria* .... & coniugem suam cum suis heredibus qui exposit .... - in ..... corum vocabula sunt in fundo qui vocatur *monesteriolo* fini ipsa plebe infra *plebem sancte Marie in Tiveriaci territorio Corneliensi* ..... cum vineis campis pratis pascuis silvis salecti acinalibus cum arbustis arboribus & cum omnibus sibi pertinentibus cum suis iustis & certis in terra finibus qui .... lia fuerunt vel ab origine fuerant toto ..... & populi finibus te ..... vel omnibus ad eosdem pertinentibus dum nos supradictis *Ugone* & *Berta clarissima femina* iugales seu filiis & nepotibus nostris divina gracia in ac luce iusserit per-

permanere vitam concedisti nobis eam habendum tenendum defensandum & in omnibus meliorandum & ex nostris proptiis expensis seo laboribus nihilque domnice racionibus imputarc debeamus nos nostrisque filiis & nepotibus vos vestrisque succcssoribus indefinenter .... & hanc paginam peticionis nostte singulis quibusque annis ..... infra indictione .... denarios ses tantum ut dictum est persolvatur ..... & post transitum nosttum cum supradictis nominatis nosttis filiis & nepotibus nostris vos vcstrisque successoribus munimine expletum quando Domino placuerit tunc ...... omnibus .... sicut supra legitur cultas defensatas restauraras & in omnibus meliotatas reverta ad ius dominiumque supradicto vestro monasterio .... & proprietates revertatur promittentes pro prcsente ...... temporibus diebus vitc nostre nos nostrisque filiis & nepotibus vos vcstrisque succcssoribus qui vestra infiteusin inviolate & inviolabiliter modis omnibus conservarc & adimplere promittimus ..... si & aliqua controversia per qualecumque ingenium facta fuerit & ec vcstra peticio nomine dc fututo prevaluerit tunc datuti nos promittimus nos supradictis *Ugo* .... & *Berta clarissima femina* iugale ..... filiis & nepotibus nostris ..... anrc omne litis initium aut interpellacionem pene nomine auri obrizo uncias duas & post pene solucionem manente ec peticio in sua valea persistere firmirate. Quam vero paginam ..... fraude vi metum & circumvencionem testante *Petrus tabellio* civitatis *Ravenne* ....

✠ Signum manus Ugone petitore .....

✠ Signum manus *Berta* iugale petitrice ad omnia supradicta cui relectum est.

Adelberto uic pagina peticionis sicut supra legitur .... rogatus teste fui & subscripsi.

Amavili uic paginam peticionis sicut supra legitur rogatus teste fui & subscripsi.

Amelricus uic paginam peticionis .... rogatus teste fui & subscripsi.

Petrus tabellio civitatis *Ravenne* scriptor uius paginam peticionis sicut supra legitur post roboracionem testium complevi & absolvi.

Noticiam testium idest

Adelbertus ut supra teste.
Amavili ut supra teste.
Amelricus ut supra teste.

I V.

Emphyteuticus libellus Paulli Episcopis Liviensis, & Abbatis s. Mariae in xenodochio Ravennae 939. 4. octobris.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Stephani summi Pontificis* & universalis Pape

in apostolica sacratissima beati Petri sede primo & domno *Ugone Regis* anno quartodecimo, & domno *Lotharius* item *Regis* eius filius anno decimo die quarto mensis octuber indictione tercia decima *Ravenne*. Petimus a vobis domno *Paullo* per Domini misericordiam vinerabilis *Episcopus sancte Liviensis ecclesie* & *Abba monasterii sancte Dei genitricis virginis Marie* qui est fundata in superiore domi que vocatur *imperialis* & *xenodochio* una cum consensum cunctis deservientibus eiusdem monasterii uti nobis *Cesario* qui vocatur *de curulo* seo filiis & nepotibus tuis livellario nomine concedo & largior, atque conferimus vobis rem iuris supradictis monasterii nostris & *xenodochii imperialis* idest omnes sortes & porciones principales in integrum quantascumque fuit de *Leo* qui vocabatur *Pitulo de Ferraria* & que nos modo ad manibus nostris in domnicata tenere videmus qui est possita in fundo *salepta* qui vocatur *eastelana* in terra fines de is omnibus ut supra legitur ab uno latere *curulo* percorrentem & ab alio latere *saletta* qui vocatur *guidoni* tercio latere media *fossa* que vocatur *gradicaria* percorenrem atque a quarto latere *massa* que vocatur *ruvina* cum terra campis praris pascuis silvis salectis facionalibus arbustis arboribus & cum omnibus ad easdem pertinentibus *territorio Ferrariense plebe sancti Georgii* qui vocatur in *tamara* abendum retinendum cultandum laborandum defensandum vos aut omine vestro supersedendum & in omnibus meliorandum in annis advenientibus viginti & novem ad renovandum salvas fanacionem domnico dando ita sane ut inferatis domnice racionibus mihi meisque subcessoribus de supradicto monasterio singulis quibusque annis hoc est terratico tritico faba ficelo de lavore maiore seminato atque ligumina vel omnem . . . . . & ex omnibus modio nono etsi vineam pastenaveritis redere exinde debeatis secundum inter locos exenio veto per unoquoque anno puilo uno grano ☧ X. quattario uno lino manna nona. Sed ut vero omnia & in omnibus per vos supradictis peritoris unquam ad *ripam Padi* ubi nave domnica nostra potuit pervenire maioreque domnico nostro vel nostrum dominacionem cummonere & obediencia surripere debeatis & subreptionem ei facere & brachiaticum ei persolvere sine dono vel fraude. Si quis vero pars nostrum contra hos livellos ire temtaverimus antequam fines tempus sicut supra legitur det pars parti fidem servante ante omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine uncias duas & post pene solucionem hos livellos in suo rubore per eos vero libellos in uno tenore conscripto. *Petrus* in Dei nomine *tabellio* & *curialis* chuius civitatis *Ravenne* scribendum rogavimus unum alterius nobis contradimus quod consecutis agunt Deum & maxima gratiam.

Paullus Dei omnipotentis misericordia humilis *Episcopus sancte Liviensis ecclesie* & *Abbas monasterii sancte Marie xenodochi imperialis* in hoc libello subscripsi.

V. *Li-*

V.

Libellus emphyteusis Honesti Abbatis ss. Iohannis & Barbatiani Ravennae anno 953. 15. octobris.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Agapiti summi Pontificis* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri sede quinto sitque regnante *Berengarius Rex* anno secundo die quinto decimo mense octuber indictione undecima in *territorio Corneliensi plebe sancte Marie castro* qui vocatur *Tiberiacis* in loco qui vocatur *puozo*. Petimus ad vobis *Honesto subdiaconus sancte Ravennatis ecclesie* sit filius quondam *Iohannis Dativus* & pater eius & *Abbas monasterii sanctorum Iohannis & Barbaciani*, uti nobis *Isenardo* ..... qui vocatur *Bonezo* filius quondam *Iohannis* seu filiis & nepotibus meis per infiteuticario iure a presenti die concedistis nobis rem iure predicto monasterio vestro idest omnes sortes & porcionem ad que pertinenciam vestram in integrum de quantacumquam ego iam dicto *Isenardo* petitore ad manibus meis detinere & laborare viso sum ad predict.... monasterio vestro & que mihi ovenit per emicionis chartam de quondam *Petrus* filius quondam *Iohannis* qui vocatur *Franco* ad ipse iure qui est positus in fundo qui vocatur *monte fraprictorum castri* qui vocatur *Tiberiacis* omnia cum vineis terris campis pratis pascuis silvis salectis sacionalibus sive cum arbustis arboribus & cum pertinencie de pomare tu .... que infra se tenere vel cum ingresso & regresso suo vel cum omnibus ad iisdem coto modo pertinentibus sicur supra legitur & ubi de ipsa sortem in antea invenire potuerimus ad ipso iure cum sui iustis & certis lateribus suis atque in terra finibus suis .... vos omnes superius nominati petitores seu filiis & nepotibus meis divina graciam in ac lucem iusserit permanere vitam concedistis michi abendum tenendum cultandum defensandum & in omnibus meliorandum ex vestris propriis expensis seu laboribus & nichilque aliud inferius adfixa pensionem reputare debeamus prestante caquem nos iam dicto *Isenardo* :. . qui vocatur Bonezo petitore seu filiis & nepotibus meis singulis quibusque anni omne marcio mense infra indictione pro iam dicta, omnes sortes & porciones ad que pertinencias vestras in integrum qui est posita in supradicto fundo qui vocatur *monte* cum omnibus sibi pertinentibus sicut supra legitur idest in arientum denariis duos titulo pensi ut dictum est persolvatur & pro calciarie nos petitore de manibus meis in manibus tuis coram testibus idest solidi sex pro unocoque solidos anadinariorum duodecim. Ita & post transitum nostrum supradicto Isenardo .... petitore seu filiis & nepotibus meis munus expletum tunc ipsa supradicta omnes sortes & porcionem ad pertinenciam in integrum qui

eſt poſſita in ſuptadicto fundo qui vocatur *monte fraprietorum caſtri* qui vocatur *Tiberiacis* cum omuibus a ſe pertinentibus ſicut ſupra legitur cultas defenſatas & in omnibus melioratas vel quitquit in ibidem adetum meliorarumque ad ius dominium predicto *monaſterio* veſtro *ſancti Iohannis & Barbaciani* vocatur cuius eſt iura proprietas revertatur. Quod ſi Cod abſit & avertat divina potenciam omnia non obſervaverit vel adimpleverit cunta que ſupra legitur contraire voluerit iutatum nos eſſe dicens per divinorum vitam ſanctorum dominorum noſtrorum ateſtacionem confirmo ego iam dicto *Iſenardo* .... qui vocatur Bonezo petirore ſeu filiis & nepotibus meis tibi iam dicto Abbatis tuiſque ſucceſſoribus ante omnem litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri ebtizo uncia una & poſt pene ſolucionem anc paginam pericionis perſiſtere in ſua firmitate. Quam veto paginam *Dominicus tabellio* de civitate *Ravenne* ſcribendam rogavit in quam & ego ſubter manus propria mea firmavi & teſtibus que ad nobis rogitis obtulit confirmanda eorumque preſenciam eam tibi qui ſupra contradidit die menſe indictione ſupradicta undecima.

Signum ✠ manus ſupradictus *Iſenardo* ..... qui vocatur *Bonezo* petitore ad omnia ut ſupra cui relectum eſt.

✠ *Giſulfo* rogatus me teſte ſubſcripſit.

✠ *Adelberto* rogatus &c. ✠ *Iohannes conſule* rogatus &c.

✠ *Dominicus tabellio* de civitate *Ravenne* ſcriptor huius paginam peticionis ſicut ſupra legitur poſt roboracionem teſtium complevi & abſolvi.

Noticia teſtium ideſt *Giſulfi* filius *Ragimbaldo conſulis*.

Adelbertus ut ſupra *conſul*. *Iohannes* ut ſupra *conſul*.

V I.

Emphyteuſis facta ab Abbate s. Zachariae Ravennae Iohanne anno 957. 20. martii.

Ex tabulario Pompoſiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti anno Deo propicio pontificatus domini noſtri *Iohannis ſummi Pontifici* & univerſalis Pape in apoſtolica ſacratiſſima beati Petro ſede anno primo ſitque regnante vero domno *Berengario excellentiſſimo Rege & Adelberto* .... ſeptimo die vigeſimo menſis marcio indictione quintadecima *Ravenne*. Petimus a vobis in Dei nomine domnus ..... & venerabilis *diaconus & camerario ſancte Ravennatis eccleſie & Abbas monaſterii ſancti Zacharie* una per conſenſum deſervientibus eiuſdem monaſterii, uti nobis *Martinus* filio quondam *Leo* qui vocabatur *de Ruſſi* & conius quam ſortitus fueto ſeo filiis & nepotibus noſtris per enfiteuticario iure a preſenti die concediſtis nobis rem iuris ipſius monaſterii veſtri ideſt ſaluciola pede plana in integrum murotis cum clau-

clausa tegulis & inbrintibus seo sind .... sua ante se & iuxta se posita seo & porcionem de puteo infra ipsam.... integram iuxta supradicta curte verum eciam cum omni petra que in ibi ..... supra & subtus terra vel cum ingresso & egresso suo & cum omnibus sibi pertinentibus cominus in ac civitate *Ravenne* iuxta *basilice sancti Vitalis martiris* abentem ipsa saluciola in longitudinem suam pedes plus minus quinquaginta duos & semisse uno & in latitudinem suam cum supradicta curticella pedes plus minus quinquaginta & sex in terra fines eius ab uno latere possidentem *Paldo* filio quondam .... & ab alio latere possidentem nos ipsi petitoris a tercio latere possidentem eredes quondam *Andreas consulis* filio quondam *Andreas de Teofillatus* atque a quarto latere platea publica percorentem & ipsa res abentem in longitudinem suam pedes plus minus nonaginta & in latitudinem suam pedes plus minos ab uno capite quadraginta & quatuor & da .... pedes plus minus sexaginta & in terra fines eius ab uno latere iuris ipsius *monasteri sancti Zacharie* & ab alio latere iuris *monasterii sanctorum Iohannis & Barbaciani* a tercio latere possidentem eredes quondam supradicto *Andreas consulis de Teofillattus* atque a quarto latere possidentem .... *Ivaldo* vel omnibus ad eas res pertinentibus cum suis iustis & certis in terra finibus dum nos supradicto petitoris & filiis & nepotibus nostris divina graciam in ac lucem iubserit permanere vitam concedistis .... supradictis eam nobis abendum tenendum possidendum defensandum & in omnibus meliorandum & ex nostris propriis expensis seo laboribus nichilque vobis vestrisque subcessoribus in inferius adfixam pensionem quoquomodo reputare debeatis. Prestantem quotque nos supradicti petitori seo filiis & nepotibus nostris indefinenter secundum paginam peticionis nostre pensionem nomine singulis quibusque annis omnis marcio mense infra indictionem pro predictis omnibus rebus que supra legitur cum omnibus sibi pertinenribus idest in argentum denarios tresdecim & alia ..... pensionem ut dictum est persolvatis. Pro eo quia exinde accepisti calciarii de manibus meis supradicto petitore in manibus tuis de nomine Abbas in presentia testium qui ic subterscripturi sunt idest mantello uno pro in argentum solidos duos & per unoquoque solidos ana denarios duodecim. Ita & post transitum nostrum comunem supra nominato petitore & conius quam sortitus fuero seo filiis & nepotibus nostris post munus expletus quando Domino placuerit tociens dicta saluciola pede plana in integrum cum curticella ante se & iusta se posita & porcionem de puteo atque & omne .... apodismo destinatum cum omnibus ad eas res pertinentibus ut supra legitur restauratas defensatas & in omnibus melioratas que fuerit at ius dominiumque predicto monasterio vestro sancti Zacharie cuius est iuras & proprieras modis omnibus seu vestrum dominium & potestatem promittentes pro ..... nullis diebus nullisque temporibus

poribus vite mee meisque filiis & nepotibus per quibuslibet argumentis aut exquisitis occasionibus testus uius paginam peticionis violate seu inviolabiliter modis omnibus revertatur dominium & potestatem iurantes per divina omnia mistetium sedemque sanctam apostolicam & vitam sanctorum dominotum nosttotum atestacione confirmo ego suptadicto Martino & conius quam sortitus fuero seo filiis & nepotibus nostris a vobis supradicto domno *Iohannes diaconus & camerarius sancte Ravennatis ecclesie & Abbas* supradicto monastetio tuisque succelsotibus ante omnis litis initium aut interpellacionem pene nomine auri ebrizo uncias duas & post pene solucionem anc paginam, peticionis in sua firmitate. Quam vero paginam *Iohannes* in Dei nomine *tabellio* civitatis *Ravenne* scribendum rogavi & subter manus mea propria firmavi testibusque erogitis obruli robotandam eorumque presenciam eam tibi .... contradidit sub die mense & indictione quintadecima *Ravenne*.

..... manus mea supradicto *Martinus* filio quondam *Leo* iam dicto petitore at omnia supradicta cui telectum est.

..... uic paginam pericionis *Dominicus* sicut supralegitur rogatus teste subscripsi & calciari danre & accipienre.

..... filio *Iohannes consulis* uic paginam peticionis de omnibus sicut supta legitut rogatus teste calciarii dante & accipiente vidi.

..... filio *Anestasius* uic paginam peticionis &c. *ut supra*.

Iohannes in Dei nomine *tabellio* uius civiraris *Ravenne* scriptor uic paginam peticionis de omnibus sicur supra legitur post roboracionem testium atque tradiram complevi & absolvi.

Noticiam testium idest *Petrus* ut supra *consulis de Anatoli*.
Iohannes ut supra filio *Iohannis consulis*:
Urso ut supra filius *Anestasius*.

V I I.

Emphyteusis facta a Iohanne Abbate s. Zachariae & s. Iohannis Baptistae Ravennae anno 957. 9. aprilis.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Iohannis summi Pontificis* & univetsalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri sede primo sitque tegnante vero domni *Berengarius & Adelbertus* eius filius gratia Dei regnantes anno regni eorum septimo die nono mensis aprilis indictione quintadecima *Ravenne*. Petimus a vobis domnus *Iohannes* per Dei misericordiam *diaconus & camerarius sancte Ravennatis ecclesie & Abbas monasterii sancti Zacharie & sancti Iohannis Baptiste* uti nobis *Romanus* qui vocatur de *Saliano* & *Maria iugale* seu filiis nostris livellarii nomine cedisti & confirmasti & largisti nobis tem iuris supradicti monasterii vestris idest una uncias & medietatem principalem in integrum in fundo qui

qui vocatur *farzano* quod est omnem medietatem & de fottes & porciones in integrum que tibi iam ante os dies obrenunciari *Alberto* cum terris vineis campis pratis pascuis silvis saleċtis facionalibus arbustis arboribus & cum omnibus ad easdem pertinentibus sitas territorio ..... *plebe sancti Thome Apostoli* cum suis iustis & certis in terra finibus & in terra fines de supradicto fundo qui vocatur *farzano* in quo reiacet ipsa res que supra legitur ab uno latere fundo qui vocatur *lusiriano* iuris ipsius monasterii nostris ab alio latere fundus *arcariano* a tercio latere casam a quarto latere fundo qui vocatur *midiliano* aut iutis tui supradicto patrono ec omnia abendum detenendum cultandum possidendum propaginandum ..... inibi detinendum nos aut homine nostro superfedendum & tu supradicto Abba cum tuis subcessoribus ab omni homine nobis defensare promittimus. Et nos autem in omnibus meliorandum in annis advenientibus viginti & novem ad renovandum salva fanacione domnica danda. Ita sane ut inferre debeamus domuice racionibus tibi tuisque subcessoribus singulis quibusque annis hoc est terratico tritico faba sicala de lavore maiore & minore seo ligumina omnia & ex omnibus modio septimo lino manna septima etsi vineam in ibidem pastenaverimus atque in tres annos in integrum exinde redere debeamus vino ansora tercia arbore pacto ponentem semel pi .... postea sit nobis cedentem. Exenio vero per unoquoque anno inter exenio & glandatico denarios tres & de nucces sicca quartario uno aducto ipso terratico de lavore & lino & ipsis denariis per nos supradictis colonis usque in civitatis Ravenne in vestra & ipso terratico de vino diebus, vite tue supradicto Abbas aducere tibi debeamus usque in *castrum* vestrum qui vocatur *Rivassian* & ad tuis subcessoribus fulvere debeamus inibi apud locum usque dum carrus domnica venerit eam exinde tolendo arbore fructiferum non abeamus licentiam incidere nec in alia finem ...... re sine iussione domnicum vestrum & insuper non abeamus licenciam triturare nec vindimiare sine iussionem domnicum vestrum aut de maiore domico maloreque domnico vestro vel vestra dominacione cum honore & obediencias surripere debeamus & subiectionem detinere & brachiaticum ei persolvere de lavore secundum consuetudinem ipsius locis. Et de vino per omnem canale sextaria sextam ec omnia cum fide & puritate sine dolo vel fraude. Si quis verum pars nostrum contra hos livellos ire temtaverimus antequam finitum tempus sicut supra legitur det pars partis fidem servantem ante omnes litis inicium autem interpellacionem pene nomine auri uncias duas & post pene solucionem livello in suo rubore. Cos vero livellos in uno tenore conscriptum *Dominicum* in Dei nomine *tabellionem* huius civitatis *Ravenne* scribendum rogavimus unus alterius nobis contradimus quod consecutis agamus Deum & maxima graciam.

Signum ✠ ✠ manus mea supradicto *Romanus* tam pro me & pro supra-

supradicta *Marie* conius mea item petitrice ad omnia supradicta cui relectum est.

VIII.

Libellus emphyteuticus Honesti Abbatis ss. Iohannis & Barbatiani Ravennae anno 957. 15. iunii.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Iohannis summi Pontificis* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri sede primo sitque regnante vero domnus *Berengarius & Adelbertus* eius filius gracia Dei Reges anno regni eorum septimo die quintodecimo mense iunius indictione quintadecima *Ravenne*. Petimus a vobis *Honestus reverentissimus subdiaconus sancte Ravennatis ecclesie & Abbas monasterii sancti Iohannis* qui & *Barbaciani* vocatur una per consensum cunctis deservientibus eiusdem monasterii uti nobis presenti in Dei nomine *Benedictus* qui vocatur *Baroaldo* seu filiis & nepotibus meis & si filio aut filia non ab vero liceat michi dare & derelinquere in uno subcessore meo qualiter michi placuerit seu filiis suis & si michi placuerit delinquere cadant in meo proximiores heredes item seu filiis suis per enfiteuticario iure a presenti die concedisti & largisti nobis rem iuris supradicti *monasterii* vestris *sancti Iohannis* qui & *Barbaciani* vocatur. Idest mansionem pede plana in integrum cum curte sua in integrum ante se posita & orticello in integrum retro ipsa mansionem ponzato secundo podismo longo latoque designato extendentem in longitudinem suam ipso horticello una cum ipsius mansionem & cum supradicta curte usque in platea publica pedes plus minus novaginta & in lato ab uno capite ipsius spacium terre quod est *da cutelata** platea publica pedes plus minus viginti & nove & ab alio capite quod est da ipso horticello pedes plus minus quadraginta & sexta simul & .... cum usum puteo qui modo clausum esse viderur qui est ante regie supradicti monasterii vestris. Et liceat nobis hostium facere iusta ipso horticello nostro propter usum de ipso puteo abendum & quando nostros carras de feno & ligne vel vestris bestiis in ipsius horticello nostro quem nobis largistis mittere volucrimus licenciam dedisti michi usum de ipsa porte vestre maioris eundi & redeundi usque in plathea publica & cum omnibus ad easdem pertinentibus sitas in civitate *Ravenne* in regionem *basilice sancti Vitalis martiris* cum sua racione iustis & certis in terra finibus & in terra fines de ipsius mansione in integrum cum curte & orto in integrum & cum omnibus sibi pertinentibus ab uno latere alio horticello iuris ipsius monasterii vestris qui ad vestris reservatur manibus & ab alio latere inris *monasterii sancti Zacharie* seu a tercio latere plathea publi-

(*) *Sive potius* curte lata *divisim*.

publica percorrentem a porta que vocatur *tegurienfe* atque a quarto latere introitum & exoitum cumune qui pergit ad fupradicto monasterio vestro & pergit ad *basilice fancti Stefani* qui vocatur *maioris* dum nos fupradictis *Benedictus* qui vocatur *Beroaldo* petitore feu filiis & nepotibus meis aut ipfo uno meo fubceffore feu filiis fuis & fit michi non placuerit derelinquere cadet in meos proximiores parentes feo filiis fuis divina graciam in falutem iufferit permanere vita concedifti nobis eas abendum tenendum poffidendum defenfandum & tu fupradicto Abbas cum tuis fubceffioribus ab omni homine nobis defenfare promififtis & ex noftris propriis expenfis feu lavoribus nichil aliquod inferius adfixam penfionem reputari debeamus. Preftante quoque nos indefignenrer fecundo paginam peticionis noftre penfionem nomine fingulis quibufque annis hominis marcio menfe infra indictione pro homnia & ex omnibus que fupra legitur hoc eft in argentum denarios quatuor titulo penfium ut dictum eft perfolvatur pro eo quia exinde accepiftis calciarii in manibus tuis fupradicto *Honeftus fubdiaconus fancte Ravennatis ecclefie* & *Abbas* fupradicti monafterii de manibus meis fupradicto *Benedictus* qui vocatur *Beroaldo* petitore in prefencia teftium qui hic fubter fubfcripturi ideft iumenta una bona & oprima pro in argento folidos viginti & pro unoquoque folidos anas denarios duodecim ita & poft tranfitum meum cum nominato petitore feu filiis & nepotibus meis aut pro uno meo fubceffore qualiter michi placuerit feu filiis fuis & fi michi derelinquere non placuerit cadant in meo proximiores parenres feo filiis fuis munus expletem quando Domino placuerit tunc tociens dicta omnia que fupra legirur reftauratas defenfatas melioratas vel quitquid in ibi aditum melioratumque fuerit ad ius dominiumque fupradicti *monafterii* veftris *beati Iohannis & Barbaciani* cuius eft iura & proprietas revertatur. Quod fi quod abfir & avertat divina porenciam ec omnia que fupra legitur non obfervaverimus pro quibus iurata voce dico per Deum omnipotentem fedemque fanctam apoftolicam & vitam fanctorum dominorum noftrorum atteftacionem confirmara quia daturo me promitto ego fupradicto *Benedictus* qui vocatur *Beroaldo*, feu filiis & nepotibus meis aur ipfo uno meo fubceffore feu filiis fuis & fi michi non placuerit derelinquere & in dare meo proximiores parentes feu filiis fuis tibi fupradicto *Honeftus* gracia Dei *fubdiaconus fancte Ravennatis ecclefie & Abbas monafterii fancti Iohannis* qui & *Barbaciannio* cum tuifque fubceffioribus ante omnis litis inicium aut intepellacionem pene nomine auri ebrizo uncias duas & poft penem folucionem ec paginam peticionis in fua firmitate quam vero paginam *Dominicum* in Dei nomine *tabellio* huius civitatis *Ravenne* fcribendum rogavi & fubter manibus meis propriis firmavi teftibufque ad me rogatis obtuli fcribendum eorumque prefencia eam tibi etiam contradidit fub die menfe & indictione fupradicta quinradecima *Ravenne*.

Signum ✠ manus mea fupradicto *Benedictus* qui vocatur *Beroaldo* petitore ad omnia fuptadicta cui telectum.

✠ *Petrus magifter militum* nhic paginam peticionis de omnibus ficut fupra legitut rogatus teftis & fuptadicti calciarii dante & accipiente vidit.

✠ *Andreas magifter militum* uic paginam peticionis de omnibus ficut fupra legitut rogatus teftis fubfcripfi & fuptadicto calciarios dante & accipiente vidi.

✠ *Dominicus* filio conda *Bonio* calciatii uic paginam peticionis de omnibus ficut fupetius legitur togatus teftis & fuptadicti calciarii dante & accipiente vidi.

✠ *Dominicum* in Dei nomine *tabellio* huius civitatis *Ravenne* fctiptor huius paginam peticionis de omnibus ficut fupra legitur poft roboracionem teftium atque ttadita complevi & abfolvi.

Noticiam teftium ideft:
Petrus magifter militum.
Andreas teftis *magifter militum.*
Dominicus filius quondam *Bonio* calciarii.

I X.

Venditio manfionis Comacli facta a quodam Gregorio Stancario presbytero fideicommiffario Dominici Pettoruffolo anno 963. 1. decembris.

Ex tabulario Pompofiano.

In nomine Pattis & Filii & Spiritus fancti anno Deo ptopicio pontificatus domini noftri *Iohannis fumi Pontificis* & univerfalis Pape in apoftolica facratiffima beati Petti Hapoftoli fede octavo fitque impetante domnus piiffimo perpetuo Augufto *Otto* ha Deo coronaio pacifico magno *Imperatore* imperante in Italia anno tercio die ptimo menfe december indictione feptima *Cumiaclo*. Scripfi ego quidem *Leo* in Dei nomine ha domno *Agapitus* holim *Papa fanct. fsimus* utbem *Roma* & cuna ..... Romanorum ordinatus *tabellionem* rogatus & petitus *a Gregorio presbyterum* qui vocatur *Stancario* qui fum inftitutus fideicommiffario de quondam bone memorie *Dominico* qui vocabatur *Pettoruffolo* a rebus fuis dandum & venumdandum & in ptecium quem exindet. Vere potuero diftribuere debeo pro eius anima quod atimplere cupio. Vendidis & vendidit atque ttadidis & tradidit pure & abfolute bone fue voluntatis me ptefente in Dei nomine *Iuftus* .... qui vocatur *de cornacerbina* qui manere vifo eftis iftius *Cumiaclo* fupradicto comparatote tuifque filiis & heredibus ptefenti in perpetuum pto futuris temporibus poffidendum. Ideft medietatem in integrum de manfione una axibus & columnellis conftructa afcindolis tecta cum via & acceffo fuo & cum omni fua per-

pertinencia qui est posita hic in *Cumiaclo* .... platea da *campo* que vocatur *da curo in regione monasterii sancte Marie fermonsa* & habentem in longirudinem suam pedes plus minus duodecim & semisse uno & in latitudinem suam pedes plus minus numerus triginta huna cum suis iustis & certis in terra finibus & intra fines eius possidente a singulis lateribus idest a duobus lateribus possidenre *Hadelberga* iam dicto testatore atque ha quarto latere platea publica maiore cum ingresso & hegresso suo & cum omnibus at easdem pertinentibus ut supra legitur. Omnique enim iuris proprietatis fuit de quondam supradicto *Domicus Pettorussolo* testatore quas ei ovenit per sua monimina cartarum de quondam *Helzabet* celesti Deo dicata *ancilla Dei* aut per cacumque modum vel titulum vidique ab eo pertinere vel ovvenire potuisset. Omnes suos indesiset & discessisset equam distraccionis iuris & adicionis per causam accepit supradicto fideicomissario venditore in manibus suis de manibus prelato comparatore iusta placitum & districcionem suarum sicut inter eis bene convenit precium nominatum idest de dinarios argenteos bonos & helectos solidos viginti per hunumquemque solidum ana dinarios duodecim ad omnis deceptionis seo deliberacionis calumnie & in prelenciam testium qui hic subter subscripturi sunt persolutum est dantem numerantem & ab eodem fideicomissario venditore suscipientem & in eius hutilitatibus perportantes & nihil amplius exinde rediberint vel remansisse dixit libera autem ipsa supradicta mansionem in integrum ut supra legitur & inlivata esse dixit atque promissit nec nullius personas iam antea esse donatas ant distractas aut cuiquam in fiduciarius usu abere assereruir de quas hab hac die legitur ut recte liceat tibi supradicto comparatorem per hec tradicionis paginam nibidem introgire & preoccupare atque ingredere tamquam per legitimam & meam corporalem rradicionem quiheto rramite habendi dominium & poresiatem habeas teneas & posideas hecinam vindendi donandi vel comutandi & more quod volueris cum tuis filiis & heredibus iuris proprietatis exinde in perpetuum faciendi etsi quoquo maioris vel minoris personas omnium pulsatas vel victas fuerit emtor vel suis filiis & heredibus tunc supradicto fideicomissario venditore ipso testamento in placito ostendere promisit & cum ipso testamento defensare debeat absque omni sua damnietatem vel de suis successoribus etsi fortitassi ipso fideicomissario venditore & contra hanc paginam instrumenti agere aut rere voluerit tunc sub obligacionem duplum precium solidos viginti sette ei dare placuit huna cum omnem melioracionem & cum quantum emtor intersuerit damnum vel dettimentum aur ire vel in personis omni re similis modi ...... antur & post pene solucionem hanc paginam instrumenti vendicionis in sua firmitate huic regi vindicionis absol iuris & adicionis per dolo malo obest futurum pergessi estis heciam uniti palibus si aliter vol. de quas & de quibus omni-

omnibus bonis ſupradicta ſtipulacionem & ſponſionem ſolemniter interpoſito atto *Cumiado* ſub die & menſe & indictione ſupradicta ſeptima *Cumiado*.

✠ *Gregorius presbyteri* & fideicomiſſario huic paginam vindicionis ſicut ſupra legitur a me facta rogatis teſtibus ſcribere rogavi & ſupradicto precio a me recepit.

✠ *Martinus* filio *Enoc* huic paginam vindicionis ſicut ſupra legitur rogatus teſtibus ſubſcripſi, & ſupradicto precio dante & accipiente vidi.

✠ *Adamo* filio quondam *Petrus* uic paginam vindicionis ſicut ſuperius legitur rogatus teſtis ss. & ſuperiore precio dante & accipiente vidi.

Signum ✠ manus *Martini* qui vocatur *de Remedio* teſte rogatus at omnia ſupradicta cui relectum eſt.

Signum ✠ manus *Leo Mucerio* teſte rogatus at omnia cui relectum eſt.

Signum ✠ manus *Mauricius cancellario* teſte rogatus at omnia cui relectum eſt.

✠ *Leo* in Dei nomine *tabellionem* ſcriptor huius paginam inſtrumenti vindicionis de omnibus ſicut ſupra legitur poſt roboracionem teſtium atque tradita complevit & abſolvit.

Noticiam teſtium ideſt:
Martinus ut ſupra filio *Henoc*.
Hadam ut ſupra filio quondam *Petrus de Puplia*.
Martinus ut ſupra qui vocatur *de Remedio*.
Leo ut ſupra qui vocatur *Mucerio*.
Mauricius ut ſupra qui vocatur *Cancellario*.

X.

Commutatio bonorum inter Petrum Archiepiſcopum Ravennae, & Georgium Abbatem s. Stephani iunioris de Ravenna anno 970.

Ex annal. Camald. tom. I. in append. col. 84. *& ſeqq.*

In nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti anno Deo propicio pontificatus Domini *Iohannis ſummi Pontificis* ſeu univerſalis Pape in apoſtolica ſacratiſſima beati Petri ſede ſexto, ſitque imperante domno piiſſimo Auguſto *Ottone* Deo coronato pacifico magno Imperatore anno regni pietatis eius in Italia vero anno decimo, & domno *Ottone* item a Deo coronato *Imperatore* eius filio anno quarto die .... indictione quartadecima *Ravenne*. Bonum & licirum eſt omnibus comutantibus &c. Profitens profiteor ego quidem *Georgius* reverendus *diaconus ſancte Ravennatis eccleſie & Abbas monaſterii ſancti Stephani*, qui vocatur *iunioris*, qui ſit die quinta feria, qui eſt ſun-

fundatus in civitate *Ravenne* prope mo . . . . arbani non longe a ponte copto (*vel* cooperto) per huius paginam proferſionis ſponſionis ſimulque commurationis necnon transferſionis . . . . tibi preſenti in Chriſti nomine domnus *Petrus* ſanctiſſimo , & *coangelico ſancte Ravennatis ecclesie Archiepiſcopus* tuiſque ſucceſſoribus Pontincibus in perpetuum dans do, & comuto, ſeo trado & transfero de iuris ſuprascripri monaſterii in iura & dominium ſancte veſtre *Ravennatis ecclesie* in perpetuum, ideſt omnem medietatem in integrum deſuper totum locum in integrum, qui vocatur *li cabali*, cum medietatem in integrum de argere qui vocatur *pogioli*, ubi caſtrum hedificatum eſt, verum etiam cum medietatem in inregrum de tumbis & de capannis & de areguis inibi poſitis cum campis ſuis ſeu fontis & lagis arque camporas, & de pedulibus necnon de coculuriis ſitque duabus & butinis, verum etiam & de gurguras, ſeo de coriari, & de parcis omnibus, venarionibus arque aucupationibus ſeo minzonibus . . . . & medieratem in integrum de ponto in integrum qui degit in *cabalis* cum omnibus . . . . medietarem de iam dicto ponto, & inſuper duabus partibus in integrum de tota alrera cultas vel incultas ſeo vineis & caſamentis, necnon & vacuam & dominicatam & colonicatam, quod extenditur *da bumilia ſancte Marie* que vocatur in *cabalis* uſque ad ipſo pogio qui vocatur *argele*, hubi ipſum caſtrum hedificarum eſt cum arbuſtis arboribus cum ingreſſu & egreſſu earum cum pratis paſcuis ſilvis ſalectis ſationalibus arbuſtis arboribus & cum omnibus a ſe vel infra ſe circum circa ſe . . . . & quod obvenit da *Imeltruda*, que vocatur *Imiza* relicta quondam *Teodaldus*, & da *Ugo de Bernardo* ſeo da *Ingelramo*, qui vocatur *Ingizo*, & *Berta* conive ſua, ſeo da *Iohannes ſubdiacono ſancte Ravennatis ecclesie* filio & nurus ipſius quondam *Theodaldo*, ſitque da *Berardo* filio ſuo aut undique in ibidem nobis obvenit, quas ipſis prenominatis perſonis . . . . dederunt in ipſo ſancto *monaſterio* noſtri *beati Stephani*, qui vocatur *iunioris*. Et ego ſuprascripto *Georgius diaconus & Abbas ipſius monaſterii* exinde inveſtitus ſum ad iura ipſius ſancti mei monaſterii, unde vero nunc autem placet bona & ſpontaneam meam voluntatem a preſenti die dare comutare ſeo transferre de iuris ipſius monaſterii in iura & dominium ſancte noſtre *Ravennatis ecclesie* &c. Pro eo quia vos ſuprascripto domnus *Petrus* divina gratiam *Archiepiſcopus* dediſtis & comutaſtis de iuris ſancte veſtre *Ravennatis ecclesie* per aliam paginam comurationis in iura & dominium ſuprascripti ſancti *monaſterii* noſtri *ſancti Stephani*, qui vocarur *iunioris*, qui fit die quinra feria, meiſque ſucceſſoribus Abbatibus ipſius monaſterii in perpetuum ſimiliter a preſenti die ideſt omnem pertinenria in integrum . . . . in loco qui vocarur *vico de capeli* ſeo *Guilari*, & in locum qui vocatur *ponte de forcula* cum terris vineis &c. Quam vero paginam *Dominicus* in Dei nomine & *tabelionem* huius *ſancte Ravennatis ecclesie* ſcribendam rogavimus, & ſubter manus mea propria firmavimus ſub die &c.

Li-

X I.

Libellus emphyteuticus Sergii Abbatis s. Mariae in xenodochio Ravennae anno 972. 11. septembris.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio domni *Iohannis summi Pontificis* & universali Pape in apostolica sacratissima beati Petri sede septimo sitque imperanre domno piissimo propicio Augustus *Ottoni* a Deo coronato pacifico magno *Imperatore* anno regni pietatis eius in Italia vero anno undecimo & domus *Ottone* item a Deo coronato *Imperatore* eius filio anno quinto die undecimo mense september indictione quintadecima *Ravenne*. Petimus a vobis *Sergius* per Domini misericordiam *presbiter sancte Ravennatis & Abbas monasterii sancte Marie* qui vocatur *senodochio* qui est fundata iusta *porta* que vocatur *sancti Laurencii* una per consensum & auctoritatem domnus *Honesto sanctissimo & coangelico Archiepiscopus sancte Ravennatis ecclesie* uti mihi presenti in Christi nomine *Ursus publicus iudex* civitatis *Ferrariensis* & filiis & nepotibus meis per enfiteuticario iure a presenti die concedistis & confirmastis seo largitis nobis rem iuris supradicti *manasterii* vestris *sancte Marie* que vocatur in *senodochio* idest fundum in integrum qui vocatur *corneto* cum omnibus a se pertinentibus exscripto at *ecclesiam* cui vocabulum est *sancti Petri* cum omnem sua pertinencia qui est fundata in ipso fundo *corneto* qui antea ordinatam abetis in *Bernardo diacono sancte Ferrariensis ecclesie* filio meo nam alia omnia ipsa res de iam dicto fundo *corneto* in integrum dedistis & confirmastis subest mihi cum terris vineis campis pratis pascuis silvis salectis facionalibus cum aquis padulibus piscacionibus venacionibus atque occupacionibus suis & cum omnibus ad eas rem pertinenribus constitutis *territorio Ferrariensis plebe sancti Stefani* qui vocatur in *villa marciana* in *salto* in terra fines eius ab uno latere *Mediogurgo de Vitello* qui est iuxra latere fundo *launiano* & ab alio latere *ruvereto* qui vocatur *pilara* hubi termine eius adest tercio latere fundo *graniano* quarto latere *fossa* in integrum que est iuxta fundum qui vocatur *tamara* dum ego supradictus *Ursus publicus iudex* seo filiis & nepotibus meis divina graciam in ac lucem iusserit permanere vitam concedistis nobis eam abendum tenendum possidendum ordinandum & tu supradicto Abbas cum tuis successoribus ab omni homine exinde nobis cumitare & auctoriare debeatis & ex nostris propriis expensis seo laboribus nihil aliquod inferius adfixam pensionem reputari debeamus. Prestante quoque nos indesinenter nec unde in paginam peticionis in nostre pensionem nomine singulis quibusque anni omnis marcio mense infra indictione pro predicta & supradicta res que supra legirur hoc est in argentum denarios decem tantum pensium ut dictum est persolvatur

pro

pro eo quia exinde accepistis calciarii in manibus tuis supradicto Abbas de manibus meis supradicto petitore in presencia testium qui hic subter subscripturi sunt calciariis nomine idest de mobilibus rebus usque ad valientem solido centum octuaginto & per unoquoque solido ana denarios duodecim ita & post transitum nostrum . . . . . nominato petitore Ursus publicus iudex seo filiis & nepotibus meis munus expletum quando Domino placuerit tunc tociens dicto fundo corneto qui supra legitur cultas laboratas defensatas & in omnibus melioratas vel quitquid inibi ad nobis aditum melioratumque fuerit ad ius dominiumque supradicti *monasterii* vestris *sancte Marie* que vocatur in *senodochio* sitas *a porta* que vocatur *sancti Laurencii* cuius est iura & proprietas revertatur. Quod si quod absit & averta divina potenciam & omnia que supra legitur non observaverimus pro quibus iuratas voce dico per Deum omnipotentem sedemque sanctam apostolicam & vitam sanctorum dominorum nostrorum arestacionem confirmo quia daturo me promitto ego supradicto *Ursus publicus iudex* seo filiis & nepotibus meis a tibi supradicto Abbate tuisque successoribus ante omnis litis initium aut interpellacionem penem nomine auri ebrizo uncias duas & post penem solucionem ec paginam peticionis in sua firmitate quam vero paginam *Dominicus* in Dei nomine *tabellionem* huius civitatis *Ravenne* scribendum rogavit & subter manus mea propria firmavit testibusque ad me erogitis obtuli subscribendum eorumque presenciam eam tibi . . . . unus alterius contradidit sub die mense & indictione supradicta quintadecima *Ravenne*.

✠ Presentem dicto iudex uic paginam peticionis sicut supra legitur a me facta subscripsi, & testes subscribere rogavit & supradicti calcarie dedit.

✠ *Petrus* qui vocatur *Teucio negociatore* filio quondam *Leo* uic paginam peticionis sicut supra legitur rogatus testis subscripsi & supradicti calciarii dante & accipiente vidi.

✠ *Iohannes* filio *Vitalis negociatore* huic paginam ensitecicionis de omnibus sicut supra legitur rogatus testis subscripsi & supradicti calciarii dante & accipiente vidi.

✠ *Leo* filio *Petrus negociatore* uic paginam peticionis de omnibus sicut supra legitur rogatus testis *&c. ut supra*.

✠ *Dominicus* in Dei nomine *tabellio* huius civitatis *Ravenne* scriptor huius paginam peticionis de omnibus sicut supra legitur post roboracionem testium atque & traditam complevi & absolvi.

Noticiam testium idest:

Petrus ut supra qui vocatur *Teucio negociatore* filio quondam *Leo*;
Iohannes filio *Vitalis negociatore*.
Leo filio supradicto *Petrus negociatore*.

XII. *Emphy-*

X I I.

Emphyteusis facta a Gherardo Abbate s. Mariae in xenodochio Ravenne anno 976. 15. novembris.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Benedicti summi Pontificis* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede quinto sitque imperante domno piissimo propicio Augusto *Ottone* a Deo coronato pacifico magno *Imperatore* in Italia vero anno decimo die quintodecima mense november indictione quinta *Ravenne*. Petimus a vobis in Dei nomine domnus *Gatardus clericus & notarius sancte Ravennatis hecclesie & Abbas venerabilis monasterii sancte semperque virginis Dei genitricis Marie* que vocatur *e xenodochio* huna per consensum domni *Gerardus ex genere ducis* genitori vestro, uti nobis *Iohannis & Barutto* qui vocatur *Agiprando & Perpetro* petitoris in una parte sup potestare & dominium *Iohanni presbiter* diebus vite mee singulis sitque *Gerardus* necnon *Petrus & Georgius* sitque *Baldo* cum fratribus suis nos omnes petitores seo filiis nostris singulis livellarii nomine concedistis nobis rem iuris supradicti monasterii vestri idest fundum hunum in integrum qui vocatur *granario* cum terris & vineis campis pratis pascuis silvis salectis socionalibus arbustis arboribus necnon cum venacionibus & piscacionibus seu & aucupacionibus suis vel omnibus ad easdem pertinentibus ut supra legitur constituto *territorio Adriensi plebe sancti Stefani in villa murciana* huna cum suis iustis & certis in terra finibus in terra fines heius hoc est hab uno larere termine qui decurrit in lacunas usque ad *fossa* que vocatur *busavetere* & hab alio latere *fossa* corrente inter *cenosi & pradale* seo a tercio latere *cornito* atque a quarto latere *tareni* vel cum ingresso & regresso suo & cum omnibus ad easdem pertinentibus ut supra legitur habendum tenendum roncandum postenandum propaginandum ateguo & canalis in ibidem faciendum & restaurandum superfedendum ad renovandum & in omnibus meliorandum si iuste & racionabiliter a vobis petivimus & ab aliis minime detinentur in annis advenientibus viginti & novem ad renovandum salva sanacione domnica dandum. Ita sane ut inferamus domnice racionibus vobis vestrisque successoribus de quitquid inibi Dominus condonare iusserit hoc est terratico tritico sicale cappas quarta traendum per nos ad harea & triturandum fava in area modio quarto mixtura modio quinto tritico milio panico seo harestičio modio septimo lino manna decima gramulata per nos vino anfora quarta duabus vicibus piciolo inciso postea sit nobis coloni cesso & si vinea pastenaverimus fruere eam debeamus unus novem postea reddere debeamus sicut de cetera vinea & si ronco facerimus fruere eam

eam debeamus annis tribus postea reddere debeamus terraticum, sicut de alia terra pullatica vero dare debeamus omnique anno per hunoquoque petitore pullos duos hovas quinque glandatico vere dare debeamus decimum porcum si glande habuerimus de duorum omnem terraticum in integrum per nos colonis usque ad ripa hubi nave domnica potuerit pervenire maiore quidem domnico vestro vel vestra dominacione suscipere debeamus & susceptionem ei facere & brachiaticum ei persolvere cum honore & obediencia & non habeamus licenciam nos supradictis colonis hunc livellum aut supradictas res halicui homini dare vel vendere seu transferre authoponere vel quo mutuare aut in alio loco relinquere per nullum, ingenium vel argumentum nisi inter nos petitores nec eciam non habeamus licenciam ad nullum publicum ministrum ire racione mitendi aut aliqua funccionem facere de ipsas res sub vestram districionem vel vestro misso supripere debeamus. Hec omnia sicut supra legitur cum fide & puritate sine dolo vel fraude si quis verum pars nostrum contra hos livellum ire temtaverimus ante perfinitum tempus sicut supra legitur det pars partis fidem servantis ante omnis litis initium aut interpellacionem pene nomine auri uncias duas & post pene solucionem manentem hanc peticionem huno tenore conscripto *Sergius* in Dei nomine *tabellio* huius civitatis *Ravenne* scribendum rogavi in qua & nos subter manus nostra propria firmavimus & hunus alterius pariter contradimus quod consecuti sumus agamus Deum & vobis maximas gracias.

Signum ✠ manibus nostris *Iohannis & Barutto* qui vocatur *Agiprado* sitque *Gerardus & Petrus & Georgius & Baldo* cum fratribus nostris nos omnes petitores sicut supra legitur ad omnia supradicta cui relectum est.

XIII.

Emphyteusis facta a Georgio Abbate s. Stephani iuniori Ravennae Constantino diacono Ravennati anno 978. 30. maii.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Benedicti summi Pontificis* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli sede sexto sitque imperante domino piissimo propicio Augusto *Ottone* ha Deo coronato pacifico magno *Imperatore* in Italia vero anno undecimo die trigesimo mense madio indictione sexta *Ravenne*. Petimus & vobis in Dei nomine *Georgius* umilis *archidiaconus & primicerio notariorum, sancte Ravennatis ecclesie & Abbas* venerabilis *monasterii sancti Stefani iunioris* qui fit die quinta feria una cum consensum & auctoritatem cuncta congregacionem & deserviencium eiusdem monasterii uti nobis presentibus in Christi nomine *Constantinus* umilis *diaconus sancte*

Ravennatis ecclesie filio quondam *Iohannis* qui vocabatur *de Constantinus* & in duobus succeffotibus meis qualiter assignare voluerimus una post unum per enfiteuticario iure a presenti die concedistis & largistis mihi rem iuris supradicti monasterii ideft duabus caminatas in integrum de mansione pede plano in integrum cum porcione curte & puteo & cum ingressi & regressi suo & cum homuibus sibi pertinentibus sita in ac civitate *Ravenne* in regione *basilice sancti Petri Apostoli* qui vocatur *maioris* una cum suis iustis & certis in terra finibus & in terra fines eius hoc est a duobus lateribus po fident heredes quondam . . . *lus* qui vocabatur *sartanio* seu a tercio latere possident . . . . quondam *Leo* qui vocabatur *de petronacius* atque a quarto latere iuris . . . . monasterii vestri dum ego superius nominato petitore seo & duobus succefforibus meis unu post unum divina graciam in hac luce iusserit permanere vitam comedistis & largistis mihi eas habendas tenendas possidendas defensandas & in omnibus meliorandas & ex nostris propriis expensis & laboribus nihilque vobis vestris succefforibus in inferius & adfixam pensionem reputantes. Prestante ego superius nominato petitore & duobus succefforibus meis unum post unum indefinenter secundo paginam peticionis nostre pensionem nominaram singulis quibusque anni hominis * marcio mense infra indictione pro ea homnia que supra legitur ideft in argentum denarios tres titulo pensionem ut dictum est persolvatur. Pro eo quia exinde accepistis de manibus meis in manibus tuis supradicto Abbas in presencia testium qui hic subter subscripturi sunt calciarii nomine ideft mantellos duos pro in argentum solidos quindecim & per unumquemque solidos ana denarios duodecim. Ita & post transitum nostri supradicto petitore seo & duobus succefforibus unus post unum munus expletus quandoque Domino tuo sancte magestatis placuerit tunc ipsa rem que supra legitur laboratas defensatas & in omnibus melioratas vel quitquit a nobis inibi aditum melioratumque fuerit aut ius dominiumque predicti monasterii nostris cuius est iura & proprietas modis omnibus revertatur dominium & potestate promittentes propterea nunc nullis diebus nullisque temporibus vite nostre vos aut e vestrisque succefloribus per quibuslibet argumentis aut exquisit hocansionibus testus huius paginam enfiteusin violare set inviolabiliter modis omnibus conservare & custodire promitimus iuranres per divina homuia misteria sedemque apostolicam & vitam sanctorum dominorum nostrorum atestacione confirmo & hec peticione ut nobis in vobis facta minime valere nequiverint tunc daturo me esse promitto cum duobus succefforibus meis at tibi supradicto Habbas tuisque succefforibus ante homnis litis inicium aut interpellacionem penem nomine auri ebrizo uncias duas & post penem solucionem manentem hanc paginam enfiteusin in sua fines. Quam vero paginam *Iohannis* Dei nuto *ex genere*

(*) *Hoc est*: omni.

nere consulis & *tabellio* huius civitatis *Ravenne* scribendum rogari in qua & ego subter manus mea propria scripsi testibusque at me rogitis hoptulit roborandam eorumque presencia eam tibi qui supra contradidit unus alterius sub die & mense & indictione supradicta sexta *Ravenne*.

✠ *Constantinus sancte Ravennatis ecclesie diaconus* huic pagina peticionis de omnibus sicut supra legitur a me facta scripsi & testibus scribere rogavi & supradictos calciarios dedi.

✠ *Romanus* in anc paginam rogatus testis subscripsi & supradicti calciarii dante & accipiente vidi.

✠ *Teubaldo* in anc paginam *&c. ut supra*.

✠ *Petrus* filio quondam *Petrus Dativus* uic paginam peticionis rogatus *&c. ut supra*.

✠ *Guinibaldo* filio quondam *Martinus* uic paginam peticionis rogatus *&c. ut supra*.

✠ *Iohannes* Dei nuto *ex genere consulis* & *tabellio* huius civitatis *Ravenne* hanc peticione ut supra legitur post roboracionem testium atque tradita complevit & absolvit.

Noticiam testium idest: *Iohannes consul* qui vocatur *de posterula*.
Petrus filius quondam *Petrus Dativus Ravennas*.
Guinibaldo filio quondam *Martinus*.

XIV.

Diploma, quod datum dicitur ab Ottone II. Imperatore monasterio s. Salvatoris Papiae anno 981. 30. *septembris*.

*Ex bullar. Casinen. Margarini tom. II. constit.*60. *pag.*53.

Pax. In nomine sanctae, & individuae Trinitatis. Otto divina miserante clementia Imperator Augustus. Ad hoc omnipotentis Dei pietas culmen nostrae imperialis maiestatis ad tantam provehere dignatus est celsitudinem, quatenus ecclesiarum Dei curam habentes, devote inibi famulantes sublimare studeremus. Universitatem qua propter omnium nostrum fidelium praesentium videlicet & futurorum nequaquam latere volumus: quia domina, & genetrix nostra *Adeleyda* serenissima Imperator Augusta, materna fiducia confisa, adiit nostram imperialem audacter maiestatem, & filiationem orans quatenus pro Dei amore, nostrique imperii stabilitate, eiusque debita veneratione, ecclesiae in honore Dei salvatoris nostri Iesu Christi haud procul a moenibus Ticinensis urbis fundatae, in qua coetus coenobitarum incessanter Deo famulantur pervigili cura, & sollicitudine, eiusdem nostrae genitricis moratur, praeceptum confirmationis conscribi iuberemus de omnibus, quae dici, & nominari possunt tam immobilibus, quam mobilibus, quae dicto monasterio collatae, & oblatae sunt non solum a nobis, verum etiam a bonae memoriae genitore nostro *Ottone* imperatore, & a praefata nostra

 geni-

genitrice. Cuius non spernendis vocibus aures nostrae pietatis accomodantes quod petiit, merito promeruit. Atque .... praeceptum donationis, & confirmationis fieri decrevimus de omnibus rebus &c. Insuper *monasterium sanctae* Dei genitricis *Mariae* in loco *Pomposo* constructum, & omnes salinas, quae in *Comaclo* eidem monasterio pertinentes tam infra castrum, quam extra, oliveta, curtem corvini cum mansis triginta &c.

Data pridie kal. octobris anno Dominicae incarnationis DCCCCLXXI. indictione X. regni domini secundi Ottonis vigesimoquatto, imperii quoque XIV. actum *Capuae*. Amen.

X V.

Emphyteusis facta a Paullo Abbate ss. Iohannis & Barbatiani Ravennae anno 983. 7. maii.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Benedicti summi Pontifici* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede undecimo sitque imperante piissimo propicio Augusto *Otto* a Deo coronato pacifico magno *Imperatore* in Italia anno vero sexto decimo die septimo mense madio indictione undecima *Ravenne*. Petimus ad vobis in Dei nomine *Paulus* gracia Dei *supdiaconus sancte Ravennatis ecclesie* & *Abbas monasterii sancti Iohannis* qui & *Barbaciani* vocatur filio *Paulus dux* qui vocatur *de Traversaria* huna cum consensum cunctis deserviencium eiusdem monasterio. Uti nobis presente in Christi nomine *Mercurius* est filius vero *Romualdus* & *Columba* iugale seo filiis nostris libellarii nomine concedistis & largistis seo confirmastis nobis rem iuris supradicti monasterii vestri idest omnes sortes & porciones principales in integrum quantascumque abuit & detinuit *Rodolandus* at iure supradicti monasterii in fundum qui vocatur *villare* cum terris & vineis campis pratis pascuis silvis salectis facionalibus huna cum arbustis arboribus & cum omnibus at easdem pertinentibus constitutis *territorio Faventino plebe sancte Marie* que vocatur in *curilina* cum suis iustis & certis in terra finibus ec omnia abendum tenendum cultandum pastenandum prepaginandum at equo & canale in ibidem faciendum & restaurandum supersedendum defensandum & in omnibus meliorandum in annis atvenientibus viginti & novem at renovandum salva sanacione domnica dandum. Ita sane ut inferatis domnice racionibus vobis vestrisque subcessoribus singulis quibusque anni oc est terratico de omni labore maiore & minute set ligumina de omnia & ex omnibus modio septimo lino manna septima vino medietatem arbore pecto ponente semel postea sit nobis coloni cesso exenio vero annis singulis grano manohatile quartario huno pullo huno & pro glandatico dare vobis debeamus omnique

que anno denarium unum tantum de dua per ipso terratico denarios vero in integrum de labore & lino per nos colonis atque exenio usque in civitatem *Ravenne* in domum vestram reliquo vino salvare cum debeamus in vaso vestro usque dum curras domus vestras venerit exinde at tollendum & deducere vobis debeamus omnique anno de siserie cisto uno usque in ac civitate *Ravenne* in domo vestra & non abeamus licenciam tritulare neque vindemiare sine iussione domnica vestra. Maiore quidem domnico vestro vestra domlnacione cum onore & obediencia susipere debemus & subseptionem ei facere & brachiaticum ei dare debeamus de grano quartario hunum .... ec omnia cum fide & puritate sine dolo vel fraudem aut malum ingenium. Pro eo quia exinde accepistis calciarii de manibus meis supradicto *Mercurius* petitore in manibus tuis supradicto Abbas idest mantello huno pro in argentum solidos duodecim & per hunumquemque solidum ana denarios duodecim. Si quis vero pars nostrum contra os libello ire temtaverimus antequam finitum tempus sicut supra legitur det pars partis fidem servantis ante omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri uncias duas & post pene solucionem maneat unc libellum in suo rubore. Cos vero libello huno tenore conscripto *Petrus* in Dei nomine *tabellio* huius civitatis *Ravenne* scribendum rogavimus quorum contradidit hunus alterius quot consecuti sumus agamus Deum & vobis magna referatis gracias.

✠ Signum ✠ manus mea .... *Mercurius* est filius *Romualdus* & *Columba* iugale in ..... petitoris at omnia supradicta cui relectum est.

X V I.

Concessio domus cuiusdam olim Iuliani monachi Pomposiani facta in quodam iudicato Martino Abbati monasterii Pomposiani anno 986. 1. decembris.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Iohannis summi Pontifici* & universali Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede ..... die primo mense december indictione quintadecima. Cum itaque .... gum enim confirmat tua actoritas & divalium institutionum ita munit preceptio & agustorum divorum sic precipiunt sanctione ut ea que tradunrur & usum capionibus ponuntur plus legem teneat vigorem quam illam que nudis pactis transferunt quasi simulate concipiunt itcirco cum ex quibus rebus corporaliter fiunt tradicionem necessarium est ut ea scriptis mandentur & testium in eorum fiunt presencia scriptionibus roborentur sicut quondam bone memorie dominus *Iustinianus Augustus* & primis legislatoribus in constitucionibus

nibus suis inter ceteras in secundo libro codicis ..... edicet sic tradicionibus & usucapionibus positum dum .... ego qui d.... *Mainfredus* in Dei nomine *tabellio* & *Dativus* istius civit..... que fuit de quondam *Iulianus diaconus & monachus monasterii sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* ibique me cum bonis omnibus * & bone opinionis & laudabilis fame viris corum nomina ec sunt in primis *Iohannes Dativus* qui vocatur *Caltiapele Stefanus tabellio & Riculfo* nepote suo *Martinus da ripa Iulianus de angua & Iohannes de angua Laurentio de isola Petrus de marina Iohannes de maria Iohannes de fermosa Leonisso Dominicus Inganna massaria Dominicus caltiacrispa Petrus de Guarino cancellarius* & aliis plures quod longum est at scribendum in nostrum supradictorum omnium presencia accedens *Albina* conius presenti & consencienti *Petrus* qui vocatur *de gaitruda* ** .... & apreendit manibus suis guazonem de ipsa terra & colomnello de ipsa mansione que fuit de *Iulianus diaconus & monachus sancte Marie* & misit in manum de *Martinus presbiter & monacus* atque *Abate regule sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* & dixit ecce investio te de supradicta mansionem cum solo terre suo & curticella sua in capite de ipsa mansionem & per ista invisticione sic investicio te & in tuis successoribus de una pecia terre quod est orto istius *Cumiaccho in regione* ipsius *sancte Iustine* iusta latus terre *Petrus Russo* & *Donatus presbiter* sic investicio te tuisque successoribus pro remedium anime de quondam *Iulianus diaconus & monacus regule monasterii sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* at iura salario permanenda de ipso *monasterio sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* ut dominium abetis tenetis atque potestatem omnia ordinandi & disponendi & quiquit nobis placuerit faciendi at iura ipsius monasterii in perpetuum & ipso supradicto *Martinus Abas* cum oc audisset & recepit ipsa supradicta invisticionem in manus sua & clara voce dixit & deprecor vos omnes qui ibi estis pro futurum testimonium oc factum est sub die & mense & indictione quintadecima *Cumiaccho*.

✠ *Iohannes* Deo annuente *iudex* in ac investicione ut supra legitur interfui & subscripsi.

✠ *Stefanus* in Dei nomine *tabellio* de .... in ac investicione ut supra legitur interfui & subscripsi.

✠ *Oddo* filio condam *Oddoni* in ac investicione *&c. ut supra*.

Signum ✠✠✠✠✠ manibus nostris *Martinus de ripa & Iulianus de angua Iohannes de angua Laurencius de isola Petrus de marina* testibus rogatis at omnia supradicta cui relictum est.

✠ *Mainfredus* in Dei nomine *tabellio* & *Dativus* scriptor huius paginam invisticione de omnibus sicut supra legitur post roboracionem testium atque tradita complevi & absolvi.

No-

(*) *Hoc est* hominibus. (**) *Lacuna hic notarii*.

Noticiam testium idest:

Iohannes Dativus qui vocatur *Caltiapele* testis.
Stefanus tabellio de .... testis.
Oddo filio quondam *Oddonis* testis.
Martinus de ripa restis.
Iulianus qui vocatur *de angua* testis.
Iohannes qui vocatur *de angua* testis.
Laurencii qui vocatur *de insola* testis.
Petrus qui vocatur *de marina* testis.

XVII.

Donatio vineae facta monasterio Pomposiano & Martino Abbati anno 988. 8. februarii.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Iohannis summi Pontificis* universali Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede tercio die octavo mense februario indictione prima in vico qui vocatur *rere*. Domina sancta & merita ter beatissima *monasterii sancte Marie* qui vocatur *in Pomposia* in qua nunc Deo protegente *domnus Martinus presbiter & monachus* atque *Abete* ipsius monasterii beatissime *sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* pro oblatione & illuminacione anime nostre donatoris anime de quondam *Benedictus presbiter* filio nostro nos quidem in Dei nomine *Petrus* qui vocatur *de stadio* & *Petronia* iugalium donatoris pro remedio anime quondam *Benedictus* filio nostro no ... ruum *Martinus presbiter & monachus* atque *Abate regule monasterii sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* tuisque successoribus Abbatibus & monachis ac iura *monasterii sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* idest una pecia terre cum tulpas vinearum supra se abentem qui est positum in vico qui vocatur *rere* in loco qui vocatur *trumbulo* abente ipsa pecia terre in longitudinem suam perticas decimpedas viginti & due & in lato perticas decimpedas quinque & pedes sex ab uno latere iuris *monasterii sancte Marie* que votur *in Pomposia* & ab alio latere iuris *sancti Silvestri* seo a tercio latere *Andreas de Martinus de Andrea* & a quarto latere rem *Dominicus de Maria de Iohannes* cum ingresso & egresso suo cum omnibus at easdem pertinentibus sicut supra legitur ur ..... lirer nobis inibi dominare ire & preoccupare atque ingredere & potestatem tanquam per legitimam & nostram corporalem tradicionem quam nostris manibus in tuis mittimus in presencia testium qui hic subter subscripturi sunt & secundum istam paginam donacionis transfercionis a nobis in te facta atque tradita quierum & ... mire abendi dominium & porestatem abetis renetis atque potestatem utendi fruendi ordinandi & disponendi ex more quod volueritis exinde faciendi quoquo-

que at iura *regule monasterii sancte Marie* que vocatur *in Pompofia* plenum dominium de legibus forciariis effectum contra quameciam donacionis nunquam nos in posterum de eredes succesforesque nostros non quam nos neque per nostris filiis & heredibus neque a nostra fumissa persona maioris vel minoris propinquis vel exteris ad non adeundum iudicium & non supplicandum principibus sed immo omnes securi & quieti exinde manetis in omnibus quia legibus cautum est ut quod semel donatum vel cesso fuerint nullo modo revocetur etsi coco tempore quem pias persona omnium insurserit qui vobis exinde expellat aut quamlibet calumnia generare voluerit nos supradicto *Petrus de stadio* & *Petronia* iugale donatoris pro remedium anime de quondam *Benedictus presbiter* filio nostro cum nostris filiis & heredibus ab omni persona omnium * in omnibus stare & defensare promittimus. Quodsi quod apsi ** & avertat divina potencia ec omnia que supra legitur non observaverimus vel atimpleverimus & contra exire vel agere aut contendere voluerimus per quemlibet modum vel titulum pro quibus iuratas voces dico per Deum omnipotentem sedemque sancta Apostoli eius tam sanctorum dominorum nostrorum confirmo.quia daruri nos esse promittimus nos supradictis *Petrus de stadio* & *Petronia* iugale donatoris una cum nostris filiis & heredibus at tibi *Martinus presbiter* & *monachus* atque *Abate regule monasterii sancte Marie* que vocatur *in Pompofia* tuisque successoribus ante omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri ebrizo uncias sex & post pene solucionis manentem hanc paginam donacionis transfercionis in sua firmitate. Quam vero paginam *Mainfredus* in Dei nomine *tabellio* & *Dativus* scribendum rogavimus in qua & ego subter manus mea propria firmavi testibusque erogitis obtulit nobis orandum eorumque preces eam tibi qui supra contradidit sub die & mense & indictione supradicta prima in vico qui vocatur *rere*.

Signum ✠ ✠ manus nostra *Petrus de stadio* & *Petronia* iugale donatoris ac omnia supradicta cui relectum est.

Signum ✠✠✠✠✠✠✠✠ manus nostra *Iohannes* & *Bonio genere* filii *Petrus de stadio* & *Iohannis de Vitalis Urso de Leo de Iustino Tetdaldo Dominicus de Benata* & *Paulus generi Vitalis de Andrea Petrus* filio *de Iohannes de Stefanus* testibus rogatis at omnia supradicta cui relectum est.

✠ *Mainfredus tabellio* & *Dativus* scriptor huius pagine donacionis transfercionis de omnibus sicut supra legitur post roboracionem testium atque tradita complevi & absolvi.

Noticiam testium idest: *Iohannes* & *Bonio generi* filii *Petrus de stadio Iohannes de Vitalis Urso de Leo de Iustino Tedaldo Dominicus de benata* & *Paulus generi Vitalis de Andrea Petrus* filio *de Iohanne de Stefanus*.

Em-

(*) *Hoc est*: hominum. (**) *Hoc est*: absit.

XVIII.

Emphyteusis facta a Paulo Abbate ss. Iohannis & Barbaciani Ravennae anno 988. 20. maii.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Iohannis summo Pontifice* ac universali Papa in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli sede anno tercio Imperatore nondum abemus *Otto secundo Imperatore* defuncto nullo in Italia imperante die vigesimo mense madio indictione prima *Ravenne*. Et ideo ego in Dei nomine *Bruchardo* qui vocatur *Buca* & *Petrus* germano suo filii quondam sancte memorie *Petrus* qui vocabatur *de Gregorio* qui vocati estis istius civitatis *Ferrarie* in nomen nostrum & in filiis & in nepotibus vestris & si filiis & nepotibus non abueritis in duobus subcessoribus vestris cui vos per vestrum testamentum aut per qualibet scriptum designaverit per paginam peticionis iuste a presentem diem concedimus & largimur a vobis dicte *domnus Paulus* qui vocatur *subdiaconus* per Domini misericordiam *sancte Ravennate ecclesie & Abbas monasterii sancti Iohannis* qui & *Barbaciani* vocatur: Idest unum fundum principalis in integrum qui vocatur *tricenta* cum terris silvis salectis sacionalibus arbustis arboribus & cum omnibus ad eundem pertinentibus vel subgiacentium sibique sunt iustis sito *territorio Ferrariense* subto *ficariole plebem sancte Marie* que vocatur *in trenta* in unum cum suis iustis & certis in tetra finibus & in terra fines eiusdum fundo inregro qui vocatur *tricenta* hoc est a duobus lateribus *leganiano* & *fussione* seu a tercio latere *Palestrina* adque a quarto latere possedentem ...... iugale *de decoro* qui vocatur *de curnedo* qui nunc sunt etsi quis alia fines sunt vel ab origine fuerunt ..... propriis finibus terminis vel omnibus ad eadem pertinentibus ut supra legitur dum superius vobis nominavimus *Bruchardo* qui vocatur *Buco* & *Petrus* germano suo seo filiis & nepotibus vestris aut duobus subcessoribus vestris quas vobis ipse designaverit per quocumque modum vel titulum divinam graciam hin an lucem iusseri permanere & vitam concedimus & largimus ei habendum tenendum cultandum possidendum defensandum & in omnibus meliorandum & ex suis propriis expensis seo laboribus meisque filiis & nepotibus vel duobus subcessoribus inferius adfixa pensione teputantes. Prestante quoque vos superius dictus indesinenter secundum paginam peticionis vestre quam vos cuncti cos paginam peticionis tenemus da iure ipsius *monasterii sancti Iohannis* qui vocatur *Barbaciani* & repreensionem * nominavimus singulis quibusque annis omnes marcio mense infra indictione pro ipso supradicto fundo in integrum qui vocatur *tricenta* cum omnibus sibi pertinen-

(*) *Hoc est:* pensionem.

tinentibus ficut fupralegitur ideft in argientum denarios duo tirulo penfio ut dictum eft perfolvatur. Pro eo quia exinde accepit de manibus noftris fupradicto *Bruchardo* qui vocatur *Buco* & *Petrus* germano fuo petitori de manibus meis iam memorato *Paulo* venerabilis *fubdiaconus fancte* iam dicte *Ravennate ecclefie Abbate* predicte monafterii in prefencia teftium qui ic fubter fubfcripturi funt calciariis nominavimus ideft in argientum de denarios folidos viginti & quinque & pro hunc quoque folidos ana denarios duodecim: ita ut poft die tranfitum illorum fuperius dictus munus expletus quandoque Domino placuerit tunc ipfum predictum fundum unum in integrum qui cognominabitur *tricenta* culium reftauratum defenfatum & in omnibus melioratum vel quidquid ad nobis inibi aditum melioratumque fuerit ad iuris dominiumque pre iuris fupradicti *monafterii* veftris *beati Iohannis* qui & *Barbaciani* vocatur cui eft iura & proprietas modis omnibus revertatur dominium & poteftatem. Promittens preterea nunc nulli diebus nullique temporibus vite illorum fuperius dictus ego autem meifque fubcefforibus per quibuslibet argumentum aut exquifitis ocaufionibus cerras huius paginam peticionis inviolate feo inviolabiliter modis omnibus confervare & cuftodire promittimus iurantes per divina omnia mifteria fedemque fanctam apoftolicam & vitam fanctorum dominorum noftrorum ateftacionem confirmamus & expericionis ad vobis in nobis factam minime valere neque agierint runc daturo me effe promitto ego fupradicto *Paulo* gracia Dei *fubdiaconus* & *Abate* monafterii noftris hunam cum meis fubcefforibus ad vobis fuperius denominatis *Bruchardo* qui vocatur *Buco* & *Petrus* germano tuo vocatis *fancte Ferrarienfis ecclefie* feo filiis & nepotibus veftris aut duobus fubcefforibus veftris cui vos defignaverit per cocumque modum vel titulum ante omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri ebrizo uncias duas & poft penam folucionem maneat hanc paginam peticionis in fua firmiffima: quam vero ec pagina *Iohannes* in Dei nomine *tabellio* huius civitatis *Ferrarie* fcribendo rogavimus in qua nos fubter manus noftra propria firmavimus teftibufque ad nobis rogitis obtullimus roborando eoroinque prefenciam tibi co .... fupra contradimus & indictione prima *Ravenne*.

✠ *Brochardus* filio condam *Petri* uius paina peticionis ficut fupra legitnr manu mea fubfcripfi.

✠ *Iohannes* d vino lumine * annuente *Dativus* huic membrane peticionis de omnibus ficut fupra notatum eft rogatus teftis fubfcripfi & fupernotati calciarii prebente & recipiente cerni.

✠ *Tribunus* filio *Dedit confuli* uic peticionis de omnibus ficut fupra notatum eft *&c. ut fupra*.

✠ *Gerardus* filio quondam *Dominici negociatoris* huic peticionis de omnibus *&c. ut fupra*.

✠ Ego

(*) *Hoc eft*: numine.

✠ Ego *Arardo* filio *Rofledi* huic peticionis ficut fupra legitur me tefte fubfcripfi.

✠ Ego *Adrianus* filio *Wido* huius peticionis rogatus a fupradicto ficut fupra legitur me tefte fubfcripfi.

✠ *Iohannes* in Dei nomine *tabellio* huius civitatis *Ferrarie* fcriptor huius paginam peticionis de omnibus ficut fupra legitur poft roboracionem teftium atque traditam complevi & abfolvi & dedit.

Noticiam teftium ideft:
Iohannes tefte.
Tribunus tefte.
Gerardus tefte.
Gurardo tefte.
Adrianus tefte.

X I X.

Emphyteufis facta a Gherardo Abbate s. Mariae in xenodochio Ravennae de capella s. Petri de corneto anno 988. *die* 20. .....

Ex tabulario Pompofiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus fancti anno Deo propicio pontificatus domini noftri *Iohannis fummi Pontificis* & univerfalis Pape in apoftolica facratiffima beati Petri fede tercio die viefimo ..... indictione prima *Ravenne*. Petimus a vobis in Dei nomine *Gerardus clericus* & *notarius fancte Ravennatis ecclefie* & *Abbas monafterii fancte Marie* que vocatur *a fenodochio* qui eft fitus in civitate *Ravenne* prope non longe *porta* que vocatur *fancti Laurencii*. Uti nobis in Dei nomine *Bernardus diaconus fancte Ferrarienfe ecclefie* filio quondam *Urfus iudex Ferrarienfe* feo & in duobus fubceffloribus meis unum poft unum qualiter mihi placuerit dare vel derelinquere .... fitque *Everardus conful* gener eius petitore .... me quamque & pro perfone in *Ingillo* & *Rainerio* & *Ivilla* germani mei filii quondam fupradicto *Urfus iudex* feo filiis & nepotibus noftris & qualis de ex nobis fupradicti germani unum ante de alterum fine filio aut nepote mortuum fuerit tunc eius porcionem cadant at illi qui fupravixerit feu filii noftris per enfiteuticario iu e a prefenti die concedifiis & largiftis nobis rem iuris fupradicti monafterii veftris ideft quam concediftis & largiftis mihi fupradicto *Bernardus diacono* feo & in duobus fubceffloribus meis ficut fupra legitur *capella* in integrum cui vocabulum eft *fancti Petri* cum ingreffo & egreffo fuo & cum omnibus fibi pertinentibus qui eft pofita in fundum qui vocatur *cornito* & infuper & concediftis & largiftis nobis fupradicto *Bernardus diaconus* item & in duobus fubceffloribus meis ut fupra legitur fitque *Everardus* .... & *Ingillo* & *Rainerio* germani atque filii & nepotibus noftris ut fupra legitur ideft predicto fundum unum principale in integrum qui vocatur *cornito* cum terris & vineis campis pratis pafcuis filvis falectis

 facio-

facionibus una cum arbustis arboribus & padulibus cum piscacionibus & venacionibus atque ocupacionibus suis & cum omnibus sibi pertinentibus sitas *territorio Ferrariense plebe sancti Stefani* qui vocatur *in villa marciana in salta* in tera fines de supradicto fundum in integrum qui vocatur *cornito* cum omnibus sibi pertinentibus ut supra legitur hoc est ab uno latere *mediogurgo* qui vocatur *de vitullo* & ab alio latere *pire* qui vocatur *pillara* ubi termine esse videtur seo a tercio latere fundum qui vocatur *graviano* atque a quarto latere *fossa* in integrum que vocatur ..... vel omnibus ut supra legitur. Dum nos superius nominati germani atque filiis & nepotibus nostris & ipsis subcessoribus sicut supra legitur divina graciam in ac lucem iusserit permanere vitam concedistis & largistis nobis eas abendum tenendum possidendum defensandum & in omnibus meliorandum & tu supradicto Abbas una cum tuis subcessoribus de supradicto monasterio at nobis supradicti germani petitoris & at nostris filiis & nepotibus & ipsis subcessoribus sicut supra legirur ab omni personas omnium * in omnibus exinde stare & auctoriare debeatis & ex nostris propriis expensis seo laboribus nihil aliquod inferius atfixa pensione reputari debeamus. Prestante quoque nos superius nominati germani atque filiis & nepotibus nostris & ipsis subcessoribus ut supra legitur indesinenter secundum paginam peticionis nostre pensionem nomine singulis quibusque anni omnis marcio mensis infra indictione pro ipso supradicto fundum in integrum qui vocatur *cornito* cum omnibus sibi pertinentibus ut supra legitur idest in argentum denarios treginta & sex & pro ipsa capella cum omnibus sibi pertinentibus ut supra legitur hoc est in argentum denarios tres tantum pensionem ut dictum est persolvatur. Pro eo quia exinde accepistis in manibus tuis supradicto Abbas de manibus tuis supradicto *Bernardus diaconus* & de manibus tuis supradicto *Everardo* tam pro me & pro supradicti germani in presenciam testium qui subter subscripturi sunt calciarii nomine idest libro uno pro in argentum solidos septem & per unoquoque solido ana denariorum duodecim. Ita & post transitum nostrorum supradicti petitori seo filiis & nepotibus nostris & ipsis subcessoribus ut supra legitur munus expletum quandoque Deum placuerit tunc supradicta res que supra legitur cultas laboratas defensatas & in omnibus melioratas que fuerit at ius dominiumque supradicto monasterio vestro cuius est iura & proprietas modis omnibus revertatur. Quod si quod absit & avertat divina potencia ec omnia que supra legitur non observaverimus iuratas voce dico per Deum omnipotentem sedemque sanctam apostolicam & vitam sanctorum dominorum nostrorum .... atestacione confirmo quia daturis nos esse promittimus nos iam dicti petitoris seo filiis & nepotibus nostris & ipsis subcessoribus ut supra legitur at tibi supradicto Abbati tuisque subcessoribus ante omnis

(*) *Hoc est*: hominum.

omnis litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri ebrizo uncias duas & post pene solucionem maneat hanc paginam peticionis in sua firmitate. Quam vero paginam *Petrus* Dei nutu *ex genere consulum* & *tabellionem* huius civitatis *Ravenne* scribendum rogavi & subtus manu mea proprie firmavi testibusque a nobis rogitis dedi roborandam eorum presenciam eam vobis ut supra tradit unum alterium die mense indictione supradicta *Ravenne*.

✠ *Bernardus diaconus sancte Ferrariensis ecclesie* huic pagina peticionis a me facta subscripsi & testibus scribere rogavi & supradicte calciarie dededi.

✠ *Everardo consul* huic painam peticionis pro me & pro persone *Ingizo* & *Rainerio* germani mei a me facta subscripsi & testibus scribere rogavit & supradicte calciarie dedit.

✠ *Petrus* filius quondam *Pauli* qui vocabatur de *Traversaria* huic pagine peticionis de omnibus sicut supra legitur rogatus testis subscripsi & supradicte calciarie dante & accipiente vidi.

✠ *Constantinus* in Dei nomine *tabellionem* huius civitatis *Ravenne* huic pagine peticionis sicut supra legitur *&c. ut supra*.

Gregorius filio *Dominicus* qui vocatur *Baldo* huic paginam peticionis *&c. ut supra*.

✠ *Petrus* Dei nutu *ex genere consulum* & *tabellionem* huius civitatis *Ravenne* scriptor hanc peticionem ut supra legitur post roboracionem testium complevi & absolvit.

Noticiam testium idest: *Petrus &c.*

X X.

Iudicatum Iohannis Archiepiscopi Placentini de bonis quibusdam in territorio Liviensi anno 990. 13. martii.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini *Iohannis summi Pontificis* & huniversalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede quinto die terciodecimo mensis marcii indictione tercia foris civitatem *Ravenne* in loco qui dicitur *sablonaria* post *tribunal palacii* quod olim construere iussit domnus *Hotto Imperator*. Ea enim que iesta * esse videntur in futuris pro hisque temporibus memoriter retineri non possunt quapropter necesse est scripture vinculo anotari. Igitur dum resideret Deo annuente *Iohannes Archiepiscopus sancte Placentine ecclesie* in generali placito simul cum eo *Hugo* gracia Dei *Episcopus .... burgiensis* iussione domne *Theophana Imperatricis* residentes & adstantes cum eis nobiles viri laudabilesque fama nomina quorum sunt hec idest *Paulus dativus Petrus dativus Andreas dativus de Utilis Iohannes dativus* filius quondam *Iohannis consulis* & alter *Iohannes*

(*) *Hoc est*: gesta.

nes dativus calciampelle Petrus de Traversaria & *Paulus* & *Petrus* germani filii sui *Paulus de Traversaria* & *Petrus* usque *Deusdedit* filii sui *Iohannes dux Iohannes consul* & *pater civitatis Paulus* & *Petrus* germani filii quondam *Pauli* qui vocabatur *de Traversaria Gerardus de Farnaldo* & *Farnaldus* qui vocatur *Paulus* filius iam dicti *Pauli iudicis Petrus consul de Cristoduli Gerardus consul Iohannes de Guandilo Vitalis* filius quondam *Vitalis* neque *Constantinus de Laloario Iohanne de Tenda* & *Mauricius* filius suus *Mauricus consul de Romano* & *Paulus Rastaricus Andreas tabellio Apollinaris tabellio* & *Addo tabellio* & ego *Iohannes* Deo largiente *tabellio* civitatis *Ravenne* & alii quorum recordari non possum. In eorum iam dictorum presencia reclamaverunt & interpellaverunt supradicti germani *Paulus* & *Petrus* filii quondam *Petri* qui vocabatur *de Traversaria* semel & bis & tercia vice *de Iohanne* qui vocatur *de Mariana* & de *Iohanni de strati* & de *Gisulfo* & *Dominico* germani suo de omni re inregra quam ipsi detinent in fundo *scamno* & in fundo *lisiniana* & in fundo *peritulo* & *roveritulo* sitis in *territorio Liviensis* & *plebe sancte Marie in aqueducto* que res nobis pertinet & nobis contendunt. Hoc audiro a predicto *Iohanne Archiepiscopo* & ab *Hugone Episcopo* stipulati sunt supradictis iudicibus que de hoc lex esset & ipsi iudices dixerunt facite eos vocare per publicum cancellarium in eodem placito & ita factum est & minime eos habere potuit. Item iam facti * *Iohannes Archiepiscopus* & *Hugo* dixerunt ipsis iudicibus quid rectum esset de hoc iudices vero dixerunt postquam eos vocare fecistis & ad placitum non venerunt rectum est ut vos istis germanis *Paulo* & *Petro* de ipsis rebus investiatis salva querela & ita fecerunt per virgam quam in suis denitebant manibus. Hoc autem facto apreenderunt manu *Riculfum cancellarium* & miserunt in manus iam dictorum germanorum ut cum illis ad eas res pergeret & corporaliter illis exinde investiret deinde miserunt bandum super capita eorum ut nullus sit ausus eis de illa re disvestire sine legali iudicio & qui facere presumpserit sit se compositutus centum mancosos aureos medietatem camere Imperatricis & medietatem ipsis germanis eorumque heredibus. Hoc factum est sub die & mense indicione supradicta tercia foris civitatis *Ravenne* in loco qui dicitur *sablonaria* post *tribunal palacii* quod construere iussit domnus *Hotto Imperator*.

✠ *Petrus* Deo donante *dativus* in hac investicione & bandicione interfui & ss.

✠ *Andreas* Deo favente *dativus* in hac investicione ut superius legirur interfui & ss.

✠ *Petrus* filius quondam *Petri consullis* in hac investicione ut superius legitur interfui.

XXI. *Em-*

(*) *Hoc est*: fati.

XXI.

Emphyteusis facta ab Araldo comite in confinio bonorum monasterii Pomposiani anno 997. 5. octobris.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Gregorii summi Pontificis* & universali Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede secundo atque imperii domini piissimo atque augusto *Otto* a Deo coronato pacifico magno imperatori in Italia anno secundo die quinta mense octuber indictione undecima *in ripa sancte Marie* que vocatur *in Pomposia*. Petis a me in Dei nomine domnus *Arardus* gracia Dei *comes* uti vobis in Dei nomine *Bonzio* filio quondam *Amizo* tuisque filiis & heredibus livellario nomine condimus & largimur atque confirmamus vobis rem iuris mei supradicto patrono idest una pecia terre casali celo tecta qui est posita *in Cumiaclo in regione sancte Marie* que vocatur *fermonsa* abente ipsa pecia terre in longitudinem suam pedes undecim & in lato pedes novem a duobus lateribus posita iuris *monasterii sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* seo a tercio latere plathea publica percorente atque a quarto latere sevalia ad comune & sibi pertinentibus qui decurrit a plathea publica & a supradicta sevalia pro non accesso & ipso accesso .... gribo ..... quamque per terra andito a *canale del campo* qui vocatur *ds core* cum ingresso & egresso suo & cum omnibus ab easdem pertinentibus sicut supra legitur eas ad abendum tenendum possidendum defensandum & in omnibus meliorandum in annis avenientibus viginti & novem at renovandum salvas sanaciones domnico dandum ita sane ut inferatis domnice racionibus nobis nostrisque filiis & heredibus dare debeatis omnes marcio mense denarios quatuor atque pensionem ut dictum persolvatis & quia exinde accepi ab manibus tuis petitorem manibus meis domnus *Arardus comes* in presencia testium qui hic subter subscripturi sunt calciari monasterii idest in argentum solidos quatuor & per unumquemque solidos ana denariorum duodecim & non habetis licenciam vos colonis de ipsa terra at alium ominem neque placitum ambulare nisi ante nostram presenciam aut si quis vero pars nostrum contra os libello ire tentaverimus antequam finitum tempus sicut supra legitur dat pars parti fidem servantis ante omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri uncias duas & post pene solucionis manentem os libello in suo rubore: quos vero libello uno tinore conscripto *Mainfredus* in Dei nomine *tabellio* & *dativus* scribendum rogavimus & unus alterius nobis pariter iubemus quod consecuti sumus agamus Deum & vobis massimas gracias.

Signum ✠ manus mea domnus *Arardus comes* qui ei facere rogavi

gavi & manibus meis firmavi at omnia ſupradicta cui relectum eſt.

Signum ✠✠✠✠✠ manibus noſtris *Verardo gener Leomurgo* & *Urſo de Teveia* & *Iohannes* qui vocatur *dux de* ..... *Domizo* filio *Domizo Riperto* filio Maulfo *Petrus de Duleia* teſtibus rogatis at omnia ſupradicta cui relectum eſt.

✠ *Mainfredus* in Dei nomine *tabellio* & *dativus* ſcriptor huius libellum de omnibus ſicut ſupra legitur poſt roboracionem teſtium atque tradita complevi & aſſolvi.

Noticiam teſtium ideſt: *Verardo gener Leomurgo Urſo de Teveia* & *Iohannes* qui vocatur *dux de* .... *Domizo* filio *Domizo Riperto* filio *Maulfredi Petrus de Duleia*.

X X I I.

Emphyteuſis facta a Gherardo Abbate s. Mariae in xenodochio Ravennae anno 998. 24. martii.

Ex tabulario Pompoſiano.

In nomine ſancte & individue Trinitatis pontificatus vero domini noſtri *Gregorii ſummi Pontificis* & univerſalis Pape in apoſtolica ſacratiſſima beati Petri Apoſtoli Domini ſede anno ſecundo ſitque imperante domno *Ottone* piiſſimo propicio auguſto a Deo coronato pacifico magno *Imperatore* regnante in Italia anno ſecundo in Dei nomine die vigeſimo quarto menſe marcio indictione undecima in vico qui vocatur *Runginano*. Petimus ad vobis quidem in Dei nomine *Gariardo clericus* & *notarius* & *Abbas monaſterii ſancte* ſemperque virginis Dei genitricis *Marie* que vocatur *in ſenodochio* una per conſenſum ..... eiuſdem .... *Datibo* qui vocatur *de Furaldo* uti nobis preſente in Dei nomine *Mauro* .... filio quondam bone memorie *Ebdoino* .... nominatis petitorem ſeum filii & heredibus meis libellum nomine conceliſtis di .... rem iuris proprietatis *monaſterii ſancte Marie in ſenodochio* ideſt tota & integrum medietatem deſuper totum fundo qui vocatur *tuſſini* cum duabus monaſteriis ſupra ſe abente & ſunt nominati *Deſiderius* & *Iulius maſſaricia Leo presbiter* qui vocatur *de Laugignano* cum omnibus ſupra ipſa medietate ſupra ſe & hinfra ſe abente ipſius fundo qui vocatur *tuſſini* ab uno latere *foſſa* que vocatur .... qui vocatur de *corneto* & ab alio latere ter .... de *Petrus* qui eſt in fine inter *laugnano* & *tuſſini* ſeum ad tercio latere foſſa & argele que eſt inter *tuſſini* & *ſilbule* atque a quarto latere fundo qui vocatur *gragnano* omnia cum terris & vineis campis pratis paſcuis ſilvis ſalectis padulibus piſcacionibus venacionibus arbuſtis arboribus pumiferis & infructiferis caſeteum & caſalibus atque omnibus eiſdem pertinentibus conſtituto territorio ...., fundo qui vocatur *tuſſini* ec omnia concediſtis mihi predicto patrone abendum tenendum laborandum cultandum & quicquid mihi predicto petitore ſecundum paginam peticionis libellum faciendum in annis adve-

advenientibus vihinti & novem ad renovandum ad altero libellum renovemus si iuste & racionabiliter ad vobis petimus & ab aliis omnibus detinemus. Ita sane ad .... inferamus domnice racionibus & tuisque successoribus ego predicto petitore meisque filiis & heredibus omnes mense marcio dare debeamus pro .... idum & amictum in ariento denaris sex titulo pensio ut dictum est persolvamus. Pro eo quia dedimus calciarie in manibus vestris predicto *Gairardo clericus* & *Abbas* de manibus meis predicto *Mauro* petitore in presenciam testium qui ic subter subscripturi sunt idest per estimado ex valiente denariorum so .... per unoquoque solidos ana denariorum duodecim boni utili & sibi placabili & nihil amplius rediberi ..... de ipse .... maiore quidem domnico nostro vel nostra dominacione cum onere & obediencia subsipere debeamus. Et si quis vero pars nostrum supradicto petitore vel meis filiis & heredibus contra anc peticionis paginam libellum ire temtaverimus aut non observaverimus omnia vero ut supra legitur per codris modis aut ingenium quia daturo me esse promitto ego predicto *Mauro* petitore una cum meis filiis & heredibus in omnibus .... pe & defensare promittimus & sit facere non presunserimus componere & solvere tibi predicto domnus *Gariardo Abbas* atque ad vestrisque subcessoribus ante omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri ebrizi uncie tres & post pene solucionem manente os libello in suo omnia robore & firmitatis. Cos vero libellum uno tinore conscripto *Andreas* in Dei nomine *tabellio de comitato Gavello* & de vico qui vocatur *cepurio* scribendum rogavi & subter manus nostre proprie firmavimus testibusque ad me erogitis obtuli subscribenda eosque presenciam eam tibi .... contradidit sub die mense & indictione supradicta undecima.

Signum ✠ manus supradicto *Mauro* petitore ad omnia predicta cui relectum est.

Signum ✠ predicto *Eldoino* qui vocatur *de Rudige* & *Dominicus* qui vocatur *de Gragnano* & *Iohannes* filio *Petrus* qui vocatur *de Cornedo* & *Arnulpho* filio quondam *Petrus* qui vocatur ....

✠ *Andreas* in Dei nomine *tabellio de comitato Gavello* & de vico qui vocatur *cepurio* scriptor huius paginam peticionis ..... paginam libellum sicut supra legitur post roboracionem testium atque tradita complevi & absolvi.

Noticiam testium idest:
Iohannes teste.
Arnulfo teste.
Eldoino teste.
Dominicus teste.

XXIII.

Diploma, quod datum dicitur, ab Ottone III. Imperatore monasterio s. Salvatoris Papienfis anno 999. 10. aprilis.

Ex Bullar. Cafinen. tom. II. conftitut. 52. pag. 44.

In nomine domini Dei, & Salvatoris noftri Iefu Chrifti. *Otto* gratia Dei Imperator Auguftus, anno imperii eius, Deo propitio, duodecimo, die duodecima menfis aprilis, indictione duodecima. *Monafterio domini Salvatoris*, quod eft fundatum foris, & prope civitatem *Papiae* a domna *Adeleyda* Imperatrice Augufta &c. Ego ipfa *Adeleyda* Imperatrix .... relicta bonae memoriae domni *Ottonis* Imperatoris &c. offertrix, & donatrix &c. dono, & offero a prefenti die in eodem *monafterio domni Salvatoris* pro anima predicti bonae memoriae domni Imperatoris *Ottonis*, qui fuit vir meus, feu item *Ottonis* fimiliter Imperatoris, qui & filius meus, atque pro anima tertii *Ottonis* Imperatoris mei abiatici, feu pro anima mea &c. ficut infra legitur &c. Infupet *monafterium* in honorem fanctae Dei genitricis virginis Mariae conftructum in loco qui dicitur *Pompofa*, & omnia quae in *Comaclio* funt, quae intra caftrum funt, quae vel extra cernuntur, tam in *Reda*, quam in *Quinto*, in *Corda*, *Cervino*, & in *Figariolo*, *Zuonzi*, *Zunziano*, *Sarizno*, & omnes falinas, & oliveta, quae vel omnia iam dicto monafterio fanctae Dei genitricis Mariae pertinent &c. Actum infra caftrum quod dicitur Afterna iudiciaria Alfatienfe feliciter &c.

I V.

Diploma, quod datum dicitur ab Ottone III. Imperatore Leoni Archiepifcopo Ravennae anno 999. 27. feptembris.

Ex annalib. Camald. tom. I. in append. col. 155.

In nomine fancte & individue Trinitatis. *Otto* fuperna favente clementia Romanorum *Imperator* Auguftus. Si locis divino cultui mancipatis &c. Qua propter agnofcant omnes fideles noftri prefentes atque futuri, qualiter nos pro Dei omnipotentis amore, animeque noftre abfolutione, necnon interventu ac petitione domni *Leonis fancte Ravennatis ecclefie* venerabilis *Archiepifcopi* .... fue fancte fedi per hanc noftram preceptalem paginam confirmamus & firmiffime corroboramus omnes illos pertinentes epifcopatus *&c.* Infuper *&c. maffam* que vocatur *fifcalia* cum *cornacervina*. *Monafterim fancte Marie in Pompofia* &c. Infuper de *portu Volane* cum pifcariis fuis ufque ad *portum Cervie* &c. &c. quod ut verius credatur &c.

Signum domni Ottonis &c. Heribertus cancellarius &c.

Data v. kalendas octobris anno Dominice incarnationis DCCCC. XC. VIIII indictione XII. anno tertii Ottonis regni XVI. imperii IIII.

Actum Rome .... feliciter.

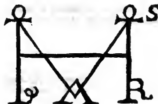
XXV. *Di-*

XXV.

Diploma Ottonis III. Imperatoris datum monasterio Pomposiano anno 1001. 31. *martii*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine sancte & individue Trinitatis. *Otto* superna favente clemencia Romanorum *Imperor* Augustus. Omnium fidelium nostrorum tam presencium quam & futurorum noverit universitas quod nos pro Dei omnipotentis amore animeque nostre remedio ac peticione domni *Wilelmi* Deo amabilis *heremite monasterio sancte Marie* quod dicitur in *Pomposia* nostra imperiali auctoritate confirmamus omnia que illo pertinent: in quocumque loco maneant in terris vineis silvis piscariis pascuis & ceteris pertinenciis. Statuimus itaque & precipimus firmiter concedentes ut nemo ibidem ponatur in Abbatem nisi quem heremite ibidem Deo militantes eligunt communi consilio fratrum. Igitur si quis hoc consilium fregerit componat centum libras auri cocti medietatem camere nostre & medietatem predictis fratribus heremitis. Quod ut verius credatur hanc paginam manu propria roborantes sigillare precepimus

Signum domni Ottonis  Cesaris invicti

Heribertus cancellarius vice *Petri Cumani Episcopi* recognovit.

Data II. kal. aprilis anno Dominice incarnationis M. primo indictione XIIII. anno tercii Ottonis regni XVII. imperii V.

Actum Ravenne feliciter amen.

Plumbeum fortasse sigillum pendebat deperditum.

XXVI.

Placitum Ravennae habitum ab Silvestro II. Romano Pontifice, & Ottone III. Imperatore pro Pomposiano monasterio anno 1001. 4. *aprilis*.

Ex annalib. Camald. tom. I. in append. col. 160.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti. Anno Deo propitio pontificatus domini nostri *Silvestri summi Pontificis* & universalis

Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede secundo. Sicque imperante domino nostro piissimo perpetuo Augusto *Ottone*, a Deo coronato, pacifico, magno *Imperatore* in Italia vero anno v. die quarto mensis aprilis indictione quartadecima, infra claustra *monasterii sancti Apollinaris*, qui vocatur *in classe*. Ea enim que gesta esse videntur, prolixis temporibus memoriter retineri non possunt: ideo scripture vinculo anotari equum est. Igitur cum Christi auxilio dum residerent predicti domni *Silvestri summi Pontifici* & universali Pape una cum eo domno *Ottone* serenissimus Romanorum *Imperator* Augustus in predicta claustra *monasterii sancti Apollinaris*, qui vocatur *in classe*, iustitiam faciendam & altercationes deliberandos residentibus & astantibus cum eis Episcopis, Abbatibus, diaconibus, monachis, & eremitis, clericis, comitibus, iudicibus, atque consulibus & aliorum sublimium, quorum nomina hec sunt. Idest in primis domnus *Petrus* gratia Dei *Episcopus Cumiensis ecclesie*, *Otbertus Episcopus sancte Veronensis ecclesie*, *Leo* prudentissimus *Episcopus sancte Vercellensis ecclesie* & *logotheta sacri palatii*, *Dominicus Episcopus Sutriensis ecclesie*, *Sergius Episcopus sancte Cesinensis ecclesie*, *Odilo Abbas monasterii sancti Petri Cluniacensis*, *Andreas Abbas monasterii sancti Salvatoris Ticinensis*, *Robertus oblacionarius sancte summe sedis apostolice Romane ecclesie*, *Fridericus presbiter sancte Romane ecclesie Cardinale*, *Gisilbertus*, qui vocatur *Bonizo presbiter & monachus sancti Salvatoris Ticinensis*, *Anastasius Abbas monasterii sancte Marie Selavanensis provincie*, *Giribaldus Abbas monasterii sancte Cristine Ticinensis*, *Arderardus Abbas monasterii sancti Apollinaris in classe*, *Bonizo Abbas monasterii sancti Severi*, *Romualdus Abbas* & *eremita*, *Guillielmus presbiter* & *eremita*, *Iohannes presbiter* & *eremita*, & alius *Iohannes monachus* similiter & *eremita*, *Bonifacio eremita*, *Baldericus clericus* & *capellanus Imperatoris*, *Guazo diaconus* similiter *capellanus* domni *Imperatoris Ottoni*, *Poppo* item *capellanus*, *Constantinus archidiaconus sancte Ravennatis ecclesie*, *Guarinus presbiter* eiusdem sancte Ravennatis, *Morenatius subdiaconus* eiusdem, *Petrus clericus* & *notarius sancte Ravennatis ecclesie*, *Petrus sacrosancti palatii Lateranensis comes*, *Arardus comes*, *Tarvaldus*, qui vocatur *Paulus iudex* & *ex genere ducum*, *Petrus iudex sacrosancti palatii*, *iudex & advocator sancte Ravennatis ecclesie*, & alius *Petrus iudex* filius quondam *Pauli ex genere ducum*, qui vocatur *de Traversaria*, *Andreas iudex*, qui vocatur *Utile*, & alio *Andrea dativo*, qui vocatur *de Severo*, *Iohannes dativus calciapelle*, *Almericus* filius quondam *Iohannis ducis*, *Paulus* filius quondam *Petri de Traversaria*, & alius *Paulus* filius *Petri de Traversaria*, & alius *Paulus* filius *Petri de Traversaria*, *Petrus* filius *Iohannis ducis*, *Petrus de Adelberto*, *Iohannes consul*, qui vocatur *de Guanchilo*, *Gofredus de Bagno*, *Tetbertus de Atiliano*, *Apollinaris*, qui vocatur *Habertus*, filius quondam *Deusdedit consulis de ponte augusti*, *Mauritius negotiator*, filius quondam *Iohannis de Teuda*, *Bonizo de Leucio*, *Liuzo negociator* filius quondam *Vitalis negotiatoris* qui vocatur

catur *de Marino*, *Rainardus Ticinensis*, *& advocator* supradicti *Abbatis sancti Salvatoris*, *Iohannes* filius quondam *Iohannis de Andrea de amabili*, *Andreas tabellio ex genere consulum*, *Lazarius tabellio*, *Iohannes* qui vocatur *de vera* & *vicedomini sancte Ravennatis ecclesie*, *Adalbertus de uficia*, & me presentem *Constantinus* in Dei nomine *tabellio* huius civitatis *Ravenne*, & alii plures, quos longum est ad scribendum. In istorum omnium suprascriptorum presentia relecta est cartula peritionis, quas petivit quondam *Constantinus presbiter* & *Abbas monasterii sancte Marie*, qui vocatur in *Pomposia*, ad quondam domnus *Iohannes* sanctissimo *Archiepiscopo sancte Ravennatis ecclesie* de supradicto *monasterio sancte Marie* & de *monasterio sancti Vitalis martiris* in ipsius *insula* posito cum omnibus ad ipsi monasterii pertinentibus, sitas in *territorio Comiaclensis*, a summo usque ad expletam roborarionem testium. Et cum relecta eius ter inrerrogavit supradictus *Petrus sacrosancti palatii iudex* & *advocatus sancte Ravennatis ecclesie* predicte *Andreas Abbati monasterii sancti Salvatoris Ticinensis* una cum supradicto *advocatore* suo nomine *Rainaldus ex genere Longobardorum*, si aliquid dicerer, ipsam cartulam petitionis an non. Et ipse Abbas pariter cum supradicto advocatore suo dixerunt: Laudamus eam, quia bona est, & volumus, ut sit firmam & stabilem in perpetuum, statimque adprehendiderunt in manibus suis virgam, & miserunt in manu supradicto *Petro iudex sacrosancti palatii*, & *advocatus sancte Ravennatis ecclesie*, & dixerunt: ecce refutamus tibi invice *sancte Ravennatis ecclesie*, ipsum *monasterium sancte Marie*, qui vocatur in *Pomposia*, & *monasterium sancti Vitalis martiris* in ipsa *insula* posito, & omnibus rebus, que in ipsa carta petitionis relegitur, ut habeant *sancta Ravennas ecclesia*, ipsum *monasterium sancte Marie*, qui vocatur *in Pomposia*, & *sancti Vitalis martiris* in perpetuum. Et spopondit se ipse supradictus *Andreas Abbas* supradicti *monasterii sancti Salvatoris* una cum *advocatore* suo nomine *Rainardus ex genere Longobardorum*: Si unquam in tempore ille aut sui successoribus, aut sua summissa persona, de ipso *monasterio sancte Marie*, quo vocatur in *Pomposia*, & *sancti Vitalis martiris*, secundum quod relegitur in ipsa cartula petitionis, se inrromiserit, aut agere, vel contendere presumpserit: sciat se compositurus auri optimi libras decem ad *sanctam Ravennatem ecclesiam*, suisque Archiepiscopis, & hanc refutationem, & sponsionem in sua firmitate permaneat. Et similiter interrogatus est *Georgius Episcopus sancte Comiaclensis ecclesie* cum *advocatore* suo nomine supradicto *Andreas ex genere consulis* & *tabellio*, & *Albericus Episcopus sancte Adrianensis ecclesie* cum *advocato* suo nomine *Apollinaris* qui vocatur *Ubertus de ponte augusti*, a prefato *Petro index sacri palatii*, & *advocatus sancte Ravennatis ecclesie*, si aliquid vellent dicere de ipsa carta petitionis de supradictis *monasteriis sancte Marie* & *sancti Vitalis*, que in eorum presentia relecta est. Et ipsi Episcopi pariter cum advocatotibus suis dixerunt. Laudamus eam, quia

quia bona est, & volumus ut sit firmum & stabilem in perpetuum. Et spoponderunt se predicti Episcopi cum suptadictis advocatotibus suis, ut si umquam in tempore illi aut illorum successorum vel illorum summissa persona de prefatis monasteriis cum omnibus sibi pertinentibus contra voluntatem *Archiepiscopi sancte Ravennatis ecclesie* auri optimi pro unusquisque libras decem; & hanc sposionem & laudationem in suam firmitatem permaneat. Hec audiente prenominato domnus *Petrus sacrosancti palatii iudex* & *sancte Ravennatis ecclesie advocatus* dixit: Deprecor vos omnes qui hoc auditis & videtis pro futuro testimonio. Hoc factum est sub die, mense, & indictione suptadicta quattadecima in ista claustra *monasterii sancti Apollinaris*, qui vocatur *in classe*.

☧ Ego *Silvester* sancte catholice, & apostolice *ecclesie Romane presul* huic refutacioni & sponsioni, ut supra legitur, prefui & subscripsi.

✠ *Otto servus Apostolorum* subscripsi.

✠ Ego *Rodbertus* sancte catholice & apostolice *ecclesie Romane diaconus* & *oblationarius* interfui.

✠ Ego *Dominicus* gratia Dei *sancte Sutrine ecclesie Episcopus* interfui & subscripsi.

✠ Ego *Petrus Cumanus Episcopus* subscripsi. ✠ *Otbertus Veronensis Episcopus* interfuit.

✠ *Georgius Episcopus sancte Comacliensis ecclesie* interfuit.

✠ Ego *Andreas Abbas monasterii sancti Salvatoris* interfui.

✠ Ego *Arderatus presbiter* & monachus & Abbas sancti Apollinaris interfuit.

✠ *Ursus presbiter* & *monachus* & *Abbas monasterii sancti Andree*, qui vocatur *maioris* interfuit.

✠ *Romualdus monachus* interfuit.

✠ *Constantinus* in Dei nomine *tabellio* civitatis *Ravenne*, & Dei gratia *sacri palatii iudex* huic refutationi & sponsioni interfui & subscripsi. ✠ Ego *Petrus* Deo annuente *dativus* huic refutationi *&c. ut supra*.

..... & *logotheta palacii* affuit, voluit, laudavit, decrevit, & in eternum valere precepit.

Andreas Christi misericordia *tabellio* interfuit & subscripsit.

..... in Dei nomine *tabellio* civitatis *Ravenne* scriptor huius refutationis & sponsionis, de omnibus sicut supra legitur post robotationem iudicum & testium :.... absolvi.



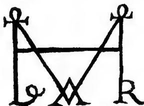
XXVII. *Di-*

XXVII.

Diploma alterum datum ab Ottone III. Imperatore monasterio Pomposiano anno 1001. 22. *novembris*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine sancte & individue Trinitatis. *Otto tertius servus Apostolorum*. Omnium fidelium nostrorum tam presentium quam & futurorum noverit universitas quod nos a domno *Frederico sancte Ravennatis ecclesie Archiepiscopo monasterium sancte Marie in Pomposia* per concambium accipientes e contra donavimus *sancte Ravennatis ecclesie* omnia placita & districtus & bannum de omni *terra sancti Apollinaris* & de omnibus episcopatibus sive comitatibus de quibus precepta habentur in *sancta Ravennati ecclesia*. Unde *abbaciam sancte Marie in Pomposia* ab omni subiectione Archiepiscoporum sive aliorum excutimus ut regalis sit nulli dominatui persone subiecta sintque monachi eius ab omni secularis servicii infestacione securi. Qui de suis qualem voluerint Abbatem eligant ab *Episcopo Comaclensi* consecrandum. Qui si sibi pro pecunia vel pro aliqua humana potestate molestus esse voluerit veniat ad *Archiepiscopum* suum *Ravennatem* ab eo benedicendus. Et si hoc in isto quod in priori invenerit ad qualemcumque Episcopum desideret causa consecracionis properet. Si quis hoc praeceptum fregerit componat centum libras auri cocti medietatem kamere nostre & medietatem prelibato monasterio. Quod ut verius credatur hanc paginam manu propria roboratam sigillari iussimus.

Signum domni Ottonis  Cesaris Invictissimi

Heribertus cancellarius vice *Petri Episcopi* recognovit.

Data x. kal. decembr anno Dominice M. incarnationis primo indictione xv. anno *tertii Ottonis* regni xvii. imperii vi.

Actum *Ravenne* feliciter.



Extant

Exstant in eodem Pomposiano tabulario non pauca diplomatis huius exemplaria antiqua, inter quae duo omnino authentica, quorum primum saeculi est XIII. in membrana, cui attestationes notariorum adnectuntur, ut sequitur.

L. S. Et ego *Albertus* Dei gratia *sacri palatii notarius* huic exemplo legendo & abscultando ad autenticum privilegium domini *Ottonis tertii Romanorum Imperatoris*. eiusque sigilli munimine corroborato. quia audivi vidi legi & abscultavi. Ideo me testem rogatum subscripsi.

L. S. Ego *Pamphilus Frederici Imperatoris notarius* huic exemplo legendo & abscultando *&c. ut supra*.

L. S. Ego *Benedictus de portu* Dei gratia *sancte Ravennatis ecclesie notarius*. ut vidi in originali privilegio supradicti domini *Ottonis tertii Romanorum Imperatoris* suo sigillo apertissime corroborato. Ita hoc exemplum scripsi. & cum autenrico legi & abscultavi supradictis duobus notariis. nihil penitus immutando. sed quod in eo inveni ita bona fide scripsi & complevi. nihil adens vel minuens quod mutet sensum.

Alterum vero apographum est in membranaceo regesto saeculi XVI. signato V. F. pag.12. cum subsequenti notarii attestatione.

L. S. Ego *Iacobus* filius prestantis viri *Nascimbene de Riponariis notarii* apostolica & imperiali auctorirare *notarius publicus Ferrariensis* hoc exemplum exemplavi anno Dominice nativiratis millesimo quingentesimo vigesimo indictione octava die vigesimo mensis decembris nil addens mutans vel minuens ut in eius autenrico reperii complevi roboravi & in premissorum fide hic me subscripsi signumque mei tabellionatus a capite mei nominis apposui consuetum.

XXVIII.

Emphyteusis facta ab Iohanne Abbate s. Mariae in Pomposia cuiusdam domus, & agri anno 1002. 8. *ianuarii*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Silvester summi Pontificis* & universali Pape in apostolica sacratissima beati Perri Apostoli Domini sede sesto * die octavo mense genaio indictione prima *Cumiado*. Petimus a vobis in Dei nomine domnus *Iohannes presbiter* & *monachus* atque *Abbate regule monasterii sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* uno per consensum & auctoritatem cum at congregacionem eidem servienciu m

(*) *Hoc est*: quarto.

cium eiusdem monasterii uti nobis in Christi nomine *Leo* qui vocatur *sancto* & *Marie* iugale petitionis nostrisque filiis & heredibus livellatii nomine concedistis & largistis atque confirmastis nobis rem iuris vestris supradicti monasterii idest una pecia terre cum casali celo tecta qui est posita istius *Cumiado* in *regione sancti Laurentii* habentem in longitudinem suam pedes quinquaginta & quinque & in latitudinem suam pedes quindecim hab uno latere .... & ab alio latere andrenella sibique pertinente seu a tercio latere heredes quondam *Guarini* atque a quarto latere .... plathea percorente cum ingresso & egresso suo & cum omni sua pertinencia sicut supra legitur eas ad abendum tenendum possidendum defensandum & in omnibus meliorandum in annis avenientibus viginti & novem at renovandum salva sanacione domnica dandum ita sane ut inferatis domnico ce .... & omnibus vobis vestrisque successoribus dare debeamus singulis quibusque anni omni festivitate sancte Marie mense augusto infra indictionem pro is omnia que supra legitur oc est in arientum solidos quatuor denariorum duodecim pensionem ut dictum est persolvatur quia exinde accepistis de manibus nostris petitoris in manibus vestris supradicto domno *Iohanne Abbate* in presencia testium qui ic supter supscripturi sunt calciarii monasterii idest in arientum solidos quatuor tantum pensionem ut dictum est persolvatis. Si quis vero pars nostrum contra os libello ire tentaverimus antequam finitum tempus sicut supra legitur det pars partis fidem servantis ante omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri uncias duas & post pene solucionem maneat os libello in suo rubore cos vero libello uno tinore conscripto *Petrus* in Dei nomine *tabellio* & *dativus* scribendum rogavimus & unus alterius nobis pariter contradimus cot consecuti sumus agamus Deum & vobis maximas gracias.

Signum ✠✠✠✠✠ manibus nostris *Verardus Iohannes Carllo* & *Dominicus Generus Petrus de Dominico Samolno Pellegrino* testibus vocatis at omnia supradicta cui relectum est.

✠ *Petrus* in Dei nomine *tabellio* & *dativus* scriptor huius paginam libelli de omnibus sicut supra legitur post roboracionem testium atque tradita complevi & absolvi.

Noticiam testium idest:
Verardus Gener Leomurgo.
Iohannes qui vocatur *Carllo* & *Dominicus* germani.
Petrus de Dominicus Samoino.
Pelegrino.
Iohannes filio quondam *Bruno*.



X X I X.

Emphyteusis facta a Gerardo Abbate s. Mariae in xenodochio Ravennae anno 1002. 17. novembris.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini *Silvestri summi Pontificis* & huniversalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri sede quarto die septimo decimo mense november indictione prima *Ravenne*. Petimus ad vobis in Dei nomine *Gerardus clericus* & *notarius sancte Ravennatis ecclesie* & *Abbas monasterii sancte Marie* que vocatur e *xenodochio* filio previa & consencienti *Gerardus* & cum genitori meo consensu tibi in Christi nomine *Cristina* seo filiis meis quos dudum abuit de quondam *Petrus* qui vocabatur *de Cervercus* livellarii nomine concedistis & confirmastis seu largistis nobis rem iuris supradictis monasterii vestris idest mansionem pede plana in integrum cum ara portico uno & meteurio uno in integrum da plarhea publica apodismum designatum extendentem in longitudinem suam pedes semissa ✗ treginta & in latitudinem suam da uno capite da platea publica pedes viginti & semisse uno & da alio capite de curte pedes semissa ✗ quaturdecim & semisse uno & insuper concedistis mihi horticello in integrum apodismum designatum extendentem in longitudinem suam pedes treginta & quinque & in lato pedes quindecim & uno vacuamento in capite ipsius orticello posito apodismum designatum extendentem in longitudinem suam pedes novem & in lato pedes hocto una cum porcionem de curte & porrionem de puteo seu de capello marmoreo vel cum ingresso & egresso subperprisca * curte usque in androne que pergit *a sancto Pullionem* & usque in platea publica quod est iuxta pinna muris huna cum suis iustis & certis in terra finibinibus * in terra fines eius de supradicta mansionem in integrum que supra legitur hoc est ab uno latere possident heredes quondam *Dominicus Pillinio* & ab alio latere platea publica seu a tercio latere iuris ipsius *monasterii sancte Marie* qui vocatur *as senodochio* atque a quarto latere curte de comune hec omnia abendum tenendum possidendum restaurandum supersedendum defensandum & in omnibus meliorandum in annis advenientibus viginti & novem ad renovandum salva sanacione domnica dandum ita sane hut inferere debeamus domnice racionibus vobis vestrisque successoribus singulis quibusque anni homni marcio mense infra indictione pro is omnibus que supra legitur hoc est in argenrum denarios octo titulo pensium ut dictum est persolvatur. Pro eo quia exinde accepistis calciariis in manibus tuis de manibus meis in presencia testium qui hic subter subscripturi sunt idest libro uno pro in ar-

(*) *Hoc est*: supradicta. (*) *Hoc est*: finibus.

in argentum denarios bonos ellectos solidos viginti & per uno quoque solidos anas denariorum duodecim & tu supradicto Abbate una cum tuis successoribus mihi supradicta *Cristina* seo filiis meis ab omni persona hominum in omnibus exinde nobis constare & defensare seo autoriare promitto. Si quis verum pars nostrum contra hoc libellum ire temtaverimus antequam finitum tempus sicut supra legitur det pars partis fidem servantis ante omnis litis iuicium aut interpellacionem pene nomine auri uncias duas & post pene solucionis manente de libellum in suo robore quos vero libellum in uno tenore conscripto *Petrus* in Dei nomine *tabellio negociator* uius civitatis *Ravenne* scribendum togavimus & subter manus mea propria firmavimus testibusque ad nobis rogitis obtulimus subscribendum eotumque presenciam eam nobis omnibus unus alterius nobis conttadimus quod consecutis agamus Deum & maxima graciam.

Signum ✠ manus mea supradicta *Cristinæ relicta* quondam *Petrus de Cetvertus* iam dicta genirrice (*) ad omnia supradicta cui relectum est.

✠ *Iohannes* filio *Petrus tabellio* in ac peticione sicut supra legitur rogatus testis subscripsi & supradicti calciarii danre & accipiente vidi.

✠ *Gualfredus* filio *Mauricius negociatore* in ac petitione *&c. ut supra.*

✠ *Iohannes* filio *Andreas dativus* in ac petitione *&c. ut supra.*

✠ *Petrus* in Dei nomine *tabellio* & *negociator* huius civitatis *Ravenne* sctiptor in ac pericionem sicut supra legitur post robotacionem testium atque traditam complevi & absolvit.

Noticiam testium idest:
Iohannes filio meo.
Gualfredus filio *Petrus tabellio*. (*)
Iohannes filio de *Andreas dativus de Duero*.

X X X.

Confessiones receptorum canonum factae nomine Georgii, & Iohannis Comaclensium Episcoporum anno 1003. *& sequentibus mense augusti.*

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Domini. Constat me *Becio archidiaconum sancte Comiaclensis ecclesie* iubente domno *Georgio Episcopus* dicte *sancte Cumiaclensis ecclesie* accepisse & accepi a vobis *Albino presbitero* pensionem de una mansione & cum curte iuxta se habenrem que est posita in *Cumiaclo in regione sancte Marie* que vocatur *Fermosa*. Quem per enfiteusin tenere viso estis at iura nostra ecclesia. Omnique anno in se-

(*) *Forte*: petitrice. (*) *Sed melius*: Mauricius negociatore.

in festivitate sancti Cassiani pensionem denarios tres tantum. Unde pro munimine vestro feci vobis hoc de accepto in mense augusti indictione prima in *Cumiaclo*.

In nomine Domini constat me *Petrus presbiter Titulo sancte Cumiaclensis ecclesie* iubente Domino meo *Iohannes Episcopus* dicte *sancte Cumiaclensis ecclesie* accepisset & accepi a vobis *&c. ut supra*. In mense augusti indictione secunda *Cumiaclo*.

In nomine Domini constat me *Becio archidiaconum sancte Cumiaclensis ecclesie* iubente domno *Iohannes Episcopus* dicte *sancte Cumiaclensis ecclesie* accepisse & accepi a vobis *&c. ut supra*. In mense augusti post transacta indictione usque in ista quarra *Cumiaclo*.

In nomine Domini constat me *Becio* &c. ut supra. In mense augusti indictione quinra.

In nomine Domini constat me *Becio* &c. ut supta. In mense augusti indictione septima. *

X X X I.

Emphyteusis facta a Gerardo Abbate s. Mariae in xedonodochio Ravennae anno 1004. *vel sequenti* 9. *aprilis*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine sancte & individue Trinitatis pontificatus vero domno *Iohannis summo Pontifice* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli sede anno secundo regnante domno *Enrigo sexto* in Italia anno secundo in Dei nomine die nono mense aprelis indictione tercia in vico qui vocatur *gragnano*. Petimus a te in Dei nomine domno *Gairardo* venerabilis *Abas monasterii sancte* senper virginis Dei genitrices *Maria* qui vocatur *in senodochia* filio presente domno *Gairardo duci feraldi* qui manere visi estis in civitatis *Ravenna*. Uti nobis *Dominicus* qui vocatur *de gragnano* & *Maria* iugale seu filiis nostris livellarii nomine concedisti nobis de rem iure vestram predicto trone ** idest omnes sortes & porcione integram quanta vobis predicti iugalis petitoris per anteriore livello a manibus nostris tenere laborare visi sumus ipsa vero sorte & porcione in integrum que est posita iusta tota fundo qui vocatur *gragnano* per singulis vel diversis locis altum vel planum idest terris campis pratis pasculis silvis salectis sacionalibus atque padulibus piscacionibus casis seu casalibus venacionibus arbustis arboribus pomiferis & infructiferis cultis vel incultis bedustis & cum omnibus sibi pertinentibus in integrum sicut supra legitur ubi de predictam sortes & porcione invenire potuerimus constituto *territorio Ferrariense plebe sancti Andrei* qui vocatur in *arquada* in terra fines ipsius supradicte fundo ..... ab uno latere termine qui decurrit in *lacorara* ad fossa que vocatur *buisovedere* ab alio latere fossa percorrente inter *cenesola* & padule seu

(*) *Sed fortasse*; sexta. (**) *Hoc est*: patrone.

ſeu a tercio latete fundo qui vocatur *farine*. hec omnia concediſti nobis abendum tenendum laborandum culrandum roncandum paſtenandum propaginandum caſa & caſale in ibidem faciendum ſuperſedendum defenſandum reſtaurandum & in omnibus meliorandum in annis advenientibus viginti & nove ad renovandum a ſalvam ſanacione domnica dandum a livello renovetur - Ita ſana ut inferamus nos ſupradicti iugalis petitoris ſeu filii noſtris ad vobis predicto patrone a tuiſque ſucceſſoribus annuallitet de quidquid in ibidem Dictus * nobis condonare dignatus fuerit terratico dare debeamus tritico ſicale in area capa quintadecima faba in area modio quintodecimo tritico milieo panico in area modio quintodecimo lino manna quindecima gramulata & ſi vineam paſtenaverimus fruere debeamus anni dece poſtea redere debeamus vino modio quindecimo duobus vice arbore pecto ponendo poſtea ſi * * vobis patrone ceſſo & ſi roncaverimus fruere debeamus anni quinque poſtea redere debeamus modio quintdecimo exenium vero pullatica dare debeamus pulli paria uno, & oves quinque in tempore glandi de viginti porci porco uno dare debeamus pervecta omne terratico veſtro domnico per nos peritoris uſque a porro ubi nave domnica potuerit pervenire veſtro maiorem domnico vel veſtra dominacione & ſubceſſionem facere debeamus hec omnia ſine dolo vel fraude & non abeamus licenciam ſupradicti iugalis petitoris neque veſtris filiis de ipſa res a nullum miniſtrum domnicum racione mirendi niſi a vos ſupradicto patrono vel tuis ſubceſſoribus & non abeamus licenciam ſupradicti iugalis petitoris noſtriſque filiis ipſa res vendere & donare vel comutuare niſi inrer nos fratres conſortes ſi quis vero pars noſtra contra hoc livello ire temptaverimus uſque a prefinita tempus ſicur ſupra legitur non obſervare voluerimus der pars parrem fidem ſervante ante omne litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri uncias duas & poſt pena ſoluta permaneat hoc livello ſicut ſupra legitur in ſuo robore firmitatis quam vero livello uno pari tenore ſcripto conſcribere *Martinus* in Dei nomine *tabellio de plebe ſancti Donati* ſubter manus mea propria firmavi & vobis pariter contradimus quam conſecuti rogamus Deum maxima gracia ſub die menſi indictione.

Signum ✠✠ manus ſupradicto *Dominicus* & *Maria* iugale hac peticione livello ſicut ſupra legitur a nobis facta at omnia cui relectum eſt.

XXXII. *Em-*

(*) *Hoc eſt*: Deus. (* *) *Hoc eſt*: ſit:



XXXII.

Emphyteusis facta ab Iohanne Abbate Pomposiano anno 1005. 20. decembris.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio *pontificatus domini nostri Iohannis summi Pontifici* & universali Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede tercio regnante vero domino *Enricus Rex* in Italia sede anno tercio die vigesimo december indictione quarta *Cumiado*. Petimus a vobis in Dei nomine domnus *Iohannes* gracia Dei *presbiter monachus* atque *Abbate monasterii sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* una per consensum & auctoritatem congregacionem eidem serviencium eiusdem monasterii. Uti nobis in Christi nomine *Iulianus* qui vocatur *Venetico* & *Gualderada* iugales & si unum ante alio mortuo fuerit sine filio ..... at ipsum qui supervixerit in nostrisque filiis & heredibus livellarii nominis concedistis & largistis atque confirmastis nobis rem iuris vestris supradicti monasterii ideſt una pecia terre cum etdifficio super se habentem a sibi clausa colonellis constructa canni cuius tecta qui est positus istius adest in *regione sancte Marie* que vocatur *Fermonsa* habentem in longitudinem suam pedes sedecim & simisse uno & in latitudinem suam pedes quindecim & simisse uno ha duobus lateribus positus *Romualdus* filio *Dominicus* seu a tercio latere iuris ipsius monasterii atque a quatto latere androna de commune & sibi pertinentibus qui decurrit a plathea publica & a supradicto sevalia pro non accesso & ipso accesso .... gribo quamque per terra andito & canale *da campo* qui vocatur *da boria* cum ingresso & egresso suo & cum omnibus ad eosdem pertinentibus sicut supra legitur eas habendum tenendum possidendum defensandum & in omnibus meliorandum in annis advenientibus viginti & novem at renovandum salva sanacione domnica dandum ita ut inferatis domnico ceso & omnibus vobis vestrisque successoribus dare debeamus singulis quibusque anni omni festivitate sancte Marie in mense agusto infra indictionem solidos denariorum duodecim pensionem ut dictum est persolvatis pro quia exinde accepistis de manibus nostris supradictis petiroris in manibus tuis supradicto domnus *Iohannes Abbas* in presencia testium qui ic subter scripturi sunt calciarii monasterii ideſt caplarra pro in argentum solidos decem & per unumquemque solidum anam denariorum duodecim. Si quis vero pars nostram contra os libello ire temtaverimus antequam finitum tempus sicut supra legitur det pats pattis fidem servantis ante omne litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri uncias tres & post pene solucionem maneat os libello in suo robore. Os vero libello uno tinore conscripto *Petrus* in Dei nomine *tabellio* & *dati-*

dativus ſcribendum rogavimus in qua & ego ſupter manus mea propria firmavi teſtibuſque cùm erogitis optulit roborandam eorumque preſencia eam tibi qui ſupra contradidit ſub die & menſe & indictione ſupradicta quarto *Cumiado*.

Signum ✠ manus noſtra *Iulianus* qui vocatur *de Gualderada* & *Gualderada* iugales petitoris at omnia ſupradicta cui relectum eſt.

Signum ✠✠✠ manibus noſtris *Petrus de Ravenna Verardus Gener Leomurgo Vitalis de Iohannis dux* teſtibus vocatis at omnia ſupradicta cui relectum eſt.

✠ *Petrus* in Dei nomine *tabellio* & *dativus* ſcriptor huius paginam libelli de omnibus ſicut ſupra legitur poſt roboracionem teſtium atque tradita complevi & abſolvi.

Noticiam teſtium ideſt:
Petrus qui vocatur de *Ravenna*. *Verardus Gener Leomurgo*.
Vitalis de Iohannis dux.

XXXIII.

Emphyteuſis facta a Gerardo Abbate s. Mariae in xenodochio Ravennae anno 1006. 7. ianuarii.

Ex tabulario Pompoſiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti anno Deo propicio pontificatus domni *Iohannis ſummi Pontificis* & huniverſalis Pape in apoſtolica ſacratiſſima beati Petri Apoſtoli Domini ſede tercio die ſeptimo menſis genuari indictione quarta *Ravenne*. Petimus at vobis in Dei nomine domnus *Gerardus clericus* & *notarius ſancte Ravennatis becclesie* & *Abbas monaſterii ſancte* Dei genitricis glorioſeque *Marie* qui vocatur *a ſenodochio* filio ..... domnus *Gerardus de Faraldus iudex*. Uti nobis in Dei nomine *Leo* qui vocatur *de Martinus* petitore tam pro me quamque & pro ex .... *nate* nepote meo ſeo filiis noſtris livellarii nomine conceediſtis & largiſtis ſeo confirmaſtis nobis rem iuris ſupradicto monaſterio veſtro ideſt omnes res illas principales in integrum quantaſcumque abuit & detinuit atque laboravit *Leto* per libello at iura ſupradicto monaſterio veſtro qui eſt poſita in fundum qui vocatur *brenſi* cum terris campis pratis paſcuis ſilvis ſalectis ſacionalibus padulibus piſcacionibus venacionibus ſeo & hoqupacionibus ſuis & cum omnibus ſibi pertinentibus ſitas *territorio Ferrarienſe plebe ſancti Stefani* qui vocatur *in villa marciana* abendum, tenendum, cultandum, laborandum vinea in ibidem paſtinandum propaginandum ſuperſedendum defenſandum & in omnibus meliorandum in annis arvenientibus viginti & novem at renovandum ſalva ſanacione domnica dandum ita ſane ut inferamus domnice racionibus vobis veſtriſque ſucceſſoribus ſingulis quibuſque annis hoc eſt terratico de omni labore maiore quod eſt grano & ſigala & fava modio quinto lino manna decima gramata minuto vero

vero quod eſt mileo & panigo & tritico modio hoctavo etſi ronco in ibidem roncaveritis uſque ad ſex annos nullo terraticum exinde vobis dare debeamus poſtea redere vobis debeamus terraticum ſicut ſupra legitur vino anforas quinta etſi vineam in ibidem paſtenaverimus & poſt intorta pervenerit uſque at decem annos nos fruere debeamus & nullum terraticum exinde vobis dare debeamus poſtea redere debeamus vino anforas quinra arbore pecto ponente duas vice piazolo ſemel inciſo poſtea nobis coloni & pollatica omnique anno pullos duos & ovas quinque per unoquoque colone & omnis .... dare nobis debeamus omne quinto decimo porco ſi porci abuerimus etſi porci non abuerimus .... debeamus & sbrachiatica de grano ſtario uno per unoquoque anno pervectum hec omnia .... ſupradicti colonis uſque at ripa hubi naves domnica veſtra pervenerit & non abeamus licenciam tritulare nec vindimiare ſine iuſſione domnica veſtra. Et ita tamen ut non liceat nos ſupradicti colonis neque mihi .... filiis ipſa res nec vendere nec donare nec commutare nec quodquo modo alienare nec ar nullum aliam venerabile loco derelinquere & at nullum placitum ire niſi a me vel a meis ſucceſſoribus per nullam ocanſionem neque ingenium. Maiore quidem domnico veſtro vel veſtra dominacione cum onore & obediencia ſuſcipere debeamus & ſuſepcionem * ei facere & brachiaticam ei perſolvere. Hec omnia cum fide & puritate ſeo umilitate ſine fraude vel dolo aut malo ingenium. Pro eo quia exinde accepiſtis in manibus veſtris ſupradicto ordinatore de manibus meis ſupradicto petitore ram pro me quamque pro ſupradicto *Leo* nepote meo calciarii nomine ideſt libro uno pro in argentum ſolidos viginti & pro unoquoque ſolidos ana denarii duodecim. Si quis vero pars noſtra contra hunc libellum ire temtaverit antequam finitum tempus ſicut ſupra legitur det pars partis fidem ſervantis ante omnis litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri uncias duas & poſt pene ſolucionis manenre hunc libello in ſuo robore cos vero libello in uno tenore conſcripto *Gregorius* in Dei nomine *tabellio* huius civitatis *Ravenne* ſcribendum rogavi & ſubter manus mea propria firmavi eorumque preſencia eam nobis ſuperius contradidit unus alterium ſub die menſe & indictione ſupradicta quarta *Ravenne*.

Signum ✠ manus ſupradicto *Leo* qui vocatur *de Martinus* iam dicto petitore pro me quamque & pro ſupradicto *Leo* nepote meo at omnia ſupradicta cui relectdm eſt.

XXXIV. *Li-*

(*) *Hoc eſt*: ſubiectionem.



XXXIV.

Libellus emphyteusis factus a Gerardo Abbate s. Mariae in xenodochio Ravennae anno 1006. 13. martii.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus vero domini nostri *Iohannis summi Pontificis* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede anno quinto regnante domnus *Enrichus Rex* in Italia anno quarto die tercio decimo mense marcio indictione quinta. Petimus ad vos quidem in Dei nomine domnus *Giraldus clericus* & *notarius* sancte *Ravennatis ecclesie* & *Abba monasterii sancte Marie* qui vocatur *in senodochio*. Uti nobis *Iustino* & *Petro* germani peritoris seu filiis nostris tantummodo libellarii nomine concedistis & largistis .... de rem iuris *ecclesie* vestre *sancte Marie* que vocatur *in senodochio* idest .... primam .... fundo .... qui vocatur *brepsi* & secundo fundo qui vocatur *sanguinidulo* ab uno latere termine de .... a secundo latere *pino* .... a tercio latere fossa .... percorrente in *fossalto* adque a quarto latere .... ec omnia cum terris campis pratis pascuis silvis salectis sacionalibus usualibus .... tibus padulibus piscacionibus venacionibus arbustis arboribus pumiferis infructiferis cultis vel incultis divisis & indivisis & cum omnibus eisdem pertinentibus constituto territorio .... *plebe sancti Andreas* qui vocatur in .... supradicta res sicut supra legitur at nobis abendum tenendum possidendum cultandum laborandum roncandum pastenandum superfedendum .... dum a defensandum & in omnibus meliorandum in annis advenientibus viginti & novem ad salvam calciariam domnica dandum qualiter vobis cum vel cum vestris subcessoribus convenire potuerimus ad .... corumlibet .... andum. Ita sane ut inferamus vestre dominacioni vestrisque subcessoribus nos supradicti petitoris vel nostris filiis sicut supra legitur omni annualiter de labore quem Dominus nobis condonare dignatus fueris oc est terraticum de tritico & sicale misturia in terra nata vel de faba in campo capas quinta per nos petitores a dare a .... & tritulare debeamus tritico mileo panico in arca modio octavo de lino manna decima terra .... ta de vino modio quinto semo arbore pectus ponentem postea sit vobis patrone relictum cessum. Si vinea pastenaverimus fruere debeamus post intorta pervenerint annis decem postea rendere debeamus sicut supra legitur si roncaverimus fruere debeamus annis sex postea rendete debeamus sicut de cetera & glandaticum in domnico proferunt si glande abuerimus de viginti porci porco uno .... exenium vero pro casale dare debeamus nos supradicti petitoris pulli pario uno & ovas quina perventum terraticum vestrum domnicum per nos petitores aridum vel liquidum usque

ad ripam ubi vestra navis domnica poruerit vos malorem domnicum vel vestri subcessoribus per clavas venerit ad tollenda cum one e & obediencia suscipere debeamus ec omnia que supra legitur agere debeamus sine dolo vel fraude nec abeamus licencia nos supradicti petitoris vel filiis nostris de supradicta res ad aliam districta ire nisi ad vos supradicti patrone vel vestrisque successoribus necnon abeamus licencia de supradicta res nec vendere nec donare nec ad alium venerabilem locum relinquere nisi inter nos supradicti petitoris. Si quis vero pars nostra contra unc libellum ire presumpserit aut ea que supra legitur usque ad prefinitum tempus sicut supra legitur non observaverint det pars parte fidem servante ante omne litis inicium vel interpellacionis pene nomine auri ebrizo uncias duas & post penam solutam permanead iste libellus in suo robore firmitaris. Quam paginam scribere rogavimus *Arnulfo* in Dei nomine *tabellio Crispini* in qua manu nostra propria signum sancte crucis feci vel subscriptionem feci & vobis contradimus ad roborandum sub die mense indictione supradicta quinta.

Signum ✠✠ manus supradicti *Iustino* & *Petrus* germani petitori que supra legitur electi sunt testes.

XXXV.

Emphyteusis facta a Gerardo Abbate s. Mariae in xenodochio Ravennae anno 1007. 20. *aprilis*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Iohannis summi Pontificis* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede anno quarto regnante domnus *Enricus inclitus Res* in Italia anno quinto in Dei nomine die viesimo mense aprelis indictione sexta in loco qui vocatur *arguada plebem sancti Andrei*. Petistis ad me in Dei nomine domnus *Gariardus clericus* & *Abas monasterio sancte Marie* qui vocatur *in senodochio* uti nobis in Dei nomine *Iohannes* filio qui vocatur *Urso* in omnia * medietate ad omnes sortes & pertinencia que fuit de *Natale diaconus* filio quondam *Dominicus montanario* in aliam vero medietatem abet ab *Ursu* & *Iulii* & *Maria* secum ** filiis & nepotibus in tali vero tenore qualis de ipsi petitoris sive eredibus meis tuus fuerit cadat ad ipsi qui superviserit libellarii nomine concedimus & largimus seo confirmamus de rem iuris nostro *monasterio sancte Marie in senodochio* idest tota & integra vel omnes sortes & porciones quantacumque aber & detinet *Natale diaconus* in totum fundum qui vocatur *villa marcima*. Idest ab uno latere fosato qui vocatur *de corgnaria* & secundo latere *pagino* qui vocatur *de brensi* & tercio latere *gorito* qui vocatur *nariagni* & quarto latere fosato de

(*) *Hoc est*: una. (**) *Hoc est*: seu.

de valle qui vocatur *loudogna* ec omnia cum terris & vineis campis pratis pascuis silvis salectis padulibus piscacionibus venacionibus & constituto *territorio Adriensi plebem sancti Stefani* ec omnia concedimus vobis predicti petitoris seum * filiis vestris abendum tenendum laborandum pastinandum roncandum capelandum pasculandum superfedendum defensandum in omnibus meliorandum in annis advenientibus viinti & nove ad renovandum. Ita sane ad ut inferatis domnice racionibus vobis vestris erede filiis de quitquit in ibidem Dominus omnem annualiter donare dignatus fuerit terratico dare debeatis de grano in capo ** capa quarta & sicale in capo capa quinta & faba in area seu modio quinto & mesturia in granata in capo capa quinta tritico mileo pagnico in area modio octavo traenda & tritulando per nos petitoris & lino magnipula decima gramulara & si vinea pastinaveritis fruere debeatis post intorta pervenerit annis nove & postea redere debeatis sicut de cet *** terratica exenio vero pro casale treinta perticas in longo & viinti in lato dare debeatis pullo uno & oves quinque si glande abueritis de porci decem porco uno & non abueritis licenciam de supradicta res ad nullo placito neque districtu andare nisi ad me supradicto patrone & meis subcessoribus pervectum omnem terratico domnico per vos supradicti petitoris *Ursu* ad nave domnica potuerit pervenire maiore quidem domnico vestro vel vestra dominacione cum onore & obediencia susipere debeatis ec omnia sine dolo vel fraude & si quis vero pars nostrum contra os libellum ire tentaverimus & omnia que supra legitur non observaverimus vel adimpleverimus & contra ec ire agere vel concedere aut minuere voluero per quemlibet medium vel titulum antequam finitum tempus sicut supra legirur det pars parte fidem servante ante omnis litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri obtimi uncie due & post penam soluta manentem os libellum in suo omnium robore & firmitatis quos vero libello uno pari tenore conscripto *Liuperto* in Dei nomine *tabellio* huius *comitato gavello* scribendo rogavimus & subter manus mea propria firmavimus & unus alterius nobis pariter contradimus quod quo asecuti estis Deum agamus & vobis maxima graciam.

Signum ✠✠✠✠ supradicto *Iohannis* & *Ursum* & *Iulii* & *Maria* germani peritoris ad omnia supradicta cui relectum est.

XXXVI.

Libellus emphyteuticus datus a Gerardo Abbate s. Mariae in xenodochio Ravennae anno 1008. 29. *octobris*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pon-

Lll 2

(*) *Hoc est*: seu. (**) Hoc est: *campo*. (***) *Hoc est*: ceteris.

pontificato domini nostris *Iohannis summi Pontificis* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede anno septimo Imperatore in Italia nondum abemus in Dei nomine die vigesimo nono mense octuber indictione octava. Petimus ad vobis quidem in Dei nomine domnus *Gerardus* venerabilis *clericus* & *Abbas monasterius sancte* Dei genitrices *Marie* que vocatur *in senodochio* itemquem filius consenciente domnus *Gerardus ducis* conda *Farialdi* filii abitantis in civitate *Ravenne*. Uti nobis *Martinus* qui vocatur *de Vitalis* cum fratribus suis seum filiis nostris .... libellum nomine concedistis nobis rem iuris predicti *monasteriis sancte Marie*. idest fundo *orbana* in integro seum & fundo *bonisago* in integro iure .... vel coherente se hab uno latere *rucha* qui vocatur *de bonisdago* & ab alio latere fundo qui vocatur *cornedo* seum ad tercio latere fundo qui vocatur *arquada* atque a quarto latere *pelereina* percorrente omnia cum terris campis pratis pascuis silvis salectis padulibus piscacionibus seum & sacionalibus vel omnibus eisdem pertinentibus constitute *territorio Adriensis plebem sancti Stefani* qui vocatur *in villa marciana* sit iuste & racionabiliter ad vobis petimus nec ab aliis minime detinetur ec omnia concedistis nobis abendum tenendum laborandum cultandum roncandum defensandum pastinandum & in omnibus meliorandum in annis advenientibus viinti & novem ad renovandum ad salva sanacione domnica dandum ad alte .... libellum renovandum. Ita sane ud & inferamus domnice racionibus vobis vestrisque subcessoribus dec quidquid in ibi Dominus annualiter condonare iussio hoc est terratico tritico & sicale & faba & mesturia granata in area modio quinto trifico mileo panico in area modio octavo lino manipula decima gramulata per nos & sit vinea pastinaverimus fruere debeamus annis decem & postea redere debeamus ansora quarta semel arbore pecto ponendo piciolo inciso posteat sit nobis petitores recessum & si roncaverimus fruere debeamus annis quinque & postea redere debeamus terratico sicut de alia terra dedamnum * omnem terraticum domnicum in integro per nos predicti petitoris usque ad ripa ubi nave domnica potuerit pervenire maiore scilicet vestre ecclesie vel vestra dominacione subsipere debeamus & sepcione ** ei facere cum onore & obediencia & non abeamus licencia nos predicti petitoris unc libellum aut predicta res alicui omini dare vel vendere seum transferere aut oponere vel comutuare aut in alio locum relinquere per nullum ingenium vel argumentum nisi inter nos petitoribus & omnia sicut supra legitur cum fidem & puritate agere debeamus sine aliqua fraude vel dolum & non abeamus licenciam ad nullum publicum ministrum ire racione mitendi nec aliqua funcione facere de ipsa res seu sub usum distericione vel de actoribus sancte Ravennati ecclesie subsistere debeamus & braciatica eis persolvere de circa necnon nec licere seu alio

(*) *Hoc est*: deductum. (**) *Hoc est*: subiectionem.

alio uno & ininire .... vel veſtrum miſſum parere debeamus & ſi quis vero pars noſtrum contra anc paginam peticionis libellum ire tentaverimus aur omnia que ſupra legitur non obſervaverimus uſque ad prefinirum tempus ſicut ſupra legitut det pars parte fidem ſervante ante omnis litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri ebrizi due & poſt penam ſoluta manente & anc paginam peticionis libellum in ſuo omnium robore & firmitatis quam vero paginam libellum ſcribendum rogavi *Andreas* in Dei nomine *tabellio* de *comitato gavello* & de vico qui vocatur *copario* ſcribendum rogavi & ſubter manus veſtre proprie firmavimus & unus alterius nobis pariter contradimus cod & ſecuri ſumus Deum agamus & vobis maxima gracia.

Signum ✠ manus predicte *Martinus* qui vocatur de *Vitalis* petitores ad omnia predicta cui relectum eſt.

XXXVII.

Donatio facta Guidoni Abbati, & monaſterio Pompoſiano anno 1010. 13. *ſeptembris.*

Ex tabulario Pompoſiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti anno Deo propicio domini *Sergii ſummi Pontificis* & univerſali Pape in apoſtolica ſacratiſſima beari Perri Apoſtoli Domini ſede ſecundo regnanre vero domnus *Enricus Rex* in Italia anno ſeptimo die rercio decimo menſe ſeptember indictione decima *Cumiado*. Domina ſancta & merito acter beatiſſima *monaſterii ſancte Marie* qui vocatur *in Pompoſis* in qua nunc Deo protegenre & per plurimum rempus in eiuſdem monaſterii domnus gubernante domnus *Guido presbiter* & *Monachus* atque *Abbas regule monaſterii ſancte Marie* qui vocarur *in Pompoſia* tuiſque ſucceſſoribus in perpetuum nos quidem in Dei nomine *Abraham* filio quondam bone memorie *Oddo* & *Albegunda* iugale donatoris una propter Deum & remedium anime noſtre & de quondam ſupradicto *Oddo* & *Oneſta* genitori & ſocris noſtri preſens preſentem ſalutem magnus donationis ſanctarum ſcripturarum nos ratio premoner illius ſemperque, conſiderare atque diſponere pro meriris celeſtis rerribucionis merear promereris credimus ſine dubio in evangelica racione ſubſeguentem lectionem & in hoc ſeculo centuplum & in futuro eterne beatitudinis vire eſſe parricipes qua de re & nos ſupradictis iugalibus donatoris ſicut ſupra diximus pro remedium anime noſtre & de quondam genitori & ſocri noſtri ideſt unum logarium ſalinarum intus cum alitis & vaſis atque morario ſuo & cum omnis ſua pertinencia que eſt poſita in fundamentum qui vocatur *papatiano* hoc eſt ab uno latere poſitum * ..... & ab alio larere poſitum * .... & inſuper damus donamus tibi ſupradicto *Wido Abbas* tuiſque

(*) *Lacunae in membrana.*

tuisque successoribus in perpetuum sicut supra legitur idest omnes sortes & porciones nostras intus quantamcumque nobis pertinent infra tota silva que vocatur *insula* per singulis locis tam terris & vineis campis pratis pascuis silvis salectis facionalibus padulibus piscacionibus venacionibus capelacionibus aucupacionibus seu & casalibus arbustis arboribus pomiferis & infructiferis diversisque generibus altum vel planum cultum vel incultum divisis & indivisis vel ubi de nostra iure invenere potueritis supradicto loco qui superius legitur de infradicta istis lateribus que hic subter relegitur inter affines eius hoc est ab uno latere desuper tota ipsa silva ubi reiacet ipsa res que superius legitur primo latere campo qui vocatur *de insula* & ab alio latere fossula que vocatur *gattula* seu a tercio latere fluvio *Pado* percurrente atque a quarto latere *valle de zemese* & *calle de vincarete* perexistente in *laterculo* cum ingresso & egresso suo & cum omnibus ad supradictas res pertinentibus sive subiacentibus sicut superius legitur ut ammodo a presenti aut quandocumque volueritis liceat tibi supradicto *Wido Abbati* tuisque successoribus in ibidem introire & preocupare atque ingredere tanquam per legitimam & nostram corporalem tradicionem & per paginam donacionis & quam de nostris manibus in tuis mittimus in presencia testium qui hic subter scripturi sunt quietum & mire habendi dominium & potestatem abeatis teneatis atque possideatis eciam utendi fruendi ordinandi & disponendi ad iura salaria permanendi & nos qui bonus vel rectus fuerit exinde in perpetuum ad supradicto *monasterio sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* faciendum & heredibus nunquam liceat nobis suprascriptis iugalibus donatoris neque nostris filiis & heredibus pro ea omnia que superius legitur pro ex parte vel ex toto nunquam agimus neque contendimus aut invadimus neque agerimus quod defindere audeamus nec aliquod tibi exinde requistamus per nullam occasionem neque ingenium nec per nos neque per nostris filiis & heredibus neque per nostram submissam personam maioris vel minoris propinquis vel exteris & non adeundum iudicium & non supplicandum principibus neque per ecclesiastica interpellacione aut per regalem vel imperialem potestatem neque per ullo modo ullaque racionis contrarie de quibus humanum sensum cogitare potest sed magis ad nos vel da nostris filiis & heredibus securi & quieti atque pacifici exinde maneatis in omnibus in perpetuum . Etsi quoquo tempore quempiam personam hominum insurserit que tibi aut tuis successoribus exinde ex parte vel ex totam expellere aut quamlibet calumnia generare voluerit nos supradictis iugalibus donatoris una cum nostris filiis & heredibus ab omni persona hominum stare & defensare & auctorizare promittimus. Quod si quod absit & avertat divina potencia ec omnia que superius legitur non observaverimus vel impleverimus quia daturos nos esse promittimus nos supradicti *Abraham* & *Albegunda*

gunda iugales una cum nostris filiis & heredibus tibi supradicto *Wido Abbas* tuisque successoribus ante omnes litis inicium vel interpellacionem pene nomine auri ebrizo uncias sex & post penam solucionibus maneat hec pagina donacionis in suo rubore firmitate. Quam vero paginam *Lupicinus* in Dei nomine *tabellio* scribendo rogavimus in qua & nos subter manibus nostris propriis firmavimus testibus qui a nobis rogati obtulimus roborandam eorumque presencia eam tibi qui supra contradidit sub die mense & indictione supradicta decima *Cumiado*

✠ *Abraham* filio quondam *Oddoni* in hac pagina donacionis de omnibus sicut superius legitur a me facta subscripsi.

✠ Signum manibus meis supradictis *Albigunda* donatrice ad omnia supradicta cui relectum est.

Signum ✠✠✠✠✠ manibus nostris *Martinus* qui vocarur *de Berga Leo* qui vocatur *Rere Martinus* filio quondam *Lupicino Dominicus* cognato suo *Martinus* qui vocatur *Tarallo* testibus rogatis at omnia supradicta cui relectum est. *Ravennio* filio *Leo* huic paginam donacionis subscripsi. *Martinus* filio quondam *Martiano* in hac donacionis subscripsi.

✠ Signum *Lupicinus* in Dei nomine *tabellio* huius paginam donacionis de omnibus sicut superius legitur post roboracionem testium atque tradita complevit & absolvit.

XXXVIII.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pomposiano anno 1012. 22. *novembris*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Benedicti summi Pontificis* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede primo atque regnando domnus *Enricus secundus* in Italia anno regni eius nono die vigesimo secundo mensis novembris indictione undecima sub urbe *Ravenna* prupe *turre* que vocatur *umbratica*. Petivimus a vobis domno Guidoni religiosus *presbiter* & *monachus* atque *Abbas regule monasterii sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* una per consensum eiusdem monasterii uti nobis in Christi nomine *Iohannes* filius quondam *Martini* qui vocabarur *de Magno* seo filiis & nepotibus nostris per ec paginam peticionis concedistis & largistis seo confirmastis nobis rem eiusdem monasteris vestris idest una clausura vinearum cum solo terre & .... ta sua & cum ingresso & egresso suo & cum omnibus sibi pertinentibus quod est positum sub urbem *Ravenne* inter prata *saguriense* & omnes pertinencias vestra que vobis pertinent de uno prato posito inter prata *teguriense* & insuper concedistis nobis idest unum spacium terre ...... quod est in longo pedes

pedes * .... & in lato pedes * ..... huna cum ingresso & egresso & cum omnibus sibi pertinentibus quod est positum .... territotio *Ravenne* in regionem que vocatur *ariesto* vel omnibus ut supra legitur dum nos superius Dei nomine petitores seo filiis & nepotibus nostris divina gracia in ac lucem iusserit permanere in supradicta concedistis & largistis & confirmastis nobis eas abendum tenendum possidendum defensandum & in omnibus meliorandum & ego supradicto petitore una cum meis filiis & nepotibus at vobis supradicto Abbas vestrisque successoribus ab omni personas hominum in omnibus exinde vobis cum stare & auctoriare seo defensare debetis & ex vestris propriis expensis seo laboribus nihil alter quod in .... fixam pensionem .... per nos superius Dei nomine petitore inde si .... secundum paginam peticionis nostre pensionem nomine singulis quibuscumque anni mense marcio ..... sicut supra legitur hoc est in argento denarii duo & pensio ut dictum est persolvatur pro eo quia exinde accepistis in manibus tuis supradictus Abbas de manibus meis supradicto petitore in presenciam testium qui hic subter subscripturi sunt. calciarii nomine idest librum unum pro in argento solidos viginti ana denarii duodecim ita post transitum nostro Dei nomine petitores seu filiis & nepotibus meis .... quando Domino placuerit .... cionis dictas res .... vel laboratas defensatas & in omnibus melioratas quod pertineat ad ius domini atque supradicto monasterio vestro cuius iure & proptieras modis omnibus melioratas quod revertatur .... nostrum .... Si quod sit quod absit & averrat divina potencia ec omnia que supra legitur non observaverimus vel arimpleverimus & contra hexire vel agere aut contendere voluerimus per quemlibet modum vel quia daturus me esse promitto ego supradicto *Petro* & cum meis filiis & nepotibus ad vobis supradictus Abbas vestrisque successoribus ante omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri ebrizo unciam duas & post pene solucionem hec pagina peticionis in sua firmitate. Quam vero paginam *Guido* in Dei nomine *tabellio* de urbe *Ravenna* scribendum rogavi & subter manu mea propria scripsi quorum contradidit sub die mense & indictione undecima.

✠ *Iohannes* in ac peticione sicut supra legitur a me facta .... ac scribere rogavi.

✠ *Geremia* filio quondam *Lirefredo* in ac peticione rogatus testis subscripsi.

✠ *Iohannes* filio quondam *Iohannis* in ac peticione visu pleno rogatus testis subscripsi.

✠ *Guidoni tabellio Ravenne* scriptor in ac peticione ut supra legitur post roboracionem testium atque traditam complevi & absolvi.

No-

(*) *Lacunae in membrana.*

Noticiam testium idest:
Geremias testis filius quondam *Gitefredus*.
Gerardus testis filius quondam *Gitefredus*.
Iohannes testis filius quondam *Iohannis*.

X X X I X.

Libellus emphyteuticus factus a Gherardo Abbate s. Mariae in xenodochio Ravennae anno 1013. die 13. iunii.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Domini temporibus domni *Benedicti Pape* sede primo regnante domnus *Enrico Rege* in Italia anno nono die tercio decimo mensis iunii indictione undecima *Ravenne*. Petii a vobis in Dei nomine *Gerardo clerico & notario* sancte *Ravennatis ecclesie & Abbas monasterii sancte Marie* qui vocatur *in senodochio* filio consencientis domni *Gerardi dativi*. Uti nobis in Christi nomine *Leo* filius quondam *Ravenni* petitor pro me & pro *Marocia* iugale mea seu filiis nostris libellarii nomine concedistis nobis rem iuris supradicti monasterii vestri idest medietatem integram de una mansione solariata integra cum superioribus & inferioribus suis cum ara portico suo da platea publica cum medietate de curte retro se & porcione de puteo & da lavello marmoreo cum medietate de orto & pomerio suo cum ingresso & egresso suo & cum omnibus sibi pertinentibus sitis in hac civitate *Ravenne in regione porte sancti Laurencii* extendirur ipsa mansio cum ipsa curte & orto de quibus concedistis nobis medietatem in longo pedes plus minus centum sexaginta & iu lato pedes plus minus novem inter ad fines de ipsa mansione & curte & orto a primo latere via publica a secundo latere possident heredes quondam *Petri Buttonis* a reliquis duobus lateribus iura supradicti monasterii vestri abendum tenendum superseddendum defensandum & in omnibus meliorandum in annis viginti & novem ad renovandum sub pensione omnis marcio mense denarios octo titulo. Pro eo quia exinde accepistis calciarios idest librum unum pro solidis viginti & ab omni homine eam nobis detentare & auctoriare promisistis. Si quis vero partis nostre contra hanc peticionem ire temtaverit antequam finitum tempus quod supra legitur det pars parti fidem servanti ante omnem litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri optimi uncias duas & post pene solucionem maneat hec peticio in sua firmitate quam *Martinus* in Dei nomine *tabellio Ravennatem* scribendum rogavi in qua ego manu mea propria signum sancte crucis feci & rogatis testibus illam vobis rradidit sub die mense & indictione supradicta undecima *Ravenne*.

Signum ✠ manus supradicti *Leonis* petitoris ut supra legitur.
✠ *Iohannes* filius *Petri ducis* hiu ac peticione ut supra legitur

rogatus testis subscripsit & super hoc scripti calciarii dante & accipiente vidi.

✠ *Iohannes* filius *Albertus* in ac peticione ut supra legitur rogatus testis subscripsit & super hoc supradicti calciarii *&c. ut supra*.

✠ *Iohannes* filio quondam *Acio* in ac peticione rogatus testis subscripsi & supradicti calciarii *&c. ut supra*.

✠ Ego *Martinus* in Dei nomine *tabellio Ravennas* scripsi hanc peticionem ut supra legitur complevi & absolvi.

Noticiam testium idest: *Iohannes* filii *Petri de Alberto Iohannis* filii *Alberti de Sergio Iohannis* filii quondam *Acii de Guinigone*.

X L.

Diploma Benedicti VIII. Romani Pontificis datum Guidoni Abbati Pomposiae anno 1013. *6. iulii*.

Ex tabulario Pomposiano.

☧ *Benedictus Episcopus* servus servorum Dei dilecto in Domino filio *Widoni* religioso *presbitero* & *monacho* atque *coangelico Abbati* venerabili *monasterii sancte* & superexaltate Dei genitricis semperque virginis *Marie* domine nostre quod dicitur *in Pomposia* tuisque successoribus Abbatibus vestreque alme congregacioni perhenniter in perpetuum. Cum magna nobis sollicitudinis insistat cura pro universis Dei ecclesiis ac piis locis vigilandum ne aliquam necessitatis iacturam sustineant sed magis proprie utilitatis stipendia consequantur. Ideo convenit nos pastorali tota mentis aviditate eorumdem venerabilium locorum maxime racionabilitatis integritatem procurare & sedule eorum utilitati subsidia illico conferre & Deo nostro omnipotenti id quod eius sancti nominis honore gracia & laude atque gloria eius divine maiestatis eius venerabilis nos certum est contulisse locis sicque acceptabilem nobisque ad eius locuplecissimam misericordiam dignam huiusmodi pii operis in sideriis conferatur arcibus remuneracionem. Igitur quia petistis a nobis quatenus ex nostrum largitate nostroque dono concederemus vestre religiositati in *massecella* que vocatur *materaria* & in *massa* que dicitur *caputbovi* terram & vineam sicuti modo vos tenetis ad iure beati Petri Apostoli necnon & ripam fluminis *Alemonis* iuxta *massam* que dicitur *prata* extendente ipsa ripa *a bigacciolo* usque ad *campo bedulli* & terram & vineam iuxta muros civitatis cum *turre umbratica* in integrum & *massam* integram que vocatur *lacus sanctus* cum omnibus rebus & pertinenciis suis cum plebe & capellis ac titulis ipsius vocabulo *sancte Marie* & *sancti Martini sancti Petri sanctique Venancii* cum *piscara* que vocatur *tidini* & *fossa archipresbiteri* & *piscaria* que vocatur *falce* cum loco qui dicitur *monticello lacifico* cum ripis fluminis *Padi* & *Gauri* ex utrisque partibus usque ad mare & a loco *conce agate* ex una parte usque in mare cum loco integro qui dicitur *massinzatica*

tica inter affines de toto loco ac territorio *masse* que vocatur *lacus sanctus* ab uno latere *fosse molendini de volta laterculi* descendente in *aquillolo* & a fluvio *Tribba* usque in *Helliam* & per paludem usque mediam *curbam* ultraque *curbam* usque *Padum* & ultra *Padum* usque *gazium episcopii sancte Cumacliensis ecclesie* indeque fluvium qui vocatur *Cesi* ab alio latere *curlo* descendente in *concam agatule* & per ipsum in *Gaurum* a tercio latere palude qui pergit inter *rivum angeli* & *massinzatica* usque *monticello* & *vedetoza* currente in *Padum* a quarto latere *vacolino* & *argere malo* & *calle de vincareto* pergente in *laterclum*. Insuper concedimus vobis *piscariam* integram que vocatur *Volanum* cum rivo *baderino* & *gavelena maiore* ad ipsam piscariam pertinente cum porticellis ex utriusque partibus sicut olim intraverunt in mare eidem similiter pertinentibus. Cuncta predicta loca cum omnibus suis integritatibus ac pertinenciis quantum sancte Romane cui Deo auctore presidemus ac deservimus pertinere videtur ecclesie vobis ad tenendum emissa preceptione concedimus inclinatis precibus vestris per huius precepti seriem predicta cuncta loca cum omnibus suis integritatibus & pertinenciis ut supra legitur a presenti xi. indictione vobis vestrisque successoribus singulis quibusque annis pensionis nomine racionibus in sancte nostre ecclesie ✠ tres ✠ argenti solidi difficultate postposita persolvantur omnemque quam indigent melioracionem seu de suis indiff. vel sine dubio curante efficiatur nullaque preterea ad dandum annue pensionis a vobis morem proveniant sed ultra actionariis sancte nostre ecclesie apto tempore persolvatur. Statuentes quippe apostolica censura ex auctoritate beati Petri Apostolorum principis sub divine obtestacionis & anathematis interdictionibus ut nulli unquam nostrorum successorum Pontificum vel alie cuilibet magne parveque persone ipsa prenominata loca a potestate & dicione vestra vestrorumque successorum ac vestri monasterii auferre vel alienare quoquomodo liceat. Si quis autem temerario ausu magna parvaque persona contra hunc nostrum privilegium agere presumpserit sciat se anathematis vinculo esse innodatum & a regno Dei alienum & cum omnibus impiis esterno (*) incendio ac suplicio condemnatum. At vero qui pio intuitu custos & observator huius nostri privilegii extiterit graciam & misericordiam vitamque eternam a misericordissimo Deo nostro consequi mereatur in secula seculorum amen.

Scriptum per manum *Benedicti regii* (**) *notarii* & *scriniarii sancte Romane ecclesie* in mense iulio indictione undecima.

BENE VALETE

Datum prid. non. iulii per manus Dei gracia *Benedicti Episcopi Silve Candidalis ecclesie* & *bibliothecarii sancte apostolice sedis* ss. S. VIII. PP. anno secundo ind. predicta xi. mense iulio die sexto.

Adest funiculus sericus albus & rubeus, cui adfixa erat plumbea bulla deinde avulsa, & deperdita.

(*) *Hoc est*: aeterno. (**) Hoc est: *regionarii*.

X L I.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pomposiae anno 1013.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificarus Domini nostri *Benedicti summi Pontificis* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede primo regnante vero domnus *Henricus magnus* in Italia anno octavo die .... indictione undecima *Camiaclo*. Peristis a nobis in Dei nomine domnus *Guido* gracia Dei *Abbas monasterio sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* una per consensum frarrum deserviencium eiusdem monasterii qui iuste & legalirer ducunt regulam beati Benedicti uti nobis in Dei nomine *Iohannes* qui vocatur *Callicaria* & *Boniza* iugale seu filiis & heredibus vestris libellario nomine concedimus & largimus atque confirmamus vobis rem iuris nostri supradicti monasterii idest una pecia rerre aliquis cum rulpis vinearum super se abentem & aliquis .... esse videnrur qui est posirus istius *territorio Cumiaclensis* in loco qui vocatur *iusta fluvio aqua inversa minore* in longitudinem suam pedes * .... usque in valle quantum scutere & laborare porueritis & in latitudinem suam pedes triginta inrer afines eius hoc est ab uno latere *Dominicus presbiter* quem detinet at iura *Episcopo sancti Cassiani Cumiaclensis* ab alio latere .... villicus at iura supradicto Episcopo seu a tercio latere valle sibique pertinente arque a quarto larere via publica percorenre .. . qui vocatur *aqua inversa minore* cum ingresso & egresso suo & cum omnibus ar supradictas res perrinenribus sicut supra legitur eas abendum tenendum possidendum desensandum & in omnibus meliorandum in annis avenientibus viginti & novem ar renovandum salva sanacione domnica dandum ita sane ut inferatis domnice racionibus nobis nostrisque successoribus rendere debeatis omni anno ..... ansora tetcia arbore pecto ponente semel postea sit vobis coloni cesso & de ipsa .... pastinare & propaginare debearis & fruere debearis annis ses postea rendere debeatis .... siminati arbore pecto ponente postea sit vobis coloni cesso pervectum ipso terratico per vos co .... in mansione nostram *domnus Guido* pro eo quod exinde accepit de manibus vestris petitoris in manibus meis supradicto *Iohannes* .... in presencia testium qui ic suprer supscripturi sunt calciarii nomine idest libro uno per in arientum solidos .... & per unumquemque .... maiore quidem domnico nostro vel nostra dominacione cum onore & obediencia susipere debearis & ..... cum puritate seu umilirate sine aliquam fraude vel dolo. Si quis vero pars nostrum contra os libello ire tentavetit antequam finitum

(*) *Lacuna in membrana.*

tum tempus ficut fupra legitur det pars partis fidem fervantis aute omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine .... & poft pene folucionem maneat hoc libello in fuo robore. Cos vero libello uno tinore confcripto *Petrus* in Dei nomine *tabellio & dativus* fcribendum rogavimus & unus alterius nobis pariter iubemus quod confecuti fumus agamus Deum & vobis maffimas gracias.

Signum ✠✠✠ manibus noftris *Leo* qui vocatur *de Pompfia Leo de Rere Iuliano* teftibus at omnia fupradicta cui relectum eft.

✠ *Petrus* in Dei nomine *tabellio & dativus* fcriptor huius paginam libelli de omnibus ficut fupra legitur poft roboracionem teftium complevi & abfolvi.

Noticiam teftium ideft: *Leo de Pompofia Leo de Rere Iuliano* tefte *Leo* filio quondam *Reiniero Iohannes* filio quondam *Laurencii Infola.*

XLII.

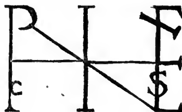
Diploma Henrici almi favore Petri notarii anno 1014.

Ex tabulario Pompofiano.

In nomine fanctae & individuae Trinitatis *Henricus Rex* invictiffimus a Deo coronatus. Quoniam enim iuftis petitionibus fidelium fidelium Rex regum in perpetuum regnans annuit. nos utique qui eius mifericordia temporalis regni regimen affequuti fumus non debemus fidelium noftrorum preces fruftrari. Sed & eis annuere & improbis omnibus perniciofifque fumma virtute aequum eft noftram ferenitatem refiftere. Pluribus enim fidelibus noftris ut credemus patet *Petrum* quendam nequiffimum *Sigezonis* quondam *de Accadeo* improbum filium. fororem fuam *Ravennam* fcilicet nomine quae eciam vivens *Sigeza* vocabatur occidiffe pro rerum fuarum cupiditate cum in utero iam vivo fillo, & fororicidae nominis infandi incuriffe periculum. Cuius omnes res mobiles & inmobiles fefeque moventes in noftrum funt tedactae dominium legis fuae ipfius Langobardae fcilicet premonftrante capitulum. Cuius capituli totum teftum in hac precepti noftri pagina fcribi duximus effe iuftiffimum capitulum. Quicumque propter cupiditatem rerum patrem aut matrem fratrem aut fororem vel aliquem propinquum fuum occiderit. res interfecti ad alios fuos heredes perveniant. interfectoris autem hereditas in fifcum redigatur. Ipfi vero ordinante Epifcopo publica poenitentia detur. Pro rebus gitur prefati fororicidae iam dictus fidelis nofter *Petrus tabelio* mifericordiam noftram flagitans & exauditi promeruit & quod petiit interveniente *Heinric clerico* nobiliffimo & *cancellario* noftro amabili & fideliffimo impetravit. Ei itaque prelibatas res omnes mobiles & inmobiles fefeque moventes quae praedicto fororicidae antequam hoc infandum malum perpetraret quocumque modo pertinebant. & perpetrato fcelere in noftram poteftatem funt redactae tam intra civitatem *Ravennatem*

quam

quam extra in loco *albareto* & in alio *albareto* sito in *comitato Faventino in plebe sancti Iohannis* que vocatur *in asiata* vel in *plebe sancti Stefani* que vocatur *in collorito*. vel in aliis omnibus plebibus vel locis eo ordine concedimus ut liceat ei heredibusque suis eas omnes quo voluerit modo tractare vel vendendo vel donando vel quicquid voluerint ex eis faciendo. nullius ei obstaculo obiciendo. Hoc nempe ideo maiestas nostra decrevit. ut fideles ex detrimento infidelium remunerentur & infideles ad nichilum redigantur. Ne igitur hoc nostrum preceptum cuiuslibet temeritate violetur. attendat unusquisque quod maiestas nostra inferius minetur. Nullus itaque dux. marchio. comes. Archiepiscopus. Episcopus. & ut generaliter dicamus nulla persona publica vel privata. maxima media. vel minima prefatum fidelem nostrum de prelibatis rebus vel heredes eius inquietare. vel molestare presumat. Si vero quod absit huius nostri precepti quispiam violator exstiterit. centum libras auri componat. medietatem camerae nostrae. & medietatem eidem fideli nostro vel heredibus eius. Quod ut verius credi & diligentius possit ab omnibus custodiri. hanc paginam manu propria roborantes. sigilli nostri impressione inferius iussimus insigniri.

Signum domni Heinrici  Regis invictissimi

Heinricus cancellarius vice Everardi Episcopi & archicancellarii recognovit.

Datum anno Dominice incarnationis M°XIIII°. indictione XII. anno vero domni *Heinrici Regis secundi* regnandi XII.° actum *Ravenne* feliciter amen.

Exstat adhuc in membrana signum cerei sigilli, quod in praesentia desideratur.

XLIII.

Donatio facta a Petro notario Guidoni Abbati, & monasterio Pomposiano anno 1014. 26. *ianuarii.*

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus Domini nostri *Benedicti summi Pontifici* & huniversali Pape

Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede secundo sitque regnante domino *Enricus* in Italia anno decimo die viessimo sexto gennario indictione duodecima sub urbe *Ravenne*. Domino sancto & merito ac beatissima *regula monasterii sancte* semperque virginis Dei genitricis *Maria* que vocatur *in Pomposia* in qua nunc Deo protegente *domnus Guido* venerabilis *presbiter* & *monachus* atque *Abba* predicto monasterio & per te in predicto monasterio iure permanendas. Ego quidem in Dei nomine *Petrus tabellio* pro oblacione & remedium anime mee & pro salute anime *Inrici* invictissimo *Regi* presens presenti salutem mangnus donacionis sanctarum scripturarum nos racio premonet dicens pro animarum nostrarum celesti retribucionem mereor promereri heo quod abere & ac possidere & a meis manibus possidere videor quasi mihi ovenit per precepti paginam ab *Inrico* invictissimo *Regi* idest omnia medietatem integram de domo una iu integrum cum superioribus & inferioribus suis in eo manere & abitare viso fuit *Sigizo* qui vocabatur *de Acatheo* cum *Maria* hanteriora cognum sua cum omni medietatem de mansionibus solariatis seo de vinea & ortis seu vacuamentis seo omni pertinencia de *capella* que vocabulum est *sancti Paterniani* cum ingresso & egresso eorum & cum omnibus sibi pertinentibus sitas in *territorio Ravenne* in *regione sanctorum Iohannis & Pauli* iterando in predicto monasterio omnia medietatem de omnem rem illam quantascumque mihi pertinet in loco qui vocatur *albarito* qui vocatur *de cancellari* iuxta quantascumque mihi pertinet infra tota *plebe sancti Iohannis* qui vocatur *in ersiata* & fra tota *plebe sancti Stefani* qui vocatur *in colorita* & fra tota *plebe sancti Martini in barsioni* vel infra totum *comitatum Liviense* & *plebe Liviense* infra tota *plebe sancti Victoris* qui vocatur *in valle* & in fundum qui vocatur *corizolo* vel quantascumque mihi pertinet tam in ac urbe *Ravenne* quam & extra ac civitate *Ravenne* aut quam mihi evenit per precepti paginam *Inrico* invictissimo *Regi* & omnia medietatem de fundum qui vocatur *cultula* ex predictis rebus & terris & vineis campis pratis pascuis silvis salctis sacionalibus una cum arbustis arboribus & cum omnibus sibi pertinentibus sitas *territorio Faventino* ac .... *Corneliense plebe sancti Petri* qui vocatur *in brusita* ut admodo a presente die quandocumque volueritis liceat tibi supradicto Abba in iis omnibusque superioribus in ibidem introire & preoccupare atque ingredere ex potestate ..... & pagina donacionis transfersionis ad me in vobis facta atque tradita tanquam per legitima & meam corporalem tradicionis quamque eciam per istum meum missum *Romanum tabellio* quem de meis manibus in tuis mipto in presenciam testium qui ic subter subscripturi sunt ut .... cuadam ad ipsa rem que supra legitur & corporaliter tibi trada vel tuo misso ad que investiam in me avi .... recto tramite abendi dominium & potestate abeatis teneatis possideatis utendi fruendi ordinandi & disponendi & quid-

& quidquid tibi placuerit exinde faciendi plenum dominium de elegi .... ſociarii effectum conrra quam eciam donacionem me a preſente die policeor nunquam me in poſtero deeſe .... vel ſubceſſoreſque meos aliquam aliquando eſſe venturos non per me non per aliquacumque opoſita .... etitia procuratoriave perſonam & non adeundum iudici & non ſuplicandum principibus quia legibus cautum eſt ut quod ſemel donatum vel ceſſo fuerit nullo modo revocetur in ſancta & venerabile .... cum ateſtacione confirmo quia daturo me eſſe promitto ego ſupradicto *Petrus tabellio* una cum meis filiis & heredibus tibi ſupradicto Abbate tuiſque ſubceſſoribus ante omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri obrizo uncias ſex & poſt pene ſolucionis manente ac pagina donacionis in ſuam firmitatem quam vero paginam *Romanus* in Dei nomine *tabellio* de urbe *Ravenne* ſcribendum rogavi in quam & ego ſubter manus meam propriam ſubſcripſi & teſtibus que ad me erogitis obtulit roborandum & per preſenciam & a nobis qui ſupra contradidit ſub die & menſe indictioue duodecima ſuburbe *Ravenne*.

✠ *Ego Petrus tabellio Ravennas* hanc pagine donacionis ut ſupra legitur a me facta ss. & teſtes ſcribere rogavi.

✠ *Urſicinus* filio quondam *Aneſtaſius* uic paginam donacionis ut ſupra legitur rogatus teſtis ſubſcripſi.

✠ *Iohannes* filio quondam *Mainfredus* uic paginam *&c. ut ſupra.*

✠ *Petrus* in Dei nomine *tabellio* huic pagine donacionis *&c. ut ſupra.*

✠ *Benatus tabellio* huic paginam donacionis de omnibus ſicut ſupta legitur rogatus teſtis ſuſcripſi.

✠ *Alberto* filio *Zizo* uic paginas donacionis ut ſupra legitur rogatus teſtis ſubſcripſi.

✠ *Romanus* in Dei nomine *tabellio* de urbe *Ravenne* ſcriptor huius pagine donacionis ut ſupra legitur poſt roboracionem teſtium atque tradita complevi & abſolvi.

Noticiam teſtium ideſt: *Urſicinus* filius quondam *Anaſtaſius Iohannis* filius quondam *Mainfredus Petrus tabellio Ravennatium Benatus tabellio Ravennantium Albertus* filius *Gerius*.

X L I V.

Libellus emphyteuticus factus a Gerardo Abbate s. Mariae in xenodochio Ravennae anno 1014. 13. *maii*.

Ex tabulario Pompoſiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti anno Deo propicio pontificatus domini noſtri *Benedicti ſummi Pontificis* & univerſalis Pape in apoſtolica ſacratiſſima beati Petri Apoſtoli ſede ſecundo ſitque imperante domnus *Enrico* in Italia anno primo die tercio decimo menſe madii indictione duodecima *Ravenne*. Petimus a vobis In Dei

In Dei nomine domnus *Gerardus* reverentissimo *clericus* & *notarius sancte Ravennatis ecclesie* & *Abbas monasterii sancte* semperque virginis Dei genitrice *Marie* qui vocatur *in senodochio* filio presente & consenciente domnus *Gerardus dativus*. Uti mihi in Dei nomine *Vitalis* petitore pro me & pro *Cicilia* iugale mea seu filiis nostris nominacorum ec sunt *Iohannes & Domnica* libellarii nomine concedistis rem iuris supradicto monasterio vestro idest terciam partem in integrum de mansionem pede plana cum pinna muris in integrum in capite suo posita sibi pertinentibus que ipsa mansione que supra legitur a noviter edificavir quod *Dominicus* & *Dominicia* iugalibus cum suis dispendi genitori & socra nostra verum eciam cum terciam partem de curticella terro se posita que ad ipsam mansionem pertinentibus simul eciam cum terciam partem de ara portico suo ante se posita de platea publica una cum usum de puteo qui est posita in curre supradicto monasterio vestro eundi & redeundi per ipsa curte de supradicto monasterio vestro ad ipso puteo aqua ariendum * cum ingresso & egresso suo & cum omnibus ad supradictam terciam partem pertinentibus siras hic *Ravenne* civitatis in regione *porta* que vocatur *sancti Laurencii* prope ipso monasterio inter afines eius de supradicta tercia parte de supradictam mansione cum omnibus sibi pertinentibus hoc est ab uno latere iuris supradicti monasterii vestris quem detinet *Marina* had iura supradicto monasterio vestro & ab alio latere platea publica percorentem seo a tercio latere androna oui pergit *a basilice* cui vocabulum est *sancti Polioni* ad que a quarto latere curte de comune ad iura supradicto monasterio vestro vel omnibus ut supra legitur hoc omnia abendum tenendum restaurandum nos aut nostro misso supersedendum defensandum & in omnibus meliorandum in annis atvenientibus viginti & novem ar renovandum salva sanacione domnica dandum ita sane ut inferamus domnica racionibus vobis vestrisque subcessoribus singulis quibusque annis omnis marcio mense infra indictione pro eo omnia que supra legitur idest in atrentum denarios monete venetiquos duos de pensione ur dictum est persolvatur. Pro eo quia exinde accepistis de manibus meis supradicto petitore pro me & pro supradicta iugale mea in manibus tuis supradicto Abbate in presencia restium qui hic subrer subscripturi sunt calciarii nomine idest libro uno pro in argentum denarios solidos viginti & per unumquemque solidum ana denarii duodecim & vos supradicto Abbas una cum vestris subcessoribus a nobis supradicti iugalium petitoris nostrisque filiis ut supra legitur ab omni persona omnium ** in omnibus stare & auctoriare & defensare debeatis det pars partis fidem servantis ante omnis litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri uncias duas & post pene solucionem maneat ec pagina peticionis in sua firmitate quam vero paginam *Stefanus* in

(*) *Hoc est*: hauriendum. (**) *Hoc est*: hominum.

Dei nomine *tabellio* uius *Ravenne* civitatis fcribendum rogavi in qua & ego fubter manus mea propria firmavi & fignum fancte crucis feci teftibufque ad me rogitis obtuli roborandam eorumque prefenciam vobis qui fupra contradidit fub die & menfe indictione fupradicta duodecima *Ravenne*

Signum ✠ manus mea fupradicti *Vitalis* petitore pro me vel pro *Cicilia* iugale mea ad omnia fuptadicta cui relectum eft.

X L V.

Iudicatum Nannonis comitis, & camerarii Henrici Imperatoris pro Guidone Abbate, & monafterio Pompofiae anno 1014. 3. decembris.

Ex tabulario Pompofiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus fancti anno Deo propicio pontificatus domini noftri *Benedicti fummi Pontificis* & univerfalis Pape in apoftolica facratiffima beati Petri Apoftoli Domini fede tercio fitque imperanre domino piiffimo augufto *Heinricus* a Deo coronato pacifico magno *Imperator* in Italia anno fecundo die tercio menfe decembri indictione terciadecima *Cumiaclo*. Ea quia gefta effe videntur prolixis temporibus memotirer retineri non poffunt ideo fcripture vinculo annotari equum eft. Igitur cum Chrifti auxilio dum refideret in iudicio & in generali placito domnus *Nannone comes & camararius* domni *Heinrici Imperatoris* in manfione de *Vitali de gaudiofa* & cum eo .... refidentium quaque adftancium fulti nobilitatis pollentibus & bone opinionis & laudabilis fama viri quorum nomina hec funt ideft in primis *Alfredus iudex & Martinus iudex de Papia & Martinus iudex Ferrarienfis Sichelmus iudex Garialdus de Ficarolo Verardus iudex de Copario Gerardus clericus de Faroaldo Petrus iudex de Cumiaclo Romualdus & Licio* germanus filii quondam .... *ricis ex gene ducis Torifindo* filio *Federicus Petrus* qui *Hugo* filio quondam *de Chrifiibuli Almericus de Ferraria Martinus Franco Raginelmo Cotifredus de Bononia Leo* filio quondam *Petri de Blata Verardus Petrus* filio *Andrea de Gatio Paulo* qui vocatur *de Argiale Adelbertus de Romualdo Bonaldo de Cumiaclo Dominicus Strambo Ioannes Calegario Leo de Rere Ioannes* genere fuo *Leo de Reinicrio Petrus Arnadorfo Stefanus de Ioannes clericus Verardus* gener quondam *Dominicus Tinea Martinus* qui vocatur *Storto Dominicus Ricio Ioannes Zadarino Guarino cancellarius Anefto preconario* & me prefente *Lupicinus* in Dei nomine *tabellio* & alii plures qui longum effet adfcribendum in noftrotum fupradictotum omnium prefencia accedens domnus *Wido Abbas fancte Pompofiane ecclefie* & oftendit ibi preceptum unum ubi contrinebantur locum unum qui dicitur *laco* & *pifcaria* una que dicitur *tidini* & locum unum qui dicitur *montone laffifico* & omnibus rebus quanta ab ipfo *laco* fupradicto pertinet & dixit quod fi aliqua perfona effet que adverfum illum preceptum

ceptum aliquid eſt tranſlatum dicere vellet paratum eſſet cum eo litem legaliter finire & neminem invenit qui adverſus eundem preceptum contrarius exiſteret. Et cum taliter ſupradicti iudices vidiſſent dixerunt rectum eſſe ut prefatus domnus comes eundem Abbatem cum *vocatore* ſuo nomine *Petro tabellione* deſumptis omnibus vel .... predictum preceptum inveſtiret & in centum mancoſos aureos eos bandiret. Tunc ipſe domnus *Nanno comes* per fuſtem qui ſuis tenebat manibus ſupradictum Abbatem cum prenominato advocatore ſuo de ſupradictis omnibus iuſta predictum preceptum eos inveſtivit & bannum domini Imperatoris ſuper eos miſit ut ſi aliqua perſona eſſet que prenominato *Pompoſiano monaſterio* vel eidem domino Abbati aut ſuis ſucceſſoribus ſine legale iudicio contraria exiſteret centum mancoſos aureos componeret medietatem camere predicti domini Imperatoris & medietatem predicto monaſterio & ſtatim apprehendis publicum *cancellarium Guarino* & miſit in manum predicti domni Abbatis ut cum eo ad ſupradictis rebus pergeret & eum inveſtiret in proprietatem. Hoc factum eſt ſub die & menſe & indictione ſupradicta terciadecima *Cumiaclo*.

Signum ✠ manibus meis ſupradictus domnus *Nanno comes & camararius* domini *Heinrici Imperatoris* in hac breve ut ſupra legitur & blandivi ad omnia ſupraſcripta cui relectum eſt.

☧ *Martinus apoſtolice ſedis & ſancti palacii* interfuit.
☧ *Alfredus iudex ſancti palacii* interfui & ſubſcripſi.
Martinus iudex Ferrarienſis interfui & ſubſcripſi.
☧ *Petrus* Dei gracia *iudex Cumiaclenſis* interfui & ſubſcripſi.
✠ *Sichelmus iudex ſacri palacii* interfui & ſubſcripſi.
✠ *Gariardus iudex ſacri palacii* interfui & ſubſcripſi.
✠ *Everardus miſſus* ibi fui & ſubſcripſi.

X L V I.

Libellus emphyteuticus factus a Gerardo Abbate s. Mariae in xenodochio Ravennae anno 1015. 16. *martii*.

Ex tabulario Pompoſiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti anno Deo propicio pontificatus domini noſtri *Benedictus ſummi Pontificis* & univerſa Pape in apoſtolica ſacratiſſima beati Petri Apoſtoli Domini ſede anno tercio regnante domnus *Enricus Res* inclitus Res Imperator in Italia anno undecimo in Dei nomine die ſedecimo menſe marcio indictione terciadecima in loco qui vocatur *Gragnano*. Petiſtis ad nos quidem in Dei nomine domnus *Gariadus clericus notario* qui eſt abitatore in civitate *Ravennieſſe* de *monaſterio ſancte Marie* qui vocatur in *ſenodochio*. Uti preſentibus in Dei nomine *Iohannes* petitores qui eſt habitatores in loco qui vocatur *Gragnano* ſeu filiis noſtris tan-

 tumodo

tumodo libelli nomine concedere digneris de rem iuris perſcriptionis de *monaſterio ſanđe Marie* que vocatur in *ſenodochio* predičto patrone. Ideſt omnes ſortes & porciones in integrum quanta nos evenit perſcriprionis comparacionis de predičto petitores tenere & laborare viſi eſtis ad iure mea predičto patrone aut meis ſubceſſoribus per anteriore libello in fundo qui vocatur *laugnano* altum vel planum per ſingulis locis predičto *Iohannes* quata nos abuit per carrula comparicionis omnia cum terris & vineis campis pratis paſcuis ſilvis ſalečti padulibus piſcacionibus caſe & ſeu caſalibus arbuſti arboribus ſeu venacionibus cum egreſſo & egres ſuo & cum ſua ..... iuſtis & certis in terra finibus ec omnia concede nobis predičto petitores abendum tenendum laborandum cultandum paſtinandum capelandum paſculandum rocandum ſuperſedendum aut per nos aut noſtro miſſo defenſandum & in omnibus meliorandum in annis advenientibus viinti & nove ad renovandum ad ſalve calciarie domnice dandum. ad altero libello renovandum. Ita ſane ad ut inſeratis domnice racionibus veſtre veſtriſque ſubceſſoribus ſingulis quibuſque annis de quitquit inibi det Dominus omnem anualiter terratico dare debetis de grano aur de ſigale in campo capa quinra & faba in area modio quinto triſigo mileo panigo in area modio nono lino magna * decima gramulata & ſi vinea paſtinaveritis fruere debeatis poſt intorra pervenerir annis dece & poſtea redere debeatis rerratico ſicut de cetera terra & ſi porci graſſi abuerit de porcis decem porco uno exenio vero pro ipſo caſale dare debeatis omnem annualiter pario uno pulli cum oves quinque & non abeatis licencia vos predičto pctitores de ipſa re ad nullum placito neque diſtričtum andare niſi ad me predičto patrone aut meis ſubceſſoribus nec vindere ne donare nec comutuare nec in alio & in venerabile locum relinquere pervečtum omni terratico domnico per vos predičtos petitores uſque ad nave noſtra potuerit pervenire maiore quidem domnico noſtro vel noſtra dominacione cum onere & obediencia ſubſipere debeatis ec omnia ſine dolo vel fraude & ſi quis vero pars noſtrum contra os libello ire tentaverimus vel adimpleverimus uſque ad perfinitum tempus ſicut ſupra legitur det pars partem fidem ſervantem ante omnis litis aut interpellacione pene nomine auri obtimi uncie due & poſt penam ſolura manente os libello in ſuo omnium robore & firmitatis quos vero libello uno pari tenore conſcripto *Liuperto* in Dei nomine *tabellio* huius *comitato Gavello* ſcribendum rogavimus & ſubter manus noſtre proprie firmavimus & unus alrerius nobis pariter contradimus quod codſecuti eſtis devina agatis & nobis maxima gracia.

✠ Signum predičto *Iohannes* petitores ad omnia ſupradičta cui relečtum eſt.

(*) *Hoc eſt*: manna.

XLVII. *Li-*

XLVII.

Libellus emphyteuticus factus a Vitale Abbate Pomposiae anno 1016. mense ianuario.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti .... *dicti summi Pontificis* .... Petri Apostoli Domini sede tercio sitque .... coronato pacifico magno Imperatore .... septimo genuarii indictione quarta ..... * *talis* per divinam misericordiam *presbiter monachus* & *Abbas* ..... Dei genitricis *Marie* que vocatur *in Pomposia* ..... eiusdem monasterii. Uti nobis in Dei nomine .... & *Paulus* filio meo seu ..... buerimus liceat nobis dare .... cum erit designatum ... tis & largistis ..... sexaginta fundum qui vocatur *de Anlega* monasterii vestri ..... qui vocabatur *dragoli* cum .... *territorio Ravennate plebe sancti Stefani in teguria* .... supra legitur. Hec omnia habendum tenendum ..... annos advenientes sexaginta .... sicut supra legitur. Ita tamen ut ...... aut ipso vestro successori tibi predicto Abbas .... singulis quibusque anni omni marcio mense .... que supra legitur. Idest in arientum denarios Venetos .... Quam vero paginam *Petrus* in Dei nomine *tabellio* civitatis *Ravenne* huius scribere rogavimus in qua & nos .... unus alterius pariter contradimus sub die mense & indictione quarta ....

Signum ✠ manus mea supradicta *Atia* relicta quondam *Faruldi* qui vocabatur .... dicti petitricis ad omni ut supra legitur .....

Paulus filius quondam *Faruldi* ss. & .... *Iohannis* filius *Ursicini* in hec peticione ut supra legitur rogatus testis subscripsi.

Iohannes filius quondam *Laurencii* &c. *Deusdedit* filius quondam *Gregorii* &c.

✠ Ego *Petrus* in Dei nomine *tabellio Ravenne* scriptor hanc paginam peticionis post roboracionem testium atque traditam complevi & absolvi.

Noticiam testium idest: *Iohannes* filius *Ursicini Iohannes* filius *Laurentii Deusdedit* filius quondam *Gregorii*.

XLVIII.

Synodus habita Ravennae ab Arnaldo Archiepiscopo Ravennate in caussa inter Abbatem Pomposiae, & Abbatem s. Adalberti de Pereo anno 1016. 30. aprilis.

Ex annalibus Camaldulensibus in appendice.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propitio pontificatus domni *Benedicti summi Pontificis*, & universalis Pape in sacra-

(*) *In postica lacerae membranae parte clare & integre legitur* Vitalis.

sacratissima beati Petri Apostoli sede quinto ..... a Deo coronato pacifico, magno *Imperatore*, in Italia vero anno tertio die trigesimo mensis aprilis indictione quartadecima *Ravenne* ..... Quapropter -... *Arnaldus Archiepiscopus sancte Ravennatis ecclesie* ..... *Petrus Episcopus sancte Adriensis ecclesie*, *Rodulfus Episcopus sancte Liviensis ecclesie* ..... *ecclesie*, *Marnacius Episcopus sancte Cesinatis ecclesie*, *Leo Episcopus sancte Ficoclensis ecclesie*, *Iohannes Episcopus sancte Comaclensis ecclesie*, *Iohannes archipresbyter sancte Ravennatis ecclesie*, *Onestus diaconus sancte Ravennatis ecclesie* .... *diaconus Ravennatis sancte ecclesie*, & ... *diaconus sancte Ravennatis ecclesie*, & *Paulus*, & *Tedaldus*, & *Paulus diacon* .... & *Deusdedit* filius quondam *Deusdedit*, *Paulus* qui vocatur *de Beobilla*, *Natalis* filius *Iohannis*, qui vocatur *Ermenius*, *Iohannes* .... *Lazarus consul*, *Iohannes tabellio*, *Andrea* filius *Andreas tabellionis*, *Constantinus tabellio*, *Petrus tabellio* filius .... *Romualdus* & *Liutius* germani filii quondam *Enrici*, & plures alii clericorum, & presbyterorum seo monachorum. In eorum supradictorum omnium presentia orta est litis, & altercatio inter *Vitalem Abbatem sancti Adelberti* siti in insula, que vocatur *Pereum* & *Guidone Abbate monasterii sancte Marie*, que est sita in insula, quae vocatur *Pomposa*, & ostendit predictus *Abbas Vitalis* .... quod quondam *Otto Imperator* fecit in eodem monasterium de terris, & de vineis, & de *portum*, qui vocatur *Volana* & relectum est per *Onestus diaconus sancte Ravennatis ecclesie* a capite usque ad finem. Lectum scilicet .... Tunc accedens *Guido Abbas monasterii sanctae Mariae* quae vocatur in *Pomposia*, & ostendit suum preceptum, quod fecit ei *Imperator Enricus* de terris.... *Volana* & lectum est per *Endricum capellanum domni Arnaldi Archiepiscopi* relectum eodem a capite usque ad finem & relectum est .... Abbas preceptum aliud, quod fecit eidem *Guidoni Abbati*, & *monasterio sanctae Mariae*, quae vocatur in *Pomposa Papa Benedictus Romane ecclesie* de terris ..... qui vocatur *Volana*, & relectum est per *Lazarum consul* a capite usque ad finem. Et cum oc factum esset surgens prefatus domnus *Arnaldus* .... & dixit seniores Episcopi, & clerici layci maiores & iudices ceterisque seniores ista precepta, quae relecta sunt in pu .... monasteriis petita & quisita sunt contra nostram ecclesiam sanctam Ravennatem, quoniam quondam *Iohannes Archiepiscopus* istius ecclesie petivit, & aquisivit .... *Benedictus Papa* de terris, & locis, & aquis, & piscarionibus, & de prefato portu *Volana* cum piscatoribus, & litoribus suis.... Episcopi, & iudices adprobaverunt. Et dominus Archiepiscopus: si vos ostenditis ipsum preceptum, quod denuo volumus audire Archiepiscopus ostendit illud preceptum, & legere fecit per *Lazarum* a capite usque ad finem, & relegebat ibi prefatum preceptum.... & venationibus vestris ad locum, qui dicitur *arloga* cum omnibus litoribus, silvisque, vallebusque instrumentis ibi conditis, & in.... In ceteris scripturis Episcopi, & iudices dixerunt, & laudaverunt, & iu-

& iudices iudicaverunt, at ceteris .... ecclesie ptius aquisito cum omnibus rebus, quae ibi releguntur sit firmum, & stabile in perpetuum .... precipiatur autem *Abbas sancti Adalberti*, & *Gui* .... in *Pomposia* de supradictis piscationibus *portum Volane*, & de ceteris rebus, que in preceptum *sancti Apollinaris* releguntur, sit inanis, & vacua, & nullam atque .... Actum sub die, mensequc, & indictione supradicta quartadecima *Ravennae* a ....

.... *sancte Placentie ecclesie Episcopus* in hoc diiudicato consensi, laudavi, & propria manu subscripsi.

B .... *ndus Episcopus sancte Faventine ecclesie* in oc diiudicato consensi, laudavi, & propria manu subscripsi.

.... *clensis ecclesie* in oc diiudicato &c. *Teopertus sancte Populiensis* in oc diiudicato &c.

D .... *nacius Episcopus sancte Cessenatis ecclesie* in oc diiudicato &c.

E .... gratia *sancte Adriensis ecclesie Episcopus* in oc diiudicato &c.

I .... gratia *sancte Comiaclensis ecclesie Episcopus* in oc diiudicato &c.

Rodulfus gratia Dei *Episcopus sancte Liviensis ecclesie* in oc diiudicato &c.

Paulus Episcopus sancte Corneliensis ecclesie huic iudicio interfui & laudavi, & subscripsi.

✠ *Sergius sancte Ravennatis ecclesie Archidiaconus* in hoc diiudicato consensi, & subscripsi.

✠ *Iohannes archipresbyter sancte Ravennatis ecclesie* in hoc diiudicato consensi, & subscripsi.

Teobaldus Dei gratia *presbyter sancte Ravennatis ecclesie Cardinalis* huic diiudicatui interfui & ss.

✠ Ego *Henestus Ravennatis ecclesie levitarum humillimus* laudavi.

✠ Ego *Azo diaconus sancte Ravennatis ecclesie* laudans su .....

✠ *Vitalis presbiter*, & *prepositus sancte Ravennatis ecclesie* in hoc diiudicato consensi & ss.

✠ Ego *Deotmarus Abbas* quamvis indignus *sancti Apolenaris in classe* in hoc diiudicato consensi & ss.

✠ Ego *Leto presbyter*, & *Abbas monasterii sancti Severi* in hoc diiudicato consensi & ss.

✠ *Petrus presbyter* & *monachus* adque *Abbas monasterii sanctae Mariae* que vocatur in *Uriano* in hoc diiudicato consensi & ss.

✠ Ego *Andreas presbyter* & *monachus* adque *Abbas monasterii sancti Vitalis* in hoc diiudicato consensi & ss.

✠ Ego *Wido Abbas Pomposie* in hoc iudicatui interfui, & subscripsi.

✠ Ego *Andreas Abbas sancti Laurencii in Cesarea* in hoc diiudicatum interfui & ss.

✠ Ego

✠ Ego *Vitalis Abbas sancti Adelberti* in hoc iudicato consensi,
✠ *Deusdedit* ibi fuit.
✠ *Petrus* in hoc iudicatum subscripsi.
.... *Petrus ex genere ducis* interfui, & ss. cartam.
...... recensui, & ss.

X L I X.

Donatio facta Petro Monacho Pomposiano a Bellafemina vidua Iohannis Baldrici anno 1017. *ut quidem coniectamus*, 2. *februarii*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Domini anno ab incarnatione eius millesimo ...... secunda die mensis februarii .... in *claustro sancte Marie* ...... *in Pomposia* .... ego *Rainutius* publicus *tabellio* ..... testimoniorum .... qui investitor fuit in *calzoreleam* seu in *rivo cariza* .... in nostrorum omnium presentiam & aliorum accepit *Bellafemina* relicta *Iohannis Baldrigi* una cum *Petro Baldrigo* filio suo & aprendit baculum unum in manibus suis & misit in manibus domni *Petri monachi sancte Marie* qui vocatur in *Pomposia* & dixit damus atque donamus tibi tuisque successoribus in perpetuum pro redencione anime supradicti *Iohannis Baldrici* unam petiam terre in fundo qui vocatur *sesantala* a primo latere ..... *Pitolum Aligritti* a secundo *Girisius* a tercio *Petrus Brusato* a quarto *Baldus* ..... donamus tibi in omnibus sibi pertinentibus & damus tibi .... investitorem ut mittat te in possessionem & in translato in te dominio .... tibi tuisque successoribus quicquid vobis exinde placuerit facere in perpetuum. Et nos cum nostris filiis & heredibus supradictam terram ab omni homine autorizare & defensare. Et hanc donacionem firmam tenere promittimus sub pena .... solidorum .... & pena soluta ab eo donacio maneat firma. Quam vero donacionem ego supradictus tabellio scripsi rogatus supradictorum donatorum in presentia supradictis testium.

L.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pomposiae anno 1017. 27. *februarii*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Benedicti summi Pontificis* & huniversalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede quinto sitque imperante domini *Enrici* a Deo coronato in Italia anno quarto die vigesimo septimo mensis februarii indictione quintadecima *Ravenne*. Petisti a me in Dei nomine *Wido* gracia Dei religiosus *presbiter*

biter & *monacbus* atque *Abbas regule* venerabilis *monasterii sancte* semperque Dei genitricis glorioseque *Marie* que vocatur in *Pomposia* huna cum consensum deserviencium eidem monasterio. Ego quidem in Dei nomine *Iohannes* qui vocor *de Walterius* petitore pro me & pro *Bunutia* iugale mea seu filiis & nepotibus nostris per enfiteuticario iure a presenti die concedistis & largistis seu confirmastis nobis rem in iuris supradicti monasterii vestri idest unum spatium terre in integrum quod est apodismum designato extendentem in longum pedes publicos quadraginta & in latitudinem suam pedes publicos triginta una cum porcionem de p..... & cum ingresso & egresso suo & cum omnibus ibi pertinentibus sitas in ac urbe *Ravenne* in regione *basilice sanctorum martirum Iohannis & Pauli* interafines eius a duobus lateribus iuri predicti monasterii vestri a tercio latere possident heredes quondam *Sigizo* qui vocabatur *de Acateo* a quarto latere platea publica continet de uno superius nominato iugale petitoris seu filiis & nepotibus nostris divina gracia in ac lucem iuserit permanere vitam concedisti & largisti nobis eas rem abendas tenendas possidendas defensandas & in omnibus meliorandas & vos dictus Abbas una cum consensu & omnibus nobis supradictis petitoris nostrisque filiis & nepotibus ab omni personam omnium * in omnibus exinde orare & autoriare seu defensare debearis & ex vestris propriis expensis seu laboribus nihil aliquod inferius & affixam pensionem reputantes prestante quoque nos superius nominatos singuli quibusque anni omnes marcio mense infra indictione pro is omnia que supra legitur idest denarios duodecim tam pensionem ut dictum est persolvatur pro eo quia exinde accepisti in manibus tuis supradictus Abbas de manibus meis & petitore pro me & pro dicta iugale mea in presencia testium qui hic subter subscripturi sunt calciarii nomine idest libro uno pro denariorum libras sex & per unaquamque libram denarios duo....ti quadraginta ita & post transitum nostrum...... supranominato iugale petitori seu filiis & nepotibus nostri munus expletum quandoque Domino sue sancte magestatis placuerit tunc tociens dictam rem que supra legitur laboratas defensatas & in omnibus melioratas que fuerint at ius dominium supradicti monasterii vestri cuius est iura & proprietas modis omnibus revertantur dominium & potestatem. Quod si quod absit & avertat divina potencia omnia ut supra legitur non hobservaverimus vel atimpleverimus & contra ec ire vel agere aut contendere voluerimus attestacione confirmamus quia daturi nos esse promittimus nos & *Iohannis* qui vocatur *Walterius* & *Bonutia* iugale una cum nostris filiis & nepotibus tibi dicto *Wido Abbas* tuisque successoribus ante omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri obrizi uncias duas & post pene solucionem hanc peticio in sua firmitate quam vero paginam

(*) *Hoc est*: hominum.

Petrus in Dei nomine *tabellio Ravennas* scribendum rogavi & supter manus mea firmavi testibusque cum erogatis unus alterius sup die mensis & indictione decima quinta *Ravenne* supscripsi.

Signum ✠ manus dicti *Iohannis* qui vocatur *de Walterius* iam dicto petitore pro me & pro dicta *Bonutia* iugale mea at omnia supradicta cui relectum est.

✠ *Ioannis* filio *Bonio* in ac peticione ut supra legitur rogatus testis supscripsi.

✠ *Ioannes* filio quondam *Ursoni* in ac peticione *&c. ut supra*.

✠ *Petrus* filio *Iulianus* in ac peticione *&c. ut supra*.

✠ Ego *Petrus tabellio Ravennas* scripsit hanc peticionem ut supra legitur post roboracionem testium atque traditam complevi & absolvi.

Noticiam testium idest:

Ioannis filius *Bonio* qui vocatur *Bonizo tabellio*.
Ioannes filius quondam *Ursoni*.
Petrus filius *Iulianus* qui vocatur *Ierbo*.

L I.

Libellus emphyteuticus factus a Petro Abbate Pompofiae anno 1018. 10. *ianuarii*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Domini temporibus domni *Benedicti Pape* sede quinto sitque imperante *Enrico Imperatore* in Italia vero anno quarto die decimo mense ianuario indictione prima *Ravenne*. Petimus a vobis domno *Petrus presbiter* & *Abbas monasterii sancte Marie* que vocatur *in Pomposa* uti nobis in Christi nomine *Sisilicus* petitore pro me & pro *Albiza* iugale mea seu filiis & nepotibus meis per emphiteuticario ius a presenti die concedisti & largisti nobis rem iuris supradicto monasterio vestro idest omnes res & pertinencia vestras in integrum quantascumque pertinet ad supradicto monasterio vestro in fundo qui vocatur *lusirago* seu in *forte de Mauro* in loco qui dicitur *porto de Vetraria* cum terris vineis campis pratis pascuis silvis salectis facionalibus arbustis arboribus paludibus piscacionibus & venacionibus & occupacionibus suis & cum omnibus ad supradictas res in integrum pertinentibus scilicet in *plebe sancte Marie* que vocatur *in porto* interafines de supradictas res a primo latere *lolba* a secundo latere *sandalo* a tercio latere *maurixini* a quarto latere ...... nomine petitoribus ea re que supra legitur habendum tenendum possidendum defensandum & in omnibus meliorandum & vos cum vestris successoribus nobis nostrisque filiis & nepotibus ipsa re que supra legitur ab omni persona hominum defensare & autoriare promisisti ex nostris propriis expensis seu laboribus nihilque vobis vestrisque successoribus nisi inferius adfixam pensione reputantes prestanti-

ftanribus quoque nobis noftrifque filiis & nepotibus fingulis quibufque annis omni marcio menfe infra indictione pro ipfas & que fupra legitur ideft in arientum denarios duos tantum penfio ur dictum eft perfolvarur pro eo quia exinde accepifti de manibus meis pro me & pro fupradicta coniux mea manibus noftris in prefencia reftium qui ic fubter fcripturi funt calciarii nomine ideft libro uno pro denariorum follidos viginti & per unoquemque follidos ana denarios duodecim ita & poft tranfitum noftrorumque filiorum & neporum munimine expleto quandoque Domino fue fancte mageftatis placuerit runc ipfa res que fupra legirur culras laborata defenfata & in omnibus meliorata vel quidquid a nobis inibi aditum melioratumque fuerit ad ius dominiumque monafterio veftro cuius eft ius & proprietas modis omnibus revertatur. Promitto propterea in nullis diebus nullifque temporibus vite noftre vos autem vel veftrifque fubceffloribus teftis huius paginam enfiteofis violabimus fer inviolabiliter obfervabimus. Et fi ec pericione a nobis in vobis facta minime valere recognoverint tunc daturos nos promirrimus noftrifque filiis & neporibus vobis veftrifque fubcefforibus ante omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri obtimi uncias quatuo & poft pene folucione mane ad peticione in fua firmirate. Quam vero peticione *Iohannes* in Dei nomine *tabellio Ravenne* fcribendam rogavi in qua & ego fubter manus mea fubfcripfi & rogitis teftibus illam tibi in eorum prefencia tradidit fub die & menfe & indictione fupradicta prima *Ravenne*.

✠ *Sifilicus* in hac peticione ut fupra legitur a me facta fubfcripfi.

L I I.

Charta Arnaldi Archiepifcopi Ravennatis, qua plura donantur ab eo monafterio Pompofiae anno 1018. 20. *februarii*.

Ex tabulario Pompofiano.

In nomine Parris & Filii & Spirirus fancti anno Deo propicio pontificarus domni *Benedicti fummi Pontificis* & huniverfalis Pape in apoftolica facrariffima beari Petri fede quinto fitque imperante domno *Henrico magno Imperatore* in Italia anno quarto die vigefimo menfis februarii indictione prima *Ravenne*. *Harnaldus fervus fervorum Dei* divina gracia *Archiepifcopus Petro* venerabili *Abbati fancte* Dei genirricis virginis *Marie* que vocarur *in Pompofia* & per te ruifque fucceffloribus in eadem venerabili monafterio in perpetuum. Petitioni veftre que abentur in fubditis libenter ac quomodocumque affenfum ob oc quia nec munificentiam deperit nec percipientibus in proprieratem quod darur adquerirur & quem fperaftis videlicet *portum Volane* cu pifcationibus ruis inregris ficur vos ante os dies abuiftis & detinuiftis & nunc a noftra iure item tenere videmini

enfi-

enfiteuticario modo postulastis largiri sicut iuste & racionabiliter a nobis petistis vos qui supra *Petrus* venerabilis *Abbas monasterii sancte* Dei genitricis virginis *Marie* que vocatur *in Pomposia* & per te tuique successoribus in eodem venerabili monasterio in perpetuum pro omnipotentis Dei timore & genetricis domini nostri Iesu Christi amore & ut participes mereamur fieri orationibus frattum ibidem Deo servientium ut quorum subvenimus necessitatibus a Domino precibus quodque ipsa Dei genettix intervenientes audiat servulos nos comendet proprio filio & ut hoc votum impleatur devotius pro nostris solvendis criminibus missas duodecim per singulos sacerdotes cantare volumus sacerdotes vero qui non fuerint decantent tua salteria die vero nostre decesionis omnes fratres generaliret annuam missam celebrent. Et insuper omnes marcio mense dare debeatis vos vestrisque successoribus nobis nostrisque successoribus storiones duos pensi singulis quibusque indictionibus actoribus sancte nostre Ravennati ecclesie inferte debeatis. Ea vero condiiione prefixa ut suprascripta piscaria cum omnibus suis pertinenciis vestris propriis expensis seu laboribus piscare laborare defensare deinde debeatis adducere nihilque de omni expensa quam iuibi feceritis ab actoribus sancte nostre Ravennatis ecclesie in superius affixo penso quoquomodo reputari debeatis nullaque tardietate aut negligentia vestra ad inferendam pensionem quamque ad meliotatione predictis piscatiis facere debeatis set ante .... aliqua excusatione aut dilactatione actoribus sancte nostre Ravennatis ecclesie persolvere debeatis & nec cuiquam presens preceptum aut has piscaria alicui homini dare vel vendere seu transferre aut in alio venerabili loco relinquere audeatis per nullum negocium vel argumentum seu negligentia aliquando adversus sanctam nostram benefatricem nostram Ravennatem ecclesiam cuiquam contra iustitiam tractare aut agere nisi propria causa sit contingerit per iustitiam tantummodo ventilare audeatis. Quod si in aliqua tardietate aut negligentia vel controversia inventi fueritis extra agere de is que superius affixis conditionibus non solum de oc precepto recadeatis & ne nos neque successores nostri vos vestrisque successores de quavis causa que supra legitur in ..... vel aliq ..... facere vel nullam in ..... Si quis vero presumpserit facere trecentorum decem & octo sanctorum patrum anathematis vinculo vulneretur. Observator autem qui extiterit Domini benedictione redundetur. Et qui hoc observare noluerit & presentem paginam aliquo dolo infregere tempraverit compositurum se siad (*) auri obtimi libras centum & hec paginam in sua firmitare maneat. Quam vero paginam nostre preceptionis *Honesto notario sancte* nostre *Ravennatis ecclesie* scribendam iussi in qua nos subscripsimus sub die mense & indictione prima. ✠ Legimus.

LIII. *Li-*

(*) *Hoc est* : sciat.

LIII.

Libellus emphyt euticus datus a Gerardo Abbate s. Mariae in xenodochio Ravennae anno 1018. 12. *martii*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus donus *Benedicto summo Pontifice* & univetsali Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede anno septimo regnante donus *Enricus* vero imperio in Italia anno undecimo in Dei nomine die duodecimo mense marcio indictione prima in vico qui vocatur *ruvina*. Petistis ad me quidem in Dei nomine donus *Gerardus clericus* & *Abbas de monasterio sancte Marie* que vocatur *in senodochio* filio quondam *de Furaldo iudices* patrono qui est abitaror in civitate *Ravenne* uti mihi presente in Dei nomine *Valero* qui vocatur *Gastaldo* petitore seu filiis & heredibus tuis libelli nomine concedimus nos seu patrono de rem iuris nostris seo patrono qui nos tenere viso sum ad iure sancte *Ravennati ecclesie* idest tota set integras omnes res vel cetere porciones quantacumque pertinet & cocumque modum vel titulum ad *Florello* & a *Martinonio* & ad *Iohannes* qui vocatur *Balbo* & ad *Romanu* in fundo qui vocatur *laugnano* & singulis locis omnia cum terris & vineis cum piscariis pascuis silvis salectis padulibus piscacionibus venacionibus arbustis arboribus pumiferis fructiferis & infructiferis case seu & curtibus vel omnibus eisdem pertinentibus quod supra legitur abendum tenendum laborandum cultandum roncandum pastinandum defensandum & in omnibus meliorandum in annis advenienribus viinti & nove ad salve racione donice dandum denariorum libres * .... ad altero libellum renovandum sicut supra legirur prestare cognos seo petitore cum suis filiis & heredibus tibi seo patrono cum tuis filiis & heredibus vel subcessoribus inferere debeo sinculi quibusque anis omnis mense infra indictione sine aliqua tardietate aut in neglectum denariis dui tantum pensio ut dictum est persolvatur promittentes preterea nunc nulisque temporibus diebus vite mee seo patrono cum meis filiis & heredibus vel subcessoribus tibi seo petitore cum tuis filiis & heredibus testus huius paginam peticionis inviolate sed inviolabiliter modis omnibus & adimplere promittimus nos seo petitore cum meis filiis & heredibus quod sit quod absit & avertad divina potencia ec omnia ito observavero vel adimplevero seo petitore cum suis filiis & heredibus ante omnes litis inicium & interpellacione pene nomine auri obtimi uncias due & post pena soluta manentem & os libellum in omnium robore & firmitatis qod vero libellum uno pari tenore conscepto *Iohannes* in Dei nomine *tabellio* scribendum rogatus & subter manus suas proprias firmavit testibusque ad me rogitis obtulit

(*) *Lacuna in membrana*.

obtulit subscribenda eorumque presencium eum tibi eos tibi contradimus sub die mense & indictione seu prima in vico qui vocatur *ruvina*.

Signum ✠ manus seo *Valero* petitor ad omnia supradicta cui relectum est.

Signum ✠✠✠ manus *Guilio Egeginlfo* qui vocatur *de Guilio & Dominicus* ad omnia sei restes cui relectum est.

Non abentes licentiam seo petitore de ipsa seu res que supra legitur cum tuis filiis & heredibus annul placito neque distinctum andare nec vindere nec donare nec comutare nisi inter fratribus & consortibus nisi ad me seo patrono & de meis filiis & heredibus.

Noticia testium idest: *Guillo* uti testes.

✠ *Iohannes tabellio de curtello* qui vocatur *Rudige* scriptor huius pagina peticionis sicut supra legitur post robotacionem testium & tradita complevi & absolvi.

L I V.

Libellus emphyteuticus uti praecedens anno 1018. 17. *martii*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus vero domni nostri *Benedicti summi Pontificis* & universali Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede anno sesto regnante vero & imperante domnus *Enricus Imperatore* a Deo coronato pacifico magno augusto in Italia anno quintodecimo die septimo decimo mense marcio indictione prima in vico qui vocatur *arquada plebe sancti Andreas*. Petivi a te quidem in Dei nomine domnus *Girardus clericus & notarius sancte Ravennatis ecclesie & Abba monasterii sancte Marie* que vocatur *in senodochio*. Uti ego *Petro* qui vocatur *de figulo* seu filiis & heredibus tuis libellatio nomine concedistis & largistis seu confirmastis mihi a dicto petitore seu filiis & heredibus meis de re iuris ecclesie vestre *monasterio sancte Marie* que vocatur *in senodochio*. Idest totam & integram omnes res vel sortes & porciones quanta mihi prenominato petitore obvenit per cartula comparacionis per quam libellus de manno factum fuerit ipsa res que est posita in fundo qui vocatur *figulus* & in fundo qui vocatur *matoni* singulis locis cum terris & vineis campis pratis pascuis silvis salectis facionalibus casalibus limitibus padulibus piscacionibus venacionibus vel omnibus eisdem pertinentibus. Ita omnia supradicta rem sicut supra legitur concedistis mihi seu filiis & heredibus meis habendum tenendum possidendum laborandum supersedeudum adefensandum & in omnibus meliorandum in annis advenientibus viginti & novem ad salvam calciaria dominica dandum qualiter vobiscum vel cum vestris successoribus con-

convenire potuerimus ad alrerum libellum renovandum ur non abeamus licencia de ipsa supradicta res ad aliam districta ire nisi ad vos supradicto patrono vel vestris succesloribus. Prestante coque ego supradicto petitore cum meis filiis & heredibus de supradictis rebus sicut supra legitur vobis supradicto patrono vestrisque successoribus inferrere debeamus singulis quibusque anni omni marcii meuse sine aliqua tardietate aut neglectum idest in argentum pensione nomine denarii quatuor tanrum in pensio ut dictum est persolvatur. Promitentes preterea ego supradicto petitore cum meis filiis & heredibus textum huius pagine libelli ensiteosin sicut supra legitur usque ad presinitum tempus sicut supra legitur conservare & adimplere promito & si cot absit & adversa divina potencia ec omnia que supra legitur ego supradicto petitore cum meis filiis & heredibus non conservaverimus aut hiis omnibus sicut supra legitur stare & permanere noluerimus promitimus ego supradicto petitore cum meis filiis & heredibus componere & dare vobis supradicto patrono vestrisque anre omne litis inicium vel interpellacionem pene nomine auri ebrizo uncie due & post penam solutam permanead iste libellus sicut supra legitur in suo robore firmitatis quam scribere rogavi *Arnulfo* in Dei nomine *tabellio* huius vici *crispini* in qua manu mea propria signum sancte crucis feci testibus afirmare precepi sub die mense indictione supradicta prima.

Signum ✠ ✠ manus *Petri* qui vocatur *de figulo* petitore ad omnia supradicta cui relectum est.

Signum ✠ manus *Vitalis* filio *Martinus* qui vocatur *de Vitalis Valentinus* filio quondam *Arnulfo Martinus* filio *Vitalis* testis vocatis ad omnia supradicta cui relectum est.

✠ *Arnulfo* in Dei nomine *tabellio* huius vici *crispini* scriptor huius pagine libelli sicut supra legitur post roboracione testium & tradita complevit absolvit.

Noticiam testium in prtimis idest:
Vitalis uh testes.
Valentinus uh restes.
Martinus uh testes.

L V.

Libellus emphyteuticus factus a Petro Abbate Pomposiae anno 1018. 20. *aprilis*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Benedicti summi Pontificis* & huniversalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede anno sesto si quis imperante domino pii simo propicio agusto *Enricus* a Deo coronato pacifico magno *Imperatore* in Italia anno quarto die

die vigesimo mensis haprelis indictione prima in loco qui vocatur *caput de Gauro*. Petimus ad vos quidem in Dei nomine domnus *Petrus presbiter* & *monachus* atque *Habbate regule monasterii sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* huna per consensum & auctoritatem cuncta congregacione & deserviencium eiusdem monasterii ut nobis in Dei nomine *Dominicus Faber* meisque filiis & heredibus libellario nomine concedistis & largistis atque confirmastis nobis rem iuris vestris supradicti monasterii idest tres sortes integras de terra que est posita in loco qui vocatur *Gauro* una cum terris vineis campis pratis pascuis silvis salectis facionalibus padulibus piscatoribus venacionibus vel omnibus ad supradictas tres sortes integre pertinentibus ut supra legitur inter afines eius hoc est ab uno latere de supre terre iste sortes que supra legitur possident *Lopicinus tabellio* & *Albericus* qui vocatur *Turco* & *Martinus de Laurito* quam enfiteosim tenere visi estis ha iure vestro & ab alio latere *Gauro* percorente sicut iuris monasterii vestri desendunt seu a tercio latere silva que vocatur *de montone* a quarto latere medio fluvio qui vocatur *Gaure* constituto *territorio Cumiaclensis plebe sancti Martini* qui vocatur *laco sancto* cum ingresso & hegresso suo & cum omnibus ad supradictas res pertinentibus que supra legitur nos abendum tenendum possidendum laborandum cultandum pastinandum superfedendum piscandum venandum & in omnibus meliorandum in annis advenientibus viginti & novem ad renovandum salva sanacione domnico dandum libellum renovemus. Ita sane ut inferatis domino ceso de omnibus vobis vestrisque subcessoribus rendere debeamus singulis quibusque annis omnes annualiter hoc est terratico de grano & sicala in campo capa quinta sabas seu & minuto in area modio sesto lino manna sesto & si vineam plantaverimus estis casale in campo fuete debeamus annos tres postea rendere debeamus anforo quarto semel vite arbore pecto ponente postea sir nobis petitori cesso & concedistis nobis pro casale de ipsa terra in longo fluvio qui vocatur *Gauro* usque in valle & in lato perticas decinpedas treinta pensionem nomine dare debeamus pro ipso casali singulis quibusque anni omnes festivitatem sancte Marie in mense agusto denarios treinta & sex tritulatum & pervectum ipso terratico domnico per nos petitore aut per nostrum missum usque ad ripa vestra domnicata *in Pomposia* & ipsa pensionem in ipso festivitate in supradicto monasterio vestro & non habeamus licentia de ipsa res a nullo placito publico neque districte andare nisi ante vestram presenciam & de vestrisque successoribus a maiore quidem domnico vestro vel vestram dominacionem cum honore & hobediencia susipere debeamus & successionem * ei facere cum fide & puritate seu umilitate sine aliqua fraude vel dolo pro quia exinde accepistis de manibus meis supradicto *Dominicus Faber* in manibus tuis supradicto *Petrus Habbas* in presencia

(*) *Hoc est*: subiectione.

ſencia teſtium qui ic ſubter ſubſcripturi ſunt calciarii monaſterii ideſt in arientum ſolidos * .... Si quis vero pars noſtrum contra os libello ire tentaverimus antequam finitum tempus ſicut ſupra legitur det pars parti fidem ſervantis ante omnes litis inicium vel interpellacionem pene nomine auri uncias duas & poſt pene ſolucionis manentem os libello in ſuo robore. Quod vero libello uno tinore conſcripto *Lopicinus* in Dei nomine *tabellio* in qua & ego ſubter manus mea propria firmavit & hunus alterius nobis pariter iubemus. Quod conſecuti ſumus agamus Deum & nobis maſſimas gracias.

Signum ✠ manibus meis ſupradicto *Dominicus Faber* petitore ad omnia ſupradicta cui relectum eſt.

Signum ✠✠✠✠✠ manibus noſtris *Petrus* qui vocatur *de Andrea Martinus* qui vocatur *de Conſce Iuliano Triviſiano Dominicus* qui vocatur *maſſario Iohannes Halbo* teſtibus rogatis ad omnia ſupradicta cui relectum eſt.

✠ *Lopicinus* in Dei nomine *tabellio* ſcriptor uius paginam peticionis de omnibus ſicut ſupra legitur poſt roboracionem teſtium atque tradita complevi & abſolvi.

Noticiam teſtium ideſt:

Petrus qui vocatur *de Andrea Martinus* qui vocatur *de Conſce Iuliano* qui vocatur *Triviſiano Dominicus* qui vocatur *maſſario Iohannes* qui vocatur *Halbo*.

L V I.

Libellus emphyteuticus factus a Gerardo Abbate s. Mariae de xenodochio Ravennae anno 1018. 11. *auguſti.*

Ex tabulario Pompoſiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti anno Deo propicio pontificatus domini noſtri *Benedicti ſummi Pontificis* & univerſalis Pape in apoſtolica ſacratiſſima beati Petri Apoſtoli Domini ſede ſeſto ſitque imperante domno noſtro piiſſimo propicio aguſto *Enrico* a Deo coronato pacifico magno *Imperatore* in Italia vero anno quinto die undecimo menſis aguſto indictione prima *Ravenne*. Peto ad vobis in Dei nomine domnus *Gerardus reverentiſſime clericus* & *notarius ſancte Ravennatis eccleſie* & *Abbas monaſterii ſancte Marie* quod vocatur *a ſenodochio* ſitam in civitate *Ravenne* prope *porta ſancti Laurencii*. Uti mihi preſenti *Mainfredus* filius *Everardo* petitor pro me & pro *Sigiza* iugale mea ſeo filiis & nepotibus noſtris per enfiteoticario iure preſenti die conceſiſtis & largiſtis & confirmaſtis nobis rem iuris ſupradicto monaſterio veſtro ideſt omnes res illas in integrum quantaſcumque iudicavit pro cartula teſtamenti quondam *Demetrius* qui vocabatur *de pignano* a *Dominicus* & a *Leo* fidelibus ſuis que eſt poſita in fun-

(*) *Lacuna in membrana.*

in fundo qui vocatur *purignano* & in aliis fundis vel locis coerentibus se & si in supradicta masedicia per cartulam comparacionis ibi aquisierimus in istius pagina peticionis permanet sicut superius legitur hec predicta rem que supra legitur cum terris & vineis campis pratis pascuis silvis salectis sacionalibus una cum arbustis atboribus casis curtis sortis rerum eccia n cum piscacionibus & venacionibus & ocupacionibus suis & cum omnibus sibi pertinentibus constituto *territorio Adrianensis plebe sancti Andree Apostoli Domini* que vocatur *in arcuada* una cum suis iultis & certis in tetta finibus vel omnibus ut supra legitur. Dum me superius nominato petitore & supradicta iugale mea adque filiis & nepotibus nostris divinam graciam in ac luce iusserit permanete vita concedistis & largistis seu confirmasti nobis tem iuris supradicto monasterio vestro eas res que superius leguntur abendas tenendas possidendas defensandas & vos supradicto *Gerardus clericus* & *Abbas* supradicto monasterio una cum meis successoribus de supradicto monasterio ad nobis supradicti iugalium petitoris nostrisque filiis & nepotibus ab omni petsonas ominum stare & actoriare seo defensare debeatis & ex nostris propriis expensis seo laboribus nichilque vobis vestrisque successoribus in inferius aficxa pensione repurantes pro supradicta te quoque nos superius nominati iugalium petitoris adque filiis & nepotibus nostris indesinenter secundum paginam peticionis nostre pensionem nomine singulis quibusque anni omnis marcio mense infra indictionem pro ea omnia que superius leguntur idest in arientum denariorum Venetiquorum duodecim tantum pensionem ut dictum est persolvatur. Pro eo quia exinde accepisti de manibus meis supradicto *Mainfredo* pro me & pro supradicta iugale mea in manibus vestris supradicto *Gerardus clericus* & *Abbas* supradicto monasterio in presencia testium qui hic subtet subscripturi sunt calciarii nomine idest libro uno pto in arientum denariorum solidos quinquaginta & per unumquoque solidum ana denariorum duodecim. Munus expletum quandoque Domino sue sancte magestatis placuerit tunc ipsa rem que supra legirur cultam laboratam defensatas & in omnibus melioratumque fuerit ad ius dominiumque predicto monastetio vestro cuius est iura & proprietas modis omnibus revertatur dominium & potestatem. Promitentes proterea nonnullis diebus nolisque tempotibus vite vestre vestrisque suceforibus per quibus & argumentis aut exquisitis occansionibus testus uius pagine peticionis violataret seu inviolabiliter modis omnibus conservare & custodire promitto iurantes per divina omnia misteria sedemque sanctam apostolicam & vita sanctorum dominorum nostrorum atestacionem confirmamus nos supradicti iugalium petitoris nostrisque filiis & nepotibus ad vobis suptadicto Abbati tuisque successoribus ante omnis litis inicium aut intetpellacionis pene nomine auri ebrizo uncias duas & post pene solucionem maneat ac pagina peticionis in sua

in sua firmitate. Quam vero paginam *Stefanus* in Dei nomine *tabellio* uius civitatis *Ravenne* scribendum rogavi in qua & ego subter manus mea propria firmavi testibusque ad me rogitis obtulit roborandam eorumque presencia eam vobis que supra contradidit sub die & mense & indictione supradicta prima *Ravenne*.

✠ *Mainfredo* filio *Everardo* in ac peticione u superiu legitur a me facta ss. & testis scribere rogavi & supradicti calciari dedit.

Ravennus filius *Petrus* huic pagine peticionis ut supra legitur rogatus testis ss. & supradicti calciarii dante & accipiente vidi.

✠ *Geremias* filius quondam *Liutefredus* ut supra legitur vidi. *Dominicus* filius *Petri* ut supra legitur vidi.

✠ Ego *Stefanus* in Dei nomine *tabellio* huius civitatis *Ravenne* scriptor uius paginam peticionis ut supra legitur post roboracionem testium adque rradita complevi & absolvi.

Noticiam testium idest: *Ravenno* filio *Petrus* *Geremia* filius quondam *Liutefredus* *Dominicus* germano eius.

LVII.

Libellus emphyteuticus iuris monasterii s. Mariae in xenodochio Ravennae anno 1019. 7. ianuarii.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini *Benedicti summi Pontificis* & hunivetsali Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede anno septimo sitque imperante vero domno *Enricus* agusto *Imperatore* regni eius in Italia vero anno sexto die septimo mense genuario indictione sexta in vico qui vocatur *pupiniano*. Petisti ad nobis in Dei nomine domnus *Heverardus* .... & *Regineldus* .... filio quondam *Ursoni dativi* & *Mainfredi* filius .... consenciente *Heverardus* co sul & *Maria* filii quondam *Andreas* .... germano & germana & *Guilberga* .... *Gerardus* ..... uti nobis in Christi nomine *Bonefilio* cum frarribus & cum consortibus suis & *Vitalis* filius quondam *Lamberto* cum sorore & nepote suo & *Paulo* qui vocatur *Garzo* cum fratribus & cum consortibus suis & *Leo* qui vocatur *de Gardaminore* cum sorore sua & *Petrus* qui vocatur *de Mercurio* cum *Dominicus* qui vocatur *Guanto* & *Adelbertus* cum filiis & heredibus suis & *Dominicus* & *Leo* aductivi filii de quondam *Demetrius* toti petitoris seu filiis & heredibus unusquisque in vestra porcione libellarii nomine concedimus & largimus seu confirmamus vobis de re iuris nostre que per enfiteusin tenere visi sumus ad iure *sancte* semperque virgines Dei genitrices *Maria* qui vocatur *in senodochio*. Idest corticiolum cum hortale in integrum ter .... excepto ipsa presa cum silva & rovito suo . .. ab uno latere de ipsa presa riale percorrente & ab alio latere *Petrus de* .... seo a tercio latere fundo qui vocatur *de arcuada* adque

 a quar-

a quarto latere valle .... *de frasemaria* percorrente que est posita ipso corti .... infra .... ab uno latere fundo qui vocatur *giardillani* & ab alio latere calle qui vocatur .... seu a rercio latere.... *soleno* adque a quarto latere fundo qui vocatur *de arcuada* ..... omnes res excepto ipsa presa que supra legitur. Nec omnia autem cum rerris & vineis campis pratis pascuis silvis salectis padulibus piscacionibus venacionibus adque facionalibus hec omnia concedimus vobis supradicti petitoris abendum tenendum laborandum roncandum cultandum pastinandum defensandum seu meliorandum in annis advenientibus viginti & nove ad renovandum ad salva calciarie domnice dandum libellum renovetur sit iuste & racionabiliter ad nobis peristis nec ab aliis minime detinerur. Ita sane ur inferatis domnice racionibus vos supradictis petitoris vestrisque filiis & heredibus singulis quibusque annis hoc est terraticum dare debeatis tritico & sicale & faba & mesturia granata & ordio in campo capas quinta ad aream tra ... . dare debeatis rritico milleo panico in area modio sepiimo lino manipula decima gramulata vino anforas quinta rercia vice arbore pecto ponendo postea sit nobis relictum cessum & si vineam pastenaveritis post intorta pervenerit fruere debeatis annis sex & si roncaveritis fruere debeatis annis quinque & postea rendere debeatis sicut de cetera terra & de vinea quam pastenaveritis postea rendere debeatis sicut de cetera vinea pervectum sit ipsum terraticum omne ad portum hubi nostra nave domnica potuerit pervenire per vos supradicti petitoris & non abeatis licencia vos supradicti petitoris neque vestris filiis & heredibus de ipsa supradicta nominata supradicta res que supra legitur nec vindere nec donare vel comutuare nisi inter vos petitoris & non habearis licencia vos supradicti de ipsa res a nullo placito neque districta ire accione mitendi nisi ad nobis vel nostris heredibus maiore supradictum domnicum nostrum ideo nostra dominacione cum honore & hobediencia suscipere debeatis & subceptione ei facere cum fides & puritate seu humiliiate sine dolo vel fraude aut malo ingenio & nos cum nostris filiis & heredibus vobis supradictis petitoribus vestrisque filiis & heredibus ipsa supradicta remque supra legitur ab omni persona hominum defensare & auctoriare promittimus usque ad perfinitum tempus quod supra legitur. Si quis vero pars nostra contra hunc libellum ire temtaverimus ante perfinitum tempus quod supra legitur det pars partis fidem servantis ante omne litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri obtimi uncias duas & post pene solucionem manente hunc libellum in sua firmitate quem vero libellum *Cuntardus* in Dei nomine *tabellionem* de vico qui vocatur *arcuada* scribendum rogavimus in qua & nos subter manibus nostris propriis firmavimus & hunus alterius nobis pariter contradimus quod quod secuti sumus Deum agamus & vobis maxima graciam.

✠ Ego

✠ Ego *Heverardo consul* in hoc libello sicut supra legitur a me facto manu mea subscripsi

✠ Ego *Rainelmo* in oc libello sicut supra legitur a me facto manu propria subscripsi.

✠ Ego *Mainfredo* in hoc libello sicut supra legitur per cunsensum *Everardo* a me facto &c.

✠ Ego *Cadalo* in hoc libello sicut supra legitur a me facto manu mea subscripsi.

L V I I I.

Fragmentum chartae undique resciſſae, in qua continetur libellus emphyteuticus factus a Gerardo Abbate s. Mariae in xenodochio Ravennae anno 1019.

Ex tabulario Pomposiano.

...... *territorio Adriensi plebe sancti Andrei* qui vocatur *in arcuada* dum nobis superius nominati .... *Petrus* peritoris adque filiis & nepotibus nostris dominus diviuam gracia in anc lucem ius erit permanere .... concedistis & largistis adque confirmastis nobis eam rem que superius legitur habendum tenendum possidendum .... sandum laborandum sehu & meliorandum. Et ex nostris propriis expensis sehu laboribus nichilque vestris ..... soribus nisi inferius ad fixam pensionem deferamus. Prestantibus quoque nobis adque filiis & nepotibus nostris indesinenter secundum paginam peticionis nostre pensionem nomine singulis quibusque agnis * omne ...... mense infra indictione pro ipsa rem que supra legitur idest in argentum de denarios Veneticorum dui tantum pensio ut dictum est persolvarur. Pro eo quia exinde accepistis de manibus nostris manibus vestris in presencia testium qui ic subter scripturi sunt calciarios nomine idest per estimando ex valiente solidos viginti & nove & per .... solidos ana denariorum duodecim. Ita & post transitum nostrum supradicti petitoris nostrorumque filiorum & nepotum munimine expleto quando Dominus sueque sancte magestatis placuerit tunc .... culras laboratas defensatas & in omnibus melioratas vel quidquid a nobis inibi aditum meliorarumque fuerit reverrat ad ius dominiumque predicto *monasterio sancte Marie* cuius est ius & proprietas modis omnibus revertarur. Non habeamus licenciam de ipsa res ad nullo placito neque districtaire racionem nisi ad re .... ruisque successoribus. Promirrimus propterea nonnullis diebus nullisque temporibus d.... nostre vel nostrorumque filiorum & nepotum huius .... paginam peticionis viholare set inviolabiliter hobservabimus & hec pericio a nobis tibi factam & traditam minime valere .... vel si contra ea que supra leguntur agere pre-

(*) *Hoc est*: annis.

presumserimus tunc daturum nos promittimus supradicti petitores nostrosque filios & nepotes tibi supradicto domnus *Gera dus clericus* tuisque successoribus ante omne litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri obri * uncias duas & post pene soluta maneat hec pagina peticionis in sua firmitate *Cuntardum* annuente Deo *tabellionem* de vico qui vocatur *arcuada* scribendum rog .... in qua & nos subter manibus nostris propriis singum ** sancte crucis fecimus & rogatis restibus illam tibi .... presenciam tradimus sub die & mensis & indictione supradicta tercia.

Signum manus ✠✠ supradicti *Stefanus* qui vocatur *de Petrus* & *Dominicus* qui vocatur *turdello* iam dicti petitoris sicut superius legitur ..... cione in omnibus que leguntur superius,

.... *lo* filius quondam *Dominicus* qui vocatur *cortise* sitque *Vitalis* qui vocatur *gango* adque *Iohannes* .... *de Sideno* filius quondam *Gracio* in anc &c.

L I X.

Libellus emphyteuticus factus a Gerardo Abbate s. Mariae in xenodochio Ravennae anno 1020. 18. *februarii*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine domini Dei & salvatoris nostri Iesu Christi temporibus domni *Benedicto* pontificatui eius in Dei nomine octavo sitque *Imperator* domnus *Henrico* in .... mi imperii eius in Dei nomine septimo die octavo decimo mense februarii indictione terciam in civitate *Perusia* *** in burgo qui dicitur *bado*. Petii ad vobis in Dei nomine domnus *Gerardus clericus* & *Abbas monasterii sancte Marie* qui vocatur *in senodochio* .... set prope *porta sancti Laurencii* que sita esse in civitate *Ravenne* & ideo ego in Dei nomine *Gaiado* filius *Guido* petitor sehu filiis & nepotibus meis per hemfiteuticarium ius a presenti die concedistis & largistis seu confirmastis mihi de rem iuris supradicto monasterio idest quartam partem integram desuper totum fundum integrum qui vocatur *variacus* cum terris & vineis campis pratis pascuis silvis salectis padulibus sacionalibus casis sehu & casalibus & cum omibus sibi pertinentibus sitas *territorio Ferrariensis plebe sancti Andrei* Apostoli Christi qui vocatur *in arcuada* inter adfines eius de supradicto fundo a primo latere fundo qui vocatur *vidrisano* & a secundo latere fundo qui vocatur *de figule* seu a tercio latere fundo qui vocatur *de turri* adque a quarto latere termine qui est inter fundo qui vocatur *de arcuada* & inter fundo ipsius qui vocatur *de variacus* perveniente *in fossa urticaria* inde sendente *in silvamorta* & insuper concedistis mihi supradicto petitore sehu filiis & nepotibus meis idest fundum hunum integrum qui vocatur *gibule* cum terris

(*) *Hoc est*: optimi. (**) *Hoc est*: signum. (***) *Fortasse*: Ferrarie;

terris & vineis campis pratis pascuis silvis salectis facionalibus casis sehu & casalibus & cum omnibus sibi pertinentibus sitas *territorio Ferrariense plebe sancti Andrei* inter adfines de ipsius supradicto fundo qui vocatur *sibule* a primo latere fundo qui vocatur *de tuspini* a secundo latere fundo qui vocatur *de honesti* sehu a tercio latere fundo qui vocatur *de brusida* adque a quatto latere fundo qui vocatur *de altinade* dum ego superius nominato petitore sehu filiis & nepotibus meis divinam gracia in anc lucem iunserit permanere vitam concedistis & largistis sehu confirmastis mihi eam rem que supra legitur habendum tenendum possidendum laborandum defensandum sehu & meliorandum & tu supradicto domnus *Gerardus clericus* cum tuis successoribus mihi supradicto *Gaidulfo* meisque filiis & nepotibus ipsa rem que supra legitur ab omni persona hominum defensare & auctotiare promisistis & ex meis propriis expensis sehu laboribus nichilque tuis successoribus nisi inferius adfixam pensionem deferamus. Prestante quoque ego supradicto petitore seuhu filiis & nepotibus meis indesinenter secundum paginam peticionis nostre singulis quibusque anni pensionem nomine omne marcii mense infra indictionem pro ipsa rem que supra legitur idest in argentum de denatios Veneticorum duodecim titulo pensio ut dictum est persolvatur. Pro eo quia exinde accepistis de manibus meis manibus tuis in presenciam testium qui hic subter scripturi sunt calciarios nomine idest copsine ttex cum mantella pro in argentum de denatiis Veneticotum libras duodecim & per hunamquamque libram ana denariorum duocento quadraginta. Ita & post transitum meum supradicto petitore meorumque filiorum & nepotum munimine expleto quando Domino sueque sancte magestatis placuerit & ipsa res que supra legirur culias laboratas defensata & in omnibus melioratas vel quitquit a nobis inibi aditum melioratumque fuerit revertat ad ipso supradicto monasterio non abeamus licenciam de ipsa supradicta res nec vindere nec donare nec comutuare nisi inter nos nec aceiam * non habeamus licenciam de ipsa supradicta res ad nullo placito neque districto ire racione mitendi nisi ad vos vel vestros successores. Promittimus propterea nonnullis diebus nulisque temporibus diebus vite mee supradicto petitore vel meorumque filiorum & nepotum testium huius peticionis viholaret set inviholabiliter observabimus. Et si ec peticio a me tibi factam & traditam minime valere potuerit vel si contra ea que supra legitur agere presumpserimus tunc datutum me promitto ego supradicto *Gaidulfo* cum meis filiis & nepotes tibi supradicto domnus *Gerardus clericus* tuisque successoribus ante omne litis inicium vel interpellacionem pene nomine auri obtimi uncias duas & post pene solucionem maneat hec peticio in sua firmitate *Cuntardum* annuente Deo *tabellionem* de vico qui vocatur *arcuada* scribendum rogavit in qua & ego .... manu

(*) *Hoc est*: etiam.

manu mea propria ſubſcripſi & erogatis teſtibus illam tibi in eotum preſenciam tradidit ſub die & menſe & indictione ſupradicta tercia.

✠ *Gaidulfo* iam dicto petitore in ac peticione ſicut ſupra legitur a me facta manu mea ſubſcripſi.

Signum manuum ✠✠✠✠✠ *Ugo* qui vocatur *Levado* ſitque *Bonado* qui vocatur *de rotardo* atque *Dominicus* qui vocatur *Dominicus* & *Leo de euria* & *Martinus* filius *Vitalis* in anc paginam peticionis ſicut ſupra legitur aſfuit teſti qui ſcribere neſcit

Cuntardus tabellio ſcripſit huic peticionis ſicut ſupra legitur poſt robotacionem teſtium adque traditam complevi & abſolvi.

Noticiam teſtium ideſt:

Ugo teſtes *Bonando* teſtes *Dominicus* teſtes *Leo* teſtes *Martinus* teſtes.

L X.

Confeſſio penſionis datae a Guidone Abbate Pompoſiae Andreae Abbati s. Theodori Ravennae anno 1021.

Et tabulario Pompoſiano.

In nomine Domini. Stat me domnus *Andreas* reverentiſſimus *clericus* & *notarius ſancte Ravennatis eccleſie* & *Abbas monaſterii ſancti Theodoris martiris* accepiſſe accepit ad te *Wido* prudentiſſimus & *Abbas monaſterii ſancte Marie* que vocatur *in Pompoſia* penſionem per tres fundorum quorum vocabula ſunt *fabricianellus* & *betbuli* & *ſablune*, & quatuor vinee principales integre que ſunt poſite in fundum qui vocatur *finciatiquo* quoerente ſe & cum omnibus ſibi pertinentibus ſitas *territorio Ferrarienſis plebis ſancti Donati* que vos per paginam pacti tenere videtur iuris prefari monaſterii pro tranſacti indicionibus uſque in iſta preſentem indicione & per unaquamque indicionem denariorum Venriquorum triginta & ſexto. Unde pro munimine veſtro fecit vobis hoc de accepto in menſe marti pro tranſacto menſe marcio pro indictione tercia *Ravenne*.

✠ Ego *Andreas clericus ſancte Ravennatis eccleſie* & *Abbas monaſterii ſancti Theodori* in hac die ſubſcripſi per indictionem terciam.

✠ Ego Andreas *&c. ut ſupra*. ſubſcripſi per indictionem quartam.

L X I.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pompoſiae anno 1022. 20. *martii*.

Ex tabulario Pompoſiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti anno Deo propicio pontificatus domini noſtri *Benedictus* ſummi Pontificis & huniverſalis Pape

Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede anno decimo sitque imperante domino piissimo propicio augusti *Enricus* a Deo coronato pacifico magno *Imperatore* in Italia anno nono die vigesimo mensis marcius indictione quinta *in Pomposia*. Petimus ad vobis in Dei nomine domnus *Wido presbiter & monachus* atque *Abbas monasterii sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* una per consensum & auctoritatem cuncta congregacione & deserviencium eiusdem monasterii uti in Deo *Martinus faber* una cum fratribus meis in omnia medietatem de res que is sub terre legitur & in alia vero medietatem *Leo* qui vocatur *Bonaldo* in due vero partis & ipsa medietatem & in tercio vero parte *Dominicus Gerome* suisque filiis & heredibus libellario nomine concedistis & largistis atque confirmastis nobis tem iuris vestris supradicti monasterii idest omnes sortes vel porciones integras quantascumque nostris genitoribus per anteriore libello tenore visi fuit ad iure vestro supradicto monasterio infra terra *Massa fiscalia plebe sancti Vitalis* cum terris & vineis campis pratis pascuis silvis salectis sacionalibus paludibus piscacionibus & venacionibus atque capeacionibus suis & cum quantascumque ad ipsas sortes vel porciones quibuslibet de ipsa iure invenire potuerimus eas habendnm tenendum possidendum innovandum & meliorandum in annis advenientibus viginti & novem ad tenovandum salva acione domnico dandum ita sane ut inferamus domnico ceso racionibus vobis vestrisque successoribus rendere debeamus de grano & sicala & faba modio quinto & de minuto modio sexto lino manna sexta pervectum per nos colonis omnia iusticia domnica usque ad ripa *Padi* ubi nave vestra domnica potuerit pervenire ad tollendum & si vineam plantaverimus in ipsa terra inter toto fruere debeamus annos nove & postea rendere debeamus anfora quarta arbore pecto ponente tercia vice postea sit nobis coloni cesso & si non plantaverimus apsque omnia calumnia permaneamus & si ronco roncaverimus fruere debeamus annos sex & postea rendere debeamus .... terra pro quia accepistis de manibus nostris supradictis petitoris in manibus vestris tibi domno *Vido Habbati* calciarii monasterii libro uno pro in arientum solidos decem & octo & per unumquemque solidum ana denariorum duodecim maiore quidem domnico vestro vel vestram dominacionem cum honore & hobbediencia suscipere debeamus & successionem * ei facere cum fide & puritate seu umilitate sine aliqua fraude vel dolo. Si quis vero pars nostrum contra os libello ire tentaverimus antequam finitum tempus sicut supra legitur det pars parti fidem servantis ante omnis litis inicium vel interpellacionem pene nomine auri uncias duas & post pene solucionis maneat os libello in suo robore quod si vero libello uno tinore conscripto *Lopicinus* in Dei nomine *tabellio* scribendum

(*) *Hoc est*: subiectionem.

bendum rogavimus & unus alterius nobis pariter iubemus quod consecuti sumus agamus Deum & nobis maffima gracias.

Signum ✠✠✠ manibus nostris *Martinus faber* sitque *Leo* qui vocatur *Bonaldo* & *Dominicus Geromus* ad omnia supradicta cui relectum est.

LXII.

Diploma Benedicti VIII. Papae datum Guidoni Abbati Pompoſiae anno 1022. menſe iulio.

Et tabulario Pompoſiano.

Benedictus Episcopus servus servorum Dei *Widoni* venerabili *Abbati monasterii sancte* Dei genitricis *Marie* domine nostre qui ponitur *in insula* que dicitur *Pomposia* successoribusque tuis in perpetuum. Quoniam semper sunt concedenda que racionabilibus congruunt desideriis oportet ut devocio conditoris pie conservacionis in privilegiis prestandis oraculis minime denegetur. Igitur quia postulavit tua sanctitas curvatis genibus nostram piam voluntatem quatenus prefatum *monasterium sancte* Dei genitricis *Marie* domine nostre *in insula Pomposia* situm privilegio apostolico roboraretur ne id videlicet alicui hominum preter Deo & regi subiugatum. Per illam itaque auctoritatem quam Christus dominus noster beato Petro Apostolorum principem & sancte ecclesie rectoribus concessit constituimus & ordinamus ut nunquam locus ipse aut res ad ipsum pertinente preter Deo & regi alicui submitti possit nullusque mortalium preter regie potestatis culmen in prefato monasterio aut in cortibus vel in castellis sive in plebibus aut in cellis seu in villis aquis aquarumque decursibus ripis pascuis silvis piscacionibus padulibus omnibusque rebus mobillibus aut immobilibus ad ipsum pertinentibus necnon in servis Dei aut in famulis utriusque sexus sive eciam in liberis super terras eiusdem monasterii residentibus aliquam ordinacionem vel auctoritatem sive potestatem aut iurisdictionem tenere vel conversacionem monachorum impedire seu molestiam inferre presumat aut in aliquibus locis ipsius monasterii districtum habere vel iudicare seu aliquod placitum absque licencia Abbatis tenere vel res monasterii invadere aut quovis modo alienare aut fodrum vel paratas seu aliquas publicas functiones exigere vel requirere audeat. Et tam a potestate Archiepiscoporum quam ab omnium subtraeremus regali tantummodo vel imperiali submissum ditioni vel defensioni. Necnon & confirmamus vobis *pisctariam* que vocatur *bolana* cum suis pertinenciis Si quis autem quod minime optamus inobediens & contemptor huius nostri privilegii in toto vel in parte repertus fuerit vel occasione cuiuslibet occasione atteritare presumpserit nisi resipuerit maledictionem a Patre & Filio & Spiritu sancto consequatur & cum diabolo eiusque sociis atrocissimis penis

penis & eterno incendio deputetur nec resurrectione electorum futura dignus inveniatur & a comunione sancte matris ecclesie sinu & sanctorum consorcio sit alienus.

Scriptum per manus *Stephani primi scriniarii sancte apostolice sedis* in mense iulio & indictione quinta.

BENE VALETE

Adhuc exstant in membrana foramina pro plumbeo sigillo, quod deperditum est.

LXIII.

Promissio facta a Guinizone quodam favore duorum Bonizonum monachorum Pomposiae dandi pensionem pro quadam terra anno 1022. *mense octobris.*

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Domini temporibus donno *Benedictus summo Pontifice* universali Papa sede anno decimo mense octuber indiccione sexta *Perusia*. Profitentes profitemur ego qui sumus *Guinizo* filio quondam *Georgius* faciamus ac cartula promissionis a vobis *Bonizo* & *Bonizo* frater & filio *monachi de sancta Maria Ponposia* promitto ego supradicto *Guinizo* dare a vos iam dicti monachi de boni denariis de Papia dare libras sex & solidi quinque venientes supradicto pro simo messe * madio in festivitate sancti Aggelli ** qui est octavus calende sicut ego promisi dare illa vestivitate sancti Godencii qui fui in isto mense octuber & si ego supradicto *Guizo* & meo nuncio ad ipso termine non adimplevaverimus quod supra legitu- si vero recipere volueritis ut vos abeatis licentia ipsa terram quem mihi ovenit per piuticcione *** dabam de *Guido de Pomposia Abbatis* licentia ipsa terra cum omnia intra se vel extra se volueritis introire & ingredere & tenere sine.... demolite debes hesccepto quanto precio ipso quanto per convenencia vestra & vestra iusta estimacione in me reservo potestate & si ego cuncta quod superius legitur non adimplevero ad ipso supradicto termino promitto vobis facere cartula securitatis predicta res secura abeatis de mea partem vel meis heredes & si ego supradicto qui contra ista cartulam promissione ire tentaverimus vel corruppere annuare **** seu restagare voluerimus quia promitto ego supradicto *Guinizo* vel meis heredibus dare a vos supradicti monachi vel an volueritis pene nomine de ariento libras vinti & post penam soluta ista cartula promissione si firma & stabilem omnique tempore.

✠ Ego *Guinizo* in ac cartula a me facta manus mea ss.

Qqq 2 ✠ Ego

(*) *Hoc est*: mense. (**) *Hoc est*: Angeli. (***) *Hoc est*: peticione. (****) *Hoc est*: annullare.

✠ Sinum * manus *Guinizo* filio *Iohannis* teste ss.
✠ Signum manus *Urso* filio *Perusio* teste ss.
✠ Signum manus *Petrus de Onesto* teste ss.
✠ Ego *Iohannes tabellio* scripsi & complevi.

L X I V.

Libellus emphyteuticus factus ab Abbate Pomposiae anno, uti opinamur, 1023. mense ianuario.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri summi Pontificis & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede anno .... tavo die .... mensis genuario indictione sexta *Cumiaclo*. Petimus a te quidem in Dei nomine domnus .... *monachus* atque *Abbate* venetabilis *monasterii sancte Marie* quod vocatur *in Pomposia* .... deserviencium eiusdem monasterio in Dei nomine domnus *Dominicus de Petrus de Valeria* .... heredibus meis livellarii nomine concedistis & largistis atque confirmastis nobis rem iuris supradicto monasterio idest unam peciam terre cum casali celo tecto .... *Cumiaclo* .... ione *Episcopo sancti Cassiani* abente in longitudinem suam .... ab uno latere .... ab alio latere .... a tercio latere heredes quondam *Urso iudex* atque a quarto latere posita androna de comuni & .... qui decurrit e plathea publica & .... cum ingresso & egresso suo & cum omnibus sibi pertinentibus. Hec omnia abendum tenendum possidendum defensandum & in omnibus meliorandum in annis advenientibus viginti & novem at renovandum salva sanacione domnica dandum .... domnice racionibus nobis nostrisque filiis & heredibus dare debeamus omni anno mense marcio infra indictione denario tres tantum pensionem ut dictum est persolvatur. Pro eo quia exinde accepistis de manibus meis petitore in manibus tuis supradicto patrono in argentum solidos tres & per unumquemque solidum ana denariorum duodecim. Si quis vero pars nostrum contra os libello ire temtaverit ante perfinitum tempus sicut supra legitur det pars partis fidem servantis ante omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri uncias duas & post pene solucionem maneat os libello in suo rubore. Quos vero libello uno tinore conscripto *Petrus* in Dei nomine *tabellio & dativus* scribendum rogavi & unus alterius nobis pariter iubemus quod consecuti sumus agamus Deum & vobis maximas gracias.

Signum ✠ manus mea *Dominicus de Petrus de Valeria* petitore at omnia supradicta cui relectum est ss.

Signum ✠✠ manibus nostris *Petrus Russo & Petrus de Marino* .... testibus vocatis at omnia supradicta cui relectum est ss.

✠ *Main-*

(*) *Hoc est*: signum.

✠ *Mainfredus* filio quondam *Rataldius tabellio*, & *datiuus* in hoc libello de omnibus ficut fupra legitur rogatus teftis fubfcripfi.

Martinus filius . . . . in hoc libello ficut fupra legitur rogatus teftis . . . . calçirii . . . .

Cetera defunt in charta pene evanida.

L X V.

Placitum habitum pro monafterio Pompofiae de pifcaria in portu Volanae anno 1023. 15. *martii*.

Ex tabulario Pompofiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus fancti anno Deo propicio pontificatus domini noftri *Benedicti octavi Pape* fede anno undecimo fitque imperante domino piiffimo Auguftus *Henricus* a Deo coronato pacinco magno *Imperatore* anno decimo die quinto decimo menfe martio indictione fefta in loco qui vocatur *Pompofia*. Ea enim que gefta effe videntur prolixis temporibus memoriter retineri non poffunt ideo fcripture vinculis anotari eccum (*) eft. Igitur cum Chrifti auxilium cum atellet dominus *Vido* gratia Dei *Abbas monafterii fancte Marie* que vocatur in *Pompofia Andreas presbiter & monachus* qui vocatur *de Guandilo Iohannes presbiter & monachus Bonizo monachus Lambertus monachus Ubertus presbiter* & *monachus* ante facie *monafterii fancte Marie* que vocatur in *Pompofia* fubtus muro volta ante *regia ipfius monafterii* ibique cum illi caufa refidencium atque aftandum viri corum nomina hec funt *Gualfiedus comes Guinto de Malano Romualdus* . . . . *egardus* fili *Ugato Iohannes* filius quondam *Giraldus Rainaldus* filio *Galrardus de Canale Martinus* qui vocatur *de Sopizo* & me prefente *Petrus* in Dei nomine *tabellio* & *dativus* & aliis plures qui longum eft ad fcribendum in noftrorum fupradictorum omnium prefenciam haccedens *Dominicus presbiter Mainfredus iudes Malafus Iulianus de Genuaria Befanius Iohannes de Andreas Martinus de Augenia Leo de Olio Iohannes de Laurencius Petrus de Marina Leo de Ripa* & apprehenderunt manibus illorum virgam & miferunt in manum de fupradicto *Guido Abbate*, & dixerunt hecce pofpondimus (**) una cum noftris filiis & nepotibus quod fi unquam in tempore aliquam moleftia vel requificione facere voluerimus de *pifcaria* que vocatur *Volana* cum aliis omnibus afociare voluerimus incontra vos domnus *Guido* gracia Dei *Abbas* aut incontra veftris fucefforibus per nullam occafionem atque ingenium neque per nos neque per noftris filiis & heredibus neque per noftrarum fummiffarum perfonarum cum fi aliquis contra vos de fupradicta pifcaria infurferir promitimus vobis fcunftare & defenfare inomnibus & fi hec facere voluerimus compofituri nos repromittimus una cum noftris filiis & heredibus per unaquaque perfona auri libra una & poft pene folucionem manentem hanc paginam fponfionis in fua firmitate. Et ipfo domus *Guido* gracia Dei *Abbas* cum oc au-

(*) *Hoc eft*: aequum. (**) *Hoc eft*: fpopondimus.

oc audivit & vidit & recepit ipsa sponsionis in manum sua & clare voce dixit & ego eam sic recipio & deprecor vos omnes, qui inibi estis pro futurum testimonium. Hoc factum est sub die & mense & indictione supradicta festa in loco qui vocatur *Pomposi*.

Dominicus presbiter in ac breve sponsionis manu mea subscripsi.

✠ *Mainfredi* in Dei nomine *tabellio* ad ... sponsionis .... subscripsi.

✠ *Martinus Sopizo* in ac breve sponsionis manu mea subscripsi.

✠ *Besanio* sponsitore manu mea subscripsi.

Signum ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ manibus nostris *Miiulfus Iulianus de Gonnaria Iohannes de Andrea Leo da Ripa Leo de Olio* sponsitoris at omnia supradicta cui relatum est.

✠ *Walfredus comes* in hac sponsione interfui & subscripsi ✠.

✠ *Iohannes* filio *Ato* in hac ponsione interfui & subscripsi.

✠ *Iohannes* filio condam *Giraldo* in ac sponsionis interfui & subscripsi.

✠ *Petrus* in Dei nomine *tabellio* & *dativus* scriptor huius paginam sponsionis.

De omnibus sicut supra legitur post roboracionem testium atque tradita complevi & absolvi.

Noticiam testium idest

Walfredus comes.
Iohannes filio *Ato*.
Iohannes filio quondam *Giraldo*.
Martinus qui vocatur *de Sopizo*.
Martinus filio *Vitalis*.

Hec carta facta est anno Domini millesimo xxiii.

L X V I.

Donatio facta ab Ingelrada vidua Ugonis de Aquabella Guidoni Abbati, & monasterio Pomposiae anno 1023. 9. *maii.*

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Benedicti Pape* sede anno undecimo itque imperante domno *Henrico* invictissimo *Imperatore* in Italia vero anno decimo die nono mensis maii indictione sexta *Ravenne*. Domino sancto & merito hac beatissimo & venerabili *monasterio sancte* & intemerate semperque virginis Dei genitricis *Marie*, que vocatur in *Pomposia* in quo nunc Deo protegente domno *Guido* venerabilis *presbiter* & *monachus* adque *Abbas* esse videns. Ego quidem in Dei nomine *Ingelrada* relicta quondam *Ugonis* qui vocabatur *de Aquabelli* filia & gener quondam *Pauli* qui vocabatur *de Traversaria* donatrix tua & per se in eodem monasterio tuisque successoribus more salaria in perpetuum pro oblatione & inluminatione seu eterna remuneracione anime mee & quondam *Faunie* genitricis mee & quondam *Ildebrando* filio meo & meorum filio-

filiorum. Quia presente presentis salvet magne donacionis sanctarum scripturarum nos ratio premonet illa semper considerare adque disponere que pro animarum meritis celesti retribucione merebimur promereri & credo sine dubio evangelium rationem subsequentis lectionis quod in hoc seculo centuplum & in futuro eterne beatitudinis vite merear esse particeps. Eo quod habere & hac possidere & a meis manibus meoque iura & dominium detinere videar quam mihi ovenit aut undique mihi oveniisset per acumque modum vel titulum idest unum spacium terre celum tectum integrum apodismo designata quod extenditur in longitudine illius legitimo pedes quadraginta a cunto (*) turris & insuper quantum extenditur iusta ipsam turren & in latitudine illius ab ipso murotium suum usque ad medietatem *carbonarie* cum ingressu & egressu suo & cum omnibus sibi pertinentibus quod est positum iusta murotium & iusta *turrem* que vocabatur *umbratica* ut presenti die aut quandoque volueritis licead vobis vestrisque subcessoribus eidem monasterio servientibus ipsam rem que supra legitur introire & preocupare adque ingredi ex potestate per hanc paginam donacionis transfersionis a me tibi factam & traditum tanquam per legitimam & meam corporalem traditionem quamque eciam & per illum meum missum presentem *Petrum* filius *Rainerii* quem de meis manibus in tuam mitto in presencia testium qui hic subter scripturi sunt ut illuc veniat & corporaliter vobis eam rem que supra legirur tradat adque investiat in meo vice quieto tramite habendi dominium & potestatem habeatis teneatis possideatis utendi fruendi innovandi & ordinandi tuisque subcessoribus more salaria in perpetuum permanendas. Plenum dominium de legibus sociaris effectum contra quam eciam donacionem polliceor nunquam me in posterum de erede subcessoreque meo aliquam aliquando esse venturo non per me neque aliquamcunque oposita fictitiam procuratoriemve persona & non adeundum iudicium & non suplicandum principibus quia legibus cautum est ut quod semel donatum vel cessum fuerit nullo modo revocetur & si quoco tempore quispiam persona hominum surrexerit que vobis eiusdem nomine partem vel eam totam tollere voluerit ego cum meis filiis & heredibus vobis vestrisque successoribus ipsam rem que supra legitur ab omni persona hominum defensare & autoriare promitto. Quod si quod absit & avertat divina potencia ec omnia que supra legitur non observaverimus vel atimpleverimus & contra hec ire vel agere aut contendere voluerimus tunc datura me promitto esse meosque filios & heredes vobis vestrisque successoribus ante omne litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri optimi uncias tres & post pene solucione maneat hec donacionis paginam in sua firmitate quam *Petrum consulem & tabellionem Ravennatem* scribendum rogavi & manus mea firmavi & signum sancte crucis feci & rogatis testibus illum tibi in eorum presentia tradidi sub die & mense & indictione predicta subburbio *Ravenne*. Signum

(*) *Hoc est*: punta.

Signum ✠ manus supradicte *Ingelrade* donatricis in omnibus que leguntur inferius.

✠ *Teudaldus ex genere duci* huic paginam donacionis ut superius legitur rogatus testis subscripsi.

✠ Ego *Petrus scholasticus* huic pagine donationis ut supra legitur rogatus testis subscripsi.

✠ *Guido* filio *Rainerii* huic pagine donacionis ut supra legitur rogatus testis subscripsi.

✠ Ego *Petrus consul* & *tabellio Ravennas* scripsi hanc paginam donacionis ut supra legitur post roboracionem testium traditam complevi & absolvi.

Noticiam testium idest

Teudaldi ex genere ducis.
Et *Petri* filii *Rainerii*.
Et *Guidonis* filii predicti *Rainerii*.

L X V I I.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Pomposiae anno 1025. 24. *octobris*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Domini temporibus domini *Iohannis Pape* sedis secundi Imperatore nondum habemus die vigesimo quarto mensis october indictione nona *Ravenne*. Petimus a vobis in Dei nomine domnus *Wido* gracia Dei *presbiter* & *monacus* atque *Abbatis regule* venerabilis *monasterii sancte Marie* que vocatur a *Pomposia* una cum consensum deserviencium eidem regule uti nobis in Dei nomine *Petrus* qui vocatur *de Vitalis* petitore pro me & pro *Cristina* iugalis mea seu filiis nostris livellario nomine concedisti nobis rem iuris predicti monasterii vestri idest quadraginta quatuor tornature inter terra laboratoria & silva que sunt posite in locum qui vocatur *campo domnico* sitas *territorio Faventino plebis sancti Iohannis* qui vocatur *in axilata* abendam tenendam cultandam laborandam vineam inibi inplatitandam supersedendum defensandum & in omnibus meliorandum in annis evenientibus viginti & novem at renovandum salva sanacione domnico dandum ita sane ut inferamus domnice rationibus singulis quibusque annis oc est terratico de omni labore maiore modio quinto & de omni quinta minuto modio cum vino anfora tercia post vineam in collonie deducta fuerit arbore pecto ponente duas vice piciolo semelinciso relico sit nobis concesso aducto & omnia terratico usque in civitatem *Ravenne* in domo de monasterii vestri & omnique anno dare vobis debeamus de bubus * paria huna cum carro a.... turia mittendum de montanea si bubus abuerimus & si bubus non abuerimus at manibus aciuvare debeamus ac lignario vestro domnico ponendum diebus octo cum

(*) *Hoc est*: bobus.

cum uno pario de bobus & cum carro si abuerimus & si non abuerimus & manibus aciuvare debeamus & omni que anno dare vobis debeamus medietatem de uno ferserigo & non abeamus licencia triđulare nec vindimiare sine iurisdiđione hominum vestrorum vel vestra dominacione cum onere & obediencia susipere debeamus & .... osertione * ei facere & brachiaticum ei persolvere de labore & de vino omnique anno de omni canale harias duodecim cum fide & puritate seu humilitate sine dolo vel fraude aut malo ingenio pro quia recepimus calciarii ideſt libro uno pro denariorum Venetorum de ..... solidos quadraginta. Et vos dictus Abbas cum tuis successoribus stare & autotiare seu defensare debeatis. Si quis vero pars vestra contra hac peticione temtaveritis antequam finitum tempus det pars parti ante omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri uncias duas. Et post pene solucionem anc peticio in sua firmitate.

✠ *Petrus* in Dei nomine *tabellio Ravennas* scribendum rogavi unus alterius sup die mense & indictione nona *Ravenne*.

Signum ✠ manus *Petrus* qui vocatur *de Vitalis* ..... at omnia supradicta cui telectum est.

LXVIII.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pomposiae anno 1026. 14. ianuarii.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Ioannis summi Pontifici* & universali Pape in sacratissima apostolica beati Petri Apostoli Domini sede tercio regnanre vero domnus *Couradux Rex* in Italia sede anno secundo die quartodecimo mense ianuario indictione decima in loco qui vocatur *Gauro*. Petimus a vobis in Dei nomine domnus *Wido* gracia Dei *Abbas sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* una per consensum fratrum deserviencium eidem monasterio qui iuste & legaliter ducunt regulam beati Benedicti uti nobis in Christi nomine *Ioannes* & *Teudia* iugale sitque *Ioannes* qui vocatur *Mantoanus* & *Ingiza* iugale seu filiis seu heredibus vestris livellario nomine concedistis & largistis atque confirmastis nobis rem iuris vestris supradicti monasterii ideſt una pecia terre quod est casale qui est posito in loco qui vocatur *Gauro* quod extenditur in longo de fluvio qui vocatur *Gauro* usque in valle quantum scutere & laborare potuerimus & in lato pedes centum & pro ipso casale dare debeamus omnem festivitate sancte Marie in mense agustus denarios duodecim dd & insuper dedistis & concedistis nobis *Ioannes* & *Teusia* iugale una pecia terre posita da alio parte *Gauro* at vineam pastenandam habendo in longo da fluvio qui vocatur *Gauro* usque in valle quantum scutere & laborare potuerimus & in latitudinem

(*) *Hoc est*: subiectionem.

dinem suam pedes qninquaginta & concedistis nobis *Ioannes* qui vocatur *Mantovanus* & *Ingiza* iugale una pecia terre posita da alia parte *Gauro* quod extenditur da fluvio qui vocatur *Gauro* usque in valle quantum scutere & laborare potuerimus & in lato pedes centum at vineam pastenandum propaginandum & fuere * debeamus annos tres post intorta pervenerit & postea rendere debeamus ansora quarta arbore pecto ponente semel postea sit nobis calciarii cesso & concedistis nobis omnibus supradictis petitoris de terra laboratoria tam da una parte *Pado* qui vocatur *ager* da alia usque ad tornaturias septem cum ingresso & egresso suo & cum omnibus at supradictas res pertinentibus sicut supra legitur eas habendum tenendum possidendum supersedendum defensandum & in omnibus meliorandum in annis atvenientibus viginti & novem at renovandum salva sanacione domnice dandum ita sane ut inferatis domnice racionibus vobis vestrisque successoribus vendere debeamus omnique anno de grano & sicale & faba in campo capa quinta minuto vero in area modio sesto lino manna sesta titulatum & pervectum per nos petitoris usque a ripa vestra domnicata *de Pomposia* & non abeamus licenciam de ipsa terra ad nullum placitum publicum ambulare neque distringere nisi ante vestram presenciam aut de vestris successoribus aut de vestris missis maiore quidem domnico vestro vel vestra dominacionem cum onore & obediencia susipere debeamus & subcessionem ei facere cum fide & puritate seu umilitate sine aliquam fraude vel dolo. Si quis vero pars nostrum contra os libello ire temtaverimus antequam finitum tempus sicut supra legitur det pars partis fidem servantis ante omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri obtizo uncias duas & post pene solucionem hos libello in suo robore. Cos vero libello uno tinore conscripto *Petrus* in Dei nomine *tabellio* & *dativus* scribendum rogavimus & unus alterius nobis pariter iubemus quod consecuti sumus agamus Deum & vobis massimas gracias.

Signum ✠✠ manibus nostris *Iohannes* & *Teuzia* iugales petitoris at omnia supradicta cui relectum est.

Signum ✠✠ manibus nostris *Iohannes Mantoanus* & *Ingiza* iugales petitoris at omnia supradicta cui relectum est.

L X I X.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pompofiae anno 1026. 10. *Ianuarii.*

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Iohanni summi Pontifici* & universali Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede tercio regnan-

(*) *Hoc est*: frui.

regnante vero domno *Conradus Rex* in Italia fede fecundo die vigesimo menfe genuarius indictione decima in loco qui vocatur *Gauro*. Petimus a vobis in Dei nomine domnus *Wido* gracia Dei *Abbas monasterii sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* una per consensum fratrum defervienciun eidem monaftetio qui iufte & legaliter ducunt regulam beati Benedicti uti nobis in Chrifti nomine *Andreas* qui vocatur *de Beliardo* & *Ingiza* iugale feu filiis feu heredibus noftris livellario nomine concediftis & largiftis feu confirmaftis nobis rem iuris veftris fupradicti monafterii ideft una pecia terre quod & cafale qui eft pofito in loco qui vocatur *Gauro* quod extenditur de fluvio qui vocatur *Gauro* ufque in valle quantum fcutere & laborare potuerimus & in latitudinem fuam pedes nonaginta feptem & pro ipfa cafale dare debeamus omne feftivitate fancte Marie in menfe aguftus infra indictionem pro is omnia que fupra legitur hoc eft in arientum denarios duodecim penfionem ut dictum eft perfolvatis. Et concediftis nobis una pecia terre vacua pofita ultra fluvio qui vocatur *Gauro* quod extenditur da fluvio qui vocatur *Gauro* ufque in valle quantum fcutere & laborare potuerimus & in lato pedes centum quatuor ad vineam paftenandam & propaginandam & fluere debeamus anno tres poft intorta pervenerit poftea rendere debeamus anfora quarta arbore pecto ponente femel poftea fit nobis calciarii ceffo & fi ronco roncaverimus aut terra de valle feu primus fruere debeamus annos tres poftea rendere debeamus de labore maiore modio quinto minuto modio fefto cum ingreffo & egreffo fuo & cum omnibus at eas res pertinentibus ficut fupra legitur cafabendum tenendum poffidendum fuperfedendum defenfandum & in omnibus meliorandum in annos avenientibus viginti & novem at renovandum falva fanacione domnico dandum ita fane ut inferatis domnice racionibus vobis veftrifque fucceffloribus rendere debeamus de grano & ficale & faba in campo capa quinta minuto modio fefto lino manna fefta & concediftis nobis terram laboratoria de alia parte *Gauro* tornaturia una ec omnia cum terris vineis campis pratis pafcuis filvis falectis facionalibus paludibus pifcacionibus & venacionibus & occupacionibus & cum quantafcumque ad fupradictas tes pertinentibus ficut fupra legitur tritulatum & pervectum per nos petitoris ufque ripa veftra domnicata de *Pomposia &c. ut in praecedenti usque in finem ad verba*: agamus Deum & vobis maffimas gracias.

Signum ✠✠ manibus noftris *Andreas* qui vocatur *de Beliardo* & *Ingiza* iugales petitoris ad omnia fupradicta cui relectum eft.

Rrr 2 LXX. Do-



L X X.

Donatio ecclesiae s. Mariae, & s. Michaelis Arcangeli, & s. Petri ad flumen Foliam in territorio Pisauri facta a Petro presbytero Vitali monacho recipienti nomine Widonis Abbatis, & monasterio Pomposiae anno 1027. 11. decembris.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini *Iohannis summi Pontificis* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede quarto sitque imperante domno nostro piissimo propicio augusto *Chorrado* a Deo coronato in Italia anno primo die undecimo mensis decembris indictione undecima *Ravenne*. Domina sancta & merita hac ter beatissima seu & venerabilis regule *monasterii sancte* semperque virginis Dei genitricis glorioseque *Marie* que vocatur *in Pomposia* in qua nunc Deo ibi protegente domnus *Vitalis presbiter & monachus* ipsius *monasterii sancte Marie* pro ex persona domni *Wido* gracia Dei *presbiter & monachus* atque *Abbas* regule venerabilis ipsius *monasterii sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* preesse videtur. Ego quidem in Dei nomine *Petrus* venerabilis *sacerdos* filius quondam *Benedictus* qui vocabatur *Bonizo* donaror in dicto monasterio in perpetuum pro oblacione & inluminacione seo pro eterna remuneracione anime mee & de quondam parentibus meis. Presens presenti salutem magnus donacionis sancta sanctarum scripturarum nos racio premonet illam semper considerare adque disponere que pro animabus & meriti celesti retribucionem & benedictionem merear promereri. Credo me sine dubio ut in Evangelica ratio premones subsequi lectionibus ut in hoc seculo centuplum & in futuro eterne vite esse particeps. Prono animo hanc spontanea mea voluntatem nullo me penitus quoadgentem * neque compellente aut suadentem vel vim inferentem set meis propriis deliberacionis arbitrium pro ideo enim dans do dono cedo trado & transfero adque transhacto & da meo iure meoque dominium meisque heredibus vel successoribus aligeno & transcribo adque subduco in iura & dominium tuum dicto Abbas & per te in eodem sanctum hanc venerabili monasterio tuisque successoribus in perpetuum permanendas more salario eo quod abere hac posidere & ad meis manibus meoque iure & dominium detinere videor quam mihi ovenit per cocumque modum vel titulum aut undique mihi ovenies idest *becclesia* mea integram cui vocabulum est *sancte Marie* & *sancti arcangeli Michaeli* & *sancti Petri* que est posita prope fluvio qui vocatur *Folia* in fundum qui vocatur *ronco de Martinus de bona* infra *territorio Pesarensis* huna cum omnibus rebus & pertinen-

(*) *Hoc est* i. cogente.

tinenciis illis integris quantascumque pertinet ad dictam ecclesiam in dicto loco & ttibus partibus de alia *heclesia* cui vocabulum est *sancti Michaelis* qui est posita in monte qui vocatur *de pallarito* sitas dicto *territorio Pesarense plebis sancti Laurencii* hunc cum ttibus pattibus de omnes res & pertinenclas meas quantascumque mihi pertinet in locum qui vocatur *marciana* sitas dicto tetritotio *plebis sancti Petri* qui vocatur in *mautenle* vel quantascumque mihi pertinet .... tuentis de mea iura & pettinencia infta toto ptedicto *comitato Pesarense* & infra dictis plevibus omni in istius paginam donacionis permanead que ptedicti rebus cum terris & vineis campis pratis pascuis silvis salectis facionalibus huna cum arbustis arbotibus & cum omnibus ad earum rerum integriter pettinentibus vel omnibus ut supra legitur ut amodo a presenti die aut quandoque volueritis licead dicto Abbati suisque successoribus in is omnibus que supra legitur in ibidem inttoire & preoccupare adque ingredi ex potestatem per ec paginam donacionis transfersionis ad me in te facta adque ttaditam tanquam per legitimam & meam corporalem traditionem quamque eciam & per hoc meo misso * .... quem de meis manibus in tuis dicto *Vitali presbiter* & *monachus* mito in presenciam testium qui hic subptet subsctipturi sunt ut illuc tecum aut cum dicto Abbate vel cum vestri missos vadam ad dictas rebus & in mea vice corporaliter tradat atque investiad abendi dominium & potestatem quietum tramire abeati teneati & possideati utendi fruendi ordinandi & disponendi & in eodem sanctum hanc venerabilem locum in perpetuum more salario permanendas & ab ac dile nunquam aliquam aliquando lite ad michi predicto *Petrus presbiter* filius quondam dicto *Benedictus* qui vocabatut *Bonizo* donatote neque meis heredibus vel successoribus hullo unquam in tempote facere questionem repeticionem aut causacionem vel interpellacionem ullamque molestia genetare incontra ec dicto Abbati neque incontra tuis successoribus de is omnibus que supta legitur pro ex partem vel ex totum nunquam ago neque contendo aut invado vel inocupo neque adgentibus quod disindere audeo pet nullam ocansionem neque ingenium non per me neque per ad meis heredibus vel successoribus neque per ad meam sumiliam vel sumitenda personas maioris vel minoris propinquis vel exteris & non adeundum iudicium & non supplicandum principibus neque per heclesiasticam interpellacionem aut per tegale & imperiale potestatem neque pet ullo modo ullaque racione contrariare quod absit & auseta voluntate quia legibus cautum est ut quod semel in dicto sancto hanc venerabile monasterio donatum vel cessum fuerit nullo modo revocetur & si quoco tempore quispiam personam ominum insurserit quit vobis exinde ex parte vel ex totum expellere aut quamlibet calumniam generare voluerit de is omnibus rebus que supra legitur ego dicto dona-

(*) *Lacuna in membrana.*

donatore huna cum meis heredibus vel fuccefforibus .... integriter ab omni perfonas ominum in omnibus exinde ftare & auctoriare feu defenfare debeamus. Quod fi quod abfit & avertat divina potencia ec omnia que fupra legitur non hobfervavero vel adimplevero & contra ec ire vel agere aut contendere voluero ateftacione confirmo tunc daturo me promito ego dicto *Petrus presbiter* filius quondam *Benedictus* qui vocabatur *Bonizo* una cum meis heredibus vel fuccefforibus tibi dicto domno *Wido Abbati* tuifque fuccefforibus eodem monafterio ante omnes litis inicium autem interpellacionem pene nomine auri optimi libras duas & poft pene folucionem hanc paginam donacionis in fua firmitate quam vero paginam *Petrus* in Dei nomine *tabellio Ravennatem* fcribendum rogavi & fupter manus mea fubfcripfi teftibufque ad me rogati obtulli roborandam eorumque prefencia eam vobis coram contradidi fup die & menfis & indictione fupradicta decima *Ravenne*.

L X X I.

Iudicatum Lanzonis miffi Gebehardi Archiepifcopi Ravennatis pro quodam Martino presbytero anno 1029. 18. *februarii*.

Ex tabulario Pompofiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus fancti anno Deo propicio pontificatus domini noftri *Iohanni fummi Pontifici* & univerfalis Pape in apoftolica facratiffima beati Petri Apoftoli fede anno quarto imperante domnus *Conradus* piiffimo propicio augufto a Deo coronato pacifico magno *Imperatore* in Italia anno tercio die octavo decimo menfis februario. Indictione duodecima in vico qui vocatur *arborlongo*. Igitur cum Chrifti auxilio dûm refidere in iudicio domnus *Lanzoni miffo* & *vaffo* domini *Gebeardo Archiepifcopus fancte Ravennatis ecclefie* fuportico manfione heredes quondam *Iohannis Balbo* iufticia faciendas & cum eo pariter refidebat *Albericus* quod nominetur *Paganus iudex*. & cum eis tam refidencium quamque aftancium bone opinionis & laudabilis fame viri corum nomina hec funt ideft in primis *Rofredus* qui vocatur *de ronco randoino Iohannes* qui vocatur *de Martino* & *Leo* qui vocatur *de ronco*. & *Paulus tabellio Iohannes* qui vocatur *de albei longo*. *Iohannes* qui vocatur *Cifo*. *Iohannes Romano*. *Leo* qui vocatur *de Adriano*. In eorum fupradictorum omnium prefencia proclamavit *Mauricius tabellio* adiutor *Martinus presbiter* & fuofque confortes pro illis perfonis averfus *Grecorio* qui vocatur *de Lleo de Dominicus* de una pecia terre quod genitor de domnus *Martinus* vir venerabile *presbiter* habuit & detinuit & predicto *Martinus presbiter* & fuos confortes pertinet & tu predicto *Grecorio*. qui vocatur *de Lleo de Dominicus* ad illorum contendit. & cum hoc audientes prenominato *Grecorio*. ftatim refponderunt & dixerunt ipfa pecia terre unde vos proclamavit adverfus me genitor *de Martinus presbiter* eam

habuit

habuit & detinuit & sibi pertinet & cum hoc audivit *Albericus* quod nominetur *Paganus* statim locutus fuit aversus prenominato *Grecorio* video quia tu estis confessus refutavit ea rem. Si unquam in tempore tu supradicto *Grecorio* aut tuis filiis & heredibus aversus *Martinus presbiter* & adversus successoribus vel ad suos consortes intromittit aut agerit compondituri sit de denariis Veronensium libras decem. Hoc factum est super die mense indictione supradicta duodecima in vico qui vocatur *alborlonga*.

L X X I I.

Venditio bonorum in loco de Fleso facta ab Anspardo Azone in manu Alberici cuiusdam, ita ut postea ea deveniant in ius monasterii Pomposiae anno 1029. *mense februarii*.

Ex tabulario Pomposiano.

Albertus & *Rodulfo* & *Ambrosio* testibus. Cartula vendicionis de manu *Anspardi Azoni* filius cuiusdam *Giuberti de Fleso* in manu *Alberici* filius cuiusdam *Iohannis* de casis & omnibus rebus territoris iuris sui quibus sunt positi in loco qui nuncupatur *de Fleso*. *Casale* que regitur per *Andrea* & in *Grimaldi* que regitur per *Vitale* & in *Noceto* que regitur per *Auterio* & in vico *Gattuli* que regitur per *Vitale presbiterum* seu omnis aliis rebus territotis infra *comitatu Parmensi Placitinensis comitatu* vel urbes que infra hunc Italicum regnum. set servis & ancillis nomen eorum *Fleso* que *Merleto* & *Petro* & *Martino* ancilla *Alchinda* nomine. Ipse vero ordinavit ut terra cum broilo super se habere & in Noceto que regitur per Autherio per talem mensura qui infenta est per meum obitu iam dicti *Anspardi* qui & *Azo* deveniam ad iura *sancte Marie monasterio de Pomposia* usufructum predicti *Azoni*. Nam aliis rebus positis in *Grimaldi* si que regitur per *Vitalem* & in vico *oatuli* regitur per *Vitalem presbiterum* deveniam post dicti *Azoni* dicessum in potestate *Gislani* filia *Iuliani Semini*. Eo tenore ut si ipsa sine heredibus mortua fuerit seu ad servo vel ad famulum se iunserit omnibus ipsis rebus deveniant ad iura *sancte Marie*. Nam aliis casis & rebus infra istis comitatibus si *Azzo* sine heredibus mortuus fuerit presentaliter deveniam ad iure *sancte Marie monasterii Pomposie* servus que dicitur *Merleto* & *Petro* his *sancte Marie monasterio* & *Martino* & *Alchinda* scilicet. Quia taliter est apud *Azoni* voluntas.

Anno *Chonradi Imperatoris* est tercio. Intrante mense februario indictione quartadecima. Actum in loco *Pomposiano Albertus* qui vocatur *Curso iudex* amen.

LXXIII. *Li-*

L X X I I I.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pomposiae anno 1029. 16. *maii*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Iohannis summi Pontifici* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede anno .... augustus *Conradus* a Deo coronato pacifico magno *Imperator* in Italia regnante .... die sesto decimo mense madius indictione duodecima *Cumiaclo*. Petimus a vobis in Dei nomine domnus *Guido* gracia Dei *Abbas monasterii sancte Marie* quod vocatur *in Pomposea* una cum consensu fratrum deserviencium eiusdem monasterio qui iuste & legaliter ducunt regule beati Benedicti. Uti .... iugale seu filiis & heredibus nostris livellarii nomine concedistis atque largistis seu confirmastis nobis rem iuris vestri supradicto monasterio idest unam peciam .... castro dictus *Cumiaclo* in loco qui vocatur *sculcula* .... & in latitudinem suam perticas decimpedas .... *& cetera que evanescunt, & desunt*.

L X X I V.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pomposiae anno 1030. 20. *ianuarii*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Iohannis summi Pontifici* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede anno quinto sitque imperante domno piissimo propicio *Conradus* a Deo coronato pacifico magno *Imperatore* in Italia sede anno quarto die vigesimo mense genuarius indictione terciadecima in loco qui vocatur *Gauro*. Petimus a vobis in Dei nomine domno *Wido* gracia Dei *Abbas monasterii sancte Marie* que vocatur *in Pomposea* una cum consensum fratrum deserviencium eidem monasterio qui iuste & legaliter ducunt regulam beati Benedicti uti vobis in Christi nomine *Petrus* & *Albiza* iugales seu filiis & heredibus nostri libellarii nomine concedistis & largistis atque confirmastis rem iuris vestris supradicti monasterii idest casale uno integro qui est posito in loco qui vocatur *Gauro* quod extenditur da fluvio qui vocatur *Gauro* usque in valle quantas scutere & laborare potuerimus & in latitudinem suam perticas decimpedas duodecim & pedes ses ab uno latere positus *Iustus* qui vocatur *Decivanti felicia* cum ingresso & egresso suo & cum omnibus at supradicto casale pertinentibus sicut supra legitur hec omnia cum piscacionibus & venacionibus seu capellacioni-

cionibus suis eas habendum tenendum possidendum supersedendum defensandum & in omnibus meliorandum in annis avenientibus viginti & novem at renovandum salva sanacione domnica dandum ita sane ut inferatis domnice racionibus vobis vestrisque successoribus dare debeamus singulis quibusque anni omni festivitate sancte Marie in mense agustus infra indictionibus pro is omnia que supra legitur hoc est in arientum denarios duodecim dd pensionem ut dictum est persolvatis. Si quis vero pars nostrum contra hos libello ire temtaverimus antequam finitum tempus sicut supra legitur der pars partis fidem servantis ante omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri uncias duas & post pene solucionem maneat hos libello in suo robore. Cos vero libello uno tinore conscripro *Petrus* in Dei nomine *tabellio* & *dativus* scribendum rogavimus & unus alterius nobis pariter iubemus quod consecuti sumus agamus Deum & vobis maximas gracias.

Signum ✠✠ manibus nostris *Petrus* & *Albiza* iugales petitores at omnia supradicta cui relectum est.

L X X V.

Venditio vineae in Massa fiscalia facta Etliberto monacho Pomposiae ab Iohanne anno 1031. 21. *maii*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini *Iohannis summi Pontificis* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Apostoli Domini sede anno quarto sitque imperante domnus *Choradus* pigissimo *Rex* propicio .... anno hoctavo die viesimo primo mensis madio indictione quartadecima *in Umbratico*. Scripsit ego *Leo* in Dei nomine *tabellio* rogatum & petitus *a Iohanne* quondam *Urso* qui vocabatur *de capralia* sitque *Laurencia* neptia eius filia quondam .... ipsi coque presenti & aditans & michique dic .... & michi consenciens .... & in omnibus que inferius adscripta leguntur ipsi .... manus su .... firmavi & testibus subscribere vel designare .... facere .... vendidisset & vendidit eisque tradidisset eis tradidit a presenti die pure & absolute seu illorum per bone voluntatis sibi presens *Etliberto* umilis *presbiter* & *monachus de monasterio sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* suisque subcessoribus idest una precia terre & vinearum quod est ordinis novem que sunt posita *in Massa fiscalia* in loco qui dicitur *corno* interafines eius ab uno latere venerabile monasterium & secundum latus eredes *Bonaldo de pralia* tercio latere *Dominicus de onoria* quarto latere via publica percorente cum ingresso & hegresso suo & cum omnibus infra .... pertinentibus & subiacentibus omni perenni iuris proprietatis quam ab eis dominium venditoris & de rem advenisset & dixit vi vendicionis ovenit sibi per cocumque modum

vel titulum hunde quod sibi advenisset vel pertinere potuisset de qu .... omnia vera iura in integrum sicut supra legitur i .... placitum & definicione .... sicut inr .... quod exinde receperunt vi vendicionis in manibus suis de manibus tuis supradicto comparatori in presencia testium qui is subter subscripturi sunt idest capello uno proinariensium denariorum solidos viginti a duodecim denarios per solidos singulos precium ut dictum est persolvatur. Hunde ab unc die damus licenciam vi vendicionis sibi vero comparatori per ec pagina vendicionis a domino in tibi factâ atque tradita habendum tenendum possidendum vindendi donandi comutandi de more quod tibi vel tuis subcessoribus placuerit exinde faciendi ad iuris proprietaris & si eoco tempore persona insurserit que tibi supradicto comprarori exinde ex parte vel ex totum expellatur qualiber calumnia generare voluerit vero predicti venditoris cum nostris filiis & heredibus in omnibus stare & defensare promitto. Quod si quod absit & averrat diuina potencia & si forsiran quodvis rempore diebus vite aliquis inconrra ec pagina vendicionis sicut supra legitur ire age .... lite mora fuerit vel contra agentibus minime defensare malueris vel non porueris .... per vim invaserit vel intromiserit per quodvis modum vel ingenii quia daturos nos promittimus nos predicti venditionis cumque filiis & heredibus ad tibi supradicto compratore vel ad tuis subcessoribus sicut supra legitur ante omnes litis inicium aut interpellacione pene nomine auri obrimi uncias duas & post pene solucionis manentem ec pagina vendicionis in suo robore & firmitatis sub die mense & indictione quatta *in Umbratico*.

Signum ✠✠ manuum nostrarum *Iohannis* & *Laurencia* venditoris at omnia supradicta cui relectum est.

Signum ✠✠✠ manibus nostris *Desiderio de pralia Grisorio de pralia Dominicus de Columba Petrus de Arnulfo Rustico* filio quondam *Marinus* testis at omnia supradicta cui relectum est.

✠ *Leo* in Dei nomine *tabellio* scriptor uius pagina sicut supra legitur post roboracionem testium atque tradita complevi & absolvi.

Noticiam testium primis *Desiderio* teste *Grisorio* teste *Dominicus* teste *Petrus* teste *Rustico* teste.

L X X V I.

Donatio memorabilis facta a Gebeardo Ravennate Archiepiscopo Guidoni Abbati & monasterio Pomposiae anno 1031. 29. maii.

Ex tabulario Pomposiano.

☧ In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini *Iohannis Pape* summi Pontificis & universalis in apostolica

ftolica facratiffima beati Petri fede feptimo fitque *Imperator* domnus *Chorado* in Italia anno quinto die vigefimo nono menfis madii indi-ctione quartadecima in loco qui dicitur *tamara*. Domine fancte & inluminatrici angelorum & hominum regine beate virgini Marie cuius monafterium fundatum eft in infula que vocatur *Pompofa*. *Gebehardus fervus fervorum Dei* de divina gracia *Archiepifcopus* fancte catholice ecclefie oblator exiguus. Cum fumme divinitatis potentia in facra regiminis arce non meritorum gracia fed innefabilis fue pietatis arbitrio pro multorum optutibus nos locare dignatus eft illud vos ambire cotidie amonemur quod ad perhennem capefendam indulgentie cenfuram pertinere potiffimum & fore dignofcitur unde & beatiffimorum fanctorum & maxime intemerate virginis Marie neceffitudo me adire compellit fuffragia ut quod propriis viribus ad tantam farcinam perferendam nequaquam exifto idoneus domino ... placentium eius fue matris oraculo fuftenter fi non in omnibus in quibufdam tamen prefulatus officio dignitatem vite mee moribus valeam adequare. Igitur ego *Gebeardus* humilis atque peccator fancte catholice *Ravennatis ecclefie Archiepifcopus* una cum ordinariis clericis fancte Ravennatis ecclefie in tuo venerabili & fancto cenobio beatiffimo Theotocos virgo Maria in quo *Wido presbiter* & *monachus* atque *Abbas* preeffe videtur modis omnibus previdi conftituere atque confirmare anteriora precepta & infuper omnia que iu illis releguntur ideft *ecclefiam fancti Petri Apostoli* cum curte fua integra que vocatur *uftulatus* ubi ipfa pone dicta ecclefia edificata effe videtur cum omnibus fuis pertinenciis ficut in anteriore preceptum relegitur. Verum eciam confirmamus in tuo fancto & venerabile monafterio curtem integram que vocatur *montarioni* cum fundis & pendicibus fuis. Et infuper omnia & de omnibus que infra ipfa latera continentur in anteriora tua precepta leguntur. Necnon monafteria quorum hec funt nomina videlicet *fancti Stefani* qui vocatur *maioris* atque *fancti Stefani* qui vocatur *innioris* & *monafterium fancti Zacharie* cum omnibus fuis pertinenciis ficut in anteriora precepta relegitur que a nobis noftrifque anteceffotibus vobis veftrifque fucceforibus in tuo fancto ac venerabili monafterio beatiffima virgo Maria largita funt ab origine & quoquomodo conceffa funt & omnia que in illis anterioribus preceptis releguntur que hic nominatim non dicemus confirmamus & infuper donamus in tuo predicto fancto ac venerabili monafterio beatiffima virgo Maria quod eft pofitum in infula que vocatur *Pompofa* ideft manfum unum integrum qui eft pofitus in fundo qui vocatur *dominifillo* habentem per tornatura feptuaginta iuxta terram que eft de iure *Mainfredi* filius quondam *Vbaldi* cum terris vineis campis vel cum omnibus fibi pertinentibus conftitutis territorio *Faventino plebe fancti Andree* qui vocatur *in panigale*. Simulque donamus & in perpetuum confirmamus in tuo iure dicto monafterio ideft inter terram & vineam tornaturas

 viginti

viginti que est posita in villa que vocatur *caputbovi* interafines eius ab uno latere iuris *Vgonis* qui vocatur *de aquabelli* ab alio latere iuris heredes quondam *Teuzonis de marocia* atque a duobus aliis lateribus iuris sancte nostre Ravennatis ecclesie Imo eciam & de terra tornaturiam unam positam in loco qui dicitur *braide* iuxta fluvium qui vocatur *Alimonem* cum ripa sua & cum omnibus ad prefatam tornaturam & ripam pertinentibus positam in loco ubi ex alia parte fluminis tuum supradictum sanctum monasterium terram & aliam ripam fluminis iure proprietatis habere videtur. Que igitur omnia memorata loca sub tali videlicet racione concedimus atque confirmamus tibi pro remedio anime mee meorumque successorum & per te in tuo venerabili *monasterio* in perpetuum *sancte Marie* que vocatur *Pomposa Wido* carissime pater. Quatenus ut tu & tui successores & confratres qui ibi sunt vel qui ibidem ordinati fuerint oraciones que in tuo anteriore precepto quod a nobis in tuo prefato monasterio concessum est releguntur adimplere & facere debeatis & pensionem que ibi relegitur idest bisantium unum in festivitate sancti Apollenaris nobi nostrisque successoribus vel sancte nostre Ravennatis ecclesie actoribus persolvere debeatis. Si quis vero tam nostri successores quam quevis maior aut minor persona contra huius nostre donacionis atque confirmacionis precepti setiem quam aliter agere presumpserit & prefata loca & res ad ipsum monasterium pertinencia a iure & dominio regularium monachorum qui per tempora fuerint in tuo venerabili templo beata mater & virgo quovis tempore quomodolibet ut dictum est contractum alienaverit vel moniciones innovaverit susipiat indisolubile anathematis vinculum tercentorum decem & octo patrum Niceni concilii atque cum Iuda scariothis Iesu Christi domini nostri traditoris compar existat & cum antico hoste condemnetur diabolo & habitaculo iustorum privetur eterno & nullo modo in memoria veniat apud Deum . . . . qui a tuo venerabili templo hec omnia que a me tibi confirmata atque donata sunt beata virgo alienare atque subripere ut supra diximus adtemptaverit eaque ex tuis propriis muneribus a limine tuo & tibi deserviencium regularium monachorum perhenniter tribuimus possidendum. Quamobrem enixa prece deposco ut mihi tuo inutili famulo licet immerito attamen pro summo desiderio cordis prelibata munuscula amoris studio tibi confirmare atque donare disposui ut veri luminis mater quatenus digneris . . . . meorum . . . . eterne vite participem efficiam quam preceptionis ac voluntarie confirmacioni *Gerardo notario sancte nostre Ravennatis ecclesie* scribendam iubentes precipimus & ut verius credatur subtus manu propria ut perpetualiter maneat roborandam mandavimus.

✠ Ego *Gebehardus* Dei gracia *Archiepiscopus* hoc preceptum fieri iussi & subscripsi.

✠ Ego

✠ Ego *Hugo Parmensium Episcopus* huic donacioni consensi & subscripsi.

✠ Ego *Adalfredus Bononiensis Episcopus* huic decreto consensi & subscripsi.

✠ Ego *Sigefredus* Dei nutu *Regiensis Episcopus* huic decreto consensi & subscripsi.

✠ Ego *Ivo Placentinus Episcopus* huic decreto consensi & subscripsi.

✠ Ego *Ubertus Saxenatis Episcopus* huic decreto consensi & subscripsi.

✠ Ego *Rolandus* gracia Dei *Episcopus sancte Ferrariensis Episcopus* huic perpetuali confirmacioni & donacioni consensi & subscripsi. (*)

✠ Ego *Iohannes* gracia Dei *Episcopus sancte Cesenatis ecclesie* huic perpetuali confirmacioni & donacioni consensi & subscripsi.

✠ Ego *Iohannes* gracia Dei *sancte Ficoclensis ecclesie Episcopus* huic perpetuali *&c. ut supra*.

✠ Ego . . . . .

✠ Ego *Lambertus sancti Apollinaris Abbas* huic decreto consensi & subscripsi.

✠ Ego *Bonizo sancte Marie in cosmedin Abbas* huic decreto consensi & subscripsi.

✠ Ego *Giselbertus sancte Ravennatis ecclesie archipresbiter* huic decreto consensi & subscripsi.

✠ Ego *Adam archipresbiter sancte Ravennatis ecclesie* huic perpetuali confirmacioni atque donacioni consensi & subscripsi.

✠ Ego *Bonio Abbas sancti Severi* huic decreto consensi & subscripsi.

✠ Ego *Ravennus Cardinalis presbiter sancte Ravennatis ecclesie* huic decreto interfui & subscripsi.

✠ Ego *Deusdedit sancte Ravennatis ecclesie diaconus* hoc decretum laudans subscripsi.

✠ Ego *Petrus sancte Ravennatis ecclesie subdiaconus* huic decreto consensi & subscripsi.

✠ *Vitalis subdiaconus & cantor sancte Ravennatis ecclesie* huic perpetuali confirmacioni & donacioni consensi & subscripsi.

✠ Ego *Urso presbiter & cantor sancte Ravennatis ecclesie* huic perpetuali *&c. ut supra*.

✠ Ego *DD. sancti Ioannis Evangeliste* huic decreto consensi & subscripsi.

Hec carta scripta est anno MXXXI.

LXXVII. *Li-*

(*) *Haec characteribus magnis scripta in membrana autographa leguntur.*



LXXVII.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pompofiae anno 1031.

Ex tabulario Pompofiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus fancti anno Deo propicio pontificatus domini noftri *Iohannis fummo Pontifice* & huniverfalis Pape in apoftolica facratiffima beati Petri Apoftoli Domini fede anno . . . . domno *Chonrado* . . . . agufto . . . . *Imperatore* in Italia anno quinto die . . . . indictione quartadecima in vico qui vocatur . . . . domnus *Guido* gracia Dei *presbiter* . . . . *in Pompofia* defferviencium eiufdem monafterii . . . . *Stefanus* qui vocatur *de Geromia* petitore meifque filiis & heredibus concediftis nobis & largiftis atque confirmaftis rem iuris nominatis monafterii . . . . de res que . . . . *Petrus* qui vocatur . . . . in fundo . . . . quantafcumque pertinet per ipfa . . . . pa . . . . in loco qui dicitur *trino compenzaire* & in loco qui dicitur *valle* . . . . *de canalla* & in loco qui dicitur *fanguifugula* . . . . & in . . . . *bonello* in loco qui dicitur *cafale* . . . . & in loco qui dicitur *la macerada* per fingulos . . . . que omnia cum terris campis pratis pafculis filvis falectis padulibus pifcacionibus venacionibus ahocupacionibus fitque capelacionibus arbuftis arboribus & cum ingreffo & egreffo fuo & cum omnibus ad fupradictas res pertinentibus fupiacentibus ficut fupra legitur. Hec omnia habendum tenendum laborandum cultandum roncandum capellandum pifcandum venandum aucupandum fuperfedendum per nos petitore ulloque meo omine . . . . placuerit defenfandum & in omnibus meliorandum in annis avenientibus viginti & nove at renovandum falva fanacione domnico dandum libellus renovetur. Ita fane ut feramus d . . . . fucceffloribus de quicquid inibi dominus condonare dignatus eft och eft terratico de grano ac ficale in campo capa quinta trifico mileo panico & cetero minuto atque legumina in area modio feptimo lino manna feptima etfi vineam paftinaveritis extra cafale fruere debeo annos nove & poftea fit nobis ceffo. Et concediftis mihi pro cafali huna pecia terre que eft pofita in vico qui vocatur *curba* non longe fet prope *ecclefie* vocabule *fancte Margarite* . . . . predicta pecia terre iuris nominati *monafterii* veftro *fancte Marie* & a tercio latere . . . . tente atque a quarto latere via publica percorente . . . . fluvio *Curba* percorente. Exenio vero ex ipfo *cafale* qui fupra legitur de grano ariale quartario uno de ipfo loco & galine due tritulatum & pervectum ipfo terratico domnico & ipfo exenio per me petitore ufque at ripa *Pado* ubi nave domnica potuerit pervenire ad tollendum & non abeamus licenciam de ipfa res que fupra legitur a nullo placito ambulare neque diftrictum ire nifi ante veftra prefencia aut de tuis

tuis fupcefforibus maiore quidem veftro vel veftra dominacione cum onore & obediencia fufipere debeatis cum fide & puritate feo umilitatem fine aliqua fraude vel dolo. Si quis vero pars noftrum contra hos libellos ire tentaverimus ante prefinitum tempus ficut fupra legitur det pars parti fidem fervandi ante omnis litis inicium vel interpellacionem pene nomine auri obtimi uncias duas & poft penam folutam maneat has peticionis in fuo robore & firmitate. Quos vero peticionis uno tinore confcripto *Petrus* in Dei nomine *tabellio* fcribendum rogavit & fubter manu mea propria firmavi & unus alterius nobis pariter iubemus quod confecuti fumus agamus Deum & nobis maffimas gracias.

Signum ✠ manus nominati *Stefanus* qui vocatur *de Geroncia* petitore at omnia nominata cui relectum eft.

LXXVIII.

Donatio bonorum facta Guidoni Abbati s. Mariae in Pompofia, & Andreae Abbati s.Mariae de Palatiolo a Theopbilacto de Portanova, ac Lucia iugalibus anno 1031. 9. octobris.

Ex tabulario monafterii s. Vitalis.

In nomine Patris & Filii & Spiritus fancti. Anno Deo propicio pontificatus domini noftri *Iohannis fummi Pontificis* & univerfalis Pape fede feptimo fitque imperante domno *Conrado* fereniffimo Imperatore anno quinto die nona menfis octuber indictione decimaquinta *Ravenne*. Domno fancto & merito ac beatiffimi *monafterii fancte* femperque virginis Dei genitricis *Marie* que vocatur *in Pompofia* & *fancte Marie* que vocatur *in Palatiolo* in co nunc Deo protegente domnus *Martinus* presbiter ad eodem predicto monafterio effe videris accepturo pro ex perfona domnus *Guido* gracia Dei umilis prefbiter & monachus atque *Abbas* predicto *monafterio fancte Marie* que vocatur *in Ponpofia* omnia medietatem de res que ic inferius declarabitur hec in alia vero medietatém accepturo tu ipfo *Martinus prefsbiter* & *monachus* pro ex perfona domnus *Andreas* gracia Dei umilis *presbiter* & *monachus* predicto *monafterio fancte Marie* que vocatur *in Palatiolo* nos quidem in Dei nomine *Theofilatus* qui vocatur *de portanova* & *Lucia* iugales donatori tuo predicto *Martinus* presbiter & monachus eft per te in predicti Abati & in eodem monafterii fuifque fuccefforibus predicti monafterii defervientibus in perpetuum permanendas pro oblacioue & inluminacione feu eterne remuneracione anime noftre & anime quondam parentum noftrorum quia prefens prefentis falutem magnus Dominus fancta fanctarum fcripturarum vos ratio premonet illa femper confiderare adque difponere que pro animarum meritis celefti retribucione merebitur pro-

promereri & credo sine dubio & evagnelica racione subsequentis lectionis quod in oc seculo centubplum & in futuro eterne beatitudinis vite debeant esse participes qua de re nos supradicti *Theofilatus* qui vocatur *de portanova* & *Lucia* iugales dans damus donamus sibi predicto *Martinus presbiter* & *monachus* & per te in predicti Abati & in predicti monasterii suisque successoribus permanendas ut supra legitur nos quidem abere ac possidere & a nostris manibus vel iure detinere videmus aut undique nobis ovenisset per cocunque modum vel titulum idest mansione pedeplana in integrum quem detinet *Dominicus* qui vocatur *de Bonia* cum nepotibus suis nostro iure & omnis pertinencias nostram integra quantascunque nos abemus & detinemus & nobis pettinet de alia mansione pedeplana in integrum a muro circundata tegulis & imbricibus tecta & cum lapellis & cum qs * marmoreis & cum omni petra sua tam in opera quamque e tra opera tam super terra quamque & subrus terre & cum porcione curtis & puteo & porcione orto ante se posito & cum ingressis & egressis earum & cum omnibus ad earum rerum pertinenribus hec omnia sita in civitate *Ravenne* in regione *sancte Agnes* martiris Christi in finibus eiusdem rei hoc est a tribus lateribus vie publice percurtens atque a quarto latere possidet *Teucia* relicta quondam *Romizo* ut amodo a presenti die aut quandoque volueritis liceat tibi supradicto *Martinus presbiter* & *monachus* & per te predicti Abbati facta atque traditam tamque per legirimam & nostram corporalem tradicionem quamque eciam & per istum nostrum missum isto presente *Iohannes* filio nostro quam de nostris manibus in tuis damus & mittimus & presencia testium qui ic subter subscripturi sunt ut illuc venias ad supradictas res & corporaliter tibi aut predicti Abbati tradam atque investiam nostra vice quieto tramite abendi dominium & potestarem abeas teneas possideas utendi fruendi ordinandi & disponendi predicti Abbati cum suis successoribus in perpetuum ad iura salaria permanendas. Pro eo quod supradiximus pro redempcione anime nostre & anime quondam parentorum nostrorum plenum dominium de legibus sociariis effectum contra quam eciam donacionem polliceor nunquam nos in postero de eredes successoresque nostros aliquam aliquando esse venturos non per nos non per aliquam quacunque oposita feticiam procuratoriamve personam & non adeundum iudicium & non suplicandum principibus quia legibus cautum est ut quod semel donatum vel cessum fuerit nullo modo revocetur quod si quod absit & avertas divina potencia ec omnia que supra legitur non observaverimus vel adimplevetimus & contra ec ire vel agere aut contendere voluerimus per quemlibet modum vel titulum atestacione confirmamus tunc daturi nos esse promittimus nos supradicti *Theofilatus* & *Lucia* iugales una cum nostris filiis & heredibus ad predicti Abbati & a suis-
que

(*) *Sic in membrana*.

que successoribus ante omnis litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri obrimi uncias sex & pos pene solucionis manentem hanc paginam donacionis in suam firmitatem. Quam vero paginam *Adalbertus* Dei nutu *tabellio Ravennas* scribendum rogavimus in qua & nos subrer manibus nostris propriis subscripsimus sub die & mense & indictione supradicta decimaquinta *Ravenne*.

Signum ✠ manibus supradicti *Theofilatus* & *Lucia* iugales iam dicti donarori ad omnia supradicta que leguntur superius.

✠ *Anestasius consul* huic pagine donacionis sicut supra legitur rogatus restis ss.

✠ *Iohannes Theofili* filius huic pagine donacionis *&c. ut supra*.

✠ *Tencius consul* huic pagine donacionis *&c. ut supra*.

L X X I X.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pomposiae anno 1031. 27. *octobris*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificarus domini nostri *Iohannis summi Pontificis* & universalis Pape in apostolica sacrarissima beati Petri Apostoli domini sede anno sexto imperante *Conradus* piissimo propicio augusto a Deo coronaro pacifico magno *Imperatore* in Italia anno quinro die vigesimo septimo mensis october indictione quartadecima *Cumiaclo*. Petimus a te in Dei nomine domnus *Guido* gracia Dei *presbiter* & *monachus* adque *Abbas regule monasterii sancte Marie* que vocatur in *Pomposia* & deserviencium eiusdem monasterii uti nobis in Dei nomine *Paulo* & *Iohannes* germani petitoris nostrisque filiis & heredibus libellari nomine concedistis & largistis adque confirmastis nobis rem iuris supradicti monasterii idest illas partes & porciones integras quantascumque vobis pertiner percorrente pro me libellario de supradicta vestra porcionis que fuit de iure .... quod est iuris supradicto monasterio vestro cnm omnibus ad supradicta porciones perrinentibus & insuper concedistis nobis una pecia terre vinearum integra que reiacet in fundo qui vocarur *vistulato* .... in fundo qui vocatur *vistulade* qui reiacet in longitudinem suam .... qui vocatur *mari* .... usque in *vallem de* .... & in latirudinem sua perticas decimpedas decem hec omnia ad habendum tenendum possidendum laborandum tultandum roncandum capellandum perticandum vendendum .... caprandum supersedendum & in omnibus meliorandum in annis advenienribus viginti & nove ad renovandum salva sanacione domnica dandum libellus renovetur. Ita sane ut inferamus domnice racionibus ribi tuisque successoribus de qua inibi Dominus condonare dignatus est hoc est terratcio de grano & sicale in area capa quinto ordeo farre tritico mileo panico seu legumine in area modio sesto & si vinea pastinaverimus extra casale frue-

re debeamus annos nove & poftea rendere debeamus vino anfora quinta duabus vicibus arbore pecto ponendo poftea fit vobis ceffo & fi ronco roncaverimus fruere debeamus annos tres & poftea rendere debeamus ficut de cetera terra & concediftis nobis de fupradicta pecia terre pro cafale in longitudinem fua perticas decimpedes viginti & in latitudinem fua perticas decimpedes decem & infuper concediftis nobis fimiliter pro cafale una pecia terre quod eft in longitudinem fua perticas decimpedes (*) . , . vel in latitudinem fua perticas decimpedes decem efenio vero pro . . . profixa ficut fupra legitur de grano monolirare quartaria duabus de ipfo loco & pu . . . . quartatio uno de lino gramulato madira duabus quarantina tritulatum & pervectum ipfo terratico domnico & ipfo defenio per vos colonis ufque ad ripa *Pado* hubi nave domnica potuerit pervenire ad tollendum & non abeamus licencia de ipfa res que fupra legitur ad nullo placito neque diftrictum andare nifi ante tua prefencia aut de tuifque fucceffsoribus maiore quidem domnico veftro vel veftra dominacione cum onore & obediencia fufcipere debeamus cum fide & puritate feu umilitate fine aliqua fraude vel dolo . Si quis vero pars noftrum contra os peticionis ire rentaverimus antequam finitum tempus ficut fupra legitur det pars parti fidem fervantis ante omnes liris inicium aut interpellacionem pene nomine auri optimi uncias duas & poft pene foluta manente hanc paginam peticionis ficut fupra legitur in fuo robore & firmitate . Quos vero porciones uno tinore confcripto *Mainfredus* in Dei nomine *tabellio* fcribendum rogavimus & fubter manibus noftris fcripta firmavimus & unus alterius nobis pariter iubemus quod confecuti fumus agamus Deo & nobis maffimam gracias .

Signum ✠ ✠ manibus noftris *Paulo* & *Iohannes* germani petitoris ad omnia fupradicta cui relectum eft .

L X X X.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pompofiae anno 1033. 11. augufti.

Ex tabulario Pompofiano.

In nomine Domini ab incarnacione Domini millefimo trigefimo tercio die undecima menfis augufti indictione prima fitum in *clauftro ecclefie fancti Stefani maioris* . Peto a te in Dei nomine domno *Guidone* gracia Dei *monafterii Abbate fancte Marie in Pompofia* ad confirmandum a domno *Aurelio Abbate* ipfius monafterii uti in Chrifti nomine *Petro Punga* petitori pro me & pro *Anna* iugale mea feu filiis noftris mafculis & qualis de nobis obierit fine filio vel filia eorum parti acedat illi ut qui fupra fupravixerit fi iufte & racionabiliter a vobis petivimus & ab aliis minime detineri videtur per libellum concedatis nobis rem iuris prefati monafterii ideft medietatem integram de uno man-

fo-

(*) *Lacuna in membrana*.

so cum terris vineis campis pascuis arbustis arboribus atque cum omnibus sibi pertinentibus quam nos habemus & detinemus per anteriorem libellum iuris vestri monasterii constitutam in *sezata* & *in campo domnico plebe sancti Iohannis in Axiata* habendum tenendum superfedendum cultandum laborandum & in omnibus meliorandum in annis advenientibus viginti & novem ad renovandum sub terratico de omni labore modium quintum lino manna quinta minuto sextum vino anforam terciam arbore semel ponendo & dare vobis debeamus omni secundo anno in Natale unam spallam & omni secundo anno in Pascha agnum unum & omni anno in sancto *Apolenare* focaciam unam & pullum unum & omni anno pro glandatico & lignario solidos tres denariorum Venet. pro exenio de grano ariale starium unum & medium & unam galinam omni secundo anno & tollere debeamus de ipsa terra tornaturam unam & mediam pro araro & area & orto & canalibus opera & servicia secundum usus ipsius loci pervectum torum terraricum domnicum & aliam dacionem per nos petitores usque in hac civitate *Ravenne in canniva vestra sancti Stefani maioris*. Et non liceat nobis triturare neque vindemiare sine vestra iussione vat * vestrum missum cum honore & hobbediencia susipere debeamus & non liceat nobis petitoribus neque nostris filiis ipsam rem totam nec partem vendere neque aliquo modo alienare nisi inter nos aut monasterium vestrum neque ad placitum alicuius ire nisi vobis pro eo quia exinde damus vobis calciarii nomine solidos undecim denariorum Luccentium inforciatorum. Si quis vero partis nostre contra hanc peticionem ire temtaverit det pars parti fidem servanti nomine pene auri unciam unam & soluta pena maneat firma hec peticio.

✠ Ego *Petrus* Dei misericordia *Ravennas tabellio* scripsit hanc peticionem.

LXXXI.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pomposiae anno 1034. 29. ianuarii.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Benedicti summi Pontificis* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli domini sede secundo sique imperante domino nostro piissimo propicio *Conrado* a Deo coronato pacifico magno *Imperatore* in Italia vero anno optavo die viesimo nono mense genuarius indictione secunda in loco qui vocatur *Gauro*. Petimus a vobis in Dei nomine *Wido Abbas regule monasterii sancte Marie* que vocatur *in Pomposia* uti nobis in Christi nomine *Atam* & *Boniza* iugales seo filiis nostri livellarii nomine concedisti & largisti nobis rem iuris supradicto monasterio vestro idest casale uno in integrum qui est posito in loco qui vocatur *Gauro* quod extenditur in lon-

(*) *Hos est*: aut.

in longitudinem suam in vale quanta scutere & laborare potuerit in lato pedes centum de fluvio *Gauro* a primo latere de ipso casale *Iuslo* ar secundo latere *Rasino* a tercio latere valis a quarto latere *Gauro* pensione veto pro ipso casale omnique anno denarios duodecim & insuper concedo vobis una tornaruria terre que est posita in supradicto *Gauro* a primo larere (a) . . . a secundo latere (a) . . . a tercio latere (a) . . . a quarto latere (a) . . . eas abendum tenendum superſedendum laborandum defensandum & in omnibus meliorandum in annos atvenientibus vigiuti & nove at renovandum salva sanacionibus domnicali. Ita sane ut inferatis domnice tacionibus nobis nosttisque filiis at vestrisque succesſotibus rem dare debeamus de grano & sicale in campo copa quinta fava in area modio quinto tritico modio septo lina mana seira tritularum pervectum per nos petitoris at mansione vestra domnicata. Pro eos quia acepit de manibus vestri supradicti petitoris in manibus nostris supradicti ordinatoris in presenciam testium qui ic supter supscripturi sunt precium nomine itest librum unum in arientum solidos ttegiuta non abeatis licenciam tritulare sine iussione domnica maiorem quidem domnicum nostrum vel nostra dominacione cum onere & obedienciam suscipere debeatis suceptionem ei facere cum fide & puriratem & umilitate sine fraude vel aliquam dolum si quis vero pats nosttum contra eos libellum ire temtaverimus ante prefinirum tempus sicut superius legitur det pars partis fidem opservanti ante omne litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri optimi uncias duas post penam solucionis maneat eh (*) pagina peticionis in sua firmitatem quam vero paginam.

Ugo in Dei nomine *tabellio* scribendum rogavimus & unus alterius nobis pariter quod consecuti sumus agamus Deo & vobis maximam graciam.

Signum ✠ ✠ ✠ ✠ manibus nosttis *Atan* & *Bonza* iugalis detitrice at omnia supradicta cui relectum est.

Sinum ✠ ✠ ✠ ✠ manus mea *Petrus dela Batista Urso Vedo Martinus* qui vocatur *Tornari* testibus vocati at omnia supradicta cui relectum est.

L X X X I I.

Investitio bonorum de iure monasterii S. Iohannis Evangelistae Ravennae anno 1034. 7. *maii*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Domini temporibus domini *Benedicti Pape* sede primo sitque imperante domno *Conratum* hanno . . . . to die septimo mense madii indictione prima in loco qui vocatur *Panigale*. Quia gesta esse videtur prolixis temporibus memoriam retinere non possunt ideo scripture tepaculis anotari ecum est. Igitur cum script . . . lium dum adeſ-

(a) *Lacunae in membrana*. (*) *Hoc est*: hec.

adesset quidem bonissimi viri corum nomina ec idest in primis *Bonazoni* & *Iohannes* germani filiis quondam *Handreas* qui vocabatur *de Panisale* & *Iohannes de Dominicus* & *Leto de Celso Paulus Iohannis de Georgius Dominicus de Gazo* & *Iohannes de Girando* & cereris omnibus cum ego *Ferulfus tabellione* civitatis *Ravenne* in supradictorum presencia haccedens *Gerardus* qui vocatur *de Panigale* virgam quam in sua derinet manus & misit in manus presentis *Dominicus de Panigale* cioni suo dicens ego investio ribi de una pecia terre pro orto posita iusta teguo ipsius *Dominicus* & iusta via *Egiense* & alia pecia terre posita iusta predicta via & iusta clusura vinee ipsius *Dominicus* designara .... fiunt & insimul. .. quatuor integres po sitas fund. in *Panigele* per libello abere tenere viso sum *ad monasterii sancti Iohannis Evangeliste* cum terris vineis campis ortis cum ingressi & egrassi & cum omnibus sibi pertinentibus *territorio Ravenne plebe sancti Zacharie* habendum tenendum cultandum laborandum & in omnibus meliorandum ad renovandum & psal o predicto *Dominico* persolvendum in quantum ribi pertinuerit. Pro quia accepi precio idest mantel o nno pro dinaris Vinecie solidos rreginta & per istam virgam obligavi me ego cum dicto *Gerardi* in tuisque filiis & heredibus a tibi supradicto *Dominico* cioni meo & in tuisque filiis & heredibus dc ipsa res que supra legitur absque pulsacione aut requisicione rogeri . . . aut nostra sumilla vel sumitenda persona daturi & compositutis me promitto cum meis filiis & heredibus in valiente denarios sollidos cen um & ipsa investicione & obligacione in sua firmitare permaneat & ipso predicto *Domnicus* emptore dicens & ego... sic recipiendo precor vos omnes pro fururum restimonium . Oc peractum est sub die & mense & indictione supradicta prima in loco qui vocatur *Panigale*.

Signum ✠ manus supradictus *Gerardus de Panigale* iam dicto investitore & obligatore de omnibus que leguntur.

Signum ✠ ✠ ✠ manibus *Bonezoni* & *Iohannes* germani *Iohannes* filius quondam *Dominicus de Panigale* in ac vesticione & obligacione testis rogatis de omnibus que leguntur superius.

LXXXIII.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pompofiae anno 1034. 8. *martii*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Domini temporibus domini *Benedicto Pape* sede secunda imperante domno *Conrado Imperatore* anno septimo die octavo mensis marcii indictione secunda *Ravenne*. Petivi a vobis in Dei nomine *Wido* venerabilis *Abbatis monasterii sancte Marie* que vocatur *Pomposia* per consensum deserviencium in eodem monasterio uri mihi presenti in Christi nomine *Iohannis* filius quondam *Iohannis* qui vocabatur *de Grada* petitore pro persona .... us ... *Martino* qui vocatur *de Pe-*

de Petro de Anatoli seu filiis ac nepotibus suis aut uno subcessore suo seu filiis suis videlicet super dominium & potestatem *Constantinus presbiter*. . . . rine . . sum . Ita per ec peticiones emphiteoseos concedistis & largistis & confirmastis rem iuris *monasterii santi Stetani* * qui vocatur *innioris* idest unam unciam principalem inregram que est sita in fundum qui vocatur *bagnaria*. Hec prefatis rebus cum terris vineis campis pratis pascuis silvis salectis facionalibus cum arbustis arboribus & cum omnibus sibi pertinentibus site *territorio liviensis plebis santti Martini* qui vocatur in *barsiani*. Qui mihi supradicto petitore seu filiis ac nepotibus meis divina gracia in ac luce iusserit permanere vita que cedisti * & largistis & confirmasti mihi eas res abendam tenenda possidendas laborandas defensandam & in omnibus meliorandam & ex nostris propriis expensis mihi aliqua affixa pensione . . . . reputantes prestante coque me meosque filios & nepotam aut subcessorem indesinenter secunda paginam peticionis mee pensionis nomine singulis quibusque anni omni marcii mense infra indictione pro ea res que supra legitur idest denarios Venecie duo at pro quia accepilti calciarium idest llbru unum pro denario Venecie solidos viginti. Et tu supradicto Abbas a dicto monasterio cum tuis successoribus ad mihi supradicto petitore meisque filiis & nepotibus aut subcessorum ut supra legitur ipsam re que supra legitur stare & autoriare sen defensare debeatis ita & post transitum meorum meorumque filiorum & nepotum vel subcessorum munimine expleto quando Domino placuerit tunc supradicta res que supra legitur culta laboratas defensatas & in omnibus melioratas ad ius dominium supradicti monasterii modis omnibus revertantur dominium & potestatem. Quod sit quod absit & adverrat divina potencia ec omnia que supra legitur non observavero vel adimplevero & contra ab eo opere vel a te aut conrendere voluero per quemlibet modum vel titulum per attestacionem confirmo quia daturo me esse promito ego supradicto petitore cum meis filiis & nepotibus aut successores seu filiis suis ad tibi supradicto Abbati iam dicto monasterio, tuisque successoribus ante omnes litis inicium aut interpellacione pene nomine auri optimi uncias dua & post pene solucionem maneat hec peticionis in sua firmitate.

Gerardus Dei nutu *tabellio Ravenne* scribendum rogavi super die mense indictione supradicta secunda *Ravenne*.

✠ *Iohannes* filius quondam *Iohannis* in hac peticione ut superius legitur a me facta subscridsi.

✠ *Albertus Petri* filius huic pagine peticionis ut supra legitur rogatus testis subscripsi,

✠ *Natalis* filius quondam *Raimberti* huic pagine *&c. ut supra*.

✠ *Paulus* filius *Andree* huic pagine *&c. ut supra*.

✠ Ego

(*) Hoc est: *Stephani*. (*) *Hoc est*: concedisti.

✠ Ego *Petrus* Dei nutu *tabellio* ſcriptor uic peticionis ſicut ſupra legitur ſubſcripſi.

Noticiam teſtium ideſt

Alberti Petri filii.
Natalis qui vocatur de *Lamberti* filii.
Pauli Andree filius in *Suſo*.

LXXXIV.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pompoſiae anno 1034. 30. *augusti*.

Ex tabulario Pompoſiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti anno Deo propicio pontificatus domini *Benedicti Pape* ſede .... *Conrado Imperatore* anno octavo die trigeſimo menſis auguſti .... Petivi ad te in Dei nomine domnus *Wido Abbas monaſterii ſancte Marie* que vocatur in *Pompoſia* per conſſenſenſu deſerviencium eidem monaſterio. Uti mihi preſente in Chriſti nomine .... *ulus* qui vocatur de *Baldo* & *Marocia* iugalis mea ſeu filiis ac nepotibus noſtris per hanc paginam enfiteoſeos concediſti & largiſti ſeu confirmaſti nobis rem iuris prefati monaſterii ideſt inter terra laboratoria & vinea tornaturie treginta que laborat *Urſo* qui vocatur *de Fermoſa* cum fratribus ſuis que ſunt poſite in loco qui vocatur *capubovi* & inſuper conceſſiſti nobis noſtriſque filiis & nepotibus tornature terre laboratorie (*a*) ... que laborat (*a*) ... poſite in predicto loco qui vocatur *capubovi* hec preſati rebus cum terris vineis campis arbuſtis arboribus & cum omnibus ſibi pertinentibus poſitas *territorio Livienſi plebe ſancti Pancharcii** dum nos ſupradicti petitoris ſeu filiis & nepotibus noſtris divina gracia in ac luce iuſſerit permanere vita concediſti & largiſti ſeu confirmaſti nobis eas res abendas tenendas poſſidendas defenſandas & in omnibus meliorandas & ex noſtris propiis expenſis afixa penſione renovetur ut ante indeſinenter ſecundum paginam peticionis noſtre ſingulis quibuſque anni omni marcio menſe infra indictione pro ſupradicta res ideſt denarios Venecie tres tantum pro in argentum nomina calciarii in preſenciam teſtium ideſt libra una pro denariorum Venecie ſolidos centum & tu ſupradicto Abbas cum tuis ſucceſſoribus nobis ſupradicti petitoris noſtriſque filiis & nepotibus ipſa re que ſupra legitur ab omni perſona hominum ſtare & auctoriare ſeo defenſare debeatis quot ſit quod abſit & avertas divina potencia omnia que ſupra legitur non obſervaverimus vel adimpleverimus contra hoc ire vel agere vel contendere voluerimus per quemlibet modum vel titulum ateſtacionem confirmamus quia daturi nos eſſe promitimus nos prenominati petitoris una cum noſtris filiis & nepotibus tibi ſupradicto Abbati tuiſque

(*a*) *Lacuna in membrana*. (*) Hoc eſt: *Pancratii*, *ut dicitur in poſtica membranae parte*.

que fupceſſoribus fupradicti monafterii videlicet & poſt tranfitum noftrum noftrorumque filiorum & nepotum munimine expleto quando Domino placuerit tunc fupradicta re cultas laboratas defenſatas & in omnibus melioratas ad ius fupradicti monafterii veſtris modis omnibus revertantur dominium & poteſtatem ante omnes litis inicium aut interpelacionem pene nomine auri optimi uncias tres & poſt pene folucionem hec pagina petitionis enfiteofin in fua firmitate remaneat. Quam vero paginam emfiteoſſin ſcribendum rogavi *Gerardus* Dei miſericordia *tabellio Ravennas*....

.... *ulo* in hac peticione....

Iohannes in ac peticione....

Madebertus in ac peticione....

Petrus filius quandam *Martini tabellii*....

✠ Ego *Gerardus* Dei miſericordia *tabellio Ravennas*.... poſt robo,atione in teſtium complevi & abſolvi.

Noticiam teſtium ideſt: *Iohannes* ..... *Madebertus* filius quondam.....

Petrus filius quondam *Martini tabellii*....

L X X X V.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pompoſiae anno 1035. 9. maii.

Ex tabulario Pompoſiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti anno Deo propicio pontificatus domini noſtri *Benedicto ſummo Pontifice* & univerſalis Pape apoſtolica ſacratiſſima beati Petri Apoſtoli domini ſede anno tercio ſitvis imperantes domnus *Corado* pii.ſimo propicio auguſto ad Deo coronato pacifico magno *Imperatore* in Italiam anno hoctavo in Dei nomine die nono menſis madins indictione tercia *Pompoſia* in eo eſt venerabilem locum. Omnibus manifeſtum eſt atque.... racionem diſpoſitum libenter debere eorum deſideriis annuere pro quibus res ſanctorum locorum utilitatibus meliorandique cauſa proiciuni & ideo vos in Dei nomine *Guido* gracia Dei *presbiter* & *monachus* atque *Abbas regulari monaſteri ſancte Marie* que vocatur *in Pompoſia* una cum conſenſum fratrum deſerviencium monaſterio nobis .... in Dei nomine *Iohannes de Dominicus* germani filii quondam *Gaidulfo* tam pro nos quamque pro ex perſone de *Apollenare* qui vocatur *Bonvicinio de Rainerio* noſtriſque iermanis petitoris nobis noſtriſque filiis & nepotibus per enfiteuticario ius a preſenti die conceſiſti & largiſti atque confirmaſti nobis de rem iuris ſupradicta *eccleſia ſancta Maria* que vocatur *in Pompoſia*, ubi eſt monaſterium veſtrum ideſt totam & integras omnes res ſortes & porciones quamtamcumque habetis & detinemus per cocumque modum vel titulum in fundo qui vocatur *gragnano* & nos pertinuit per anteriora enfiteuſis ſimiliter.... poſitam in fun-

In fundo qui vocatur *laugnana* per singulis peciis & medietatem desuper totum fundo qui vocatur de *fillbole* per omnia cum terris & vineis campis praris pascuis silvis salectis & facionalibus casalibus cum omnibus sibi pertinentibus constituto *territorio Adriense plebem sancti Andree Apostoli* Christi qui vocatur *arcuada* cum ingressi & egressi suarum cum suarum iusti & certi terrarum fines inter affines positus qui vocatur *gragnane* hoc est ab uno latere fundo qui vocatur *de arquada* & secundo latere fundo qui vocatur *bonezingno* seum a tercio latere fundum qui vocatur *bomatis* atque a quarto latere fluvio *Dete* percorrente seu inter affines de alio supradicto fundo qui vocatur *laugnano* ideft ab uno latere fundo qui vocatur *arquado* a secundo latere qui vocatur *tusini* secum a tercio latere termine *de ruvidini* atque a quarto latere *fossa de fillbole* percorrenre in fundo qui vocatur *fillbole* quod est ab uno latere fundo qui vocatur *tusini* & secundo latere *bomatis* tercio latere fundo qui vocatur *de brusida* atqut a quarto latere *fossa de fillbole* percorrente dum nobis superius nominati petitoris atque filiis & nepotibus nostris divinam graciam in hac lucem superferit permanere vita concedisti & largisti atque confirmasti nobis eam rem que supra legitur at habendum tenendum possidendum restaurandum defensandum & nos meliorandum vos autem domnus *Wido* gracia Dei *Abbas* tuisque successoribus nobis iam dicti petitoris nostrisque filiis & nepotibus ipsa rem que supra legitur ab omni persona hominum stare & defensare & autotizare promissistis de ex nostris propriis expensis seum laboribus nihil aliud inferius atfissa pensionem deferamus prestantibus quoque nobis nostrisque filiis & nepotibus nostris vos supradicto patrono tuisque successoribus indesinenter secundum paginam peticionis vestre singulis quibusque agnis * omni mense marcio infra indictionem pro ipsam rem que supra legitur ideft in arientum denariorum Veneticorum duodecim tantum pensio ut dictum est persolvatur per vos quia exinde accepistis de manibus nostris supradicti petitoris in manibus tuis supradicto patrono in presencia testium qui ic supter supscripturi sunt calciario nomine ideft libro uno estimando pro libras decem itaut post transitum nostrum supradicti petitoris nostrorumque filiorum & nepotum munimine expleto quandoque Domino sueque sancte maiestatis placuerit tunc ipsa res que supra legitur cunctas laboratas defensas & in omnibus melioratas vel quoquo at vobis inibi aditum melioratumque fuerit revertatur in ius dominium *sancte Marie in Pomposia* cuius est iura & propietas modis omnibus revertantur & non habemus licencia de ipsa res at nullo placito neque districtos andare nisi at vobis vel a vestrisque successoribus nec eciam non habeamus licentiam vindere vel donare nisi inter nos. Promittunt preterea nunc nullis diebus ...... nostrorumque filiorum ac nepotum vos tuisque successoribus vestris uius paginam peticionis enfiteu-

(*) *Hoc est*: annis.

enfiteufis inviolate & inviolabiliter hopfervabimus etfi ofteraverimus nos fupradicti petitoris noftrifque aliis & neporibus te fupradicto patrono ruifque fucceforibus promirtimus imponere & dare fupradicto parrono tuifque fucceforibus auri hoptimi uncias duas & poft pena foluta maneat ec pagina peticionis enfiteufin ficut fupra legitur in fuo robore & firmirate quam vero ec pagina *Vguo* in Dei nomine *tabellio* fcribendum rogavimus in qua & nos fupter manibus noftris proprie firmavimus rogatis teftibus illam vobis in eorum prefenciam tradidit fub die & menfe & indictione fupradicta tercia *Pompofia*.

Signa ✠ ✠ manibus *Iohannes de Dominicus* iermani petitoris at omnia fupradicta cui relectum eft.

Signa ✠ ✠ *Leo* qui vocatur *Romani* & *Vrfo* qui vocatut *de Venerio* teftes ar omnia fupradicta cui relecta funt.

Signa ✠ ✠ manibus *Vrfo* qui vocatur *de Canale* & *Demezo Petro Petrus* qui vocatur *de Martino Gaftaldo de Petrus* qui vocatur *de Rodelenda* teftes ar omnia fupradicta cui relecta.

✠ *Vguo tabellio* fcriptor uius pagine peticionis enfiteufin ficut fupra legitur poft roboracionem teftium tradita complevit hapfolvit.

Noticiam teftium ideft

Leo teftes.
Vrfo teftes.
Damezo Petrus teftes.

L X X X V I.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pompofiae anno 1035. 12. *decembris*.

Et tabulario Pompofiano.

In nomine Domini temporibus *Benedicti Pape* fede quarto *Imperatore domno Conrado* augufto imperii in Italia anno nono die duodecima menfis decembris indictione quarta *Prata*. Petivi a vobis quidem iu Dei nomine *Petrus presbiter* & *monachus* per iuffionem a domno *Guido* venerabilis *Abbatis fancte Marie* que vocatur *a Pompofia* una per cenfum defferviencium eiufdem monaftetii me prefente in Chrifti nomine *Iohannes* qui vocatur *de Berta* petitoris pro me & pro *Berta* iugalis & pro *Vitaliana* relicta quondam *Petrus* peritoris in tribus partibus & in quarta parte petiror *Vrfo* filius quondam *Vitalis* noftrifque filiis & heredibus libelli nomine concediftis nobis rem iutis fupradicto monafterio veftro ideft omnes res & pertinencias illas quantafcumque nos abuerimus que eft pofita in loco *Prata* cum rerris & vineis campis praris pafcuis falectis facionalibus una cum arbuftis arboribus & cum omnibus fibi pertinenribus conftituta *territorio Ravenne plebe fancti Iohannis* qui vocatur *in axiata* abendum tenendum cultandum laborandum propaginandum fuperfedendum defenfandum & in omnibus melio-

meliorandum in annis advenientibus viginti & novem ad renovandum sub terratico de omni labore maiore modio quinto lino quinto minuto festo vino anfora tercia arbore pecto ponente semel brachiarico per omne canale corbe due de vino & veturiam una adque reda da una ad lignario pro glandatica porco uno si porcos abuerimus & si porcos non abuerimus dare vobis debeamus denariorum Veneticorum solidi tres & omnes Asumptione sancte Marie cun uno nostro vicinum pecora una aducto per nos in civitatem *Ravenne* in domo vestra cum fide & puritate seu umilitate sine dolo & fraude aut malum ingenium & non abeamus licentiam tritulare neque vindimiare sine iussione domnica vestro maioreque de domnica vestra vel vestra dominacione cum onore & obedienciam suscipere debeamus & subceptionem eis facere pro eo quia accepistis calciarii lidfroco una pro denariorum Veneticorum libras quatuor. Si quis vero pars nostrum contra anc paginam pericionem ire tentaverimus antequam finitum tempus sicut supra legitur det pars partis fidem servantis ante omnes litis Inicium aut interpellacione pene nomine auri uncie due & post pene solucionis manead pericio firma *Aldortinus* per Domini misericordiam *tabularius* scribendum rogavimus sub die mense & indictione supradicta quarta *Prata*.

Signum ✠ ✠ ✠ manibus nostris supradicto *Iohannes* & *Vitaliano* & *Urso* anc paginam peticionis ut supra legitur a nobis facta subscripsimus.

L X X X V I I.

Venditio bonorum facta monasterio Pomposiae a Sigefredo presbytero anno 1036. 22.*februarii*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Domine Dei & Salvatoris nostri *Chuorandus* gracia Dei *Imperator* augustus hanno imperii tercio propicio decimo octavo kalendas marcias indictione quinta *monasterio sancte* & beate genitricis virginis *Marie* sito *Pomposia* hubi nunc domnus *Wido Abbas* preordinatus esse videtur. Ego *Sigefredus presbiter* filius quondam *Algisiti* professus sum ex nacione mea lege vivere Longobardorum propterea quisquis in sanctis ac in venerabilibus locis ex suis aliquor contulleit rebus iusta actoris voce in oc seculo centuplum accipiet. Insuper quod melius est vitam possidebit heternam. Ideoque ego qui supra *Sigefredus presbiter* dono & offero in eodem monasterio a presenti post decessum *Berte Commetisse* filia bone memorie *Oberti Marchionis* & relicta bone memorie *Odelrici* quondam *Magilfredi Marchionis* & per presentem cartam offensionis hibidem habendum confirmo.... sunt cortes duas iuris mei cum castro & capellas in eas constructas cum casis sediminas & omibus rebus ad ipsas cortes pertinentibus quas habere visus sum super fluvio *Tanegrum* huna ecclesia que nominatur *Flesxio* alia hubi

 prope

prope que nominatur *Cerro* & ficur predictas cortes de areis castro & capellis sediminas & vineis cum hareis suarum seu terris harabilis & pratis sui .... bus per mensuram iustam super rotum iuieras sexcenti & quicquit amplius de mei iuris rebus in iam dictis locis vel in earum territoriis ad ipsas cortes pertinentibus inventum fuerit quam ur supra mensura legitur per anc cartam offersionis ha parte ipsius monasterii persistat potestate proprietario iuri (a) ... que autem istas cortes domui coltiles cum castro & capellas in eo constructas & omnibus rebus ad eas pertinentibus iuris mei superius dictas huna cum haccessionibus & hegressibus seu superioribus & inferioribus earum rerum que supra legitur in integram ab hac die in eodem monasterio dono & offero & per presentem cautelam offersionis ibidem habendam confirmo & faciad exinde pars ipsius monasterio aut cui pars ipsius monasterio dederit post decessum predicte *Berte Commetisse* proprietario nomine quicquit voluerit pro hanime mee & pro hanimabus bone memorie *Alvici Episcopi Astensis* & supradictorum *Oberti* & *Olderici* quondam *Maginfredi Marchionis* & *Berte Commetisse* mercedem. Quidem spondeo atque promitto ego qui supra *Sigefredus presbiter* huna cum meos heredes haparted dicto monasterio aut cui pars ipsius monasterio dederit supradicta offersio qualiter superius legitur in integrum ab omni homine defensare & defendere non potuerimus aut si parte predicti monasterii exinde aliquid suptrahere quesierimus tunc in duplum earum offersio ut supra legitur parte ipsius monasterio restituamus sicut pro tempore fuerint melioratis aut valuerint sub exstimatione in consimilibus locis & pro honore sacerdotii mei non mihi licead ullo tempore nolle quod voluit ser quod a me semel factum vel conscriptum est inviolabiliter conservare promitto cum stipulatione subnixa. Hanc enim cartam offersionis paginam *Secundi Notarii & Iudex sacri palatii* tradedi & scribere rogavi in qua suptus confirmans testibusque obtulit roborandam. Actum infra hemunitate monasterio sancti Salvatoris que est constructum foris prope civitate *Taurino* feliciter.

✠ Ego *Sigefredus presbiter* in ac cartula offersionis a me facta subscripsi.

Signa ✠ ✠ ✠ manuum *Lamberti* & *Deudadus* atque *Gislandi* viventes lege Romana testes.

Signa ✠ ✠ manuum *Gisulfi* & *Andreas* testes.

✠ Ego *Secundus notarius & iudex sacri palatii* huius cartule offersionis post tradita complevi & dedi.



LXXXVIII.

(a) *Lacuna in membrana.*

LXXXVIII.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pomposiae anno 1036. 3. iulii.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Benedicti summi Pontificis* & universalis Pape in apostolica beati Petri Apostoli Domini sede anno quarto sitque imperante domnus *Chonradus Rex* in Italia anno nono die tercio mensis iulii indictione quarta in loco qui dicitur *Sablone*. Petimus a te *Alberico* qui vocatur *Tusco* misso dominus *Guido* religiosus *Abbas monasterii sancte Marie in Pomposia* uti nobis *Martinus* filius quondam *Gorzio* per me quam per personam *Eilvitefredi* & consortibus meis seu aliis & heredibus nostris libellario nomine concedisti nobis de re iuris nominati monasterii idest concedisti nobis medietate in integram de om . . . sex sortes & porciones integra vel quantamcumque abes & detines *Iohannis* quondam *Magri* filio infra . . . . fundo qui vocatur *lovignano* & in fundo qui vocatur *punzano* & in fundo qui vocatur *vicoramerio* per singulis locis, . . . pratis pasculs silvis venacionibus pescacionibus arbustis arboribus per singulis locis. Hec quia concedisti nobis absendum tenendum possidendum roncandum pasinandum propaginandum defensandum & in omnibus meliorandum in annis advenientibus viginti & novem ad renovandum . . . . . peticione renovemur ita sane ut inferamus terratico dare debeamus de singulis inibi Domnicus concordare dignatus est oc est terratico de grano de sicale in campo capa quarta . . . . in area modio quarto farre orieo in campo . . . . lino manna octava omnia minuto in area modio sesto vino ansora quarta semel vice arbore pecto ponendo postea si vobis cellum. Quod si glande habuerimus . . . . porco . . . dare debeamus porco uno etsi vinea pastinaverimus post in colom. . . . fruere debeamus annos quinque si ronco roncaverimus fruere debeamus annos quatuor deductum ipsos . . colunico usque ad ripa *P do* ad nave domnicam ubi potuerit pervenire ad tollendum & non habeamus licenciam dandi vendendi . . . . commutare nos . . . . predicti peritoris sicut supra legitur & non habeamus licenciam de ipsa re ad nullo placito publico apulare (*) nisi ad . . . . & non . . . . maiore quidem domnico vestro vel vestra dominacio & cum onore & obediencia susipere debeamus sine dolo vel fraude. Si quis vero pars nostrum contra anc peticione ire tentaverimus & omnia sicut supra legitur non observaverimus det pars partis fidem servanti ante omnes litis inicium seu interpellacione pene nomine . . . . . rialis auri uncias duas & post pene soluta manente anc peticione in suo robore & firmitate quas vero peticione eo scripto *Leo tabellio* scribendum rogavit & unus

(*) *Hoc est*: ambulare. .

& unus alterius nobis pariter iubemus quod consecuti sumus agamus Deum & vobis maffima gracias sub die mense & indictione quarta *in Sablone*.

Signum ✠ manus meas petitoris ad omnia supradicta cui rekctum est.

L X X X I X.

Venditio plurium bonorum facta Iohanni presbytero a Gisone quodam anno 1037. 24. *ianuarii*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Christi *Chuonradus* gracia Dei *Imperator* augustus anno propicio imperii eius Deo propicio decimo viesimo quarto die mensis ianuarii indictione quinta. Con... me *Giso* filius quondam *Ildevrandi* quod professus sum ex nacione mea lege vivere Romana accepissem sicuti & in presencia testium accepi a te *Iohannes presbiter* filius quondam *Iohannis* argentum denarios bonos libras quatringenti finitum precium pro casis castris capellis atque rebus illis omnibus..... quas haberem visus sum tam infra civitatem *Placentiam Papiam* quam *capella* una que est edificata in onore *sancti Martini*.... corte & puteo insimul tenente quas & foris in campania.... tis *braida* & pratas que dicitur *isola* & in locis & fundum *pitale* & cum porcione de castro & de *capella* que est edificata in onore *sancte Marie* corte & cum omnibus rebus at se pertinentibus mundi.... de castro & de *capella* cum area sua que est edificata infra ipsum castrum in onore *sancte Savine* & in *breoli* vel ubicumque per aliis locis & vocabulis quemcumque modum omnia & ex omnibus sicut mihi advenerunt per cartam ex parte *Amerade* que fuit coniux *Amichonis* & in *Centoria* cum porcione de *capella* que est edificata in onore *sancti Bartholomei* corte & cum omnibus rebus ad se pertinentibus *lagani cuozo via vigarza molino luniveti castelleto cereto fermado casale agnelli* cum porcione de *capella* que est edificata in onore *sancti Silvestri* corte cum omnibus rebus ad se pertinentibus *dacorba corte vescovi monte domnico* cum porcione *capella* que est edificata in onore *sancti Iohannis gagiorunco campamalo carogna castello vetere monte, calito mauriciassco monte albuini fossato regis* cum porcione de *capellas* duas una est edificata in onore *sancti Stefani* alias est edificata in onore *sancte Marie* que sunt prope supradicto loco *monte domnico* & porcio una.... cum quarta porcione de castro *axeto spariano* cum porcione de *capella* que est ibi edificata in onore *sancti Petri monasteriole al fossato nigra.... martinoni aquaria arena bossonasco alcornale* & in *corutrito* cum atiacenciis & perrinenciis & in locis & fundis *ciconiola talanco sorgaria valenutici monte spinaria monte gozo iudei vigani.... da vicoraro* & in eorum territoriis vel per aliis singolis locis & vocabolis que ad cortes suprascriptas pertinere videntur & sunt ipsis casis & areis castris & capellis atque rebus omnibus per mensura iu-

sta

sta inter sedimina & vineis cum areis suarum seu terris arabilis pratis pascuis silvis ac stallariis cum ariis suarum iuges ducentum & si amplius de meo iuri tam infrascripta civitatem quamque & foris in eisdem locis & fundis ut supra legitur multum fuerit quam ut supra mensura vel per hanc cartam vendicionis & ipso precio *Iohannes presbitero* aut cui tu dederis vel abere statueris persistat potestate proprietario iuri ut dictum est tam casis castris capellis atque rebus omnibus & sediminibus & vineis cum ariis suarum seu terris arabilis pratis pascuis silvis ac stallareis cum areis suarum ripis rupinis molendinis piscationibus ac palutibus coltis & incoltis divisis & indivisis una cum finibus terminibus accessionibus & usibus aquarum aquarumque ductibus cum omnibus .... atiacenciis & pertinenciis per locas & vocabulas cum ipsis casis castris castellis & rebus pertinentibus ubicumque per supradictam civitatem *Placenciam* atque comitatum & & per comitatum *Papiense* meo pertineunt iuri vel pertinente inventum fuerit .... & ex omnibus in integrum eciam vendo ego supradicto *Giso* tibi *Iohannes presbitero* per eandem cartam vendicionis & ipso precio idest omne supellectile item iuris mei tamq.... habeo aut in antea Deo propicio aquistare potuero in integrum que autem .... castris capellis atque rebus omnibus iuris mei tam intra supradictam civitatem quam & foris eiusdem civitatis in iisdem locis & fundis ut supra legitur .... dictis una cum accessionibus & ingressibus earum seu superioribus & inferioribus earum rerum qua vel superius vel in integrum ob hac die tibi *Iohanni presbiter* pro isto precio vendo trado & mancipo nulli alii vendatis donatis alienetis obnoxietis vel tradatis nisi tibi & facias exinde a presenti die tu aut cui tu dederis vel habere statueris Iure proprietario nomine quicquid volueritis sine omni mea & heredum meorum contradictione. Quidem oc spondeo atque promitto ego qui supra *Giso* una cum meis heredibus tibi *Iohanni presbitero* aut cui tu dederis vel habere statueris ista vendicio qualiter supra legitur in integrum ab omni homine defensare quod si defendere non potuerimus aut si vobis exinde aliquod .... covix genium subtraere quesierimus tunc in duplum eadem vendita ut supra legitur vobis restituamus sicut pro tempore fuerint meliorata aut voluerint sub estimatione in consimilibus locis simul cum eadem supellectile & nec mihi liceat ullo tempore nolle quod voluisse quod a me semel factum vel conscriptum est inviolabiliter conservare promitto cum stipulacione subnixa & nihil mihi ex ipso precio dare debes dico. Hanc autem vendicionis paginam *Petro notario* tradidi & scribere rogavi in qua subter confirmans testibusque opruli roborandam. Hactum infra *monasterium Pomposie* feliciter.

Giso in hac cartula vendicionis a me facta manu mea subscripsi & testes scribere rogavi.

Signum ✠ ✠ manibus *Iohannis Franconi Gregorius* filio *Alberti* viventes lege Longobardorum.

✠ *Ste-*

✠ *Stefanus* filio condam *Dominicus* in ac vendicione rogatus teftis fubfcripfi.

✠ *Iohannes* filio quondam *Bonizo* in ac vendicione rogatus teftis ss.

Signa ✠ ✠ ✠ manibus *Godo* & *Petrus de Cafiano* lege viventes Romana teftes.

✠ Ego *Petrus notarius* fcriptor huius cartule vendicionis tradita complevi & dedi.

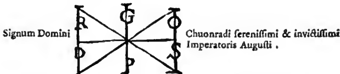
L X X X X.

Diploma Chonradi Imperatoris datum Pompofiae anno 1037. 18. *aprilis.*

Ex tabulario Pompofiano.

In nomine fanćte & individue Trinitatis *Chuoradus* divina providente mifericordia Romanorum *Imperator* Auguftus. Imperatoria maieftatis fublimitas quanto altius extollitur tanto humilius peticionibus fidelium adquiefcere debet. Maxime cum ipfa peticio ad illius fervicium pertinere cognofcitur cuius gloriofiffimo munere eandem peticionem adimplendi poffibilitatem recepimus. Idcirco omnium catholice fidei noftrorumque fidelium noverit univerfitas qualiter ob interventum & exaudibiles preces *Kadelohi Epifcopi* noftrique fideliffimi cancellarii atque *Geboardi Ravenne* noftri dilećti *Archiepifcopi Widonem* venerabilem *Abbatem monafterii fanćte* Dei genetricis *Marie* conftrućti in infula que vocatur *Pompofia* ipfumque monafterium cum eadem infula *Pompofia* omnemque eiufdem monafterii pertinentiam fub noftri mundiburdii & imperialis regiminis defenfione gratanter recipimus. Infuper concedimus predićto *Abbati Widoni* eiufque predićto *monafterio Pompofie* noftri precepti largitionem confirmantes eidem fanćto ac venerabili loco noftra imperiali aućtoritate omnes res & poffeffiones eius mobiles & immobiles iufte ac legaliter fibi pertinentes. Quibus itaque generaliter confirmatis futuras infidiancium occafiones timentes fpecialiter predićto *monafterio Pompofie* tam ipfam infulam *Pompofiam* ex integro quam extra eandem infulam fcilicet *lacum fanćtum* in *comitatu* vero *Comaclenfe* & *Ferrarienfe* & *Gavellenfe* feu *Ravennate* five *Faventino* atque *Cornilienfe* & *Livienfe Pupilienfe* autem & *Ceffenate* necnon *Ariminenfe Orbino* vero & *Caftello felicitatis* atque *Perufino* five quicquid prefentaliter in *infula Salti* tenere videtur nominatim vero terram que prenominato *monafterio Pompofie* ex iudicatu *Marchionis Vgonis* evenit videlicet *foleriam* & *cavallariam* ac *polixinum* atque in *comitatu Ferrarienfe* & *Gavellenfe* firmiffima & preceptali corroboracione confirmamus. Liceat igitur prefato Abbati eiufque fuccefforibus prefatam abbaciam regulariter regentibus ipfum monafterium omnibus fibi pertinentibus rebus quo legitimo modo voluerint traćtare omnium perfonarum contradićtione remota. Nullus itaque Dux Marchio Comes Vicecomes Archiepifcopus Epifcopus,

pus nullaque magna vel parva persona predictum venerabilem locum vel rectores eius de aliquibus rebus aut functionibus sibi pertinentibus aliquo modo inquierare sine legali iudicio presumat. Si quis vero quod absit huius nostre preceptionis Imperialis pariterque mundiburdi violator existat auri obtimi mille librarum pondus se compositurum agnoscar medietatem nostre camere & medietatem predicti cenobii utilitati. Quod ut verius credatur cauciusque custodiatur hanc paginam manu propria roborantes inferius iussimus sigillari.



Radhebertus cancellarius vice *Herimanni archicancellarii* recogovit.

Datum xiiii. kalendas madii anno Dominice incarnationis millesimo xxxvii. indictione v. anno autem domini *Chounradi* regni xiiii. imperii xi. Actum *Ravenne* feliciter amen.

✠ Et ego *Petrus Bonus* Dei nutu *tabellius de villa Baurie* & *notarius s. Pomposiane ecclesie* itaut vidi in autentico instrumento bene sigilato nec plus nec minus addens scripsi & complevi.

L X X X X I.

Cessio bonorum facta Guidoni Abbati Pomposiae anno 1037. 16. maii.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domni *Benedicti Pape* sede quinto *Conradus Imperatore* anno undecimo die sestodecimo mensis madii indictione quinta *Ravenne* in cupa posita iuxta tribuna *basilice sancti Stefani* qui vocatur *maioris*. Dum inventus fuisset bonis saviis adque ilustrissimis viris necnon bite hoptime & laudabilis fama eorum nomina hec sunt idest *Widone presbiter* & *monachus* atque *Abbas monasterii sancte Marie* que vocatur in *Pomposia Widone presbiter* & *monachus* predicto monasterio & *Baldus* nobile viro domno *Geremia* filius quondam *Liutfredi* aldios seu raldios *Pauli* filius quondam *Paull index* furvaldi *Andreas de Sasum Petrus* & *Paulus* germani filii sui *Stefanus* filius *Teuci tabellio Petrus de Ruuci Iohannes Evalberto* & *Petrus* germani filii sui ..... filius *Tribunus Iohannes* filius quondam *Riculfus tabellio Petrus* filius quondam *Petri tabellio de Posterula Alto tabellio Paulus* filius quondam *Petrus Pipare* & me presente *Romano* qui vocatur *Stefanus tabellio* & aliis. In nostrorum

rum supradictorum omnium presencia hapreendetunt *Petrus* & *Raimbertus* germani nobili viri filii quondam bone memorie *Paulus* qui vocatur *de Eclila* virgam in manibus illorum & miserunt eam in manu domni *Widone* umilis *presbiter* & *monachus* atque *Abbas monasterii sancte Marie* que vocatur in *Pomposia* & in manu supradicto *Stefanus* filius quondam *Teuci tabellio avocatori* suo & dixerunt ecce concedimus vobis omnes acciones & querimonias quantascumque nos abuimus usque modo .,.. requirendum contra vos supradicto Abbas & insuper spondimus & obligamus nos nostrosque filios heredes vobis supradicto domno Abbas tuisque subcessoribus in perpetuum idest omnes res & pertinencias illas integras quantascumque pertinuit quondam *Petrus* qui vocatut *de Eclila* acioni vestro in fundum *cisterna* que vocatur *de funu* uncias sex & sex uncie in fundum *lacunacava* & omnes perrinencias illamque sibi pertinuit in fundum supradicta nomina & in fundum qui vocatur *panarivolo* & in fundum *poritulo* .... & in fundum *casoti* cum terris vineis campos & cum omnibus ad predictis rebus pertinentibus sitas *territorio Liviensi plebe sancti Mercurialis* & *sancte Marie in aquaducto* & licead vobis vestra nave domnicare de vestri omni .... regendi & redeundi a portum *setarie* sine omni intentionem & ripatico & si nostri homines contra ec facere presumpserit dacionem partem a nobis cognitum est facere debemus infractum quintam dierum & si nos aut nostris filiis vel heredibus aut nostra sumissa vel sumittenda persona vobis vestrisque successoribus inquietare vel molestare presumpserit quia daturi & compositurі nos esse promittimus nos nostrisque filiis & eredes vobis vestrisque successoribus auri uncias tres & predicto domnus Abbas & prefato *Stefanus avocatori* suo sic accipiens dixerunt reiciamus vos omnes pro futurum testimonium. Hoc factum est sub die mense indictione supradicta quinta *Ravenne*.

L X X X X I I.

Libellus emphyteuticus factus a Dominico Abbate Pompofiae anno 1037. 15. septembris.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini *Benedicti Portino Pape* anno quinro sicque imperante domino piissimo perpetuo augusto *Chonrado* a Deo coronato pacifico magno *Imperatore* in Italia anno decimo die quinto decimo mense septem̃ber indictione quinta vico qui vocatur *ribere abto Cumiacho*. Omnibus manifestum est atque concrua raciones dispositur nos libente debere eorum pro quibus venerabiliorum locis meliorandique causa proficiunt & ideo ego quidem in Dei nomine *Dominicus* venerabilis *presbiter* & *monachus* atque *Abbas monasterii sancte* semperque virginis *Mariam* que vocatur in *Pomposia* una cum consensum & auroritatem

tatem cuncto conctecationis monachorum desetvieneium eiusdem monasterii vobis presentem in Dei nomine *Petrus*... qui vocatur *de stadio* & in filiis & nepotibus vestris per infiteoticario iure me presenrem die coneedenres & concedevimus arque confirmantes confirmavimus tibi rem iuris proprietatis regule monasterii nostri idest pecia una terra in quod est casale cum terra laboratoria sita in fundo qui vocatur *cornacervina* que est in latitudinem sua da *Pado* qui vocatur *maiorem* usque in locum *corno* qui fuit *de Romualdo Cumiaclinsis* & in latitudinem suam petticas decipedes viginti atque ex una cum suis iustis & certis interafinibus omnesque vim iuris proprietatis monasterii nostris posidenrem at singulis lateribus idest ab uno latere possident heredes qnondam *Iohannis Gastaldio* & ab alio latere posident *Prado de Lopicinus* qui vocatur de *Petrus presbiter* a tereio latere tene da uno caput possident heredes quondam *Romualdo de Cumiaclo* & a quatto vero latete da alio eaput *Pado maiorem* percotentibus una cum suis iusti & certis interafinibus omnemque vim iuris proprietatis regule monastetii nostris dum vobis supradicto *Petrus*.. . qui vocatur *de stadio* cum filiis & nepotibus vestris domini divina gratia in ac lucem permanerem vita concedimus atque confirmamus vobis at abendum tenendum cultandum laborandum cultandum pastenandum propaginandum & in omnibus meliorandis causa proficiunt ex vestris propriis expensis laboribus & nihil mihi Abbati vel meisque supeessoribus singulis quibusque annis omnes marcio mense infra indictionem at fine aliquam tardietatem aut negligentiam in argentum denarios sex Venericos pro ipsa supradicta rem que supra legitur pensionem ut dictum est & persolvaris quia exinde dicti ealciariis de manibus meis in manibus tuis pulla atque pavronos & poledra unam ptesencia testibus quibus superius scripti sunt pretet testauraeiones & luminaciones arque incensa at ubtilitatem ipsius monasterii nostrum poestdia * tranditam ** nostrorum omnium nominati *Petrus* qui vocatur *de stadio* & in filiis & nepotibus vestris ipsa supradictam rem que supra legirur culta meliorata & quiquit inidutum *** vel meliorataque fuerit revertant in iure ecclesie monasteriis nostris cuius est iuris proptietatis vertatur. Profitens preterea nullisque diebus nullisque temporibus diebus vite nostre ideo omnium pititor ulli paginam.... infiteosin sint inviolate neque inviolabiliter modis omnibus conservate & atimplere promirtimus. Quod si quod absit & averta divina poteneia ec omnia que supra legirur non observaverimus atimpleverimus contra eligeremus agerem causarem aut aliqua molestaciones facere voluerimus iutantes per divinam omnia misteria sedemque sanctam apostolicam & vita sanctorum dominorum nostrorum atestaeiones confirmans quia daturi nos esse promittimus nos supradicto patrono & nostrisque sueeessoribus vobis supradicto petitores & in nostrisque filiis & nepotibus tuis sicut

 supra

(*) *Hoc est*: post. (**) *Hoc est*: transitum. (***) *Hoc est*: additum.

fupra legitur ante omne litis inicium vel interpellacionem peue nomine auri ebrizo uncias due & poft pena foluta manentem anc paginam infitefinteo fint de omnibus ficut fupra legitur in fuum prevalcat fiftere firmamenrum fcripra pagiuam *Paulus* in Dei nomine *tabellio Cumiaclifis* fcribendum rogavimus & fupter manus mea propria fi: mavimus teftibufque a me rogatis obtulit roborandum eorumque prefenciam vobis pariter contra dedimus per die mente indictione fupradicta quinta in vico . . . .

✠ *Dominicus presbiter & monachus* atque *Abbas monafterio fancte Marie* qui vocatur in *Pompofia* facto patrono uic painam infiteonfint de omnibus ficut fupra legitur mm̃ srĉ fcribere rogavit & fupradicto calciarii a me recepit.

Signum ✠ manus mea *Lelio monachus* qui vocatur *de Iuftinus* ubi paginam intireofin de omnibus ficut fupra legitur confenfit & cui relarum eft fubfcripfit.

Signum ✠ manibus noftris *Leoniel monachus Petrus* item *monachus* uic paginam infiteofint in omnibus ficut fupra legitur confenfit & manus noftra fubfcripfit.

Signum ✠ ✠ ✠ ✠ manibus noftris *Petrus* . . . . qui vocatur *de Pulechera Iohannes* qui vocarur *de Inftanecuo Martinus* qui vocatur *de Arechi presbiter Canulo* & *Martinus* qui vocatur *de Urfa* ubi paginam infiteofin de omnibus ficut fupra legitur per ignorantiam litterarum ubtilis ıeftes cui relecti funt fctipfit.

✠ *Paulus* in Dei nomine *tabellio* fcriptor uhi paginam infiteofint de omnibus ficut fupra legitur poft roboraciones reftibus.

Noticiam teftibus ideft in primis *Petrus* qui vocatur *Pulecharia* teftes.

Iohannes de Inftanecuo teftes. *Martinus* qui vocatur *de Arechi presbiter* teftes.

Martinus de *Urfa*: Carulo . . . . teftes.

L X X X X I I I.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pompofiae anno 1037. 7. *octobris*.

Ex tabulario Pompofiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus fancti anno Deo propicio pontificatus domini *Benedicti fummi Pontifice* & univerfalis Pape in apoftolica facratiffima beati Petri Apoftoli Domini fede anno fefto fitque imperante domno *Chonradus Imperatore* piiffimo propicium augufto a Deo coronato pacifico magno imperante in Italia anno undecimo die feptimo menfe october indictione fefta in *Pompofia*. Petimus a te domnus *Albertus* qui denominerur *Turco* miffo & vocarus de domno *Guido* venerabilis *Abbas monafterii fancte Marie* qui vocatur *in Pompofea* utique nobis *Rodulfo* fitque *Atimo* qui vocatur *Martino* filii

filii quondam *Galiverto* super dominium & poteſtatem de *Salvia* genetrice noſtra omnibus diebus vite ſue ſeo filiis & heredibus libellarii nomine concediſtis & largiſtis atque confirmaſtis nobis rem iuris ſupradicto monaſterio ideſt concediſtis nobis omnes res illas ſortes & porciones quantaſcumque abuiſtis & tenuiſtis a manibus veſtris infra toto fundo qui vocatur *punzana* & in fundo qui vocatur *florignano* & in fundo qui vocatur *roncovenerius* & in ſingulis locis cum terris & vineis campis pratis paſcuis ſilvis ſalectis ſacionalibus paludibus piſcacionibus arbuſtis arboribus vel diverſiſque generibus cum ingreſſo & egreſſo suo & cum omnibus at supradictas res pertinentibus hec omnia abendum tenendum poſſidendum superſedendum defenſandum & in omnibus meliorandum in annis atvenientibus viginti & nove ar renovandum salva sanacione domnica dandum. Ita sane ut inferamus domnice racionibus tibi tuiſque ſucceſſoribus dare debeamus de grano & ſigale in campo capa quarta fabas in area modio quarto farre orreo in campo capa quinta lino manna octava minuto in area modio ſeſto vino anfora quarta semel vice arbore pecto ponendo poſtea ſit nobis ceſſum & ſi glande abuerimus in tempore glandis glandatico dare debeamus porco uno & & concediſtis nobis pro casale de supradictas res in longitudinem suam perticas decimpedas viginti & quatuor & in latitudinem suam perticas decimpedas duodecim & ſi vinea paſtinaverimus extra casale fruere debeamus annos quinque que poſt incolome evenerit & poſtea rendere debeamus ſicut de cetera vinea & ſi ronco roncaverimus fruere debeamus annos quatuor & poſtea reddere debeamus ſicut de cetera terra exenio pro ſupradicto casale dare debeamus omnique anno de grano aiale quartario uno Ferrariense tritulatum & pervendum * ipso terratico domnico & ipso exenio per vos petitoris uſque at ripa *Pado* ubi nave veſtra domnica potuerit pervenire at tollendum & non abeamus licencia de ipsa supradictas res vindere nec donare niſi inter vos ſupradicti petitoris & non habeamus licencia ipſa res a nullo placiro plubico ambulare neque diſtrignere niſi at veſtrum maiore quidem domnico noſtro vel veſtra dominacione cum onore & obediencia ſuſipere debeamus ſine dolo vel fraude. Si quis vero pars noſtrum contra os petire tentaverimus antequam finitum tempus ſicur ſupra legitur det pars partis fidem ſervandis ante omnes litis inicium vel interpellacionem pene nomine auri obtimi uncias duas & poſt penam ſolutam manente os peticionis uno tenore conſcripta *Gaudioſus* in Dei nomine *tabellio* ſcribendum rogavimus & unus alterius nobis pariter iubetis quod conſecuti eſtis agatis Deum & vobis maſſima gracias.

Signum ✠ ✠ ✠ manibus *Radulfo* ſitque *Atimo* qui vocatur *Martino* filii quondam *Galiverto* & *Salvia* genetrice de omnibus ſicut ſupra legitur ad omnia ſupradicta cui relectum eſt.

LXXXXIV.

(*) *Hoc eſt*: pervectum.

X C I V.

Donatio facta a Gebehardo Archiepiscopo Ravennae Guidoni Abbati, & monasterio Pomposiae anno 1040. 30. aprilis.

Ex tabulario Pomposiano.

✠ In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti. Anno Deo propicio pontificarus domini *Benedicti summi Pontificis* & huniversalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri sede octavo die trigesimo mensis aprilis per indictionem octavam *Ferrarie*. *Gebehardus servus servorum Dei* divina gracia *Archiepiscopus sancte catholice Ravennatis ecclesie oblator exiguus*. Cum summe divinitatis potencia in sacra regiminis arce non meritorum gratia set ineffabilis sue pietatis arbitrio pro multorum optatibus nos locare dignatus est illud nos ambire cotidie ammonet quod ad perennem capessendam indulgentie censuram pertinere potissimum & fore dignoscitur. Unde & beatissimorum sanctorum & maxime intemerate virginis Marie necessitudo me adire compellit sufragia ut qui propriis viribus ad tantam sarcinam perferendam nequaquam existo idoneus Deo prece placentium eiusque matris oraculo sustenter si non in omnibus in quibusdam tamen presulatus officio dignitatem vite mee moribus valeam adequare. Igitur ego *Gebehardus* umilis atque peccator *sancte catholice Ravennatis ecclesie Archiepiscopus* una cum ordinariis clericis sancte nostre Ravennatis ecclesie necnon cum consensu episcoporum confratrum meorum in tuo venerabili cenobio beatissime Theotocos virginis Marie in quo *Guido presbiter* atque *Abbas* preesse videtur modis omnibus previdi constituere atque confirmare anteriora precepta & insuper que in illis releguntur idest *ecclesiam sancti Petri Apostoli* cum curte sua integra que vocatur *Ustulatus* & cum omnibus suis pertinenciis sicut in anterioribus preceptis relegitur Similiter confirmamus in supradicto monasterio curtem integram que vocatur *monterionis* cum fundis & apendicibus suis. Necnon monasteria quorum hec sunt nomina videlicet *sancti Stephani* qui vocatur *maioris* & *sancti Barbatiani* & *sancti Zacharie* atque *sancti Stephani* qui vocatur *iunioris*. Et *monasterium sancte Marie* quod vocatur *scenodochium* cum omnibus rebus & pertinenciis suis. Eciam confirmamus tibi supradicto *Guidoni* & per te in prelibato sancto ac venerabili monasterio tuisque successoribus in perpetuum omnes cartas enfiteoseos que a nostris clericis eidem monasterio facte sunt. Et insuper concedimus & confirmamus in supradicto monasterio idest mansum unum integrum qui vocatur *de casale* quem usque modo detinere visi fuerunt a iure nostra seu clerici constitutum *territorio Arriminense plebe sancti Savini* inter affines ab uno latere strata publica ab alio latere possidet *comes Ariminensis* seu a tercio latere rivus qui vocatur *tenmise* atque a quarto latere iuris sancte nostre Ravennatis ecclesie.

clesie. Insuper confirmamus in perpetuum eidem prenominato monasterio omnes res & pertinencias quantascumque habetis vel detinetis per quemcumque modum vel titulum scilicet mansiones terras vineas silvas paludes vel piscarias a nostra ecclesia vel a monasteriis eidem nostre ecclesie subiectis. Que igitur omnia memorata loca vel sicut superius legitur sub tali videlicet ratione concedimus atque confirmamus tibi tuisque successoribus pro remedio anime mee meorumque successorum quatenus ut tu & tui successores & confratres qui ibi sunt vel qui per tempora ibidem ordinati fuerint orationes que in tuo anteriore precepto quod a nobis in tuo prefato monasterio concessum est releguntur adimplete & facere debeatis & pro omnibus rebus & pertinenciis quas vos vestraque prefata ecclesia detinere videmini a iure sancte nostre Ravennatis ecclesie pensionem persolvere debeatis nobis nostrisque successoribus vel sancte nostre Ravennatis ecclesie octoribus * in festivitate sancti Apolenaris viginti solidos de Veneticorum denariis. Si quis tam nostri successores quam quevis maior aut minor persona contra huius nostre donacionis aut confirmacionis precepti seriem quicquam aliter agere presumserit & prefata loca & res ad ipsum monasterium pertinentes a iure & dominio regularium monachorum qui per tempora fuerint in tuo venerabili templo beata mater & virgo quovis tempore per quemlibet ut dictum est contractum alienaverit vel municiones innovaverit nisi resipiscat & emendet suscipiat indissolubile anathematis vinculum trecentorum decem & octo sanctorum patrum Niceni Concilii atque cum Iuda scariothis Iesu Christi domini nostri traditoris compar existat & cum antiquo oste condemnetur diabolo & abitaculo iustorum privetur eterno & nullo modo in memoria veniat apud Deum. His qui a tuo venerabili templo hec omnia que a me tibi confirmata atque donata sunt beata Virgo alienare aut surripere ut supra diximus atemptaverit eaque ex tuis propriis muneribus a limina tua tibi deserviencium regularium monachorum perenniter tribuimus possidendas. Quamobrem ex excnixa prece deposco ut mihi tuo inutili famulo licet immerito attamen qui pro summo desiderio cordis prelibata munuscula amoris studio tibi confirmare atque donare disposui veri luminis mater quatinus digneris observacionibus obtinere aput filium tuum ut abolitis meorum scelerum vinculis eterne vite participem efficiar. Quam preceptionis & voluntarie nostre confirmacionis & donacionis paginam *Gerardo notario* sancte nostre *Ravennatis ecclesie* scribendam iubentes precipimus & ut verius credatur subter manu propria ut perpetualiter permaneat roborandam mandavimus sub die & mense & indictione predicta octava *Ferrarie*.

✠ Ego *Gebehardus* Dei gracia *Archiepiscopus* hoc preceptum fieri iussi & ss.

✠ Ego

(*) *Hoc est*: actoribus.

✠ Ego *Hugo Parmensis Episcopus* ss.

✠ Ego *Ivo Placentinus Episcopus* ss.

✠ Ego *Sigefredus* Dei nutu *Regensis Episcopus* ss.

Ego *Adelfredus Bononiensis Episcopus* ss.

Ego *Ubertus Saxenatis Episcopus* ss.

✠ Ego *Iohannes* gracia Dei *Ficoclensis Episcopus* in hoc precepto subscripsi.

✠ Ego *Rolandus* gracia Dei *sancte Ferrariensis ecclesie Episcopus* ss. *

Ego *Deusdedit sancte Ravennatis ecclesie diaconus* hoc preceptum laudans subscripsi.

Ego *Lambertus Abbas* in hoc precepto subscripsi.

✠ Ego *Bonizo Abbas s. Severi* in hoc precepto laudans subscripsi.

✠ Ego *Giselbertus sancte Ravennatis ecclesie archipresbiter* in hoc preceptum laudans ss.

✠ Ego *Adam presbiter sancte Ravennatis ecclesie* consensi & ss.

Ego *Ravennus Cardinalis presbiteri* in hoc precepto subscripsi

✠ Ego *Vitalis subdiaconus & cantor sancte Ravennatis ecclesie* in hoc preceptum laudans ss.

✠ Ego *DD. Abbas sancti Iohannis Evangeliste* in hoc preceptum subscripsi.

✠ Ego *Bonizo sancte Marie in cosmedin Abbas* in hoc decreto ss.

X C V.

Commutatio ecclesiae s. Petri de Ustolato facta a Gebehardo Archiepiscopo Ravennae cum Guidone Abbate Pomposiae anno 1040.

Ex apographo saeculi XIII. in Pomposiano tabulario.

Domine sancte & illuminatrici angelorum & hominum regine beate virgini Marie cuius monasterium fundatum est in insula que vocatur *Pomposia*. *Gebeardus servus servorum Dei* divina gracia *Archiepiscopus sancte catholice Ravennatis ecclesie* oblator & commutator exiguus. Cum summe dominationis potentia *&c. ut in precedenti usque ad verba*: previdi constituere atque confirmare predia inferius adscribenda atque nunc videntur esse tua. Verum etiam ad divini cultus gloriam & ad bone memorie *Valentini* substentationem munusculum aliquod & cumcambium tibi nunc verum luminis mater dono ex vero atque mentis devotissima ubere confirmo in perpetuum. Idest *ecclesiam sancti Petri Apostoli* cum cortis & decimacionibus primiciis oblacionibus terris atque cum omnibus sibi pertinentibus positis in loquo qui dicitur *ostolatus*. Verum etiam ipsam curtem nostram integram que vocatur *ostolatus* cum omnibus suis pertinenciis in qua predicta plebs sita esse videtur inter affines pertinentie ipsius plebis & curtis a primo latere *caleo* a secundo latere *unzeriense* seu a tercio latere *binbols* atque a quarto latere *padiusilus* percur-

(*) *Litteris maiusculis expressa haec verba sunt in suo originali.*

currens. Verum etiam concedimus tuo venerabili monasterio beatissima Maria virgo perpetua mansum unum integrum cum omnibus sibi pertinentibus quod est positum prope *Ravennam plebem sancti Stephani* qui vocatur *in tegnia* inter affines prelibati mansi a duobus lateribus iure ipsius plebis a tercio latere fluvius qui dicitur *Gorus* atque a quarto latere iure prefati *monasterii Pomposiani*. Simul etiam confirmamus tibi in perpetuum mansionem unam integram que est posita iusta murum civitatis *Ravenne in regione sancti Vitoris martiris* prope *portam* que vocatur *vacini* a primo latere *Theutius tabellio* a secundo latere murus civitatis *Ravenne* seu a tertio latere heredes quondam *Iohannis de porta* que vocatur *vacini* atque a quarto latere platea publica percurrens necnon & mansionem aliam positam *in regione sancti Michaelis archangeli* qui vocatur *afirglisco* ab uno latere possidet *Iohannes Stabilis* ab alio latere possidet *Andreas Duldirige* seu a tertio latere heredes quondam *Martini Callo* a quarto latere andronella que vadit ad fluvium qui vocatur *Padentinus*. Similiter fundum unum integrum qui dicitur *munterioni* positum in *territorio Pupuliense* plebe ipsius cum appendicibus suis inter affines eius ab uno latere strata publica percurrente ab alio latere aqueductus & septa seu a tertio latere *dagolo* & *casulicolo* & fundum qui vocatur *de campenna* atque a quarto latere *aquaviola* & *casalbaoni*. Quin etiam sancimus & firmiter perpetuamus tibi *Guidoni* venerabili *Abbati monasterii sancte* predicte virginis *Marie* tuisque succedentibus abbatibus in eodem monasterio in perpetuum idest omnes res & pertinencias illas quantascumque habere & detinere videmur iure sancte nostre Ravennatis ecclesie per singula loca vel territorio tam in civitate quamque in plebibus vel ubicumque sunt posita remota omnium nostrorum successorum contradictione itemque permittemus & perdonamus atque concedimus tibi tuisque successoribus eiusdem monasterii fodrum placitum & quodcumque de predicta curte *ostolatus* exierit, vel pertinet que ad nostram respiciunt functionem. Pro eo quia tu *Guido* venerabilis *Abbas* de iure vestre ecclesie dedisti nobis quasi per concambium idest medietatem *portus* qui vocatur *de Volana* in perpetuum & centum quinquaginta libras denariorum Papientium pro predicta curte *ostulatus* quam meus antecessor *Eribertus* per hipothecam dedit quibusdam hominibus a quibus predictam pecuniam accepit quibus ego illam nunc reddere debeo idest *Guidoni comiti* & *Iohanni de Alberto clerico eius Ferrariensibus*. Que igitur omnia loca memorata sub tali videlicet ratione concedimus & confirmamus tibi pro remedio anime mee meorumque successorum & per te in tuo venerabili *monasterio* in perpetuum sancte *Marie* que vocatur *in Pomposia Guido* karissime pater quatinus omnibus diebus vite mee universi fratres qui sunt vel qui in postea fuerint per singulas ebdomadas missam unam solempniter pro peccatis meis cantent & expleta similiter unaquaque ora salmum unum idest *Beatus*

tus qui intelligit super egenum & pauperem. In die vero depositionis mee quot ibi presbiteri fuerint omni anno unusquisque pro delictis meis tres missas concinant & salteria singula qui presbiteralem officium non habent similiter dicant. Et insuper precipimus ut pro predicta plebe una cum curte integra & pro medietate *piscarie Volane* necnon pro omnibus rebus illis sicut in ista confirmacione precepti continet pensione omni annualiter in festivitati sancti Apolenaris solvere debeatis nobis nostrisque successoribus vel sancte nostre Ravennatis ecclesie actoribus bizantium unum. Si quis vero tam nostri successores quam quevis maior aut minor persona contra huius nostre donacionis precepti seriem quoquo aliter agere presumpserit & prefata loca ad ipsum monasterium pertinentia a iure & dominio regularium monachorum qui per tempora fuerunt in tuo venerabili templo beata mater & virgo quovis tempore per quemlibet ut dictum est contractum est alienaverunt vel munitiones innovaverint subxipiat indissolubile anathematis vinculum trecentorum decem & octo sanctorum patrum Niceni concilio atque cum Iuda Scariothis Iesu Christi domini nostri traditore cumpar existat & cum antico oste condemnetur diabolo *&c. ut in precedenti usque in finem, omissis tamen verbis, quae confirmationem innunt, notis etiam chronologicis, & subscriptionibus, quarum loco dumtaxat habetur*.

Ego *Gebehardus* Dei gratia *Archiepiscopus* hoc preceptum fieri mandavi & subscripsi.

X C V I.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pomposiae anno 1040. 11. *augusti*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Benedicti sumo Pontifice* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede anno octavo Imperatore defunctus nullus in Italia Imperatore nondum abemus die undecimo mensis augusto indictione octava in vico qui vocatur *ustolathus*. Petivi ad te quidem in Dei nomine donus *Oberto presbiter* & *monachus* pro vice ex persona de domno *Wido* gracia Dei *presbiter* & *monachus* atque *Abbas regule monasterii sancte Marie* quod vocatur *in Pomposea* largitore. Uti mihi quidem in Dei nomine *Iohannes* qui vocatur *burello* iam pro me quam pro vice ex persona de *Pedorina* iugale mea petitoris seu filiis & heredibus nostris libella ii nomine concedistis & largistis seu confirmastis nobis de rem iuris supradicto monasterio vestro. Idest una pecia terre de casale qui est posito *in ustolatho* prope set non longe *ecclesia sancti Petri* quod est in longitudinem suam perticas decimpedas sidecim & in latitudinem suam perticas decimpedas quatuor iusta latus via qui dicitur

tur *caput de orto*. Et iterum concedistis nobis in ipsius loco da alia parte via una pecia terre vinearum quod est ordinis tres iusta latus possidente nobis supradicti petitore cum ingressu & egressu suo & cum omnibus que ad supradicta res pertinentibus sicut superius legitur heas abendum tenendum possidendum laborandum defensandum & in omnibus meliorandum in annis advenientibus viginti & nove ad renovandum salva calciaria domnica dandum hoc peticione renovemur. Ita sane ut inferre debeamus nobis nostrisque filiis & heredibus vobis vestrisque subcessoribus dare debeamus singulis quibusque anni hoc est pensione de denariis Veneticorum quatuor tantum pensio ut dictum est persolvatur. Et non abeamus licencia de ipsa res ad nullum placitum publicum neque districtu andare nisi ante vestra presencia vel de vestris missis maiore quidem domnico vel vestra dominacione cum onore & obediencia susipere debeamus & subcepcione ei facere cum fide & puritate seu umilitate sine aliqua fraude vel dolo. Si quis vero pars nostrum contra hoc peticione ire temtaverimus ante prefinitum tempus sicut supra legitur det pars parti fidem servanti ante omnis litis inicium aut interpeilacionem pene nomine auri obtimi uncias duas & post pene soluta manente hoc peticione in sua firmitate. Quos vero peticione uno pari tenore conscripto *Iohannes* in Dei nomine *tabellio* scribendum rogavi & subter manus mea propria firmavi & unus alterius nobis pariter iubemus quod consecuti sumus agamus Deum & vobis massimas gracias.

Signum ✠ manus supradicto *Iohannes* petitore tam pro se quam pro vice ex persona de *Pedorina* iugale sua ad omnia supradicta cui relectum est.

XCVII.

Venditio bonorum facta a quondam Tiersone monasterio Pomposiae anno 1040. 23. *novembris*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti anno Deo propicio pontificatus domini nostri *Benedicti summi Pontificis* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede anno decimo regnante domnus noster *Henricus* anrequam coronam imperialem accepisse anno primo die viessimo tercio mense novembernber indictione hoctava in vico qui vocatur *Cornedo*. Profitens profiteor ego quidem in Dei nomine *Tierso* filio quondam bone memorie *Stefanus* qui vocatur *musfco* * qui fuit habitatore in vico qui vocatur *pupinzana* venditore per huius paginam mee vocis professionis sponsionis vendicionis transfersionis & transactionis a presente die mee paginam. Vobis presente in Christi nomine domnus *Iohannes*

(*) Fortasse: *musico*.

nes monachus comparatore qui manere vissosum *in cella sancti Petri* qui vocatur *in Cornedo* per consensum de domno *Vido* gracia Dei *Abbas* seu pei cunctorum deserviencium elusdem monasterio seu ut subcessoribus tuis pro futuris temporibus possidebere * que hic inferius legitur da *Eiverdo* necnon & transacto de meo iure meoque dominiu n meorumque filiorum & alieno seu transcribo atque subduco in iure & dominium tuum supradicto domnus *Iohannes monachus* comparatore & in tuisque subcessoribus & quod habere hac possidere & a meis manibus detinere visso sum ad iure quondam bone memorie genitore meo *Authundo* que mihi advenisse vel pertinere potuisse per quodcumque modum vel titulum idest omnes tes & fortes & porciones mea quantascumque mihi supradicto venditore pertinet que est posita ipsa supradicta res in fundo qui vocatur *pupignano* & in fundo *silva morta* & in fundo *casello* & qua in fundo *lamare lamare* & in *soleno* & per aliis ceteris locis vel fundis omnibus cum teris & vineis campis pratis pascuis silvis salectis sacionalibus arbustis arboribus pomiferis & infructiferis cultis vel incultis vallibus paludibus piscacionibus vel occupacionibus suis & cum omnibus ad supradictas res possidentibus siris infra *plebe sancti Andree in bercudas* ** ur amodo a presente die aur quandoque volueritis liceat tibi supradicto *Iohannes monachus* comparatore tuisque subcessoribus supradictas res que supra legirur ibidem introire & prehocupare atque ingredi in potestatem per hanc paginam vendicionis transfersionis da me atque in te facta & tradita tanquam per legitimam & meam corporalem rradicionem abendi dominium & potestatem ab eas teneas possideas eciam vindendi donandi vel comutandi & quiquit tibi placuerit exinde facias cum tuisque subcessoribus in perpetuum. Pro eo quia ego supradicto *Tierso* renditore acepit precium in manibus meis de manibus tuis supradicto compratore in presenciam testium qui hic subter leguntur precium nomine idest argenti denariorum solidus treinta & quinque ab omnis deceptionis seu deliberacionis calumnie & ab hista die numquam aliquam aliquando liceat mihi supradicto venditore neque meis filiis & heredibus ullo unquam in tempore quamvis exinde facere questione repeticione aut causacionem vel interpellacione ullamque molestia generare aut facere incontra vos supradicto compratore vel contra tuosque subcessoribus neque per me neque per a meis submissis vel sumitendi personis magioris vel minoris propinquis vel extraneis & non adeundum in iudicium & non suplicandum principibus neque per ecclesiastica vel per regule aut per imperialem potestate. Set immo homni tempore securus & quietus exinde maneaeris cum tuisque subcessoribus in perpetuum & ego supradicto venditore cum meisque filiis & heredibus vobis domnus *Iohannes* comparatore tuisque subcessoribus ipsa supradicta res quod supta legitur ab omni persona

(*) *Hoc est*: possidere. (**) *Hoc est*: arquado.

sona omnium * stare & defensare & auctorizare promitto. Quod si quod absit & avertat divina potencia & omnia que supra legitur non observavero vel adimplevero & contra hec ire vel agere aut contendere voluero tunc daturo me promitto meosque filios & heredes dare tibi supradicto compratore tuisque subcessoribus ante omnes litis inicium aut interpellacione pene nomine auri obtimi libras una & post pene soluta manente hec cartula vendicionis transfercionis sicut supra legitur in suo robore & firmitatis quam vero hec paginam *Petrus* in Dei nomine *tabellio* de vico qui vocatur *tamara* scribendum rogavit & subter manus mea propria adfirmavit & testes adnrmare rogavit & sub eorum presencia eam tibi tradidir ab abendum & detinendum omnia quod supra legitur sub die & mense indictione supradicta *in Cornedo*.

✠ Signum ✠ supradicto *Tierso* venditore in anc paginam vendicionis transfertionis de omnia quod supta legitur cui sunt auctore supradicti testis adfirmare rogavit.

Signum ✠✠✠✠✠ supradicto *Ato* sartore & *Iohannes Balbo* & *Gairardo de Laugnano* & *Domezello* filio quondam *Averdo* & *Alberto* qui vocatur *Tusco* toti prenominati in anc paginam vendicionis sicut supra legitur rogatis testibus testique littera nesci.

✠ *Petrus* in Dei nomine *tabellio de vico* qui vocatur *tamara* scriptor hec paginam vendicionis transfetsionis sicut supra legitur post robotacionem testium atque tradita complevit & absolvit.

Noticiam testium idest inprimis:
Atto testes.
Iohannes testes.
Gairardo testes.
Demezo testes.
Alberti testes.

XCVIII.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pomposiae anno 1041. 13. *februarii*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Domini temporibus domini *Benedicti* sede nono die terciadecima mensis februarii indictione nona *Ravenne*. Petivi ad vobis in Dei nomine domnus *Wido sancte Marie Abbas* per conseum ** deserviencium eiusdem monasterii me presente in Christi nomine *Petrus* petitor pro me & pro *Romoaldus* fratres . . . . meo filii quondam *Romualdi* seu filiis seu nepotibus nostris & qua is ex nobis moti sine filio vel filii eius pottio hei fratribus qui supervixerit seu filiis suis per se peticionis enphiteusin concedisti nobis rem iuris supradicti monasterii vestris idest mansionem una integra muto circumdata

(*) *Hoc est*: hominum. (**) *Hoc est*: consensum.

data tegulis & inbracibus atque findolis tecta que fuit de quondam *Ioannis de gausi* & *Maroccie* iugales & *de Ioanne* nepote suo cum curte & orto & puteo integro positum in capite andrenellam pertinentem ad ipsam mansionem cum ingresso & regresso suo & cum omnibus sibi pertinentibus sitas in hac civitate *Ravenne in regione porta nova* ab uno latere platea publica ab alio latere murotium a tertio latere positum *Andree iudex* & concedisti nobis alia mansionem ipsa regione posita prope *ecclesiam Gothorum* cum orticello retro se & vinea una integra & orto uno integro posito foris *porta artemeduli* & terciam mansionem integram cum curte & porcione puteum ante repositum cum andronule sue in capite eius cum ingresso & regresso suo & cum introito exito suo usque in platea publica sitas in ac civitate *Ravenne in regione sancti petri maioris* ab uno latere positum heredes . . . . *Sardo* ab alio latere positum heredes quondam *Martinus de Leoncio* a tercio latere positum . . . . *ubi presbiter* a quarto latere supradicta curte de quomune & domus una integra . . . . cum mansiuncula retro se cum porcione puteo posito *in regione sancti petri maioris* & pratum unum integrum positum in loco qui vocatur *vadum* iusta latere fluv . . . . & omnes res illa quantascumque obvenit supradicto monasterio vestro per *Ioannes de* . . . . iugales & da *Altruda* mater nostra que est posita *in co* . . . . cum terris vineis campis pratis silvis paludibus piscariis venacionibus & cum formis anatrarie & cum omnibus sibi pertinentibus sitas territorio . . . . *plebe sancti Kasiani* & omnes res illas integras que ovenit monasterio vestro *de Ioannes de gausa* & *Marocia* iugales & *da Altruda* mater nostra posita in curtem que vocatur *farnete* infra fundis fundum qui vocatur *ponte seculi salecta casosi* . . . . *massati* & *felice* & *limite* & *campo de canusio* & *ronco de rogo* & *casula* sitas *territorio Liviensis plebis sancti Martini* qui vocatur *in strada* & una area salinarum posita *in palude Fiquoclesis* in fundamento *de lo forno* & concedisti nobis omnes res illas integras quantascumque ovenit supradicto monasterio per donacionis carta tu nobis supradicti petitoris posita in fundum qui vocatur *fananellus territorio Cessinate plebe sancte Marie* que vocatur *a monte tugati* cum terris vineis campis arbustis arboribus & cum omnibus sibi pertinentibus que omnia supradicta res sit in dominium & proprietate *Altrude* mater nostra diebus vite sue totis utendi fruendi dandi supradicti petitoris seu filiis & nepotibus nostris divina gracia in ac luce placuerit permanere vita concedisti nobis eas res habendas tenendam possidendam defensandam & meliorandam in omnibus meliorandam . . . . & ex propriis expensis seu laboribus nihilque inferamus pensione reputantes sub pensione omni marcio mense infra indictione pro supradicta res idest denarios Venecie duodecim pensio rantum persolvatur pro eo quia exinde accepisti calciarium de manibus meis sicut supra legitur in presencia testium qui aic subter subscripturi sunt calciarii nomi-

nomine librum unum pro denatiorum Venecie libras viginti & tu supradicto Abbas cum tuis subcessoribus nobis suptadicti petitoris nostrique filii & nepotibus eas res ab omni persona hominum stare & auctoriare seu defensare debeatis ita & post transitum nosttorum nostrarumque filiatum & nepotum munete expleto quandoque Domino sue sancte maiestatis placuerit tunc supradicta res labotatas cultas defensatas & in omnibus melioratas ad ius & dominium supradicti monasterii vestris cuius est iura & ptoprietas modis omnibus revertamur dominium & potestatem . Quod si quod absit & avertas divina potencia ec omnia que supra legitur non observavetimus & vel adimpleverimus . . . . contendere voluerimus quia daturi nos promittimus cum nostris filiis & nepotibus tibi tuisque successotibus ante omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri optimi uncie due & post pene solucionem ec peticio firma *gerardus* Dei nutu *tabellio Ravennas* scribendum rogavi sub die mense & indictione supradicta nona *Ravenne*.

✠ *Petrus* filius quondam *Romani* in ac peticione a me facta subscripsi.

✠ *Andreas* filius quondam *Aldonis* in hac peticione ut supta legitur rogatus testis subscripsi.

✠ Ego *Deusdedit* filius quondam *Aldonis* in hac peticione *&c. ut supra*.

✠ Ego *Mauricius* filius quondam *gregorius* in hac peticione *&c. ut supra*.

✠ *gerardus* Dei nutu *tabellio Ravennas* scriptor uic peticionis ut supra legitur post toboracionem testium complevi absolvi.

Noticiam testium: *Andreas* filius quondam *Aldonis*. *Deusdedit* fratti suo. *Mauricius* filius quondam *gregorius*.

XCIX.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pomposiae anno 1041. *die* 14. *februarii*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Domini tempotibus domini *Benedicti pape* sede anno nono die quartodecima mensis februarii indictione nona *Ravenne*. Petivi ad vobis in Dei nomine domnus *Wido* Dei gratia *Abbas monasterii sancte Marie* que vocatur a *pomposia* per consensum deserviencium eiusdem me presenre in Christi nomine *Petrus* qui vocatur *homine* petitor pro persona ei nure *Euthochia* sori mea seu *Sizile* nepotibus suis aut si filio vel filia non abueritis . . . . sibi dare vel derelinquere in uno successore suo seu filiis sui mediocras persona pet hec peticio ensiteusin concedisti & largisti seu confirmasti nobis rem iuris *monasterii* vestri *sancte Marie* que vocatur *a genodochio* idest vacuamentum nnum integrumque extenditur in longitudinem suam pedes

pedes viginti & septem & in latitudinem suam pedes decem & octo vel cum ingresso & tegresso suo & cum omnibus sibi pertinentibus sitas in ac civitate *Ravenne* in regione *porta* que vocatur *sancti Laurencii* in finibus eiusdem rei hoc est ab uno latere possidetis ego predicta *Euthochia* iuris predicti monasterii a secundo latere possidet *Andreas* qui vocatur *Zarauquo* iuris prefati monasterii seu a tercio larere possident heredes quondam *Riculfi* iuris iam dicti monasterii atque a quarto latere possidet *Andreas* qui vocatur *Grasso* dum me superius nominata seu filiis & nepotibus mei aut meo successore seu filiis sui divina gracia in ac luce iusserit permanere vita concedisti & largisti seu confirmasti nobis eas abendam tenendam possidendam defensandam & meliorandam sub pensione omni marcii mense infra indictione pro supradictas res idest denariorum Venecie unum . . . . Pro quia accepisti calciarium in presencia testium idest librum unum pro denaris quinque Venecie solidos viginti & tu supradictus Abbas supradicti monasterii una cum tuis successoribus me predicta *Euthochia* meisque filiis & nepotibus aut meo subcessore seu filiis suis eas res que supra legitur ab omni persona omnium * stare & auctoriare seu defensare debeatis. Quod si quod absit *&c. ut in praecedenti*.

✠ *Euthochia* in ac peticione ut supra legitur a me facta subscripsi.

✠ *Iohannes* filius quondam *Iohanni* in ac peticione ut supra legitur rogatus testis subscripsi.

✠ Ego *Stefanus consul* in ac peticione *&c. ut supra*.

✠ *cogtrardus* in hac peticione *&c. ut supra*.

✠ Ego *Gerardus* &c. ut in praecedenti.

Noticiam testium: *Iohannes* filius quondam . . . .
Stefanus filius quondam . . . . *cogtrardus*.

C.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pomposiae anno 1041. 20. *februarii*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Domini temporibus domini *Benedicti pape* sede anno nono die vicsima mensis februarii indictione nona *Ravenne*. Petivi ad vobis in Dei nomine domnus *Wido* Dei gracia umillimus *Abbas monasterii sancte Marie* que vocatur *a pomposia* per consensum deserviencium eiusdem monasterii me presente in Christi nomine *Iohannes de Berta* petitor pro me & pro *Berta* conius mea seu filiis & nepotibus nostris per ec peticionis enfiteusin concedisti & largisti seu confirmasti nobis rem iuris predicti monasterii vestri idest mansione una integra pede plana que extenditur in longitudinem suam pedes

(*) *Hoc est*: hominum.

des legiptimi semissalibus viginti & quatuor & in latitudinem suam pedes decem & octo vel cum ingresso & regresso suo & cum accesso ripa fluvio *podorine* & cum omnibus sibi pertinentibus que est posita foris *porta* que vocatur *varcini* ultra predicto fluvio in finibus eiusdem rei a primo latere predicta ripa & fluvio ab alio latere possidet *Vitalis de Teucio* a tercio latere possident eredes quondam *Verardi* & *Andree iudex* a quarto latere possidet *Bonofilio* ne . . . . qui vocatur *de Vitalis* dum nos superius nominati petitoris seu filiis & nepotibus nostris divina gracia in ac luce iusserit permanere vita concedisti & largisti seu confirmasti nobis eas res abendum tenendum possidendum defensandum & meliorandum in omnibus indesinenter secundum paginam peticionis nostre singulis quibusque anni sub pensione omni annualiter pro supradicta res denariorum Venecie quatuor tantum infra indictione pensio ut dictum est persolvatur pro eo quia accepisti calciarium idest librum unum pro denariorum Venecie libras quatuor & tu supradicto Abbas cum tuis subcessoribus *&c. ut in charta huius anni* 13. *februarii usque ad verba* 1 indictione supradicta nona *Ravenne*.

☧ Signum ✠ manus supradicto *Iohannis de Berta* iam dicto petitore ad omnia supradicta cui relectum est.

C I.

Venditio bonorum facta Iohanni monacho s. Petri in Cornedo pro Guidone Abbate Pomposiae anno 1041. *die* 22. *februarii.*

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine sancte & individue Trinitatis hanni ab incarnacione domini nostri Iesu Christi sunt modo mile quadrainta huno pontificatus domini nostri *Benedicti sumi pontificis* & universalis Pape in apostolica sacratissima beati Petri Apostoli Domini sede anno nono regnante domnus noster *Henricus* hantequam coronam imperii accepisset hanno primo die viesimo secundo mense februario indictione nona in *Cornedo*. Profitentes profitemur nos quidem in Dei nomine *Iohannes* & *Dominicus* germani filii quondam bone memorie *gregorio* sitque *Dominicus* filio quondam *Dominicus* pro ex persona & in vice de *Martina* conius mea toti prenominati venditori qui sunt habitatori in vico qui vocatur *laugnano* per huius paginam nostre vocis professionis sponsionis vendicionis transfersionis & perpetualis transactionis a presente die nostre paginam vobis presentibus in Christi nomine domnus *Iohannes monachus de cella sancti petri in Cornedo* comparatore per consensum de domnus *Wido* gracia Dei *Abbas monasterii sancte Marie* que vocatur *in pomposia* seu & subcessoribus vestris pro futuris temporibus possidentibus rem que hic inferius legitur damus & vendimus necnon & transactamus de nostro iure nostroque dominium nostrorumque filiorum & heredum alienamus seu transferi-

transcribimus atque subducimus nos quod habemus hac possidemus & a nostris manibus detinere visi sumus ad iure quondam uostris parentibus aut hundeque nobis avenisse vel pertinere potuisse per quodcumque modum vel titulum ideſt res & sortes & porciones nostra in integrum quantacumque nobis pertinet in fundo qui vocatur *laugnano* da ista parte fossa que est termine in fundo *laugnano* & *sancto Zenone* que est posita ipsa supradicta res per fingulis vel diversis locis altum vel planum terris & vineis campis pratis pascuis silvis falectis facionalibus harbustis arboribus pomiferis & infructiferis cultis vel incultis vallibus padulibusque piscacionibus venacionibus vel hoccupacionibus suis & cum omnibus ad supradicta res pertinentibus sitis infra *plebem sancti Andree* que est fundatum *in arcuada* liceat vobis supradicto domno *Iohannes* comparatore tuisque subcessoribus innovandi ut hamodo a presente die aut quandoque volueritis liceat tibi domnus *Iohannes* compatatore tuisque subcessoribus in supradicta res supra legitur introire & prehoccupare atque ingredi & potestatem ab eas teneas possideas eciam vindi* donandi vel comutandi & quitquit tibi placuerit exinde facias cum tuisque succeſſoribus in perpetuum. Pro eo quia nos supradicti venditori accepimus precium in manibus nostris de manibus tuis supradicto domnus *Iohannes* comparatore in presenciam testium qui hic subter leguntur precium nomine ideſt hargenti denariorum solidos hundecim monete Veneticorum hab omnis deceptionis seu deliberacionis calumnie & hab ista die nunquam aliquam aliquando liceat nobis supradicti coenditori neque nostris filiis & heredibus ullo unquam in tempore quamvis exinde facere questionem repericionem aut causacionem vel interpellacionem ullamque molestia generare aut facere incontra te supradicto compratore vel contra tuisque subcessoribus non per nos neque per a nostris sumissis vel sumittendi personis maiotis vel minoris propinquis vel extraneis & non adheundum in iudicium & non supplicandam principibus neque per ecclesiasticam aut regalem vel imperialem potestatem sed immo homni tempore securus & quietus exinde maneatis in omnibus. Etsi quod eo tempore quepia persona omnium ** surexerit quem tibi eiusdem regi *** partem vel eam totam tollere voluerimus nos supradicti venditori nostrisque filiis & heredibus quibus supradicto compratore tuisque subcessoribus ipsa supradicta res & sortes & porciones integras quod supra legitur ab omni persona omnium **** stare & defensare & auctorizare promittimus. Quod si quod absit & avertat divina potencia ec omnia que superius legitur non observaverimus vel adimpleverimus & contra ec ire vel agere aut contendere voluerimus tunc datuti nos promittimus nostrisque filiis & heredibus dare tibi supradicto domnus *Iohannes* comparatore tuisque

(*) *Hoc est*: vendendi. (**) *Hoc est*: hominum.
(***) *Hoc est*: rei. (****) *Hoc est*: hominum.

que fubcefforibus ante omnes litis inicium aut interpellacione pene nomine auri obtimi huncias tres & poft pene foluta maneat hec cartula vendicionis transferfionis ficut fupra legitur in fuo robore & firmitatis. Quam vero hec paginam *Petrus* in Dei nomine *tabellio* de vico qui vocatur *tamara* fcribendum rogavit & fubter manibus meis propriis adfirmavimus & teftibus adfirmare rogavimus & fub eorum prefenciam teftibus tradidit ab abendum & detinendum omnia quod fupra legitur fub die menfe indictione fupradicta nona in *Cornedo*.

✠ Signum ✠✠ fupradicto *Iohannes* & *Dominicus* germani venditoris in ac paginam vendicionis ficut fupra legitur cui funt auctori ad omnia cui relectum eft.

✠ Signum ✠ fupradicto *Dominicus* venditore pro ex perfona & in vice *de Martina* conius mea in anc paginam vendicionis transferfionis ficut fupra legitut cui funt auctore & ad omnia cui relectum eft.

✠ Signum ✠✠✠✠✠ fupradicto *Iohannes Balbo* & *Michelem* & *Martino* qui vocatur *Zallo* & *Guntardog* filio *Leo de Taffini* & *Adamo* qui vocatur *de Boffia* in anc paginam vendicionis transferfionis ficut fupra legitur funt teftes per littera neffi.

☧ *Petrus* in Dei nomine *tabellio* de vico qui vocatur *tamara* fcriptor hec paginam vendicionis transferfionis ficut fupra legitur poft roboracionem teftium atque tradita complevi & abfolvi.

Nuncia teftium ideft in primis: *Iohannes* teftes *Michele* teftes *Martino* teftes *Guntardo* teftes *Adamo* teftes.

C I I.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pompofiano anno 1041. 20. *iunii*.

Ex tabulario Pompofiano.

In nomine Patris & Filii & Spiritus fancti anno Deo propicio pontificatus domini *Benedicti Pape* fede nono pos defuncto domno *Conradus Imperatore* die vigefimo menfe iunii indictione nona *Ravenne*. Plura efiftunt pacta que fola . . . . temporum fet ob oc neceffe eft fcripture vinculis . . . . vergentium tempora oblivionis mandentur & iurgium generetur equum. Profitens profiteor ego in Dei nomine *Ingizoni* qui vocatur *Bonizoni de Vitalis* de huius . . . mee vocis profeffionis fponfionis fimulque pactique convenientie . . . . ti feo largetati a prefenti die mee pagine de prefente in Dei nomine domnus *Wido* Dei gracia *presbiter* & *monachus* adque *Abbate regule* venerabilis *monafterii fancte Marie* Dei genitricis gloriofeque Marie que vocatur *in Pompofia* eo quod vos predicto domnus Abbas cum confenfum monachorum eiufdem monafterii faci cartam pacti largetati . . . . meum . . . *Ingizoni* amodo ufque ad annos qua-

 dra-

draginta etsi plus vixerit omnibus diebus vite mee dedit & post meum obitum cadat adque revertat ipsas res quas inferius michi largisti absque omni invencione in supradicto *monasterio* vestro *sancte Marie* que vocatur *in Ponposia* & si antea quadraginta annos mortuo fuero ego supradicto *Ingizoni* similiter ipsas res revertant in predicto monasterio vestro . . . . concedisti nobis rem iuris predicti monasterii vestris idest omnes res illas integras . . . . quantascumque pertinet supradicto monasterio vestro *in massa* que vocatur *borsalia* cum inte . . . . fines eorum supradicte res a primo latere fluvio *Alimone* & ab alio latere via que . . . . git a *gudo* a tercio latere supradicto *gudo* percurrens adque a quarro latere possident heredes quondam *Tribuni* & possident heredes quondam *Petri tabellionis de pusterula* & heredes quondam *Teubaldi de pusterula* & una pecia terre que est posita ex alia parte *gudo*. Et insuper mihi supradicto petitori sicut supra legitur idest omnes res illa quantascumque modo a presenti die ad . . . . tenere . . . . in locum qui dicitur *fosso* . . . latere & fluvio *Alimone* & ab alio latere *gumso* a tercio latere *russi* a quarro latere . . . . predictis rebus cum terris & vineis campis pratis pascuis silvis salectis sacionalibus arbustis arboribus & cum omnibus sibi pertinentibus sitas . . . . qui vocatur . . . . qui vocatur *in axiliate*. Hec omnia abendum tenendum pusidendum laborandum restaurandum defensandum & in omnibus meliorandum sicut supra legitur. Ita sane ut inferamus singulis quibusque anni omni marcio mense infra indictione pro omnibus que supra legitur in argentum dinari Venecie solidos quinquaginta pensionem ut dictum est persolvatur. Pro eo quia ego supradicto *Ingizoni* cum consensum *Prengarda* que vocatur *Ita* iugale mea dedimus & contradedimus et . . . . recimus in supradicto monasterio . . . idest mansum unum posito in loco qui dicitur *b* . . . . *territorio Ariminensi plebe sancti Laurencii* qui vocatur *in monte* & manso uno in loco qui dicitur . . . . *in besano* cum quartam partem de case a se pertinentibus quam ipso manso de . . . . *Iohannes de monzingo* ad iura . . . . & octavam partem *de campavoli* & octavam partem de omnes pertinencias quantascumque abuit & detiuuir & pertinuit quondam *Martinus* qui vocabatur *Petrus de ralotto* in fundo qui vocatur *cento* & in fundo qui vocatur *curbulo* & *guiliano in buriano* coerentem sitas in . . . . *plebe sancti Cassiani* qui vocatur *in decimo* & fundum unum in integrum qui vocatur *meditula plebe sancti Iohannis* qui vocatur *albis* . . . . & medietatem de omnes res illas quantascumque abeo & detineo & mihi pertinet in loco qui vocatur *Pomposiano* & in fundum qui vocatur *benazo* & *marini* & *silba zanni* & *banioclati* coerentem se quam ipsam medietatem . . . . debeatis da *capello* misisti iuri *monasterii sancti Petri* qui vocatur *in vincula territorio Ficoclensi plebe sancti Andree* qui vocatur *bilo maculata* quod sunt ec omnia insimul mansos decem abentem de unumquemque mansos

ſos tornaturias quadraginta & ſi minus fuerit adimplerè debeamus ... de vico noſtro qui vocatur *ſorore* & inſuper librum pro calciarium denariorum Veneticorum libras ſexaginta & . . . . numquam licead tibi ſupradicto Abbate tuis ſucceſſoribus ipſas res que ſupra legitur . . . . & minuere mihi ſupradicto *Ingizoni* omnibus diebus vite mee tantum per nulum ingenium de quod umanum ſenſum otignere potuero ſet immo homni tempore ſecurum & quietas exinde maneas in omnibus ſicut ſupra legitur. Quod ſi quod abſit & avertat divina potencia ec omnia que ſupra legitur non obſervavero & adimplevero & contra ec ire vel agere aut contendere voluero tunc daturo me eſſe promitto ego ſupradicto *Ingizoni* tibi ſupradicto Abbati tuiſque ſucceſſoribus ante omnes ſolidis (*) inicium aut interpellacionem pene nomine auri libras duas & maneat pacti in ſua firmitate. *Petrus* in Dei nomine *tabellio Ravennas* ſcribendum rogavi ſub die menſeque & indictione ſupradicta nona *Ravenne*.

✠ *Ingizo* in oc pacto ut ſupra legitur a me facta ss. & ſcribere rogavi.

✠ Ego *Leo Romani* in hac peticione ut ſupta legitur rogatus teſtis ſubſcripſi.

✠ Ego *Petrus tabellio Ravennas* ſcripſit hac paginam peticionis complevi abſolvi.

CIII.

Uſusfructus manſionis cuiuſdam datus a Guidone Abbate Pompoſiae anno 1042. die 27. aprilis.

Ex tabulario Pompoſiano.

In nomine Domini tempotibus domini *Benedicti Pape* ſede decimo die vigeſimo ſeptimo menſis aprilis indictione decima *Ravenne*. Petimus a te domnus *Guido* gracia Dei *Abbas regule monaſterii ſancte Marie* que vocatur *in Pompoſia* per conſenſum eiuſdem monaſterii uti mihi *Anna* relicta quondam *Dominici* qui vocabatur *Scaramalo* omnibus diebus vite mee conceſiſti & largiſti mihi ideſt una manſione ſede plana in integrum cum acceſſo ripa fluminis *Padorene* cum ingreſſo & egreſſo ſuo & cum omnibus ſibi pertinentibus que eſt poſita foris *porta* que vocatur *guercini* inter affines eius a primo latere via publica a ſupradicto fluvio *Padorene* a ſecundo poſſidet *Iohannes* filius quondam *Theofilus* & ab aliis duobus lateribus poſſidet domnus *Tedebaldi* nobiliſſimo viro vel omnibus ut ſupra legitur eas abendum tenendum ſuperſedendum per me aut per meum miſſo defenſandum & in omnibus meliorandum omnibus diebus vite mee & poſt autem meam vita ipſa manſione cum ipſa terra a te ſupradicto Abbate tuiſque ſucceſſoribus revertas. Ita ſane ut inferere debeo ego ſuptadicto *Anna* tibi ſuptadicto Abbati tuiſque ſubceſſo-

(*) *Hoc* [illegible]: litis.

cessoribus omni marci mense denari octo tantum denarii Venecie pensio ut dictum est persolvatur. Pro eo quia exinde accepisti in manu tua supradictus domnus Abbas de manu mea supradicta *Anna* idest libro uno pro in argentum denariorum Veneticorum solidos viginti & pro unoquoque solido ana denarii duodecim. Quod si quod absit & avertas divina potencia ec omnia que supra legitur non observavo ego supradicta *Anna* tibi supradicto domino Abbati tuisque subcessoribus ante omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri uncias una & post pene solucionem manentes ac pagina peticionis in sua firmitate. Quam vero paginam *Petrus* in Dei nomine *tabellio* scribendum rogavit eam tibi contradidit sub die & mense indictione supradicta decima *Ravenne*.

Signum ✠ manus mea supradicta *Anna* relicta quondam *Dominici Scaramalo* ac omnia supradicta cui relectum est.

C I V.

Commutatio terrarum facta inter Ubaldum Cremonensem Episcopum cum suo clero, & Giroldum ac Bernardum fratres anno 1042. *die* 8. *iunii.*

Ex tabulario Pomposiano.

Anni ab incarnatione domini nostri Iesu Christi millesimo quadragesimo secundo octavo die mensis iunii indictione nona *canonico sancte Marie Cremonensis ecclesie* que canonica ipsa cum omnia sua pertinencia pertinere videtur de sub regimine & potestate de *episcopio sancte Marie Cremonensis ecclesie* ubi nunc domnus *Hubaldus* venerabilis *Episcopus* preordinatus esse videtur & *Gandulfus archipresbiter* seu *Ardincus archidiaconus* cunctis & ordinatis in prefata canonica nox * in Dei nomine *Giroldus* & *Bernardus* germanis filii quondam *Petri* de predicta civitate offertores & donatores in eadem canonica ;; pp diximus quisquis in sanctis ac in venerabilibus locis ex suis aliquit contulerit rebus actoris vocem in hoc seculo centuplum accipiet & insuper quod melius est vitam possidebit eternam. Ideoque nos qui supra *Giroldus* & *Bernardus* germanis donamus & offerimus a presenti die in eadem canonica idest pecia una de terra aratoria iuris nostri quam abere visi sumus in loco & fundo *vilasco* & per mensuram iustam iurgias duas coeret ei a mane terra *Ariberti* & *Laurenti* a meridie *reservamus* a sera via a montibus *sancti Laurenti* si ibique alie sunt coerentes que autem supradicta pecia de terra iuris nostri supra nominata una cum accessione & ingresso seu cum superiotibus & inferioribus suis quales supra legitur in integrum ab ac die in eadem canonica donamus & offrimus eo ordine & per presentem cartam offersionis in eadem canonica relinquimus manifeste pro-

(*) *Hoc est*: nos.

profitemur nos qui fupta *Bernardus* & *Giroldus* germanis eo quod petivimus ad vox * domnus *Ubaldus Epifcopus* & *Gandulfus archiprefbitero* feu *Ardingus archidiaconus* ut vos nobis & ad noftris filiis filiabus vel abeaticis noftris legittimis aut illi cui nos dederimus ufque in quartam generacionem concedere dignareris precarie & enthintheuxin ** nomine pecia una de terra araroria iuris canonice iam dicte que iacet foris predicta civitate prope fluvio qui dicitur *Tipia* & eft per menfuram iufta iurgias quatuor a mane & meridie terra de epifcopio a fera currit ipfa *Tipia* a montibus detinet .... caria fi ibique alie funt coerentes. Cum ipfis *Bernardus* & *Giroldus* germanis . . . . ad hec recordari funt ipfis domnus *Ubaldus Epifcopus* & *Gandulfus archipresbiter* feu *Ardincus archidiaconus* fic eft veritas ficut ipfis germanis adfeverant tunc per ferula quod fuorum tenebat manibus de fuprafcriptes pecies de terra tam de illa quam ibi *Giroldus* & *Bernardus* germanis offerfit quamque de illas quam inde petivimus inveftivi & tradidit in precarie & enthinrheuxin nomine tali ordine ut abeant & teneant ipfis germanis & fuis filiis filiabus vel abeaticis feu filiorum eius legitimis aut cui ipfi dederint ufque ad completam quartam generacionem tantum ufufructuario nomine & faciant de frugibus vel cenfum quod dominus annue dederit de iftes pecies de terra quicquit eis fuerit oportunum fine eidem domni *Hubaldi Epifcopi* & *Candulfi archipresbiteri* feu *Ardingi archidiaconi* fuique fucceffores vel pars canonice contradicione. Ita tamen ut femper ipfes pecies de terra per eis meliorerur & non peiorerur & perfolvere exinde debeant ipfis germanis & fuis filiis filiabus vel abeaticis feu filiorum eius legitimis per omni feftivitate fancti Martini aut infra tres dies poftea anualiter ufque ad completam quartam generacionem ficto cenfum argentum denarios bonos fex dati ipfi denari infra fupradicta civitate eidem domni *Hubaldi Epifcopi* fuique fucceffores vel fuo mifo per fe ipfis *Giroldus* & *Bernardus* & fuis filiis filiabus vel heredibus eorum aut fuorum miffo de quibus & pena inter fe pofuerunt fic oblicaverunt ut quis ex ipfis aut fucceffores vel heredes eorum fe hac carta precaria removere quiete & pacifice habere non permanferint in ea omnia qualiter fupra legitur tunc compret illa pars que non confervaverint a parte fidem fervanti predictes pecies de terra que fupra legitur in duplum in confimilibus locis & infuper pena argentum denarios bonos libras quinquaginta & poft completam quartam generacionem maneant iam nominates pecies de terra ficut fupra legitur in iure & poreftate predicte canonice & faciat inde in antea pars ipfis canonice quicquit voluerit iure proprietario nomine unde due carte precarie & henthinreuxin nomine uno tenore fcripte funt. Actum infra domo ipfius civitatis feliciter. Ego *Ubaldus* Dei graria *Epifcopus* in hac precaria a me facta fubfcripfi. Ego *Gandulfus archipresbiter*

(*) *Hoc eft*: vos. (**) *Hoc eft*: enphyteufin.

ter in hac precaria a me facta subscripsi. Ego *Ardincus archidiaconus* a me facta * subscripsi. *Amizo iudex* rogatus testes ss~i. *Gauselmus notarius* rogatus testes ss~i. Signum manibus *Vazoni* & *Inverardi* atque *Pauloni* rogati testes. Ego *Lampertus notarius sacri palaci* scripsi post tradita complevi & dedi. *Ufredus iudex* autenticum unum vidi & legi sic in eo continebatur sicut legitur in isto exsta ** litera plus vel minus. *Gisulfus iudex* autenticum unum exempli vidi & legi & sic inibi continebatur sicut in isto legitur exemplo ni litera plus vel minus sit. *Iohannes iudex* autenticum uius exempli vidi & legi & sic inibi continebatur sicut in isto legitur exemplo & manu mea ss~i.

☧ *Iudex* huius ego cernens autentica *Guido*. Exempli legi mox sic in eoque relegi.

Continet ut presens minus aut plus grammata preter.

✠ *Ungarus iudex* autenticum huius exempli vidi & legi & sic in eo continebatur sicut in isto legitur exemplo preter litera plus minusve sit.

✠ Ego *Albertus notarius* & *iudex* autenticum huius exempli vidi & legi & sic in ibi continebatur sicut in isto legitur exemplo extra literas plus vel minus & hoc exemplum scripsi.

C V.

Libellus emphyteuticus factus a Guidone Abbate Pomposiae anno 1044. *die* 2. *novembris*.

Ex tabulario Pomposiano.

In nomine Domini temporibus domini *gregorii pape* sede primo die secundo mensis novembris indictione quartadecima *Ravenne*. Peto ad vobis in Dei nomine domnus *guido* gracia Dei *presbiter* & *monachus* atque *Abbas regule* venerabilis *monasterii sancte Marie* que vocatur in *Pomposia* una cum consensu deserviencium eiusdem monasterii. Ego quidem in Dei nomine *Iohannes dux* filius quondam *Adalberti duci* petitore pro me & pro *giseltrude* nobilis femina iugale mea atque filiis & nepotibus nostris per enfiteuticario ius a presenti die concedistis & largistis nobis rem iuris supradicto monasterio vestro idest unum spacium terre in integrum cum putheo in integrum infra se abente quod est da pertinencia quas detinet *Iohannes* nepos *de Iohannis presbitero* qui vocarur *de Cristina* & filii *Milonis* usque ad pertinencia quas detinet heredes quondam *Pasquali Eleutheri* cum ortore suo in integrum retro se posito excepto cubiculum quod detinet *guido Prolatus* iure predicto monasterio vestro & excepto orto quod detinuit *Iohannes presbitero* iure predicti monasterii cum ingresso suo pedes sex & cum ingresso & regresso suo & cum omnibus ad supradictum spacium terre & ortore in integrum pertinentibus sitas in

(*) *Sic*. *Hoc est*: ex cepta.

in ac civitate *Ravenne* in regione *portas sancti Laurentii* inter adfines eius de predicto spacium terre & as terras in integrum pertinentibus hoc est ab uno latere androna que pergit *ad sancti Pollionis* & ab alio latere possidet *Iohannes* nepos *Iohannis presbitero* qui vocatur *de Cristina* & filii *Milonis* & uxor que fuit de quondam *Mainfradi* & heredes quondam *Andree* qui vocabatur *Zarauco* & heredes quondam *Leo Bursa* & *Leo Betone* seo a tercio latere possident heredes quondam *Gerardi* qui vocabatur *de Leoni de linto* atque a quarto latere possident heredes quondam predicto *Pasquali Eleutherius*, vel omnibus ut supra legitur. Dum nos superius nominati petitoris atque filiis & nepotibus nostris divina gracia in ac luce iusserit permanere vitam concedistis & largistis nobis supradictas tes que supra legitur abendas tenendas defensandas & in omnibus meliorandas tu supradicto Abbas una cum tuis successoribus ad nobis eius petitoris nostrisque filiis & nepotibus sicut supra legitur ab omni persona hominum in omnibus exinde vobis cumstare & auctoriare sed defensare debeatis & ex vestris propriis expensis seo laboribus nihil aliquid nisi inferius & affixa pensione reportantes protestantes quoque nos superius nominati petitoris atque filiis & nepotibus nostris indesinenter secundum paginam peticionis nostre pensionem nomine singulis quibusque anni sup pensione anteriori annualiter infra indictionem persolvamus que supra legitur idest in argentum denarii quatuor tantum Venecie pensione ut dictum est persolvatur. Pro eo quia exinde accepistis de manibus meis supradicti petitoris pro me & pro dicta iugale mea in manibus tuis supradicto Abbas in presenciam testium qui hic subter subscripturi sunt calciarii nomine idest librum unum denariorum Venecie libras viginti ita & post transitum nostrum quorum supra nominati petitoris atque filiis & nepotibus nostris sicut supra legitur. Quod si quod absit & avertat divina potencia ec omnia que supra legitur non observaverimus vel adimpleverimus & contra hec ire vel agere aut contendere voluerimus per quemliber modum vel titulum & atestacionem confirmamus quia daturi nos esse promittimus nos suptadicti iugalium petitoris nostrisque filiis & nepotibus tibi supradicto Abbati tuisque subcessoribus sicut supra legitur ante omnes litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri huncias duas & post pene solucionis maneat hec peticio in sua firmitate quam vero paginam *Dominicus* in Dei nomine *tabellio Ravennas* scribendi rogavi & subter manus meas propria firmavi in eorum presencia quorum contradidi sub die & mense & indictione supradicta quarradecima *Ravenne*.

✠ *Iohannes dux* filius quondam *Alberti* in hac peticione a me facta subscripsi.

C V I.

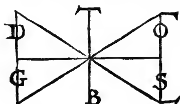
Diploma Henrici III. Germaniae Regis monasterio Pomposiano concessum anno 1045. *die* 16. *septembris*.

Ex Muratorio antichità Estensi *parte prima cap. xij.*

In nomine sancte, & individue Trinitatis. *Tertius Heinricus* divina favente clementia *Rex*. Si circa sanctorum loca beneficia condigna impendimus, hoc nostram imperialem clementiam concedere aestimamus, insuper etiam & aeterna praemia nos adipisci inde speramus. Quapropter omnium christianorum quam fidelium universitatem scire volumus, qualiter nos per interventum nostrae dilectae coniugis *Agnetis* & *Herimanni Coloniensis Archiepiscopi* nostri scilicet *archicancellarii*, & *Hunfredi* dilecti *cancellarii*, ceterorumque familiarium nostrorum *abbaciam sancte Marie in Pomposia* de antecessore nostro *Imperatore Ottone a Frederico Ravennatis ecclesie Archiepiscopo* iuxta utriusque placitum ad imperialem subiectionem concambiatam, ac postea ab *Heinrico* divae memoriae *Imperatore* augusto nostro scilicet altero antecessore corroboratam & ab *Vgone marchione* magnifice ditatam & in nos successione imperii & legali iure hereditatam, ad nostre dominationis manus recepimus. Eamdemque cum omnibus pertinentiis suis & cum lateribus desuper in tota insula, primo latere *Pado* percurrente in mare secundo latere litus maris, tertio latere *sauro*; insuper *Piscaria*, quae vocatur *Volana*, a rivo *paderino* usque ad mare, & locus qui dicitur *lacu sancto*, cum omnibus sibi pertinentibus, quantumcumque in apostolicae sedis praecepto releguntur vel infra totum *comitatum Comacliensem*, & *Ferrariensem*, & *gavellensem* & in civitate *Ravenna* & in *comitatu Cornelliense*, & *Faventino* & *Liviense*, & *rupiliense*, & *Cessenate*, & *Ariminense*, & *Fanense*, & infra totum *comitatum Orbinatem*, & *Castellanum*, & *perusinum*, cum areis, aedificiis, castris, capellis, silvis, pratis, pascuis, salectis, olivetis, vineis, montibus, planiciebus, aquis, aquarumque decursibus, piscationibus, venationibus, salinis & cum omni utilitate, quae vel nominari, vel scribi possit, & quicquid sibi iunior *Vgo marchio* filius *Vberti* dedit, & quantacumque habet, vel acquirere potest infra *padum* & *Attesin* fluvium, vel infra *padum*, & *Sandalum* ab omni subiectione archiepiscoporum excutimus, ut regalis sit, nulli dominantium personae subiecta. Sint monachi eius ab omni secularis servicii infestacione securi. Qui de suis, qualem voluerint, abbatem eligant, ab Episcopo Comacliensi consecrandum, qui si sibi pro pecunia vel aliqua humana potestare molestus esse voluerit, veniat ad Archiepiscopum Ravennatem, ab eo benedicendus. Et si hoc in isto, quod in priore, invenerit, ad qualemcumque Episcopum desiderat, causa consecrationis properet. Si quis autem hoc praeceptum fregerit, componat ducentas libras auri cocti, medietatem

tatem camerae noſtrae, & medietatem praelibato monaſterio. Quod ut verius credatur, hanc regalem paginam manu propria roborátam ſigillari iuſſimus.

Signum domini *Henrici tercii*.



Regis inviĉtiſſimi. R.

Hunfredus cancellarius vice *Herimanni archicancellarii* recognovi.

Locus ſigilli cerei deperditi.

Datum XVI. kal. oĉtub. anno incarnationis Domini mill. XLV. indiĉtione XIIII. anno vero domini *Heinrici tercii* regnantis ſeptimo. Aĉtum *rotfelt* feliciter amen.



C V I I.

Acta sancti Guidonis Abbatis Pomposiani.
Ex Bollando act. sanctor. martii die 31.

CAPUT I.

Vita s. Guidonis saecularis, eremitica, monastica.

GLoriosam *s. Guidonis* describturi vitam, primo patris, ac matris, patriaeque eius inferamus notitiam: deinde opitulante illo, ad cuius laudem hoc agimus, virtutum eius propalemus insignia stilo quo possumus. Fuit enim huic venerabili viro pater *Albertus* nomine, mater *Merocia* (a), patria vero eius urbs *Ravenna*: sed natus est *in Casamarensi* suburbana praefatae civitatis villa, quam a primaeva aetate semper animo vitabat, & mundanarum rerum studio *Ravenne* vacabat, quod praesago sine spiritu agi non dubitamus, dum huius nominis etymologiam consideramus. Hoc namque significabat tunc in persona puerili, quod postea peregit in aetate iuvenili. Casam-maris enim, idest huius procellosi, ac inquieti mundi habitationem animo, & corpore respuit, & caelesti philosophiae, quae Christus est, se totum contulit. Deinde factus adolescens mundano ingenio, ac secularis pompae diverso ornatu pollens, dum mundus eum vellet suae cupiditatis amore per diversa flagitia rapere, & avido gutture in suae malignitatis ventrem immergere; omnipotentis Dei virtus, per dona Spiritus sancti menti eius misericorditer influxit, & a tanto eum praecipitio potenter eduxit.

Prope Ravennam natus & educatus.

2. Igne igitur Spiritus sancti accensus superno desiderio repletus, coepit terrenis negotiis renuntiare, terrena desideria calcare, quicquid carni blanditur horrere, caelesti vitae dulcedini haerere. Secularem habitum miro ardore mutare cupiebat: sed sciens parentum suorum consensum ad hoc nullo modo inclinari posse, hoc apud se absconsum tenebat. Dum itaque parentes vellent ei providere de coniugali thalamo, & ipse anxius cuperet suum explere desiderium, huiusmodi aenigma composuit, & patri retulit. Duas, inquit, mihi, pater, sponsas exquisivi, quarum una est potens & nobilissima, altera pulchrior, at multum ab ea genere, & facultate inferior, me nimis diligit, & suis me complexibus iam constringit, totusque labor in eius amorem, nisi tua consilia iudicent, utiliorem: illa vero nobilior ac potentissima est mihi difficilis ac nimis

Mundana cupit deserere.

In aenigmate exponit patri suum desiderium.

(a) Surio Martia dicitur. *Bolland.*

mis ardua, & nequit acquiri sine gravis fastidii angustia. Quam ego vis, pater, ut eligam? Tunc congaudens ei pater, inquit: age nunc, fili carissime, nulla pericula vel fastidia segnem reddant, nulli amores te enervent, vel degenerem prodant, nulla dolorum vel dolorum magnitudo te ab illo nobilissimo ac potenti thalamo reflectat. Erige animum, suscita ingenium, sume virtutem, operare salutem, collige sensus, proprium corrobora pectus, ut tam praeclari connubii thorum attingas, & fortunatus gloriosusque exsistas. Turpe est enim ut pro parvi temporis exercitio tantae potentiae careas commodo, & tam generosi complexus priveris gaudio.

3. His & huiusmodi verbis pater filium monebat, quia carnale coniugium illum affectare credebat. Sed o adoranda virtus Christi! o admiranda immutatio dexterae excelsi! quae cum semper, & in cunctis mirabilis habeatur, nostris tamen temporibus in isto praecipue veneranda praedicarur. Quamquam enim ob virginitatis singulare aliarumque virtutum privilegium, non aequiparemus eum beato Evangelistae Iohanni (*a*), quem de nuptiis vocatum legimus; tamen hunc tam venerabilem, miraeque sanctitatis virum alterum Iohannem, si fas est dici, appellare quodammodo possumus. Miro namque modo verba patris animo figens, eiusque hortatu vires in pectore sumens, tanto nimirum devotius, quanto & divinius coepit illam degenerem, ut fatebatur, sponsam, cuius complexibus iam stringebatur, verbis factisque exsecrando respuere, & ad praeclaras illius generosae, ac potentissimae nuptias ardentissimo affectu anhelando tendere: idest mundi gloriam, & voluptatem, quam degenerem, ac miseram, caducam, & invalidam nemo vero sciens ambigit, toto mentis conatu relinquere; & se caelesti sapientiae, & disciplinae, atque exercitio religionis divinae ferventi studio omnifariam coniugere: tantoque aestuabat ardore pro caelestis cultus religione, ut nihil sibi extra eam placeret, nihil in hoc mundo praeter ipsam ambiret, & secundum genitoris sui hortamenta, cuncta dura mollia, cuncta aspera levia, cuncta adversa videbantur sibi prospera; & reciproca ratione cuncta prospera adversa, cuncta levia aspera, cuncta mollia dura. In tali igitur desiderio, & caelesti docebatur magisterio: accepta enim, ut supra diximus, patris iussione sub obtentu carnalis coniugii, non surda aure auscultat vocem iubentis Domini: *qui non renuntiat omnibus, quae possidet, non potest meus esse discipulus* (*b*). Sed esto modo. Quid serve Dei agis? Quid alumne Spiritus sancti meditaris? quas cogitationes mente revolvis? dic, quaeso, dic, ubi sacri pectoris tui consilia recondes? quo te convertes? quo conscendes? ubi requiesces?

Anhelat ad caelestia.

(*a*) Innuit s. Iohannem Evangelistam relicta sponsa ad Christum accessisse. Eum multorum fuisse sensum ostendimus 8. ianuarii ad vitam s. Patientis Episcopi Metensis pag.470. *Bolland.*

(*b*) Luc. 14.

sces? Super altitudinem, inquit, de qua mihi per prophetam dicitur: *Sustollam te in superbiam sanctorum* (a); quatenus superba cuncta, quibus Deus resistit, ac terrena sic conculcando despiciam, & humilia, quae ipse exaltat, ac caelestia enixe appetam, ut cibari merear hereditate electi Iacob, & dilecti pueri Israel, & videre in supera Sion caelorum Dominum nobiscum Emmanuel, ut pasci in montibus, atque aedibus Ierusalem, & potari merear in rivis ac fontibus Israel. Quid multa? Haec tam sancta sui cordis desideria diu imperfecta esse non patitur, sed comitante Spiritus sancti gratia ita adoritur.

4. Quadam igitur nocte, quae celeberrima Ravennae Christi martyris Apollinaris (b) solennitate habetur, *s. Guido* exutus pretiosis ac pauperibus erogatis vestibus, sordidis quoque ac vilissimis indutus teguminibus, clam parentibus *Ravenna* exiit, & mundi dominam caputque orbis *Romam* abiit. Ubi accepto clericatus honore, animum induxit properare *Hierosolymam*, ea intentione ut nunquam remearet ad propria. Haec eo cogitante, revelatione divina est commonitus, ut *Ravennam* urbem repeteret, seque imperio *Martini eremitae* subiugaret. Hic autem vir *Martinus* tam sanctae fuit religionis, & abstinentiae, ut magnae venerationi habetetur pene omni Italiae. Ad quem, secundum quod monitus erat, dum pervenisset, suumque ei desiderium patefecisset, suscepit eum sanctus vir cum nimio affectu, & post exhortationum dulcia verba dixit ei alacri, ut semper erat, vultu: Vis, fili carissime, habitum suscipere monachicum? Cui ille, hoc, inquit, pater sancte, meum semper fuit desiderium. Coepit autem eumdem venerabilem virum obnixe deprecari, ut festinaret illum absque mora monachare; timebat enim, ne a parentibus exquisitus reperiretur, & illecebris mundi iterum servire cogeretur. Cuius petitionibus vir sanctus non acquievit, sed inducias usque mane dedit.

Romam clam fugit. Fit clericus.

Redit ad Martinum eremitam.

5. Acceptis autem induciis in crastinum, quid ageret vas egregium? numquid poterat manere otiosum, & non potius operari aliquid divinum, & prodigiosum? Eia sancte Spiritus, magister mirifice, artifex efficacissime, ostende opus tuum mirabile, artem tuam ineffabilem, magisterium tuum venerabile: virtutem tuam excita, miracula tua clarifica, thesaurum tuum palifica. Quid putas? Cucullatus a se ipso beatissimus *Guido* praesentatur mane venerabili *Martino*: a quo interrogatus, cur hoc fecisset, respondit, sui pectoris ardorem se nullo modo ferre potuisse. In quo fervore assiduus perstitit, & eidem venerabili viro, quoad vixit, totum se in omnibus subdidit, tribus quoque annis eremitice cum eo vixit in quadam insula, quam *Padus* dividit a *Pomposia*. *Pomposianum* autem *monasterium* adhuc pauperrimum sub ipsius *Martini* cura tunc temporis erat, cui tamen dominus *Guilielmus* regulariter praesidebat:

Vestem monasticam induit.

Cum illo triennio manet.

(a) *Isaiae* 60. v. 15. (b) Colitur s. Apollinaris 23. iulii. *Bolland.*

bat: in quo quanto aderat inopia terreni sumptus, tanto abundabat copia divini cultus. Ad quem locum vir domini *Martinus* beatissimum direxit *Guidonem*, ut bene disceret regularis tramitis institutionem, & monasticae religionis perfectionem. Hanc vero quam plene ac perfecte didicerit, quisquis idem coenobium, cui postea praefuit, vult invisere, scire poterit. Monachi vero eiusdem coenobii simplicem eum, ac squallida amictum veste deridebant, futurum tamen sibi Abbatem praedivinabant. Quem reverendissimus vir *Guilielmus* per omnia officia monasterii per series temporum constituit; inde vero eum *in monasterio s. Severi* praepositum ordinavit, & in omnibus regulariter egit.

Pomposiae degit.

Ordinatur praepositus s. Severi.

CAPUT II.

Vita s. Guidonis Abbatis creati. Miracula.

6. In illo tempore dominus *Guilielmus* in eremum secessit, & alium Abbatem *Pomposiae* ordinavit nomine *Iohannem* cognomento *Angelum*, simplicem, rectum, & abstinentia mirificum. Eo itaque defuncto, & in pace perpetua locato, atque sicut nominis, ita beatitudinis Angelorum collega effecto, quamvis multum renitens, & se indignum proclamans, gloriosus vir domini *Guido* ordinatus est *Pomposiae Abbas*, praecipiente domino *Martino*, cui iamdudum proposuerat obedire, & in cunctis iussionibus parere. Nullo tamen modo colla supposuit, donec ab ipso licentiam abbatiam quandoque dimittendi habuit. Post haec autem pater eius, cuius supra meminimus, & frater eius *Gerardus* nomine, eius imitantes vestigia, saeculum reliquerunt, & sub eo regulariter multum strenue conversantes, Iesu Christo animas reddiderunt. Eo igitur praesidente, & idem monasterium nobiliter regente, aucta regula, numeroque monachorum, coepit novum, quod permanet, aedificare monasterium; in quo per eum, & sub eo quae patrata sunt, & patrantur miracula, nostri styli enarrare non sufficit copia; sed adminiculante illo, qui *ora mutorum aperta, & labia infantium facit diserta* (a), verbis simplicibus, ut possumus, ex multis pauca propalabimus.

Fit Abbas Pomposiae.

Patrem, & fratrem sub se accepit monachos.

Novum monasterium condit.

7. Dum igitur coepto operi instaret, fratribus aliquando supra murum laborantibus crates supra modum gravatae petrarum aggeribus, invidia etiam diaboli, absente patre *Guidone*, ruerunt. Ex fratribus autem quidam cadentes nihil mali senserunt, quidam vero praefixis lignis manibus inhaerentes penduli in periculo remanserunt: quo cognito venerabilis pater cito affuit, & sua illos prece illaesos deposuit. Alia vice supra eumdem murum impositum erat vas ligneum vino plenum ad opus laborantium, quod casu ad terram prolapsam, nec vinum est effusum, nec vas confractum.

A lapsu illaesos monachos,

Et vas cum vino servat.

8. Cum

(a) *Sapient. cap.* 10.

8. Cum eidem quoque insisterent operi, coeperunt gravi victus inopia opprimi: sanctissimo vero patre omnipotentem Deum in hoc obnoxie * exotante, & ab eo auxilium, & copiam promittente, quadam die dum nihil eis victus in crastinum remansisset, coeperunt omnes contra eum murmurare, nimisque ei molesti esse. Quos ille patienter ferens tolerabat, & qualiter, vel quomodo necessaria emeret, cogitabat. *Ravennam* itaque ad emendum idem ipse dum concitus properat, duas naves non longe a monasterio plenas vino, ac frumento ei obviam Christus praeparat: quibus vir Domini inventis, summae Trinitati gratias agens laetus rediit, & cum benedictione illius, qui *ex quinque panibus quinque millia hominum satiavit* (a), eos diu, sufficienterque reficiens, ne ulterius diffiderent, admonuit. Quis tanti viri non miretur bonitatem? quis non eius veneretur sanctitatem? Vere enim dominus Iesus memor suae verissimae promissionis, qua ait: *quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis* (b), fidem illius coram diffidentibus aperte remuneravit, & famelicos opportune satiavit.

In magna necessitate annonam divinitus accipit.

9. Quodam tempore quidam idiota frater, nomine *Martinus*, defunctus est apud quamdam ecclesiam infra ipsius insulae silvam constitutam, quae a praefato coenobio plus minus octo milliaribus distat. Adductus autem ad monasterium post peracta, ut moris est, defuncti obsequia, post missarum completa solemnia, defunctus revixit, & voce continua sanctum patrem adesse deposcit; qui adveniens diligenter exquirit, humiliterque, ac trepide rogat, ut enarret, quae vidit. Qui dixit: loca tormentorum terribilia vidi, & multos ibi meos propinquos, & notos cognovi; cumque ea tremens inspicerem, apparuit mihi quidam pulcherrimus vir stola candida indutus, & mirabiliter tiaratus, in una manu virgam, in altera quasi favum mellis gestans, quem mihi porrexit, atque comedere iussit: quem ego territus dum renui, iterum iubet, ut comedam, admonetque, ne timeam. Cui ego: quis es Domine? scias, inquit, me esse Michaelem Archangelum, atque ad tuum modo directum solatium. Quod audiens mox pavorem mutavi in securitatem, totamque illius favi comedi dulcedinem, ac suavitatem, quam cum comedissem, iussit me ad corpus redire, triduoque in eo tantum manere. Post triduum ergo quo supervixit, se illius favi saporem in ore habere dixit: post triduum vero, accepta patris sanctissimi benedictione, iterum obdormivit in pace.

Morte resuscitatus monachus narrat visa in altera vita.

Post triduum iterum moritur.

10. Per idem tempus alter frater nomine *Bertholdus* cum propinquus morti magnam in exeundo ex corpore moram faceret, & angustia suae conscientiae torqueretur, benignitate Dei, & beatissimi patris *Guidonis* oratione ad se reversus, & a fratribus, quid in tanto agone vidisset, interrogatus respondit: Vidi daemones adversum me saevientes, & unius delicti mihi caussam opponentes. Et

Item alius narrat in agone mortis visa.

(*) *Hoc est*: enixe. (a) *Matth*.14.21. (b) *Marc*.6.23.

Et fratres inquirunt quam? Tunc ille: unam solummodo, inquit, incantationem in saeculo didiceram, quam non operatus sum, & iam etiam memoria exciderat, hanc solam mihi terribiliter opposuerunt, sed virtute Christi, atque oratione sanctissimi patris *Guidonis*, a vestra superati tristes recesserunt; moxque ut benedictionem accepit, in pace continuo perpetua quievit.

Accepta benedictione obiit.

11. Interea dum praefatum monasterium sanctis studiis, & exercitiis praenominati patris succrescens, omnique copia, & divitiarum largitate abundaret, monebat ille sanctissimus subiectos dulcibus verbis, & informabat illos virtutum suarum exemplis, divinisque eos hortabatur praeceptis, dicens cum Psalmographo (*a*), ne divitiis cor apponerent, cum Apostolo (*b*), ne curam carnis in desiderio facerent, & cum Ieremia, ne diem hominis concupiscerent. Ille quippe diem hominis concupiscit, cuius animus ad sola carnis oblectamenta inardescit. Ille diem hominis concupiscere probatur, qui cibi potusque ingluviem assidue sectatur. Ille diem hominis concupiscit, cuius renes, cuiusque cor ad libidinis, ac luxuriae oblectamenta per crapulam, & ebrietatem ignoscit. His itaque, aliisque eius mirabilibus hortamentis se unusquisque submittebat, ut enim iuncti monstrarent, quod admonitionibus piis patris de non apponendo cor divitiis gratanter obtemperarent, cum maxima diversorum piscium copia abundarent, iussu eius, atque communi sponte decreverunt, tribus tantum diebus manducare pisces in hebdomada. Praeterea quadam nocte Palmarum lampas quaedam ab eminenti loco, trabibus scilicet ecclesiae, in pavimentum delapsa, mirabile dictu! nec oleum est effusum, nec ipsa confracta: quod iam ter ibidem est patratum, & ipsum vas adhuc permanet sanum.

Suis exhortationibus subditos monachos excitat.

Hi solum ter hebdomade piscibus vescuntur.

Lampas ter e lapsu integra.

12. Contigit aliquando huic viro venerabili simile quoddam *Iuliani*, & *Basilii* (*c*). *Heribertus* enim *Ravennas Archiepiscopus* (*d*) tam grave contra eum exaggerabat odium, & decretum haberet armatus venire, & *Pomposianum* destruere *coenobium*. Quod ut ad aures viri Dei pervenit, se cum omnibus monachis devotissime, contritoque corde in orationem dedit. Nam a parvo usque ad maximum, exutis solitis stamineis *, induti sunt asperrimis vestibus, & ciliciis, cantantes cum Psalmographo: *Dum mihi molesti essent, induebar cilicio* (*e*). Per tres autem continuos dies, & noctes ita induti, discalceati, hordeaceo pane solummodo, & aqua contenti, acriter quotidie in capitulo sed sponte verberari sunt; nulla sede nec

In periculo eversionis monasterii afflictiones corporis assumunt.

(*a*) *Psalm*.61. 10.
(*b*) *Ad Tit*. 3. 3.
(*c*) Intelligitur Iulianus apostata, qui si victor a Perside redivisset, constituerat, s. Basilium magnum interficere, ut scribit sanctus Gregorius Nazianzenus orat. 2. in Iulianum. *Bolland*.
(*d*) Heribertus sedit ab anno 1019. ad 1029. *Bolland*.
(*) Surius, laneis vestibus positis. *Bollan*.
(*e*) *Psalm*.34. 13.

nec in ecclesia, nec in refectorio, nec alicubi, nisi terra, usi sunt, ut veraciter cum Propheta dicere possent (*a*): *Humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster*. Non immemor autem Dominus suae dulcissimae promissionis, qua ait per Prophetam (*b*): *Invoca me in die tribulationis, eripiam te, ut magnifices me*, dum in tali essent constituti tribulatione, tali eos dignatus est consolari visione. Apparens cuidam ex eis beatissima virgo Maria, candidarum virginum circumstipata chorea, blando vultu ne timeat, hortatur, taliterque ei congratulando illum effatur: In coepta intentione permanete, filioli, scientes, vos in praesentiarum exaudiri; Insuper ex hoc certi estote, quia quamdiu hoc triduanum ieiunium sic a vobis celebrabitur, a nullo visibili, & invisibili hoste locus iste superabitur. Evigilans autem, dum loquendi sibi tempus rediit, ea cuncta per ordinem patri *guidoni*, fratribusque retulit: quae vera esse probavit pacis redditae tempus, adhuc vero variarum rerum similis eventus. Sed o antiqua prodigia! o virtutum insignia! o miracula priorum patrum gestis per omnia similia! Oratio *Basilii Iulianum apostatam* perpetualiter interfecit; oratio *guidonis Heribertum* in superbiae cornibus male stantem bene quandoque surrecturum cadere fecit: oratio *Basilii* peremit *Iulianum apostatam*; oratio *guidonis Heribertum* humiliat elatum: ille a *Mercurio* (*c*) peremptus est corpore; iste a Christo consternatus est mente. Illum straverunt arma *Mercurii*; istum humiliarunt arma ieiunii. Illum deitatem blasphemantem materialis gladius perdidit; istum contra virum Dei superbe agentem lacrimarum profusio humilem reddidit. Re etenim vera dum ad monasterium malignitatis animo, ut diximus, venisset, fratresque ei omnes, licet eius malitiae non ignoti, obviam cum timore exissent, & eum honorificentissime, ut mos illorum est, in ecclesiam perduxissent, dum humo oraret prostratus, Spiritus sancti gladio repente mactatur. Elevatus enim ab oratione, perfusus ora lacrimis, corde autem, & vultu affabilis, sui livoris evomuit malitiam, & perpetuam firmavit amicitiam. Qua de re omnes non modicum laetati gratias Deo egerunt.

A Deipara virgine confortantur.

Adversarius instar Iuliani apostatae prostratus.

Pacem firmavit.

Desunt reliqua in ms. codice supplenda ex posteriori vita. Bolland.

CVIII. *Alia*

(*a*) *Psalm*. 43. 25.
(*b*) *Psalm*. 49. 15.
(*c*) Hic est Mercurius miles ac martyr Caesareae in Cappadocia sub Decio. Colitur 25. novembris. *Bolland.*



CVIII.

Alia vita eiusdem s. Guidonis.

*Ex Mabillon. act. sanctor. ord. s. Benedicti tom. VIII. fol.*447. *& seqq.*

1. BEati *ouidonis* viri per omnia egregii vitam scripturi lectorem operis huius monemus, ne inter angustias incomparabilis per omnia viri merita credat comptehensa; sed ex minimis maxima, plurimaque ex paucis coniiciens, semina intelligentiae nos praebuisse legentibus, aedificii magui iecisse fundamina, non perfecisse structuram, virturumque illius ranrum demonstrasse insignia, non virtutes ipsas designasse per singula recognoscat. Sed ut de eo cuncta non scribimus, ita cuncta non novimus; quoniam soli Deo sunt cognira, quo teste solo fecir plurima. Fugax enim iactantiae, virturum, quas per eum Deus operabatur, occultator erat. Pauca igirur de illius ortu, vel conversatione scribentes, nonnulla vero de conversione eius, & vira, eorum, quae post obitum suum miranda perfecit, *Parmam*, & *Veronam* funeris illius baiulas, *Spiram* quoque ranti thesauri possessione dirissimam testes invocamus; ut si fides his non adhiberur, vel pauca, seu parva ducuntur, quae scribimus, valida videantur, & certa, quae tot, talibusque roboranrur ex testibus. Pauca de pluribus scribit auctor.

2. Igirur beatissimus *ouido* in suburbanis ortus *Ravennae* ab eadem urbe longe lapide decimo villa *Casamarensi* parentibus admodum religiosis, nec genere quoque infimis genitus est, *Alberto*, & *Marocia*, circa quem veluti primogenitum in tantum parenrum cura propensior erat, quantum dilectio potior. Erudiendus itaque liberalibus tradirur studiis, in quibus sapientia cum aetare proficiens, a puero dignum in se Deo studuit habitaculum praeparare. Praeveniebat quippe aetatis profectum sapientiae studiis, & sacra infantia virum perfectum iam spirabat in minoribus annis. Adolescens vero non suo apperirui, sed parentum studio cum serviret, saeculo huic, & vestibus pretiosis, & cultui deputatus a parentibus de nuru suscipienda tractatur: quod ab eis dum filio aperitur, his fertur tale dedisse responsum. Duas, inquit, iuvenculas, ex quibus est mihi necessario una suscipienda coniugio, propositas video: quarum alrera & genere altior, & specie pulchrior, prudentia quoque instructior, atque omni simul & morum & vitae est honestate praestantior; sed quanto augustior merito, tantum quod ad praesens spectat, angustior est opibus, quae quoque (quod satis durum viderur, & asperum) non viri legibus se subdendam promirrir, sed virum, qui in ius transeat uxoris requirit; quodque gravius apparet & arctius, nisi spernat ea, quae possidet, nulli suos promittit amplexus. Altera vero longe inferior est prosapia, & forma, sed Guido Ravennas.

 affluen-

affluentior praesentium copia, quae me renitentem quoque iam suis blanditiis illicit, & inverecundis amplexibus, atque impudicis innectit. Ex his quam potius eligam tuo, pater, committo iudicio. Nuptias fugit. Quid hoc problemate providus iuvenis intelligi voluerit, satis, lector, intelligis, spiritualem videlicet, & saecularem vitam, inter quas certum est esse tantam diversitatem, quanta inter propositas sponsas apparet varietas.

3. Cumque superiorem illam, & praestantiorem eligere filio pater praecepisset, illico ex iussione patris quod dudum ex evangelico mandato statuerat, distractis vestibus pretiosis, quibus indui solebat, pretioque earum pauperibus dato, pannosus, ac nudus clam Romam adit. nocte *Ravennam* egressus *Romam* rudis peregrinus tendit, ibique clericatu suscepto, *Ierosolymam* pergere animo fervente cogitabat, illic, si Christus, quem quaerebat, annueret, Domino militaturus, dum viveret; satisfecissetque votis, nisi quid aliud de eo Deo utilius providente, ab hac illum intentione per revelationem huiusmodi revocasset. Admonetur itaque in somniis *Ravennam* redire, atque ibi in vicino sub cuiusdam *Martini eremitae* disciplina vivere, ac Domino deservire. Erat autem *Martinus* ille vir summae continentiae, & adeo in moribus vitae probabilis, ut merito cunctis, ad quos eius notitia, vel fama pervenerat, venerabilis haberetur, & sanctus. Habitabat autem in insula, quae, interfluente *Pado*, *Pomposiam* a se divisam *ab aquilone* considerat. Ad hunc ut *Guido* pervenit, quid esset a Deo monitus, quidve suo sedisset animo, aperuit. Suscepit mox illum gratulabundus senex, & an monachus vellet fieri sciscitans, mox illum per omnia cupere, secumque perpetuo velle habitare cognovit; & cum vellet continuo vestem mutare, in crastinum ex consilio *Martini* differtur. Illas inducias tirunculus Christi graviter ferens, morae impatiens, monachicum habitum induit mane, priusquam se *Martini* conspectibus reddidisset. Super quo facto cum *Martinus* illum argueret leniter, cur tale quid facere voluisset, respondit, se non ulterius cordis sui desiderium ferre quivisse. Mansit autem in praedicta insula sub *Martini* imperio Martino eremitae se subdit. per tres annos beatissimus *Guido*, & ab eo, quo coeperat, mentis fervore proficiens de virtute in virtutem continuis successibus ambulabat.

4. *Pomposiense* vero *coenobium* satis tunc pauperrimum ad *Martini* curam tempore illo pertinebat, cui providentia Romani Pontificis illud regendum submiserat: sed *Guillelmus Abbas* huic ex *Martini* consilio praesidebat. Ab hoc ergo coenobialis institutionis rudimenta perdiscere cupientem *Guidonem Martinus Pomposiam* transmisit; Pomposiam se confert. quem iam triennio continentioris, & arctioris eremiticae vitae observationibus apud se satis, sufficienterque instruxerat. Quem fratres in coenobio eruditi, & incultu vestitu, ac temporalium penitus neglectu velut rusticum irridentes, futurum sibi Abbatem illudendo

ludendo praedicabant. Porro *Guillelmus Abbas* strenuus volens eum in omnibus erudire, providenti consilio per singula quaeque illius coenobii officia eum per vices temporum ministrare constituit, quatenus postmodum confidentius doceret, quod enixius didicisset. Sane non post multum temporis ipse *Martinus*, quasi de omnibus eruditum, quae in coenobiis geruntur, ne talentum sibi commissum occuleret sub modio, apud *Ravennam coenobio sancti Severi Guidonem* praeposuit, in quo regulariter & ipse vixit, & subditos vivere docuit. Sed & *Guillelmus Abbas* solitariae vitae amore succensus per idem tempus eremum petiit, relicto coenobio, vicariumque fratribus, quos relinquebat, *Iohannem* cognomento *Angelum* in Abbatem constituit, virum per omnia probatum, & angelica merito nuncupatione condignum. Ipso quoque migrante ad Dominum, ipse, cuius vitam, & caussam narrandam suscepimus, hominibus, & Deo dilectus *Guido*, obnitens quamvis, & invitus, tamen praecipiente *Martino*, cui *a Guidone* resisti, rationis non erat, Abbas efficitur: hac sane conditione, ut quandoque sibi liceret dimittere, quod cogebatur admittere. Eodem tempore pater eius imitatus filium, & frater eius *Gerardus* nomine aemulatus germanum, relicto saeculo, ad Christum conversi sub eo in *Pomposiensi coenobio* religiose conversati sunt.

Sancti Severi coenobio praeficitur.

Dein Pomposiano.

Pater, & frater ei adhaerentes.

5. Crescente igitur religione monachorum, & numero, vir in divinis rebus per omnia strenuus, quod nunc usque perdurat, construxit monasterium, in cuius constructione fratribus operantibus aliquando crates lapidum ruderibus graves non sine diabolico instinctu de superioribus muri ruerunt in terram: in quo casu quidam ex operariis, qui supererant, cratibus delapsi ad ima, laesionis nil senserunt; quidam vero dum corruentes muro, tignisque aliquibus inhaerent, sine periculo remanserunt, sed venerabilis Abbas sicut suis meritis cadentes a laesione protexit, ita pendentes oratione illaesos deposuit. Alio quoque tempore vas ligneum vino plenum super murum minister incaute deposuit, quod lapsum in terram ne frangeretur vas, vel vinum effunderetur, viri sancti obtinuit meritum.

Operarios servat ab interitu.

6. Item quodam tempore ex fratribus idiota quidam nomine *Martinus* in cellula a coenobio milliariis octo distante dum degeret, defunctus est, cuius funeri dum debitum fratres exhibuissent officium, revixit qui fuerat defunctus, voceque anxia patrem monasterii clamitavit: sed ad praesens non habuit quem quaerebat, quoniam longe a monasterio erat, in quo Abbas *Guido* manebat. Ducitur ergo ad monasterium, & ab eo quem vocaverat interrogatus ubi fuerit, quid viderit, quidve audierit; loca, inquit, tormentorum, in quibus multos mihi notos, ac propinquos cognovi; cumque tremens quae videbam attenderem, vir quidam stola amictus candidissima apparuit, me confortans, coronam in capite ferens

Mira quaedam de moribundis monachis.

ferens auream, virgamque laeva, favum vero mellis dextera portans, quem mihi comedendum obtulit: porrectum iterum iterumque comedere iussit, haesitantem ne timerem admonuit. Sciscitanti vero mihi quis esset, Michaelem Archangelum se esse respondit. Cognito quis foret, quem porrigebat favum accepi, & comedi, & ipso iubente ad corpus, quod reliqueram, ut cerneris, redii. Per tres autem dies, quibus post modicum in corpore vixit, illius favi, quem comederat, dulcedinem in ore persensit: post triduum vero parris *Guidonis* benedictione donatus frater ille in pace quievit.

7. Fuerat autem in eodem monasterio monachus *Bertoldus* nomine, qui cum in extremis vitae huius ageret, morasque in exeundo ex reprehensibili conscientia sustineret, Domini misericordiam patre *Guidone* cum fratribus implorante, in se qui moriebatur reversus est, & quid de se ipso vidisset referens, daemones, inquit, vidi adversum me insanientes, unius delicti caussam, cum nihil in ceteris possent, (praesertim cum Christi bonitas omnia poenitenti, & confitenti dimisisset) opponentes. Sciscitantibus igitur fratribus, quae, qualisve esset culpa facinoris, pro qua se deputatum inferis diceret; incantationem, inquit, quamdam, dum adhuc saeculo vestibus, & moribus deservirem, didiceram, quam tamen nec opere exercui, aliquando vero memoriam verborum eius in aliquo tenui: solum est mihi hoc crimen obiectum. Vestris vero orationibus, quod ad praesens institit, evasi periculum. Sed ne possir ulterius hoc, quod nec scio, vel recolo, delictum opponi, confiteor, me & in hoc quoque peccasse, in quo me peccasse non novi; sicque frater in pace quievit.

8. Vir quidam *Iohannes* nomine *Venetiae* ortus, domum, patriamque relinquens, *Pomposiam* venit: susceptus vero ab Abbate *Guidone*, ac monachus factus, a Deo se probabilem exhibuit vita, & moribus, ut quanta esset doctrina magistri in gestis clareret discipuli. Etenim iste, de quo loquimur, cum litteras omnino nesciret, Deum plusquam se, proximum vero tamquam se ipsum diligens, hoc totum implevit, quod *lex continent & prophetae* (a): abnegans denique semetipsum, nihil umquam praeposuit Christo; proximum quoque (si fas est fieri, vel credi possibile) plusquam se convincitur dilexisse, cum nulli umquam intulerit iniuriam, saepius vero illatam pertulerit, nec alicuius se permiserit gravari obsequio, cum cuilibet ipse foret semper subsidio, ac his solummodo subveniendo deesset, quibus adesse non posset. Cuius autem sanctitatis, vel meriti fuerit, finis eius probavit. Die quippe una dum resideret in claustro in ordine fratrum, una quoque cum Abbate *Guidone*, angelus nive candidior in specie viri se monstrans dixit ei: *Euge, serve bone, veni, & intra in gaudium Domini tui* (b). Qui dum a considentibus cunctis idem, quod a se visum, & auditum, putaret,

(a) *Matth*. 22. 40. (b) *Matth*. 25. 23.

taret, paullulum substitit; deinde illis tacentibus, patri *Guidoni*, quid viderit, quidve audierit, tetulit, dicens: quid est, inquit, pater, quod vir iste, quem mecum omnes vidistis, locutus est mihi: *Euge serve bone, & fidelis, veni, intra in gaudium Domini tui*? Cui pater: relinquere nos, ait, fili, vis? Et iste non post multum tempus carne solutus migravit ad Dominum, sumpturus in praemio, quod accepit in merito.

9. Abbas igitur *Guido*, cuius omnis vita a cibis, & vitiis simul continentia continua erat, in altero homines supergrediens, angelis in altero se comparans, statuerat aliquando, ut in monasterio secunda, quarta, & sexta feria fratres non comederent pisces. Hoc statutum cum absente Abbate, prioris permissu die quadam transissent, illico factum culpabile poena secuta est. Porcorum quippe monasterii grex per silvam diffugiens, per dies quindecim inveniri non potuit, donec Abbatis adventu transgressio correcta est, ac culpa correpta. Etenim interdictorum usus abstinentia licitorum deletur, & appetitus carnalis correptione castigatur virgarum: sicque peccatum poenitentia condonatur, poenitentia indulgentia muneratur; quod porci satis demonstrarunt, cum de silva mox, qua fugerant, remearunt.

Abstinentia a piscibus certis diebus.

10. Habebat vir sanctus hoc divinitus providentiae donum, ut si provenirent in monasterio adversa, non fortuito casui, sed alicuius delicti caussae, & ob hoc Dei iudicio deputaret; unde imminens saepe, futurum nonnumquam periculum evadebat. Animi vero fortitudo, mentisque robur in eo quam maximum fuerit, ex eo dignoscitur, quod nullis umquam fractus incommodis, nullisque carnis cessit illecebris. Temperantia quoque tanta in eo erat, atque modestia, ut aliquibus non insolesceret successibus; ab omnibus vero, quantum est homini possibile, excessibus temperaret. Frugalitatem vero in eo laudare, vel continentiam quis digne possit? cum tanta fuerit, quantam de veteribus sanctis plus nullus habuerit, si de cibo, vel potu dicitur, cum comedens semper esuriret, ac bibens sitiret, &, ut aliter dicatur, comedens non comederet, bibens non biberet. Si de parvo peccato agitur, id semper cavebat, ne de se diceretur (a): *maledicti, qui declinant a mandatis Domini*. Supponens denique carnem spiritui, spiritum vero divinae subiiciens virtuti, ex quo Christi militiam professus est, non se terrenae subdidit voluptati. Quam castus, & integer corpore, & ab his etiam vitiis, quibus minor aetas implicari solet, immunis fuerit, manifestum est. Iustitiam vero, quae omnium mater virtutum, & caussa est, sic in omnibus assecutus est, ut cunctis prodesse, nulli umquam voluerit obesse. Prudentia autem in tantum praeditus fuit, ut quandoque nequiverit ab alio decipi, nolueritque decipere quemquam. Vir Deo plenus sic vallatus fuit bonarum

Guidonis virtutes.

(a) *Psalm*. 118. 21.

narum virtutum studiis, ut veniens princeps mundi huius suae perfidiae in eo non inveniret vestigium.

Abbates vicarios substituit.

11. Regebat vir providus monasterium suum, subrogatis per temporum vices, quos e subditis elegerat, Abbatibus aliis; quorum primus fuit *Vitalis*; quo decedente elegit *Petrum*; post cuius obitum *Theobaldus* fuit; post *Theobaldum* constituitur *Leo*; post omnes, qui admirabilis eiusdem etiam nominis, eligitur *Guido*. Hi suo quippe tempore praefuerunt fratribus; & monasterium gubernarunt habentes Marthae officium, solliciti circa frequens ministerium. Porro ille, qui optimam partem elegerat, una contentus erat; & hanc ne amitteret, inseparabiliter Christi pedibus adhaerebat, nunc orando colloquens cum Deo, quae sua erant, Domino referebat, nunc psallendo verbum ex illius ore audiebat. Habitabat in silva longe a monasterio milliariis tribus, ut vere de eo dici posset: *Et erat cum bestiis silvarum habitatio eius*. Et cum omni tempore ab his, quae necessaria sunt corpori, abstineret, in diebus tamen duarum quadragesimarum tanta cibi & potus abstinentia, tanta virgarum caede, ac vigiliarum instantia corpus debile macerabat, ut excepta morte nihil tormenti amplius posset inferre nolenti persecutor crudelis, quam volenti sibimet inferebat ipse vere felix, vereque Christi fidelis.

Ipse in solitudine degens.

12. *Gerhardus* quidem genere *Longobardus* quartanis diu febribus fatigatus *Pomposiam* venit, revelatum sibi divinitus asserens, quod si biberet de aqua, qua manus suas Abbas *Guido* lavisset, illico sanus fieret. Hoc audiens homo mitis, & humilis & dictum exhorruit, & factum inhibuit. Sed industria ministri eius, *Petri* nomine, quod petebat, aeger bibit, & sanatus est. Quoties eius meritis aqua transierit in vinum, testes sunt monachi ministrantes ei, sed & laicorum quamplurimi. *Gebehardus* quoque *Archiepiscopus Ravennae* cum ad mensam una cum Abbate *Guidone* sederet, cuppam, qua bibebat Abbas, ab eo sibi petiit porrigi. Quo renitente importunitate quadam, quod petebat, obtinuit, ac bibens, quam esse putabat aquam, invenit haustum vinum esse, quam ex puteo solito infuderat minister. Post mensam vero arguens ministrum Archiepiscopus, cur non sibi de eodem, quod Abbati, dederit vino optimo, cognovit a ministro, vinum optimum sibi, Abbati vero aquam esse infusam, sed eius precibus in vinum versam. Obstupuit Archiepiscopus, &, quod a multis audierat, experimento probavit, & credidit. Huic simile quid, cum esset *Ravennae*, aliquando accidit. Sedenti equidem illi ad mensam miles quidam *Faventinus* advenit. Audierat a multis ille, quia vinum Abbas *Guido* non biberet. Superveniens itaque mensae cuppam Abbatis non sine quadam temeritate praeripuit; hausit vinum, sed aquam minister miscuerat (a). Sic iam ut dictum est, non tantum bis, sed saepius hoc facie-

Aqua in vinum conversa.

(a) *Idest*: infuderat.

faciebat miraculum. Illud quoque, quod de aqua, qua laverat manus proprias, aegritudines depulerit alienas, sicut supra retulimus, nou semel & iterum, sed multoties factum novimus. Sed multa sunt, quae nostram notitiam, & memoriam fugiunt. Ex paucis, quae scribimus, plura coniicere lectorem, supra in praefatione monuimus. Si quis vero de illius meritis potiora nosse desiderat, *Parmam* illum dirigimus; ibi docebitur ab habitatoribus urbis illius, quanta potuerit, ac meruerit vivens, quanta potuerit, & contulerit apud eos etiam defunctus, de quibus nonnulla nos etiam notabimus. Sed quoniam de vivente nobiscum adhuc loquimur, quae vivens egerit, prius est, ut dicamus. Parva dicturi sumus, & pro meritis tanti viri, vel laude infirma satis.

13. Frater nomine *Sergius* custos ecclesiae ascenderat tripodam, ut lampades luminibus accendendis aptaret, ex quibus elapsa manibus una in lapide pavimenti minutarim confracta est. Collegit custos fragmenta, & ante altare deposuit. Pergens ad Abbatem poenitentiam acturus pro damno, venia mox ab Abbate donata, in ecclesiam rediit, ac lampadem redintegratam reperit; cuius facti damnum patenter deputatum discipulo, prodigium adscribendum videtur magistro. De trabibus ecclesiae ciciderat oleo plena lampas alia, quae nec laesionem pertulit, nec oleum effudit. Eiusmodi casum iam tertio lampas perpessa, incolumis tamen in eadem hucusque pendet ecclesia. Verum, ut diximus, minima sunt haec ad comparationem eorum, quae tantum auditu comperimus, quoniam extra monasterium operatus est viro tam magno condigna.

Lampades casu illaesae.

14. Instabat dies iam, quam summo desiderio sustinebat: *cupiebat enim dissolvi, & cum Christo esse*: Vidit in somnis huiusmodi revelationem. Arbor dactylorum a capite eius pullulans in magnae proceritatis culmen erigebatur onusta pomis; sed cupientium fructus eius sumere contactum confugiens, inclinabat se tamen ad *Guidonis* manum, & cibum ex se sumere permittebat: ex cuius etiam fractu ex fratribus sibi subditis porrigebat, quo profecto successorem sibi futurum spirito prophetico praevidebat. Interea lues gravissima monasterium vexabat, quae de fratribus circiter triginta ad excessum usque pertulerat. Insuper illis diebus legatio Imperatoris beatum virum cogebat nuntiis illius occurrere, quod ad Italiam veniebant: quoniam istius consilio omnia Imperatoris mandata implenda erant. Invictus, ut fertur, iter illud ingressus est, & quamvis suspenso sermone, non se tamen amplius a fratribus, quos *Pomposiae* relinquebat, videndum prophetico dixit spiritu. Profectus igitur sanctus Domini venit *Parmam*, inde *Burgum*, ubi altera die adventus eius, quo venit illuc, coepit infirmari, die etiam tertia defunctus est.

Moritur in burgo s. Domnini.

Miracula. 15. Reducentibus defuncti corpus fratribus, qui cum eo erant, in primo lapide urbis *Parmae* caecus occurrit: ibi dum paullulum subsisterent, funus ferentes, interrogantur a caeco, quid ferant? *Abbatis*, inquiunt, *Pomposiensis* corpus ad propria referimus. Audierat caecus ille de viro illo multa, & praecipua. Nam fama eius bona *Italiam* totam repleverat; ideoque caecus, domine Deus, ait, si homo iste illius meriti est, cuius ego audivi, videam oculis meis, quod corde iam credidi.

Vidit mox caecus, clamat pro lumine laetus:
Vere Dei servus, per quem sum lumen adeptus,
Quem praesens video, fueras sanctissime *ouido*.

Stupent fratres funus ferentes patris, & licet laetarenrur de Domini gratia, tamen timent prodito thesanro quem portant. Exaltat caecus vocem suam, &, inhibentibus monachis, aerem totum replet clamoribus, & prae magnitudine gaudiorum non se continens, quoscumque transeunres invitabat ad laudes. Fit populi illico concursus, & personantibus ecclesiarum signis sine ministerio hominum civitas universa terrebatur; & comperto quid esset, se tarditatis accusat quisque, si non primus adesset. Diripitur corpus, & deflentibus monachis, cives universi tripudiant. Quis tunc infirmus *Parmam* se contulit, & sanitatem non retulit? Quis claudus occurrit, & non erectus recurrit? Quis caecus advenit, & videns non rediit? Mansit autem corpus eius apud *Parmam* mensibus septem, in quibus dies rara pertransiit, quae prodigii munus non senserit: habuit enim unaquaeque dies, pro quo ageret Domino laudes.

16. Venit tandem *Imperator Henricus*, qui iamdiu praestolabatur, & conquerentibus monachis aufertur corpus sanctum *Parmensibus*; deinde Imperatoris iussu *Veronam* defertur, ubi in *ecclesia beati Zenonis* depositum, quod *Parmae* contulit, etiam *Veronae* conferre non distulit. Nam cum ipsa die sui adventus quemdam curasset infirmum, die altera *Zeno* sanctus, quod iam a multis diebus non fecerat, curavit & alium. Sicque certantibus illis per dies plurimos, sine medicorum cura aegrotos suos sanos recepit *Verona*. Iamvero quid Alpes transeundo, quanta *Spiram* devectus miranda perfecerit, *Teutonicis* narranda permittimus. Nam quemadmodum multa de eo non scribimus, ita cuncta eius miranda non vidimus, quae vel in longinquis fecit regionibus, vel iactantiam fugiens humanis non prodidit rumoribus.

17. Rexit autem *Pomposiense coenobium* annis quadraginta octo. Annus, & dies obitus. Obiit autem anno ab incarnatione Domini millesimo quadragesimo sexto, pridie kalendas aprilis, suae religionis multos relinquens heredes, quos vel in coenobio, cui praeerat, instituit, vel diversis monasteriis in Abbates praeesse constituit ad laudem Dei; & Salvatoris nostri Iesu Christi, cui cum Patre, sanctoque Spiritu manet honor, & gloria per infinita saecula saeculorum. Amen.

CIX. *Hymni*

CIX.

Hymni in festivitate s. Guidonis Abbatis.
Ex libro membranaceo chorali saeculi XIV. sign. littera L. in ecclesia s. Benedicti Ferrariae urbis.

Ad vesperas hymnus.

Guidonis festum colimus,
Colentes Christo solvimus
Pro viro tanto debitas
Caelorum regi gratias.
Parentes hic, & patriam
Suam mutans Pomposiam
Christi servavit monita,
Eius sequens vestigia,
Vigiliae, orario,
Ieiunium, & lectio,
Divina vel inspectio
Huius servivit ocio.
Rachelis amans speciem,
Liae ferens per sobolem,
Alternis sub temporibus
Urrasque gessit moribus.
Gaudens Guido cum angelis
Tuis adesto famulis,
Qui mundi sub laboribus
Tuis egemus opibus.
Sit Trinitati gloria,
Cuius Guido per gratia (*)
Divina servans munia.
Caelorum habet gaudia. Amen.

Ad matutinum hymnus.

Patris aeterni splendor, & figura,
Germinis Adae nova creatura,
Vota poscentum, pariterque preces
Suscipe clemens.
Quem pater Guido clarus eremita,
Sidus refulgens in utraque vita,
Mente fideli prosequens virtutum
Scandit ad arcem.
Cedit oranti daemonum caterva,
Praesulis ira corruit proterva,
Lympha, qua manus abluit, depellit
Febris ardorem.

(*) *Hoc est*: gratiam.

Fortis athleta peritura ſpernit,
Armis virtutum viria ſubſternit,
Mundo ſubactus coronatus inſtar
Regna caelorum:
Reddita caecato lumina defunctus,
Quem, ſi quis rogat lacrimis compunctus,
Sentit optatam ſubito ferentem
Caelitus opem.
Gloriam Patri reſonemus omnes,
Eius & Nato iubilemus apte,
Cum quibus regnat ſimul & creator
Spiritus almus. Amen.

Ad laudes hymnus.

Clarum decus Pompoſiae,
Intende melos gloriae,
Quot tibi laeti plaudimus
Tuis infantes laudibus.
Guido pater egregie,
Perennis campus gloriae,
Corona fulgens aurea,
Et triumphali laurea.
Iam in ſtellata patria
Manſura tenes arrla,
Ubi polorum Domino
Adſiſtis abſque termino.
Oras ibi cum ſuperis,
Succurre nobis miſeris,
Illic excuſa crimina,
Iſtic expelle diſcrimina.
Adorna nos criminibus,
Et ſolve culpis omnibus,
Ut poſt emenſum ſtadium
Caeli ſumamus bravium.
Summo Patri ſit gloria,
Sit Filio victoria,
Conſolatori omnium
Sit decus in perpetuum. Amen.

CX. Offi-

C X.

Officium proprium s. Guidonis Abbatis pro ecclesia ss. Iohannis, & Guidonis Spirae in Germania die 31. martii.

Ex apographo authentico in archivo Pomposiano.

In martyrologio annunciatur primo loco: Pridie kal. aprilis, luna ,,: Depositio s Guidonis Abbatis.

In festo duplex maius. Omnia de communi Confessorum non Pontificum praeter sequentia.

Oratio. Deus Martyrum palma, corona Confessorum, exaudi nos in beati Guidonis dilecti tui sacerdotis, atque Abbatis festivitate laetantes, eiusque precibus placatus, & meritis, ab omnibus nos absolve peccatis. Per Dominum.

Lect. 1. noct. de libr. ecclesiast. Beatus vir, qui inventus est, *ut in communi 2. loco*.

In 2. noct. lect. iv.

Sanctus Guido in suburbanis Ravennae lapide decimo, villa Casamariensi Alberio patre, & Maria matre natus, parentibus quidem nobilibus, religioni tamen devotissimis, a quibus dum litteris imbuendus traderetur, adeo profecit, ut non solum politicis, verum etiam sacris in litteris adhuc adolescens perfectum se virum exhiberet. Unde & a puero studuit se Deo dignum habitaculum praeparare, dum coniugalem thalamum aenigmate prudenter elusit, & terrenis negotiis renuntiare, mundana desideria calcare, & quidquid carni blanditur, horrere studuit, ut eo liberius caelestis vitae dulcedine frueretur, Quare saecularem habitum miro ardore mutare cupiebat, cuius rei gratia quadam nocte sancto Apollinari martyri sacra s. Guido sibi depositis pretiosis atque pauperibus erogatis vestibus, & vilissimis indutus, clam Romam profectus, factisque ibidem initiatus animum induxit Hierosolymam properare, ea intentione ut numquam rediret ad propria.

℟. Honestum.

Lectio v.

Haec dum cogitaret, divinitus admonetur, ut Ravennam urbem repeteret, seque imperio Martini eremitae, cuius fama sanctitatis per totam Italiam diffusa fuerat, subiugaret. Ad quem dum pervenisset, & aliquandiu exemplo, & sacris exhortationibus ad vitam monasticam praeparatus fuisset, diutius ferre non potuit, quia sibi ipsi habitum indueret, in quo tribus annis eremitice cum Martino magistro suo vixit in quadam insula quam Padus a Pomposio dividit. Triennio igitur isto expleto, novus hic athleta ut plene disceret regularis vitae institutum ac perfectionem Pomposiam mittitur ubi sub squalida veste, vilissima quaeque officia hilari animo subibat. Videns autem Guilielmus Abbas Pomposiensis sancti Gui-

Guidonis indolem, iam tunc successorem suum fore praedivinabat. Quare cum per omnia officia monasterii assumpsit; in quibus se brevi dignum effecit, ut monasterii s. Severini praepositus institutus fuerit.

℟. Amavit.

Lectio VI.

Interea Guilielmus Abbas Pomposiensis moritur, & s. Guido eidem conventui a fratribus in Abbatem eligitur; & licet diu & multum reluctatus fuerit, utpote qui libentius subesse, quam praeesse voluit, tamen a patre Martino, cui omnem obedientiam promiserat, Abbas investitur. Huius igitur sancti viri & parens Albertus, & germanus Gerhardus exemplum imitantes, & sub eius regimine regulariter viventes Iesu Christo animas reddiderunt. Quanta autem fuerint sanctissimi Guidonis merita, satis comprobant miracula in vita adhuc patrata: nam cum collapsum monasterium Pomposiense resuscitaret, quosdam confratrum ab imminente periculo mortis liberavit. Alios quatriduanis febribus laborantes per potatam tantum manuum suarum lotionem curavit. Famelicis etiam operariis ad preces sanctissimi patris ex insperato Deus duas naves frumento onustas salutariter subministravit. Postquam igitur monasterium Pomposiense duo de quinquaginta annis laudabiliter gubernasset, plurimisque miraculis in vita coruscantibus, iturus obviam Imperatoris legationi in itinere apud Parmam feliciter expiravit pridie calendas aprilis anno salutis millesimo quadragesimo sexto.

℟. Iste homo.

In III. nocturno.

Lectio sancti evangelii secundum Lucam.

Lectio VII. Cap. 11.

In illo tempore: dixit Iesus discipulis suis: nemo accendit lucernam, & in abscondito ponit, neque sub modio, sed super candelabrum, ut, qui ingrediuntur, lumen videant. Et reliqua.

Homilia venerabilis Badae presbyteri. *Ex comment. in Luc. cap.* 50.

De seipso haec Dominus loquitur, ostendens, etsi supra dixerit, nullum generationi nequam, nisi signum Ionae dandum: nequaquam tamen lucis suae caritatem fidelibus occulrandam: ipse quippe lucernam accendit, qui testam humanae naturae flamma suae divinitatis implevit. Quam profecto lucem non credentibus abscondere, nec modio supponere, hoc est: sub mensura legis includere, vel intra unius Iudaeae gentis terminos voluit cohibere, sed super candelabrum, inquit, ut qui ingrediuntur lumen videant.

℟. Iste est.

Lectio VIII.

Candelabrum ecclesiam dicit, cui lucernam supposuit; quia nostris in frontibus fidem suae incarnationis affixit, ut qui fideliter ecclesiam ingredi voluerint lumen veritatis palam queant intueri;

ri. Qua sententia Iudaeorum quosque proceres condemnat, qui signa quaerentes exterius, apertam lucis ianuam noluerint intrare credendo. Denique praecipit, ne opera tantummodo, sed ut cogitationes, & ipsas etiam cordis intentiones mundare, & castigare meminerint.

℟. Sint lumbi.

Si hoc festum celebretur in quadragesima, nona lectio legitur de homilia feriae occurrentis, & de ea fit commemoratio. Si autem transferatur post octavam paschae, neque adsit nona lectio de simplici dicenda, legitur sequens ex eodem ven. Beda.

Lectio IX.

Lucerna corporis tui est oculus tuus. Corpus quippe dicit opera, quae palam cunctis apparent, oculum vero ipsam mentis intentionem, qua operatur, & de cuius merito eadem opera, lucis, an tenebrarum sint opera, discernuntur, sicut ipse consequenter exposuit, dicens: si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit, si inquit pura, rectaque intentione, quae potes, agere bona studueris, lucis profecto sunt opera, quae facis, etiamsi coram hominibus imperfectionis aliquid habere videantur: quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum.

Te Deum laudamus.

DIE IV. MAII

(*Nisi transferendum sit*)

FESTUM TRANSLATIONIS S. GUIDONIS ABBATIS

Duplex I. class. cum octava

Ad I. vesperas

Antiphonae ex laudibus. Psalmi de dominica. Loco ultimi. Laudate Dominum omnes gentes.

Capitulum. Beatus vir. *de comm. Conf. non Pont.*

Hymnus.

Rex regum potentissime,
Vota precantum suscipe,
Qui iunxisti Guidonem
Caelicolis sanctissimum.
Iam mente sincerissima
Plebs plaudens devotissima
Tua quaerit suffragia
O salus integerrima!
Ipse ferto supplicibus,
Guido sancte, petimus;
Quos tuis iuvas precibus,
Nil hostis laedat callidus.
Nos enim tua colimus
Devotis festa laudibus,

Tu

Tu dignare propitius
Adesse famulantibus.
Monachorum egregium
Te scimus, clementissimum
Cunctis te invocantibus,
Mente nil haesitantibus.
Laus & excellentissima
Huic Trinitati gloria
In deitate unica
Regnanti per saecula. Amen.

V. Amavit eum Dominus & ornavit eum. Alleluia.
℟. Stolam gloriae induit eum. Alleluia.

Ad Magnificat.

Antiphona. O quam admiranda est potentia Salvatoris in meritis beati Guidonis confessoris, qui apud Deum & homines dignus memoria cum sanctis iam aeterna triumphat in gloria. Alleluia.

Oratio. Deus, martyrum palma, corona confessorum, exaudi nos in beati Guidonis dilecti tui sacerdotis atque Abbatis festivitate laetantes, eiusque precibus placatus & meritis, ab omnibus nos absolve peccatis. Per Dominum.

AD MATUTINUM.

Invitatorium. Summae regem gratiae venite adoremus: * Qui perennis corona gloriae hodie beatum sublimavit Guidonem. Alleluia.

Psalm. Venite, exsultemus. *Hymnus.* Rex regum. *ut in 1. vesp.*

In 1. nocturno.

Antiphona. Sanctus Guido, natione Ravennas, nobilis erat progenie, sed nobilior sanctitate. Alleluia. *Psalmi de comm. Conf. non Pontificis.*

℣. Os iusti, ℟. Et lingua.

Lectio IV.

Beatissimus Guido Abbas monasterii Pomposiensis postquam duobus de quinquaginta annis monasterium curae suae commissum laudabiliter gubernasset, & salutariter aucta regula plurimos suae institutionis observatores in novo a se exstructo monasterio congregasset, & ad veram monasticae vitae observantiam induxisset, tandem iturus obviam legationi Imperatoris in ipso itinere prope Parmam plenus meritis, multisque clarus miraculis feliciter in Domino obdormivit pridie calendas aprilis anno a partu virginis millesimo quadragesimo sexto, cuius sacratissimas exuvias tamquam pretiosissimum thesaurum fratres secum sumere nitebantur, sed Parmenses tam nobile depositum sibi adscribebant, unde fratribus vi ereptum honorifice tumulare statuerunt.

℟. Honestum.

Lectio V.

Superveniebat autem Henricus Imperator huius nominis tertius & sa-

& sacrum corpus fratribus vi ablatum Veronam transtulit, ubi in ecclesia s. Zenonis honorifice deposuit. In qua prima translatione ut venerabilis patris s. Guidonis merita apud Deum altissimum mundo demonstrarentur, voluit divina maiestas, ut, quemadmodum in vita plurimis miraculis coruscare fecerat, etiam post mortem eius sanctitatem mundo faceret indubitatam. Dum enim in hac translatione sacrum corpus multitudo comitaretur, campanae ecclesiae se ipsis, nullius hominis adiutorio laudem tanti viri insonabant: cumque per plateas summa solemnitate portaretur obvians homo caecus dum quaereret tanti tumultus caussam eique responsum fuisset afferri sacratissimum corpus s. Guidonis, exclamavit: utinam ex suis meritis viderem meis oculis! qui illico etiam visum recepit, & palam sanctum Dei servum beatissimum proclamavit, cuius intercessione lumen adeptus est.

℟. Amavit.

Lectio VI.

Deinde circa annum Domini millesimum quadragesimum septimum Henricus Imperator sacrum corpus Verona Spiram transtulit, & in ecclesia hodie collegiata pretiosissime tumulari fecit. Unde & hodie dum dicta ecclesia ob sacratissimarum reliquiarum praesentiam s. Guidonis Abbatis titulo gloriosissime floret, quae prius divo Iohanni Apostolo & Evangelistae sacra fuit. Itaque factum est, ut quemadmodum Conradus Imperator huius secundus pro fundamento faciendo in primi lapidis collocatione felix eidem ecclesiae dedit initium, ita per filium Henricum tertium a venerandis sanctissimi Guidonis reliquiis liberali manu sua praesentatis maiorem sumeret splendorem, & non indignum post tantam immutationem cognomentum.

℟. Iste homo.

In III. nocturno.

Antiph. Hoc beneficio sanctus puer non inferior fuit Martino, dum hic dimidiam chlamydem, ille totam dimisit pro Domino substantiam. Alleluia.

Psalmi de comm. Conf. non Pontif ℣. Lex Dei. ℟. Et non.

Lect. VII. VIII. IX.

Homilia s. Augustini in evangelium. Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est: *ut in comm. Martyrum tempore paschali.* ℟℟. *vero sumuntur de comm. Conf. non Pontif. ritu paschali.*

Ad laudes & per horas.

Antiphona. Corpus exanime ut reducitur, caecus clamavit, quid feratur. Alleluia. *Psalmus* Dominus regnavit: *cum reliquis.*

Antiph. S. Guidonis corpus ad tumulandum deferimus. Allel.

Antiph. Utinam ex suis meritis viderem meis oculis. Alleluia.

Antiph. Vidit mox caecus, clamat pro lumine laetus. Allel.

Antiph. Vere Dei servus, per quem sum lumen adeptus. Allel.

Capitulum, hymnus, & versus de comm. Conf. non Pontif.

Ad Benedictus.

Antiph. Sancte Guido pater bone digne & patrone tua nos intercessione a peccari livore, & a cunctis munda maculis, in Spirae qui regione claris fulges miraculis. Alleluia.

In II. vesp. dicuntur omnia ut in I.

℣. Iustum. ℟. Et ostendit illi regnum Dei. Alleluia.

Ad Magnificat.

Antiph. Eia quanta tanti vivi merita, cuius nutu in vinum transit aqua: cuius ablutio manuum quartanam fugat febrem: cuius ius sancti praesentia nobis det suffragia continuata. Alleluia.

Oratio. Deus martyrum palma: *ut supra.*

Die XI. maii.

Octava s. Guidonis. Dupl. min omnia ut in festo praeter sequentia.

In I. nocturno lectiones de script. occur.

In II. Nocturno.

Lectio IV.

Quanta sint merita sanctorum apud Deum in caelis, quorum vita regula morum est in terra apud homines, abunde comprobant miracula, quibus s. Guido Abbas Pomposiensis in vita & post mortem claruit; enimvero dum monasterium Pomposiense collapsum resuscitaret, delapsos ex alto fratres, & operarios quosdam suis precibus incolumes servavit. Vas ligneum & iteratim lampades in terra allisas sine effusione & vini & olei integras loco suo restituit. Famelicis operariis in novi coenobii structura detentis precibus sanctissimi Abbatis Deus ex insperato duas vino & frumento onustas naves subministravit.

℟. Honestum.

Lectio V.

Postquam in vasta eremo frater quidam e vita discessisset, cadaver ad monasterium deductum inter preces fratrum suorum revixit, qui post triduum benedictione patris percepta denuo expiravit. Alius Bertholdus nomine, agonizans, plurimis angustiis conscientiae exagitatus tamdiu intercessione s patris servabatur donec exsolutis sacramentalibus quiete in Domino obdormiret. Reluctantes fratres salutaribus admonitionibus s. Abbatis Deus confestim punivit, non prius a peccato liberandos, nisi precibus sanctissimi praesulis reconciliarentur.

℟. Amavit.

Lectio VI.

Tanta praeterea mansuetudine pollebat, ut etiam infensissimos sibi reconciliaret. Sic Heribertus Archiepiscopus Ravennatensis dum leonino furore monasterii ruinam meditaretur, ad intuitum sanctissimi patris agnus mansuetissimus efficitur. Dum Gebhardum Archiepiscopum sibi alias familiarissimum se invisentem habuit, aquam

aquam grato hospiti in vinum convertit. Plurimos etiam a quartana febre per potatam sanctarum manuum lotionis aquam liberavit. Nec tantum in vita plurimis aliis miraculis claruit, seu & post mortem. Caecus visum recipiens, necnon campanarum sonus, qui absque ullo hominum adiutorio passim audiebatur, magnalia Dei in sanctissimo Abbate eloquebantur. Laudemus igitur sanctum Guidonem in generatione sua, cuius memoria sit in benedictione nostra.

℟. Iste homo.

In III. nocturno.

Lectio VII. VIII. IX. Homilia in evangelium Matthaei.

Ecce nos reliquimus omnia: *de communi Abbatum.*

Die IV. maii in festo translationis s. Guidonis Abbatis & confessoris ad missam:

Introitus. Protexisti me Deus a conventu malignantium, alleluia; a multitudine operantium iniquitatem, alleluia, alleluia. *Psalm.* Exaudi Deus orationem meam cum deprecor; a timore inimici eripe animam meam.

Oratio. Deus martyrum palma *&c. ut supra in officio.*

Lectio libri apocalypsis B. Iohannis Apostoli.

In diebus illis: respondit unus de senioribus, & dixit mihi: hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt, & unde venerunt? & dixit illi: Domine mi, tu scis. Et dixit mihi: hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, & laverunt stolas suas, & dealbaverunt eas in sanguine agni; ideo sunt ante thronum Dei, & serviunt ei die, ac nocte in templo eius; & qui sedet in throno, habitabit super illos, non esurient, neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neque ullus aestus, quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad vitae fontes aquarum, & absterget Deus omnem lacrimam ab oculis eorum.

Alleluia, alleluia ℣. Gaudete iusti in Domino, rectos decet collaudatio. Alleluia. ℟. Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Alleluia.

Sequentia.

Surge, Spira, & respira,
Mente gira Dei mira
Edita divinitus.
Surge Rhenus, sis amoenus,
Quod serenus, laude plenus
Fulget tuus ambitus.
Nam regnantem suscepisti
Militantem, quem nescisti
Datum tibi caelitus.
Hunc Ravenna tibi misit,
Quem invitus tunc amisit
Lombardorum populus.
Ergo grates decantemus
Deo, atque iubilemus
In Guidonis laudibus.
Tunc laudamus, & laudamur,
Cum laudatum imitamur
Cunctis nostris viribus.
Quem Martinus eremita
Spiritali fulsit vita
Tempore novitii.
Qui virtute redimita,
Et salute crevit ita
Factus doctor saeculi.

 Die,

Dic, Martine, favum mellis,
Quem de manu Michaelis
Mandis eius meritis.
Dic, Gebharde praeful Christi,
Cuppa lymphae, qua bibisti,
Vinum si gustaveris.
Dic, tu frater, in agone,
Quem pro incantatione
Poena damnat iudicis.
Num te, Guido, liberavit,
Emendandum revocavit
Mortis ab articulis.
Dic, Gerharde Longobarde,
Quis sanavit, & fugavit
Morbum in te febricum.
Non natura fuit cura,
Sed lotura sancta pura
Sacratarum manuum.
Fratres quoque excesserunt,
Pisces quando comederunt
Prioris licentia.
Sed peccato cedit lues,
Cum in fugam vertunt sues
Guidonis absentia.
Guido templum cum fundavit,
Daemon tunc praecipitavit
Templi de cacumine
Laborantes qui fuerunt
Mali tamen nil senserunt.
Eius in munimine.
Hic testaurat vas collisum,
Caeco simul reddit visum,
Luctum vertit tunc in risum,
Sciens haec miracula.
Sed quid plura recensemus?
His auditis iubilemus,
Spe firmanti imploremus
Ipsius suffragia.
Ecce gemma confessorum,
Intercessor populorum,
Vere pater filiorum,
Omnium Spirensium.
In Lombardis praedicatur,
In Germanis honoratur,
Nobis pastor deputatur
Per partes Rhenensium.
Ecce Guido serve bone,
Praecolende tu patrone,
Tu nos salva in agone,
Ne damnemur cum dracone
In terra degentium.
Sed post istum incolatum
Ad beatum duc nos statum,
Ut cernamus increatum
Verbum Dei incarnatum
In terra viventium. Amen.
Alleluia.

Sequentia sancti evangelii secundum Iohannem.

In illo tempore: dixit Iesus discipulis suis: Ego sum vitis vera, & pater meus *&c. ut in comm. martyr. tempore paschali: dicitur* Credo.

Offertorium. Confitebuntur caeli mirabilia tua Domine, & veritatem tuam in ecclesia sanctorum. Alleluia, alleluia.

Secreta. Munera nostra Domine beati Guidonis sacerdotis tui, atque Abbatis preces commendent, & merita, quibus delectatur, sanctis honorem, & gloriam, nobisque pacem tribuas, & indulgentiam. Per Dominum.

Praefatio paschalis.

Communio. Laetabitur iustus in Domino, & sperabit in eo, & laudabuntur omnes recti corde. Alleluia, alleluia.

Postcommunio. Sumpto, Domine, salutis aeternae pignore pro festivitate beati Guidonis sacerdotis tui, atque Abbatis tibi oblato, suppliciter imploramus, ut per haec in tuo simus ferventes amore, & in sanctorum tuorum devotissima veneratione. Per Dominum.

Die XI.

Die XI. maii in octava translationis s. Guidonis Abbatis, & confessoris.

Introitus. Os iusti *&c. ut in comm. Abbatum*.

Oratio. Deus martyrum palma *&c. ut supra in officio*.

Lectio libri sapientiae. Dilectus Deo, & hominibus *&c. ut in comm. Abbatum cum versiculis suis Sequentia non dicitur Evangelium*: Ecce nos reliquimus omnia: *ut in eodem communi. Dicitur* Credo.

Offertorium. Desiderium animae eius *&c. ut in eodem comm.*

Secreta. Sacris altaribus, Domine, hostias superpositas beatus Guido Abbas, quaesumus, in salutem nobis provenire deposcat. Per Dom.

Praefatio paschalis. Communio. Fidelis servus, & prudens: *ut in eod. comm.*

Postcommunio. Fac nos quaesumus, Domine, intercedente beato Guidone Abbate, a tuis numquam cessare laudibus, sed placitis semper moribus obedire. Per Dominum.

Praesentem copiam cum suo originali, quod in ecclesia collegiata ad sanctum Guidonem Spirae quotannis recitatur in choro per omnia concordare bisce attestor. Bruschsaliae die 22. mensis septembris 1761. F. L. Schnellm protonotarius apostolicus, eiusdemque collegiatae canonicus capitularis, Rmi, & celsissimi Episcopi, & principis Spirensis consiliarius ecclesiasticus.

L. ✠. sigilli in cera rubea.

C X I.

Epistola Mauri Squarzonii monachi Casinatis ad Anselmum Desinghium monachum Germanum anno 1752. die 31. augusti.

Ex archivo Pomposiano.

V. C. Anselmo Desing Benedictino
Maurus Squarzonius eiusdem ordinis S. P.

Ex quo mihi feliciter contigit, te Florentiae cognovisse anno iubilaei elapso, & tibi, sodalique tuo Sigismundo, quoad potui, deservisse, qua occasione tuam pietatem, tuamque novi doctrinam, semper in animo fuit, litteras ad te mittere. Augebatur adhuc desiderium hoc meum tuis ex epistolis, quas ad Petrum Aloysium Gallertium amicissimum, qui legendi copiam mihi semper fecit, mittebas. Verum iusta scribendi caussa defuit, donec reccurrentibus comitiis nostris generalibus, monasterio Pomposiano sancti Benedicti Ferrariae deputatus, iusta iamdium quaesita occurrit caussa. Cum enim meos inter sodales Pomposianos sermo esset de beato Guidone Pomposiani nostri coenobii olim Abbate, cuius corpus Henricus III. Romanorum Imperator anno aer. vul. MXLVII. ex burgo s. Domnini Placentini ducatus secum traslulit, non sine monachorum lacrimis Spiram Germaniae urbem; conquesti sumus, templum hoc nostrum sacris tanti viri reliquiis, ut vocant, prorsus destitui: itaut nec ossium, nec cinerum pars ulla penes nos sit. Mihi itaque orbitatem hanc nostram cogitanti spes affulsit, voti

voti compotes nos fortasse facturos, si te per epistolam deprecarer. Toto animo igitur te rogo, atque obtestor, ut per te ipsum vel per amicos de S. P. N. Guidonis exuviis aliquid nobis obtineas; neque ultro finas seros sancti viri nepotes orbitatem suam diutius deplorare. Movebit te, arbitror, D. O. M. necnon dicti S. P. Guidonis honor, quem modo promovere queis. Movebit ipsa orbitas nostra. Tua te pietas movebit; movebit tua comitas: sicque de tuo favore confisus sacrum quaesitum pignus iam mihi obtinuisse videor. Quod autem es mihi elargiturus, ut spero, quippe quod in argentea capsula ad publicum fidelium cultum erit locandum, maioris, quoad fieri poterit, magnitudinis esse cupio; ex loco deinde indubio deductum; necnon Spirensis Episcopi sigillo, & fide in scriptis munitam, ut omnis dubitationis ansa de medio prorsus tollatur. Praeterea eadem occasione scire mihi periucundum erit, quonam cultu, rituve divus Guido noster in Spirensi dioecesi colatur, quanam scilicet liturgia utatur ecclesia ipsa in sacro celebrando, & divinis officiis persolvendis in die festo ipsiutmet divi Guidonis, missane, ac officium sit proprium, vel omnia ex communi, ut vocant, Abbatum desumatur. Curiositas denique ultro me audacter cogit (quoniam de humanitate, & comitate tua confido) ut a te petam inscriptiones omnes, sicut & indicem chartarum, si quae sunt Spirae in templo divo Guidoni nostro dedicato, vel in eiusdem tabulario ad ipsummet divum pertinentes: sicque apparebit, verumne scribant Eisengremius, & Pistorius, cui in beatissimi laudati divi mausoleo in marmore elevato haec legisse referunt:

HIC REQVIESCIT
CORPVS S. GVIDONIS ABBATIS.

Et in lapide eiusdem templi haec alia:

HENRICVS III. ROMANORVM
IMPERATOR CONRADI
II.
IMPERATORIS FILIVS
CORPVS S. GVIDONIS
IN HANC AEDEM TRANSTVLIT
ANNO MXLVII.

Si longior, quam par est, si molestior fui, rationabilis curiositas mea, tua ipsa comitas in caussa sunt. D. O. M. te, sociumque tuum Sigismundum sospites servet, ut coeptum P. Zeigelbauri in rem litterarlam laborem tua, qua polles, eruditione complere feliciter valeas, & brevi publicam in lucem, ordine nostro plaudente, emittas.

Dabam Ferrariae ex coenobio Pomposiano s. Benedicti pridie kalendas septembris anno reparatae salutis cIↃIↃCCLII.

A tergo = Rmo atque doctissimo viro
P. D. Anselmo Desing Benedictino.
Pataviam.

CXII. *Re-*

CXII.

Responsum Anselmi Desinghii ad Maurum Squarzonium anno 1752. v. kal. ianuarias.

Ex archivo Pomposiano.

Vir summe reverende pattone obsetvandissime.

Elegantissima epistola tua quantum me recreavit testimonio amoris tui, quem mihi adhuc integrum conservasti, tantum mihi iniecit sollicitudinis, qua maxime via laudabili desiderio tuo facerem satis. Quippe de Guidone beato, deque sacris eius exuviis intelligere, quin & accipere per me aves, quae Spiram nostram traductae pridem sunt. Equidem Spira in omni Germania satis est nota. Verum interiacet inter illam & me Bavaria tota, tota item Svevia cum Palatinatus Rhenani parte. Ad haec nullum ibi, vel circa, monasterium nostrum, nec sedes alia, ubi mihi litterarum esset commercium. Circumspicienti tamen mihi singula occurrit denique illustris Baro de Betoldinq canonicus eiusdem ecclesiae frater germanus eiusdem ecclesiae canonici mihi admodum amicus. Hoc illustri viro utor ad obsequium tuum, id unum te orans, ne ex lentore forte meo impatientius mihi succenseas: nam & locus, ut vides, dissitus est, & is canonicus non semper ibidem moratur. Faciam certe quantum si non tuum de me meritum postulat, certe quantum res, & vires meae ferunt. Vale. Ziegelbauti opus non ego, sed P. Olivetius Legipont procurat.

Dat. Passaviae v. ianuar. 1752.

Servus devotissimus
Anselmus Desing Benedictinus.

CXIII.

Altera epistola Mauri Squarzoni ad eumdem Anselmum Desinghium anno 1753. ix. kal. novembris.

Ex archivo Pomposiano.

Clarissime & revetendissime pater.

Anno iam elapso, ex quo misi ad te litteram, cuius pergratissimum accepi responsum, iterum ad te breviter redeo, enixe orans, ut vota mea erga divi Guidonis reliquias, ut vocant, priori in epistola exposita feliciter compleas. Non equidem ut tibi succenseam, hanc scribo, sed ut in susceptum opus curam, diligentiamque tuam eo magis exhortet. Interim tuas literas vehementer exspecto, & quidem tales, quales maxime opto. Etiam atque etiam vale.

Dat Ferrariae ix. kal. novembris 1753

Addictissimus Servus.
D. Maurus Squarzonius Casinas.

CXIV. *Epi-*

C X I V.

Epistola Anselmi Desinghii laudati ad Abbatem s. Benedicti de Ferraria anno 1755. prid. idus augusti.

Ex archivo Pomposiano.

Reverendissime domine pater Abba patrone observandissime.

Aliquot fluxere anni, ex quo D. Maurus Squarzonus imperavit mihi aliquid sacrarum exuviarum s. patris Guidonis Abbatis pro celebri monasterio Pomposiensi Spira conquirere. Qui Squarzonus num Ferrariae etiamnum moretur, me fugit. Quamobrem ad te potissimum, pater reverendissime, eventum adhibitae a me operae nuntiare hac epistola decet. Nimirum paucos ante dies venit ad manus meas quod optabam. Petieram verbis vestris portionem, quantum fieri poteft magnam. Si ea ipsa non respondet exspectationi vestrae, id mihi vitio verti non potest, forte nec canonici s. Guidonis. Sacrum enim depositum apud ipsos iniuria temporum distractum est, adeout pauca supersint, ipsumque sa rum caput incendio anni 1688. penitus deperditum fuit. Scatula igitur, quam habeo, digitos sex longitudinis, quinque latitudinis, tres altitudinis non superat, estque sigillo probe munita, inque ea non dubito inesse litteras, quas vocant authenticas. In hac igitur scatula est munus impetratum pro nobili monasterio vestro, extractum Spirae iussu Episcopi, ac principis illius loci ab ipsius suffraganeo consensu domini praepositi, atque canonicorum ecclesiae collegiatae sanctorum Iohannis Evangelistae & Guidonis Abbatis. Hoc quale ac quantumcumque est, opportuna facta occasione, ad vos transmittam. Interea te oro, Pater Rme, uti brevi epistolio me doceas, num hae meae redditae tibi fuerint. Epistolam autem non diriges Passaviam, sed per Ratisbonam ad monasterium meum Ensdorff, ubi servus tuus deinceps morabitur. Vale plurimum cum benedicta familia tua, in qua si numeras Squarzonum, a me salutatum etiam atque etiam volo. Dabam Passaviae 12. aug. 1755.

Tuus Reverendissime Pater

Servus devotissimus

Anselmus Desing Benedictinus.

C X V.

Altera epistola eiusdem Desinghii ad ipsum Abbatem anno 1755. xviij. kal. septembris.

Ex archivo Pomposiano.

Reverendissime domine pater Abbas patrone observandissime.

Mitto scatulam sacrae reliquiae s. Guidonis Abbatis per manum illmi D. comitis Iosephi de Lamberg ad collegium Romanum profi-

proficiſcentis, canonici Paſſavienſis, ſpe fretus, ſecuro itinere perventuram ad tuas reverendiſſimas manus. Si placet, optarem, nomine abbatiae Pompoſiacenſis ſcribi epiſtolam ad DD. praepoſitum, decanum, & capitulum inſignis eccleſiae collegiatae ss. Iohannis Evangeliſtae & Guidonis Abbatis, in quibus gratiae pro recepta ſacra reliquia agantur. Epiſtolam dirige, ſi placet, ad me per Ratisbonam ad monaſterium Enſdorff. Cetera ego perficiam. Vale. Paſſaviae 15. auguſti 1755.

Tuus Rme Pater

Servus devotiſſimus
Anſelmus Deſing Benedictinus.

C X V I.

Epiſtola Franciſci Mariae Riccii Abbatis s. Benedicti de Ferraria ad Ioſephum comitem de Lamberg canonicum Paſſavienſem in collegio Clementino Romae convictorem anno 1755. VI. idus novembris.

Ex archivo Pompoſiano.

Illmo e Rmo ſig. ſig. e pne colmo:

Siccome fu a me ieri conſegnata la ſcattola, che è piaciuto a V.S. Illma e Rma di recarmi, raccomandarale dal P. D. Anſelmo Deſing Benedettino, così non manco di porgerlene il dovuto ſollecito riſcontro, che precorrerà forſe all'arrivo di lei medeſima in Roma. Rendo a V. S. Illma quante per me ſi poſſon mai vive riverentiſſime grazie del favor ſegnalato, che ſi è degnata ella di compartire così a me, come a queſto moniſtero, per contenerſi entro la ſcattola ſteſſa la da noi cotanto bramata ſagra reliquia del noſtro s. Guidone celebre Abate Pompoſiano, il cui prezioſo corpo riposa nell'inſigne collegiata de' ss. Giovanni Vangeliſta, e Guidone medeſimo di Spira, trasferitovi dall'Imperadore Errico terzo d'Italia; e dell'avercela apportata le rimango io co' miei monaci tenuto in eſtremo grado. Bramo ardentemente a V.S. Illma la più felice dimora in Roma, ed in codeſto nobiliſſimo collegio ben degno di lei, ed a me l'onore de' ſuoi riſpettati comandi, ai quali tanto dichiaromi pronto, comunque io pur vagliami, quanto pregiomi invariabilmente di eſſere a tutte prove

Di V.S. Illma e Rma

Dal monaſtero Pompoſiano di s. Benedetto in Ferrara
8. di novembre 1755.

Divmo ed obblmo ſervitore
D. Franceſco Maria Ricci Abate.

C X V I I.

Epiſtola eiuſdem Franciſci Mariae Riccii Abbatis ad Anſelmum Deſinghium anno 1755. 10. novembris.

Ex archivo Pompoſiano.

Reverendiſſime pater.

Delata ad me denique fuit VIII. idus huiuſce menſis, vir ornatiſſime, theca undique obſignata, quae divi Guidonis Pompoſiani Abbatis peroptatam iamdiu ſacram reliquiam adtulit mihi cum humaniſſima epiſtola tua. Quanta eas cum animi voluptate exceperim ego, utramque exoſculatus, longe melius ipſe poteris aſſequi mente, quam ego calamo proſequi, verbiſque complecti. Quas itaque & quidem maximas, atque immortales, accepta altera epiſtola tua officiis utique plena, mihique data pridie idus ſextiles huiuſce anni, ad te illico reſcribens VIII. kalendas ſeptembris, tibi gratias habui, eas nunc pro tanto munere cum monachis meis, ac potiſſimum Squarzono, qui tibi praeterea, quum primum poterit, hac de te ſcribere curabit, ex animo iterum ago, referrem etiam, ſi poſſem, quod Gratiano Caeſari aiebat D. M. Auſonius: me tamen ad id paratiſſimum, uti & tui ſtudioſiſſimum ſcias. Habes & euchariſticam epiſtolam, quam non tu poſtulas modo, ſed vel res ipſa flagitat, atque egomet officii, gratique animi cauſſa ſcribendam conſtitui, quamque tibi etiam atque etiam commendatam volo. Tu interea, clariſſime vir, quem verbis meis nolim diutius detinere, illud pro certo habeas, me quidem omnem operam daturum, ut beneficium in me tuum non male umquam locatum exiſtimes.

E coenobio Pompoſiano Ferrarienſi divi Benedicti IV. idus novembris 1755.

C X V I I I.

Epiſtola monachorum Pompoſianorum s. Benedicti de Ferraria ad praepoſitum, decanum, & canonicos collegiatae eccleſiae ss. Iohannis Evangeliſtae, & Guidonis Abbatis Spirae civitatis anno 1755. 10. novembris.

Ex archivo Pompoſiano.

Illmis ac Rmis DD. praepoſito, decano, ac canonicis inſignis eccleſiae collegiatae Spirenſis ss. Iohannis Evangeliſtae, & Guidonis Abbatis, Abbas, ac monachi coenobii Pompoſiano-Ferratienſis divi Benedicti S. P. D.

Quum primum ab eximio P. D. Anſelmo Deſing Benedictino profeſſore Salisburgenſi nobis ſignificatum eſt epiſtola data pridie idus

idus sextiles huiusce anni, vestrum omnium, amplissimi viri, singulari humanitate, ac beneficentia effectum fuisse, ut ex sacris exuviis divi Guidonis olim Abbatis coenobii Pomposiani, quod petra est, ut cum Isaia loquamur (a), unde excisi sumus, pars quaepiam nobis tandem obveniret, eamque iam tum sibi isthinc delatam brevi mittendam, si fieri potuisset, tantam profecto cepimus animo voluptatem, quantam proinde nostrum votis, diuturnaeque exspectationi respondisse, facile intelligitis. Verum ea ipsa intra thecam probe obsignatam, vestroque sigillo communitam ad nos denique perlata viII. idus huiusce mensis per Iosephum S. R. I. comitem Lambergium canonicum Passaviensem, tanta repente, iterumque laetitia affecti sumus, atque perfusi, ut hanc, qua certe maior nemini umquam contigerit, commemorare potius quam verbis exaequare possimus. Votorum itaque compotes effecti, quodque iamdudum, enixeque optavimus, tandem aliquando nacti, sacro nimirum pignore potiti, ierque illud exosculati, vobis omnibus, singulisque, viri ornatissimi, quantas ipsi praegestientes animis possumus gratias & agimus & habemus pro collato in nos beneficio hocce immortali, quod memoria colemus idcirco sempiterna. D. interim O. M. orabimus (atque utinam & exorémus), ut nobiscum adprecante sanctissimo ipso, nec tam nostro, quam vestro Guidone tantum ille munus vobis cumulate rependat, quandoquidem ipsi ad id impares plane sumus, vosque ea propter de nobis universis adeo praeclare meritos perinsignis ecclesiae vestrae ornamento, bonorum votis, patriaeque felicitati quam diutissime servet incolumes.

Ferrariae ex aedibus nostris IV. idus novembris 1755.

C X I X.

Epistola Mauri Squarzonii ad Anselmum Desinghium anno 1755. 17. novembris.

Ex archivo Pomposiano.

Clarissime atque doctissime vir.

Laetissimo nuncio accepto, iam a mense augusti fluentis anni a Rmo P. D. Francisco Maria Riccio huius monasterii Abbate, quod tandem parte desumta ex sacro corpore divi Guidonis nostri tu ipse potitus fueras, magna sane sum affectus laetitia. Gaudium illud meum equidem mihi in animo erat per epistolam tibi significare; sed rei familiaris, quibus addictus sum, curis, eo praesertim tempore, distractus id exsequi non potui, quod maxime optabam. Quum autem compos sum factus sacri, optatique muneris per illmum & rmum comitem de Lamberg delati diligentia, immo amore erga me tuo, quantam ceperim voluptatem, potes per temetipsum cogitare: & quanto perfusi gaudio omnes nostri

fuerint, ab epiſtola rmi Abbatis iam intelligis. Gratias igitur tibi ago maximas, agamque dum vivam. Pluribus te deprecari non deberem: ſed quoniam amicitia frueris illmi baronis de Berolding fratris germani alterius canonici Spirenſis, idcirco te precor, ut ex illo intelligas, mihique ſcribas, quanam liturgia utatur Spirenſis eccleſia ſanctorum Iohannis Evangeliſtae & Guidonis die ipſimet divo Guidoni ſacra, an ſcilicet miſſa, & officium, praeſertim oratio, & lectiones ſecundi nocturni ſint peculiares, ſeu propriae, ut vocant, necne. Quod ſi mihi de hiſce etiam, aliiſque priori mea epiſtola anno 1752. pridie kalendas ſeptembris expetitis ſingulari tua humanitate certiorem feceris, omnino me tibi fore devotiſſimum confirmo. Rmus Abbas te plurimum ſalvere iubet. Vale.

Datum Ferrariae xv. kal. decembris 1755.

Addictiſſimus ſervus

D. Maurus Squarzonius mon. Caſinas.

C X X.

Altera epiſtola eiuſdem Squarzonii ad ipſum Deſinghium anno 1756. 6. iunii.

Ex archivo Pomposiano.

Anſelmo Deſing viro clariſſimo Maurus Squarzonus Caſinas S. P. D.

Quintodecimo kal. decembris elapſi anni 1755. miſi ad te litteras inſcriptas Ratisbonam ad monaſterium Enſdorff, quibus tibi maximas agebam gratias pro conlato beneficio partis non exiguae coſtularum divi Guidonis Abbatis Pompoſiae. Paullo ante rmus P. D. Franciſcus Maria Riccius Abbas meus epiſtolam miſerat tam ad rmos praepoſitum, ceteraſque dignitates, & canonicos inſignis eccleſiae collegiatae ss. Iohannis Evangeliſtae, & Guidonis Spirenſis urbis, quam ad temetipſum: ſed neſcio quo fato nullum accepimus reſponſum neque a teipſo, neque a capitulo Spirenſi. Quare arrepta modo occaſione tranſitus P. D. Bedae Paver monachi Germani, optimae indolis viri, iam poenitentiarii baſilicarum s. Paulli de urbe, necnon S. P. Benedicti montis Caſini, qui Roma diſcedens ad monaſterium ſuum revertitur, hanc alteram mitto epiſtolam, gratias maximas iterum agendo nomine etiam rmi P. Abbatis, qui ut officium ſuum viſitatoris provinciarum Venetae, Longobardae, & Liguris expleat, paucis abhinc diebus abeſt a coenobio. Munus interim ſacrum ope tua iam obtentum in theca argentea affabre elaborata locandum ſtatuimus; diemque ſolemnem ſacra, ac ſingulari pompa celebrare aggredimur ſancti Guidonis. Eaptopter de ſacra liturgia, qua utitur Spirenſis eccleſia in die feſto colendo eiuſdem, ut me certiorem facias iterum atque iterum deprecor; miſſane, & officium, ac praeſertim lectiones ſecundi nocturni, & oratio ſint propriae, an ex communi Abbatum deſuman-

sumantur. Me tandem tibi devinctissimum confirmo, Deumque obsecro, ut integras vires tibi largiatur, quibus id praestare queas, quod in votis tibi esse satis compertum habeo. Vale.

Dat. Ferrariae VIII. idus iunii 1756.

CXXI.

Epistola Alexandri Zuccaninii Abbatis s. Benedicti de Ferraria ad Episcopum Spirensem Franciscum Christophorum de Hutten anno 1761. 3. iunii.

Ex archivo Pomposiano.

Rmo & celsissimo D. D. Episcopo, & principi Spirensi, D. Alexander Zuccanini Pomposiensis monasterii s. Benedicti Ferrariae Abbas S. P. D.

Cum perillustre istiusmodi insignis collegiatae basilicae ss. Iohannis Evangelistae, & Guidonis Spirensis civitatis capitulum anno 1755. coenobio huic nostro Pomposiensi portionem costae corporis divi Guidonis eiusdem Abbatis perhumaniter largitum fuerit, maximum me cepit desiderium, ad ipsius parentis nostri cultum magis magisque augendum ad dominationem tuam rmam supplicem hanc epistolam mittere. Celebratum ab immemorabili tempore semper fuit in hac nostra ecclesia, & nunc quoque celebratur officium & missa s. Guidonis die 31. mensis martii dormitionis eiusdem anniversaria; sed liturgia e communi officio Abbatum, ut aiunt, omnis desumitur. Cum itaque certior sim factus, in Spirensi memorata basilica celebrari officium, & missam propriam s. Guidonis, tam in die dormitionis, quam in illo translationis eiusdem, mea, meorumque monachorum impulit devotio, dominationem tuam rmam exorare, ut ad me authenticum exemplar mittere dignetur actorum omnium sacrae liturgiae, queis in divinis officiis persolvendis, & in sacrosancto missae sacrificio celebrando utitur clerus ss. Iohannis Evangelistae & Guidonis tam in die festivo, quam in altero translationis eiusdem; sicuti etiam exemplaria elogiorum, ut aiunt, quae respective habentur, & leguntur in martyrologio eiusdem ecclesiae pridie dies supra enunciatos. Hisce authenticis exemplaribus, quae ab humanitate tua enixe expostulo, facilis mihi patebit via ad obtinendam a s. rituum congregatione facultatem celebrandi eadem officia in hac nostra ecclesia iuxta Spirensem liturgiam. Eodem memorato anno 1755. ad quemdam monachum Benedictinum Salisburgensem professorem missa fuit epistola, qua supradicta petebantur exemplaria, sed pro maxima fortassis locorum distantia ad ipsum non pervenit. Hinc est quod a dominatione tua rma favorem hunc postulare decreverim; pro quo nullus dubito, quin dominationi tuae rmae pro incremento cultus s. Gui-

s. Guidonis, nostrique erga illum obsequii meritum augeatur in caelis; quemadmodum D. O. M. necnon pro diuturna etiam felicitate dominationis tuae deprecabor, cui me, meumque monasterium fore semper gratum, addictissimumque obtestor.

Dabam Ferrariae e monasterio Pomposiensi s. Benedicti III. non. iunias 1761.

CXXII.

Responsum Francisci Christophori de Hutten Episcopi, & principis Spirensis ad Alexandrum Zuccaninium Abbatem Anno 1761. 22. septembris.

Ex archivo Pomposiano.

Rme domine Abbas.

Laudabili dominationis tuae, totiusque monasterii tui cultum sancti Guidonis magis magisque augendi desiderio & zelo ut faciam satis, authenticam hic, prout postulasti, accludo copiam totius divini officii in ecclesia mea collegiata ss. Iohannis Evangelistae, & Guidonis annue in sacris eiusdem festivitatibus a canonicis eiusdem ecclesiae persolvendi, una te, tuosque enixe in Domino obsecrans, ut vos omnes hanc sacrae psalmodiae concordiam sectantes, Deumque in sancto suo Guidone iugiter laudantes, ab eodem quoque tamquam patre misericordiarum, & Deo totius consolationis omnem de caelo gratiam, & benedictionem in patriae salutem omniumque nostrum felicitatem exorare sedulo satagatis. Interim autem permaneo cum plenitudine gratae benevolentiae

Revmae dominationis tuae

Bruchsaliae die 22. septembris 1761.

Affectionatissimus ex corde

Franciscus Christophorus Episcopus, & princeps Spirensis.

CXXIII.

Altera epistola ad eumdem Episcopum Spirensem, & recens S. R. ecclesiae Cardinalem Antonii Bissii prioris, & administratoris s. Benedicti de Ferraria anno 1762. 8. martii.

Ex archivo Pomposiano.

Eme rme & celsissime princeps.

Dum magna afficerer maestitia ob inopinatum decessum rmi patris nostri, humanissimas tuas ipsi defuncto inscriptas, & officia s. Guidonis laetanter accepi. Admiratus sum maxime eminentiae tuae

tuae benignitatem, atque benevolentiam, quae humilibus precibus inclinata omnium nostrum votis favere dignata est. Officii itaque, gratique animi mei rationem obsequens eminentiae tuae gratias habeo maximas, pro collato in nos beneficio, quod memoria colemus diuturna; & D. O. M., sancto Guidone opitulante, cum monachis meis deprecor, ut eminentiam tuam ecclesiae catholicae, dioecesis, & principatus Spirensis utilitati quam diutissime servet incolumem, cuius sacram purpuram deosculando me obsequentissimum esse profiteor.

Eminentiae tuae rmae

Ex monasterio Pomposiano s. Benedicti Ferrariae VIII. idus martii 1762.

Humillimus, devotissimus, & addictissimus servus
D. Antonius Biffi prior & administrator.

		ERRATA	*CORRIGE*
Pag. VII	15	notam	natam
7	*lin.* 19	verum quid	verum quidquid
8	36	aut ubi sunt	at ubi sunt
12	7	ascenderunt	ascendunt
13	8	efformat	efformata
15	32	a Pelasagi	Pelasgi
16	1	distinguatur	distinguantur
18	19	Illae enim	Ille enim
30	20	Iis enim	Lis enim
31	16	exstitisses	exstitisse
—	32	eam	eum
32	7	refeat	refert
—	17	obtrutis	obrutis
35	16	Malvut	mavult
36	9	fillarum	villarum
—	10	dndeque	undeque
—	11	crediverim	crediderim
40	2	uta	ita ut
41	27	verum adhuc levis	verum haud levis
—	29	a Plinianis	de Plinianis
42	1	manuscripti	manuscriptas
45	14	abierit	abire;
47	34	Indicato	Iudicato
—	30	piscatoribus	piscationibus
58	18	tacca di Goro	sacca di Goro
59	33	Portus Cellarii	Portus Cellerarii
60	17	Valcis	Vallis
62	19	Martino dictam	s. Martino dicatam
66	26	Valvensis	Valvensis, sive potius Belunensis

ERRA-

		ERRATA	CORRIGE
80	9	quas	quos
—	23	erat	erant
83	18	pinerum	pinetum
86	27	ſuperat	ſupereſt
95	*in notis*	ad annum 1047.	ad annum 1097.
97	4	Atſeſin	Atteſin
100	28	fuerit	fuerint
105	21	in perpetuum	dele voculam *in*
108	18	effectos	affectos
134	23	ſors ipſi incerta	verum iam cubant revera Tabulae in Archiepiſcopali Ravennae archivo .
140	19	reciperet	reciperent
145	23	examinatiſque	exanimatiſque
178	22	cenſebat	cenſebant
181	31	quodſi mox	quod ii mox
182	31	quid & *regale*	quum & *regale*
188	3	attilimus	attulimus
—	32	qualemcumque	qualecumque
191	21	Pompoſianis	ab Pompoſianis
197	6	diplomatibus	diplomaticis
—	30	fixit	finxit
198	3	delamatorio	declamatorio
—	4	detractandum	detrectandum
199	7	Ughellio	Ughellii
204	4	oſtendent	oſtentent
206	11	patte	parte
208	5	non ſolum rata aliis	non ſolum rata ſint aliis
212	2	aliſque	aliiſque
258	12	miſcellanis	miſcellaneis
260	18	in quo	de quo
278	22	referentes	referens
279	24	medicis	modici
—	27	habitus	habitum
—	33	quam	quem
282	9	intellexerint	intellexerit
283	28	elegit	elegerit
291	14	praeterea	praetereo
318	6	certe	certa
319	33	poſſionem	poſſeſſionem
323	27	ſed ab unis	ſed non ab unis
336	31	atque	aeque
342	20	tum	tunc
349	5	pride	pridie
352	18	Bagnacallo	Bagnacavallo
391	5	exſtabat	exſtabant
—	32	gratae	gratiae

INDEX

CHRONOLOGICUS MONUMENTORUM

Quae in primo volumine continentur.

Anno

Anno

IN-

INDEX
RERUM ET NOMINUM

Quae in primo volumine continentur.

A

Adria-

Arca-

Bruc-

Canal

Casu-

D

Flo-

Geor-

Ho-

Iohan-

Iohan-

Ma-

M

s. Ma-

Mau-

N

P

Pe-

Pupi-

Si-

T

Urso

Z



